

ÜMUMMİLLİ LİDER
HEYDƏR ƏLİYEV:

AMALI YARATMAQ, MƏRAMI QURMAQ,
MƏQSƏDİ XALQINA XİDMƏT ETMƏK OLAN

ULU ÖNDƏR

*Tarixin Azərbaycan xalqına bəxş etdiyi ən
böyük dəhi şəxsiyyət - dünya şöhrətli siyasətçi,
fenomen insan, böyük zəka sahibi, əməli
yaratmaq, məramı qurmaq, məqsədi xalqa xidmət
etmək olan, Mustəqil Azərbaycan dövlətinin
qurucusu, ulu öndər, ümummilli liderimiz
HEYDƏR ƏLİYEVİN əziz və unudulmaz
xatirəsinə ithaf edirəm.
Muəllif*

**Dünyanın aparıcı dövlət və ictimai xadimlərinin ulu
ondər Heydər Əliyev haqqındakı urək sözləri:**

Vladimir Putin, Rusiya prezidenti

Dost Azərbaycanın otən illər ərzində dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsi, ictimai və iqtisadi həyatın bütün sahələrində dərin dəyişikliklər edilməsi işində nail olduğu sanballı müsbət nəticələr bizə – qonşularınıza xüsusilə aydın görünür.

Corc Buş, ABŞ prezidenti

Amerika Birləşmiş Ştatları Sizinlə sıx işləyərək, global enerji təhlükəsizliyini təmin etmək və Azərbaycan xalqı üçün daha fəravan, dinc gələcək qurmağa yardım etməyə hazırdır.

Roman Hərsoq, AFR prezidenti

Dövlətə rəhbərlikdə Sizin yorulmaz əməyiniz sayəsində Azərbaycan böyük uğurlar qazanmışdır. O, Dövlətlər Birliyinin tanınmış üzvüdür, Sizin prezidentliyiiniz dövründə Azərbaycanın iqtisadi və siyasi əhəmiyyəti xeyli artmışdır.

Əhməd Nəcəf Sezer, Türkiyə prezidenti

Zəti-əlilərinizin liderliyi ilə Azərbaycan Respublikasının atdığı addımları Türkiyə rəğbətlə izləyir. Azərbaycan xalqının səadəti həm də türk xalqının səadətidir. Türkiyə həmişə, kədərdə də, sevinclə də dost və qardaş Azərbaycanın yanındadır.

Andrey Qromıko, SSRİ xarici işlər naziri

O, MK üzvlərinin əksəriyyətinə xas olan yüngülxasiyyətlik kimi keyfiyyətlərdən uzaq idi... Öz-özümə düşündüm: «Sovet İttifaqını idarə etmək üçün məhz belə cavan və enerjili rəhbər gərəkdir. Bu keyfiyyətlər Heydər Əliyevdə var».

Nursultan Nazarbayev, Qazaxıstan prezidenti

Biz Heydər Əliyevlə çoxdan tanış, bir-birimizi on illərdir ki, tanıyırdıq. Heydər Əliyev Kremlə işləyərkən mən, adətən,

5

onun yanına dəstək almaq üçün gedirdim. Çünki o mənbən bir qədər yaşlıdır və həmişə də ondan dəstək alırdım. Belə düşünürəm ki, Azərbaycan xalqı keçilmiş mərhələyə baxmayaraq, Heydər Əliyevi dövlətə başçılıq etməyə çağırmaqla düzgün hərəkət etmişdir. Sizin rəhbərliyiinizlə aparılan məqsədyonlu və ardıcıl siyasət sayəsində Azərbaycan azad inkişaf yolunda, öz dövlətçiliyini və beynəlxalq aləmdə mövqelərini möhkəmlətmək işində böyük uğurlara nail olmuşdur.

Leonid Kucma, Ukrayna Prezidenti

Yaroslav Mudrı ordenində belə bir yazı var: «Mudriklik, şərəfşöhrət». Belə sözləri tam mənası ilə Heydər Əliyevə aid etmək olar. Dövlət başçısı kimi Siz ölkənin inkişafının siyasi və

iqtisadi məsələlərində mudriklik göstərirsiniz. Siz Cənubi qafqaz regionunda, Avropa qitəsində və dünyada layiqli yer tutan Azərbaycanın şöhrətini öz fəaliyyətinizlə artırırırsınız.

Bill Klinton, ABŞ-ın keçmiş prezidenti

Demokratiya və bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedən mustəqil dövlət kimi Azərbaycanın son illər möhkəmlənməsində, iqtisadi islahatların aparılmasında və bu işdə böyük uğurlar əldə edilməsində Prezident Heydər Əliyevin xidmətlərini yüksək qiymətləndirirəm... Prezident Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan mustəqillik yolunda qarşılaşdığı çətinliklərin dəf edilməsində böyük müvəffəqiyyətə nail olmuşdur. Birləşmiş Ştatlarda bu müvəffəqiyyətin davam etdirilməsini arzulayırlar.

Suleyman Dəmirəl, Türkiyənin keçmiş prezidenti

Hörmətli Heydər Əliyev Azərbaycan dövlətinin qurucusudur. 1918-1920-ci illərdə olduğu kimi, Azərbaycan dövlətinin bayrağı yenə yüksəlmişdir və bir daha enməyəcəkdir. Bu bayrağın enməməsi üçün keçən 10 ildə bütün səylər göstərilmişdir. Heydər Əliyev Azərbaycan dövlətini sadəcə tanıtmaqla kifayətlənməmiş, onunla dost olmağa çalışmışdır. Azərbaycan xalqının sərvətlərinin ortaya çıxarılması və

6

bunların xalqın zənginliyinə xidmət etməi həmin on ildə görülmüş işlərdəndir.

Zbignev Bcezinski: keçmiş ABŞ prezidentinin milli təhlükəsizlik üzrə müşaviri, Beynəlxalq Tədqiqatlar Mərkəzinin rəhbəri

Heydər Əliyev siyasi cəhətdən möhkəm, məntiqli, zəkalı, istədiyini tez cəhdə çıxaran şəxsiyyət – bir sözlə, şəxsiz liderdir.

Ihsan Doğramacı, Bilkənd Universitetinin təsisçisi və qurucusu:

«80 illik fırtınalı həyatında hörmətli Heydər Əliyev ideallarından bir an belə donməmiş, şəxsi mənfəətlərini bir an belə düşünməmiş, inandığı ideallara sadıq qalmış, həyatının bütün dövrlərində Azərbaycanın xoşbəxtliyi üçün çalışmış, ölkənin ən ağır dövrlərində Azərbaycanı böhranlardan xilas etmiş tarixin nadir yetişdirdiyi bir dövlət adamıdır».

Maykl Debeyki, kardiocərrah:

«Sizi Tanrının ozu hifz edir, ona görə də Siz öz hərəkətlərinizdə azadsınız... Siz işləyirsiniz və öz işinizdən zövq alırsınız. Siz böyük nailiyyətlərə qadırsınız. Siz öz ölkənizin gəncləri üçün nə etmək barədə daim düşünürsünüz».

7

On söz

**«Xalq mənə ümid bəsləyir, mən də
bu umidi doğrultmaq ucun omrumun
qalan hissəsini də xalqıma bağışlayıram və
həyatımı xalqıma qurban verməyə hazıram»**

HEYDƏR ƏLİYEV

Heydər Əliyev bəşər tarixinin XX əsrdə Azərbaycana baxş etdiyi ən böyük şəxsiyyətlərdəndir. Azərbaycanın mustəqilliyini təmin etməklə Azərbaycan dövlətini yaratmaqla o, Azərbaycan xalqına böyük yol acmış, Azərbaycan Heydər Əliyev ideyalarına sadıq olaraq bu yol ilə gedir və böyük nailiyyətlər əldə edir.

Tərəqqipərvər insanlar və bütün Azərbaycan xalqı Heydər Əliyevin şəxsiyyətinə, onun ideyalarına, onun qoyduğu dəyərli irsə böyük hörmət və ehtiram hissi ilə yanaşır.

Azərbaycanın ən yeni tarixinin butov bir dövrü Heydər Əliyevin şərəfli adı və möhtəşəm fəaliyyəti ilə bilavasitə bağlıdır. Onun 35 illik rəhbərliyi dövründə respublikamız əsrə bərabər inkişaf yolu keçmişdir. O, var qüvvəsini və bacarığını Azərbaycanın yüksəlişinə həsr etmiş, respublikamızın hər yerində nəhəng quruculuq işlərinin təşəbbuskarı olmuşdur.

Azərbaycan xalqı vətənin dar gunundə (1988-1993-cü illər) ölkənin ictimai-siyasi həyatında baş verən cəxnaşma, hakimiyyət uğrunda gedən mübarizə, cəbhədəki acınacaqlı məğlubiyyətlər, vətəndaş müharibəsi təhlükəsi ərəfəsində öz böyük oğlunu hakimiyyətə dəvət etdi. 1993-cü ilin iyun ayının 15-də Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin sədri seçildi. Qədirbilən xalqımız həmin günü haqlı olaraq hər il milli qurtuluş günü kimi qeyd edir.

Heydər Əliyevin zəngin dövlətçilik təcrübəsi, möhkəm iradəsi və uzaqgörənliyi sayəsində vətəndaş müharibəsi dayandırıldı, Milli Ordumuzun döyüş qüdrətinin artması nəticəsində torpaqlarımızın işğalına son qoyuldu, atəşkəs elan olundu.

8

Qısa bir zamanda Heydər Əliyevin bilavasitə rəhbərliyi altında respublikamızda ictimai-siyasi sabitlik, iqtisadi diircəliş əldə olundu, siyasi aləmdə dövlətimizin beynəlxalq nüfuzu möhkəmləndi və mustəqilliyimiz donməz xarakter aldı.

Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə mustəqil respublikamızın ilk Konstitusiyası qəbul edildi, parlamentə seçkilər keçirildi, Şərqdə ilk dəfə olaraq olum hökmu ləğv edildi, hüquqi və sivil dövlət quruculuğu prosesi, iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi, «Əsrin müqaviləsi» adını almış neft müqaviləsi imzalandı, dünya dövlətləri ilə iqtisadi və siyasi əlaqələrimiz

genişləndi. Butun bunlar məhz onun uzaqgörən siyasəti və gərgin əməyi nəticəsində mümkün olmuşdur.

Umummilli liderimiz Heydər Əliyev tükənməz enerjisini nəinki öz xalqının, dövlətinin inkişafına, butovlukdə dünya xalqlarının iqtisadi, mədəni səviyyəsinin yüksəlməsinə, onların arasında mehriban münasibətlərin dərin kök salmasına sərf edirdi.

Bu gün biz fəxrlə deyirik ki, Azərbaycan dövlətini dünya dövlətləri arasında irəli çıxaran, xalqı məhv olmaqdan xilas edən, onun gələcək inkişafına möhkəm zəmin yaradan ulu öndər Heydər Əliyevdir.

Oxucuların muhakiməsinə verilən kitabın «Umummilli lider Heydər Əliyev: əməli yaratmaq, məramı qurmaq, məqsədi xalqına xidmət etmək olan ulu öndər» adlandırılması da topluya daxil edilmiş məqalələrin son illərdə yazıl-ması ulu öndər Heydər Əliyevin əməli fəaliyyəti və unudulmaz xatirəsinə olan məhəbbətdən irəli gəlir.

9

HEYDƏR ƏLİYEVİN AZƏRBAYCAN QARŞISINDA XİDMƏTLƏRİ ƏVƏZSİZDİR

Azərbaycan xalqı, tərəqqipərvər bəşəriyyət, xalqımızın və dövlətçiliyimizin dostları, butun türk dünyası iyirminci əsrin ən gorkəmli siyasətçilərindən, ən dahi şəxsiyyətlərindən olan Heydər Əliyevin əziz xatirəsinə boyuk sevinc və ehtiramla xatırlayırlar. Cunki muasir dünyanın ən gorkəmli şəxsiyyəti olan Heydər Əliyev təkcə azərbaycanlıların və turkdilli xalqların deyil, regionun və butun dünyanın ən ali dərəcədə qiymətləndirdiyi siyasi xadim, dövlət rəhbəri və boyuk mutəfəkkir idi. Umummilli liderimiz Heydər Əliyev bir siyasi xadim və dövlət xadimi kimi Azərbaycan xalqına öz tarixinin donuş mərhələsində gərək olmuş və dünya birliyi bunu layiqincə qiymətləndirir.

O, Azərbaycan xalqının umidgahı idi. Bu xalqın boyuk mubarizələrlə, tarixin verdiyi şansla əldə etdiyi dövlət mustəqilliyini qoruyub saxladığına görə, suverenliyimizin əbədiləşdirilməsi yolunda donməz və qətiyyətli addımlar atdığına görə hamı tərəfindən sevilir. Xalq öz işıqlı gələcəyini ona etibar edirdi, daha yaxşı yaşamaq ucun ona umid bəsləyirdi.

Umummilli liderimiz Heydər Əliyev keçmiş SSRI məkanında yaranmış Mustəqil Dövlətlər Birliyi cərcivəsində hamının oyrənmək istədiyi siyasətçi idi. Məhz Azərbaycan prezidentinin təşəbbusu ilə ərsəyə gəlmiş Gurcistan-UkraynaOzbəkistan – Azərbaycan-Moldova (GUOAM) əməkdaşlıq birliyi uzun illərdən bəri bir-birinə qaynayıb qarışmış

iqtisadiyyatların dircəldilməsi istiqamətində muhum addım kimi dəyərləndirilir. MDB dövlət başçılarının sammitlərində çıxış edən Azərbaycan prezidentinin hər bir təklifi böyük maraq və ehtiramla qarşılanırdı.

O, bütün dünya siyasətçiləri arasında ən uzaqgörən şəxsiyyət kimi həmişə nüfuzlu və həmişə hörmətlidir. Məhz Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevin təşəbbusu ilə bərpa edilən tarixi böyük İpək Yolu dünyamızın Şərqi ilə Qərbi

10
birləşdirərək bütün dövlətlərin inkişafına muhum təkan verəcək.

Umummilli lider Heydər Əliyev BMT, ATƏT, Avropa Şurası, İslam Konfransı Təşkilatı, Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı, GUCAM, MBD və başqa beynəlxalq təşkilatların toplantılarında daim global bəşəri problemlərə öz oricinal baxışı ilə fərqlənirdi. Cunki Umummilli liderimizin sözün həqiqi mənasında, amalı yaratmaq, məramı qurmaq, məqsədi xalqa xidmət etməkdən ibarət idi. O bu gün bütün dünyada Azərbaycanın rəmzinə çevrilib. Məhz ona görə də böyük öndərimizin, umumxalq liderimizin adı xalqımız tərəfindən böyük təntənə ilə qeyd edilir.

Heydər Əliyev, bütün türk dünyasının sevimlisi, türkdilli xalqların fəxr etdiyi öndərdir.

Mustəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu və memarı umummilli liderimiz Heydər Əliyevdir.

Heydər Əliyev 1993-cü ildə xalqın tələbi ilə ikinci dəfə – son dərəcə cətin və xalqın muqəddəratının həll olunduğu bir zamanda ölkəyə rəhbərliyi öz üzərinə götürdü.

Heydər Əliyev ölkəyə rəhbərlik etməyə, dağıdılmış təsərrüfatın bərpa edilməsi ucun qarşıda hansı cətinliklərin durduğunu dərindən bilərək bu ağır mübarizəyə hazır idi. Bu dövrdə birinci növbədə bir necə vacib vəzifələri həll etmək qarşıda dururdu. Belə ki, artıq başlanmış vətəndaş müharibəsinin qarşısını almaq, xarici təcavuzu dayandırmaq, inflyasiyanın qarşısını almaq, iqtisadiyyatı sabitləşdirmək, dövlətin beynəlxalq aləmdə tanınmasına nail olmaq, ölkə haqqında həqiqətləri dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq, Qarabağ probleminin dinc yollarla həlli prosesinə başlamaq və s. məsələləri həll etmək lazım gəlirdi.

Hadisələrin gedişi göstərdi ki, Heydər Əliyev bu problemlərin həllini çox böyük uğurla həyata keçirdi və xalqın yaddaşında ulu öndər kimi qaldı. Xalqın təkidi ilə ölkədə hərçmərclik və anarxiya dövründə hakimiyyətə gələn Heydər Əliyevin gərdüyü ilk tədbirlər iqtisadiyyatın bərpası, əminəmanlığın yaranması, ictimai-siyasi sabitliyin bərpa olması ilə

bağlı idi. Həmin dövr iqtisadiyyatın dağılması, istehsal prosesinin dayanması və durğunluq, istehsal əlaqələrinin
11

pozulması, siyasətdə anarxiya, Ermənistan qoşunlarının respublikamıza qarşı acıq muharibəsi, Azərbaycanın bir sıra rayonlarının bir-birinin ardınca işğalı, ordunun dağılması, hakimiyyət təbəqəsinin tam caşqınlıq icərisində olması ilə xarakterizə olunurdu.

Yaranmış mənzərənin mürəkkəbliyini dərinliklərinə qədər dərk edən ulu öndərimiz Heydər Əliyev, eyni zamanda cətin də olsa çıxış yollarını müəyyən etdi.

Həmin dövrdə Azərbaycan Respublikasının nicat yolunun müəyyən edilməsi qarşıda dururdu.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin sədri vəzifəsinə dəvət olunmuş Heydər Əliyev görünməmiş enerji ilə fəaliyyətə başladı, ölkədə qayda-qanun yaratmaq, daxili sabitliyi təmin etmək, silahlı qüvvələri möhkəmləndirmək, erməni təcavüzkarları və onların havadarlarının hucumlarını dayandırmaq, beynəlxalq aləmə Azərbaycan həqiqətlərini çatdırmaq üçün böyük işlər gördü.

Umummilli liderimiz Heydər Əliyev qəti xarakterli, dönməz, cəsarətli, böyük enerjiyə malik olan dahi şəxsiyyət idi. Heydər Əliyev XX əsrdə dünyaya gəlmiş ən böyük dövlət və ictimai xadim idi.

Tarixi təcrübə subut edir ki, yalnız güclü siyasi lider yetişdirən xalqlar öz milli sərvətlərinə sahib olmaq və onları öz xalqının inkişafına yönəltmək imkanı qazanırlar.

Qeyd etmək lazımdır ki, neftlə zəngin təbii sərvətlər dünyanın bir çox ölkəsində vardır. Lakin həmin sərvətdən heç də xalqın rifahı üçün lazımi səviyyədə istifadə edilmir. Yalnız umummilli liderimiz Heydər Əliyev həmin sərvəti xalqın rifahına yönəltdi. Buna görə də umummilli liderimiz xalqın ədəbi yaddaşında əsrlər boyu yaşayacaq. Bunu onun gərdüyü işlər bir daha təsdiq edir.

Xalqın tələbi ilə Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışı qısa bir müddətdə vətəndaş muharibəsinin qarşısını aldı, ölkədə milli qurtuluşa nail oldu, milləti fəlakətdən xilas etdi, ölkəni parçalanmaqdan azad etdi, terror təxribat aktlarının qarşısını aldı, atəşkəsə nail oldu, ictimai-siyasi sabitliyi bərpa etdi. Bundan sonra Azərbaycan sivil-demokratik hüquqi dövlət qurmaq yolu ilə getdi. Bir müddətdən sonra umummilli

12

liderimiz Mustəqil Azərbaycanın ilk Konstitusiyasını qəbul etdi, Şərqdə ilk dəfə olum hokmunu ləğv etdi. Milli Məclisə demokratik seçkilər keçirdi, peşəkar ordunu yaratdı,

olkəmizdə coxpartiyalıq təmin edildi, olkədə mətbuat və söz azadlığı yarandı.

Umummilli liderimiz xalqı təhsilə, elmə cəlb etdi, olkədə iqtisadi islahatlar aparıldı, azad sahibkarlıq və biznes fəaliyyəti inkişaf etməyə başladı, «Əsrin kontraktı»nı imzaladı, olkəyə investisiya axını gücləndi, neft strategiyası reallaşmağa başladı.

2004-cu ilin sentyabrın 20-də Xəzər dənizinin

Azərbaycan sektorunda «Azəri», «Cıraq» yataqlarının və «Gunəşli» yatağının dərinlikdə yerləşən hissəsinin birgə işlənməsi və neft hasilatının pay bölgüsü haqqında»

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Şirkəti ilə dünyanın tanınmış neft şirkətləri arasında Sazişin imzalanmasının onuncu ildönümünü tamam oldu. Bu böyük hadisə qədirbilən xalqımız tərəfindən böyük bayram kimi qeyd edildi.

Xalqımızın umummilli lideri Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında hazırlanmış, sonradan isə beynəlxalq aləmdə yüksək qiymətləndirilmiş və haqlı olaraq «Əsrin müqaviləsi» adını qazanmış bu Saziş qanuni qüvvəsinə minərək, respublikamızın salnaməsinə qızıl hərflərlə həkk olundu və Heydər Əliyevin neft strategiyasının şanlı səhifəsini açdı.

Bu tarixi hadisə xalqımızın yaddaşında əbədi yaşayacaq. Mustəqilliyini bərqərar edən Azərbaycan Respublikası öz sərvətlərinə tam sahib olduğunu dünyaya bir daha əyani şəkildə bəyan etdi.

Postsovet məkanında yaranmış dövlət ilk dəfə Qərbin iri neft şirkətləri ilə belə böyük miqyasda saziş imzalamaqla, Xəzər dənizində beynəlxalq əməkdaşlığın əsasını yaratdı.

Bununla da Prezident Heydər Əliyev o dövrün böhranlı sosial-iqtisadi şəraitində novbəti dəfə böyük siyasi cəsarət, dönməz iradə, dəqiq iqtisadi hesablama və dərin müdriklik nümayiş etdirərək, mustəqil Azərbaycanın yeni neft doktrinasını irəli sürdü.

«Əsrin müqaviləsi» Azərbaycanın iqtisadi mustəqilliyinin təməli daşına çevrildi, azad iqtisadi

13

mexanizmlərin tətbiq edilməsini və respublikamızın dünya iqtisadiyyatına dinamik inteqrasiyasını təmin etdi, xarici investorların olkəmizə axını sürətləndirildi və Azərbaycanda yeni neft-qaz kontraktlarının bağlanmasına güclü təkan verdi.

Umummilli liderin rəhbərliyi ilə 24 fevral 1995-ci ildə –

Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti (ABƏŞ) təsis edildi.

Beynəlxalq şirkət Azərbaycan neftinin dünya bazarına çıxarılması layihəsini hazırladı. 9 oktyabr, 1995-ci ildə rəhbər Komitə ilkin Neft Layihəsi və ilkin neft ixracı marşrutunun iki

variantını, Rusiyadan keçən şimal marşrutunu və Gucustandan keçən Qərb marşrutunu təsdiq etdi. Prezident Heydər Əliyevin gərgin əməyi sayəsində 18 yanvar, 1996-cı ildə Azərbaycan və Rusiya Federasiyası hökumətləri Azərbaycan neftinin Bakı-Novorossiysk boru kəməri ilə nəqli barədə hökumətlərarası saziş imzaladılar. Prezident Heydər Əliyevin uzaqgörən siyasəti sayəsində 8 mart, 1996-cı ildə Azərbaycan və Gucustan hökumətləri Azərbaycan neftinin Bakı-Supsa boru kəməri ilə nəqli barədə hökumətlərarası saziş imzaladılar. Umumilli lider Azərbaycanın zəngin neft və qaz ehtiyatlarının olmasını əsas götürərək 5 sentyabr - 1997-ci il – Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTC) ixrac boru kəmərinə aid işlərin hazırlanması üçün Azərbaycan işçi qrupunun təsis edilməsi barədə sərəncam verdi. 7 noyabr - 1997-ci il – Cıraq-1 platformasından ilk neft hasil edildi. Bu isə Azərbaycan xalqının həyatında mühüm hadisə idi. 12 noyabr - 1997-ci ildə Sən-gəcal terminalı açıldı, Cıraq-1 platformasından ilk neftin hasil edilməsi ümumxalq bayramı elan edildi. 24 mart, 1998-ci ildə Azəri-Cıraq-Günəşli yataqlarından hasil edilmiş birinci neft Novorossiyskə yola salındı.

15 may, 1998-ci il tarixdə İstanbulda 3 dövlətin başçısı Heydər Əliyev, Eduard Şvernadze və Suleyman Dəmirəlin qarşılıqlı anlaşma barədə imzaladığı memorandum Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru kəməri layihəsinin sənədləri üzrə danışıqların başlanğıcını qoydu. Birinci neft 8 aprel 1999-cu ildə Supsa terminalına nəql edildi.

13 aprel 1999-cu il – Azərbaycan və Türkiyə arasında Bakı-Ceyhan layihəsi üzrə danışıqların başa çatdırılması barədə İstanbul protokolu imzalanır.

14

Umumilli liderimiz Heydər Əliyevin təşəbbusu ilə 2001-ci ilin may ayında Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi Cənubi Qafqaz Boru kəməri layihəsi üzrə hökumətlərarası sazişi ratifikasiya etdi.

Iftixar hissi ilə qeyd etmək lazımdır ki, «Əsrin kontraktı» layihəsi üzrə işlərin həyata keçirilməsində möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevin də xidmətləri əvəzsizdir və bu gün də işlər onun rəhbərliyi ilə uğurla davam etdirilir. Möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyevin rəhbərliyi sayəsində 2003-cü ilin noyabr ayında Dünya bankı Qrupunun üzvu olan Beynəlxalq maliyyə korporasiyası və Avropa Yenidənqurma və İnkişaf bankı Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru xəttinin tikinti layihəsinə maliyyə xərcləri ayırmaq barədə qərar qəbul etdilər.

3 fevral, 2004-cü ildə BTC tərəfdaşları dünyanın 25-dən

yuxarı aparıcı bankı və kredit təşkilatının iştirakı ilə boru xəttinin tikintisinin maliyyələşdirilməsinə dair sənədlər paketini imzaladılar.

Umummilli liderimiz Heydər Əliyev göstərirdi ki, 1994-cu ildən Azərbaycan dövləti özünün yeni neft strategiyasını həyata keçirir və bu strategiyanın da əsas mənası, əsas prinsipləri Azərbaycanın zəngin təbii sərvətlərindən, o cümlədən neft və qaz sərvətlərindən Azərbaycan xalqının rifahı naminə daha da səmərəli istifadə etməkdən ibarətdir.

Bu yaxınlarda möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyev neft daşlarının 59-cu ildönümünə həsr edilmiş təntənəli mərasimdə demişdir: «Azərbaycan müstəqil dövlət kimi öz neft potensialını çox uğurla işə salıbdır. Amma, əlbəttə ki, 1949-cu ildən sonra əməli-praktiki tədbirlər görülməsəydi, Xəzərdə yataqların genişmiqyaslı işlənilməsi başlanmasaydı və müvafiq infrastruktura yaranmasaydı, müasir dövrdə Azərbaycanda neft yataqlarında işləmək daha da çətin olardı. Xüsusilə 1970-ci illərdə görülməmiş işlərin nəticəsində ölkəmizdə həmin dövr üçün müasir infrastruktur yaranmışdır və o, bu gün də Azərbaycana xidmət edir. Əgər biz 1970-ci illərdə yaradılmış müəssisələri nəzərdən keçirsək görərik ki, həm neft emalı sahəsində, böyük neft infrastrukturunu istiqamətində, Neft daşlarında və dənizdə yerləşən digər yataqlarda görülməmiş işlərin

15
nəticəsində Azərbaycanda həm güclü potensial, həm də infrastruktur yarandı. Məhz o illərdə bu gün ölkəmizin gələcəyi üçün işləyən qazma qurğuları, platformalar və digər vacib obyektlər yaranmışdır. Əlbəttə ki, bütün bu görülməmiş işlərin səbəbkarı və təşəbbuskarı xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyev olmuşdur».

Azərbaycan xalqının tərəqqi etməsi və dünyada tanınmasına bütün həyatını sərf etmiş ulu öndər hələ müstəqillikdən əvvəlki dövrdə də, böyük quruculuq işləri görmüşdür. Belə ki, neft, kimya, maşınqayırma, energetika, sənaye sahələri, kənd təsərrüfatı, şəhərsalma, təhsil, elm, səhiyyə, incəsənət sahələrini inkişaf etdirən ulu öndər Azərbaycanı dünyada tanıtdırdı. Hal-hazırda Azərbaycanın müasir inkişafı həmin dayaqlara soykənir.

Qeyd etmək lazımdır ki, respublikamızda imzalanmış 23 beynəlxalq neft müqaviləsi cərcivəsində görülməmiş işlər ölkəmizə müstəqil texnologiyaların gətirilməsi, neft sənayesinin infrastrukturunun yenidən qurulması, nəqliyyat və xidmət sahələrinin inkişafı, yüksək peşəkar milli kadrların hazırlanması və minlərlə yeni iş yerlərinin açılması üçün geniş imkanlar açmışdır.

«Əsrin muqaviləsi»nin reallaşması Azərbaycana yalnız neft sahəsində indiyədək 7 milyarddan çox ABŞ dolları məbləğində xarici sərmayənin qoyulmasını təmin etmişdir. 1997-ci il noyabr ayının 12-də «Cıraq» yatağından neft hasil olunmağa başlanmış və indiyə qədər bu yataqdan 34 milyon tondan artıq neft və 6 milyard kubmetr səmt qazı hasil olunmuşdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, son on ildə Azərbaycanda ümumi neft hasilatının vəziyyəti kokundən dəyişməyə başlamışdır və nəticədə illik neft hasilatının səviyyəsi 1993-cü ildən 2003-cü ilə qədər olan dövrdə 10 milyon tondan 15 milyon tonadək qalxmışdır. «Azəri-Cıraq-Günəşli» yataqlarının ilkin neft layihəsi və tammiqyaslı işlənməsi üzrə «Mərhələ-1», «Mərhələ-2» cərcivəsində muhum işləri görülmüşdür. Belə ki, ilkin neft və qazın sahilə nəqli ucun sualtı boru kəmərləri çəkilmiş, Səngəcalda yeni muasir

16
terminal kompleks inşa edilmiş, «Mərhələ-3» üzrə intensiv şəkildə hazırlıq işləri aparılır.

Hələ vaxtı ilə neft-qaz sazişlərinin həyata keçirilməsindən əldə edilən valyuta və digər vəsaitlərin yığılması, səmərəli idarə və istifadə olunması məqsədilə Azərbaycan Respublikası prezidenti umummilli liderimiz Heydər Əliyevin 29 dekabr 1999-cu il tarixli Fərmanı ilə Dövlət Neft Fondu yaradılmışdır. Burada ali məqsəd – Neft Fondunun vəsaitlərini şəffaf şəkildə xalqımızın ən zəruri ehtiyaclarının həllinə yönəltmək və gələcək nəsillər ucun qoruyub saxlamaqdan ibarətdir.

Nəinki Azərbaycanda, hətta bütün regionda karbohidrogenlərin nəqlinin infrastrukturunu inkişaf etdirən və dünyada ən iri layihələrdən hesab olunan umummilli liderimiz Heydər Əliyevin adını daşıyan Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft ixrac boru kəmərinin və qazın ixracı ucun Bakı-Tbilisi-Ərzurum Cənubi Qafqaz boru kəmərinin tikintisi uğurla həyata keçirilir. Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəməri dünyanın nəhəng qurğularından sayılır. Ümumi uzunluğu 1768 kilometr olan kəmərin 443 kilometri Azərbaycan, 249 kilometri Gürcüstan, 1076 kilometri isə Türkiyənin ərazisindən keçəcək.

Butunlukdə dəyəri (boru kəmərinin doldurulması və tikinti müddətində borcların faizləri də daxil olmaqla) 3,6 milyard ABŞ dolları olan layihənin indiyədək 75 faizə qədəri yerinə yetirilmişdir. İldə 50-60 milyon ton neftin nəqlinə imkan yaradacaq BTC-nin 2005-ci ilin birinci yarısında istifadəyə verilməsi planlaşdırılır.

Neft gəlirləri dövlətin sosialyönümlü siyasətini təmin

edən mühüm amildir. Deməli, kəmərin istifadəyə verilməsi iqtisadiyyatın daha yüksək sürətlə inkişafının təmin edilməsi, ölkədə işsizliyin azaldılması, əhəlinin maddi rifahının yaxşılaşdırılması baxımından son dərəcə əhəmiyyətli hadisə olacaqdır.

2005-ci ildə Heydər Əliyev adına Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin istifadəyə verilməsi hər uc ölkə – Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyə üçün mühüm tarixi hadisəyə çevriləcəkdir. Bu işlərin həyata keçirilməsi möhtərəm

17
prezidentimiz İlham Əliyevin qayğısı və daim diqqət mərkəzindədir.

«Əsrin müqaviləsi» cərcivəsində 30 il ərzində 504 milyon ton neftin çıxarılacağı nəzərdə tutulub ki, bunun da 244 milyon tonu mənfəət kimi ölkəmizə catacaq, 188 milyon tonu kapital qoyuluşuna və istismar xərclərinə sərf olunacaq, qalan 72 milyon tonu isə gəlir şəklində xarici şirkətlərə catacaq. Ölkəmiz üçün əhəmiyyətli olan mühüm məsələlərdən biri də odur ki, bu müddətdə çıxarılan qazın hamısı təmənnasız olaraq respublikamıza veriləcək. Azərbaycanın pul gəlirləri isə təqribən 33 milyard dollar məbləğində olacaq.

Hazırda Neft Fondunda toplanan vəsaitin məbləği indi 800 milyon dollardan çoxdur. Gələcəkdə isə bu fonda hər il 150 milyon dollar əlavə vəsait daxil olacağı gözlənilir. Azərbaycanda neft strategiyasının reallaşmasında və neft fondunun yaradılmasında İlham Əliyevin böyük xidmətləri var. Belə bir məsələni qeyd etmək lazımdır ki, bu fond-dan ilk vəsait qacqın və məcburi köçkünlərin yaşayış səviyyəsinin yaxşılaşdırılması və onlara mənzil tikintisi üçün istifadə edilmişdir.

Mustəqillik əldə olunduqdan sonrakı dövrdə iqtisadiyyatımıza bütün maliyyə mənbələri hesabına 17,5 milyard dollardan çox investisiya qoyulmuşdur. Bunun da 12,5 milyard dolları (71,4%) 1994-2003-cü illər ərzində cəlb olunan xarici investisiyalardır. Bütün bunlar onu göstərir ki, artıq Azərbaycanda siyasi və iqtisadi sabitlik mövcuddur.

Azərbaycanda 1993-cü ilin ikinci yarısından etibarən umummilli liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən aparılan məqsədyonlu daxili və xarici siyasət nəticəsində 1995-ci ildə ölkədə yaranmış ictimai-siyasi sabitlik sosial-iqtisadi problemlərin həllini, o cümlədən əhəlinin həyat səviyyəsinin yaxşılaşması sahəsində görülmə işləri on plana cəkməşdir. Ardıcıl olaraq aparılan islahatlar qısa müddət ərzində öz bəhrəsini verməyə başlamış və iqtisadiyyatın ayrı-ayrı sahəsində ciddi irəliləyiş əldə edilmişdir. Görülmə

məqsədyonlu və uzaq perspektivlərə tuşlanmış tədbirlər nəticəsində geriləmənin qarşısı birdəfəlik alınmışdır.

18

Umummilli liderimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə dövlət müstəqilliyimizin təmin edilməsi və bazar münasibətlərinin inkişaf etdirilməsi sahəsində aparılan iqtisadi islahatlar Azərbaycanın iqtisadiyyatının inkişafı və dünya təsərrüfat sisteminə daha sıx inteqrasiya olunması üçün əlverişli şərait yaratmışdır. Məhz belə bir şəraitdə milli iqtisadiyyatın formalaşması və ölkənin dünya bazarında yerinin müəyyən edilməsi, onun mövqeyinin perspektiv dövr üçün möhkəmləndirilməsi dövlətin siyasi-iqtisadi fəaliyyətinin prioritet istiqamətlərindən birinə cəvrilmişdir.

Azərbaycan iqtisadi və siyasəti müstəqillik əldə etdikdən sonra dünya dövlətləri ilə sərbəst əməkdaşlıq etmək imkanı əldə etmişdir. Bu müstəqilliyin əldə edilməsində isə Heydər Əliyevin xidmətləri əvəzsizdir.

Umumilli liderimiz Heydər Əliyev göstərir ki, «Dunyada getdikcə artan qarşılıqlı asılılıq, dünya iqtisadiyyatının birləşməsi, regionlaşması XX əsrin son mərhələsinin fərqləndirici xüsusiyyətlərindəndir. Hec bir ölkə, ən böyük bir ölkədə yalnız öz cərcivəsində iqtisadiyyatını lazımi səviyyədə inkişaf etdirə bilməz».

Umumilli liderimiz Heydər Əliyevin müəyyən etdiyi iqtisadi siyasət strategiyasının başlıca istiqamətlərini «sabitləşdirmə, islahatlaşdırma, dünya iqtisadi inteqrasiyasına qoşulma, sosial-iqtisadi inkişaf və xalqın rifahının yüksəldilməsi» və s. təşkil edir.

Bazar münasibətlərinə keçid dövründə respublikamızda baş verən iqtisadi dəyişikliklərin, getdikcə daha da sürətləndirilən islahatların aparılmasına və ictimai siyasi münasibətlərin formalaşmasında Heydər Əliyevin xüsusi rolu vardır. Belə ki, umummilli liderimiz müxtəlif mulkiyyət novlərinə əsaslanan, bazar iqtisadiyyatına keçidi nəzərdə tutan, iqtisadi münasibətlərdə inhisarcılığa və haqsız rəqabətə yol verilməməsi, azad sahibkarlığa hüquqi təminatın yaradılması, dünya təsərrüfat sisteminə inteqrasiyasının güclənməsi və s. iqtisadi inkişaf məsələlərinə daim diqqət yetirirdi. Bu baxımdan ummumilli liderimiz Heydər Əliyev göstərir: «İqtisadiyyatı güclü olan ölkə hər şeyə qadirdir».

19

Azərbaycan dövləti mulkiyyətin cəxnovluyu əsasında müxtəlif təsərrüfat formalarının, daxili bazarın yaranması və fəaliyyəti üçün bazar infrastrukturun yaradılması, biznes və sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişafı, özəlləşdirmə proqramının

həyata keçirilməsi, xarici iqtisadi əlaqələrin bərpa edilməsi, maliyyə, kredit, bank işi, pul tədavulunun yenidən qurulması, inflyasiya və işsizliyin qarşısının alınması, əhalinin sosial müdafiəsinin təşkili sahəsində məqsədyonlu iş aparır. Bu işlərin həyata keçirilməsində dövlət öz funksiyası çərçivəsində iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinə aid tənzimləyici tədbirlər həyata keçirir.

Hazırkı dövrdə elmi-texniki və iqtisadi inkişaf səviyyəsindən asılı olmayaraq heç bir ölkə xarici iqtisadi əlaqələrsiz və digər ölkələrlə əməkdaşlıq etmədən öz milli iqtisadiyyatının optimal inkişafını təmin edə bilməz. Ona görə də bütün ölkələr öz aralarında beynəlxalq və regional səviyyədə maddi nemətlərin və xidmətlərin istehsalı və mübadiləsi sahəsində iqtisadi əlaqələrə girirlər. Belə ki, Azərbaycan dövlətinin həyata keçirdiyi iqtisadi siyasətin ən mühüm istiqamətlərindən biri ölkənin ixrac potensialının artırılmasıdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, hazırda respublikanın xarici ticarət əlaqələri ilbəl genişlənərək UDM-də xüsusi cəkisi artmaqdadır. Bu artım əvvəlki illərdə əsasən idxalın həcmi artırması hesabına baş verirdisə. Son illər ixracın dəyərcə artması xarici ticarət dövriyyəsini artıraraq, müsbət saldonun əldə olunmasına imkan yaratmışdır.

Bu ilin ilk ayında ölkəmizin müəssisə və təşkilatları, özəl qurumları dünyanın 130-a yaxın dövləti ilə idxal-ixrac əməliyyatları aparmışdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, son illərdə respublikamızda neft sənayesinin inkişafı tikinti, nəqliyyat, kimya, neft maşınqayırması və digər sahələrin inkişafına bilavasitə təkan vermişdir. Belə ki, respublikamızda son dövrdə qeyri-neft sektorunun inkişafında böyük uğurlar vardır. Faktlara nəzər salsaq görərik ki, 2004-cü ilin sonunadək inşaat işlərinin həcmi 43%, nəqliyyat xidmətlərinin 10%, rabitə xidmətlərinin həcmi 18% artacağı gözlənilir. Artıq

20

respublikamızda mobil telefon abunəçilərinin sayı artıq 1,4 milyon nəfərə çatmışdır. Təsadüfi deyil ki, UDM-də qeyri-neft sektorunun artım sürəti neft sektorunu üstələyir və bu il qeyrineft sahələrində artım sürətinin 13,1 faiz təşkil edəcəyi artıq heç kəsə şübhə doğurmur.

Heydər Əliyev siyasi kursunu uğurla davam etdirən ölkə prezidenti möhtərəm İlham Əliyev tərəfindən aparılan iqtisadi islahatlar son nəticədə ölkədə makroiqtisadi göstəricilərin artmasına və büdcə daxil olmaların cəmlənməsinə səbəb olmuşdur. Yoxsulluğun azaldılması, əhalinin məşğulluğunun

artması, yeni iş yerlərinin açılması və s. məsələlər dövlətin daim diqqət mərkəzində olan məsələlərdəndir. Məhz bunun nəticəsidir ki, 2005-ci ilin dövlət büdcəsinin layihəsi hazırlanarkən möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyevin fərman və sərəncamları əsas götürülmüşdür.

Azərbaycanın dövlət büdcəsinin layihəsi və büdcə vergi siyasəti ortamuddətli maliyyə siyasətinin tərkib hissəsi olmaqla respublikanın sosial-iqtisadi inkişaf konsepsiyası və proqnoz göstəricilərinə, yoxsulluğun azaldılması, regionların sosial-iqtisadi inkişafı üzrə dövlət proqramlarına, ölkə iqtisadiyyatının, ayrı-ayrı sahələrin, sahibkarlığın inkişafını təmin edən digər dövlət proqramlarına və «Azərbaycan Respublikasında sosial-iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsi tədbirləri haqqında» Azərbaycan prezidentinin fərmanının tələblərinə uyğun hazırlanmışdır.

Möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyevin rəhbərliyi və daimi diqqəti altında özünün sosial-iqtisadi inkişafında keyfiyyətə yeni mərhələyə qədəm qoymuş Azərbaycanın büdcə-vergi siyasətində tətbiq olunan makroiqtisadi göstəricilər mövcud maliyyə-kredit siyasətinin daha sürətlə davam etdirilməsini, iqtisadiyyat idarə olunmasında büdcənin iştirakının və təsirinin, istehsalın həcmünün və səmərəliliyinin artırılmasını, inflyasiyanın sabit saxlanılmasını, maliyyə intizamının gücləndirilməsi və xərclərin şəffaflığının təmin edilməsini özündə əks etdirir.

Dövlət büdcəsinin layihəsinə görə 2005-ci il dövlət büdcəsinin gəlirləri Ümumi Daxili Məhsulun 19,7 faizi həcmində mütləq ifadədə 9 trilyon 422 milyard manat 21

olacaqdır ki, bu da 2004-cü ilin proqnozuna nisbətən 25,3 faiz, gözlənilən icraya nisbətən 20,1 faiz çoxdur. ABŞ dolları ifadəsi ilə büdcə gəlirləri 1,9 milyard dollara çatmışdır ki, bu da 2004-cü ilin proqnozuna nisbətən 26,6 faiz və ya 402 milyon dollar çoxdur.

Büdcə gəlirlərinin strukturunda vergi orqanlarının xüsusi cəkisi 70,4 faiz, gömrük orqanlarının xüsusi cəkisi 15,4 faiz, sair daxilolmalar isə 14,2 faiz olacaqdır.

2005-ci ildə Vergilər Nazirliyi üzrə 6 trilyon 632 milyard manat və ya proqnoza nisbətən 35,3 faiz, gözlənilən icraya nisbətən 28,7 faiz çox daxilolmalar nəzərdə tutulmuşdur.

Dövlət Gömrük Komitəsi üzrə 1 trilyon 450 milyard manat nəzərdə tutulur ki, bu da 2004-cü ilin proqnozuna nisbətən 20,8 faiz, gözlənilən icraya nisbətən 13,7 faiz çoxdur.

Faktlar göstərir ki, adambaşına büdcə xərcləri son 5 ildə 2,4 dəfə, 2004-cü illə müqayisədə isə 26,7 faiz artmışdır.

Adambaşına düşən budcə xərclərinə görə respublikamız Ermənistandan 65 ABŞ dolları, Ukraynadan 15 dollar, Gucustandan 91 dollar, Moldovadan 172 dollar, Tacikistandan 218 dollar irəlidedir.

Kicik və orta sahibkarlığa maliyyə dəstəyinin gücləndirilməsi məqsədilə 2005-ci il dövlət budcəsindən 200 milyard manat və ya 2004-cu ilə nisbətən iki dəfə çox vəsait ayrılması nəzərdə tutulur.

Respublikamızda aqrar sahənin daha da inkişaf etdirilməsi, kənd təsərrufatı məhsullarının istehsalçıların aqrotexniki xidmətlə bağlı ilk dəfə olaraq budcədə 100 milyard manat vəsait nəzərdə tutulmuşdur.

Bu vəsaitin ayrılması isə ölkə iqtisadiyyatının əsas sahələrindən olan aqrar bolməninin inkişafında az da olsa muhum rol oynayacaqdır.

Mohrərəm prezidentimiz İlham Əliyev tərəfindən təsdiq edilmiş «Azərbaycan Respublikası Regionlarının Sosial-Iqtisadi İnkişafı Dövlət Proqramının (2004-2008-ci illər)» uğurla həyata keçirilməsi ölkə iqtisadiyyatının davamlı inkişafını, bütün rayonlarla bu ilin ucuncu rubundə də yeni iş yerlərinin açılmasını təmin edib. Yeni iş yerlərinin yaradılmasında əsas amil onlarla yeni müəssisəsinin işə

22

düşməsi, uzun müddət dayanan müəssisələrin öz fəaliyyətini bərpa etməsi, mövcud müəssisə və təşkilatların yenidən qurulması, istehsal sahələrinin genişləndirilməsidir.

Mohrərəm prezidentimiz İlham Əliyevin bölgələrə səfərləri, görülmə işlərlə şəxsi tanışlığı, tapşırıq və tövsiyələri regionların sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsində muhum əhəmiyyətə malikdir. Qısa müddət ərzində yeni iş yerlərinin açılması istiqamətində əldə edilən nailiyyətlər iqtisadiyyatın inkişafı, sosial vəziyyətin gətdikcə yaxşılaşması, istehsal və xidmət sahələrinin yaradılması, sahibkarlığın inkişafına göstərilən diqqət və qayğı nəticəsində mümkün olub.

Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına görə keçən il oktyabrın 1-dən bu il oktyabrın 1-dək olan dövrdə ölkə ərazisində 136.581 iş yeri açılıb. Bunun da 68587-si daimi, 67994-u isə müxtəlif tədbirlərin həyata keçirilməsi, mövsumi kənd təsərrufatı və abadlıq-quruculuq işlərinin görülməsi ilə əlaqədar açılmış müvəqqəti yerlərdir. Daimi iş yerlərinin 64.32 faizi ölkənin 10 iqtisadi rayonuna daxil olan regionlarda açılıb.

Yeni iş yerlərinin açılması ölkə prezidentinin qayğısı sayəsində olub.

Heydər Əliyev siyasi kursunun layiqli davamcısı

mohtərəm İlham Əliyev göstərir ki, Heydər Əliyevin Azərbaycan tarixində rolu və fəaliyyəti əvəzolunmazdır. Bu, bir həqiqətdir və bizim vəzifəmiz – mən bunu dəfələrlə, o cümlədən bir il bundan əvvəl prezident seçkiləri ərəfəsində demişdim ki: «Bu siyasətə sadıq olmaq, onu davam etdirmək, yeni formalarla zənginləşdirmək və Azərbaycanı gələcəyə doğru aparmaq bizim nicat yolumuzdur. Mən çox şadam ki, son bir il ərzində qarşımızda duran bütün vəzifələr, qəbul edilmiş bütün proqramlar, verilmiş bütün vədlər uğurla yerinə yetirilir və son bir il ərzində Azərbaycan daha da güclənmiş, dünyada öz mövqelərini daha da möhkəmləndirmişdir. Əminəm ki, Azərbaycanda aparılan sosial-iqtisadi islahatlar ölkəmizi daha da, hərtərəfli inkişaf etdirəcəkdir». Qeyd etmək lazımdır ki, ulu öndərimiz Heydər Əliyevin nəzəri irsi ölkə alimləri tərəfindən tədqiq edilir və praktikada tətbiq olunur. Bu isə ölkəmizə, yeni uğurlar gətirir.

23

Biz bu gün əmin ola bilərik ki, umummilli liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən müəyyən edilmiş siyasi kurs mohtərəm prezidentimiz İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir.

Ulu öndər Heydər Əliyev ideyaları Azərbaycan xalqını işıqlı gələcəyə və yeni-yeni qələbələrə aparır. Onun əziz xatirəsini qədirbilən xalqımız daim uca tutacaqdır.

«Xalq» qəzeti

11 dekabr 2004-cü il

24

İqtisadçı alimlər mövcud iqtisadi siyasəti pisləyirlər, amma muharibənin bohrana başlıca səbəb olduğunu da etiraf edirlər

I.e.d., prof.A.Ş.Şəkəreliyev

-Respublikada həyata keçirilən iqtisadi islahatlar hələlik lazımi səmərə vermir. Ölkədə muharibənin güclənməsi buna əsas səbəb olsa da, buraxılan qusurlar da az rol oynamır. Bazar münasibətlərinə keçid əsaslı iqtisadi islahatlar tələb edirdi – maliyyə, krediti, qiymət, mulkiyyət münasibətlərini yenisi ilə əvəzləyirdi. Göstərilən sahələrin hec birində lazımi nəticələrə nail olunmaması respublika iqtisadiyyatını iflic vəziyyətinə salmışdır. Otən ilin iqtisadi yekunları bunu aydın göstərir. Qəbul edilmiş qanunlar kompleks olmadığından və onların reallaşmasının iqtisadi mexanizmi hazırlanmadığından, icrasına lazımi qədər maddi-texniki baza, maliyyə və kadr ehtiyatı olmadığından həyata keçirilə bilmir. Qanunların qəbulunda bəzən kortəbiiyyətə yol verilir. Belə ki, mulkiyyətin özəlləşdirilməsi, tələb və təklif arasındakı mütənəsiblik,

inhisarçılıqla mubarizə mexanizmi, torpaq islahatı, valyuta islahatı, əhalinin sosial müdafiəsi, möhkəm gömrükxana sistemi, vergi sistemi və s. olmadığı şəraitdə respublikada qiymət islahatı aparıldı. Nəticədə respublikamız ucuz qiymətlə məhsul satan bir regiona çevrildi. Xalqın sərvəti başqa regionlara daşındı.

Hazırda dövlətin idarəcilik sistemində qeyri-müəyyənlik və yerli idarəetmə modelinin olmaması özünü buruzə verir. Bohrandan çıxmaq üçün dövlət özünün strukturlarını möhkəmləndirməli və onların vasitəsilə sosial-iqtisadi inkişafı düzgün istiqamətləndirməlidir. Qeyd edək ki, dövlət azad sahibkarlıq şəraitində də əsasən əlaqələndirmə və tənzimləmə funksiyalarını yerinə yetirir. İdarəetmədə isə iqtisadi metodlara geniş meydan açılır.

Xarici iqtisadi əlaqələr sisteminin formalaşmasında da qüsurlar var. Belə ki, xırda və orta biznesin fəaliyyəti, beynəlxalq sahibkarlıq, xarici iqtisadi fəaliyyət valyuta

25

tənzimlənməsi, azad iqtisadi bölgələr və s. haqqında təşkilati hüquqi mexanizm yoxdur.

Maliyyə-kredit sisteminin düzgün təşkili əsas məsələlərdəndir. Düzgün, kredit sistemi sahəsində müəyyən işlər görülmüş, ikipilləli bank sisteminin fəaliyyəti üçün qanunlar işlənmişdir. Lakin əlverişli iqtisadi mühit yaranmadığına görə, yeni bank-kredit mexanizmi səmərəli işləyə bilmir. Mövcud vergi dərəcələrinin çoxluğu da müəyyən çətinliklər yaradır. Vergi siyasəti natural formada məhsul istehsalının cəxəldılması və rəqabətin gücləndirilməsi istiqamətində həyata keçirilməlidir.

Qüsurlar respublikada təftiş və nəzarət işlərinin aparılması sahəsində də mövcuddur. Belə ki, yeni yaradılmış auditor mərkəzləri ilə vergi mufəttişliyi arasında nüfuz dairəsi uğrunda mubarizə gedir. Auditor xidməti bazar iqtisadiyyatının mühüm atributlarındanandır. Bu baxımdan ölkədə maliyyə vəziyyətini sağlamlaşdırmaq məqsədilə audit xidməti şəbəkəsinin genişləndirilməsinə meydan açılmalıdır.

Respublikada idarəetmə sistemi lazımi informasiya bazasına malik deyil. İnformasiyanın vaxtında verilməməsi iqtisadiyyatın mövcud vəziyyətini hərtərəfli təhlil etməyə, onun inkişafını düzgün proqnozlaşdırmağa imkan vermir. Bu sahədəki çətinlikləri aradan qaldırmaq üçün informasiya bankı yaratmaq məqsəduyğundur.

«Azərbaycan» qəzeti,

31 mart 1993-cü il

26

Iqtisadçılar özəlləşdirmə prosesi haqqında nə düşünürlər?

1. Özəlləşdirmə prosesi insanların işguzarlıq fəaliyyətini artırmaqla iqtisadiyyatın başlıca problemlərinin həllində müəyyənəddici yer tutur. Belə ki, özəlləşdirmə xususişdirməyə, rəqabət aparmaqla, səmərəli təsərrüfatçılığa və işguzarlığa meyli artır.

Ozəlləşdirmə bazar infrastrukturunun inkişafı ilə uzvi vəhdət halında həyata keçirilməlidir. Özəlləşdirmənin həyata keçirilməsi azad sahibkarlıq fəaliyyəti üçün zəruri iqtisadi şəraiti təmin etməlidir. Bu gün respublikanın iqtisadi tərəqqisini təmin etməli olan istehsal sahibkarlığı ilə bağlı olan sahələrin fəaliyyəti lazımi səviyyədə deyildir. Əhalinin əksəriyyəti kommersiya strukturları və xidmət sahəsində sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmağa üstünlük verirlər. Bunun isə əsas səbəbi istehsal və tədavul dairəsində məşğul olanlara eyni vergi və kreditlərə görə faiz dərəcəsinin tətbiq edilməsidir. Respublikada hər iki sahədə vergi dərəcəsi 32%-ə bərabərdir. Bizcə dünya təcrübəsinə istinad edərək istehsal sahəsinə daha aşağı vergi dərəcəsi tətbiq edilməlidir.

2. Respublikada aparılan özəlləşdirmə prosesi vətəndaş həmrəyliyi və geniş aşkarlıq prinsipi əsasında həyata keçirilməlidir. Belə ki, ictimai sərvətdən pay almaqda hamıya bərabər şərait yaradılmalıdır. Umumiyyətlə, sosial ədalət prinsipi qorunmalıdır.

3. Özəlləşdirmə xalqımıza çox şey verəcək.

Umumiyyətlə, özəlləşdirmənin nəticəsindən asılı olaraq respublikamızda işsizlik problemi həll olmağa başlayacaq, inflyasiya aradan qaldırılacaq, büdcə vəsaiti artacaq, iqtisadi artım təmin olunacaq. Bunların da nəticəsində əhalinin həyat səviyyəsi yüksələcək.

«Ekonomiks» qəzeti

25.02-03.03.1998

27

Dövlət mulkiyyətinin özəlləşdirilməsi

«Özəlləşdirmə ağılla, kamalla, təmkinlə, ancaq sürətlə həyata keçirilməlidir»

HEYDƏR ƏLİYEV

Bazar iqtisadiyyatına keçid ən əvvəl azad sahibkarlıq, mulkiyyətin dövlət inhisarından çıxarılması və müxtəlif mulkiyyət formalarının yaranması üçün şərait yaradılması, azad qiymətqoyma və bu əsasda tələb- təklifin tənzim edilməsi, iqtisadiyyatda inhisarcılığın aradan qaldırılması, pul tədavulunun və maliyyə vəziyyətinin tənzim edilməsi, bazar rəqabətinin əmələ gəlməsi və müəssisələrə, firmalara həqiqi

mustəqillik verilməsi və s. məsələləri nəzərdə tutur. Bazar iqtisadiyyatına keçidin əsas şərtlərindən biri mulkiyyətin coxnovluluyunun yaranması və inkişaf etməsi məsələsidir. Mulkiyyət munasibətləri yenidən qurulmalı, onun bütün formalarının inkişafına eyni şərait yaradılmalı və özəlləşdirmə tədbirləri mərhələlər üzrə həyata keçirilməli və dövlətin sərəncamında iqtisadiyyatın aparıcı sahələri toplanmalıdır.

Bazar iqtisadiyyatına keçid şəraitində dövlət, kollektiv, xüsusi, səhmdar, fərdi, qarışıq və s. mulkiyyət formaları fəaliyyət göstərməyə başlayır.

Muxtəlif mulkiyyət formalarının hansının daha mutərəqqi olması təkcə orada əməyin və istehsalın formal olaraq ictimailəşdirilməsi dərəcəsi ilə deyil, onun istehsalın səmərəliliyinin sosial-iqtisadi me'yarına cavab verməsi ilə xarakterizə olunur. Bu səmərəlilik me'yarına görə hazırkı dövrdə belə bir nəticəyə gələ bilərik ki, dövlət mulkiyyəti sosial-iqtisadi səmərəliliyin tələblərinə tam cavab vermədiyinə görə, onun xüsusi cəkisi azalmalı, səhm, səhmdar, fərdi, xüsusi, bələdiyyə, qarışıq və s. mulkiyyət formalarının xüsusi cəkisi artmalıdır. Başqa sözlə, tələb edilir ki, dövlətin mulkiyyət üzərindəki inhisarcılığına son qoyulsun, iqtisadiyyatda geniş şəkildə özəlləşdirmə prosesi aparılsın. Özəlləşdirmə ingilis sozu olub "private" sozundən götürülmüş "xüsusi mulkiyyət", "xususiləşdirmə",

28

iqtisadiyyatda xüsusi mulkiyyətin payının rolunun və əhəmiyyətinin yüksəldilməsi deməkdir.

Dövlət mulkiyyətinin özəlləşdirilməsi prosesi ölkədə mulkiyyətin və sahibkarların meydana çıxıb təşəkkül tapmasına, sərbə _____ st əmək fəaliyyəti və rəqabət şəraitində muxtəlif mulkiyyətlərin optimal nisbətlərinin meydana çıxmasına, bazar iqtisadiyyatına keçidin formalaşmasına, respublikaya xarici kapital axınının sür'ətlənməsinə xidmət edir.

Azərbaycan iqtisadiyyatını yenidən qurmaq və onu bazar iqtisadiyyatı istiqamətində formalaşdırmaq üçün birinci növbədə özəlləşdirməni həyata keçirmək və coxukladlı iqtisadiyyatı tə'min etmək lazımdır. Özəlləşdirmə prosesi mərhələ üzrə həyata keçirilir. Bu ilk növbədə sosial ədalət prinsipinin gozlənilməsi və əhalinin real maliyyə imkanlarının nəzərə alınması ilə bağlıdır.

Bazar iqtisadiyyatına keçməyin əsas zəruri şərti dövlət mulkiyyətinin özəlləşdirilməsi prosesi Azərbaycan Respublikası üçün vaxtı çatmış və qarşıda duran əsas

problemlərdən biridir.

Kecmiş SSRI-nin dağılması, təsərrüfat əlaqələrinin kəsilməsi, istehsalın aşağı düşməsi, maliyyə-kredit sisteminin pozulması, işsizlik, inflyasiya və əhalinin alıcılıq qabiliyyətinin aşağı düşməsi, cəlb edildiyimiz Qarabağ muharibəsi və s. problemlərin meydana çıxdığı bir vaxtda qısa bir müddət ərzində dövlət mulkiyyətinin özəlləşdirilməsini aparmaq tələb olunur.

Dünyanın müxtəlif ölkələrində dövlət mulkiyyətinin özəlləşdirilməsində yeddi metoddan istifadə edilir. Bu metodlar aşağıdakılardan ibarətdir:

1. Dövlət müəssisələrinin səhmlərinin açıq satışının keçirilməsi.
2. Səhmlərin auksion (hərrac) vasitəsilə satılması.
3. Dövlət müəssisələrinin xüsusi investisiya qoyuluşu (bu obyektlərin birbaşa satılması və yaxud səhm paketinin əldə edilməsi yolu ilə həyata keçirilir).
4. Əmlakın satılması və sonradan borcların ödənilməsi ilə dövlət müəssisələrinin ləğv olunması.

29

5. Dövlət müəssisələrinin ayrı-ayrı bölmələrə ayrılmaqla hissə-hissə satılması və yenidən qurulması.
6. Müəssisənin onun rəhbərliyi və əmək kollektivinin üzvləri tərəfindən satın alınması.
7. Dövlət müəssisəsinin xüsusi şəxslərə icarəyə verilməsi və yaxud müəssisənin idarə olunması barədə dövlət və şəxsi müəssisələr arasında sazişin bağlanması.

Qeyd etmək lazımdır ki, hər bir dövlət özəlləşdirmə prosesini həyata keçirərkən ona uyğun gələn metoddan istifadə etməklə dövlət mulkiyyətinin özəlləşdirilməsini aparır.

Qeyd etmək lazımdır ki, bir sıra ölkələrdə (Rusiya, Cexiya, Slovakiya, Baltıqyanı dövlətlər) mulkiyyətin əhali arasında pulsuz bölüşdürülməsinə, yəni .ae .cyeyşdirməsinə, bə'zi ölkələrdə isə (Polşa, Bolqarıstan, Macarıstan), mulkiyyətin satılması usuluna üstünlük verilmişdir.

Azərbaycana isə iki modelin uzlaşdırılması yolu seçilib.

Azərbaycanda özəlləşdirmənin aparılması üçün 3 mərhələ nəzərdə tutulmuşdur:

- Kutləvi özəlləşdirmə obyektlərinin seçilməsi, səhmlərin alınması, bank sisteminin təşkili, əhali arasında vaucərlərin yayılması və s.,
- Orta müəssisələrin özəlləşdirilməsi;
- İri müəssisə və sahələrin özəlləşdirilməsi.

Dünya ölkələri təcrübəsində özəlləşdirmə məsələsi məhdud və geniş mə'nada şərh edilir. Məhdud mə'nada

özəlləşdirmə dövlət mulkiyyəti üzərində mulkiyyətcinin dəyişməsi, dövlətin əlində olan və təsərrüfat məqsədləri üçün istifadə olunan varidatı hüquqi şəxslərə, vətəndaşlara satmaq və ya vermək kimi başa düşülür. Geniş mə'nada isə özəlləşdirmə ancaq dövlətin sahibkarlıq hüququnu verməsi ilə bitmir, həm də dövlətin iqtisadiyyata qarışmasını məhdudlaşdırmaq, islahatçıların təsərrüfat və texnoloji təşəbbuskarlığını artırmaq, xüsusi bolmənin səmərəliliyini yüksəltmək, onun inkişafı siyasətini yerinə yetirməkdən ibarətdir.

Ozəlləşdirmənin Azərbaycanda aparılması milli sərvətin əsas hissəsi üzərindən dövlətin bilavasitə cavabdehliyinin götürülməsi və onun vətəndaşlara, hüquqi şəxslərə verilməsi, 30

xərclərin azaldılması, büdcə gəlirlərinin artırılması, işgüzarlığın həvəsləndirilməsi, rəqabətin təmin edilməsi, dövlət inhisarının aradan qaldırılması, insanlarda təsərrüfatçılıq meylinin gücləndirilməsi və geniş əhali kütləsinin mulkiyyətciliyə cəlb olunmasını tələb edir.

Ozəlləşdirmə bir sıra funksiyaları yerinə yetirir:

xüsusiəşdirmə, rəqabət aparmaq, səmərəli təsərrüfatçılıq, işgüzarlıq, stimullaşdırmaq və s.

Ozəlləşdirmə bazara keçidin əsası və ilkin muqəddəm şərtidir. Bu proses dünya ölkələrində uzun illərdir ki, həyata keçirilir.

Inkişaf etmiş Qərbi ölkələrinin iqtisadiyyatında dövlətin payı 20-40 faiz arasındadır.

Azərbaycanda özəlləşdirmənin aparılmasında başlıca məqsəd iqtisadiyyatda dövlət mulkiyyətinin şəriksiz hökmranlığının aradan qaldırılması, istehlakçıların tələblərinin tam ödənilməsi üçün bir-biri ilə rəqabət aparan sərbəst mulkiyyətcilərin yaradılmasından ibarətdir.

Ozəlləşdirilmənin zəruriliyi nəzərə alınaraq "Azərbaycan Respublikasında dövlət mulkiyyətinin özəlləşdirilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu və "Ozəlləşdirmənin Dövlət proqramı" qəbul edilmişdir.

Dövlət mulkiyyətinin özəlləşdirilməsi fasiləsiz bir proses kimi nəzərdə tutulur və ardıcıl mərhələlərdən ibarətdir.

Ozəlləşdirilməsi qadağan olunan müəssisə və obyektlər istisna olmaqla Azərbaycan Respublikasında dövlət mulkiyyətində olan bütün müəssisələr və əmlak özəlləşdirmənin obyekti hesab edilir. Özəlləşdirmənin subyektləri isə özəlləşdirilən obyektin əmək kollektivi, respublika vətəndaşları, dövlət müəssisəsi, birliyi və təşkilatı olmayan və nizamnamə kapitalında dövlətin payı 25 faizdən

cox olmayan huquqi şəxslər ola bilər. Yə'ni özəlləşdirmədə mulkiyyətin sahibi fiziki şəxslər, xarici huquqi və fiziki şəxslər, satılmış müəssisələrin kollektivləri, banklar, səhmdar cəmiyyətləri ola bilər.

Dövlət mulkiyyətinin özəlləşdirilməsi auksion (hərrac), müsabiqə, səhmləşdirmə formaları, müxtəlif investisiya

31

fondları, qiymətli kağızlar və fond birjalari vasitələri ilə həyata keçirilir.

"Azərbaycan Respublikasında dövlət mulkiyyətinin özəlləşdirilməsi haqqında" Qanunun tələblərinə uyğun olaraq, müəssisələrin (obyektlərin) səhmləşdirilməsi iki variantda həyata keçiriləcəkdir:

- Nəzarət-səhm paketinin dövlətin əlində olması şərti ilə səhmləşdirmə;

- Nəzarət -səhm paketinin dövlətin əlində olmaması şərti ilə səhmləşdirmə.

Ozəlləşdirmə probleminin həllində səhmdar

cəmiyyətlərinin rolu böyükdür. Səhmdar cəmiyyəti iki əsas formada: "qapalı" və "açıq" formalarda təşkil oluna bilər.

"Qapalı" formada təşkil edilmiş səhmdar cəmiyyətində səhmlər bir necə iştirakçıya (tə'siscilərə) məxsus olur və birjada satılmır. "Açıq" formada isə səhmlər sərbəst satılır və alınır.

Dünya ölkələrinin tarixi təcrübəsi göstərir ki, özəlləşdirmə prosesində bu formaların hər ikisi özünü doğruldur.

Ozəlləşdirmə ölkə büdcəsinin məxaric hissəsinin gərginliyini azaldır. Beləliklə, dövlət müəssisələrinin satılmasından əldə olunan gəlir büdcəyə daxil olur.

Ölkədə özəlləşdirmənin aparılması mulkiyyətin coxnovluyu, əməyə yüksək maddi stimulların yaradılması, əhalidə olan sərbəst pul vəsaitinin istehlak bazarına olan tə'sirini azaltmaq, inflyasiyanın sür'ətini aşağı salmaq, dövlətin maliyyə-kredit və pul tədavulu sistemini sağlamlaşdırmağa xidmət edir.

"Ozəlləşdirmə prosesində hansı nəticənin on plana cəkməsindən asılı olaraq onun həyata keçirilməsinin yolları və metodları da müəyyən edilir. Məsələn, sosial nəticənin əldə edilməsi iqtisadi tədbirdən daha cox siyasi tədbir olduğundan, burada özəlləşdirmənin pulsuz həyata keçirilməsi, yə'ni cəmiyyət üzvlərinin hər birinə şəxsi özəlləşdirmə cəklərinin paylanması, hesabların açılması və s. metodlardan istifadə edilir. Maliyyənin vəzifəsi əsas götürülsə özəlləşdirmə əvəzi odənilməklə, yə'ni mulkiyyətin pulla satılması metodundan istifadə etməklə həyata keçirilir".

32

Ozəlləşdirməni aparmaq ucun bir sıra prinsiplərə ciddi surətdə əməl etmək lazımdır. İlk novbədə ozəlləşdirmənin sistemli, kompleks, düşünülmüş gəlirlərin kapitallaşdırılması və mərhələlərlə həyata keçirilməsi prinsiplərinin gözlənilməsidir.

Ozəlləşdirmə iqtisadiyyatın sərbəstləşməsi, maliyyə vəziyyətinin yaxşılaşması və müəssisələrin idarə olunmasının daha çox demokratikləşməsinə gətirib çıxarır.

Bazar iqtisadiyyatına keçid dövründə iqtisadiyyatı sabitləşdirmək, getdikcə dərinləşən böhran vəziyyətinin aradan qaldırılması, iqtisadiyyatın dirçəldilməsi və azad sahibkarlığın inkişafı sosial təmayullu bazar iqtisadiyyatına keçidlə əlaqədar elmi məntiqə əsaslanan iqtisadi islahatların aparılmasını təkidlə tələb edir. İqtisadi islahatların mühüm tərkib hissəsi olan ozəlləşdirmə bazar iqtisadiyyatının tələblərindən irəli gələn qanunauyğun, obyektiv bir zərurətdir.

Dövlət mulkiyyətində olan müəssisələrin və onların əmlakının ozəlləşdirilməsi prosesi iqtisadi səmərə və sosial ədalət prinsiplərinin vəhdəti şəklində, ozəlləşdirmənin təşkilati-huquqi və iqtisadi əsaslarını müəyyən edən "Azərbaycan Respublikasında dövlət mulkiyyətinin ozəlləşdirilməsi haqqında" Qanuna və onun əsas nizamlayıcısı sayılan ozəlləşdirmənin Dövlət proqramına əsasən həyata keçirilir.

Kecid dövründə dövlət mulkiyyəti ozəlləşdirilərkən mulkiyyətin coxnovluyunu təmin etməklə yanaşı, dövlət idarəetmə sistemi əsaslı surətdə dəyişdirilməli, yeni iqtisadi mexanizm və müəssisələrin səmərəli təşkilat formaları yaradılmalıdır. Bir-birini qarşılıqlı surətdə şərtləndirən bu məsələlər ozəlləşdirmənin gedişi prosesində əlaqələndirilmiş şəkildə həll edilməlidir. Hal-hazırda mulkiyyət formalarının və mulkiyyətin dəyişməsi, sahibkarlığın bərqərar olması və bu məqsədlə əmlakın ozəlləşdirilməsi prosesi gedir.

Ozəlləşdirmədə məqsəd ozu-ozluyunda mulkiyyətin xüsusi əllərə verilməsi, mulkiyyət üzərində mulkiyyətçinin dəyişməsi deyil, həm də istehsal həcminin artırılması, dövlətin iqtisadi potensialının gücləndirilməsi və iqtisadi inkişaf ucun vasitədir.

33

Xüsusi mulkiyyət bazar iqtisadiyyatının təməli olduğu ucun təsərrüfatçılığın bu formasını seçən hər bir ölkə mütləq ozəlləşdirməni həyata keçirməlidir. Azad rəqabət kapitalizmində həmin sistemin iqtisadi əsasını əsasən xüsusi mulkiyyət təşkil edirsə, müasir kapitalizmin iqtisadi əsasını qeyd olunduğu kimi coxmulkiyyətlik təşkil edir. Biz azad rəqabət kapitalizminə deyil, müasir bazar iqtisadi sisteminə

kecməyi qarşımıza məqsəd qoymuşuq. Məhz buna görə də dövlət mulkiyyətinin özəlləşdirilməsi prosesində təkcə xüsusi sahibkarlıq deyil, muxtəlif mulkiyyətə əsaslanan təsərrüfat formaları yaradılacaqdır.

Respublikamızda (eləcə də MDB ölkələrində) özəlləşdirmənin aparılmasında ən başlıca məqsəd bu yolla iqtisadiyyatda dövlət mulkiyyətinin uzun illərdən bəri mövcud olan şəriksiz hökmranlığının aradan qaldırılmasından, istehlakçının (bazarın) tələblərinin daha keyfiyyətli və dolğun ödənilməsi uğrunda bir-birilə sağlam rəqabət aparan coxsaylı mulkiyyətçilərin yaradılmasından ibarətdir.

Ozəlləşdirmənin əsas iqtisadi məqsədi fəaliyyətin səmərəliliyini yüksəltməkdir. Tarixi təcrübə subut etmişdir ki, xüsusi mulkiyyətə əsaslanan istehsal dövlət mulkiyyəti sisteminə nisbətən daha sür'ətlə inkişaf edir. Buna görə də keçid dövrü iqtisadiyyatında ölkələr özəlləşdirməyə son dərəcə diqqət yetirir və ona birinci dərəcəli əhəmiyyət verirlər.

Dünya ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, yalnız xüsusi mulkiyyət şəraitində onun sahibi istehsalın səmərəliliyinin yüksəldilməsində maksimum maraqlıdır. Xüsusi mulkiyyətçi müvəffəqiyyətli fəaliyyətinə görə yüksək mənfəət əldə edir, pis fəaliyyətə görə isə cəza alır, rəqabətdə uduzur, nəticədə müflisləşir. Bundan xilas olmaq üçün bütün potensial imkanlarını istehsalın səmərəliliyinin yüksəldilməsinə yönəldir.

Dövlət mulkiyyət sistemində müəssisə zərərlə işləyir, onun sahibi olan dövlət isə bilavasitə təhlükə altına düşür. Dövlət muxtəlif yollarla həmin zərəri butovlukdə cəmiyyətin üstünə yığır. Buna görə də dövlət mulkiyyəti qeyri-səmərəlidir. İstehsalın qeyri-səmərəliliyinə dövlət çox gec reaksiya verir. Müəssisələrin çoxu zərərlə işlədikdə və iqtisadiyyatı sür'ətlə

34

pisləşən zaman dövlət xoşagəlməz halları aradan qaldırmağa çalışır, bu isə gözlənilən nəticəni vermir.

Bazar iqtisadiyyatına keçən dövlətlərin təcrübəsinin tədqiqi göstərir ki, özündə iqtisadi, siyasi, hüquqi və sosial cəhətləri bir vəhdət halında birləşdirən özəlləşdirmə yolu ilə ayrı-ayrılıqda və yaxud birlikdə götürülmüş bir sıra nəticələri əldə etmək olar.

İlk növbədə dövlət mulkiyyətinin satılması hesabına xeyli məbləğdə pul vəsaiti əldə olunaraq dövlət büdcəsinə keçirilir. Bu vəsaitlər hesabına əhalinin əlində olan sərbəst pul vəsaitinin istehlak bazarına olan tə'sirini zəiflətmək, inflyasiyanın sür'ətini ləngitmək, dövlətin maliyyə, pul tədavulu sistemini sağlamlaşdırmaq mümkündür. Bu isə yeni və muxtəlif

mulkiyyət formalarının əmələ gəlməsi ucun əlverişli şərait yaradır.

Bundan başqa muhum məsələlərdən biri coxsaylı mulkiyyətçilərin yaradılması əsasında sosial ədalətin bərpa edilməsi və istehsalçıların istehsal vasitələri ilə təmin olunması və əməyə yüksək maddi stimulların yaradılması və bu əsasda iqtisadiyyatın səmərəliliyinin yüksəldilməsidir. Dövlət mulkiyyətinin özəlləşdirilməsi nəticəsində yeni və muxtəlif mulkiyyət formalarının yaranması istehsalçının istehsalın nəticəsinə maddi marağını yüksəldir. Bu isə istehsalın səmərəliliyinin yüksəldilməsinin əsas amillərindən biridir.

Ozəlləşdirmə prosesinin həyata keçirilməsi, iqtisadi psixologiyanın dəyişdirilməsi, mulkiyyətə sahib olmaq, onu mənimsəmək və sərəncam vermək hüquqlarına malik olmaq prosesini sur'ətləndirir. Ozəlləşdirmə iqtisadiyyatın sabitləşdirilməsi, liberallaşdırılması və mikro, makroiqtisadi tənzimləmə ilə bir şəraitdə həyata keçirilir. Bu prosesin gedişində muxtəlif mulkiyyət formalarının yaradılması on plana keçir. Kecedovrunun digər problemlərinin həlli və bir cox cətinliklərin aradan qaldırılması bu məsələlərin həllindən birbaşa asılıdır. Ozəlləşdirmə digər iqtisadi məqsədlərin, yə'ni iqtisadi artımın, qiymətlərin sabitliyinin, iqtisadi səmərəliliyin və sosial təminatın, tə'diyə balansının, ədalətli yenidən bölgümexanizminin aparılmasının təmin olunması ilə birlikdə

35

aparılır. Bu baxımdan muharibənin (Ermənistan-Azərbaycan) gedişatı şəraitində Azərbaycanda demokratik cəmiyyət və bazar iqtisadiyyatı qurmaq olduqca cətin və murəkkəb prosesdir. Cunki dünyanın elə bir olkəsi yoxdur ki, orada muharibə gedə-gedə bir iqtisadi sistemdən tamamilə prinsipce yeni sistemə daxil olmaq olsun. Buraya bizim ən'ənəvi, tarixi düşmənlərimizin təzyiqini, onların törətdikləri təxribatlardan əlavə, Qərb dövlətlərinin bizim sərvətlərimizdən, hər şeydən əvvəl neftdən daha cox pay almaq məqsədilə göstərdikləri təzyiqləri əlavə etsək özəlləşdirmə prosesinin gedişində muxtəlif mulkiyyət formalarının yaranmasının necə cətin olması aydın olar. Lakin bu cətinliklərə baxmayaraq özəlləşdirmə proqramı əsasən nəzərdə tutulmuş istiqamətdə həyata keçirilir və bunun nəticəsində bir cox yeni mulkiyyət formaları yaradılmışdır.

Ozəlləşdirmə adamların əmlaka munasibətini dəyişdirməklə sərvət yaratmaq və əlavə gəlir əldə etmək usulunu muəyyən edir. Ən mutərəqqi iqtisadi bir forma olan xüsusi mulkiyyətin formalaşmasına və inkişaf etməsinə

özəlləşdirmə vasitəsilə nail olmaq mümkündür. Huquqi və fiziki şəxs ucun iqtisadi imkanlar bərabər şəkildə yaradılmazsa, onda hec bir mutərəqqi inkişafdan söhbət gedə bilməz. Cunki iqtisadi inkişafa, hər cür korrupsiya, mudaxilədən kənar olan təsərrüfatçılığa yalnız huquqi və iqtisadi qanunların vəhdət şəkildə fəaliyyət göstərdiyi şəraitdə nail olmaq mümkündür. Özəlləşdirmənin bir nəticəsi də səhmdar mulkiyyətinin yaranmasıdır ki, bu da yeni mulkiyyət forması olub, digər mulkiyyət formaları ilə birlikdə cəmiyyətin iqtisadi strukturunu daha da zənginləşdirir.

Qeyd etmək lazımdır ki, muxtəlif mulkiyyət formalarının yaradılması özəlləşdirmə ilə sıx əlaqədardır. Hər bir mulkiyyətin arxasında sahibkar durur. Coxmulkiyyətliyin formalaşması sahibkarlıq fəaliyyətindən ayrılmazdır.

Iqtisadiyyatın makroiqtisadi sabitləşməsinə müəyyən dərəcədə özəlləşdirmə vasitəsilə nail oluna bilər. Belə ki, bazar iqtisadiyyatına keçid şəraitində baş verən bir sıra bohranlı vəziyyətin aradan qaldırılmasına özəlləşdirmə həm birbaşa, həm də dolayı yolla təsir göstərir. Keçid dövründə dövlətin

36

struktur siyasəti də məhz iqtisadiyyatın keyfiyyət halının yaxşılaşdırılmasına yönəldilir. Deməli, özəlləşdirmə muxtəlif mulkiyyət formalarının yaradılmasını təmin etməklə mutərəqqi struktur siyasətinin həyata keçirilməsinə səbəb olur. Muasir dövrdə əsas vəzifə məhdud resurslarla əhalinin artmaqda olan tələbatını daha dolğun ödəməkdir. Lakin resurslardan yalnız xüsusi sahibkarlıq şəraitində daha səmərəli istifadə etmək olar. Başqa sözlə, xüsusi sahibkar tələblə təklifin müvazinətinə tez nail ola bilər. Özəlləşdirmə isə bu prosesi sürətləndirir.

Azərbaycanda dövlət mulkiyyətinin özəlləşdirilməsi həyata keçirilərkən keçid dövründə iqtisadiyyatın sosial yonumlu formalaşmasına xüsusi fikir verilməlidir. Bunun ucun respublikada kənd təsərrüfatının və yüngül sənayenin inkişafına imkan yaradan dövlət proqramları işlənilib hazırlanmalı və həyata keçirilməlidir.

Iqtisadi bohrandan çıxmaq yollarını ən çox kənd təsərrüfatı sahəsində axtarmaq lazımdır. Bunun ucun ilk növbədə, bütün yararlı və yararsız torpaq sahələri onu becərmək istəyənlər arasında təminat almaq şərti ilə paylanmalıdır. Aqrar bolmədə özəlləşdirmə keçirilərkən mulkiyyətçi olmaq ucun hamıya bərabər şərait yaratmaqla bərabər, torpağın və başqa əmlakların ona sahib olmaq istəyənlərə deyil, onu becərməyi bacaranlara verilməsinə xüsusi fikir verilməlidir. Cunki xüsusi istə'dadı və qabiliyyəti

olmayan şəxslərə torpaq və kənd təsərrufatı ilə əlaqədar olan əmlakın verilməsi müsbət nəticə verə bilməz. Onlar gec-tez bazar iqtisadiyyatı şəraitində dozə bilməyərək tez bir zamanda muflisləşəcəklər.

1998-ci ilin mə'lumatlarına görə Kənd Təsərrufatı

Nazirliyi üzrə obyekt və avadanlıqların 1000-ə yaxını kiçik müəssisə kimi özəlləşdirilib, 275 səhmdar cəmiyyət yaradılıb, onlardan 158-i hərraclara çıxarılıb və səhmlərin 62 faizindən çoxu satılıb. Keçmiş "Azəryeyintisənaye" Dövlət Şirkəti üzrə 29 kiçik müəssisə özəlləşdirilib, 44 səhmdar cəmiyyəti yaradılıb, onlardan 43-u hərraclara çıxarılıb və səhmlərin 64 faizi satılıb. Ləğv olunmuş Təxıl Məhsulları Dövlət Şirkəti üzrə 521 kiçik müəssisə özəlləşdirilib, 55 səhmdar cəmiyyət 37

yaradılıb, hamısı hərraclara çıxarılıb və səhmlərinin 45,5 faizi satılıb.

Kənd təsərrufatı sistemində "Azəraqromtəxsərvīs" və "Azərkəndkimya" birlikləri üzrə 224 səhmdar cəmiyyəti yaradılıb və səhmlərin hərraclarda satışı ilə eyni zamanda onların texnikasının, yə'ni traktorların, kombaynların, kotanların, toxumsəpən aqreqatların və s. acıq pul hərracları vasitəsilə yerli istehsalçılara, fermerlərə, kooperatorlara, yə'ni bilavasitə torpaqda çalışanlara satışı həyata keçirilib.

Aqrar islahatların tənzimlənməsində 1993-cü ildə qəbul olunmuş "Torpaq vergisi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun da özünəməxsus rolu vardır. Qanunda torpaq vergisinin tətbiqində məqsəd, torpaq vergisinin dərəcələri, torpaq vergisi üzrə güzəştlər, torpağa görə verginin müəyyən edilməsi qaydası, torpağın normativ qiyməti və başqa məsələlər öz əksini tapmışdır. Burada qeyd edilir ki, torpaq vergisinin tətbiqində məqsəd torpaqdan səmərəli istifadəni tə'min etmək, torpaqların keyfiyyətini və münbitliyini artırmaq, onları mühafizə etmək, dövlət torpaq kadastoru, və yer quruluşunun tədbirlərini həyata keçirmək üçün vəsaitləri səfərbər etməkdir. 1994-cü ildə "Aqrar islahatının əsas istiqamətləri haqqında" Respublika Qanununun qəbul olunması iqtisadi islahatların həyata keçirilməsində irəliyə doğru bir addım olmuşdur. Məqsəd, aqrar bölməni bəhrədən çıxarmaq, iqtisadiyyatı sabitləşdirmək, əhəlinin sosial-iqtisadi vəziyyətini yaxşılaşdırmaq kimi müəyyən edilmişdir. Vəzifə isə torpaq və əmlak üzərində yeni mulkiyyət formalarının, bazar iqtisadiyyatına uyğun istehsal və sosial infrastrukturunun yaradılmasını tə'min etməkdir.

1996-cı ilin iyul ayında "Torpaq islahatı haqqında"

Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edildi. Bu qanunda

qeyd edilir ki, torpaq islahatı haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasından, "Aqrar islahatlarının əsasları haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunundan, bu qanundan, Azərbaycan Respublikasının Torpaq Məcəlləsindən və digər normativ aktlardan ibarətdir.

38

"Torpaq islahatı haqqında" qanunda həmcinin xüsusi mulkiyyətə veriləcək torpaq sahələri də müəyyənləşdirilib. Qanunda deyilir: "Xüsusi mulkiyyətə aşağıdakı torpaqlar verilir" - vətəndaşların qanuni istifadəsindəki fərdi yaşayış evlərinin, həyətyanı sahələrin, fərdi, kollektiv və kooperativ bağlarının, dövlət bağcılıq təsərrüfatının idarəciliyindəki bağların altında olan torpaqlar: "sovxoz və kolxozların özəlləşdirilən torpaqları". Mə'lumdur ki, aqrar islahatının əsası torpaqların özəlləşdirilməsi problemidir. Bu cətin və mürəkkəb prosesin reallaşmasının zəruriliyi və cətinlikləri qanunda hərtərəfli izah olunmuşdur.

Son illərdə aqrar sahədə islahatların daha sür'ətlə həyata keçirilməsi nəticəsində xeyli irəliləyiş olmuşdur. Artıq 1997-ci ilin ortalarına kimi e'mal müəssisələrinin bə'ziləri, pambıqtəmizləmə zavodlarının isə hamısı özəlləşdirilmişdir.

Islahatın ilkin mərhələsində e'mal sahəsinin modernləşməsində xarici investisiyanı cəlb etmək, yeni texnologiyanın respublikaya gətirilməsinə şərait yaratmaq üçün xarici ölkələrin firma və şirkətləri ilə texniki-iqtisadi əməkdaşlıq sahəsində mühüm işlər görülmüşdür.

Aqrar islahatı haqqında qəbul olunan hüquqi qanunlarda torpağın bir hissəsinin xüsusi mulkiyyətə verilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Bu kənd əhalisi arasında torpağın pulsuz və bərabər bölüşdürülməsi, hansı formada da sosial ədalət prinsiplərinin qorunması və kənd təsərrüfatında özəlləşdirmənin kütləvililiyini tə'min etmişdir. Lakin bu şəkildə, heç bir şərtsiz torpağın xüsusi mulkiyyətə verilməsi praktiki cəhətdən uğursuzluqla nəticələnə bilər. Bir çox torpaqlar istifadəsiz qalar və yaxud səmərəsiz istifadə oluna bilər. Bizcə torpağın özəlləşdirilməsi zamanı yeni mulkiyyətçilərə bə'zi şərtlərin irəli sürülməsi məqsədəuyğun olardı. Belə ki, ya hazırda Rusiyanın bə'zi regionlarında olduğu kimi torpaq bilicisi attestatını təqdim etdikdən sonra vətəndaşlara torpağa xüsusi mulkiyyət haqqında şəhadətnaməni vermək olar, ya da ki, torpaq məhdud bir müddətə xüsusi mulkiyyətə verilir və bu zaman torpaqdan səmərəsiz istifadə olunduğu halda, torpağın geri qaytarılması haqqında məsələ qaldırıla bilər.

39

Belə bir faktı da göstərmək lazımdır ki, artıq respublikada torpaq sahələrinin özəlləşdirilməsi başa çatıb. Belə ki, respublika torpaq fondunun 22%-i xüsusi mulkiyyətə verilib. Yerdə qalan torpaq sahələrinin 45%-i dövlət və 33%-i isə bələdiyyə mulkiyyətinə verilib.

1993-cu ilin yanvarında "Azərbaycan Respublikasında dövlət mulkiyyətinin özəlləşdirilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edildikdən sonra dövlət mulkiyyətinin özəlləşdirilməsi prosesinə başlanmışdır. Lakin özəlləşdirmə əsasən ticarət, nəqliyyat və xidmət sahələrində aparılmış və bu proses ləng getmişdir. Islahatların bu cür gedişi bazar iqtisadiyyatının formalaşmasına mənfi təsir göstərir və kecid dövrünü uzadırdı. Bu prosesi sürətləndirmək məqsədilə "Azərbaycan Respublikasında 1995-1998-ci illərdə dövlət mulkiyyətinin özəlləşdirilməsinin Dövlət proqramı"nın layihəsi işlənib hazırlanmışdır. Xalq tərəfindən muzakirədən sonra proqram qəbul edilmişdir. Burada özəlləşdirmənin məqsəd və vəzifələri, istiqamətləri, usulları, müddəti və mərhələləri, özəlləşdirilən müəssisə və obyektlərin təsnifatı, səhmləşdirmənin konkret variantları, özəlləşdirmədən əldə edilən vəsaitlərin istifadə qaydası, özəlləşdirmə payının həcmi və ondan istifadə qaydaları müəyyən edilmişdir.

Ozəlləşdirmə proqramında özəlləşdirmə opsiyonunun buraxılışı və dövrüyyə qaydaları, özəlləşdirilən müəssisələrin səhm (nizamnamə kapitalı) hissələrinin satışı usulları və özəlləşdirmədə verilən güzəştlər, kiçik müəssisələrin özəlləşdirmə qaydaları, ixtisaslaşdırılmış investisiya fondlarının səhmlərinin buraxılış və dövrüyyə qaydaları, fond bazarının inkişafı və başqa problemlər mükəmməl qaydada işlənmişdir.

Qeyd edək ki, opsiyonların tətbiqi Azərbaycan özəlləşdirməsinin uzunməxsus, eyni zamanda üstün cəhətlərindəndir. Bununla dövlət büdcəyə vəsait cəlb edir, həm də xarici sərmayəcilərin prosesdə iştirakına nəzarət etmək və onu tənzimləmək imkanı qazanmış olur. Kütləvi özəlləşdirmə genişləndikcə, opsiyonların rolu da artacaq.

40

Dünya ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, iqtisadiyyatı inkişaf etdirmək, dünya iqtisadi sisteminə inteqrasiya etmək üçün xarici sərmayələrin cəlb olunması zəruridir.

Kecid dövrünü yaşayan dövlətlərə, o cümlədən Azərbaycana sərmayələrin gətirilməsi olduqca vacibdir. Xarici investor onu ilə təkcə maliyyə vəsaitləri deyil, eyni zamanda qabaqcıl texnologiya, müasir avadanlıq, çevik idarəetmə təcrübəsi, əmək mədəniyyəti gətirir. Yaradılan, tikilən binalar,

qurğular isə Azərbaycanda qalır, heç kəs gedəndə onu ozu ilə aparmır. Azərbaycanda özəlləşdirmənin aparılmasının özünə məxsus xüsusiyyətləri vardır. Belə ki, Azərbaycanda özəlləşdirmənin fərqli cəhəti ondan ibarətdir ki, burada özəlləşdirmə proqramı mərhələlərlə həyata keçirilir. Yə'ni eo ardıcıl və sistemli xarakter daşıyır. İlk mərhələdə kiçik müəssisələr, daha sonra orta və iri müəssisələr özəlləşdirilir. Bu baxımdan kiçik və iri özəlləşdirmə anlayışları da birbirindən fərqləndirilir. Həyata keçirilən özəlləşdirmə təcrübəsinə əsasən kiçik müəssisələrə, balans dəyəri bir milyon manatdan, işçilərinin sayı 200-dən az olan müəssisələr daxil edilir. İri müəssisələrdə bu göstərici 50 milyon manatdan və 1000 nəfərdən yuxarı işçisi olan müəssisə təşkil edir. Halbuki, Azərbaycanda bu göstəricilər Rusiyadan xeyli fərqlidir. Lakin göstərmək lazımdır ki, müəssisələrin qeyd edilmiş formada qruplaşdırılması şərti xarakter daşıyır və hər bir ölkənin öz xüsusiyyətinə uyğun olaraq dəyişdirilə bilər. Belə ki, bu halda müəssisənin kəmiyyət göstəriciləri deyil, real iqtisadi vəziyyəti götürülür. Respublikada özəlləşdirmə qanunvericilik aktlarının toplusu əsasında həyata keçirilir. Burada aparıcı mülkiyyət forması, dövlətsizləşdirmə və özəlləşdirmənin qaydaları, onların əsas prinsipləri, obyektləri, formaları, onun həyata keçirilməsinin şərtləri və metodları, satın alınmanın qaydaları və bir çox məsələlər öz əksini tapmışdır.

Azərbaycanda kiçik özəlləşdirmə 1992-ci ildən başlasa da bu proses yalnız 1996-cı ildə öz məcrasına düşmüş və həyata keçirilmişdir. Azərbaycanda kiçik özəlləşdirmənin xarakteri, xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, bu tip özəlləşdirmə obyektı olan müəssisələr əslində sahibli müəssisələr sayılırdılar. Bu səbəbdən dövlət özəlləşdirmə proqramında kiçik

41

özəlləşdirmədə əmək kollektivinə kifayət qədər üstünlük və güzəştlər nəzərdə tutulur. Təcrübə də onu göstərir ki, kiçik özəlləşdirmədə iştirak edənlər əsasən əvvəllər həmin müəssisələri öz mülkiyyəti hesab edənlərdir.

Göstərilən amillər özəlləşdirməyə təkanverici amil kimi çıxış etdi və qısa bir müddətdə ticarət mağazaları, yeməxanalar, bərbərxanalar, camaşırxanalar və başqa xidmət sahələrində fəaliyyət göstərən kiçik müəssisələr, tədaruk idarələri, yerli sənaye müəssisələri və s. özəlləşdirildi.

Azərbaycanın özəlləşdirmə modelinin fərqləndirici cəhətlərindən biri də islahatların, o cümlədən özəlləşdirmənin dünya dövlətlərinin uzunə acıq olmasıdır. Başqa sözlə, özəlləşdirmənin həyata keçirilməsində xarici kapitalın iştirakı ucun əlverişli şəraitin yaradılmasıdır. Məqsəd muasir

texnologiyanı və istehsalın idarə təcrübəsini respublikaya gətirməkdir.

Respublikada xarici investorlar ucun guzəşt və stimulyat sistemi mövcuddur. Onların sərbəst fəaliyyəti, əmlakın qorunması, öz iqtisadi fəaliyyəti nəticəsində qazandığı mənfəətin maneəsiz şəkildə xaricə aparmasına zəmanət verilib. Beləliklə, xarici tərəfdaşlara Azərbaycanla əməkdaşlıq ucun hər cür şərait yaradılmışdır.

Dünya ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, dövlət mülkiyyətinin özəlləşdirilməsinin yeddi metodundan birini seçib tətbiq etmək hər bir dövlətin öz işidir. Bu və ya digər dövlət həmin yeddi metoddan birini və yaxud, bir necəsini seçə bilər.

Özəlləşdirmə prosesinin mərhələlərini səciyyələndirərək qeyd etmək lazımdır ki, müxtəlif hazırlıq tədbirlərinin görülməsi çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Çünki bu prosesin müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsi məhz bundan çox asılıdır. Azərbaycanda özəlləşdirmənin fərqləndirici xüsusiyyətləri və həlledici amilləri onun sistemli, ardıcıl və məcburi olmasıdır. Respublikada özəlləşdirmə başlanmamışdan əvvəl müxtəlif mülkiyyət formaları olan ayrı-ayrı müəssisələrin işi uyğun müddət təhlil edilmişdir. Sonra isə bunlardan əldə edilən nəticələr kiçik və yerli sənaye müəssisələrinin özəlləşdirilməsi zamanı başqa sözlə, özəlləşdirmənin ilkin 42

mərhələsində sınaqdan çıxmış təcrübədən özəlləşdirmənin sonrakı mərhələlərində istifadə edilmişdir.

Özəlləşdirmənin müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsi ölkənin vətəndaşlarının bu prosesdə fəal iştirak etməsindən də asılıdır. Bunu nəzərə alaraq özəlləşdirmə siyasətində birinci addım vətəndaşın mənzilinin onun öz mülkiyyətinə verilməsi ilə atıldı. Sonra isə ticarət, məişət xidmətləri, yerli sənaye müəssisələrinin reallaşması prosesi başlandı.

Respublikada özəlləşdirmə mexanizmini təkmilləşdirmək, dövlət mülkiyyətinin özəlləşdirilməsinə əhəlinin geniş kütləsinin, habelə xarici hüquqi və fiziki şəxslərin cəlb edilməsini təmin etmək məqsədi ilə bir sıra işlər görüldü.

Qiymətli kağızlar və tərpənməz əmlakın həqiqi bazarlarının yaradılması sahəsində müəyyən nəzərə cəpacaq irəliləyişlər baş verdi. Qiymətli kağızlar və səhmdar cəmiyyətlərinin açıq tipini inkişaf etdirmək əsasında əhalini iqtisadi islahatlara daha geniş cəlb etmək və dövlətin səhm buraxmaq payı azaldıldı, tərpənməz əmlak, o cümlədən müsabiqə yolu ilə ticarət, məişət və kommunal xidməti, həmçinin tikinti obyektlərinin satış bazarları genişləndi.

Bundan başqa, respublikada özəlləşdirmə prosesinə topdansatış ticarət müəssisələrini cəlb etməklə istehsal vasitələri bazarı, həmçinin əmtəə-xammal birjalrı sistemi inkişaf etməyə başladı.

İdarəetmə strukturunu dövlətin inhisarından çıxarmaq, inzibati-amirlik sistemindən qalmış bürokratik idarəetmə aparatını ixtisar etmək, sadələşdirməklə, bazar iqtisadi sisteminə cavab verən idarəetmə orqanları yaradıldı.

Tenderlərin və auksionların, investisiya munasibətlərinin, həmçinin əmlakı birbaşa satmaq yolu ilə Azərbaycanın iqtisadiyyatına xarici investisiyanın cəlb edilməsi gücləndi.

Butun bunlar isə ilk novbədə dövlət mulkiyyətinin özəlləşdirilməsi ilə bağlıdır.

Ozəlləşdirmə nəticəsində ən azı iki vəzifə həll edilir. İlk novbədə dövlət əmlakı öz real sahibini tapır. Əmlakın həqiqi sahibinə verilməsi sahibkarlıq fəaliyyətinin geniş miqyas alması ucun şərait yaradır. Bununla bərabər dövlət əmlakı yeni mulkiyyətciyə əvəzsiz verilmir, satın almaq yolu ilə verilir. Bu

43

psixoloci amil ilə əlaqədardır, insan bir şeyə havayı sahib olanda onun qiymətini bilmir.

Buna görə də Azərbaycanda özəlləşdirmə prinsiplərindən biri də satın almaqdır. Bununla əlaqədar olaraq dövlət mulkiyyətinin səhmləşdirilməsi, obyektlərin müsabiqə yolu ilə, eyni zamanda auksionlarda reallaşmasına da geniş yer verilir. Özəlləşdirmə coxukladlı iqtisadiyyatın yaranmasına doğru aparır və rəqabəti stimullaşdırır. Məhz özəlləşdirmə vasitəsilə dövlət mulkiyyətinin payı getdikcə azalır, dövlət mulkiyyətinin özəlləşdirilməsi nəticəsində yeni muxtəlif mulkiyyət formalarının (xususi mulkiyyət, kooperativ mulkiyyəti, səhmdar mulkiyyəti, qarışıq mulkiyyət formaları və s.) yaranmasına nail olmaq olur.

Azərbaycan Respublikası mustəqillik qazandıqdan sonra bazar iqtisadiyyatının formalaşması sahəsində görulən tədbirlər, hər şeydən əvvəl özəlləşdirmənin birinci mərhələsində toplanan təcrübə 1997-ci ilin martından kutləvi özəlləşdirmə mərhələsinə daxil olmağa imkan verdi.

Kutləvi özəlləşdirmə inzibati-amirlik sistemindən bazar iqtisadi sisteminə keçən dövlətlərin hamısında, o cümlədən Azərbaycan Respublikasında obyektiv zərurətdir və bu olkələr ucun umumi iqtisadi qanunauyğunluqdur.

Kutləvi özəlləşdirmə dövlət müəssisələrinin boyuk bir hissəsinin eyni vaxtda xususi əllərə verilməsi deməkdir və özəlləşmənin bir usuludur. Yerli əhalinin coxunun mustəqil olaraq səhmləri almağa kifayət qədər vəsaiti olmadığından bir

qayda olaraq mulkiyyət pulsuz və bərabər qaydada vətəndaşlar arasında bolunur. Hər bir vətəndaşa cek, vauçer şəklində dövlət mulkiyyətindən pay verilir. Bunun üstün cəhəti bütün vətəndaşlara mulkiyyətçi olmaq üçün bərabər şəraitin yaradılmasıdır.

Kütləvi özəlləşdirmə sosializm sistemində keçmişdə yaşamış ölkələrin bir çox problemlərini həll etməlidir. Ona görə də bu ölkələrdə kütləvi özəlləşdirməyə can atırlar.

Məsələn, Rusiyada 25000, Polşada 8500, keçmiş Cexoslovakiyada 6000 və Litvada isə 2400 iri dövlət müəssisələrinin özəlləşdirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Bu müəssisələrin çoxu rəqabət qabiliyyəti olmayan və bazar

44

şəraitinə uyğunlaşa bilməyən müəssisələr olmuşdur.

Özəlləşdirmə nəticəsində mulkiyyətin yeni sahibkarın əlinə keçməsi müəssisənin yenidən qurulması üçün stimül yaradır.

İqtisadi islahatların, o cümlədən dövlət mulkiyyətinin özəlləşdirilməsinin hüquqi əsaslarının yaradılması və həyata keçirilməsinə dövlət nəzarətinin gücləndirilməsi son illər öz müsbət nəticəsini vermişdir. Başqa sözlə, son illər özəlləşdirmə haqqında görülmən tədbirlər nəticəsində bu proses sür'ətlənmiş və bir çox başqa nöqsanlara baxmayaraq xeyli irəliləyiş olmuşdur. Belə ki, artıq respublikada 22 mindən çox kiçik, orta və iri dövlət müəssisəsi və obyekt özəlləşdirilmişdir. Bu müddət ərzində respublikanın Dövlət büdcəsinə özəlləşdirmədən 299,97 milyard manat vəsait daxil olmuşdur.

Dövlət Əmlak Komitəsi bu il 200-300 orta və iri, 5 min isə kiçik müəssisəni özəlləşdirməyi nəzərdə tutur. Dövlət proqramında 1999-2000-ci ilə nəzərdə tutulan özəlləşdirmənin ikinci proqramı iri və strateji obyektlərin əksəriyyətinin investisiya müsabiqələri yolu ilə özəlləşdirilməsini nəzərdə tutur.

Azərbaycanda keçid dövründə dövlət mulkiyyətinin özəlləşdirilməsi və başqa iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi hökumət xarici iqtisadi əlaqələrlə uzlaşdırılmalıdır. Ona görə ki, beynəlxalq əmək bölgüsünün dərinləşdiyi indiki şəraitdə heç bir dövlət, hətta iqtisadiyyatı inkişaf etmiş böyük ölkələr belə xarici iqtisadi əlaqələr olmadan yaşaya bilməzlər. Sənayecə inkişaf etmiş klassik bazar iqtisadiyyatı ölkələrinin milli gəlirinin 20-30 faizi xarici iqtisadi əlaqələrin payına düşür. Buradan belə nəticə çıxarmaq olar ki, iqtisadi islahatlar təkcə daxili prosesləri deyil, həm də xarici əlaqələri əhatə etməlidir. Bunlar bir-biri ilə əlaqədardır və bir-birilərini şərtləndirirlər. Xarici iqtisadi əlaqələrin düzgun qurulması

özəlləşdirmə probleminin həllinə musbət tə'sir göstərir və ona təkan verə bilər. Dərin iqtisadi bohran keçirdiyimiz indiki dövrdə, daxili istehlak bazarının tamamilə pozulduğu şəraitdə ilk növbədə əhalinin zəruri ərzaq və gündəlik tələbat malları ilə tə'min edilməsini hər vəchlə genişləndirmək, istehsalın texnoloji səviyyəsini qaldırmaq üçün xarici investisiyanın cəlb

45

olunmasını sür'ətləndirmək, dünya təsərrüfat sistemində səmərəli qoşulmanı tə'min etmək və s. kimi tədbirlər tə'cili görülməlidir.

Iqtisadi islahatlar, o cümlədən onun əsasında duran özəlləşdirmə həyata keçirilərkən xarici iqtisadi fəaliyyətin əsas istiqamətləri, onun forma və metodları ümumi iqtisadi inkişaf konsepsiyası və cari iqtisadi siyasətlə müəyyənləşdirilməlidir. Xarici əlaqələrdə iqtisadi islahat hər şeydən əvvəl ixrac potensialının inkişaf etdirilməsinə yönəldilməlidir. Bunun üçün Azərbaycanın ixrac potensialının inkişaf etdirilməsi proqramında ixracın mövcud sahə və coğrafi quruluşunun əsaslı dəyişdirilməsi şərti ilə əmtəə və xidmət ixracının həcmində kəskin artırılması nəzərdə tutulmalıdır. Bu zaman daxili sahibkarlığın, əsasən kiçik və orta biznesin fəal inkişafı tə'min olunmalıdır.

Ixrac potensialının inkişaf etdirilməsi üçün dünya təcrübəsində çox istifadə olunan ixrac istehsalının dövlət tərəfindən himayə olunması prinsipi geniş tətbiq edilməlidir. Azərbaycanın ixrac potensialının sür'ətli inkişafının tə'min edilməsi xarici partnyorlarla sıx əlaqə, xarici kredit alınması, investisiya cəlb olunması, birgə sahibkarlıq və ixracın digər yeni və müxtəlif formalarının tətbiqi, digər müxtəlif təsərrüfatçılıq formalarından geniş istifadə olunması sayəsində və ixracın yeni və səmərəli növlərindən faydalanmaq şəraitində mümkündür. Təcrübə göstərir ki, dünya bazarına təkbaşına daxil olmaq çox çətindir. Ona görə də islahatlar həyata keçirilərkən xarici investorlarla birgə müəssisələr təşkil etməyə xüsusi fikir verilməlidir.

«Kecid iqtisadiyyatı və dövlət»

Bakı, 1999

46

Ozəlləşdirmə – sahibkarlığın formalaşması və inkişafının zərurəti şərtidir

Ozəlləşdirmənin aparılmasında əsas məqsəd iqtisadiyyatda dövlət mulkiyyətinin hokmran rol oynamasına son qoymaq, istehlakçıların tələbatını yeni sahibkarın əlinə keçməsi, müəssisənin yenidən qurulması üçün stimül yaradır. Iqtisadi islahatların, o cümlədən dövlət mulkiyyətinin

özəlləşdirilməsi keyfiyyətli məhsullarla dolğun odəmək ucun bir-biri ilə rəqabət apara biləcək coxsaylı sahibkarların yaradılmasından ibarətdir. Bundan başqa, özəlləşdirmənin həyata keçirilməsi əməyə yüksək maddi stimulyat yaratmaqla müəssisədə ayrılan maliyyə yardımının ixtisar olunması yolu ilə budcə kəsirinin aşağı salınması və bu yolla budcəyə daxil olan vəsaitin həcmnin artırılmasından ibarətdir.

Respublikada həyata keçirilən özəlləşdirmə prosesi sistemli, kompleks halda və düşünülmüş şəkildə həyata keçirilir.

Kecid dövründə dövlət mulkiyyətinin özəlləşdirilməsində spesifik cəhətlərin meydana çıxmasına iqtisadi, siyasi amillərlə bərabər, təbii, coğrafi mövqeyə təsir göstərir. Bu baxımdan Azərbaycan son dərəcə əlverişli mövqe, gözəl iqlim şəraiti, zəngin təbii sərvətlər, fauna və flora, əlverişli strateji məkan, güclü kadr potensialına malikdir.

Özəlləşdirmə prosesi, bazar iqtisadiyyatına keçməyin və onun əsaslarının yaradılmasının ən real yoludur. Onun davamı özəlləşdirilmiş müəssisə, yaxud obyektin təsərrüfat istehsal fəaliyyətinin yeni əsaslar üzrə təşkilindən, maliyyə mənbələri tapmaqdan, peşəkar kadrlardan, daxili və xarici bazarlarda özünə yer tutmaqdan ibarətdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, bazar iqtisadiyyatına keçid dövründə qarşıda duran əsas məsələlərdən biri istehsal vasitələrinin kimin mulkiyyətində, iqtisadi qərarların kim tərəfindən, necə və kimin ucun qəbul edilməsi və bu qərarların yerinə yetirilməsini təmin etmək ucun hansı mexanizmdən istifadə olunmasıdır. Buradan aydın olur ki, əsas mərkəzi məsələ mulkiyyət məsələsidir.

47

Dünya ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, bazar iqtisadiyyatına keçmək ucun ilk növbədə dövlət mulkiyyətini özəlləşdirmək əsasında azad sahibkarlığın inkişafına nail olmaqdır.

Sahibkarlıq fəaliyyəti inkişaf etmiş bazar iqtisadiyyatının ən vacib elementlərindən biridir. Sahibkarlıq fəaliyyəti iqtisadiyyatın lazımi cəvəkliyini, rəqabətin yaranmasını, bazarın konyukturasının dəyişməsinə, istehlak bazarında yaranmış qıtlığın aradan qaldırılmasını, işçilərin maddi marağının artmasını, işgüzar münasibətlərin formalaşmasını, əhəlinin məşğulluğunun artmasını, ölkədə maliyyə-kredit sahəsində sabitliyin yaranmasını və sosial gərginliyin azalmasına təmin edir.

Sahibkarlıq fəaliyyəti ilə fəaliyyət qabiliyyəti olan hər bir ölkə vətəndaşı, mulkiyyət formasından asılı olmayaraq hüquqi

şəxslər, hər bir xarici vətəndaş və xarici hüquqi şəxslər məşğul ola bilərlər. Sahibkarlıq fəaliyyəti ilə qanunvericilikdə qadağan olunmayan təsərrüfat fəaliyyətinin bütün növləri, o cümlədən, məhsul istehsalı, satışı və xidmətlər göstərilməsi formasında həyata keçirdikləri mustəqil fəaliyyət növüdür. İqtisadiyyatda bu sahə mulkiyyət formasından, fəaliyyət növündən və fəaliyyət göstərilən sahədən asılı olmayaraq "Sahibkarlıq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu (1996) və digər qanunvericilik aktları ilə tənzim edilir. "Dövlət mulkiyyətinin özəlləşdirilməsi haqqında"ki Dövlət proqramına qanun statusu verilməsi, "Torpaq islahatı haqqında" qanunun qəbul edilməsi, "İstehsal, xidmət, maliyyə-kredit fəaliyyətinə dövlət nəzarətinin qaydaya salınması və əsassız yoxlamaların qadağan edilməsi barədə" Prezident fərmanı və digər qanun qərarlarla respublikada sahibkarlığın inkişafı üçün zəruri hüquqi baza yaradılmışdır.

Azərbaycanda sahibkarlığı inkişaf etdirmək üçün tək cə hüquqi bazanın olması kifayət deyildir, bunun üçün siyasi və iqtisadi (maliyyə) sabitlik, xarici iqtisadi əlaqələrin liberallaşdırılması, dövlətin fəal yardımı və sahibkarlıq mühitinin formalaşması lazımdır.

Kecid dövründə sahibkarlıq fəaliyyətini təşkil etmək üçün çox vacib olan dövlət strukturları yaradılmışdır. Bunlardan

48

Dövlət Antiinhisar siyasəti və Sahibkarlığa Komək Komitəsini, Sahibkarlığa Komək Milli Fondu, Kicik və Orta Sahibkarlığın İnkişafı Agentliyi, Xarici İnvestisiyalar Mərkəzi və başqalarını göstərmək olar.

Olkədə sahibkarlıq fəaliyyətini inkişaf etdirmək üçün dövlət sahibkarlıq fəaliyyətinə təminat verir. Dövlət öz üzərinə müvafiq öhdəliklər götürməklə sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olanlara şərait yaradır ki, onlar işgüzarlıqla məşğul olsun və nəticədə əmlak əldə etsin. Bunun üçün sahibkarların müəssisələri (firmaları) dövlət qeydiyyatından keçirilir, onların mühafizəsi təşkil edilir, sahibkarlara iqtisadi, elmi-texniki, hüquqi köməklilər göstərilir.

Sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olanların sayı artdıqca, xüsusi bolmə genişləndikcə onun öz qurumlarının yaradılmasına imkan verilməli, köməklik göstərməlidir.

Hazırda Ticarət-Sənaye Palatası, İcarədarlar və Sənayecilər İttifaqı, Fermerlər İttifaqı kimi qurumlar fəaliyyət göstərir. Bu dövlət qurumları respublikada sahibkarlığın inkişafının üstün istiqamətlərini müəyyən edir və özəl bolmə ilə dövlət bolməsi arasında sağlam rəqabətin yaranmasına şərait yaradır. Deməli, sahibkarlar cəmiyyətdən təcrid olunmuş şəkildə deyil, onun

butun tərəfləri ilə qarşılıqlı əlaqədə və tə'sirdə fəaliyyət göstərirlər. Başqa sözlə, sahibkarlar ictimai mühitdə fəaliyyət göstərirlər və bu mühit onların cəmiyyətdə mövqeyini, fəaliyyət istiqamətini, bu fəaliyyətin metodlarını və prinsiplərini müəyyən edir. Sahibkarlıq fəaliyyətinin təşəkkulünə və inkişafına bu və ya digər dərəcədə tə'sir göstərən amillərin məcmuu sahibkarlıq mühitini təşkil edir. İqtisadi ədəbiyyatda sahibkarlıq mühiti iqtisadi, siyasi, hüquqi, sosial-mədəni, texnoloji, infrastruktur, coğrafi mühitə bölünür.

Kecid dövründə mühüm, həlli zəruri olan vəzifələrdən biri respublikada sahibkarlıq mühitinin formalaşmasıdır.

Dünya ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, sahibkarlıq mühiti onun inkişafına geniş şərait yaratsa da, heç də bu inkişafı labud etmir. Onun həyata keçirilməsində, gərcəkləşməsində sahibkarlıq fəaliyyətinin stimullaşdırılması, vergi sistemi,

49

maliyyə vəsaiti, istehsal sahəsi, informasiya, kadr təminatı, işguzar xidmətlərin təşkili mühüm rol oynayır.

Ölkədə sahibkarlıq fəaliyyətini inkişaf etdirmək üçün istər milli və istərsə də xarici sahibkarlar bu və ya digər sahəyə investisiya yönəltmək qərarına gəlmək üçün sahibkarlıq mühitini hərtərəfli araşdırırlar.

Qeyd etmək lazımdır ki, hazırda respublikanın qeyridövlət bölməsində hüquqi şəxs statusuna malik müəssisələrin sayı 76 mindən çoxdur ki, bu da müxtəlif mülkiyyət formalarına məxsus müəssisələrin təqribən beşdə dörd hissəsini təşkil edir. Faktlar göstərir ki, hər 100 min əhaliyə bir özəl müəssisə düşür. Respublika büdcəsinə vergidən daxilolmaların xüsusi cəkisində 76 minə yaxın müəssisə bütün müəssisələrin təqribən 80%-ni təşkil etdiyi halda, sahibkarlıq müəssisələrinin payı cəmi 35 faizə yaxındır. Bu isə özəl bölmənin bu gün heç də səmərəli fəaliyyət göstərdiyini bildirmir.

Hazırda respublikanın sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan müəssisələrində 1 mln-a yaxın işçi qüvvəsi çalışır və onların ümumi daxili məhsul istehsalında payı 55 faiz təşkil edir.

Sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olanların yalnız 10-15 faizi istehsal fəaliyyəti ilə, qalan hissələri isə ticarət və xidmət sahələrində məşğuldurlar.

Hazırda respublika ərazisində fəaliyyət göstərən sahibkarlıq müəssisələri ərazi quruluşuna görə qeyri-bərabər yerləşdirilmişdir. Belə ki, sahibkarlıq müəssisələrinin 70 faizi təkcə Bakı şəhərində cəmləşmişdir. Bu da ondan irəli gəlir ki,

Bakı şəhərində mövcud iqtisadi potensial, resurs təminatı (elektrik enerjisi, təbii qaz və s.) və əlverişli sahibkarlıq mühiti bunun əsas səbəbidir. Bu isə keçid dövründə respublika ərazisində iqtisadiyyatın ərazi üzrə qeyri-bərabər inkişafı və əhalinin qeyri-bərabər məskunlaşması və bir sıra problemlərin meydana çıxması ilə nəticələnə bilər.

Respublikada sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsində mövcud olan problemlərdən müəssisələrin qeyri-bərabər yerləşdirilməsi, ölkənin istehlak bazarında xarici məhsulların üstünlük təşkil etməsi, hüquqi şəxs statusu ilə

50

yaradılan sahibkarlıq strukturlarının sayının zəif artması, vergi dərəcələrinin yüksək olması, maliyyə-kredit sahəsindəki qusurlar, milli kapitalın bir hissəsinin işguzar fəaliyyətə qoyulması ucun xarici ölkələrə axması, sahibkarlığın ucot və hesabı, lisenziyalasdırma, sertifikatlasdırma və standartlasdırma sahəsindəki cətinlikləri və s. göstərmək olar. Respublikada həyata keçirilən iqtisadi islahatların uğuru sahibkarlıq fəaliyyətinin formalaşması və inkişafı ilə, bu məsələnin həlli isə xeyli dərəcədə sahibkarlığın bazar infrastrukturunun yaradılması ilə bağlıdır.

Sahibkarlığın bazar infrastrukturunda qiymətli kağızlar bazarının, fond birjalarının, sığorta kompaniyalarının, audit, reklam və reklam xidməti müəssisələrinin yaradılması və genişləndirilməsi mustəsna rol oynayır.

Sahibkarlığın bazar infrastrukturunda qiymətli kağızların alqı-satqısını həyata keçirən fond bazarı və onun təşkilati forması olan fond birjalrı vasitəsilə maliyyə resursları öz sahiblərindən onlardan səmərəli istifadə edən işguzar iş adamlarına doğru hərə_____kəti tə'min edilir.

Fond bazarı sahibkarlıq subyektlərinə ölkədəki iqtisadi konyuktura və dünya ölkələrində baş verən maliyyə məsələləri barədə ətraflı informasiya verir.

Hazırda respublikada investisiya imkanlarının məhdud olması tələb edir ki, daxili investisiya mənbələrini səfərbərliyə almaq məqsədi ilə fond bazarı yaransın və onun əhatə dairəsi genişlənsin.

Respublikada fond bazarının hüquqi bazasını tə'min etmək məqsədilə investorlar ucun kapital itkisi ilə bağlı riskləri azaldan "Depozitlərin sığortası haqqında Akt", qiymətli kağızların aşağı səviyyədə donərli olmasına görə invenstorların məsləhətcilərinin məs'uliyətini müəyyən edən "Investisiya məsləhətciləri haqqında Akt" və s. hüquqi qanunlar mövcuddurlar.

Respublikada qiymətli kağızlarla bağlı əməliyyatları

həyata keçirən mustəqil fond birjası olmasa da bu vəzifə Bakı Banklararası Valyuta Birjasının müvafiq şöbəsi tərəfindən yerinə yetirilir.

51

Bakı Banklararası Valyuta Birjası valyuta, kredit və fond əməliyyatları istiqamətində fəaliyyət göstərir. Birjanın fond əməliyyatları icərisində əsas yeri qısa müddətli qiymətli kağızların yerləşdirilməsi tutur. Dövlət qiymətli kağızlarının alqı-satqısının ilk hüquqi sənədi Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin "Dövlət qısamüddətli istiqrazlarının buraxılması haqqında" 17 sentyabr 1996-cı il tarixli sərəncamı çıxış edir.

Respublikada qiymətli kağızlar bazarının inkişafına əsaslı surətdə təsir edən təşkilati strukturlardan biri Milli Depozitlər Mərkəzidir. Bu mərkəz dövlət özəlləşdirmə paylarının və opsiyonlarının saxlanması, onların nağd və nağdsız dövriyyəsinin təmin edilməsi, səhmdarların reyestrinin aparılması, alqı-satqı əməliyyatları və s. vəzifələri yerinə yetirirlər.

Qeyd etmək lazımdır ki, hazırkı maliyyə imkanlarının məhdudluğu şəraitində respublikada sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsində xarici sərmayəcilərin iştirakının da mühüm rolu vardır. Bu baxımdan onların iştirakı ucun əlverişli şərait yaradılmalıdır. Onlar bu imkanı opsiyon almaq yolu ilə əldə edirlər. Bir opsiyon xarici sərmayəciyə özəlləşdirmədə iştirak etmək ucun bir çek almaq hüququ verir. 1998-ci ilədək xarici investorlara 18,2 milyondan çox dövlət özəlləşdirmə opsiyonu satılıb və bunun nəticəsində dövlət büdcəsinə 51,3 milyard manat vəsait daxil olub. Özəlləşdirmə ilə əlaqədar olaraq respublikada opsiyonlardan vəsaitin büdcəyə daxil olması və xarici investorların prosesdə iştirakına dövlət tərəfindən nəzarət etmək və tənzimləmək imkanı əldə edilir.

Dünya ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, kütləvi özəlləşdirmə genişləndikcə opsiyonların da rolu artır.

1998-ci ilin məlumatlarına əsasən, ümumiyyətlə özəlləşdirmə işi başlanandan bəri Azərbaycan Respublikasının dövlət büdcəsinə təxminən 150-170 milyard manat, yaxud 40 milyon dollar məbləğində vəsait daxil olmuşdur.

Dövlət mulkiyyətinin özəlləşdirilməsi, sahibkarlığın dircəlməsi, mulkiyyətin coxnovluluyu əsasında bazar iqtisadiyyatına kecid, xarici investisiyaların ölkə iqtisadiyyatına cəlb edilməsi, xarici ticarətin liberallaşdırılması

52

Azərbaycanın dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyasının daha da güclənməsinə səbəb olmuşdur.

Respublikada 1999-2001-ci illəri əhatə edən Dövlət mulkiyyətinin özəlləşdirilməsinin ikinci Dövlət Proqramının qəbul olunması mərhələsində butovlukdə milli iqtisadiyyatımızın dircəldilməsi, səmərəliliyinin yuksəldilməsi, əhalinin həyat səviyyəsinin tə'min edilməsi xeyli dərəcədə özəlləşdirmənin uğurla aparılmasından asılı olacaqdır. Gələcəkdə orta və xüsusilə yuksək iqtisadi və strateji əhəmiyyətli iri müəssisələrin kütləvi özəlləşdirilməsi prosesinə xarici sahibkarların cəlb edilməsi labuddur. Cunki xarici kapital sahibləri öz vəsaitlərini nəinki birbaşa, həm də portfel investisiyası şəklində yerləşdirəcəklər. Bu isə respublikanın fond bazarında korporativ qiymətli kağızların əhatə dairəsini, xüsusilə səhmlərin və istiqrazların dövrüyyəsini xeyli gücləndirəcəkdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, onunun hələ formalaşması mərhələsində olan respublika fond bazarının - sahibkarlığın bu bazar infrastrukturunun fəaliyyəti bir sıra problemlərlə üzləşir. Bu problemlərin həllinin əsas yollarından biri fond bazarının fəaliyyətinin dövlət tərəfindən tənzim edilməsidir. Məhz bu baxımdan Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 30 dekabr 1998-ci il fərmanı ilə ölkədə "Qiymətli Kağızlar üzrə Dövlət Komitəsi" yaradılmışdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, 1999-cu ilin fevral ayına qədər əgər fond bazarı yalnız qısamüddətli dövlət istiqrazları, özəlləşdirmə cəkləri və özəlləşdirilmiş müəssisələrin səhmləri ilə təmsil olunurdusa, sonradan bu bazara Milli Bankın qısamüddətli (90 günlük) istiqrazları da daxil oldu. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində sahibkarlığın bazar infrastrukturunun ən vacib elementlərindən biri sığorta kompaniyalarıdır. Sığorta bazarı maliyyə-pul münasibətlərinin xüsusi bir bölməsidir.

Dünya ölkələrində dövlət, səhmdar və özəl sığorta şirkətləri bazar iqtisadiyyatının normal fəaliyyətini tə'min edirlər. Belə ki, bu şirkətlərin əsas vəzifəsi sığorta fondundan verilən ödənişlər hesabına təsərrüfat subyektlərinə dəyən zərəri qismən və ya tam ödəməkdən, beləliklə də iqtisadiyyatın

53

normal fəaliyyəti üçün zəruri sabitliyi tə'min etməkdən ibarətdir.

Sahibkarlıq fəaliyyəti və risk bir-birindən ayrılmazdır və bir-birini tamamlayır. Belə ki, sahibkarlığın sığortalınması sayəsində gözlənilməz hadisələrdən qorunmaq üçün zəmanət yaranır.

1999-cu ilin əvvəlində xarici sahibkarlığa məxsus Azərbaycanda müxtəlif mulkiyyət bazasında fəaliyyət göstərən

60-dan yuxarı sığorta şirkətləri fəaliyyət göstərmişdir. Belə ki, bu şirkətlərin əsas hissəsi milli sahibkarlığa məxsus olsa da, bu, xarici sahibkarlarla şəriklik qaydasında fəaliyyət göstərmişdir.

Xarici sığorta şirkətləri kimi Türkiyənin - 2, İngiltərənin - 4, ABŞ-ın, Rusiyanın və İranın firmaları sığorta fəaliyyətini həyata keçirmişlər.

Hazırda respublikada "Azərsığorta", "Arqo", "Azalsığorta" (dövlət mulkiyyəti ilə fəaliyyət göstərən) fəaliyyət göstərir və respublikada bütün sığorta mukafatlarını 52,3% (1998-ci il) öz əlində cəmləşdirmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, dövlət mulkiyyətində olan sığorta şirkətləri bu sahədə inhisarcılıq oliqopolistlik mövqeyindən çıxış edir. Bu isə bu sahədə, xüsusən özəl sığorta şirkətlərinin işinə mənfi təsir göstərir.

Hazırda respublika bazar iqtisadiyyatına keçid şəraitində iqtisadiyyatın inkişafının təmin edilməsində sahibkarlıq riskinin sığortalanması muhum əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, sahibkarlıq riskinin sığortalanması işinin yüksək səviyyədə təşkili iqtisadi inkişafımız üçün zəruri olan xarici investisiyaların ölkəyə cəlb edilməsini surətləndirir.

Sahibkarlar ilk növbədə kommersiya risklərinin, birja və valyuta risklərinin, yeni texnika və texnologiya ilə bağlı risklərin, istehsal risklərinin, yukdaşıma risklərinin və s. sığortalanmasını həyata keçirirlər.

Bazar iqtisadiyyatına keçid şəraitində sahibkarlığın bazar infrastrukturunun vacib unsurlərindən audit, reklam və informasiya xidmətlərinin rolunu xüsusilə göstərmək lazımdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, inzibati-amirlik şəraitində Azərbaycanada sahibkarlığın bazar infrastrukturunun bu

54

formaları inkişaf etməmişdi. Belə ki, audit şirkətləri başlıca olaraq işguzar fəaliyyətin bütün formaları ilə məşğul olan sahibkarlıq subyektlərinə maliyyə xidmətini həyata keçirirlər.

Auditorlar muxtəlif sifarişçilər, məsələn, müəssisə, təşkilat, firma, səhmdar cəmiyyəti, şirkət tərəfindən onların maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətini yoxlamaq üçün dəvət olunur. Auditorlar adətən kommersiya müqaviləsi əsasında xidmət göstərirlər.

Bu məqsədlə 1994-cü ildə "Auditor xidməti" haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edilmiş və bu əsasda Milli Məclis "Azərbaycan Respublikasının Auditorlar Palatası haqqında" Əsasnaməyə uyğun olaraq respublikada Auditorlar Palatası yaradılması barədə qərar qəbul etmişdir. Auditorlar Palatası isə müstəqil qurum kimi 1996-cı ildə fəaliyyətə başlamışdır.

1999-cu ilin mə'lumatına görə respublikada 20 yerli audit təşkilatı və 125 sərbəst auditə müvafiq lisenziya verilib. Bundan başqa, dünyanın 4 audit firmasının bolmələri Azərbaycanda fəaliyyət göstərir.

1996-1998-ci illərdə respublikanın müstəqil auditləri və audit təşkilatları tərəfindən ümumi dəyəri 57,6 milyard manat həcmində olan müqavilələr bağlanmış, 2500-ə yaxın sifarişçiyə, o cümlədən, 1000-dən yuxarı sahibkarlıq subyektlərinə, 700-dən çox birgə müəssisələrə, 50-dən çox səhmdar və 20-dən çox sığorta cəmiyyətinə, 10-a qədər investisiya fondlarına audit xidməti göstərilmişdir. Bu müddətdə bağlanmış müqavilələrin 21,5 faizi xarici audit kompaniyalarının, filiallarının və nümayəndəliklərinin, 78,5 faizi isə yerli və müstəqil auditlərin payına düşmüşdür. Sahibkarlığın bazar infrastrukturunda reklam şirkətləri mühüm rol oynayır.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində reklam istehsalçı (satıcı) və istehlakçı (alıcı) arasında mühüm əlaqə vasitəsi olub, həm istehsalı, həm də istehlakı nəinki kortəbiiilikdən uzaqlaşdırır, həm də onları bir-birilə uzvi surətdə əlaqələndirir.

Azərbaycanda sahibkarlara reklam xidmətinin yaradılması baxımından 1997-ci ildə "Reklam haqqında" qanun qəbul edildi. Bu qanunun qəbulundan sonra reklam bazarının formalaşması prosesi başladı. Belə ki, 100-dən çox reklam

55
şirkəti və reklam agentliyi fəaliyyət göstərir ki, onların da əldə etdiyi reklam xidmətinin həcmi get-gedə artır. Reklam bazarının ümumi gəliri 1996-cı ildə 5 milyon dollar təşkil etdiyi halda, 1997-ci ildə 6,5 milyon dollara bərabər olmuşdur. Sahibkarlığın bazar infrastrukturunun mühüm elementlərindən birini informasiya xidmətinə həyata keçirən agentliklər və şirkətlər təşkil edir.

Azad sahibkarlığa əsaslanan bazar iqtisadiyyatı şəraitində idarəetmə qərarlarının qəbulu prosesinə texniki, texnoloji, təşkilati, iqtisadi, sosial, psixoloji və s. amillər təsir göstərir. Bu, hər şeydən əvvəl onunla bağlıdır ki, rəqabət, müəssisələri səmərəli fəaliyyət rejimi seçməyə, yüksək iqtisadi göstəricilər əldə etməyə, istehsal ediləcək məhsulun yüksək keyfiyyətini təmin etməyə məcbur edir. Bazar münasibətləri şəraitində sahibkarlıq subyektlərinin qəbul edəcəkləri idarəetmə qərarları, yalnız güclü informasiya əsasında həyata keçirilə bilər. Dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, idarəetmə qərarlarının qəbul edilməsi prosesinin informasiya təminatının yüksəldilməsində firmaların marketinq xidmətlərinin rolu böyükdür. Onu da qeyd etmək lazımdır ki,

sahibkarlıq fəaliyyətinin idarə edilməsinin informasiya təminatı yalnız muəssisələrin marketinq xidmətlərinin mustəqil fəaliyyəti ilə deyil, həm də kənardan zəruri informasiyanın satın alınması yolu ilə aparılır. Deməli, inkişaf etmiş bazar iqtisadiyyatı şəraitində "informasiya istehsalı" ilə məşğul olan xüsusi bazar strukturları mövcuddur. Bu strukturlar real bazar vəziyyəti, qiymət, rəqabət və onların dəyişmə intervalları haqqında informasiyanın sintezi ilə məşğul olaraq informasiya bazarının yaranmasına səbəb olurlar.

Sahibkarlar ucun işguzar xarakterli informasiyalar dairəsinə aiddir: istehsalçılar və istehlakçılar, firmalar, muəssisələr, iri korporasiyalar haqqında, birjalar, audit, reklam, sığorta, lizinq haqqında, iqtisadi resursların xarakteri, qiyməti, əmtəə bazarının vəziyyəti və rəqabət şəraiti haqqında, iqtisadi və siyasi vəziyyət və onların dəyişmə meyli haqqında və s. informasiyalar.

56

Hazırda dünya ölkələrində 5 mindən çox mə'lumat bankına girmiş olan 800-dən çox iri informasiya xidməti fəaliyyət göstərir ki, bunun da 30 faizi iqtisadi, maliyyə və komməriya sahəsinə aiddir.

Qeyd etmək lazımdır ki, respublikada sahibkarlığın informasiya təminatı sisteminin yaradılması sahəsində muəyyən işlər görülmüş və bu sahədə muxtəlif agentlik və firmalar fəaliyyət göstərməyə başlamışdır.

Respublikada sahibkarlığın səmərəli informasiya təminatını yaratmaq ucun bir sıra vəzifələrin yerinə yetirilməsi tələb olunur və bu işdə dövlət əsas ro_____l oynayır. Bu məqsədlə ölkədə vahid informasiya məkanı yaradılması, respublikada işguzar informasiyaya malik tərəflər arasında qarşılıqlı əlaqə və mudaxilə sistemi qurulması, informasiya bazarının formalaşmasının maliyyələşməsi, yeni fəaliyyətə başlamış sahibkarlara guzəştli şərtlərlə informasiyanın verilməsi, informasiya təminatı sisteminin maddi və texniki bazasının yeniləşdirilməsi, kadr hazırlığı, işguzar informasiyaların yayılması və s. olduqca vacibdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, respublikada sahibkarlığı inkişaf etdirmək ucun dövlət məqsədli kompleks proqramlar hazırlayır və onun resurs təşkilatını həyata keçirir. Bu məqsədlə dövlət qanunvericilik, vergi, gomruk, subsidiyalar, maliyyə bazarının və muflisləşmənin tənzimlənməsi, informasiya təminatı və s. kimi iqtisadi usul və vasitələrdən istifadə edir. Dövlət tərəfindən işguzar fəaliyyətin tənzimlənməsi ilk novbədə kicik və orta sahibkarlıq strukturlarının yaranmasına, onların

səmərəli fəaliyyəti ucun sahibkarlıq muhitinin formalaşmasına yönəlmişdir. Bu məqsədlə sahibkarlıq fəaliyyəti, haqsız rəqabət, müəssisələr, banklar, səhmdar cəmiyyətləri, fond və əmtəə birjalrı, lizinq xidməti və s. haqqında qanunlar qəbul edilmişdir. Butun bunlar isə sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişafı ucun hüquqi bazanın genişlənməsinə səbəb olmuşdur.

Dunya ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, sahibkarlığa dövlət koməyinin maliyyə və qeyri-maliyyə istiqamətləri geniş yayılmışdır. Buraya ilk novbədə muxtəlif vergi güzəştləri, o cümlədən vergidən azad etmə aid edilir.

57

Sahibkarlığa dövlət koməyinin muhum istiqamətlərindən biri işguzar subyektlərin investisiya fəallığının artırılmasıdır. Burada dövlətin kredit güzəştləri, sahibkarların qeyri-dövlət mənbələrindən aldıkları kreditlərə təminat verməsi, kredit faizlərinin azaldılması, xarici iqtisadi fəaliyyətin və ixrac potensialının muxtəlif yollarla (gomruk güzəştləri, subsidiyalar, kredit güzəştləri və s.) gücləndirilməlidir.

Respublikada sahibkarlıq fəaliyyəti istehsal sahələrinin, o cümlədən, tikinti (tikinti biznesi), istehsal texniki tə'yinatlı məhsul (tikinti materialları, qablaşdırma, metal konstruksiyalar, texnoloji avadanlıq, maşınlar və mexanizmlər, komputer avadanlıqlarının quraşdırılması, innovasiya fəaliyyəti və s.) və kənd təsərrufatı məhsulları istehsalı, sənətkarlıq məhsulları istehsalı və istehlak malları istehsalını əhatə edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu gün respublikada xidmət sahəsində sahibkarlıq fəaliyyəti başqa sahələrə nisbətən daha çox inkişaf etmişdir. Belə ki, ictimai iaşə, məişət xidməti, avtonəqliyyat xidmətləri, mehmanxana xidmətləri, tədris, səhiyyə, şoubiznes, videobiznes, kinobiznes, idman, sərgi, turizm, konsoldinq, incinirinq, lizinq, informasiya və s. işguzar xidməti sahələrində sahibkarlıq fəaliyyəti daha da genişlənilir. Bunlarla yanaşı, hazırda respublikada intellektual biznesin (elmi-texniki ixtiralar, kəşflər, texnologiyalar, kompyuter proqramları, xüsusi tə'yinatlı mallar, materiallar və s.), kommersiya ideyaları, ticarət və kommersiya sirləri, innovasiya fəaliyyətinin daha da inkişaf etdirilməsinə böyük ehtiyac vardır.

Bazar iqtisadiyyatına keçid şəraitində dövlətin sərəncamında olan biznes sahəsinin inkişaf etdirilməsinə, xüsusi olaraq informasiya, intellektual əməyin məhsulları, fond bazarı və birjalarının inkişafına böyük ehtiyac duyulur.

Yuxarıda göstərilən sahibkarlıq fəaliyyətinin sahə və novlərinin inkişafı isə bazar iqtisadiyyatına keçid dövründə

dovlət koməyindən xeyli asılıdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, hazırda dövlətin maliyyə imkanlarının məhdudluğu şəraitində dövlətin sahibkarlığa komək siyasəti, xarici investisiyaların bu sahəyə cəlb edilməsi

58

və əlverişli investisiya mühitinin yaradılmasına yönəldilməlidir.

Dünya ölkələrinin müvafiq təcrübəsi göstərir ki, xarici investisiyaların cəlb edilməsinin əsas iqtisadi vasitələrindən biri onlar üçün müxtəlif vergi güzəştlərinin müəyyən edilməsidir. Məsələn, belə güzəştlərdən biri "vergi tə'tilləri"nin müəyyən edilməsidir ki, bu zaman birgə müəssisənin fəaliyyəti bir necə il (məs.3 il) müddətinə vergidən azad edilir. Bundan əlavə, onlar üçün müəyyən edilmiş güzəştlərə birgə müəssisələrdə amortizasiya ayırmalarının sur'ətləndirilməsi, onların avadanlıqlarının, dəzgahlarının və s. idxalının gəmrək rüsumlarından azad edilməsi, belə müəssisələr üçün subsidiyaların, əlverişli kredit dərəcələrinin müəyyən edilməsi, onların operativ şəkildə iqtisadi fəaliyyətlə bağlı zəruri informasiya ilə tə'min edilməsi və s. daxildir.

Hazırda kiçik və orta özəlləşdirmənin əsasən başa çatdırıldığı, habelə iri tipli dövlət mulkiyyəti obyektlərinin özəlləşdirməyə başlandığı hazırkı mərhələdə xarici kapitala dövlət və özəl bolmə (milli sahibkarlar) təmsalında istehsal dairəsində birgə əməkdaşlığa xüsusi diqqət yetirilməlidir. Bu geniş miqyaslı əməkdaşlıq fəaliyyətində xarici kapitalın payı 49%-i ötməməlidir. Əgər müəyyən ictimai-siyasi səbəblər, yaxud perspektivlər baxımından bir sıra obyektlərin xarici kapital tərəfindən özəlləşdirilərək istifadə olunması məqsədəuyğun sayılırsa, bunların xarici şirkət, yaxud iş adamlarına daha uzunmüddətli (10-25-50 il) icarəyə verilməsi yolu seçilməlidir.

Nəhayət, dövlət mulkiyyətinin özəlləşdirilməsi prosesi respublikada mulkiyyətçi və sahibkarların meydana çıxıb təşəkkül tapmasına, sərbəst əmək fəaliyyəti və rəqabət şəraitində müxtəlif mulkiyyətlərin optimal nisbətlərinin meydana çıxmasına, bazar iqtisadiyyatına keçidin formalaşmasına, respublikaya xarici kapital axınının sür'ətlənməsinə səbəb olacaqdır. Belə ki, özəlləşdirmə həm sahibkarlığın yaranması və inkişafı yoludur, həm də ölkədə siyasi və iqtisadi sabitliyin tə'min edilməsi və daxili bazarın formalaşmasının əsas usullarından biridir. Bu proses ölkədə kiçik, orta və iri sahibkarlığın formalaşmasının zəruri şərtidir.

59

Kiçik, orta və iri sahibkarların meydana gəlməsi isə bazar

iqtisadiyyatına keçilməsi prosesini sür'ətləndirir və onun əsas dayağı hesab edilir.

«Kecid iqtisadiyyatı və dövlət»

Bakı, 1999

60

Azərbaycanda sahibkarlığının formalaşması və inkişafının bəzi məsələləri

«Azərbaycan dövlətinin strateji yolu yalnız demokratiya, sərbəst iqtisadiyyat və sahibkarlıq yoludur»

HEYDƏR ƏLİYEV

Yeni iqtisadi münasibətlərə kecid qanunauyğun olaraq coxukladlı iqtisadiyyatın yaradılması və mulkiyyətin coxnovluluyu əsasında iqtisadiyyatın inkişaf etməsini, bu isə ilk novbədə mulkiyyət münasibətlərinin yenidən qurulmasını tələb edir.

Azərbaycan dövləti özünün dövlət mustəqilliyini əldə etdikdən sonra iqtisadiyyatın transformasiyası və sosial-iqtisadi inkişafın təmin edilməsi məsələsini qarşısına məqsəd qoydu.

Bazar münasibətlərinə kecidin ilk illərində (90-cı illərin əvvəli) respublikadakı mövcud ictimai-siyasi vəziyyət, hərbi təcavüz, iqtisadi inkişafa biganə münasibət bazar münasibətlərinin formalaşmasını xeyli ləngitmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, uzunmüddətli tənəzzüldən sonra ilk dəfə 1996-cı ildə ölkə iqtisadiyyatında iqtisadi artım əldə edildi və sonrakı illərdə bu artım daha da möhkəmlənib sür'ətləndi. 1997-ci ildən Azərbaycan hökuməti öz təcrübəsində ilk dəfə orta müddətli məqsədli proqramlar uzrə fəaliyyətə başladı. Belə ki, "Azərbaycan Respublikasında iqtisadi yüksəliş və struktur yenidənqurmanın orta müddətli Proqramı", "Dövlət sektoruna investisiya qoyuluşunun orta müddətli Proqramı", "1997-2000 illərdə kiçik və orta sahibkarlığa dövlət köməyi Proqramı" aid edilə bilər.

Respublikada təsərrüfat mexanizminin bazar münasibətləri yonumunda transformasiyası sür'ətlənmiş və bir sıra sahələrdə bazar mühiti yaradılmışdır. Belə nəticələrə ölkədə özəlləşdirmənin aparılması, mulkiyyətin coxnovluluyunun yaradılması, maliyyə-kredit sisteminin yenidən qurulması, sahibkarlığın inkişafı və s. məsələləri aid etmək olar.

61

Azərbaycan dövləti bazar münasibətləri əsasında iqtisadiyyatı inkişaf etdirmək və azad sahibkarlığın inkişafına şərait yaradılmasına təminat verir.

Respublikada həyata keçirilən tədbirlər nəticəsində ölkənin ümumi daxili məhsulunda iqtisadiyyatın özəl bölməsinin (qeyri-dövlət) payı durmadan artır. Belə ki, 1998-ci ilin 9 ayı ərzində respublikanın özəl bölməsi tərəfindən 5,9 trilyon manat məhsul və xidmətlər istehsal edilmişdir ki, bu da adambaşına orta hesabla 777 min manatlıq ümumi daxili məhsul deməkdir. 1998-ci ildə özəl bölmənin xüsusi çəkisi ümumi daxili məhsulda 55%-ə bərabər olmuşdur.

Iqtisadiyyatın bütün təsərrüfat subyektlərində, o cümlədən kiçik müəssisələrdə, kooperativlərdə, fermer təsərrüfatlarında, birgə müəssisələrdə, xarici kapitalla məxsus müəssisələrdə və s. sahələrdə istehsal edilən məhsulların həcmi artmışdır. Bu isə özəl bölmədə çalışanların sayının artmasına, yəni ölkə iqtisadiyyatında məşğul olanların yarısının özəl bölmənin payına düşməsinə səbəb olmuşdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, əldə edilmiş müsbət nəticələrə baxmayaraq, bu sahədə öz həllini gözləyən xeyli problemlər və maneələr qalmaqdadır. Xüsusilə respublikada sahibkarlıq fəaliyyətinin hərtərəfli və səmərəli inkişafını təmin edəcək ümumdövlət siyasəti hələ tam formalaşmamışdır. Belə ki, əlverişli sahibkarlıq mühiti, sahibkarlığın bazar infrastrukturunu, onun maliyyə təminatı tam formalaşmamışdır. Belə ki, əgər ticarət, xidmət və vasitəçilik fəaliyyəti sahələrində xüsusi bölmənin payı sürətlə artmaqda davam edirsə, istehsal sahəsində bu artım zəif müşahidə edilir.

Bazar iqtisadiyyatına keçid dövründə istehsal sahibkarlığına üstünlük verilməlidir, çünki o, sahibkarlıq fəaliyyətinin bütün qalan növlərinin inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirir. Faktlar göstərir ki, sahibkarlıq müəssisələrinin çox az bir hissəsi, yəni 10-15 faizi istehsal fəaliyyəti ilə məşğuldurlar, yerdə qalan hissə isə kommersiya (ticarət) və xidmət sahələrində məşğul olur.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu gün respublikada sahibkarlığın inkişafı sahəsində mövcud olan problemlərdən biri yeni sahibkarlıq strukturlarının yaranma sürətinin

62

zəifləməsidir. Belə ki, təkcə 1998-ci ildə 1997-ci ilə nisbətən hüquqi şəxs yaratmaqla sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olanların sayı 28 faiz azalmışdır.

Əgər 1997-ci ildə qeydiyyatdan keçmiş sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan müəssisələrin 35 faizi fəaliyyət göstərirdisə, 1998-ci ildə bu göstərici azalaraq 31 faizə düşmüşdür.

Bu vəziyyət isə respublikada kiçik sahibkarlığın ləngiməsini və işgüzar fəaliyyət sahəsində mövcud

problemlərin və əngəllərin olduğunu subut edir.

Hazırda respublikada kiçik sahibkarlığın inkişafına mane olan əsas amillərdən biri maliyyə vəsaitinin çatışmamasıdır. Bu problemi həll etməkdə respublikada fəaliyyət göstərən Sahibkarlığa Komək Milli Fondunun rolunu xüsusilə göstərmək lazımdır. Çox təəssüflər olsun ki, son illərdə ölkədə maliyyə vəsaitinin çatışmaması nəticəsində Sahibkarlığa Komək Milli Fonduna dövlət tərəfindən yalnız çox cüzi miqdarda: 1993-cü ildə 69 mln.manat, 1994-cü ildə isə 72 mln.manat vəsait ayrılmışdır. Sonrakı illərdə vəsait ayrılmamasının əsas səbəbi isə respublikanın maliyyə imkanlarının məhdud olmasıdır.

Bazar iqtisadiyyatına keçid şəraitində dünya iqtisadiyyatının müasir meylləri və elmi-texniki tərəqqisinin iqtisadiyyata güclü nüfuz etməsinin zəruriliyi baxımından kiçik sahibkarlığın inkişafı olduqca vacibdir. Bütün dünya ölkələrində kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı hökumətin sosial-iqtisadi siyasətində mühüm yer tutur. Sahibkarlığın öz miqyasına görə kiçik, orta və iri sahibkarlığa ayrılması hər bir ölkənin qanunvericiliyi ilə müəyyən edilir. Bazar iqtisadiyyatına keçid şəraitində Azərbaycanda kiçik sahibkarlığın inkişafı mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Əhalinin məşğulluğunun təmin edilməsində, cəmiyyətdə insanların öz yerini tapmasında, ölkədə iqtisadi sabitliyin təmin edilməsində kiçik sahibkarlıq müsbət rol oynayır.

Kiçik sahibkarlıq respublikamızın bazar münasibətlərinə keçməsində və bazar mexanizminin təkmilləşdirilməsində, istehsalçılarla istehlakçılar arasında birbaşa iqtisadi əlaqələrin yaranmasında, iqtisadi islahat və istehsalın texnologiyası

63

quruluşunun yenidən qurulmasının başlanğıc dövründən yaranmış artıq işçi qüvvəsini özünə cəlb etməkdə, əhalinin gəlirlərinin və alıcılıq qabiliyyətinin yüksəldilməsində böyük rol oynayır.

1995-ci ilin sonundan başlayaraq, 1999-cü ilin əvvəlinə kimi kütləvi sürətdə həyata keçirilən özəlləşdirmə prosesi nəticəsində 21 minə yaxın kiçik müəssisə və obyekt xüsusi sahibkarlığın ixtiyarına verilmişdir.

Ölkədə aqrar bolmədə həyata keçirilən köklü islahat nəticəsində, yə'ni kolxoz və sovxozların kütləvi sürətdə aradan qaldırılması ilə kənddə torpaq üzərində yeni tip istehsal münasibətləri bərqərar oldu və fermer təsərrüfatları təşəkkül tapmağa başladı. 1999-cü ilin əvvəlinə respublikada fermer təsərrüfatlarının sayı 27098-ə çatmışdı.

Bazar iqtisadiyyatına keçidlə əlaqədar olaraq respublikada

əmək resurslarının getdikcə kiçik sahibkarlıq strukturlarında cəmlənməsi müşahidə olunur. Belə ki, hazırda respublikanın özəl bölməsində 1 mln-a yaxın insan məşğuldur.

1998-ci ildə kiçik müəssisələr tərəfindən 2 mlrd.manatlıq məhsul istehsal edilmişdir. Mülkiyyət formalarına görə isə kiçik müəssisə və kooperativlərdə istehsal edilən məhsulların 2,6 %-i dövlət, 92,6%-i xüsusi və 4,7% isə kollektiv müəssisələrdə istehsal edilmişdir.

Kiçik sahibkarlıq bölməsinin Azərbaycanın iqtisadiyyatında mühüm rol oynaması bir sıra xüsusiyyətlərə malikdir. Belə ki, burada kapitalın kiçik həcmdə olması, bazar konyukturasının çevikliyi, kəskin rəqabət şəraitində təsərrüfat fəaliyyətinin böyük risklə bağlı olması.

Təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, bu gün respublikada sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişafı həyata keçirilən iqtisadi islahatların müasir tələblərini ödəmir və bu proses çox ləng həyata keçirilir.

Dünya ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, dövlətin yardımı olmadan, sahibkarlıq sistemini formalaşdırmaq mümkün deyildir. Bu baxımdan dövlət sahibkarlıq fəaliyyətini tənzim etməli, yəni sahibkarlığı qorumaq, istiqamətləndirməli, həvəsləndirməli, nəzarət etməli və lazım gələrsə, habelə məhdudlaşdırıcı tədbirlər sistemini həyata keçirməlidir.

64

Faktlara nəzər salmış olsaq görərik ki, 1997-ci ilin dövlət büdcəsində kiçik sahibkarlığa investisiya yardımı 11 milyard manat, fermer təsərrüfatlarına kredit güzəştləri fonduna 5 milyard manat, iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi ilə bağlı xərclər 6 milyard manat təsdiq edildiyi və maliyyə ili başa çatdığı halda bir manat da olsa belə maliyyələşdirmə aparılmamışdır.

Bazar iqtisadiyyatına keçid şəraitində kiçik sahibkarlığı inkişaf etdirmək üçün dövlət tərəfindən müəyyən güzəştlər olmalıdır. Bu güzəştlər vergi və məqsədli subsidiyalar, dotasiyalar, maliyyə təminatları verilməsi, sığorta sistemi və s. maliyyə-kredit mexanizmi vasitəsilə həyata keçirilir.

Respublikada kreditlərə faiz dərəcəsinin və vergi dərəcələrinin müəyyən edilməsində istehsal və tədavi sahələri arasında diferensiallığın olmaması sahibkarlığın inkişafına mənfi təsir göstərir. Belə ki, respublikada vergi dərəcəsi istehsal məşğul olanlara da, kommersiya ilə məşğul olanlara da 32 faizdir. Bu isə sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olanların əksəriyyətinin tədavi sahəsinə axmasına, pul vəsaitinin kommersiya strukturlarına cəlb edilməsinə səbəb olur. Respublikada sahibkarlığı inkişaf etdirmək və

stimullaşdırmaq ucun vergi siyasətində diferensiallıq tətbiq edilməli, mənfəətdən vergi, əlavə dəyər vergisi, əmlak vergisi və s. sahəsində yeridilən siyasət daha da təkmilləşdirilməlidir. Hazırda respublikada mövcud olan 76 minə yaxın sahibkarlıq müəssisələrində 1 mln.-a yaxın işçi çalışır ki, bu da bugünkü gün üçün qənaətbəxş edilə bilməz.

Dünyanın inkişaf etmiş ölkələri olan ABŞ və Almaniyada isə sahibkarlıq ölkə əhalisinin 60-70 faizini işlə təmin edir. ABŞ-da yeni yaradılan iş yerlərinin 2/3 hissəsi kiçik sahibkarlığın payına düşür.

Kanadada kiçik biznes fəaliyyətinin inkişafına xüsusi qayğı göstərilir. Burada kiçik biznesin inkişafı üçün möhkəm milli valyuta, kreditə görə aşağı faiz stavkaları, aşağı vergilər, möhkəm və sabit qanunlar vardır ki, bunlar da dövlət tərəfindən ciddi müdafiə olunur.

Yaponiya dövlətinin təcrübəsi göstərir ki, ölkə iqtisadiyyatının inhisarsızlaşdırılmasında ən səmərəli yol kiçik

65
biznesin iqtisadiyyatın alternativ bolməsinin təşəkkuludur.

Yaponiyada orta və kiçik müəssisələrdə aid edilən 10 milyon mustəqil kompaniyadan 99 faizi kiçik sahibkarlıq bolməsinə aiddir. Daxili ümumi milli məhsulun yarıdan çoxu onun payına düşür və sənaye işçilərinin 80 faizini işlə təmin edir.

Türkiyədə dövlət kiçik sahibkarlığın inkişafı sahəsində böyük nailiyyətlər əldə etmişdir. Türkiyədə ümumi milli məhsulun 40 faizə qədəri kiçik müəssisələrdə istehsal olunur. Dövlət kiçik sahibkarlıq fəaliyyətini həvəsləndirmək üçün əlverişli vergi, kredit, sığorta sistemi tətbiq edir, sahibkarların qoyduğu kapitalın bir hissəsini (məs.20 faizini) onların özlərinə qaytarır, imkan olanda bu ərazilərdə sərbəst iqtisadi zonalar yaradır, kiçik sənaye mərkəzləri təşkil edir.

Respublikamızda sahibkarlığa maliyyə-kredit yardımını sistemində dünya ölkələrinin təcrübəsindən geniş istifadə olunmalıdır. Bu işdə Dövlət Antiinhisar Siyasəti və Sahibkarlığa Komək Komitəsinin nəzdində yaradılan Azərbaycan Respublikası Sahibkarlığa Komək Milli Fondu mühüm rol oynamalıdır.

Respublikada sahibkarlığı stimullaşdırmaq siyasəti əsaslı şəkildə yenidən qurulmalı, beynəlxalq maliyyə təşkilatlarının bu məqsədlə ayırdıqları vəsaitlərdən maksimum səmərəli istifadə edilməlidir.

Sahibkarlıq fəaliyyətinin iqtisadiyyatın inkişafında hansı rol oynaması dünya təcrübəsində tam subuta yetirilmişdir.

Sahibkarlıq sahəsində müvəffəqiyyət isə bazar infrastrukturunun təşəkkul tapması və əldə sərbəst pul

vəsaitinin olması ilə sıx surətdə bağlıdır.

Hər hansı bir işguzar fəaliyyət novu ilə məşğul olmaq üçün çox vaxt xüsusi vəsaitlər - sərmayələr birləşdirilir. Belə hallarda geniş miqyaslı sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmaqla yüksək iqtisadi səmərə əldə etmək ehtimalı adətən çoxalır. Bu cür təşkil edilən təsərrüfat formaları qiymətli kağızların buraxılması və satılması yolu ilə ayrı-ayrı sərmayələrin birləşməsinin nəticəsi olub, səhmdar cəmiyyəti adlanır. Sahibkarlığın bu forması artıq dünya ölkələrində özünü doğrultmuşdur. Məsələn, ABŞ-da fəaliyyət göstərən

66

şirkətlərin 10 faizini təşkil edən səhmdar cəmiyyətlərinin ümumi satış həcmindəki xüsusi cəkisi 80 faizə çatır.

Sahibkarlığın səhmdar forması kapitalın yüksək səmərəli sahələrə daha tez axmasını təmin edir.

Bazar iqtisadiyyatına keçidlə əlaqədar olaraq respublikada sahibkarlığın bu formasının daha geniş inkişaf etdirilməsi daha vacibdir. Belə ki, özəlləşdirmə həyata keçirildiyi halda, iri müəssisələrin səhmdar cəmiyyətlərinə çevrilməsi daha məqsədəuyğundur. Dövlət müəssisələri özəlləşdirmə məqsədilə qapalı və ya açıq səhmdarlar cəmiyyətinə çevrilə bilər.

Bazar iqtisadiyyatına keçid şəraitində respublikada xarici kapital hesabına sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi mustəsna əhəmiyyət kəsb edir.

Xarici sahibkarlığı inkişaf etdirmək üçün milli mənafe ilə xarici sahibkarların mənafeyini qarşılıqlı əlaqələndirmək lazımdır. Bunun üçün xarici sahibkarların investisiya fəaliyyəti üçün xarici və daxili təşkilati şərait formalaşmalıdır.

Xarici investorlar respublikanın hüquqi şəxsləri və vətəndaşları ilə birlikdə yaradılan müəssisələrdə, təşkilatlarda payçı, tamamilə xarici investorlara məxsus olan müəssisələr yaradılması, müəssisələrin, əmlak komplekslərinin, binaların, qurğuların müəssisələrdə iştirak payının, səhmlərin, istiqrazların və digər qiymətli kağızların, habelə mövcud qanunvericiliyə müvafiq surətdə xarici investorlara məxsus ola bilən başqa əmlakın əldə edilməsini əhatə edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, iri şirkətlər başqa ölkələrdə öz şöbələrini yaratmaqla milli şirkətlər transmilli şirkətlərə çevrilir və nəticədə kapitalın beynəlmilləşməsi prosesi güclənir. Nəticədə kapital ixracı beynəlxalq şirkətlərin yaranması və formalaşmasının əsas amilinə çevrilir.

Bazar iqtisadiyyatına keçidlə əlaqədar olaraq dünya ölkələrinin bir çox transmilli şirkətlərinin şöbələri Azərbaycanda fəaliyyət göstərirlər. Transmilli cəmiyyətlərin

əsas hissəsi ABŞ, Avropa birliyi və Yaponiyanın payına düşür. Dünya ölkələrində bu şirkətlər əsasən səhmdar cəmiyyə _____tləri formasında təşkil edilmişlər və işguzar

67

kompaniyaların beynəlxalq miqyasda nüfuz dairələri genişlənir.

Respublikada fəaliyyət göstərən transmilli şirkətlərin filialları, müəssisələri işguzar fəaliyyəti həyata keçirirlər. Bu filial-müəssisələr respublikanın əsasən neft sənayesi, sənaye, rabitə, xidmət və s. sahələrində öz işlərini yerinə yetirirlər. Bu şirkətlər əsasən istehsal, satış və xidmət sahəsində səhmdar kapital üzərində mulkiyyət hüququna malikdirlər. Bu müəssisələr həmçinin respublikanın yerli iş adamları ilə müştərək qarışıq müəssisələrdə yaradılır.

Sahibkarlığın bu formasının xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, ölkə daxilində işguzar fəaliyyəti həyata keçirmək üçün zəruri olan iqtisadi resursların mulkiyyətciləri kimi, habelə sahibkarlıq funksiyalarını reallaşdıran tərəflər kimi həmin ölkənin (qəbul edən tərəfin) və xarici ölkələrin sahibkarlıq subyektləri (dövlət, xüsusi firmalar, şirkətlər və s.) birgə, şəriklik qaydasında çıxış edirlər.

Hazırda suverenlik və iqtisadi müstəqillik yoluna qədəm qoymuş Azərbaycan Respublikası xarici ölkələrlə qarşılıqlı səmərə verən əlverişli iqtisadi əlaqələri genişləndirməkdədir. Belə bir əlaqənin yaradılması üçün Azərbaycanda kifayət qədər ixtisaslı kadrlar, böyük təbii resurslar və zəruri iqtisadi potensial imkanlar mövcuddur. Bu isə milli iqtisadiyyatın sür'ətlə yenidən qurulması, faydalı şərtlərlə dünya ölkələri ilə əməkdaşlıq edilməsi və xarici investisiyaların respublikaya axını üçün əlverişli şərait yaradır.

Xarici iqtisadi fəaliyyətin tənzim edilməsində isə dövlət mühüm rol oynayır. Belə ki, dövlət xarici iqtisadi əlaqələri təşkil edir, xarici rəqabəti nəzərə almaqla yerli istehsalçılar üçün əlverişli şərait yaradır.

Dövlətin xarici iqtisadi fəaliyyəti istehsalın beynəlxalq ixtisaslaşması və kooperasiyalashması, elmi-texniki əməkdaşlıq, xarici ticarət, lisenziyalar və texnologiyalarla ticarət, işçi qüvvəsinin beynəlxalq miqrasiyası, sosial-mədəni xidmətlərin göstərilməsi, turizm, nəqliyyat xidmətlərinin təşkili, müştərək sahibkarlıq və sərbəst iqtisadi zonaların yaradılması vasitəsi ilə həyata keçirir.

68

Respublikada xarici sahibkarlıq siyasətinin inkişaf etdirilməsində bir sıra çatışmazlıqlar vardır. Belə ki, respublikada sahibkarlıq mühiti vergi, gömrük, bank - kredit və

s. sahələrdə olan çatışmazlıqlar və s. ilə xarakterizə olunur. Dünya ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, xarici investisiyaların cəlb edilməsinin əsas iqtisadi vasitələrindən biri güzəştli vergi dərəcələrinin cəlb edilməsidir. Ölkə iqtisadiyyatı üçün vacib olan sahələrdə yaradılmış birgə müəssisələr 3 ilə qədər vergidən azad edilə bilər. Bundan başqa, birgə müəssisələr üçün subsidiyaların əlverişli kredit dərəcələrinin müəyyən edilməsi həyata keçirilməlidir. Respublikada xarici sahibkarlığın inkişaf etdirmək üçün ilk növbədə onun informasiya bazasının yaradılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Informasiya bazasının formalaşması üçün informasiyanın ucotu və işlənməsi üzrə avtomatlaşdırılmış sistemin yaradılması, sahibkarlığın tələbatlarının öyrənilməsi, reklam və informasiya bankının təşkili mühüm məsələdir. Bundan başqa, beynəlxalq informasiyanın sahibkarlara çatdırılmasını təmin etmək, milli informasiya sistemini tədricən beynəlxalq informasiya sisteminə qoşmaq üçün sahibkarlıq problemlərinə dair informasiyaların avtomatlaşdırılmış bankı yaradılmalıdır. Dövlət xarici iqtisadi əlaqələrin tənzim edilməsində tarif tənzimləmə vasitələri (gomruk rusumları, ixrac, idxal vergiləri və s.) və qeyri-tarif tənzimlənmə vasitələrindən (idxal və ixrac kvotası, lisenziyası, subsidiyası, dövlət inhisarı, demping və s.) geniş şəkildə istifadə edir. Azərbaycanda beynəlxalq nüfuza malik olan transmilli neft şirkətinin yaradılması xarici iqtisadi əlaqələrin genişləndirilməsində mühüm hadisədir. Artıq bununla bağlı olaraq genişləndirilmiş ixrac infrastrukturasının, yəni ixracidxal kommersiya bankları qovşağının ayrı-ayrı və dünya ölkələrinə istiqamətlənən maliyyə-sənaye investisiya şirkətlərinin, sığorta şirkətlərinin respublikada yaradılması imkanları genişlənir. Azərbaycan beynəlxalq maliyyə institutları ilə əməkdaşlığa böyük əhəmiyyət verir. Son illərdə Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası, Beynəlxalq Valyuta Fondu, Dünya Bankı, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı, İslam İnkişaf Bankı ilə əməkdaşlığı genişləndirmək üçün çox mühüm addımlar atılmışdır. Möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə "Əsrin müqaviləsi" (1994) dünyanın yüksək dərəcədə inkişaf etmiş 10 ölkəsini (ABŞ, Böyük Britaniya, Fransa, Yaponiya, İtaliya, Rusiya, Norveç, Səudiyyə Ərəbistanı, Türkiyə, İran) təmsil edən Amoko, Ekson, Yunokal, Pennzoil, BP, Statoil, Elf-Akiten, Total, Itocu, Lukoil, TPAO, Delta, Interneşl, İran

Milli Neft Şirkəti, Remko kimi 15 iri və nüfuzlu neft şirkətlərinin neft kontraktını imzalaması respublikanın iqtisadiyyatını yenidən qurmağa və xalqın maddi rifahını daha da yaxınlaşdırmağa imkan verəcəkdir.

"Əsrin müqaviləsi" imzalandıqdan sonra beynəlxalq konsorsium yaradılaraq, indiyədək respublikada 19 neft müqaviləsi bağlanmış və bu mühüm məsələdə 14 xarici ölkədən 33 iri məşhur şirkətlərin iştirakları təmin edilmişdir. Bu müddət ərzində "Əsrin müqaviləsi"nin həyata keçirilməsi üçün 2,4 milyard ABŞ dolları məbləğində investisiya qoyulmuşdur. Ümumiyyətlə, neft-qaz hasilatı üzrə bağlanmış müqavilələr 30 il müddətinə nəzərdə tutulmuşdur ki, bunun da nəticəsində respublikamıza ümumilikdə 60 milyarda yaxın ABŞ dolları məbləğində investisiya qoyuluşları nəzərdə tutulur. Qeyd etmək lazımdır ki, xarici ölkələrin şirkətləri eyni zamanda xidmət servisini də yaradırlar. Belə ki, respublikada İngiltərənin 130, ABŞ-ın 110 xidmət şirkəti fəaliyyət göstərir. Bundan başqa, Türkiyə, Almaniya, Fransa, Yaponiya, İran şirkətləri tərəfindən də belə şirkətlər yaradılmışdır. Belə bir məsələni qeyd etmək daha vacibdir ki, xarici investisiyaların respublikaya cəlb edilməsində başlıca amillərdən biri də Azərbaycan neftinin dünya bazarına ixracına zəmanət verməsidir.

Müasir dövrdə müştərək müəssisələrin yaradılması xarici iqtisadi fəaliyyətin sərbəst forması kimi çıxış edir. Müştərək sahibkarlığın xarakterik xüsusiyyətlərinə əməkdaşlığın uzunmüddətliyi, tərəf-müqabilələrinin təkcə istehsal sahəsində deyil, eləcə də istehsal, elmi-texniki hazırlıq, məhsulların

70
satılması sahəsində və qarşılıqlı fəaliyyətin kompleksliyini aid etmək olar.

Bazar iqtisadiyyatına keçid şəraitində respublikada müştərək müəssisələrin fəaliyyət göstərməli olduğu əsas sahələr müəyyən edilməli və bu sahələrə daha çox investisiyalar cəlb edilməlidir. Bu sahələrə ilk növbədə neft, neft kimyası, kimya, sintetik kauçuk, plastmas, aluminium istehsalı, kənd təsərrüfatında irriqasiya sisteminin yenidən qurulması, limanların tikilməsi və s. sahələr aid edilməlidir. Respublikada sahibkarlığın perspektivli inkişaf formalarından biri innovasiya sahibkarlığıdır. Sahibkarlığın bu forması elm və texnikadan geniş istifadə edilməsinə, yeni məhsul novunun işlənilməsinə, yeniliklərin, ixtiraların üzə çıxarılmasına, yeni texnologiyanın və idarəetmədə yeni formaların tətbiqinə əsaslanır. Sahibkarlığın bu forması ölkədə iqtisadi artımın təmin edilməsi və

istehsalçıların tələbatının ödənilməsinə xidmət edir.

Butun bu deyilənlər belə bir nəticəyə gəlməyə əsas verir ki, bu gün respublikamızda sahibkarlıq fəaliyyətini inkişaf etdirmək üçün iqtisadi resurslarımızın xüsusiyyətləri, milli sahibkarlığın konkret yolları, dünya təcrübəsinin forma və usulları nəzərə alınmalı və bütün səylər birləşdirilməlidir. Yalnız bunlar nəzərə alındıqda iqtisadiyyatımızı inkişaf etdirə bilərik.

Ölkə iqtisadiyyatının aparıcı sahələri olan ağır sənaye, kənd təsərrüfatı, e'mal sənayesi, tikinti sənayesi və s. sahələr innovasiya fəaliyyətinə, elmə və texnika sahəsindəki yeniliklərə əsaslanmalıdır. Bundan başqa müəssisələrin elmitexniki tərəqqinin son nailiyyətləri əsasında modernləşdirilməsi, müəvəqqi texnologiyaların tətbiqi, bazarda rəqabətə davam gətirə bilən yüksək keyfiyyətli məhsul istehsalının artırılması innovasiya sahibkarlığının inkişafı ilə sıx bağlıdır.

Butun bunlar onu göstərir ki, hazırda respublikada sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi sahəsində bir sıra problemlər var və onların aradan qaldırılması zəruridir. Sosial gərginliyi zəiflətmək və işsizliyi azaltmaq məqsədi ilə respublikaya gələn xarici işguzarları həvəsləndirmək, müştərək müəssisələrin

71

sayını artırmaq, yeni iş yerləri açmaq, sərbəst iqtisadi zonalar yaratmaq, xarici investisiya axınını gücləndirmək və bu əsasda da respublika iqtisadiyyatının inkişafı üçün lazım olan miqdarda valyuta qazanmaq lazımdır.

«Kecid iqtisadiyyatı və dövlət»

Bakı, 1999

72

Dövlətin struktur siyasəti

«Azərbaycan dövlətinin strateji yolu yalnız demokratiya, sərbəst iqtisadiyyat və sahibkarlıq yoludur»

HEYDƏR ƏLİYEV

Iqtisad elmində bazar təsərrüfatında struktur anlayışı sistem və təşkil anlayışları ilə əlaqələndirilir, butovun tərkib hissələri həmin butovun məhz həmin hissəciklərdən təşkil olduğunu, yaxud həmin hissəciklər butovun sistemini təşkil etdiyini göstərir. Bazar iqtisadiyyatına kecid ilk növbədə struktur dəyişiklikləri ilə bağlıdır. Struktur dəyişikliyi ilk növbədə mulkiyyət formasının dəyişilməsi ilə bağlı ölkə iqtisadiyyatının subyektlərinin fəaliyyət xarakterinin dəyişilməsi, istehsal prosesinin və əmək münasibətlərinin əsaslı şəkildə yenidən təşkili başa düşülür.

Qeyd etmək lazımdır ki, inzibati-amirlik sistemindən Azərbaycana daha çox birtərəfli, əsasən xammal yonumlu, elmi-texniki tərəqqiyə muhafizəkar, sosial meyli son dərəcə aşağı həddə olan struktur miras qalmışdı. Hazırda respublikada sənaye məhsulunun cəmi 7 faizini verən, sənaye istehsal hey'ətinin 6,7 faizinin çalışdığı hasilat sənayesində əsas istehsal fondlarının 40 faizi cəmləşmişdi. Bu keçmiş müttəfiq respublikalar arasında Türkmənistandan sonra ikinci göstəricidir. Azərbaycan müstəqillik əldə etdiyi ilk illərdə əsas fondların 55 faizi fiziki və mə'nəvi cəhətdən aşınmışdır. Həmin dövrdə respublikadan kənara göndərilən məhsulların 55 faizdən çoxu xammal və yarımfabrikat şəklində ixrac edilir. Xalq istehlakı malları istehsal edən sənaye sahələrinin zəif inkişafı nəticəsində həmin məhsulların 60 faizi başqa respublikalardan gətirilirdi.

Maşınqayırma sənayesi isə yalnız neft maşınqayırması üzrə ixtisaslaşmışdı. Hətta maşınqayırma kompleksinin öz müəssisələri arasında da kooperasiya əlaqələri sıx olmamışdır. Kecedovrunun ilk illərində Azərbaycan iqtisadiyyatının strukturundakı bütün bu qusurların mənfi nəticələri

73

respublikanın suverenliyi, iqtisadi müstəqilliyi şəraitində ozunu daha qabarıq buruzə verdi.

Olkənin siyasi müstəqilliyinin bərpa olunduğu və azad bazar iqtisadiyyatına kecid istiqamətinin götürüldüyü ilk illərdə müxtəlif obyektiv və subyektiv xarakterli səbəblərdən olkə iqtisadiyyatında bohran daha da dərinləşmişdir. Belə ki, müəssisələr arasındakı uzunmüddətli təsərrüfat əlaqələrinin qırılması, iqtisadi islahatların keçirilməsində yol verilmiş noqsanlar, dövlət nəzarətinin zəifləməsi muqabilində bazar tənzimləmə mexanizminin fəaliyyətə başlamaması, sərhədlərin acılması ilə yerli bazarın xarici istehsalçılar tərəfindən tutulması, ictimai-siyasi vəziyyətin qeyri-sabitliyi, inflyasiya proseslərinin güclənməsi və s. olkə iqtisadiyyatına güclü zərbə vurmuşdur. Tənəzzul sənayedə xüsusilə kəskin xarakter almışdır. Belə ki, 1985-ci ilə nisbətən sənaye istehsalının həcmi 1991-ci ildə 10 faiz, 1992-ci ildə 37%, 1993-cü ildə 50%, 1994-cü ildə 62%, 1995-ci ildə 70%, 1996-cı ildə isə 72 % aşağı düşmüşdür. Belə geriləmə olkə iqtisadiyyatının digər sahələrində də baş vermişdir. Strateji tə'yinatlı iri sənaye komplekslərində, ilk növbədə yanacaq-enerji, metallurgiya, kimya və neft-kimya sənayesi kompleksində bütün muhum nov məhsullar üzrə istehsalın həcmi aşağı düşmüşdür.

Respublikada struktur natamamlığı, bütün sahələrin kənardan asılı olması uzundən respublikanın digər muhum

xalq təsərrufatı kompleksləri, o cümlədən, tikinti və nəqliyyat sahələri də bohran keçirirdi.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu faktlar onu göstərirdi ki, həmin dövrdə respublika iqtisadiyyatının bohrandan çıxarılması, onun sabitləşməsi, bazar iqtisadiyyatına keçməsi və milli iqtisadiyyatın formalaşması üçün ilk novbədə ölkə iqtisadiyyatında struktur dəyişiklikləri aparılmalıdır. Ona görə də müasir dövrdə sənayedə köklü struktur dəyişikliklərinin, texnoloji təkmilləşdirmələrin aparılması obyektiv zərurətdən doğan strateji xarakterli bir vəzifədir.

Azərbaycan dövləti bazar iqtisadiyyatına keçidin ilk günlərindən bazar iqtisadiyyatına keçmək və əsaslı şəkildə struktur siyasəti aparmağı qarşısına məqsəd qoydu. Belə ki, iqtisadiyyatın bazar munasibətləri tələblərinə uyğun qurulması,

74

istehsal sahələrinin dəyişdirilməsi və təkmilləşdirilməsi məsələləri on plana keçdi. İqtisadiyyatın quruluşunda optimal dəyişiklik etmək üçün struktur siyasətinin strateji məqsədi dəqiq müəyyənləşdirilməli və investisiya fəaliyyəti üçün əlverişli şərait yaradılmalıdır.

Respublikada sənayenin strukturunda dəyişikliklərin aparılması üçün ilk novbədə çox qısa müddətdə mövcud müəssisələr özəlləşdirilməli və istehsal gücləri artırılmalı, texniki cəhətdən yenidən qurulmalı, habelə çox da böyük olmayan yeni, çevik texnologiyaya malik kiçik müəssisələr, firmalar, şirkətlər, səhmdar cəmiyyətləri və digər bu kimi istehsalatlar yaradılmalı, sənayenin aparıcı sahələrində (ilk novbədə maşınqayırma) struktur-profil dəyişikliyi edilməlidir.

Bu yolla respublikada istehsalın səviyyəsinin aşağı düşməsinin, sənaye müəssisələrinin fəaliyyətinin dayandırılmasının qarşısını almaq mümkündür.

Respublikada zəruri struktur-profil islahatlarının aparılması, daha çox ehtiyac hiss olunan istehsalatların yaradılması, bəzi sahələrinin özlərindən çox butovlukdə respublika iqtisadiyyatının bohrandan çıxarılması və sabitliyinin təmin olunmasında mühüm rol oynaya bilər. Struktur islahatları çox düşünülmüş şəkildə, yəni respublikanın iqtisadiyyatının bu və ya digər məhsulların tələbatını qısa müddətdə ödəməklə bərabər sənayenin bəzi sahələrinin, ilk novbədə maşınqayırma kompleksinin mövcud istehsal, elmi-texniki və intellektual potensialından daha səmərəli istifadə olunması mənafeyinə uyğun şəkildə aparılmalıdır. Məsələn, "Dəzgahqayırma", "Nord", "Radioquraşdırma" istehsal birliklərində və bir sıra digər maşınqayırma zavodlarında tikinti, e'mal sənayesi və kənd

təsərrufatında hazırda kəskin ehtiyac duyulan zəruri maşın və mexanizmlərin istehsalı bundan sonra da stimullaşdırılmalı və onların bu istiqamətdə fəaliyyətini dövlət himayə etməlidir.

Qeyd etmək lazımdır ki, dövlətin struktur siyasəti və ya məcmu təklifin stimullaşdırılması siyasəti 70-80-ci illərin sonunda dünya ölkələrində iqtisadçıların diqqətini cəlb edirdi.

Belə ki, iqtisadi artım sür'ətinin azalma meyllərinin istiqamətini dəyişdirmək, artmaqda olan işsizliyi, yüksək

75

inflyasiyanı, böyük büdcə kəsirlərini aradan qaldırmaq cəhdlərindən irəli gəlirdi.

Mə'lumdur ki, iqtisadiyyatda böhran daha da çox istehsal olunmuş məhsullar ucun sifarişçinin, satış bazarının olmaması üzündən baş verir. Belə ki, Rusiya Federasiyası, Ukrayna və bir sıra digər sabiq müttəfiq respublikalarda uzun illər boyu Azərbaycanın inhisarcı olduğu məhsulların, o cümlədən, neftmə'dən əvəzliliklərinin bə'zilərində istehsalına başlanmışdır.

Butovlucda iqtisadiyyatın liberallaşdırılmasının və kommərsiəlaşdırılmasının on plana cəkilməsi, struktur və investisiə siyasətinin formalaşdırılması və həyata keçirilməsi işinin başlı-başına buraxılması indiki şəkildə davam edərsə, lap qısa bir müddətdə onilliklər boyu respublikada toplanmış mövcud istehsal və elmi-texniki potensial tam itirilə bilər.

Hazırkı mərhələdə respublikanın istehlak bazarının doldurulmasına xidmət etməli olan e'mal sənayesi müəssisələrinin inkişafı daha vacibdir.

Hazırda sənayedə struktur dəyişikliklərinin yeni alternativləri və yolları tapılmalıdır və bu işdə iqtisadi amillərə üstünlük verilməli, dünya iqtisadiyyatında təcrid edilmiş struktur dəyişikliklərinin perspektivsizliyi dərk edilməlidir.

Proqnozlara görə Azərbaycan hələ xeyli müddət dünyanın ən zəngin neft ehtiyatlarına malik olan bir regionu kimi qalacaqdır. Artıq əsrin "Neft kontraktı" və digər mühüm kontraktların həyata keçirilməsi və Qərbi ölkələri ilə əməkdaşlıq Azərbaycanın dircəlişinə, onun iqtisadiyyatının bazar münasibətləri əsasında qurulması işinə böyük təkan verəcəkdir.

Azərbaycan sənayesinin coxsəhəli olmasını nəzərə alaraq, burada struktur-investisiə siyasətinin aparıcı meyli xammalmaterial resurslarının ən yeni texnika və texnologiyaya əsasında e'mal olunaraq, dünya standartlarına cavab verən yüksək keyfiyyətli, dünya bazarında rəqabətə tab gətirə bilən son hazır məhsul şəklində ixracat potensialını artırmağa istiqamətləndirilməlidir.

Sənayenin tarazlaşmış inkişafını tə'min etmək ucun onun

aparıcı sahələri olan yanacaq-enerji kompleksi, neft-kimya sənayesi, ağır maşınqayırma, nəqliyyat, rabitə və digər muhum

76

sahələr dövlət strukturunda saxlanılmalı, onun muvazinətli inkişafına dövlət qayğısı, dövlət himayəsi artırılmalıdır. Dövlət məcmu təklifin stimullaşdırılmasında başlıca olaraq tə'siretmənin dolayı metodlarından istifadə edir. Vergi dərəcələrinin aşağı salınması uzunmüddətli dövrdə əməyin təklifini, investisiyalar və əmanətlərin artımını, qiymətdə verginin xüsusi cəkisinin azaldılması isə inflyasiya səviyyəsinin aşağı düşməsinin stimullaşdırır. Kadrların hazırlığı və ixtisasının artırılması sisteminin inkişafı, əmək bazarının informasiya təminatının təkmilləşdirilməsi və digər tədbirlər təkcə tsiklik işsizliyin deyil, həm də struktur və friksion işsizliyin səviyyəsini aşağı salır. Bir sıra hallarda məcmu təklifin tənzimlənməsi, əgər söhbət dünya bazarında milli istehsalın rəqabət qabiliyyətinin himayə olunmasından və cəmiyyətin sosial sabitliyinin təminatından gedirsə, onda ayrı-ayrı sahələrin və müəssisələrin birbaşa subsidiyalaşdırılması, konkret layihələrin, elmi tədqiqatların maliyyələşdirilməsi imkanları genişlənir.

Kecid iqtisadiyyatında dövlətin struktur siyasəti həddindən artıq geniş problemləri həll edir. Struktur siyasəti həm iqtisadi agentlərin həyat fəaliyyətinin hüquqi və institusional əsaslarının formalaşmasını, uzunmüddətli iqtisadi artım ucun şəraitin yaradılmasını, həm də istehsal amillərinin istifadə olunma səmərəliliyini və onların rəqabət aparan tətbiq sahələri arasında səmərəli bölgüsünü, səmərəliliyinin yüksəldilməsi vasitəsilə istehsalın cari həcmnin artırılmasına istiqamətləndirilmiş tədbirləri özünə birləşdirir. Kecid iqtisadiyyatında sözün geniş mənasında struktur siyasətin xüsusi elementi butov iqtisadiyyatın struktur dəyişikliyi. Sərbəst iqtisadiyyat və xarici ticarətin liberallaşdırılması şəraitində kecid prosesinin ilkin mərhələlərində xarici bazara çıxan rəqabət qabiliyyətli sahə müəssisələrinin formalaşmasının, habelə idxalla rəqabət aparan milli istehsalın subsidiyalar, güzəştli kreditlər və i.ə. yolu ilə dövlət himayəsi daha aktual olur. Bunun zəruriliyi onunla əlaqədardır ki, ozozluyunda mulkiyyət formasının dəyişməsi dünya bazarında artıq özünə muvafiq yer tutmuş yüksək səmərəli xarici firmalarla uğurlu rəqabət aparmaq qabiliyyətini və

77

məhsuldarlığın ani artımını bildirmir. Buna görə də prinsiplial olaraq yeni məhsullar və proseslər şəklində əvvəlcədən mövcud olan rəqabət üstünlükləri olmadan xarici ticarətin

liberallaşdırılması şəraitində dövlət rəhbərliyi və himayəsinin zəruriliyi əvvəlkindən də daha çox əhəmiyyət kəsb edir.

Kecid iqtisadiyyatında dövlətin struktur siyasətinin başlıca vəzifəsi həm məcmu təklifin cari tənzimlənməsi, həm də uzunmüddətli iqtisadi artım səpgisində iqtisadiyyatda əmanətlər və investisiyalar axınını birləşdirə bilən maliyyə sisteminin yaradılmasıdır. Bu, yığımları səfərbər etmək və onları səmərəli investisiya layihələrinə yönəltmək üçün bank sahəsinin və fond bazarının islahatlaşdırılmasını nəzərdə tutur.

Kecid iqtisadiyyatında sabitləşdirmə və struktur siyasəti qarşılıqlı surətdə bir-birilə sıx bağlıdır və həm də ciddi surətdə zəifləyə bilər. Uğurlu sabitləşdirmə nisbi qiymətlərin qalxıbənməsinə və iqtisadi agentlərin inflyasiya vergisi ilə əlaqədar olan itkilərini azaldır. O, həmçinin iqtisadi artım üçün şərait yaradaraq investisiya mühitini yaxşılaşdırır. Budcə defisitinin ixtisarı xüsusi bölmə üçün pul resurslarının təklifini genişləndirərək dövlət borc öhdəlikləri tərəfindən maliyyə bazarlarına təzyiqi aşağı salır.

Bazar iqtisadiyyatına kecidlə əlaqədar olaraq gələcəkdə struktur siyasətinin həyata keçirilməsi resursların inzibati yolla bölüşdürülməsi əvəzinə vergi, bank-kredit, valyuta sistemi və birja mexanizmi vasitəsilə tənzimlənməlidir.

Hazırda respublika iqtisadiyyatında struktur dəyişikliklərinin aparılmasının muhum problemlərindən biri xarici bazarlara mal çıxaracaq müəssisələrin sayının və ixrac olunacaq məhsulların çeşidinin genişləndirilməsinə nail olmaq, xarici investorları cəlb etməklə müştərək müəssisələr yaratmaq, onların vəsaiti hesabına yeni texnika və texnologiyaları tətbiq etməklə istehsal olunan məhsulun rəqabətə davamlılığını yüksəltməkdən ibarətdir.

Belə bir vəziyyətdə dərinləşməkdə olan tənəzzulun qarşısını almaq, ölkə iqtisadiyyatını bərpa etmək, sənaye müəssisələrini modernləşdirmək, onları müasir texnika və texnologiya ilə təmin etmək, ölkə müəssisələrinin rəqabət

78

qabiliyyətli məhsul istehsalı imkanlarını genişləndirmək üçün böyük həcmdə investisiya vəsaitlərinə ehtiyac duyulur.

Iqtisadiyyatı dərin böhran keçirən, ictimai-siyasi vəziyyəti qeyri-sabit olan və torpaqlarının azad edilməsi uğrunda müharibə aparan Azərbaycanda isə nə dövlət, nə müəssisə və təşkilatlar, nə də əhali qarşıda duran bu vəzifələrin uğurlu həlli üçün lazımı qədər vəsaitlərə malik deyildir. Buna görə də ölkənin qarşısında duran cari və strateji vəzifələrin həlli xarici kapital mənbələrinə müraciəti zəruri və qacılmazdır.

Digər tərəfdən isə muasir dünya iqtisadiyyatında qloballaşma və integrasiya prosesləri sür'ətlə dərinləşməkdədir. Beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin daha sür'ətli inkişaf edən formalarından biri isə kapitalın beynəlxalq hərəkətidir. Dünya ölkələrinin bir qrupundan başqalarına kapital axınının artması beynəlxalq əmək bölgüsünün və istehsalın beynəlmilləşməsinə ifadə edir. Elmi-texniki inqilabın tə'siri altında muasir istehsal daha da mürəkkəbləşir, istehsalın beynəlxalq ixtisaslaşması və kooperasiyalaşması güclənir, transmilli korporasiyaların sayı və əhatə dairəsi genişlənir. Eyni zamanda ölkələrin integrasiyası proseslərinin dərinləşməsinə xidmət edən beynəlxalq maliyyə, ticarət və s. təşkilatları yaranır. Nəticədə kapitalın beynəlmilləşməsi və dünya təsərrufatına qoşulan ölkələrin qarşılıqlı iqtisadi asılılığının güclənməsi baş verir.

Beləliklə, Azərbaycan iqtisadiyyatında struktur dəyişikliklərinin və istehsal sahələrinin həyata keçirilməsinə, istehsal sahələrinin bərpa edilməsinə, yeni xidmət sahələrinin inkişafına xarici kapitalın cəlb edilməsi, bir tərəfdən, ölkənin qarşısında duran vəzifələrin həllinə imkan verirsə, digər tərəfdən muasir dünya təsərrufatının inkişaf meyllərinə uyğun olaraq ölkənin beynəlxalq integrasiyası prosesini sür'ətləndirir. Hal-hazırda Azərbaycan Respublikasının qarşısında ölkədə sistem dəyişikliklərinin həyata keçirilməsi, iqtisadiyyatın strukturunun yenidən qurulması və ölkə iqtisadiyyatının dünya təsərrufatına səmərəli integrasiyasının tə'min edilməsi kimi mühüm vəzifələrin həlli durur. Bu mürəkkəb vəzifələrin qarşılıqlı əlaqəli şəkildə həyata keçirilməsi tələb olunur. Kecmiş SSRİ-nin vahid xalq

79

təsərrufatı kompleksinin uzvi tərkib hissəsi kimi formalaşmış Azərbaycan iqtisadiyyatının, o cümlədən, sənayenin strukturu muasir dövrdə milli iqtisadiyyata qarşı qoyulan tələblərə uyğun deyil, ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyini tə'min etməyə və dünya təsərrufatına səmərəli integrasiya olunmağa imkan vermir.

Qeyd etmək lazımdır ki, ölkədə struktur dəyişikliklərin aparılması xeyli dərəcədə xarici kapitalın ölkəyə cəlb edilməsindən asılıdır.

Dünya ölkələrində ölkə iqtisadiyyatına xarici kapitalın cəlb edilməsi iki formada həyata keçirilir. Kapital axını borc kapitalı və sahibkar kapitalı şəklində baş verir.

Borc kapitalının geniş yayılmış formaları beynəlxalq maliyyə-kredit təşkilatlarının guzəştli və kommersiya kreditləri, ayrı-ayrı dövlətlərin və özəl bankların yerli hokumət, muxtəlif dövlət təşkilatlarına və özəl qurumlara

muəyyən şərtlər daxilində verdikləri kredit və borclardır. Kapital ixrac edən, xaricdə öz kapitalını sənayeyə, kənd təsərrufatına, kreditə, ticarətə və s. sahələrə qoyan sahibkar kimi çıxış edir. Ixrac olunan kapital sahibkar kapitalı formasında çıxış edir və öz sahibinə mənfəət gətirir. Bir qayda olaraq sahibkar kapital ixracı formasında və xarici müəssisələrin təşkili zamanı, avadanlıq kapital ixrac edən ölkələrdən gətirilir.

Sahibkar kapitalı isə birbaşa və portfel investisiyaları formasında həyata keçirilir. Birbaşa investisiyaların cəlb edilməsi formaları da müxtəlifdir: tam xarici kapitallı müştərək müəssisələrin yaradılması, xarici şirkətlərin filiallarının və nümayəndələrinin açılması, məhsulun pay bölgüsü haqqında sazişlər və konsepsiyalar əsasında investisiyalar və s. Ölkədən xaricdəki müəssisələr üzərində nəzarəti təmin edən qoyuluşlar birbaşa qoyuluşlar adlanır. Portfel qoyuluşlar isə formal olaraq bu məqsəd üçün kifayət etməyən qoyuluşlardır.

Bazar iqtisadiyyatına keçid dövründə ölkədə struktur dəyişiklikləri aparmaq, istehsal və xidmət sahələrinin işini bərpa etmək üçün investisiya qoyuluşlarının rolu və əhəmiyyəti get-gedə artır. Bu işdə dövlətin yeritmiş olduğu investisiya siyasəti mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

80

Dövlətin investisiya siyasəti daha yüksək gəlir əldə etmək məqsədi ilə əsaslı vəsait qoyuluşunun əsas istiqamətlərini və ölkə iqtisadiyyatının həlledici sahələrində onların cəmləşdirilməsi üzrə tədbirləri müəyyən edən təsərrüfat qərarlarının məcmusudur.

Investisiya mənfəət əldə etmək məqsədilə həm ölkə daxilində, həm də xarici ölkələrdə sənaye, kənd təsərrüfatı, nəqliyyat, ticarət, rabitə və s. sahələrə uzunmüddətli əsaslı vəsait (kapital) qoyuluşudur. Investisiyalar maliyyə və real investisiyaya bölünür.

Maliyyə investisiyası şirkətlərin, yaxud dövlətin buraxdığı səhm, istiqraz şəklində olan investisiyadır. Real investisiya isə həm ölkə daxilində və həm də xaricdə istehsal tə'yinatlı əsas kapitala (bina, qurğu, avadanlıq), mənzil tikintisinə, malmaterial resurslarına kapital qoyuluşudur. Investisiyaları adətən xüsusi şirkətlər və dövlət həyata keçirir.

Dünya ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, xüsusi investisiyalar daha mənfəətli sahələrə, o cümlədən sənaye sahələrinə, dövlət investisiyaları isə az gəlirli infrastruktur sahələrinə yönəldilir.

Bazar iqtisadiyyatına keçid şəraitinə xas olan vəsait

catışmazlığı problemi investisiya qoyuluşuna əngəl olduğundan, dövlətin investisiya siyasəti məhz bu cür vəsait mənbələrinin müəyyənləşdirilərək istifadə edilməsindən ibarət olur. Belə mənbələrdən biri xarici ölkələrin və beynəlxalq maliyyə təşkilatlarının investisiyalarıdır.

Xarici iqtisadi əlaqələrin mühüm formalarından biri də xarici investisiyaların ölkəyə cəlb edilməsidir. Xarici investisiyalar ilk növbədə istehsal resurslarının dövrüyyəyə cəlb edilməsinə şərait yaradır. Əgər iki ölkə arasında yaranmış iqtisadi əlaqələrin səviyyəsi yüksəkdirsə, onda xarici investisiyaların cəlb edilməsi asanlaşır. Qeyd etmək lazımdır ki, respublikamız iqtisadi mustəqillik əldə etdikdən sonra ölkəyə yeni texnika, texnologiya və kapital gətirmək üçün xarici iqtisadi əlaqələrin bütün formalarını inkişaf etdirməyə başladı. Belə ki, bu sahədə qəbul edilmiş ilk qanunlardan birini 15 yanvar 1992-ci ildə "Xarici investisiyanın qorunması" haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununu göstərmək 81

olar. Həmin qanun iqtisadiyyatda xarici maddi və maliyyə ehtiyatlarının, mütləq texnika və texnologiyanın ölkəyə gətirilməsinə, bunlardan səmərəli istifadə olunmasına yönəldilmişdir və xarici investorların hüquqlarının müdafiəsinə təminat verir.

Xarici investisiyalar həm müştərək müəssisələrin, həm də 100% xarici kapitalla malik müəssisələrin yaradılması üçün cəlb edilə bilər.

Qeyd etmək lazımdır ki, ölkədə siyasi sabitliyin yaradılması sahəsində dövlətin aparmış olduğu məqsədyönümlü siyasət xarici investisiyaların Azərbaycana gəlməsinə səbəb oldu. 1994-cü il sentyabr ayının 20-də "Əsrin kontraktı" neft müqaviləsinin imzalanması respublikaya investisiya axınının güclənməsinin əsasını qoydu. Belə ki, "Əsrin kontraktı" Azərbaycan iqtisadiyyatının dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya olunması üçün tam əsas yaratdı.

"Əsrin kontraktı"nda dünyanın 6 ölkəsindən 11 şirkət arasındakı pay bölgüsü aşağıdakı kimi nəzərdə tutulmuşdur.

"Britiş Petroleum" (İngiltərə) - 17,12 %, "Amoko" (ABŞ) - 17,02 %, Lukoyl (Rusiya) - 10 %, "Yunokal" (ABŞ) - 10,5 %, "Statoyl" - 8,56 %, "Ekson" - 8 %, "Turk petrolları" - 6,75 %, "Penzol" (ABŞ) - 4,81 %, "Itocu" (Yaponiya) - 3,92 %, "Ramko" (İngiltərə) - 2,08 %, "Delta" (Səudiyyə Ərəbistanı) - 1,68 %-dir.

Beynəlxalq konsorsiumun yaradılaraq indiyədək respublikada 19 neft müqaviləsi bağlanmış və bu mühüm problemdə 14 xarici ölkədən 33 iri məşhur şirkətlərin

iştirakları tə'lim edilmişdir. Belə ki, 1999-cu ilə qədər "Əsrin kontraktı"nın həyata keçirilməsi ilə əlaqədar 2,4 milyard ABŞ dolları məbləğində investisiya qoyulmuşdur. Bağlanmış müqavilə 30 il müddətinə nəzərdə tutulmuşdur ki, bunun da nəticəsində respublikamıza ümumilikdə 60 milyardə yaxın ABŞ dolları məbləğində investisiya qoyulması nəzərdə tutulur. Qeyd etmək lazımdır ki, mulkiyyət və təsərrüfatçılıq fəaliyyətindən asılı olmayaraq investisiya qoyuluşları ölkədə mövcud olan qanunvericilik aktlarına tam uyğun formada tənzimlənir.

82

Dövlət ölkədə sosial-iqtisadi inkişafı tənzimləməklə investisiya qoyuluşlarından istifadəni və habelə investisiya fəaliyyətindən əldə edilən gəlirlərdən tam və səmərəli istifadəyə ciddi nəzarət edir.

83

Azərbaycan iqtisadiyyatına yönəldilmiş xarici investisiyalar

1994 1995 1996 1997 1998

1994

1998

cəmi

Xarici

investisiyalar

cəmi

150 375 621 1308 1472 3926

o cümlədən:

1. Struktur

dəyişikliklərinə

- 157 81 153 42 433

2.Kreditlər

hesabına

konkret

layihələr üzrə

114 63 21 44 76 318

3. Birbaşa

investisiyalar,

cəmi:

36 155 519 1111 1354 3175

onlardan:

a) neft sahəsinə

cəmi

22 140 417 780 894 2253

bundan:

1) ABŞ - 140 416 632 598 1786

2. Başqa neft

layihələri 22 - 1 148 296 467

b) iqtisadiyyatın

digər sahələrinə

cəmi:

14 15 102 331 460 922

1994-1998-ci illərdə Azərbaycan iqtisadiyyatına cəkisi 3 mlrd.926 mln. ABŞ dolları həcmində xarici investisiya cəlb edilmişdir ki, bunun 433 mln. dolları struktur dəyişikliklərinə yönəldilmişdir. Butun investisiyaların 318 mln. dolları isə konkret layihələrə ayrılan kreditlərdir. Bu kreditlər ayrı-ayrı beynəlxalq maliyyə-kredit təşkilatları (Beynəlxalq Maliyyə

84

Korporasiyası (BMK), Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı (AYIB), İslam İnkişaf Bankı (IIB) və başqaları, muxtəlif ölkələrin fondları və ya bankları, Yaponiyanın və Türkiyənin Eksimbankı, Almaniyanın texniki yardım cəmiyyəti və s. tərəfindən muxtəlif şərtlərlə uzun müddətə konkret layihələrin maliyyələşdirilməsinə ayrılmışdır. Bunların qaytarılmasına hökumət mütləq təminat verməlidir.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan iqtisadiyyatına yönəldilən birbaşa investisiyaların həcmi ildən-ilə sür'ətlə artmaqdadır.

1994-1998-ci illərdə neft sahəsindən başqa ölkə iqtisadiyyatının digər sahələrinə də 922 mln.dollar birbaşa xarici investisiya yönəldilmişdir.

Qeyri-neft bolməsinə yönəldilən vəsaitlərin xüsusi cəkisi və onların artım sür'əti neft bolməsinə yönəldilən kapital qoyuluşlarının sür'ətindən geri qalır. Belə ki, 1996-cı ildə iqtisadiyyatın qeyri-neft bolməsinə 101,7 mln.dollar, 1997-ci ildə isə 330,9 mln.dollar, yə'ni əvvəlki ildəkindən 3 dəfə çox vəsait yönəldilmişdir. 1998-ci ildə həmin bolməyə yönəldilən vəsait 460,2 mln.dollara bərabər olmuşdur ki, bu da əvvəlki illə müqayisədə cəmi 50% artım deməkdir.

Azərbaycan iqtisadiyyatının muxtəlif sahələri üzrə 1994-1998-ci illərdə xarici investisiyaların quruluşuna nəzər salsaq görək ki, 66,4%-i neft bolməsinə, 13%-i sənayenin digər sahələrinə, 10,3 %-i tikintiyə, 5,8 %-i ticarət və xidmət sahəsinə, 2,5 %-i nəqliyyat və rabitəyə, yerdə qalan 2%-i isə iqtisadiyyatın digər sahələrinə yönəldilmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, iqtisadiyyata ssuda borcları şəklində yönəldilən investisiyalar adətən beynəlxalq maliyyə təşkilatları, ayrı-ayrı ölkələr və onların maliyyə-kredit təşkilatları tərəfindən Azərbaycan hökumətinin zəmanəti ilə konkret layihələr ucun ayrı-ayrı dövlət təşkilatlarına ayrılan

uzunmuddətli kreditlərdir. Belə kreditlər guzəştli və guzəştisiz ola bilər. Lakin bundan asılı olmayaraq, həmin kreditlər uzrə faizlər və muddəti başa catdıqda isə kreditin ozunu qaytarmaq lazım gəlir. Əgər krediti olan dövlət təşkilatı bunun ohdəsindən vaxtında gələ bilməzsə, onda həmin kreditlər dövlət budcəsi hesabına ortulməlidir. Bu da kredit formasındakı

85

investisiyaların cəlbədiciliyini xeyli dərəcədə azaldır. Lakin birbaşa investisiyalar belə xususiyyətə malik deyildir.

Məşhur Amerika iqtisadçısı Lorens R.Kxeyn bu barədə yazır: "80-ci illərin dünya bohranından sonra inkişaf etməkdə olan ölkələr bilməli idilər ki, həddindən artıq böyük həcmlərdə xarici kreditlərin alınması nə qədər təhlükəlidir. Borclara xidmət etmək son dərəcə ağırlı ola bilər. Bə'zi iqtisadçıların fikirlərinin əksinə olaraq xarici kapitalın cəlb edilməsinin əsas formaları arasında düzgün seçim aparmaq ölkənin sağlam iqtisadi inkişafı üçün həlledici əhəmiyyət kəsb edə bilər.. Şübhə yoxdur ki, xarici kapitalın cəlb edilməsinin ən yaxşı forması - birbaşa investisiyalardır. Xarici kapitalın diversifikasiallaşdırılmış strukturu müəyyən həcmlərdə xarici borcun, xüsusilə uzunmuddətli istiqrazlar formasında alınmasına yol verir. Lakin əsas və başlıca rol birbaşa investisiyalar və müştərək müəssisələr oynamalıdır". Birbaşa xarici investisiyalar başlıca olaraq transmilli korporasiyalar (TMK) və başqa böyük şirkətlər tərəfindən bilavasitə və ya onların vasitəci firmaları tərəfindən həyata keçirilir.

BMT ardıcıl, ən'ənəvi olaraq bu şirkətlərin fəaliyyətini öyrənirlər. BMT-nin analitik mərkəzi uzun müddət belə hesab etmişdir ki, 100 milyon dollardan artıq illik dövriyyəsi olan və ən azı 6 ölkədə filialları olan müəssisələri transmilli şirkət hesab etmək olar.

Son vaxtlar isə şirkətin yerləşdiyi ölkədən kənara satdığı məhsulun həcmi faizlə müəyyən göstərici kimi əsas götürülür. Belə bir göstəriciyə görə İsveçrənin "Nestle" firması dünya lideri hesab olunur. Həmin şirkət məhsullarının 98%-ni xarici ölkələrə satır.

Transmilli şirkətlərin fəaliyyətində əsas formalardan biri də onların xaricdə xüsusi investisiya cəmiyyətləri yaratmasıdır. Bu qurumun vəzifəsi tərəf-muqabil müəssisələrini investisiya ilə tə'min etmək və beləliklə də, onların məhsullarının region üzrə hərəkətinə kömək etməkdir.

Hazırda bütün transmilli şirkətlərin xarici investisiyası xarici ticarətə nisbətən daha böyük əhəmiyyət kəsb edir. Transmilli şirkətlər bütün dünya üzrə xüsusi bölmənin

86

məhsuldar kapitalının təqribən 33%-nə və xaricə birbaşa investisiyanın 90%-nə nəzarət edirlər. Bundan başqa, beynəlxalq şirkətlərin 60%-i istehsal dairəsi ilə, 37%-i xidmət və 3%-i e'mal sənayesi və kənd təsərrufatı ilə məşğuldurlar. Qeyd etmək lazımdır ki, birbaşa xarici investisiyalar məhsulun tam bolgusu sazişləri əsasında, xarici investisiyalı müəssisələr yaratmaq qaydasında həyata keçirilə bilər. Xarici investisiyalı müəssisələrin özləri xarici kapitalın iştirak dərəcəsindən və xarakterindən asılı olaraq, tam xarici kapital müəssisələrinə, müştərək müəssisələrə, numayəndəlik və filiallara bölünür.

1997-1998-ci illərdə Azərbaycanda fəaliyyət göstərmiş xarici investisiyalı müəssisələrin sahələr üzrə bolgusu aşağıdakı kimi olmuşdur:

87

Xarici investisiyalı müəssisələrin fəaliyyət sahələri üzrə bolgusu

Fəaliyyət sahələri 1997 1998 artım (+)
azalma (-)

Xarici investisiyalı
müəssisələr, cəmi
o cümlədən

1124 1247 +123

1. Sənaye 265 179 -86

ondan:

a) mədəncixarma
sənayesi və karxanaların
işlənməsi
31 14 -17

b) emal sənayesi 234 165 -69

2. Tikinti 79 115 +36

3. Topdan və pərakəndə
satış avtomobil, məişət
əşyalarının təmiri
514 531 +17

4. Mehmanxanalar və
restoranlar 14 17 +3

5. Nəqliyyat, anbar
təsərrufatı və rabitə 83 100 +17

6. Daşınmaz əmlakla
əlaqədar əməliyyatlar,
icarə və kommersiya
fəaliyyəti
135 259 +124

7. Təhsil 10 14 +7

8.Səhiyyə və sosial
xidmətlər 11 11 -

9. Digər xidmət novləri
uzrə 13 21 +7

Faktlar göstərir ki, 1997-ci ilə nisbətən 1998-ci ildə sənayedə fəaliyyət göstərən xarici investisiyalı müəssisələrin sayı 86 ədəd azalmışdır ki, bunun da 69-u emal sənayesinin 88

müəssisələri olmuşdur. Digər sahələrdəki xarici investisiyalı müəssisələrin sayında isə az da olsa artım baş vermişdir.

1997-ci ildə respublikamızdakı bütün xarici investisiyalı müəssisələrin 510-u müştərək müəssisə, 462-si tam xarici kapitallı müəssisə, qalan 152-si isə numayəndəlik və filiallar şəklində fəaliyyət göstərmişdir.

1998-ci ildə isə sənayedə fəaliyyət göstərənləri nəzərə almasaq qalan bütün xarici investisiyalı müəssisələrin (1068 ədəd) 365-i müştərək, 464-u tam xarici kapitallı müəssisələr, yerdə qalan 239-u isə numayəndəlik və filiallar olmuşdur.

Beləliklə, numayəndəlik və filialların artımı fonduna müştərək müəssisələrin sur'ətlə azalması baş vermişdir.

Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin

mə'lumatına görə, 1999-cu il yanvarın 1-nə qədər ölkəmizdə 1556 müştərək müəssisə, 1281 ədəd tam xarici kapitallı müəssisə və 756 ədəd numayəndəlik və filial dövlət

qeydiyyatına alınmışdır. Bunlardan 1271-ində Türkiyə, 307-ində Böyük Britaniya, 235-ində Rusiya, 200-ündə ABŞ, 28-ində Fransa, 20-ində İsrail, 12-ində Yaponiya və s. ölkələrin müəssisələri təşəbbüscü kimi çıxış etmişlər. Göründüyü kimi, 1998-ci ilin axırına Azərbaycanda qeydiyyatdan keçmiş 3593 xarici investisiyalı müəssisənin yalnız 1247-si (yaxud 34,7 faizi) fəaliyyət göstərmişdir. Bu isə ölkədə qeydiyyatdan keçmiş xarici investisiyalı müəssisələrin real fəaliyyətə başlamasına maneələrin olduğunu göstərir.

Azərbaycan və dünyanın bir sıra ölkələrinin investisiya imkanlarının təhlili göstərir ki, ölkələr arasında əlaqələrin inkişafı, əsasən müştərək müəssisələrin yaradılması və birgə layihələrin həyata keçirilməsi üçün potensial imkanlar mövcuddur. Belə ki, hazırda Azərbaycan iqtisadiyyatının kəciv dövründə olması, ölkədə kapital qoyuluşuna böyük ehtiyacın yaranması, müəssisələrin ödəmə qabiliyyətinin aşağı olması yaxın illərdə böyük məbləğdə birbaşa investisiya qoyuluşlarının həyata keçirilməsini təkidlə tələb edir. Yə'ni hələ respublikada fəaliyyət göstərən yerli müəssisələrin kifayət qədər valyuta ehtiyatı yoxdur ki, birbaşa qarşılıqlı investisiya

qoyuluşu həyata keçirsinlər. Hazırda respublikamızın muəssisə və təşkilatları Avropa və Asiyanın inkişaf etmiş ölkələrindən

89

investisiya, əsasən də yeni texnika və texnologiya cəlb edilməsinə daha çox maraq göstərilir. Buna görə də yaxın dövr üçün Azərbaycan və xarici ölkələr arasında investisiya münasibətləri əsasən iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində müştərək muəssisələrin yaradılması, müştərək layihələrin həyata keçirilməsi və özəlləşdirmə şəraitində qarşılıqlı maraq doğuran muəssisələrin səhmlərinin alınmasına yönəldilməlidir. Bunun üçün ilk növbədə investisiya qoyuluşunun artırılması üçün maneələr aradan qaldırılmalı, investisiya qoyuluşlarının genişləndirilməsi üçün potensial sahələr aşkar edilməli, inkişaf yolları müəyyən olunmalı və normal investisiya mühiti yaradılmalıdır.

Hazırda Azərbaycan iqtisadiyyatına xarici investisiya qoyuluşunda əsas problemlərdən biri Azərbaycan iqtisadiyyatına cəlb edilən xarici investisiya qoyuluşlarının sahələr üzrə proporsional bölgüsünü həyata keçirmək üçün dövlət proqramının hazırlanmasıdır. Belə ki, son illərdə aparılan əlverişsiz investisiya və struktur siyasəti nəticəsində Azərbaycanın iqtisadiyyatına qoyulan investisiyaların əsas hissəsi (60%-dən çoxu) neft hasilatı sahəsinə yönəldilib. Digər sahələrə isə xarici investorlar maraq göstərmirlər. Lakin Azərbaycan iqtisadiyyatında neft sənayesindən başqa digər potensial imkanlı sahələr də mövcuddur. Bu baxımdan xarici investorların iqtisadiyyatın digər sahələrinə investisiya qoymasını stimullaşdırmaq üçün dövlət proqramı hazırlanıb və mərhələlərlə həyata keçirilməlidir. Bildiyimiz kimi respublikanın neft sənayesi böyük həcmdə investisiya tələb edir və buna MDB dövlətlərinin gücü çatmır. Digər sahələrə investisiyalara güzəştli şərait yaradılması (vergi güzəştləri) MDB ölkələrindən Azərbaycan iqtisadiyyatına investisiya qoyuluşunun həyata keçirilməsinə imkan verir.

Bundan başqa Azərbaycanda xarici investorların fəaliyyətinə tətbiq edilən vergi dərəcələrinin azaldılması, valyuta siyasətində liberallaşdırma və sair sahələrdə əsaslı tədbirlər həyata keçirilməlidir ki, ölkə iqtisadiyyatına xarici investisiya qoyuluşu üçün stimül yaransın. Investisiya sahəsində əməkdaşlıq iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində birgə

90

layihələrin yerinə yetirilməsi və müştərək muəssisələrin yaradılması yolu ilə davam etdirilməlidir.

Hazırda neft-mədən avadanlıqlarının istehsalı, satışı, onlara servis xidmətinin göstərilməsi və təmiri sahəsində

kimya və neft-kimya sahəsində müştərək müəssisələrin yaradılması və birgə layihələrin həyata keçirilməsi üçün potensial imkanlar vardır.

Azərbaycanda müştərək müəssisələrin yaradılacağı digər sahə kənd təsərrüfatıdır. Mə'lumdur ki, respublikada pambıqcılıq, şərabcılıq və tutunculuk sahələri inkişaf edib. Bu sahələrdə maksimum səmərə əldə edilməsi, rentabelliyin artırılması üçün müştərək layihələr həyata keçirilməlidir. Bundan başqa Boyuk İpək Yolunun respublika üçün əhəmiyyəti nəzərə alınaraq yol boyunca nəqliyyat və kommunikasiya sferalarının inkişafı, yüklərin təhlükəsiz saxlanması və daşınması üçün müştərək infrastrukturlar yaradılması məqsədilə birgə layihələr yerinə yetirilməlidir. Hazırda respublikada özəl bolmə üçün investisiyaların ayrılmasının və bu yolla onun maliyyə bazasının möhkəmləndirilməsinin bir sıra problemləri mövcuddur. Özəl bolməsinin problemləri, o cümlədən, onun maliyyə məsələləri dövlətin bu sahədə bilavasitə himayəsini, xüsusən kiçik və orta sahibkarlığın müdafiəsi və stimullaşdırılması üzrə əməli addımlar atılmasını iqtisadi zərurətə çevirir. Bazar iqtisadiyyatı ölkələrinin əksəriyyətində milli sahibkarlığa münasibətdə dövlət məhz belə bir siyasəti həyata keçirir.

Respublikada 1992-ci ildə yaradılmış antiinhisar siyasəti və Sahibkarlığa Komək Komitəsi nəzdində Sahibkarlığa Komək Milli Fondu (SKMF) fəaliyyət göstərir və bu fondun əsas maliyyə mənbəyi dövlət büdcəsindən ayrımalardır. Həmin fondun özəl bolmə üçün vəsait ayrılması sahəsində bir sıra problemlər mövcuddur. Yalnız 1993-cü ildə 69 mln.manat, 1994-cü ildə isə 72 mln. manat vəsait SKMF-na ayrılmışdır.

Bunun sonrakı illərdə ayrılmamasının əsas səbəbi respublikanın maliyyə imkanlarının məhdud olmasıdır.

Respublika dövlət büdcəsindən SKMF üçün ayrılmış vəsaitlərin nəinki ümumi həcmi, həm də onların illər üzrə

91

strukturu, yə'ni paylanma istiqamətləri qanunvericilik qaydasında müəyyən olunmuşdur.

Sahibkarlığa Komək Milli Fondu dövlət büdcəsindən onun üçün ayrılmış vəsaitləri əldə etmiş olsaydı, respublikada sahibkarlığın bir çox istiqamətlərdə formalaşmasına və inkişafına investisiya koməkliyi edə bilərdi. Fondun təlimatına görə o, respublikada investisiya koməyini sahibkarlığa komək proqramına investisiya yardımı, bazar infrastrukturasının inkişafına maliyyə yardımı, investisiya və innovasiya və başqa təşəbbuskarlıq layihələrinin müsabiqə yolu ilə maliyyələşdirilməsi və s. istiqamətlərə yönəlməlidir. Bazar

iqtisadiyyatı olkələrində ayrı-ayrı muəssisə və firmaların maliyyə ehtiyaclarının odənməsi və investisiya fəaliyyəti ucun biznes-planlar cox muhum rol oynayır.

Biznes-plan hər bir işguzar firmanın iqtisadi fəaliyyətinin ən əsas məqsədi ilə - mənfəət əldə edilməsi ilə bilavasitə bağlıdır. Biznes-plan cox vaxt yaxın bir dövrdə mənfəət qazanmağa yönəldilmiş ayrıca bir əməliyyatın aparılması ucun zəruri olan sahibkarlıq layihəsi kimi çıxış edir.

Biznes-planda goruləcək işin (layihənin) məqsəd və vəzifələri, sahibkar tərəfindən istehlakçıya təklif edilən məhsulun səciyyəsi, satış bazarının təhlili, təşkilati tədbirlər və layihənin maliyyə təminatı.

Sahibkarlıq strukturlarının maliyyə problemlərinin həlli, investisiya layihələrinin reallaşması bilavasitə biznes-planla bağlıdır.

Sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan özəl qurumların maliyyə vəsaitinə olan tələbatının odənilməsi xarici investorların, bankların, maliyyə təşkilatlarının bu sahədəki işi ilə sıx bağlıdır.

Respublikada sahibkarlığı inkişaf etdirmək ucun dünyanın bir sıra olkələri, o cümlədən, Almanıyanın Texniki Yardım Cəmiyyəti, İnkişaf Bankı, Beynəlxalq Valyuta Fondu, Umumdunya bankı, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı, İslam Bankı və s. yaxından iştirak edir.

Belə ki, bu banklar əsasən sahibkarlıq strukturlarını qısamuddətli kreditləşdirir, uzunmuddətli kreditlərin verilməsinə isə risk etmirlər.

92

Azərbaycan dövlətinin olkədə həyata keçirdiyi iqtisadi siyasətin əsas istiqamətlərindən biri kimi duzgun fiskal siyasəti yeritmələridir. Belə ki, budcənin gəlirləri və xərcləri ilə bağlı olan fiskal siyasət ilk novbədə işguzar fəaliyyətin kreditləşdirilməsinə yönəldilməlidir.

Kecid dövründə yeni istehsal guclərinin yaradılmasına yönələn investisiyalar, dövlət tərəfindən tənzim olunmalıdır. Belə ki, hazırda investisiyaların 5%-i material ehtiyatlarının artımına, 25%-i mənzil tikintisinə, 70 faizi isə istehsal, xidmət, tikinti və s. sahələrə yönəlir.

Kecid dövründə investisiya qoyuluşlarından səmərəli istifadə və onun olkə iqtisadiyyatının sahələri arasında duzgun boluşdurulməsi muhum əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, bu prinsipə duzgun riayət edilməsi yeni sahələrin meydana gəlməsinə, istehsalın strukturunun keyfiyyətə yaxşılaşmasına səbəb olur. Dövlət iri muəssisələrə, firmalara iri həcmli kredit vermək, maliyyə yardımı göstərmək və s. tədbirləri həyata

kecirməklə istehsalı stimullaşdırır. Bu isə istehsalla məşğul olan müəssisələrin sayının artmasına səbəb olur. 1997-ci ildə sənayedə fəaliyyət göstərən 265 xarici investisiyalı müəssisənin 171-i müştərək müəssisə, 70-i tam xarici investisiyalı müəssisə, qalan 24-u numayəndəlik və filial olmuşdur. Müştərək müəssisələrin 9-u hasilat sənayesində, 162-si e'mal sənayesində fəaliyyət göstərmişdir. 1997-ci ildə qida məhsulları, içkilər və tutun e'malında 36, toxuculuq sənayesində 15, dəri və dəri mə'mulatları istehsalında 4, oduncaq və taxta mə'mulatları istehsalında 6, selluloz kağız və kağız mə'mulatlارının istehsalı, habelə nəşriyyat 7, neft-kimya sahəsində 24 və s. müştərək müəssisə fəaliyyət göstərmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, hazırkı kecid mərhələsində Azərbaycanda məhz sənaye sahəsində xarici investisiyalı, ilk növbədə isə müştərək müəssisələrin sayının artımı çox vacibdir. Xarici investisiyaların cəlb olunması sahəsində hökumət siyasəti hazırlanarkən və reallaşdırılarkən bu, xüsusi diqqət mərkəzində olmalıdır. Xarici investisiyaların stimullaşdırılması siyasəti, sənaye siyasəti və xarici ticarətin inkişafı siyasəti düzgün əlaqələndirilməli, bunların

93

kompleksliliyi tə'min edilməli və bir-birini qarşılıqlı tamamlamalıdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, dünya iqtisadiyyatında qloballaşma proseslərinin sür'ətlənməsi nəticəsində xarici investisiyalar (kapital və texnologiya resursları) uğrunda rəqabət mübarizəsi daha da kəskinləşmişdir. Hazırda dünyanın 100-dən çox ölkəsində xarici investisiyalara kəskin tələbat mövcuddur.

Dünya təsərrüfatında qloballaşma və inteqrasiya proseslərinin dərinləşməsi, ETT-nin sür'ətlənməsi nəticəsində beynəlxalq əmək bölgüsündə sür'ətli dəyişikliklər baş verir. Belə bir vəziyyətdə firma və şirkətlərin, investorların seçim imkanları da olur. Investisiyanın yönəldiləcəyi ölkənin qiymətləndirilməsi və secilməsi, habelə investisiyanın həyata keçirilməsi formasının müəyyənləşdirilməsi zamanı firma və şirkətləri ilk növbədə öz məhsullarının satış bazarının genişləndirilməsi perspektivləri və ucuz resursların əldə edilməsi imkanları maraqlandırır.

Xarici investisiya sahiblərinin seçim imkanları kifayət qədər genişdir. Belə şəraitdə hər hansı ölkəyə xaricin kapitalın axını, habelə xarici investisiyaların səmərəliliyi bir çox amillərdən asılı olur. Bu amillər kompleksi isə ölkədə investisiya mühitini səciyyələndirir.

Investisiya muhiti dedikdə, bu və ya başqa ölkənin iqtisadiyyatına (yaxud, hər hansı təsərrüfat sisteminə) investisiya qoyuluşlarının cəlbəediciliyini və məqsədəuyğunluğunu müəyyən edən iqtisadi, sosial, siyasi, təşkilati, hüquqi, ekoloji sosial-mədəni və geosiyasi ilkin şərtlərin kompleksi başa düşülür. Hər hansı xarici şirkət bu və ya digər ölkənin iqtisadiyyatına sərmayə yönəltməkdən qabaq, bütün bu amillər üzrə təhlil aparır, investisiya riskini hesablayır və bunun əlverişli olmayan ölkələrin xarici investisiyalara cəlb etmək üçün cəkdirdi xərclərin səviyyəsi, əlverişli mühitə malik ölkələrlə müqayisədə daha yüksək olur. Belə xərclər, milli investorlarla müqayisədə xarici investorlara yüksək investisiya riskini kompensasiya edə biləcək daha güzəştli, hüquqi və təsərrüfat reciminin yaradılması üçün bir sıra imtiyazların verilməsi ilə əlaqədardır. Buna görə də ölkə

94
iqtisadiyyatına xarici investisiyaların səmərəli cəlb edilməsi üçün hökumət fəal iş aparmalı və ölkədə əlverişli investisiya muhiti formalaşdırmalıdır. Bu inzibati və iqtisadi usullarla həyata keçirilir. Qeyd etmək lazımdır ki, investisiya qoyuluşları inflyasiyadan əhəmiyyətli sürətdə asılıdır. Qiymətlərin kəskin dəyişdiyi şərait investisiya qoyuluşlarının riskini kəskin artırır ki, bu da onların bir müddətdən sonra dayandırılmasına gətirib çıxarır. Buna görə də inflyasiya problemi dövlətin investisiya siyasətində daim nəzərə alınır. Kəcid dövrünün ilk illərində Azərbaycan Respublikası inflyasiyanın qarşısını almaq üçün sərt pul və büdcə siyasəti yeritməklə inflyasiyanı kəskin şəkildə aşağı saldı. Hazırda respublikada inflyasiya yox dərəcəsində olduğundan nominal və real faiz dərəcəsinin faktiki bərabərliyi hökm sürür. Ancaq şərait heç də investorlar üçün qənaətbəxş deyil. Xalis gəlirin gözlənilən norması qeyri-müəyyən, yaxud çox az olduğu halda, müxtəlif kommersiya bankları təqdim etdikləri kreditə görə yüksək faiz müəyyən edirlər.

Hazırda Azərbaycan iqtisadiyyatının investisiya tələbatı olduqca böyükdür. Bu ehtiyac ölkə iqtisadiyyatının müasir vəziyyəti və onun qarşısında duran vəzifələrlə əlaqədardır. Daxili investisiya mənbələrinin məhdudluğu şəraitində xarici kapital mənbələrindən maliyyələşdirmək bir zərurətə çevrilir. Bu məsələləri həll etmək üçün Azərbaycan hökumətinin 1998-2000-ci illər üçün hazırladığı investisiya proqramlarında da xarici investisiya mənbələrinə geniş yer ayrılmışdır. Məsələn, Azərbaycan Respublikasında dövlət sektoruna investisiyaların orta müddətli proqramında (1998-2000-ci illər) həyata keçirilməsi nəzərdə tutulan iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrini

əhatə edən 49 layihənin maliyyələşdirilməsi üçün zəruri olan 2,3 mlrd.ABŞ dollarından artıq vəsaitin 2,3 mlrd. dollara qədərini xarici mənbələrdən alınması nəzərdə tutulur.

95

1998-2000-ci illərdə dövlət sektoruna investisiyaların maliyyələşdirilməsi

Səhələri

Layihə

lərin

sayı

Layihə

nin

umum

i

dəyəri

Daxili

maliyyə

ələşdir

mə

Xarici

maliyyə

ələşdir

mə

1.Kənd təsərrüfatı 2 103,8 4,8 99,0

2.Neft və qaz sənayesi 5 316,6 53,4 263,2

3.Su resursları və

irriqasiya 3 382,3 39,9 342,4

4.Elektroenergetika 5 595,8 78,9 516,9

5.Avtomobil nəqliyyatı 2 35,4 - 35,4

6.Yollar 4 139,4 19,3 120,1

7.Aviasiya 3 89,55 16,95 72,6

8.Dəmiryol nəqliyyatı 3 48,0 - 48,0

9. Dəniz nəqliyyatı 1 36,0 3,5 32,5

10. Sənayenin rekonstruksiyası

3 251,8 18,0 233,8

11.Kommunal

xidmətlər 3 155,9 16,9 139,0

12.Azad olunmuş

ərazilərin bərpası və

yenidən qurulması

2 80,0 - 80,0

13.Mədəniyyət və

səhiyyə 5 183,3 1,5 181,8

14.Ətraf mühitin

mühafizəsi 7 105,4 5,0 100,4

1998-2000-ci illər ərzində ölkə iqtisadiyyatının yalnız dövlət sektorunda həyata keçirilməsi nəzərdə tutulan 49 layihənin maliyyələşdirilməsi ucun 2 mlrd. 526 mln.250 min ABŞ dolları vəsait tələb olunur.

96

Bunlar isə hazırkı dövrdə ölkə iqtisadiyyatının yenidən qurulması ucun ən zəruri olan tədbirlərin yalnız bir hissəsidir. Hətta bu layihələrin maliyyələşdirilməsində dövlətin daxili imkanları çox cüzdür: daxili mənbələrdən ayrılacaq investisiyaların həcmi 258,15 mln.dollar təşkil edir ki, bu da ümumi investisiya məbləğinin cəmi 10,2 faizini təşkil edir. Yerdə qalan 90 faizə qədər vəsait isə xarici kapitalın hesabına maliyyələşdirilməlidir.

Dünya ölkələri arasında qarşılıqlı investisiya qoyuluşu və birgə müəssisələrin yaradılması xeyli dərəcədə "Böyük İpək Yolunun" bərpası və inkişafından asılıdır.

Azərbaycan və dünya ölkələri arasındakı iqtisadi əlaqələrdən biri də regionun nəqliyyat-kommunikasiya sferasının inkişaf etdirilməsi sahəsində əməkdaşlıqdır. Bu əlaqələr iki ölkə arasındakı iqtisadi əlaqələrin digər formalarından fərqli olaraq, Avropa və Asiya'nın əksər dövlətləri ilə bir yerdə aparılır və bu baxımdan onun inkişafı daha perspektivlidir.

1993-cü ildə Avropa Birliyi Komissiyasının təşəbbüsü ilə Brüsseldə Qafqaz və Mərkəzi Asiya dövlətlərinin milli və beynəlxalq nəqliyyat, ticarət kommunikasiyalarının inkişafı strategiyasının müzakirəsində "Avropa-Qafqaz-Asiya" (TRASEKA) nəqliyyat dəhlizi proqramının həyata keçirilməsi qərara alındı. Həmin nəqliyyat dəhlizi proqramı Avrasiya məkanında həyata keçirilən ən dinamik, iqtisadi cəhətdən ən səmərəli layihələrdən biri oldu. Avropa Birliyi tərəfindən maliyyələşdirilən Texniki yardım proqramının həyata keçirilməsində 5 Mərkəzi Asiya və 3 Qafqaz respublikaları Xəzər dənizindən keçərək Mərkəzi Asiyaya istiqamətlənən Qərb-Şərq nəqliyyat dəhlizinin inkişafı ucun razılıq əldə etmişlər.

1998-ci ilin sentyabr ayının 8-də Bakı şəhərində 32 ölkənin və 13 beynəlxalq təşkilatın nümayəndə heyətinin iştirakı ilə "Tarixi İpək Yolunun bərpası üzrə beynəlxalq konfrans" keçirilməsi Avropa-Asiya nəqliyyat dəhlizinin yaradılması və inkişafında həlledici hadisə oldu. Həmin konfransda TRASEKA-nın işçi qrupunun hazırladığı "Avropa-Qafqaz-Asiya dəhlizinin inkişafı üzrə beynəlxalq nəqliyyat

97

haqqında əsas coxcəhətli saziş", onun texniki əlavələri, Bakı

bəyannaməsinin imzalanması çox böyük iqtisadi, siyasi və tarixi əhəmiyyətə malikdir.

Avropa və Asiyanın bir sıra ölkələrində olduğu kimi yüklərin maneəsiz daşınmasını təmin etmək üçün respublikanın bütün nəqliyyat sahələrinin dünya standartları səviyyəsinə çatdırılması və bu sahədə məqsədyonlu iş aparılması tələb olunur. Böyük İpək Yolunun bərpası və maddi-texniki bazasının yaradılması ilə bağlı investisiya proqramı hazırlanmalı və proqramda yaxın 3-4 ildə nəqliyyat dəhlizinin bərpası ilə əlaqədar Azərbaycan dövlətinin görəcəyi işlər öz əksini tapmalıdır. Investisiya proqramında əks olunmuş işlərin həyata keçirilməsi üçün beynəlxalq təşkilatların, əsasən də Avropa Birliyinin köməyindən istifadə edilməsi daha əhəmiyyətli ola bilər.

Monetarist iqtisadçılar inflyasiya ilə mübarizədə istər birbaşa, istərsə də dolayı vasitələrdən (pul-kredit və maliyyə siyasəti vasitələri) istifadəyə qarşı çıxırlar. Keyns nəzəriyyəsinin inflyasiyanı tələbə bağlayan tipi, bu məktəbin irəli sürdüyü bə'zi nəzəriyyələrin səhv olması səbəbindən, inflyasiyaya qarşı təklif etdiyi siyasət də səhvdir. İstehlak xərclərinin xərclənə bilən gəlirin sadə bir funksiyası olmaması və gələcək ehtimalların güclü tə'siri altında olması, eyni zamanda əhalinin inflyasiyaya alışması və inflyasiya səviyyəsini faiz dərəcələrinə əlavə etməsi səbəbindən, maliyyə siyasətinin vasitələrindən istifadə edərək faiz dərəcəsinin yüksəlməsini təmin etmək, bu yolla kapital qoyuluşu xərclərini azaltmaq və beləliklə, məcmu tələbi məcmu təklif səviyyəsinə endirərək qiymətlərin ümumi səviyyəsində sabitliyə nail olmaq, heç bir xeyir gətirməyəcək səhv bir yoldur.

Pul-kredit siyasətinin vasitələri dolayı və birbaşa vasitələr olmaq üzrə iki qrupa ayrılır. Birbaşa nəzarət vasitələri dedikdə, əsasən banklara kredit limitinin (üst həddin) qoyulması və faizlərə nəzarət nəzərdə tutulur. Bunlar qısa müddətdə kredit artımının qarşısını ala bilər. Lakin bunun nəticəsində iqtisadi fəaliyyət, sözün əsl mə'nasında məhdudlaşır. Bu problemləri aradan qaldırmaq üçün dolayı

vasitələrdən istifadə edilir. Bunlar açıq bazar əməliyyatları, ehtiyatların məcburi həcmi və Mərkəzi Bankın borc verməsini nəzərdə tutur. Açıq bazar əməliyyatları ilə Mərkəzi Bank bazarlardan nağd pul toplayır və ya bazarı nağd pulla təmin edir. Məcburi ekvivalent dərəcələri ilə ehtiyatda olan pulu nəzarət altında saxlayır. Son zamanlar birbaşa vasitələrə nisbətən dolayı vasitələrdən daha geniş istifadə olunur. Bu da

antiinflasiya proqramına elastiklik gətirir.

Bohran prosesi yarananda canlanmanı əldə etmək üçün inflasiyanı 2-3 % yüksəldərək pul təklifini artırmaq və beləliklə də malların alınması üçün bazarda bir canlanma, hərəkət yaratmaq, istehsalda canlanma yaranana qədər bu prosesi davam etdirmək olar. Bunun üçün isə inflasiyanı maksimum 5-6%-ə qədər yüksəltmək lazım gəlir və bundan sonra inflasiya səviyyəsini yenidən endirmək olar.

Inflasiyanın səviyyəsinin və artımının endirilməsi prosesi deflyasiya adlanır.

Mə'lumdur ki, bir çox ölkənin iqtisadi həyatında pul qıtlığı probleminə təsaduf edilir. Bu, həmin ölkələrdə pula olan real tələbin artması ilə bağlıdır. Xüsusən bazar iqtisadiyyatı şəraitində pula olan tələb və təklif müəmədi olaraq dəyişir. Əsasən izafi istehsal dövründə məhsul və xidmətlərin artımı pul dövrüyyəsini sur'ətləndirməklə yanaşı, həm də pula olan tələbi artırır. Belə bir şəraitdə hökumət çox vaxt deflasiya tədbirləri həyata keçirir. İnkişaf etmiş ölkələrdə pul çatışmazlığının bir cəhəti də ondan ibarətdir ki, burada pula olan tələbin artması öz ifadəsini həm nağd, həm də nağdsız hesablaşmalarda tapır.

Pul ehtiyatlarından fəal istifadə edən ölkələrdə müşahidə edilən maksimum inflasiya tempi mərkəzi hakimiyyətə verilən təmiz kreditin həcmnin azaldılması ilə aşağı düşür, hakimiyyəti pul ehtiyatlarından istifadə etməyən ölkələrdə minimum olur.

Antiinflasiya tənzimlənməsinin vəzifələrindən biri budcə kəsirinin azaldılması və ləğv edilməsidir. Bu vəzifəni 2 yolla - gəlirlərin artırılması və dövlət xərclərinin azaldılması yolu ilə həll etmək olar.

99

Əlbəttə, ikinci yol daha əlverişlidir. Belə ki, vergilərin artırılması ancaq qısa müddətə qıtlığa tə'sir edir. Uzunmüddətli dövrlərdə isə bu, əməyə və investisiyaya stimulları azaldır, iqtisadi inkişafın qarşısını alar. Nəticədə dövlət budcəsinə vəsait az daxil olur. Digər tərəfdən, qeyd etmək lazımdır ki, yüksək vergi stavkaları, o cümlədən, müəssisələrin mənfəətinə qoyulan vergilərin artırılması inflasiya doğurur. Hazırda inkişaf etmiş ölkələrdə müasir vergi siyasəti vergi dərəcələrinin azaldılması istiqamətində gedir. Vergi dərəcələrinin azaldılması investisiyanın artmasına, gələcəkdə istehsalın inkişafına və məşğulluğun yüksəlməsinə səbəb olacaqdır. Bu da gəlirlərin artmasına və budcəyə daha çox vəsait daxil olmasına imkan verəcəkdir. Lakin cari dövrün problemləri baxımından dövlət xərclərinin azaldılması diqqəti

cəlb edir. Həm də budcədən maliyyələşmənin azaldılması, öz novbəsində mürəkkəb, müəyyən əks nəticələrə gətirib çıxaran bir prosesdir. Dövlətin investisiya prosesinə həddindən artıq müdaxiləsi və budcədən kapital qoyuluşunun həcmi azaldılmalı, əsaslandırılmamış dotasiya ləğv edilməli və özəlləşdirmə aparılmalıdır.

Umumiyyətlə, budcə kəsirini aradan qaldırmaq, məcmu tələbin təzyiqini azaltmaq və kəsirin emissiya vasitəsilə ortulmasının qarşısını almaq məqsədilə dövlət xərclərini və güzəştləri azaltmaq, vergiləri və dövlət müəssisələrinin istehsal etdiyi malların həcmi artırmaq tələb olunur. Dövlət bolməsinin xərc və vergi siyasəti budcə bolgusunə tə'sir edir. Bu səbəbdən maliyyə siyasəti inflyasiyanın tənzimlənməsinin ən əsas tərkib hissələrindən biridir.

Budcə siyasəti elə aparılmalıdır ki, o, budcədən maliyyələşdirmə imkanlarını məhdudlaşdırmadan, iqtisadiyyatın investisiya imkanlarını azaltmadan, maliyyə bazarlarında sarsıntılar yaradılmadan dünya iqtisadiyyatına iqtisadi balansları pozan hərəkətlərə yol vermədən dövlət budcəsinin gəlirlərini tə'min etsin.

Inflyasiya əleyhinə bir vasitə kimi milli valyutanın mə _____ zənnəsini artırmaqdan istifadə edilir. Bu tədbir idxal olunan məhsul və xidmətlərin qiymətlərini aşağı salır, nəticədə qiymətlərin ümumi səviyyəsini endirmək imkanı verir.

100

Olkənin valyuta məzənnəsi yüksəlsə, normal olaraq valyuta təklifi artır. Çunki yüksək məzənnə olkədən alacaqlarından daha çox milli pul əldə etmələrinə yol acır. Milli valyutanın möhkəm kursu qiymət siyasətinin xarici iqtisadi təzyiqdən asılılığını zəiflədir və imkan verər ki, hökumət qiymət siyasətini lazımi səviyyədə həyata keçirə bilsin.

Hər olkənin özünəməxsus iqtisadi, ictimai, mədəni, siyasi, coğrafi və tarixi xüsusiyyətləri vardır. Olkələrin siyasi recimləri də sabitləşdirmə proqramlarının müvəffəqiyyətinə tə'sir göstərir. Totalitar recimlərdə sərt tədbirləri nəzərdə tutan proqramların tətbiqi daha asan, lakin onların sosial itkiləri çox yüksək olur. Problemlər kiçik və az ikən həll edilmədiyi zaman, boyuyərək gələcəkdə daha sərt tədbirlərin həyata keçirilməsini tələb edir. Argentina 1989-1990-cı illərdə 3000%-ə catan hiperinflyasiyadan sonra ciddi və sərt tədbirləri nəzərdə tutan bir inflyasiyanın tənzimləmə proqramını ardıcıl bir şəkildə tətbiq etmiş və inflyasiyanı aşağı salmağa müvəffəq olmuşdur. Meksika, Argentina və İsraill kimi dövlətlər sabitləşdirmə prosesinin tələb etdiyi maliyyə və struktur

dəyişikliklərini demokratik recimlər şəraitində və ya demokratiyaya kecid dövründə həyata keçirmişlər. İnflyasiyanın tənzimlənməsində valyutadan bir vasitə kimi istifadə edə bilmək ucun valyutaya olan tələbatın nə həddən artıq artmasına imkan vermək, nə də onu çox məhdudlaşdırmaq lazımdır. Valyutaya tələb çox olarsa, əhali xərclərini artırma bilər. Əgər valyuta təklifi azaldılarsa, bu dəfə ölkə pulu - manatın dəyəri düşə bilər. Kecid dövrünün şəraiti nəzərə alınarsa, bunun inflyasiya ilə nəticələnməyəyi aydındır. Mə'lum olduğu kimi valyuta siyasətinin vacib istiqamətlərindən biri valyuta məzənnəsinin müəyyən edilməsidir. Başqa ölkələrdə olduğu kimi Azərbaycanda da aparılan valyuta məzənnəsi siyasəti ilə xarici ticarət və odəmələr tarazlığı arasında yaxın əlaqə vardır. Azərbaycanda həyata keçirilən valyuta siyasətinin digər bir tə'sir sahəsi xarici ticarətdir. Real məzənnənin aşağı düşməsi ölkənin xarici ticarət kəsirlərini artırmışdır. İxrac bahalı, idxal isə ucuz hala gəlmişdir. Bu gün valyutanın dəyəri

101 xarici borclar hesabına sabitləşdirilir. Bu isə BVF-nun tələblərindən biridir. Bunun ən neqativ tərəfi isə onun ölkə daxilində istehsalı məhdudlaşdırmasıdır. Valyuta məzənnəsinin yüksək dəyərləndirilməsi ixraca da mənfi tə'sir göstərir. Belə ki, inkişaf etməkdə olan ölkələr istehsalda əsasən idxal olunan xammaldan istifadə edirlər. İxracata istiqamətlənmiş istehsalatlar əmtəə və yarımfabrikatların istehsalında böyük olcudə yerli xammaldan istifadə edirsə, xərclər gəlirlərə nisbətən daha çox artacaq, ixracatçının ixracdan gözlədiyi gəlir getdikcə azalacaqdır. Qeyd etmək lazımdır ki, valyuta məzənnəsinin həddən artıq dəyərli saxlanılması ixracatla idxal arasında saldonun mənfi olmasına səbəb olmuşdur. Valyuta ehtiyatlarının ildən-ilə artımı isə xaricdən alınan borclar və xarici kapital qoyuluşu hesabına həyata keçirilmişdir. İxracat sahəsində işləyib, istehsalda böyük olcudə idxal olunan xammaldan istifadə edən istehsalçılar isə yüksək dəyərləndirilən milli pul nəticəsində xeyir qazana biləcəklər. Yüksək qiymətli məzənnənin bir tə'siri də idxal-ixracat prosesləri ilə əlaqəli sənayecilərin dərhal idxal olunan mallara yönəlməsidir. Çünki idxal olunan məhsullar inflyasiya və yüksək səmərə nəticəsində daha ucuz başa gəlir. Yüksək inflyasiyalı bir mühitdə yüksək dəyərə malik valyuta məzənnəsi idxalatı artırma bilər. Azərbaycanda yüksək idxalatın qarşısını almaq ucun gəmrük faizi yüksəldilmiş (təxminən 38%), beləliklə, yüksək idxalın qarşısının

alınmasına səy göstərilmiş və valyutaya olan tələbat azaldılmışdır.

İxracatın artırılması və ixrac olunan məhsulların xarici bazarda rəqabətə davamlı ola bilməsi üçün məhsul keyfiyyətinin ən azı digər ölkələrin məhsullarının keyfiyyət səviyyəsində olması vacibdir. Azərbaycan iqtisadiyyatının xarici ticarətdə qarşılaşdığı problemlərdən biri də budur. Hazırda Azərbaycanda istehsal edilən məhsulların əsas hissəsi xammal və ya yarımfabrikat şəklində xaricə satılır. Belə ki, 1995-ci ildə istehsal edilən pambığın 90%-i, təmizlənmiş yunun 93%-i, tutunun 72%-i, neft məhsullarının 14%-i xammal kimi xaricə satılmışdır. Bunun mahiyyəti Azərbaycan

102
iqtisadiyyatının bir struktur problemi ilə qarşılaşması, e'mal sektorunda lazımı texnoloji inkişafın olmaması və böyük nisbətdə idxala bağlı xammaldan istifadə etmək məcburiyyətində qalmasıdır.

«Kecid iqtisadiyyatı və dövlət»

Bakı, 1999

103

Xarici iqtisadi əlaqələrin tənzimlənməsi

**«Dünyada getdikcə artan qarşılıqlı asılılıq,
dünya iqtisadiyyatının birləşməsi,
regionlaşma XX əsrin son mərhələsinin
fərqləndirici xüsusiyyətlərindəndir»**

HEYDƏR ƏLİYEV

Dövlət mustəqilliyinin təmin edilməsi və bazar münasibətlərinin inkişaf etdirilməsi sahəsində aparılan iqtisadi islahatlar Azərbaycanın dünya təsərrüfat sisteminə daha sıx inteqrasiya olunması üçün əlverişli şərait yaratmışdır. Məhz belə bir şəraitdə ölkənin dünya bazarında yerinin müəyyən edilməsi və onun mövqeyinin perspektiv dövr üçün möhkəmləndirilməsi dövlətin siyasi-iqtisadi fəaliyyətinin prioritet istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, yalnız Azərbaycan iqtisadi və siyasi mustəqillik əldə etdikdən sonra dünya dövlətləri ilə sərbəst əməkdaşlıq etmək imkanı əldə etmişdir. Belə ki, xarici dövlətlərlə sərbəst ikitərəfli əlaqə, beynəlxalq iqtisadi inteqrasiya prosesinin sürətlənməsi və dünya bazarı ilə qarşılıqlı əlaqələrin genişlənməsi üçün geniş imkanlar açılmışdır. Respublika iqtisadiyyatının umumdünya təsərrüfatı ilə çoxşaxəli və intensiv inteqrasiyası mustəqil Azərbaycan Respublikasının rəsmi dövlət siyasətinin aparıcı istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir. Azərbaycanda bazar münasibətlərinin tədricən inkişaf etməsi dünya təsərrüfatı sisteminə inteqrasiyanın yeni və daha mütərəqqi

formalarının secilməsini tələb edir.

Azərbaycan dövləti xarici iqtisadi siyasəti aşağıdakı əsas istiqamətlərdə həyata keçirir:

- xarici ticarət siyasəti;
- tə'diyə balansı siyasəti;
- xarici investisiya siyasəti;
- xarici yardım siyasəti və s.

Hazırda Azərbaycanda sərbəst bazar iqtisadiyyatına keçid, mulkiyyətin cəxnovluyu, iqtisadiyyatın tədricən

104

liberallaşdırılması, xarici ticarətin və butovlukdə xarici iqtisadi əlaqələrin sərbəstləşdirilməsi, "acıq qapı" siyasətinin həyata keçirilməsi, muxtəlif gomruk rusumlarının ləğv edilməsi və s. istiqamətində dövlət tərəfindən muxtəlif işlər həyata keçirilir. Bazar iqtisadiyyatına keçid muştərək sahibkarlığın inkişafı, azad iqtisadi ticarət zonalarının təşkili, xarici ticarət üzərində dövlət inhisarının aradan qaldırılması və beynəlxalq əmək bolgusunda olkənin muqayisəli ustunluklərdən səmərəli istifadə etməsi ucun əlverişli şərait yaradır.

Sərbəst bazar iqtisadiyyatının əsas me'yarlarından biri olkəyə cəlb edilən kapital qoyuluşu, texnologiya və informasiya axınının məqsədyonlu şəkildə və beynəlxalq azad rəqabət şərtləri cərcivəsində stimullaşdıran əlverişli investisiya iqliminin yaradılması və bu istiqamətdə dövlətin apardığı məqsədyonlu siyasətdir.

Xarici iqtisadi fəaliyyət sahəsində həyata keçirilən islahatlar Azərbaycanın daha səmərəli şəkildə beynəlxalq əmək bolgusu sisteminə daxil olmasına, xarici olkələrlə iqtisadi cəhətdən əsaslandırılmış iqtisadi munasibətlərin formalaşmasına şərait yaradır. Respublikamızda xarici iqtisadi fəaliyyət prinsipə yeni normativ huquqi bazaya və dövlət tənzimlənməsi mexanizminə əsaslanmaqla, bazar iqtisadiyyatının tələblərinə cavab verməli, olkənin dünya təsərrufat sistemində integrasiyasını tə'min etməlidir.

Hazırda Azərbaycan dünyanın 84 olkəsi ilə ikitərəfli əlaqə yaratmışdır. Məhz bu əlaqələrsiz Azərbaycan iqtisadiyyatı normal inkişaf edə bilməz.

Muasir dövrdə bazar iqtisadiyyatı sisteminə keçən Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyatının formalaşması və inkişafı yalnız daxili imkanlarla deyil, xeyli dərəcədə xarici amillərlə - beynəlxalq iqtisadi munasibətlərin butun formalarından geniş istifadə edilməsindən asılıdır.

Beynəlxalq iqtisadi əlaqələr əsasən ticarət, kapital ixracı, kreditlər almaq, elmi-texniki əməkdaşlıq, kadrlar hazırlanması, turizm və s. formalarda həyata keçirilir.

Beynəlxalq iqtisadi integrasiya prosesinin genişlənməsi beynəlxalq əmək bölgüsünün daha da dərinləşməsinə, mövcud resurslardan səmərəli istifadə edilməsinə, elmi-texniki

105

əməkdaşlığın həyata keçirilməsinə və əhalinin tələbatının hərtərəfli ödənilməsinə əlverişli şərait yaradır.

Dünya təsərrüfat sisteminə səmərəli integrasiyanı təmin edə biləcək düzgün iqtisadi siyasətin aparılması Azərbaycan dövlətinin ən vacib problemlərindən biridir.

Bu gün dünyada baş verən koklu keyfiyyət dəyişiklikləri, o cümlədən, beynəlxalq əmək bölgüsünün yeni əsas üzərində dərinləşməsi, qlobal problemlərinin kəskinləşməsi, elmi-texniki tərəqqinin inqilabi xarakter alması və s. beynəlxalq iqtisadi münasibətlərdə integrasiya prosesini obyektiv zərurətə çevirmişdir. Bunun nəticəsidir ki, hazırda dünyada tədricən iqtisadi sərhədlərin silinməsi, bütün ölkələr üçün eyni qanunlara tabe olan vahid iqtisadi məkanın yaranması prosesi gedir. Dünya dövlətləri dünya təsərrüfat sisteminə fəal surətdə qoşulmaqla bir tərəfdən özlərinin müvafiq ehtiyatları olmadıqları halda belə cəmiyyətin tələbatını daha dolğun ödəmək, iqtisadiyyatın səmərəli strukturunu formalaşdırmaq və s. bu kimi problemləri həll etmək, digər tərəfdən isə özlərinin beynəlxalq əmək bölgüsünə malik olduqları üstünlükləri reallaşdırmaq imkanı əldə etmiş olurlar.

Hazırda suverenlik və iqtisadi müstəqillik yoluna qədəm qoymuş Azərbaycan Respublikası xarici ölkələrlə qarşılıqlı fayda verən əlverişli iqtisadi əlaqələri genişləndirməkdədir. Belə bir əlaqənin yaradılması üçün Azərbaycanda həm istiqlaliliyyətimizin iqtisadi təməlinin möhkəmləndirilməsini təmin edə biləcək ictimai-siyasi qüvvə və həm də zəruri iqtisadi potensial imkanlar mövcuddur.

Bu baxımdan xarici iqtisadi əlaqələrin genişləndirilməsi və iqtisadi fəaliyyətin səmərəliliyinin təmin olunması üçün aşağıdakı istiqamətlərdə ardıcıl iş aparılmalıdır:

- ölkənin ixrac potensialının düzgün qiymətləndirilməsi və onun inkişaf istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi;
- idxalın obyektiv tələbat həcmi tapılması;
- idxal əvəzedici sahələrin inkişaf imkanları və perspektivlərinin araşdırılması;
- xarici maliyyə-kredit resurslarının respublikaya cəlb olunması;
- iqtisadi təhlükəsizlik konsepsiyasının işlənməsi və reallaşdırılması;

106

- integrasiya proseslərinin tənzim edilməsi və s.

Azərbaycan mustəqillik elan edildiyi ilk gündən həyata keçirdiyi tədbirlər ölkənin xarici iqtisadi əlaqələr sahəsində "acıq qapı" siyasətinin yeritdiyini göstərir.

İnzibati-amirlik dövründə Azərbaycanda xarici iqtisadi əlaqələr uzun müddət iqtisadiyyatın mustəqil bir sahəsi olmamış, respublikamız xarici aləmdən iqtisadi və siyasi cəhətdən təcrid olunmuşdur.

Yalnız yeni iqtisadi sistemə keçid imkan yaratmışdır ki, Azərbaycan Respublikası dünyanın bütün dövlətləri ilə hərtərəfli əməkdaşlıq etsin.

Dünyanın hər hansı bir ölkəsinin iqtisadi uğurları isə məhz xarici ticarətdən xeyli dərəcədə asılıdır.

Beynəlxalq ticarət resursların beynəlxalq hərəkətinin əvəzləyicisi kimi çıxış edir. Beynəlxalq ticarət vasitəsi ilə ölkələr ixtisaslaşmanı inkişaf etdirir, öz resurslarının məhsuldarlığını yüksəldir və bununla da istehsalın ümumi həcmi artırır bilirlər. Beynəlxalq ticarət istər ayrı-ayrı ölkələrdə, istərsə də dünya miqyasında ictimai həyatın ayrılmaz və mühüm tərkib hissəsinə çevrilmişdir.

Respublikada xarici ticarətin inkişaf etdirilməsində xarici ticarətin və valyuta tənzimlənməsinin liberallaşdırılması mühüm addım olmuşdur. Azərbaycan artıq xarici ticarət və valyuta məhdudiyyətlərinin çoxunu aradan götürüb və Umumdunya Ticarət Təşkilatına üzv olmağa çalışır.

Hazırda ixracla bağlı bütün bürokratik məhdudiyyətlər lisenziya - kvota sistemi, müxtəlif razılaşdırmalar ləğv olunub, ixrac-gomruk rüsumları aradan götürülüb. İdxala gəldikdə isə lisenziyalar yalnız alkoqollu içkilərin və siqaretin idxalına tətbiq olunur. İdxal-gomruk rüsumlarının dərəcələri 15 %-dək endirilmiş, istehsal-texniki tə'yinatlı bir çox malların idxalı isə tamamilə rüsumlardan azad edilmişdir. 1997-ci ilin sonu üçün ixrac rüsumlarının əksəriyyəti ləğv edilmişdir. Bu yeridilən siyasət Beynəlxalq Valyuta Fondunun ekspertlərinin və Umumdunya Ticarət Təşkilatının nümayəndələrinin nəzarəti altında və onların tövsiyələrinə uyğun olaraq həyata keçirilmişdir. Bütün bunlar isə öz növbəsində Azərbaycanın uzaq xaric və MDB ölkələri ilə xarici ticarət əlaqələrinin genişlənməsinə səbəb olmuşdur.

107

Digər keçmiş İttifaq respublikaları kimi Azərbaycan da tədricən də olsa, İttifaq bazarından dünya bazarına doğru yönəlməkdədir. Son illər ərzində Azərbaycanın iqtisadi əlaqələri yaxın xariclə deyil, daha çox uzaq xariclə intensiv xarakter daşımaqdadır. Ölkənin xarici ticarət dövriyyəsində Türkiyə, İran, ABŞ, Almaniya, Fransa kimi ölkələrin payı getdikcə artmaqdadır.

Son illər xarici ticarətdə pozitiv meyllər güclənmiş, bu sahənin göstəriciləri həm kəmiyyət, həm də keyfiyyət baxımından xeyli yaxşılaşdırılmışdır. Məsələn, 1993-cü ildə Azərbaycanın 60 ölkə ilə ticarət əlaqəsi var idisə, 1997-ci ildə bu ölkələrin sayı 84-ə çatmışdır. 1996-cı ilə müqayisədə idxal olunan malların həcmi 17,3 % azaldığı halda, ixrac olunan malların həcmi 23,8 % artmışdır. Nəticədə mənfi saldonun həcmi 1996-cı ilə müqayisədə 25 dəfə azalaraq cəmi 13 mln. ABŞ dolları təşkil etmişdir.

Xarici ticarətin sərbəstləşdirilməsi istiqamətində atılan addımlar, xüsusilə də ixracın kvotalaşdırılmasının, ixrac məhsullarının lisenziyalasdırılmasının aradan qaldırılması hələ xarici iqtisadi fəaliyyət sahəsində mutərəqqi dəyişikliklərə, ölkə ixracatının artmasına və bunun da nəticəsində xarici ticarət kəsinin ləğvinə şərait yarada bilməmişdir. Yaranmış olan belə bir vəziyyət bir tərəfdən tə'diyə balansında kəsin artmasına və ölkədə valyuta daxilolmalarının getdikcə azalmasına, digər tərəfdən də ölkə iqtisadiyyatının idxaldan asılı vəziyyətə düşməsinə gətirib çıxarır. Bu isə respublikanın milli valyutası olan manatın sabitliyinin yalnız xarici kreditlərdən asılılığını daha da gücləndirir.

Qeyd etmək lazımdır ki, respublika sənayesinin modernləşdirilməsində əsas rol oynayan istehsal tə'yinatlı maşın və avadanlıqların payı idxalın strukturunda azdır. Bu isə respublika sənayesinin inkişafını ləngidir.

Son illərdə bu sahədə həyata keçirilən tədbirlər nəticəsində bir qədər irəliləmə müşahidə olunur. Belə ki, 1997-ci ildə idxalda investisiya xarakterli malların - texnoloji avadanlıqların, maşın və mexanizmlərin xüsusi cəkisi 1996-cı il ilə müqayisədə demək olar ki, 3 dəfə artmışdır.

Hazırda respublika iqtisadiyyatı qarşısında duran muhum problemlərdən biri ixracın və idxalın strukturunun təkmilləşdirilməsinə nail olmaqdır. Butun bunları nəzərə alaraq

108
Azərbaycanda həyata keçirilən xarici ticarət və struktur siyasəti idxal və ixracın quruluşunun təkmilləşdirilməsinə yönəldilməlidir.

Respublika muəssisələrində istehsal olunan bir çox məhsulların keyfiyyətinin aşağı olması ona gətirib çıxarır ki, onlar dünya bazarında rəqabətə davamlı deyildir. Bu səbəbdən də respublikadan ixrac olunan məhsulların 20 %-ni xammal təşkil edir. Idxala gəldikdə isə ərzaq məhsullarının xüsusi cəkisi 32-35 %-ə bərabərdir.

Azərbaycan istehlak etdiyindən əlavə bir sıra məhsulları dünya bazarlarına çıxarır. Lakin texnoloji imkanların məhdudluğu

uzundən Azərbaycan yenə də xammal ixrac edən respublika kimi çıxış edir. Azərbaycan istehsal etdiyi pambığı, şərab yarımfabrikatlarını, fermentləşdirilmiş tutun, kimya xammalını, neft məhsulları xammalını, mentron, elektronika sənayesinin yuzlərlə adda komplektləşdirici mə'mulət son məhsul həddinə çatmadan respublikadan kənara göndərməli olur.

Dünya bazarında əlverişli mövqe tutmaq üçün xarici ticarət əlaqələrinin yeni təşkilatı keyfiyyət mərhələsinin - dünya bazarının unifikasiya olunmuş oyun qaydaları əsasında qutbləşməməsi, TMK daxili ticarətin üstünlük qazanması, "təmiz" vasitəci ticarətin kəskin azalması, məhsul və kapital bazarlarının qarşılıqlı qovuşulmasının güclənməsi və s. kimi tələbləri Azərbaycanın xarici ticarət strategiyasının əsasını təşkil edir. Xarici iqtisadi fəaliyyətin strateji istiqamətlərindən olan və ölkəyə valyuta daxilolmalarının əsas mənbəyi kimi çıxış edən ixracın inkişaf etdirilməsinə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Azərbaycan iqtisadiyyatında "acıq qapı" siyasəti ölkənin iqtisadi maraqlarını nəzərə almaqla yanaşı, həm də ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyini tə'min etməlidir. Daxili bazar dünya bazarında baş verən dəyişikliklərin və xarici rəqabətin tə'sirindən qorunmalıdır.

Respublikamızın mövcud iqtisadi potensialı bir tərəfdən ixracda hazır məhsulların xüsusi cəkisini artırmaq üçün, digər tərəfdən isə idxalı əvəz edən istehsalın təşkili üçün yaxşı zəmin yaradır. Bu işdə isə xarici investisiyaların respublikaya cəlb edilməsi xüsusi rol oynayır.

Belə bir faktı göstərmək lazımdır ki, 1993-cü ildə Azərbaycan iqtisadiyyatına cəlb olunmuş xarici investisiyaların

109
həcmi cəmi 10 mln. ABŞ dolları təşkil edərsə, 1997-ci ildə xarici investisiyaların ümumi həcmi 1,3 mlrd. ABŞ dollarından çox olmuşdur. Bu isə yaxın illərdə istehsalın və müvafiq olaraq ixracın artımını tə'min edəcək çox mühüm amildir.

Dünya ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, xarici ticarətin daxili bazarla səmərəli əlaqəsinin tə'min edilməsi, idxalın əmtəə strukturunun yaxşılaşdırılması, malların istehsal və istehlak strukturunun mütləq dəyişiklikləri üçün şərait yaradılması xarici ticarətin dövlət tənzimlənməsinin mühüm vasitəsi olan gömrük tarifinin təkmilləşdirilməsini və düzgün tətbiqini tələb edir. Bu işdə idxal olunan malların gömrük dəyərini müəyyən etmək və beləliklə, idxalcılar arasında haqsız rəqabətin qarşısını almaq, vergitutma obyektini düzgün müəyyən etməklə vergi və rusumların həcmnin artırılmasına tarif dərəcələrinin yüksəldilməsi hesabına deyil, beynəlxalq təcrübədə qəbul olunmuş qaydalara əməl etməklə nail olmaq olar.

Hal-hazırda gomruk qiymətləndirmə sisteminin usulları, Gomruk-Dəyər Bəyannaməsinin forması müəyyən edilmiş və digər təşkilati tədbirlər həyata keçirilir. Respublikanın daxili bazarında muhum əhəmiyyət kəsb edən bir çox idxal məhsullarının "invoys" qiymətləri nəzarətə götürülmüş, dünya bazar qiymətləri "Internet" sistemi vasitəsilə öyrənilir. Ticarət-iqtisadi münasibətlərdə gomruk tənzimlənməsi vasitələrinin tətbiq edilməsi, gomruk sərhədindən keçirilən mallar barədə daxili bazarın qorunması baxımından idxal-ixrac əməliyyatlarının həcmnin artırılması istiqamətində tarif tənzimlənməsindən istifadə edilməsi və butovlukdə dövlətin iqtisadi siyasətinin tərkib hissəsi kimi düzgün gomruk siyasəti yeridilmişdir.

Xarici ticarətə müdaxilə etmək üçün istifadə edilən ən muhum amillərdən biri gomruk tarifləridir.

Gomruk tarifləri xarici iqtisadi siyasətin ən geniş yayılmış vasitələrindən biridir. Gomruk siyasətində "gomruk" ifadəsi ilə "tarif" ifadəsini fərqləndirmək lazımdır. "Gomruk" ifadəsi hər hansı bir əmtəə gomruk sərhədindən keçirildikdən sonra ödənen vergi və rusumlara aid edilir. "Tarif" ifadəsi isə beynəlxalq ticarət obyektı olan bütün mallara tətbiq edilən vergiləri müəyyən edən cədvəlləri əks etdirir.

110

Olkənin gomruk tarifləri gomruk rusumu alınan malların sistemləşdirilmiş siyahısından ibarətdir. Dünya ölkələrinin gomruk təcrübəsində uc tarif sistemi tətbiq edilir; təksütunlu, qoşasutunlu və ucsutunlu tarif sistemləri. Gomruk vergiləri bir qanun ilə tətbiq edilsə, buna "avtonom tarif", vergilər beynəlxalq müqavilələr və qarşılıqlı şərtlər nəticəsində müəyyən edilsə bu nov tariflərə "razılaşdırılmış" tariflər deyilir. Təksütunlu tarif sistemləri avtonom mahiyyət daşıyır və ölkələrin hec birinə fərq qoymur.

Qoşasutunlu tarif sistemlərində isə hər bir əmtəə üçün iki vergi dərəcəsi tətbiq edilir. Əgər hər iki vergi qanun ilə qoyulmuşsa, burada "maksimum-minimum" anlayışından istifadə edilir.

Tariflər və Ticarət üzrə Baş Saziş (TTBS) üzvləri ölkələrinin tarif sistemləri ikisütunludur. Yüksək tariflər TTBS üzvu olmayanlara tətbiq edilir. Minimum tariflər isə ikitərəfli müqavilələr bağlanaraq qarşılıqlı güzəştlər verilməsini tə'min edir.

TTBS dünya ticarətinin 85 %-ni əhatə edən 100-dən çox ölkəni birləşdirən bir sazişdir. TTBS tariflər və ticarətlə əlaqədar ölkələr arasında danışıqlar aparılan bir beynəlxalq forumdur. O, çox vaxt belə danışıqlarda bir vasitəci rolunu oynayır.

1 Yanvar 1995-ci ildən isə Tariflər və Ticarət uzrə Baş Saziş təşkilatı Umumdunya Ticarət Təşkilatına cəvrilmişdir. Beynəlxalq ticarətin liberallaşdırılmasında əlverişli şərait recimində öz ifadəsini tapan qarşılıqlı ticarət guzəştləri boyuk rol oynayır. Bu recimə uyğun olaraq, öz aralarında muqavilə bağlamış olkələr bir-birinə qarşılıqlı guzəşt edirlər. Bu guzəştlər və ustunluklər gomruk mudafiəsində, yə'ni gomruk rusum dərəcələrində əks olunur. Yə'ni gomruk tariflərinin ləğvi və ya azaldılması butun iştirakçı tərəflərə aid edilir. Hazırda Azərbaycan dovləti ikisutunlu tarif sistemi tətbiq edir.

Ucsutunlu tarifi ən yuksək faiz dərəcəsi adətən ticarət muqavilələri olmayan olkələrə tətbiq edilir.

Azərbaycanda xarici ticarətin liberallaşdırılması tarif tənziqləmələrinin bazar iqtisadiyyatının prinsiplərinə uyğunlaşdırılmasına, inzibati amirlik amillərinin məhdudlaşdırılmasına yonəlmişdir. Bu məqsədlə 20 iyun 1995-ci 111

ildə "Gomruk tarifi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu" qəbul edilmişdir. Qanuna əsasən respublikada advalorem (malların gomruk dəyərinə gorə faizlə hesablanan gomruk rusumu), spesifik (mal vahidinə gorə muəyyən olunmuş dəyərlə hesablanan gomruk rusumu) və kombinə edilmiş (hər iki novu birləşdirməklə hesablanan gomruk rusumu) rusumlar tətbiq edilir. Bundan başqa himayəcilik məqsədi ilə xususi rusumlar, antidempinq rusumları və kompensasiya rusumları da movcuddur. Qeyd etmək lazımdır ki, hazırda Azərbaycanın beynəlxalq iqtisadi əlaqələr sisteminin duzgün təşkil edilməsi xeyli dərəcədə dovlətin pul-kredit və budcə-vergi unsurləri arasındakı sıx qarşılıqlı əlaqə və uzlaşmadan asılıdır. Azərbaycan Respublikasının Milli Bankının həyata kecirtdiyi pul-kredit siyasəti, hər şeydən əvvəl milli valyutanın sabitliyinin tə'min edilməsi, inflyasiyanın qarşısının alınması və olkədə valyuta ehtiyatlarının artmasına yonəldilməlidir. Bu işdə valyuta bazarı muhum rol oynayır. Valyuta bazarının fəaliyyətini tənziqləmək ucun xususi valyuta qanunvericiliyi movcuddur. "Valyuta tənziqlənməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 1994-cu il 21 oktyabr tarixli 910 saylı qanunu həmin qanunvericiliyin əsasını təşkil edir. Bu qanunla respublikada valyuta əməliyyatlarının həyata kecirilməsi prinsipləri, valyuta tənziqlənməsi və valyuta nəzarəti orqanlarının səlahiyyətləri və funksiyaları, onlardan istifadə etmək və s. məsələlər muəyyən edilmişdir.

Respublikada milli və xarici valyutaların konvertasiyası ucun sərbəst recim movcuddur. Burada valyuta bazarının vacib

atributlarından olan Bakı Banklararası Valyuta Birjası (BBVB) fəaliyyət göstərir. Bu valyuta birjası təkcə xarici valyutalar üzrə deyil, həm də banklararası kreditlər və qiymətli kağızlar üzrə hərraclar keçirirlər.

Respublikada həyata keçirilən iqtisadi islahatlar nəticəsində xarici iqtisadi fəaliyyət daha da liberallaşdırılır, kontraktların bağlanması və qeydiyyatı sadələşir, respublikada valyutanın konvertasiyası sahəsində məhdudiyyətlər aradan qaldırılır, fiziki şəxslər BBVB vasitəsi ilə valyutanı konvertasiya etmək imkanı əldə edirlər, onlar üçün valyutanın xaricə kəçürülməsi qaydaları sadələşdirilir.

112

Respublikamız Avropa Birliyinin TƏSİS Proqramı ilə, BMT-nin İnkişaf proqramı ilə, Dünya Bankı və Beynəlxalq Valyuta Fondu ilə sıx əməkdaşlıq edir.

Son illər sərt valyuta siyasətinin həyata keçirilməsi nəticəsində ölkədə inflyasiya kəskin sürətdə azalıb və onunun 1994-cu ildəki, təxminən 1700 faiz təşkil edən zirvə səviyyəsindən aşağı enərək, 1998-ci ildə 1 faizdən də az olub ki, bu MDB ölkələri arasında ən aşağı inflyasiya göstəricisidir.

İnflyasiyanın azalması iqtisadi yüksəlişə imkan yaratmaq, məşğulluğu və real gəlirləri artırmaq istiqamətində atılan muhum bir addımdır. Öz növbəsində bu, insan inkişafına və sosial birliyə nail olmağa kömək edəcəkdir.

Xarici valyuta üçün auksion bazarı olan Bakı Banklararası Valyuta Birjası (BBVB) 1994-cu ilin avqust ayından fəaliyyət göstərir. Banklar arasında xarici valyuta alveri edən daha bir əlavə bazar - Mütəşəkkil Banklararası Valyuta bazarı (MBVB) 1997-ci ilin sentyabr ayından işə başlayıb.

İqtisadiyyatın sabitləşməsi ilə əlaqədar olaraq Milli Bankın valyuta bazarına olan mudaxiləsi azalıb. Belə ki, onun Bakı Banklararası Valyuta Birjasında olan payı 18,1 faizdən (1995) 8,9 faizə (1996) enib və 1997-ci ildə yalnız 2,3 faiz olub. Eyni zamanda manat get-gedə güclənir. 1997-ci ildə manatın ABŞ dollarına nisbi dəyəri 5,1 faiz artıb.

Azərbaycan hökuməti beynəlxalq maliyyə təşkilatları ilə iqtisadi islahatları həyata keçirmək məqsədilə kreditlər ayrılması haqqında razılıq əldə edib. 1998-ci ilin mart ayının sonuna olan məlumata görə Dünya Bankı Azərbaycana 117 milyon ABŞ dolları həcmində güzəştli kredit ayırıb və 245 milyon ABŞ dollarının ayrılması barədə öhdəçilik götürüb. Bu kreditlər boyuk Bakı su təchizatı sisteminin bərpaşına, qaz sisteminin təkmilləşdirilməsinə, aqrar sahənin özəlləşdirilməsinə, neft sənayesinin inkişafına və dövlət idarəetmə sisteminin təkmilləşdirilməsinə yönəldilmişdir. Dünya bankı eyni zamanda

hökumət tərəfindən həyata keçirilən iqtisadi islahatları strukturuyğunlaşdırma krediti ayırmaqla asanlaşdırır. 1998-ci ilin mart ayının sonuna olan məlumata görə Beynəlxalq Valyuta Fondu (BVF) hökumətə iqtisadi islahatların aparılması üçün 274 milyon ABŞ dolları həcmində kredit ayırmışdır. Kredit haqqında razılıq 113

eyni zamanda Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı, İslam İnkişaf Bankı və digər maliyyə institutları ilə imzalanıb. Azərbaycanın 1997-ci ilin sonuna olan xarici borcu 550 milyon ABŞ dolları olub ki, bu da ümumi daxili məhsulun (UDM) 14,3 faizini təşkil edib. Bu xarici borcun UDM-yə olan nisbətində görə MDB ölkələri arasında ən aşağı göstəricidir. Belə bir məsələni xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, dünya bazarında neftin qiymətinin aşağı düşməsi və neftin satışı ilə əlaqədar valyuta daxilolmalarının 150 milyon dollar azalması, valyuta bazarında tələbatın 62 milyon dollar artması müqabilində təklifin 130 milyon dollardan aşağı düşməsi, son bir ayda (oktyabr 1998-ci il) Banklararası Valyuta Birjasının dövrliyyəsinin 2 dəfədən çox yüksəlməsi, xarici ticarət balansı kəsirinin 400 milyon dollara yaxınlaşması manatın məzənnəsinin sabitliyinə xələl gətirə bilər.

Belə bir məsələni göstərmək lazımdır ki, 1998-ci ildə imzalanmış sazişlər üzrə borcun 1 milyard dolları kecməsi, faktiki olaraq istifadə edilmiş borcun isə 1 milyard dollara yaxınlaşması ölkənin iqtisadi problemlərini daha da ağırlaşdırıb.

Bu vəziyyətdən isə çıxış üçün ölkədə həyata keçirilən monetarizm kursundan imtina edib, daha müdərəqqi hesab edilən "neoklassik sintez" nəzəriyyəsinə üstünlük vermək lazımdır.

Bundan başqa, ölkədə biznes və sahibkarlıq fəaliyyətinin hərtərəfli inkişafı üçün dövlətin hərtərəfli köməyi, idxal-ixrac əməliyyatlarının isə stimullaşdırılması vacibdir.

Azərbaycan iqtisadiyyatına qoyulan uzunmüddətli birbaşa investisiyalar beynəlxalq iqtisadi əlaqələr sistemində getdikcə daha çox mühüm rol oynayır. Əgər 1995-ci ildə Azərbaycan iqtisadiyyatına qoyulmuş xarici investisiyalar 375 milyon ABŞ dolları idisə, 1997-ci ildə bu rəqəm 1,2 milyard dollardan çox olmuşdur. 1997-ci ildə Azərbaycanda adambaşına 160 dollara yaxın xarici investisiya qoyuluşu düşmüşdür. Şübhəsiz ki, bu sahədə "Əsrin kontraktı" və ondan sonrakı neft kontraktları mərkəzi yer tutur. Lakin bu gün xarici kapitalın 64 faizə yaxını neft sənayesinə, 36 faizi isə tikinti, rabitə, nəqliyyat və s. sahələrə yönəldilir. Bu isə respublika iqtisadiyyatının başqa sahələrinin gələcək inkişafına mənfi təsir göstərə bilər. Bu baxımdan kimya, metallurgiya, maşınqayırma, kənd təsərrüfatı, yüngül sənaye və yeyinti məhsullarının e'malı və s. sahələrə xarici investorların

cəlb edilməsinə diqqət artırılmalıdır. Bu isə ilk novbədə respublikada əlverişli investisiya mühiti yaradılmasını tələb edir. İlk novbədə xarici investisiyaların siyasi və iqtisadi riskdən sığorta olunması, ayrı-seçkilik hallarının aradan qaldırılması, ölkə iqtisadiyyatı barədə xarici investorlara informasiya təminatı xidməti yaradılmışdır. Bu baxımdan xarici investisiya siyasətində birbaşa və portfel qoyuluşlarına xüsusi yer verilməlidir.

Xarici investisiyaların respublika iqtisadiyyatına cəlb edilməsi və ölkənin xarici iqtisadi əlaqələrinin genişləndirilməsi məqsədilə respublika hökuməti bir çox dövlətlərlə "Xarici investisiyaların qarşılıqlı qorunması" və "İkqat vergiqoymadan yayınmaq" haqqında razılaşmalar imzalanır.

Butun bunlar isə Azərbaycan iqtisadiyyatının dünya təsərrüfat sistemində səmərəli inteqrasiyasının təmin olunması istiqamətində fəaliyyət göstərən global və regional məsələlərin həyata keçirilməsinə əlverişli şərait yaradır. Ölkədə makroiqtisadi sabitliyin bərqərar olması, ilk novbədə inflyasiyanın qarşısının alınması, büdcə kəsirinin aşağı səviyyədə saxlanılması, xarici ticarət dövriyyəsində tarazlığın əldə olunması və digər uğurlar məhz beynəlxalq maliyyə və kredit təşkilatları ilə səmərəli əməkdaşlıq respublikada investisiya axınının güclənməsi və birgə sahibkarlığın inkişaf etdirilməsinə əlverişli şərait yaratmışdır.

Respublikada xarici investorlar, xarici hüquqi şəxslər, xarici vətəndaşlar, xarici dövlətlər və beynəlxalq təşkilatlar ola bilərlər.

Respublikada xarici investorlar, xarici investisiyalar ilə əlaqədar beynəlxalq işguzar münasibətlər özünü əsasən bir necə istiqamətdə göstərir:

Tam xarici kapitala məxsus müəssisələrin yaradılması.

Belə müəssisələr tam şəkildə xarici sərmayədarlar tərəfindən idarə edilir. Həmin müəssisələrin sahibləri bütün kapitalı və texnologiyanı təmin edir, riski tamamilə öz boynuna götürür və istehsalın son nəticəsini (vergiləri ödədikdən sonra) tam mənimsəyir.

Bazar iqtisadiyyatına keçid şəraitində respublikada xarici kapital hesabına sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi mustəsna əhəmiyyət kəsb edir.

Xarici sahibkarlığı inkişaf etdirmək üçün mənafe ilə xarici sahibkarların mənafeyini qarşılıqlı əlaqələndirmək lazımdır.

Bunun üçün xarici sahibkarların investisiya fəaliyyəti üçün xarici və daxili təşkilati şərait formalaşmalıdır.

Respublikada xarici kapitalın iştirakı ilə yaradılan müəssisələrin mühüm bir forması **birgə müəssisələr**dir. Birgə müəssisələr beynəlxalq bazar əlaqələrinin elə bir formasıdır ki,

burada muəssisə (təşkilat, firma, şirkət) üstünlük əldə etmək və məsrəfləri azaltmaq üçün onun istehsal fəaliyyətinin bə'zi cəhətlərini xarici muəssisənin (firmanın, şirkətin) fəaliyyəti ilə birləşdirir. Birgə muəssisələrdə nəzarət və qərar qəbul etməsəlahiyyəti və onlara uyğun olaraq risk və mənfəətin bölüşdürülməsi payda iştirak dərəcəsinə uyğun olaraq həyata keçirilir.

Hazırda respublikada yaranmaqda olan işguzar muəssisələrin bir qrupu texnoloji, idarəcilik və marketinq razılaşmaları üzrə əməliyyatları yerinə yetirirlər. Bu cür işguzarlıq yerli muəssisələr tərəfindən həyata keçirilir və razılaşma əsasında gəlir əldə edilir. Xarici muəssisələr isə razılaşmaya əsasən gəlir əldə edir. Bu növ investisiyalara lisenziya, idarəcilik, marketinq və daimi əsaslarla digər xidmət satışı haqqında razılaşmalar daxildir. Xarici investorlar respublikanın hüquqi şəxsləri və vətəndaşları ilə birlikdə yaradılan muəssisələrdə, təşkilatlarda paycı, tamamilə xarici investorlara məxsus olan muəssisələr yaradılması, muəssisələrin, binaların, qurğuların muəssisələrdə iştirakı payının, səhmlərin, istiqrazların və digər qiymətli kağızların, habelə mövcud qanunvericiliyə müvafiq surətdə xarici investorlara məxsus ola bilən başqa əmlakın əldə edilməsini əhatə edir. Sahibkarlığın bu formasının xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, ölkə daxilində işguzar fəaliyyəti həyata keçirmək üçün zəruri olan iqtisadi resursların mulkiyyətçiləri kimi, habelə sahibkarlıq funksiyalarını reallaşdıran tərəflər kimi həmin ölkənin (qəbul edən tərəfin) və xarici ölkələrin sahibkarlıq subyektləri (dövlət, xüsusi firmalar, şirkətlər və s.) birgə şəriklik qaydasında cıxış edirlər.

Hazırda suverenlik və iqtisadi müstəqillik yoluna qədəm qoymuş Azərbaycan Respublikası xarici ölkələrlə qarşılıqlı səmərə verən əlverişli iqtisadi əlaqələri genişləndirməkdədir. Belə bir əlaqənin yaradılması üçün Azərbaycanda kifayət qədər ixtisaslı kadrlar, böyük təbii resurslar, nadir bioiqlim şəraiti, zəngin fauna, flora ehtiyatı və zəruri iqtisadi potensial imkanlar

116

mövcuddur. Bu, milli iqtisadiyyatın sür'ətlə yenidən qurulması, faydalı şərtlərlə dünya ölkələri ilə əməkdaşlıq edilməsi və xarici investisiyaların respublikaya axını üçün əlverişli şərait yaradır. Konkret olaraq ölkələrə gəldikdə 1996-cı ildə Azərbaycana birbaşa kapital qoyuluşu Türkiyə tərəfindən 45,3 mln. dollar, ABŞ 2,7 mln. dollar, İran - 10,1 mln. dollar, Rusiya - 11,5 mln. dollar, Almaniya - 4,7 mln. dollar, İngiltərə - 3,4 mln. dollar təşkil etmişdir. Birbaşa kapital qoyuluşunun həcmi bu dövrdə 591 mln. dollar, portfel qoyuluşlarının həcmi isə 2 mln. dollar, neft bonusu 37 mln. dollar, digər qoyuluşlar isə 267 mln. dollar olmuşdur.

Azərbaycanda bir sıra dövlətlərin ortaq şirkətləri sənaye, inşaat, ticarət, nəqliyyat, xidmət və s. sahələrdə fəaliyyət göstərirlər. Məsələn, 1995-ci ilin sonuna Azərbaycanda 518 ortaq şirkət fəaliyyət göstərmişdir. Bu şirkətlərin 288-i Türkiyənin, 30-u Almaniyanın, 200-u İranın, 21-i ABŞ-ın payına düşmüşdür. 1999-cu il yanvarın 1-də respublikada 1556 müştərək müəssisə, 1281 ədəd tam xarici kapitallı müəssisələr, 756 ədəd nümayəndəlik və filial dövlət qeydiyyatına alınmışdır. Birgə müəssisələrin fəaliyyəti əsasən iqtisadiyyatın oncul sahələrini əhatə etmişdir. Həmin sahələrə bu gün təbii resursların hasilatı və e'malı, kimya və neft kimyası sahələri, tikinti və s. aiddir. Belə bir faktı göstərmək lazımdır ki, təkcə Türkiyənin iş adamlarının Azərbaycana qoyduğu investisiyaların məbləği 1,5 mlrd. dollardan çoxdur. 1999-cu ildə Türkiyənin 1300 iş adamları Azərbaycanda fəaliyyət göstərən 1200 böyük, orta və kiçik müəssisələrdə çalışmışlar.

Olkədə "acıq qapı" siyasətinin yeridilməsi və investisiya ucun əlverişli mühitin yaranması birgə (müştərək) müəssisələrin şəbəkəsinin genişlənməsi və sərmayə qoyuluşunun artmasına səbəb olmuşdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, respublikada xarici sahibkarlıq siyasətinin inkişaf etdirilməsində bir sıra çatışmazlıqlar vardır. Respublikada sahibkarlıq mühiti vergi, gömrük, bank-kredit və s. sahələrdə olan çatışmazlıqlar və s. ilə xarakterizə olunur. Dünya ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, xarici investisiyaların cəlb edilməsinin əsas iqtisadi vasitələrindən biri güzəştli vergi dərəcələrinin cəlb edilməsidir. Milli iqtisadiyyatın vacib sahələrində yaradılmış birgə müəssisələr 3 ilə qədər vergidən azad edilə, amortizasiya ayırmaları sürətləndirilə, idxal gömrük

117

rusumundan azad edilə bilər. Bundan başqa birgə müəssisələr ucun subsidiyaların əlverişli kredit dərəcələrinin müəyyən edilməsi həyata keçirilməlidir.

Dövlət xarici iqtisadi əlaqələrin tənzim edilməsində tarif tənzimləmə vasitələri (gömrük rusumları, ixrac, idxal vergiləri və s.) və qeyri-tarif tənzimləmə vasitələrindən (idxal və ixrac kvotası, lisenziyası, subsidiyası, dövlət inhisarı, dempinq və s.) geniş şəkildə istifadə edir.

Azərbaycanda beynəlxalq nüfuza malik olan transmilli neft şirkətinin yaradılması xarici iqtisadi əlaqələrin genişləndirilməsində mühüm hadisədir. Artıq bununla bağlı olaraq genişləndirilmiş ixrac infrastrukturasının, yə'ni ixrac-idxal kommersiya bankları qovşağının ayrı-ayrı və dünya ölkələrinə istiqamətlənən maliyyə - sənaye investisiya şirkətlərinin, sığorta şirkətlərinin respublikada yaradılması imkanları genişlənir.

Butun bunlar onu göstərir ki, xarici iqtisadi əlaqələrin əsaslı islahatlar üçün güclü bir amilə çevrilməsi və respublikamızın beynəlxalq əmək bölgüsünə üzvi surətdə qoşulması üçün elmi cəhətdən əsaslandırılmış xarici iqtisadi fəaliyyətin strategiyası hazırlanmalıdır.

Xarici iqtisadi fəaliyyətin strategiyası dünya bazarında rəqabətə davamlı sahələrin inkişafı hesabına respublikanın ixrac potensialının artması, idxalı əvəz edən məhsulların respublikada istehsalının təşkili hesabına idxalın səmərələşdirilməsi, idxalın texnoloji avadanlıqlar və lisenziyaların alınmasına yönəldilməsi, istehsal edilən məhsulların keyfiyyətinin daxili şərtlər və beynəlxalq standartlara cavab verməsi, texnologiyanın modernləşdirilməsi və istehsalın inkişafı üçün xarici investisiyaların respublikaya cəlb edilməsi, valyuta, ixrac-idxal əməliyyatlarından istifadə etməklə strateji nov xammalın respublikadan kənara çıxarılmasının və iqtisadi integrasiya proseslərinin tənzimlənməsi məsələlərinə yönəldilməlidir.

«Kecid iqtisadiyyatı və dövlət»

Bakı, 1999

118

Qurtuluş günü Azərbaycan tarixində yeni səhifədir

Azərbaycan Dövlət İqtisad İnstitutunun elmi işlər üzrə prorektoru Arif Şəkəreliyev isə 20-ci əsrin ən böyük hadisələrindən birinin - Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi əldə etməsi olduğunu bildirdi. Azərbaycan bu əsr ərzində iki dəfə dövlət müstəqilliyi əldə etmişdir. Birinci dəfə dövlət müstəqilliyimiz cəmi 23 ay yaşamışdır. Sonradan isə Azərbaycan 70 ildən artıq müddətdə Sovetlər Birliyinin tərkibində olmuşdur. Mudrik xilaskarımız cənab Heydər Əliyev o zaman təqiblərə, təzyiqlərə baxmayaraq, Moskvadan Naxçıvana qayıtdı. Heydər Əliyevin Bakıya qayıtmasına hər vəchlə manecilik törədilirdi. Məhz bu dövrdə Azərbaycan xalqının gorkəmli ziyalıları Naxçıvana gedərək Heydər Əliyevin Bakıya qayıtmasını, milləti fəlakətdən qurtarmasını xahiş edirdi. Xalq tələb edirdi ki, Heydər Əliyev hakimiyyətə gəlsin, Azərbaycanı fəlakətlərdən, bəlalardan qurtarsın. Nəhayət, Heydər Əliyev 1993-cü il iyun ayının əvvəllərində, respublikada təhlükəli vəziyyət yarananda, məlum Gəncə hadisələri baş verdikdə, ölkədə hərc-mərclik, qanunsuzluq, xaos yarandıqda, daxili və xarici düşmənlər tərəfindən Azərbaycana təhlükə olduğu məqamda Bakıya qayıtdı.

«Azad Azərbaycan» qəzeti

21 iyun 2000-ci il

119

İqtisadi islahatlar öz bəhrəsini verməkdədir

10 ayda ölkədə 17,8 trilyon manatlıq Ümumi Daxili Məhsul istehsal olunmuşdur.

Dünya birliyi ölkələri arasında özünə layiqli yer tutan müstəqil Azərbaycanda dövlət quruculuğunun donmədən həyata keçirilməsi, müstəqilliyimizin möhkəmləndirilməsi, hüquqi və milli dövlətin formalaşdırılması istiqamətində qətiyyətli addımlar atılır. Prinsipial əhəmiyyətə malik strateji tədbirlər həyata keçirilir. 1995-ci il noyabrın 12-də ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul edilən Konstitusiyamız (əsas Qanun) bu sahədə irəli atılan ən böyük addım hesab olunur. 1995-ci ilin 12 noyabr günü ölkəmizin tarixində şərəfli bir bayram – müstəqil Azərbaycanın ilk Milli Konstitusiyasının qəbul olunması kimi daxil olmuşdur. Azərbaycan Respublikasının yeni Konstitusiyasının qəbul edilməsi xalqımızın həyatında və tarixi müqəddəratında böyük hadisədir.

Möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin təşəbbusu ilə ölkəmizdə olum cəzasının ləğvini nəzərdə tutan qanunun qəbul edilməsi, «İnsan və vətəndaş hüquqlarının təmin edilməsi sahəsində tədbirlər haqqında» respublika prezidentinin 1998-ci il 22 fevral tarixli fərmanı və prezidentin 1998-ci il 13 iyun tarixli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş «İnsan hüquqlarının müdafiəsinə dair» Dövlət Proqramı insan hüquqlarının qorunması sahəsində yalnız cari ildə qəbul edilmiş normativ-hüquqi aktların hec də hamısı deyil. Respublikamızda demokratiyanın vacib atributlarından olan söz, fikir və mətbuat azadlığının ən yüksək səviyyədə təmin edilməsinin də şahidiyik və bu, respublikamızda demokratiyanın daha da dərinləşməsinə xidmət edir. Belə ki, «Azərbaycan Respublikasında söz, fikir və mətbuat azadlığının təmin edilməsi sahəsində əlavə tədbirlər haqqında» möhtərəm prezidentimizin 1998-ci il 6 avqust tarixli fərmanı qeyd olunan sahədə vətəndaşların hüquqlarının həyata keçirilməsinə etibarlı təminat yaradır.

120

Müstəqillik və demokratiya yolu ilə inamla irəliləyən Azərbaycan Respublikası dünya birliyi ölkələri arasında öz siyasi və iqtisadi nüfuzunu gündən-günə artırır. Bir necə həftə əvvəl ölkəmizin Avropa Şurasına tamhüquqlu üzv qəbul olunması bunu bir daha sübut edir. Hec şübhəsiz ki, Avropa Şurasına gedən yolda gənc, müstəqil dövlətimizin ilk Konstitusiyası əsl mayak rolunu oynamışdır.

Respublikamızın müstəqqi, hüquqi və demokratik dövlətlər sırasına - Avropa Şurasına qatılmasının əsas səbəblərindən biri ölkəmizin tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdən irəli gələn öhdəliklərin yerinə yetirilməsidir.

Bu sahədə möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyev cənablarının hədsiz əməyi danılmazdır.

Respublikamızda demokratik qaydada keçirilən Parlament seçkilərindən 3 gün sonra respublikamızın bu mötəbər quruma qəbul edilməsi qərara alındı. Demək, Parlament seçkilərinin demokratik şəraitdə keçirilməsi beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən bir daha təsdiq edildi. Mustəqil dövlətimiz və xalqımız üçün taleyüklü əhəmiyyət kəsb edən ilk Konstitusiyamızın qəbul edilməsindən beş il keçir. Otən müddətdə Konstitusiya hər bir Azərbaycan vətəndaşının fəaliyyətinin əsasını təşkil etmişdir.

ATƏT üzvu olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarından zirvə görüşündə möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən neft strategiyasının yeni bir uğuruna şahid olmuşdur. Burada xam neftin Azərbaycan Respublikası, Gürcüstan və Türkiyə Cumhuriyyətinin əraziləri ilə Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəməri vasitəsilə nəql edilməsinə dair Azərbaycan Respublikası, Gürcüstan və Türkiyə Cumhuriyyəti arasında saziş imzalanmışdır.

Azərbaycan dövlətinin neft strategiyasını həyata keçirməsi dünyanın bir sıra ölkələrinin böyük neft şirkətlərinin respublikamıza marağını artırmışdır. Tarixi nöqteyi-nəzərdən qısa bir zamanda 5-6 il müddətində Azərbaycan, Xəzər dənizi dünyanın ən böyük neft və qaz ölkələrindən birinə çevrilmişdir.

Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti qısa bir zamanda dünyanın ən böyük neft şirkətləri ilə 20 müqavilə imzalamış və 121

bu müqavilələrin həyata keçirilməsi üçün nəzərdə tutulmuş investisiyaların həcmi 50 milyard dollardan çoxdur. Bu gün ölkə iqtisadiyyatını nəqliyyat konveyeri olmadan təsəvvür etmək mümkünsüzdür. Nəqliyyatçılar bu gün həm «Əsrin müqaviləsi»-nin və Böyük İpək Yolunun reallaşması istiqamətində, həm də digər mühüm proqramların həyata keçirilməsində çox mühüm rol oynayırlar. Belə bir faktı göstərmək lazımdır ki, keçən Parlament seçkilərindən otən dövr ərzində neft kontraktları üzrə faktiki olaraq 2,4 mlrd. dollar investisiya qoyuluşu həyata keçirilmiş, bonus və digər ödənişlərin məbləği 700 mln. dollar təşkil etmişdir.

Son beş ildə respublikada aparılan uğurlu islahatlar nəticəsində əhalinin pul gəliri xeyli artmışdır.

Bazar iqtisadiyyatına keçidlə əlaqədar olaraq möhtərəm Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə keçirilən iqtisadi islahatlar respublikamızda dünya dövlətləri ilə yeni əlaqələrin yaradılmasında, kənd təsərrüfatında və sənayenin

özəlləşdirilməsində bütün fəaliyyət sahələrində demokratik prinsiplərin ardıcıl həyata keçirilməsinə, bazar infrastrukturunun təkmilləşdirilməsinə, işsizliyin aradan qaldırılmasına, əhalinin sosial müdafiəsinin etibarlı surətdə təşkilinə, respublikanın müdafiə potensialının möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Məlum olduğu kimi, bu il Azərbaycan Respublikası Prezidenti möhtərəm Heydər Əliyev ölkəmizin iqtisadi həyatında xüsusi əhəmiyyəti olan iki mühüm sənədi-«Dövlət əmlakının özəlləşdirilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanunu və «Azərbaycan Respublikasında dövlət əmlakının özəlləşdirilməsinin II Dövlət Proqramı»nı təsdiq etmişdir. Beləliklə, özəlləşdirmənin II mərhələsinin startı verilmişdir.

Respublikamızda sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişafı, xarici investorların ölkəmizdə normal iqtisadi fəaliyyətlə məşğul olmaları üçün 100-dən çox qanun və normativ aktlar qəbul edilmişdir.

Ölkəmizdə kiçik və orta sahibkarlığın inkişafında dövlət köməyi sahəsində Azərbaycan Respublikasının prezidenti möhtərəm cənab Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə 122

həyata keçirilən strategiyanın mühüm istiqamətlərindən biri sahibkarlıq sektoruna əhalinin daha geniş kütləsinin cəlb edilməsinə, insanların işgüzarlıq potensialının gerçəkləşdirilməsinə əlverişli imkanlar yaradılmasıdır. Bu sahədə zəruri qanunvericilik bazası formalaşdırılır, əlverişli mexanizmlər yaradılır. Onlardan biri də sahibkarlıq fəaliyyətinə başlamaq üçün zəruri olan maliyyə vəsaitinin start kapitalının formalaşmasına kömək mexanizmləridir.

Azərbaycan dövlət mustəqilliyini bərpa etdikdən sonra öz Milli iqtisadiyyatını və beynəlxalq iqtisadi münasibətlər sistemində öz yerini möhkəmlətmək üçün bir çox əsas beynəlxalq iqtisadi təşkilatlara üzv olmuşdur. Belə ki, respublikamız Beynəlxalq Valyuta Fondu, Umumdünya Bankı, Qara Dəniz Ölkələri İqtisadi Təşkilatı ilə sıx əməkdaşlıq edir. Ardıcıl aparılan islahatlar qısa müddət ərzində öz bəhrəsini verməyə başlamış və iqtisadiyyatın ayrı-ayrı sahələrində ciddi irəliləyişlər əldə edilmişdir. Məhz görülmüş tədbirlər nəticəsində artıq 1996-cı ildən başlayaraq ölkədə iqtisadi geriləmənin qarşısı birdəfəlik alınmışdır. Əgər 1992-1994-cü illərdə iqtisadiyyatda böhran ildən-ilə dərinləşirdisə və bu səbəbdən də mühüm makroiqtisadi göstərici hesab olunan Ümumi Daxili Məhsulun həcmi ildə 20-25 faiz azalırdısa, 1996-cı ildə onun həcmi 1,3 faiz, sonrakı illərdə isə daha

yüksək sürətlə artırmaq mümkün olmuşdur: 1997-ci ildə artım 5,8 faiz, 1998-ci ildə 10 faiz, 1999-cu ildə 7,4 faiz və 2000-ci ilin 9 ayında isə 9,9 faiz olmuşdur.

İri miqyaslı iqtisadi islahatlar nəticəsində (özəlləşdirmə, torpaq və aqrar islahatları və s.) sənaye və kənd təsərrüfatı sahəsində də donuş yaranmışdır. Məsələn, 1992-1994-cu illərdə sənaye məhsulunun istehsalı ildə 23-24 faiz azaldığı halda, 1997-ci ildə artım 0,3 faiz, 1998-ci ildə isə 2,2 faiz, 1999-cu ildə 3,6 faiz, 2000-ci ilin yanvar-sentyabr aylarında 5,8 faiz olmuşdur.

Olkədə maliyyə sabitliyini əks etdirən əhəlinin həyat səviyyəsinə ciddi təsir edən göstəricilərdən biri istehlak qiymətlərinin səviyyəsi (inflyasiya) göstəricisidir. Məlum olduğu kimi, 1992-1994-cu illərdə inflyasiyanın səviyyəsi sürətlə artaraq ildə 1000-1800 faizə çatırdı.

123

Beləliklə, ölkədə 1996-cı ildən başlayaraq dayanıqlı iqtisadi inkişaf və maliyyə sabitliyi əhəlinin həyat səviyyəsinin yüksəlməsinə şərait yaratmışdır. Dövlətin sosialyönümlü siyasət aparmaq imkanlarını genişləndirmişdir. Bunu son illərin dövlət büdcələrinin təhlili də təsdiq edir. Əgər 1995-ci ildə dövlət büdcəsindən sosialyönümlü xərclərə 930 milyon manat istifadə olunmuşdursa, 1998-ci ildə bu məqsədlər üçün 500 milyon manat (və ya 55 faiz) çox vəsait xərclənmişdir. 1999-cu ildə dövlət büdcəsindən təhsil, elm, səhiyyə, mədəniyyət, sosial müdafiə və digər bu kimi məqsədlər üçün 1,7 trilyon manata yaxın vəsait xərclənmişdir ki, bu, 1998-ci illə müqayisədə təxminən 17 faiz çoxdur.

Yuxarıda qeyd olunan sosial yönümlü xərcləri həyata keçirmək üçün 2000-ci ilin dövlət büdcəsində 2,1 trilyon manat və ya 1999-cu ilə nisbətən 400 milyon manat çox vəsait (və ya 29 faiz) nəzərdə tutulmuşdur.

Dövlət büdcəsinin sosial yönümlü xərcləri icərisində təhsil xərcləri mühüm yer tutur. 1996-cı ildə dövlət büdcəsindən təhsilin maliyyələşdirilməsi üçün ayrılan vəsaitin həcmi 500,2 milyon manat olmuşdursa, 1998-ci ildə artıq bu rəqəm 564,8 milyon manat (13 faiz çox), 1999-cu ildə 790,4 milyon manat (40 faiz çox) təşkil etmişdir. 2000-ci ilin dövlət büdcəsində isə təhsil xərclərinin həcmi 955,3 milyon manatadək artırılmışdır ki, bu da 1996-cı illə müqayisədə 91 faiz çoxdur. Ümumiyyətlə, hazırda təhsil xərcləri dövlət büdcəsi xərclərinin 25 faizini təşkil edir.

Son illər əhəlinin həyat səviyyəsinin yüksəlməsinə yönəlmiş tədbirlərin həyata keçirilməsi nəticəsində əhəlinin pul gəlirləri xeyli artmışdır. Əgər 90-cı illərin birinci yarısında

inflyasiyanın artımı əhalinin pul gəlirlərinin artım surətini 3 dəfə üstələyirdisə, son 5 ildə isə əksinə, əhalinin pul gəlirlərinin artım surəti inflyasiyanın səviyyəsini 2,5 dəfədən də çox qabaqlamışdır. Başqa sözlə, son illər əhalinin alıcılıq qabiliyyətində 2,5 dəfədən çox artım müşahidə olunur.

Butun bunlar Azərbaycan dövlətinin, o cümlədən Azərbaycan Respublikası prezidentinin əhalinin sosial müdafiəsi sahəsində apardığı ardıcıl və məqsədyonlu siyasətin nəticəsidir. Təkcə onu göstərmək kifayətdir ki, son illər bu

124
sahədə Azərbaycan Respublikasının prezidenti tərəfindən 50-yə yaxın qanun, fərman və sərəncam imzalanmışdır.

Hazırda ölkəmizdə pensiya islahatı davam edir.

Möhtərəm prezidentimiz cənab Heydər Əliyev bu sahəyə ciddi fikir verir. Azərbaycanda aztəminatlı ailələrin vəziyyətini, güzəranını yaxşılaşdırmaq dövlət başçımızın daim diqqət yetirdiyi problemdir. Bu baxımdan, möhtərəm prezidentimiz 13 oktyabr 2000-ci il tarixli sosial pensiyacılara dövlət yardımının artırılması sərəncamı ilə 2000-ci noyabr ayının 1-dən sosial pensiyacıların pensiyaları 10 min manat artırılmışdır.

Prezidentimizin fərmanı ilə Neft Fondu yaradılmışdır.

Həmin fərmanda göstərilir ki, Neft Fondu Respublikamızda aztəminatlı ailələrin sosial sferasının inkişaf etdirilməsinə kömək edəcəkdir. Buradan belə çıxır ki, neft gəlir gətirirsə, deməli, əhalinin sosial inkişafı yaxşılaşacaqdır. Dünya ölkələrin iş adamları Respublikamıza investisiya qoyurlar. Bu hesaba da əhalinin aztəminatlı təbəqəsinin güzəranı yaxşılaşır. Hazırda çətinlik və problem yalnız pensiyaların ödənilməsi ilə əlaqədardır. Bu çətinlik də 2000-ci ilin sonunadək tam aradan qaldırılacaqdır. Dünya Bankı və Böyük Britaniyanın «Oksford Analitika Konsaltinq» təşkilatı tərəfindən birgə hazırlanmış hesabatda əsasən Azərbaycan son 5 ildə Mərkəzi və Şərqi Avropanın 26 ölkəsi arasında investisiya qoyuluşuna görə 5-ci yerdədir.

Bakı Şəhər Xarici Əlaqələr və Investisiyalar

Proqramları Departamentindən verilmiş xəbərə görə, qeyd olunan dövrdə Azərbaycana qoyulmuş investisiyaların ümumi həcmi 3,95 mlrd. doll. təşkil edir. Hazırda ölkəyə, xüsusilə Bakı şəhərinin infrastrukturuna qoyulan investisiyanın həcmi durmadan artır.

Azərbaycan hökuməti 2001-ci ildən Asiya İnkişaf

Bankından 60 mln. doll. güzəştli kredit almaq niyyətindədir.

Kreditlər neft emalı sektorunun, kənd təsərrüfatının, infrastrukturun digər qeyri-neft sahələrinin inkişafına

yonəldiləcək 2001-ci ilin fevral ayında AİB-lə iki tərəfli əməkdaşlığın əsas istiqamətləri haqqında sazişin imzalanacağı gözlənilir. İnvestisiya layihələri ilə bağlı AİB-in 2001-ci ilin 125

ortalarında Azərbaycana kredit yardımı göstərəcəyi ehtimal olunur.

Hazırda Azərbaycan Respublikasının prezidenti möhtərəm Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə öz iqtisadiyyatını dirçəltmək, sosial-iqtisadi həyatın bütün sahələrini inkişaf etdirmək, xarici, iqtisadi amillərdən maksimum istifadə etmək məqsədilə beynəlxalq iqtisadi əlaqələrin həm funksional, həm də institusional formalarından geniş istifadə edərək dünya təsərrüfat əlaqələri sisteminə fəal surətdə qoşulur. Bütün bunlar isə xalqımızın qələbəyi və onun rifahının təmin edilməsinə xidmət edir.

«Azərbaycan» qəzeti

№279 (2691) 5 dekabr 2000-ci il

126

Qarabağ problemi sulh yolu ilə həll edilməlidir

Möhtərəm prezidentimiz Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münacişəsinin sulh yolu ilə həll olunması məsələsinə daim üstünlük verir. Hələ vaxtilə dahi şairimiz Hüseyn Cavid yazırdı:

Kəssə hər kim tokulən qan izini,

Qurtaran dahi odur yer uzununu...

Bu baxımdan Milli Məclis ikigünlük (23-24 fevral)

muzakirələrdən sonra sulh variantının üstündə dayandı. Milli Məclis Azərbaycan Respublikasının prezidenti cənab Heydər Əliyevə tövsiyə etdi ki, «Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münacişəsinin nizama salınması üçün sulh danışıqlarını davam etdirdisin».

Son dövrdə bəzi muxalifət qəzetləri yazır ki, H.Əliyevin Fransaya getməsi onun sulh siyasətinə üstünlük verməsindən xəbər verir. Onlar göstərir ki, problemli muharibə yolu ilə həll etmək lazımdır. Muharibə qan deməkdir. Qanı dünya qəbul etmir. Muxalifətin isə yalancı «həyəcan təbili»ni hec cür başa düşmək olmur.

Hazırda Dağlıq Qarabağdan əlavə 7 rayonumuz işğal olunub. Bu rayonlardan olan əhalimiz isə qacqın vəziyyətində cadırlarda yaşayır.

Mənim düşüncə tərzimə görə, Fransadakı danışıqlar prosesində Heydər Əliyev faktorunun rolu böyükdür. Onun əqli, zəkası, təcrübəsi, danışıqları aparmaq qabiliyyəti ümid etməyə əsas verir ki, Azərbaycan ən az itkilərlə, sulh yolu ilə torpaqlarını qaytara bilər.

Belə bir məsələni qeyd etmək lazımdır ki, əsassız iddialar, ifrat ambisiyalar Ermənistanı özünü təcridə gətirib çıxarmış, o, gələcəyin inkişaf layihələrindən, kommunikasiyalarından kənarda qalmışdır. Azərbaycan Respublikası isə müdrik prezidentimizin yeritmiş olduğu daxili və xarici siyasət nəticəsində son illərdə böyük uğurlar qazanmışdır.

Parçalamaq və bir dövlət kimi məhv olmaq təhlükəsindən prezident Heydər Əliyevin müdrik, uzaqgörən siyasəti, rəhbər qətiyyəti sayəsində qurtulan, vətəndaş

127

müharibəsindən alovları söndürülən Azərbaycan belə bir müstəqil və çox cəsarətli addım atmaqla azad, suveren dövlətə, öz maddi və mənəvi sərvətlərinin əsl sahibi olan ölkəyə çevrildiyini əyani şəkildə bütün dünyaya nümayiş etdirdi. Azərbaycanın dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyasında, investisiyalar cəlb edilməsində uğurlu islahatlar aparmaq bazar iqtisadiyyatına keçiddə irəliləyişlər erməniləri çox narahat edir. Hazırda Dağlıq Qarabağın Azərbaycanın ayırlmaz tərkib hissəsi olması, Azərbaycanın ərazi butovluyunun bərpası, nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlar, o cümlədən BMT, İslam Konfransı, zirvə görüşləri vasitəsilə donə-donə təsdiq edilmişdir.

Biz əminik ki, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sulh yolu ilə həll olunması məsələsi barədə ətraflı müzakirə aparan prezidentlər kompromis variantlarının axtarılıb tapılması barədə dialoqlara yekun vuraraq regionda sulhə nail olacaqlar. Bu işdə ATƏT və onun Minsk Qrupu həmsədrlərinin Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sulh yolu ilə aradan qaldırılması sahəsində fəaliyyətinin sürətləndirilməsi vacibdir. ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrlərindən olan Fransa dövlətinin başcısı Jak Şirakin Azərbaycan, Ermənistan prezidentləri ilə birgə görüşü diqqəti cəlb edir.

Problemin sulh yolu ilə həlli Azərbaycanın ərazi butovluyunun bərpa olunması, qacqınların doğma yurdlarına qayıtması üçün bütün imkanlardan istifadə olunmalıdır. Biz əminik ki, mühtərəm prezidentimiz bu problemi beynəlxalq hüquq normaları əsasında sulh yolu ilə həll edəcək və işğal edilmiş ərazilərdə normal iş ahəngi bərpa ediləcək.

Dövlət başcımızın dediyi kimi, «Azərbaycan dövləti indiyə qədər olduğu kimi, bundan sonra da Azərbaycanın dövlətçiliyini, müstəqilliyini Azərbaycan xalqının milli azadlığının keşiyində daim duracaq və bu müstəqilliyi cəsarətlə qoruyub saxlayacaqdır. İnənirəm ki, müstəqil

Azərbaycan Respublikası XXI əsrdə həyatın bütün sahələrində geniş inkişaf edən çiçəklənən bir ölkə kimi böyük uğurlar qazanacaqdır».

128

«Azərbaycan» qəzeti

10 mart 2001-ci il

129

Yeni tədqiqat əsəri

«Kecid iqtisadiyyatı və dövlət»

Müasir dövrün əsas iqtisadi məzmunu bazar iqtisadiyyatının və yeni iqtisadi mexanizmin formalaşmasıdır. Dünya ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, normal iqtisadi inkişaf yalnız çoxukladlı iqtisadiyyata kecid, azad rəqabət və azad qiymətpoyma şəraitində mövcud ola bilər. Bir sözlə, iqtisadiyyatın idarə edilməsinin inzibati amirlik metodları bazar mexanizmi ilə əvəz edildikdə, istehsalçılara istehsal vasitələrinə sahiblik hüququ aşılındıqda, əməyə maraq artdıqda yaranmış cətin vəziyyətdən çıxmaq olar.

Artıq Azərbaycan müstəqil dövlətdir və o, müstəqil şəkildə fəaliyyət göstərir. Azərbaycan xalqı öz milli iqtisadiyyatını yaratmaq, iqtisadi cəhətdən sərbəst olmaq və müstəqil inkişaf etmək kimi cətin və şərəfli bir strateji məqsədə çatmaq vəzifəsini qarşısına qoymuşdur. Belə bir strateji məqsədə çatmaq üçün əsas vasitə kimi gəzər iqtisadiyyatına kecməyi seçmişdir.

Hazırda Azərbaycan iqtisadiyyatı yeni istehsal münasibətləri əsasında formalaşır və inkişaf edir. Kecid dövrünü müvəffəqiyyətlə başa çatdırmaq və bazar münasibətlərinin normal inkişafını təmin etmək üçün Azərbaycan iqtisadiyyatında bir sıra problemləri həll etmək lazımdır. Bu problemlərin həllində isə Azərbaycan dövlətinin müstəsna rolu vardır. Bu baxımdan iqtisad elmləri doktoru, professor Arif Şəkərəliyevin yazmış olduğu «Kecid iqtisadiyyatı və dövlət» (Bakı, 2000, 278 səh.) monoqrafiyası olduqca dəyərli bir əsərdir.

Müəllif cəmiyyətin siyasi sistemində dövlətin rolu, bazar iqtisadiyyatına kecidin zəruriliyi, bazar iqtisadiyyatında dövlətin rolu və funksiyaları, özəlləşdirilmənin aparılmasının iqtisadi məzmunu, özəlləşdirilmənin dövlət proqramı, respublikada sahibkarlığın formalaşması və ona dövlət köməyinin əsas istiqamətləri, iqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsinin zəruriliyi və formaları məsələlərini ətraflı şəkildə tədqiq etmişdir.

130

İşdə diqqəti cəlb edən məsələlərdən biri dövlətin budcəvergi

siyasəti, dövlətin struktur siyasəti, investisiya siyasəti, məşğulluq siyasəti və xarici-iqtisadi fəaliyyətin tənzim edilməsinin istiqamətləri və problemlərinin araşdırılmasıdır. Monoqrafiyada ölkədə iqtisadi islahatların aparılmasında dövlət quruculuğunda, demokratiyanın inkişafında möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin rolu və onun dəyərli kəlamlarına geniş istinad edilir. Müəllif çox haqlı olaraq yazır ki, bazar iqtisadiyyatı şəraitində dövlətin iqtisadi vəzifələri özünü həyata keçirilən iqtisadi siyasətdə tapır. Həmcinin dövlət tənzimi ilə bazar unsurları qarşılıqlı əlaqə və vəhdət halında çıxış edir ki, bu da iqtisadiyyatın mühüm problemlərinin həllinə istehsalın yönəldilməsini asanlaşdırır. Daha sonra müəllif yazır ki, bazar iqtisadiyyatı şəraitində dövlətin rol və məsuliyyətinin artması, funksiyaların genişlənməsi iqtisadiyyatın normal inkişafına əsaslı təsir edir ki bu da ölkədə sabitliyin təmin edilməsinə gətirib çıxarır. Ölkədə iqtisadi artımı təmin etmək və insanların maddi rifahını yaxşılaşdırmağın əsas amili sabitlikdir. Bu gün prezident Heydər Əliyevin rəhbərliyi sayəsində respublikada siyasi və iqtisadi sabitlik hökm sürür. Bu isə xarici sərmayədarlar üçün çox vacib göstəricidir. Sərmayədarların Azərbaycana axınının cəxəlməsi birinci növbədə siyasi sabitliklə bağlıdır.

Əsərdə göstərilir ki, Azərbaycan dövlətinin həyata keçirdiyi iqtisadi siyasət respublikanın vacib, aktual problemlərinin həllinə yönəldilib. Bu, birinci növbədə istehsalı inkişaf etdirmək və onun əsasında əhəlinin həyat səviyyəsini yüksəltməkdən ibarətdir.

Professor A.Şəkərliev əsərdə dünya ölkələrinin iqtisadiyyatı tənzim etmək sahəsindəki təcrübəsi məsələsinə geniş yer verir. O göstərir ki, respublikamızın dünya bazarında yerinin müəyyən edilməsi və onun mövqeyinin perspektiv dövr üçün möhkəmləndirilməsi dövlətin siyasi-iqtisadi fəaliyyətinin prioritet istiqamətlərindən birinə cəvrilmişdir. Belə ki, dünyada baş verən köklü keyfiyyət dəyişiklikləri, o cümlədən beynəlxalq əmək bölgüsünün yeni əsas üzərində dərinləşməsi, qlobal problemlərin kəskinləşməsi, elmi-texniki

131

tərəqqinin inqilabi xarakter alması və s. beynəlxalq iqtisadi münasibətlərdə inteqrasiya prosesini obyektiv zərurətə cəvirmişdir. Suverenlik və iqtisadi müstəqillik yoluna qədəm qoymuş Azərbaycan Respublikası xarici ölkələrlə qarşılıqlı fayda verən əlvərişli iqtisadi əlaqələri genişləndirməkdədir. Belə bir əlaqənin yaradılması üçün Azərbaycanda həm istiqlalıyyətimizin iqtisadi təməlinin möhkəmləndirilməsini

təmin edə biləcək ictimai-siyasi qüvvə və həm də zəruri iqtisadi potensial imkanlar mövcuddur.

Professor Arif Şəkəraliyevin yazmış olduğu monoqrafiya elmi işçilər, aspirantlar, magistrələr, tələbələr üçün çox faydalı tədqiqat əsəridir və bu işdə müəllifə yeni-yeni uğurlar arzu edirik.

«Azərbaycan» qəzeti

18 mart 2001-ci il

132

Sulhə doğru irəliləyiş

Dünya ictimaiyyətinin diqqət mərkəzində olan Ki Uest danışıqları başa çatdı. Ermənistan-Azərbaycan münacişəsinin nizamlanması istiqamətində iki ölkənin prezidentləri arasında keçirilən 16-cı görüşün kifayət qədər ümidverici olduğunu qeyd etsək, yanlışdır.

Azərbaycan Respublikasının prezidenti möhtərəm Heydər Əliyev Dağlıq Qarabağ münacişəsinin aradan qaldırmaq üçün ardıcıl və əməli iş aparır. Bu siyasətin nəticəsidir ki, artıq ABŞ dövləti Ermənistanı təcavüzkar dövlət kimi tanıdığını bəyan etdi. Bu isə Dağlıq Qarabağ münacişəsinin müzakirə olunduğu Ki Uest danışıqlarında mühüm irəliləyişlərin əldə edildiyini bir daha təsdiq edir. Beləliklə də, respublika prezidenti möhtərəm Heydər Əliyevin Qarabağ münacişəsinin sulh yolu ilə həll etmək üçün göstərdiyi cəhdlərin, nəhayət ki, səmərə verdiyi bəlli olur.

Azərbaycan Respublikasının prezidenti möhtərəm Heydər Əliyevin aprelin 9-da Vaşinqtonda Ağ evdə ABŞ-ın prezidenti Corc Buş ilə görüşü daha əlamətdar hadisələrdən biridir. Belə ki, bu görüşdə Amerika və Azərbaycan arasında strateji tərəfdaşlıq, səciyyəli ikitərəfli münasibətlər, onların daha da inkişaf etdirilməsi və genişləndirilməsi, Xəzər dənizinin enerji ehtiyatlarının birgə işlənilməsi və dünya bazarlarına nəqli barədə geniş fikir mübadiləsi bir daha bunu təsdiq edir. Corc Buş Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münacişəsinin sulh yolu ilə tezliklə aradan qaldırılması üçün Azərbaycan tərəfinin göstərdiyi səyləri yüksək qiymətləndirmişdir.

Görüşdə möhtərəm prezidentimiz tərəfindən vurğulanan məsələlərdən biri Konqres tərəfindən 1992-ci ildə qəbul olunmuş ədalətsiz «907-ci düzəliş»in aradan qaldırılması məsələsidir. Bildiyimiz kimi, «907-ci düzəliş» hələ də qüvvədədir. Belə vəziyyətdə ABŞ-ın Ermənistanı təcavüzkar dövlət kimi tanıması, bizcə, Azərbaycanın xarici siyasətinin mühüm uğurlarından biridir. ABŞ-ın Cənubi Qafqazdakı mövqeyi xeyli dərəcədə Ermənistan-Azərbaycan

münasibətlərindən aslıdır. Ona görə də ABŞ maksimum çalışır ki, ilk növbədə Qarabağ münaqişəsinin həll olunmasında yaxından iştirak etsin.

«Izvestiya» qəzeti yazır ki, Cənub münasibətlərində ciddi böhran yarandığı bir vaxtda ABŞ prezidentinin Cənubi Qafqaza belə diqqət göstərməsi iki səbəblə bağlıdır. Birincisi, Amerika şirkətləri Xəzər regionunda neft planları cızdığından ABŞ burada vəziyyətin sabitləşməsində maraqlıdır. İkincisi, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin bu neft planlarında həlledici rol sahib Türkiyəyə mənfi təsirinə yol vermək istəmir.

«Nezavisimaa qazeta»nın müxbiri Arman Cilavyan yazır ki, Ki Uest danışıqları Moskva ucun həyəcan təbili olmalıdır.

Məlum olduğu kimi, Minsk qrupunun həmsədrləri, xüsusilə də ABŞ və Rusiya nümayəndələri ilk dəfədir ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli üzrə təkcə sözdə yox, həm də əməldə əməkdaşlıq edirlər. Problemin həllində, Cənubi Qafqazda sabitliyin bərqərar edilməsində maraqlı olduğu barədə Kreml nümayəndələrinin bəyanatları indi əvvəlkindən daha səmimi görünür.

Bizə belə gəlir ki, bu problem yalnız möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin aparmış olduğu müdrik diplomatiya və sulh yolu ilə həll edilə bilər. Bu baxımdan ABŞ prezidenti C.Buş Azərbaycan və Ermənistan dövlət başçılarını münaqişənin sulh yolu ilə həlli istiqamətində işlərini davam etdirməyə çağırır. Bundan başqa, ABŞ dövlət başçısı Ki Uestdə əldə olunmuş irəliləyişi dəstəklədiyini bildirib.

Bu gün möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin sulh, davamlı təhlükəsiz inkişaf uğrunda apardığı siyasət beynəlxalq miqyasda bəyanılır və təsdiqlənir. Məhz Cənubi Qafqazda və bütün dünyada sulhun bərqərar edilməsi uğrunda mübarizə aparması dünyada ona ictimai diqqətin, hörmətin və ehtiramın olduğunu bir daha sübut edir. Möhtərəm prezidentimizin gərgin əməyi və ardıcıl fəaliyyəti sayəsində həyata keçirilən siyasət respublikamızın müstəqilliyi, siyasi və iqtisadi suverenliyinin möhkəmləndirilməsi, demokratik, hüquqi və dünyəvi dövlətin yaradılması yolunda böyük nailiyyətlər əldə etməsi, beynəlxalq aləmdə respublikamızın mövqeyinin güclənməsi, dünyanın aparıcı dövlətlərinin maraqlarının

Azərbaycana cəlb edilməsi və bu əsasda Qafqazda aparıcı geosiyasi və iqtisadi maraqların cəmlənməsinə, regionda siyasi təhlükəsizlik sisteminin yaradılmasına, iqtisadi islahatların uğurla həyata keçirilməsinə və xalqın maddi rifahının getdikcə yaxşılaşmasına səbəb olmuşdur. bütün bunlar isə möhtərəm

prezidentimiz Heydər Əliyevin hakimiyyət ilə bağlıdır. Bu haqda Pol Anri Holbax vaxtilə yazırdı: «Hakimiyyət yalnız o vaxt boyuk nemət olur ki, onu əldə edən adama təbiət tərbiyə, alicənablıq, quvvətli ruh, geniş urək, dərin ağıl, boyuk təcrübə vermişdir».

Biz bu gün deyə bilərik ki, xalq yalnız sevib-secdiyi dahi oğlu, möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevə Azərbaycanın belə cətin problemlərinin həllini etibar edib. Bu işdə ona olkəmizin xoşbəxt gələcəyi naminə yeni-yeni uğurlar arzu edirik.

«Azərbaycan» qəzeti

18 aprel 2001-ci il

135

Iqtisadçı kadr hazırlığı

«Persona» iqtisadi qəzet kimi nəşrə başlayır. Bu baxımdan olkə iqtisadiyyatında baş verən hadisələri, əsas iqtisadi prosesləri daim diqqət mərkəzində saxlamaq qərarındayıq. Iqtisadi mətbu orqanı olaraq diqqət yetirəcəyimiz məsələlərdən biri də olkədə iqtisadçı kadrların hazırlığıdır. Belə kadr hazırlığı iqtisadiyyatın həm bugunu, həm də perspektivi ucun önəmli olduğu qədər, iqtisadi mətbu orqanda muzakirəsi də əhəmiyyətlidir.

Məlumdur ki, olkəmizdə iqtisadçı kadrlar hazırlayan boyuk və yeganə muəssisə Azərbaycan Dövlət Iqtisad Universitetidir. Qəzetimizin nəşri bu təhsil muəssisəsinin 70 illik yubileyi ilə bir vaxta təsaduf edir, ki, belə bir şəraitdə «Persona»nın ilk sayının ilk səhifələrində universitetin yubileyinə həsr edilmiş yazılara yer ayırmaq yerinə düşür. Məvzu ilə bağlı həmsöhbətimiz Azərbaycan Dövlət Iqtisad Universitetinin elmi işlər üzrə prorektoru, iqtisad elmləri doktoru-professor Arif Şəkərəliyevdir. Professor ilk sualımıza cavab olaraq bu təhsil muəssisəsinin keçdiyi boyuk tarixi yoldan başladı:

-70 illik yubileyini qeyd etdiyimiz universitetimiz arxada qalan bu müddət ərzində muxtəlif adlar altında fəaliyyət göstərüb. Kooperativ Institutu, Sosisal Iqtisad Institutu, Xalq Təsərrufatı Institutu və digər formalarda adlandırılıb. 1930-cu il sentyabrın 1-də fəaliyyətə başlayan təhsil muəssisəsində hər şeyi yenidən qurmaq zərurəti yaranmışdır. Bir sözlə, hər şey sıfırdan başlamalı idi. Artıq indi universitetin geniş bazası var. Və bu 70 il ərzində o cəmiyyətdə daim boyuk nüfuza sahiblik edir. Biz fəxrlə deyə bilərik ki, bütün bunların yaranmasında bizim sələflərimizin boyuk rolu olub. Xüsusilə institutun ilk direktoru Mehdi İsmayılovun fəaliyyəti musbət qiymətləndirilməlidir.

Professor A.Şəkərliev hazırda İqtisad Universitetinin iqtisadçı kadrlar hazırlamaqla yanaşı ölkənin ictimai-iqtisadi və siyasi həyatında da mühüm rol oynadığını bildirdi. «Ölkədə aparılan və aparılacaq islahatlarda Universitetin rolu necədir?» - sualını isə belə cavablandırdı:

136

-Ölkə prezidenti H.Əliyev cənablarının rəhbərliyi altında həyata keçirilən iqtisadi islahatların aparılmasında Universitetimizin kollektivi yaxından iştirak edir. Elm ilə iqtisadi proseslərin, istehsalın əlaqələndirilməsində, həmçinin iqtisad elminin müasir problemlərinin öyrənilməsində ADİUnun professor-muəllim heyətinin tədqiqat işlərinin səmərəsi diqqət mərkəzindədir.

Xatırladaq ki, bir qədər öncə dövlət başçısı təhsillə bağlı maraq doğuran bir fərman imzaladı. Və bu fərmana uyğun olaraq Azərbaycan Dövlət İqtisad İnstitutu Universitetə cəvridi. Professor Əli Abbasovun rektor təyin edildiyi təhsil müəssisəsində artıq çox şey yeniləşib. İqtisadi təhsil ocağında ciddi islahatlar müşahidə edilməkdədir. Həmsöhbətimiz bunlarla bərabər universitetdə elmi işlər sahəsində daha ciddi irəliləyişlər olduğunu bildirir:

-Ölkə prezidentinin sərəncamı ilə təsdiq edilmiş «Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində islahatı proqramı» 21-ci əsr Azərbaycan milli təhsil sisteminin, onun elminin strategiyasını müəyyənləşdirmişdir. Universitetimizlə bağlı bunları qeyd etmək istəyirəm ki, burada çalışan 700 nəfərdən çox professor-muəllim heyəti, 577 nəfər magistr, 41 aspirant və 95 dissertant ölkədə iqtisadi islahatların aparılması istiqamətini əsas götürərək, iqtisadiyyatın inkişafı üçün öz əməli təklifləri ilə çıxış edirlər. Təkcə ötən il universitetdə fəaliyyət göstərən ixtisaslaşmış şurada 2 nəfər elmlər doktoru, 8 nəfər isə elmlər namizədi dissertasiyasını müdafiə ediblər. Bundan başqa, universitet əməkdaşlarının 12 monoqrafiyası, 13 dərslik, 35 dərs vəsaiti, 300-dən çox elmi məqaləsi çap edilmişdir. Hətta ADİU-nun 15 nəfər əməkdaşının əsərləri xarici ölkələrdə nəşr olunub. Bir qədər öncə Təhsil Nazirliyi, Elmlər Akademiyasının və Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətinin təşəbbusu ilə «Neft strategiyası və Azərbaycanın sosial-iqtisadi problemləri» mövzusunda keçirilən respublika müsabiqəsində gənc tədqiqatçılardan 6 nəfəri 2-ci və 3-cü yerlərə layiq görülərək diplomla, həmçinin pul mukafatı ilə təltif olunublar.

Söhbətimizin sonunda professor İqtisad Universitetinin beynəlxalq əlaqələrində də ciddi yeniliklər olduğunu bildirdi.

137

70 illik yubileyini qeyd edən universitetin artıq bir sıra beynəlxalq təşkilatlarla, xarici ölkələrdə yerləşən institutlarla əlaqədar qurduğunu, elmi mübadilələr etdiyini söylədi.

«Persona» qəzeti

aprel 2001-ci il

138

Iqtisad elmi ölkənin tərəqqisinə xidmət edir

Respublikamız özünün iqtisadi və siyasi müstəqilliyini möhkəmləndirdikcə, demokratik proseslər, bütün sahələrdə olduğu kimi, təhsil sistemində də özünü buruzə verir. Müstəqil dövlətimizin Konstitusiyasına, Təhsil qanununa və digər normativ sənədlərə uyğun olaraq təhsil sisteminin inkişaf etdirilməsini demo_____kratiyanın nəticəsi kimi qiymətləndirmək olar.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Mohtərəm Heydər Əliyev cənablarının ölkəmizə rəhbərlik etməsi respublikamızın ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi həyatının bütün sahələrində olduğu kimi təhsil sahəsində də yeni inkişafa səbəb olmuşdur. Belə ki, ölkə prezidentinin siyasi uzaqgörənliyi, dövlətçilik təcrübəsi və gərgin əməyi nəticəsində respublikamızda yaranmış ictimai-siyasi sabitlik, yaradıcı və ahəngdar iş şəraiti, demokratik mühit təhsilimizin inkişafına ciddi təkan vermiş, onun qabaqcıl dövlətlərin təhsil sistemində inteqrasiyasında mühüm amilə çevrilmişdir.

Azərbaycan Respublikasını Prezidenti Mohtərəm Heydər Əliyevin 1999-il 15 iyun tarixli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş islahat proqramı təhsilin idarə olunmasında yeni prinsiplərin bərqərar olunmasının, təhsilin dünya standartlarına uyğunlaşdırılmasına, onun məzmununda köklü keyfiyyət dəyişikliklərinin aparılmasını, təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsini nəzərdə tutur.

«Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 13 iyun 2000-ci il tarixli fərmanı ölkəmizdə vətəndaşların təhsil hüququnu tam təmin etmək, milli təhsil konsepsiyalarının müddəalarını gərcəkləşdirmək, təhsil sistemində aparılan islahatları sürətləndirmək, idarəetmə mexanizmini təkmilləşdirmək, pedaqoji kadrların müasir tələblər səviyyəsində hazırlanmasını təmin etmək, təhsildə maddi-texniki və kadr potensialından istifadənin səmərəliliyini artırmaq məqsədi daşıyır.

Həmin fərmanın 7-ci bəndinə əsasən Azərbaycan dövlət

Iqtisad İnstitutu və Bakı Əmtəəşünaslıq Kommersiya

139

Institutunun bazasında Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti

yaradılmışdır. 1930-cu ildə Bakı Dövlət Universitetinin iqtisad fakültəsinin bazası əsasında təşkil edilmiş bu tədris ocağı əvvəlcə K.Marks adına Azərbaycan Dövlət Sosial-iqtisad İnstitutu adı ilə təsis edilmiş, sonra isə müxtəlif dövrlərdə başqa adlarda fəaliyyət göstərmişdir.

Bu gün 70 illik yubileyinə hazırladığımız və demokratik prinsiplər əsasında fəaliyyət göstərən təhsil ocaqlarından biri Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetidir. Bu universitet yüksək maddi-texniki baza əsasında təhsil işini keyfiyyətli qurmağı bacaran, səviyyəli, tanınmış alim və mütəxəssisləri ilə müasir tələblərə uyğun rəqabətə davam gətirəcək yüksək keyfiyyətli kadr hazırlamağı qarşısına məqsəd qoymuşdur. Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti respublikamız və xarici dövlətlər üçün yüksək ixtisaslı mütəxəssislər, iqtisadçı və əmtəəşünaslıq ixtisasları üzrə elmi-pedaqoji kadrlar hazırlayan, ixtisasartırmanı və yenidən hazırlanmanı həyata keçirən aparıcı ali təhsil və elm mərkəzidir. Universitet fəaliyyət göstərdiyi bu müddət ərzində 70 mindən çox mütəxəssis hazırlamışdır. İndi həmin mütəxəssislər ölkəmizdə və uzaq xarici ölkələrdə çalışırlar.

Doğma universitetimizdə təhsilin və elmi-tədqiqat işlərinin yüksək səviyyədə təşkil edilməsi daim diqqət mərkəzindədir. Təhsilin yüksək səviyyədə aparılmasını şərtləndirən əsas cəhətlərdən biri də kadr potensialına malik olmaqdır. Bu gün AzDIU-da 15 fakültə, 50 kafedra, o cümlədən 27 ixtisas kafedrası, 2 elmi-tədqiqat laboratoriyası fəaliyyət göstərir. Universitetdə 11030 nəfər tələbə (bakalavr) və 576 magistr təhsil alır. Onların təhsili ilə 54 nəfər elmlər doktoru, professor, 287 nəfər elmlər namizədi, dosent məşğul olur.

Hazırda müstəqil Azərbaycan Respublikasının dünya təsərrüfat sistemində inteqrasiyası güclənir. Belə ki, dünya elminə inteqrasiyanın əsas şərtlərindən biri də komputer texnikasından istifadə bacarığı, informatika sahəsində biliklərin lazımi səviyyədə olmasıdır. Bu gün hazırlanan mütəxəssis ilk növbədə ixtisas fənninə, xarici dil və komputer texnikasına mükəmməl yiyələnmişdir.

140

Məhz bu baxımdan Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetində həmin sahə üzrə əməli işlər həyata keçirilir. Universitetin rektoru, millət vəkili akademik Əli Abbasovun təşəbbusu və rəhbərliyi ilə bu təhsil ocağının Internet sistemində qoşulması və yeni «İqtisadi informatika» elmi-tədqiqat laboratoriyasının yaradılması elm ocağının həyatında baş vermiş yeni hadisələrdəndir.

Universitetimizin elmi potensialı bizə dünyanın bir sıra aparıcı təhsil ocaqları ilə əməkdaşlıq etməyə şərait yaradır. Belə ki, son illərdə Türkiyənin Mərmərə Universiteti, Moskva Dövlət Universiteti, Moskva Xalq təsərrüfatı Akademiyası, Sankt-Peterburq Maliyyə-iqtisad Universiteti, Kiyev Dövlət Universiteti, Almaniyanın Bonn Universiteti, Amsterdam Universiteti, Fransanın Monpelye Universiteti və s. ilə yaxından elmi əməkdaşlıq edirik. Tədrisin keyfiyyətini yüksəltmək və beynəlxalq standartlara çatdırmaq məqsədilə universitetimiz «TACIS», «TEMPUS-TACIS», «SOROS» beynəlxalq proqramlarında fəal iştirak edir.

Təhsil Nazirliyinin yeni dərsləklərin, dərs vəsaitlərinin, yeni fənn proqramlarının beynəlxalq standartlar səviyyəsinə çatdırılmasına xüsusi fikir verilir. Bu məsələ Təhsil Nazirimiz hörmətli Misir Mərdanovun daim diqqət mərkəzindədir.

Xüsusi olaraq magistratura pilləsində tədrisin aparılması və dissertasiya işlərinin yüksəltmək məsələsinə qayğı ilə yanaşılır. Vaxtaşırı olaraq yerinə yetirilmiş dissertasiya işlərinin keyfiyyətinin ekspertizası aparılır ki, bu da rəhbər və magistrlərin məsuliyyətini artırır.

Universitetimiz müstəqil dövlətimiz qarşısında vəzifə və məsuliyyətini dərk edərək Azərbaycan xalqının milli-mənəvi, mədəni dəyərlərin umumbəşəri dəyərlərlə zənginləşdirmək, milli mentalitetimizə yad olan halların qarşısının alınması, milli adət-ənənələrinin qorunması, həmcinin müasir dövrün tələblərinə cavab verəcək gənclərin vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə olunması istiqamətində ardıcıl iş aparır.

Universitetdə elmi-tədqiqat işlərinin aparılmasına xüsusi diqqət yetirilir. Belə ki, bu ilin mart ayının 26-28-də Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin 70 illik yubileyinə həsr edilmiş elmi konfrans keçirildi. Konfrans öz işini 13 141

bolmə üzrə davam etdirdi. Burada bolmə iclaslarında 600-dən çox məruzə dinləndi, iqtisad elminin müasir aktual problemləri və onların həlli yolları haqqında professor-muəllim heyətinin əməli və nəzəri təklifləri eşidildi. Butun təkliflər bilavasitə olkə iqtisadiyyatının inkişafı, tədrisin səviyyəsinin yüksəldilməsinə xidmət edir.

Tələbələrin elmi-tədqiqat işlərinə cəlb edilməsi sahəsində də müəyyən işlər görülür. Cari ilin aprel ayının 14-də Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin 70 illik yubileyinə həsr edilmiş «Bazar iqtisadiyyatına keçid şəraitində iqtisadi idarəetmə və onun informasiya təminatı problemləri» mövzusunda Tələbə Elmi Cəmiyyətinin Konfransı keçirilmişdir. Bu konfransda bakalavr və magistr pilləsində

təhsil alan gənclər maraqlı mövzularla çıxış etdilər. Çıxışlar bazar iqtisadiyyatına keçid şəraitində idarəetmənin problemləri, idarəetmə ucotunun rolu, kompüterləşdirilmiş muhasibat ucotunun təşkili, iqtisadi idarəetmə və makroiqtisadi qeyri-sabitlik və s. kimi maraqlı məsələlərə həsr edilmişdir. Belə bir faktı qeyd etmək lazımdır ki, təkcə 2000-ci ildə universitetdə 2 nəfər doktorluq, 8 nəfər isə namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. Bu müddətdə Universitet əməkdaşlarının 12 monoqrafiyası, 13 dərslik, 35 dərs vəsaiti, 300-dən çox elmi məqaləsi çap edilmişdir. 15 nəfər əməkdaşın xarici ölkələrdə əsərləri dərc edilmişdir.

Təhsil Nazirliyi, Elmlər Akademiyasının və Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətinin təşəbbusu ilə «Neft strategiyası və Azərbaycanın sosial-iqtisadi problemləri» mövzusunda keçirilən respublika müsabiqəsində gənc tədqiqatçılardan 6 nəfəri 2-ci və 3-cü yeri tutaraq diplom və pul mukafatları ilə qiymətləndirilmişlər.

Universitetimizin qazandığı bugünkü müvəffəqiyyətlər bilavasitə möhtərəm prezidentimizin bu sahəyə diqqət və qayğısı ilə bağlıdır.

Dünya ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, dövlət elm sahəsinə məqsədli və ardıcıl kömək edəndə bu sahə daha da sürətlə inkişaf edir.

142

Respublikamızda 1996-cı ildən başlayaraq həyata keçirilən iqtisadi inkişaf və maliyyə sabitliyi dövlətin sosial yönümlü siyasət aparmaq imkanlarını genişləndirmişdir. Dövlət büdcəsinin sosial yönümlü xərcləri icərisində təhsil xərcləri mühüm yer tutur. 1996-cı ildə dövlət büdcəsindən təhsilin maliyyələşdirilməsi üçün ayrılan vəsaitin həcmi 500,2 milyard manat olmuşdursa, 1998-ci ildə artıq bu rəqəm 564,8 milyard manat 913% çox), 1999-cu ildə 790,4 milyard manat (40% çox) təşkil etmişdir.

2000-ci ilin dövlət büdcəsində isə təhsil xərclərinin həcmi 955,3 milyard manatadək artırılmışdır ki, bu da 1996-cı illə müqayisədə 91% çoxdur.

Ümumiyyətlə, hazırda təhsil xərcləri Azərbaycanın dövlət büdcəsi xərclərinin 25%-ni təşkil edir.

Hazırda dövlətimizin başcısı möhtərəm Heydər Əliyevin qayğısı sayəsində doğma universitetimiz dövlətin təhsil və elmi-texniki siyasətini həyata keçirmək məqsədilə inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsindən bəhrələnir, məqsədli proqramlardan, qanunvericilik aktlarından səmərəli şəkildə istifadə etməklə tədrisin və elmi-tədqiqat işlərinin keyfiyyətini yüksəltmək sayəsində müəyyən uğurlar qazanır. Butun bu işlər

isə doğma universitet kollektivinin 70 illik yubileyə hədiyyəsidir.

«Respublika» qəzeti,

5 may 2001-ci il

143

Azərbaycanın neft strategiyası uğurla həyata keçir

-Arif müəllim, «Əsrin müqaviləsi»nin reallaşması istiqamətində görülən işlər və perspektivlər barədə nə deyərdiniz?

-Azərbaycanın neft strategiyası respublika prezidenti möhtərəm Heydər Əliyevin daim diqqət mərkəzindədir. Belə ki, bu ilin may ayının 7-də prezident yanında Boyuk Britaniyanın BP şirkətinin ölkəmizdə həyata keçirdiy layihələrin təqdimat mərasimində ölkəmizin neft strategiyasının əhəmiyyəti bir daha vurğulanmışdır. Mərasimdə bir daha Azərbaycana gəlmiş bütün şirkətlər icərisində BP şirkətinin gəduyu işlər müsbət qiymətləndirilmiş və Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafında onun xüsusi rol oynaması göstərilmişdir.

1994-cu il sentyabrın 20-də müstəqil Azərbaycanın ictimai-siyasi və iqtisadi həyatında cox mühum hadisə baş verdi. Möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə dünyanın aparıcı dövlətlərinin iri şirkətləri Xəzər neftinin cıxarılması və dünya bazarına nəqlinə dair «Əsrin müqaviləsi»ni imzaladılar. Bu günədək həmin müqavilə üzrə 10 milyon tondan cox neft hasil edilmiş, Azərbaycanın aparıcı neft şirkətləri ilə imzaladığı müqavilələrin sayı 21-ə catmışdır. «Əsrin müqaviləsi» Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini, xalqın öz taleyinin sahibi olduğunu, özünə aid məsələləri müstəqil həll etdiyini göstərməklə yanaşı, ölkəmizin dünya iqtisadiyyatına qovuşmasında da mühum və həlledici rol oynamışdır.

Tarixə «Əsrin müqaviləsi» kimi daxil olan «Cıraq», «Azəri», «Günəşli», «Şahdəniz» və s. yataqların dərinliklərində yerləşən iri neft layihələri btən əsrin ən iri neft layihələri oətn əsrin ən iri neft layihələrindəndir. Azərbaycan neft ehtiyatlarının birgə işlənməsi ucun buraya dünyanın bir cox dövlətlərindən xarici şirkətlərin dəvət olunması, müqavilələrin bağlanması və onların fəaliyyəti ucun əlverişli şəraitin yaradılması neft strategiyasının siyasi istiqamətinin reallaşması ucun zəmin yaratmışdır.

144

Azərbaycanda həyata keçirilən neft siyasəti ölkəmizdə xarici sərmayələrlə yanaşı, müasir texnologiyaların, iş təcrübələrinin, yeni idarəcilik qaydalarının, iqtisadi

munasibətlərin daxil olması ucun də şərait yaradıb.

Dunya ölkələrinin enerji balansında neftin payı durmadan artmaqdadır. Hər il dünyada müxtəlif enerji novlərinə tələbatın daha artması gözlənilir.

-Bununla yanaşı, neft və qazın digər məqsədlər ucun istifadə edilməsi də artmaqda davam edir. Müasir həyatımızı neft və qaz emalından əldə edilmiş müxtəlif növ məhsullarsız təsəvvür etmək mümkün deyil. Dünyada neft və qaz ehtiyatlarının hələ də kifayət qədər zəngin olması yaxın onilliklərdə «yanacaq aclığı» qorxusunun yaranmayacağına əsas verir. Ancaq bu ehtiyatlar Yer kürəsində olduqca qeyribərabər paylanmışdır.

-Elədir. Xəzər bölgəsində yerləşən iri həcmdə neft ehtiyatlarına tələbatın böyük olması faktını son dövrlərdə bu regionda gedən diplomatik oyunlar, məkana istər Qərbi, istər Şərqi, istərsə də digər istiqamətlərdən marağın durmadan artması, butunlukdə Qafqaz və Xəzərətrafi bölgənin UmumiAvropa integrasiya prosesinə cəlb olunması kimi amillər sübut edir. Avroasiya dəhlizinin, Qədim İpək yolunun üzərində yerləşən, zəngin maddi və mənəvi dəyərə malik olan və strateji bir amil kimi istifadə edən Azərbaycanın bu integrasiya prosesində həqiqətən də böyük şansa malik olması faktı realdır. Belə ki, artıq dünyanın ən nəhəng transmilli neft korporasiyaları ilə 21 böyük neft sazişləri imzalamış Azərbaycan hökuməti bu neft layihələrinin reallaşdırılması məqsədilə yaxın 30-40 il ərzində təqribən 50-60 milyard dollar həcmində sərmayə qoyuluşu cəlb etmək fikrindədir.

Respublika iqtisadiyyatının umumdünya təsərrüfatı ilə coxşaxəli və intensiv integrasiyası müstəqil Azərbaycan Respublikasının rəsmi dövlət siyasətinin aparıcı istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir.

Möhtərəm prezidentimiz cənab Heydər Əliyevin aparmış olduğu xarici dövlət siyasəti ticarət, investisiya, maliyyə, kredit, valyuta, humanitar və s. sahələrdə uğurla həyata keçir.

Belə ki, bazar iqtisadiyyatına keçidlə əlaqədar olaraq

145

respublikamızda milli iqtisadiyyatın formalaşması və inkişafı yalnız daxili imkanlarla deyil, xeyli dərəcədə xarici amillərlə beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin bütün formalarından geniş, səmərəli şəkildə istifadəsi ilə bağlıdır.

-Arif müəllim, neft strategiyasının inkişafının siyasi və iqtisadi istiqamətləri barədə hansı açıqlanmanı verə bilərsiniz?

-Neft sahəsində aparılan strategiyanı şərti olaraq siyasi və iqtisadi strategiyaya ayırmaq olar. Neft strategiyasının mühüm qolu olan siyasi strategiyanın əsasını Azərbaycan

neftini, butovlukdə olkəmizi dünya dövlətləri icərisində tanımaq, olkə iqtisadi sisteminə integrasiyasını gücləndirmək və Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə mövqeyinin möhkəmləndirilməsinə yönələn siyasətin təşkil edilməsi ucun zəmin yaratmışdır.

«Əsrin müqaviləsi» cərcivəsində möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycanda fəaliyyət göstərən xarici şirkətlər ucun zəruri qanunverici baza və investisiya mühiti yaradılmışdır. Bu qanunverici baza və investisiya mühiti digər qeyri-neft sahələrinə sərmayələrin cəlb edilməsi və onların bölgüsü, yerləşdirilməsi ucun da əlverişlidir.

Respublikamızın müəssisə və təşkilatlarında bu cür qayda, təcrübə və yeni texnologiyaların tətbiq edilməsi olkəmizdə aparılan iqtisadi islahatların sürətlə həyata keçirilməsinə köməklik edir.

Bunula yanaşı, Azərbaycanda, xüsusən sənaye rayonlarında, neftin hasilı və emalı obyektlərin ətrafında ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində də çoxlu problemlər mövcuddur. Olkəmizdə fəaliyyət göstərən xarici şirkətlərin bu sahədəki təcrübəsi və istifadə etdikləri texnoloji qaydalar bizim ekoloji mühitin qorunmasında da istifadə edilə bilər.

Iqtisadi strategiyanın digər məqsədlərin biri neft sahəsində çalışan xarici şirkətlərin fəaliyyətlərindən vergilərin toplanmasıdır. Azərbaycanın büdcəsinə, sosial fondlara ödəmələr, vergilər, icarə haqları, boru kəməri tarifləri və digər ödənişlər formasında alınır. Alınan vəsait əhalinin həyat şəraitinin yaxşılaşması ucun istifadə ediləcəkdir.

146

Artıq Azərbaycana bonus və başqa ödənişlər şəklində 372 milyon dollar ödənilmişdir. Bununla yanaşı, olkəmiz icarə haqqı və sosial fondlara ödənişlər şəklində 30 milyon dollar həcmində vəsait əldə etmişdir.

-Neft sənayesinə investisiya axınının yüksək olmasını nəzərə alaraq sahənin istehsal proseslərinin və infrastrukturunun təşkili zamanı Azərbaycan iqtisadiyyatının digər sahələrinin ehtiyatları da unudulmamalıdır. Bu cür yanaşma Azərbaycan iqtisadiyyatının bütün sahələrinin proporsional inkişafı ucun da mübit şərait yaradır.

-Düzür, Azərbaycanın rayonlarında 90-cı illərin əvvəllərində sənayenin, kənd təsərrüfatının zəif inkişaf etməsi, orada işsizliyin artması əhalinin şəhərlərə miqrasiyasının güclənməsinə səbəb olmuşdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, neft yataqlarının yerləşdiyi ərazi Abşeron və Xəzər regionu ilə yanaşı, Azərbaycanın digər

rayonlarını əhatə edir. Bununla əlaqədar olaraq neftin dənizdəki hasilatı ilə yanaşı, Azərbaycanın bölgələrinin və onun ehtiyatlarının mənimsənilməsinə son illər diqqət artırılmışdır. Bu isə möhtərəm prezidentimiz cənab Heydər Əliyevin həyata keçirmiş olduğu məqsədyonlu siyasətin nəticəsidir.

Belə ki, Azərbaycanın Siyəzən – Quba bölgəsindəki «Siyəzən», «Canqadar-Zarat», «Nardaran», «Zağlı-Zeyvə», Neftçala – Salyan bölgəsindəki «Muradxanlı», «Carlı», «Mollakənd», «Babazən», «Kurovdag», «Xıdırılı», «Padar», Naftalan-Tərtər bölgəsindəki neft yataqlarının istismarının genişlənməsi və burada kəşfiyyat işlərinin artırılması rayonlarda neft sənayesi obyektlərinin inkişafına şərait yaradacaqdır.

Bununla əlaqədar olaraq Azərbaycanın neft ehtiyatları olan bölgələrinə investisiyaların proporsional şəkildə yönəldilməsi rayonlarda da iqtisadiyyatın canlanmasına, məşğulluğun artmasına və əhəlinin maddi vəziyyətinin yaxşılaşmasına şərait yaradacaqdır.

Hazırda Abşeron ilə yanaşı Azərbaycanın digər bölgələrində də neft ehtiyatlarının mənimsənilməsi ilə əlaqədar olaraq işlər həyata keçirilir. İmişli rayonunda «Muradxanlı»

147

yatağının işlənməsi, Bakıdan 50-70 km Cənubda – Cənub-Qərbi Qobustan sahəsinin işlənməsi bu rayonda da sənaye sahələrinin inkişafı üçün şərait yaradır.

Neft strategiyasının neft hasilatının artırılması ilə yanaşı neft emalı sənayesinin də inkişafına diqqət artırılır. Belə ki, Azərbaycanda bu istiqamətdə böyük işlər görülməkdədir. «Azərneftyağ» İstehsalat Birliyində ildə 250 min ton istehsal gücü olan yeni bitum qurğusunun tikintisi respublikada bitum, asfalt kimi neft məhsullarına olan tələbatın ödənilməsi və keyfiyyətinin yaxşılaşması üçün şərait yaradacaqdır.

-Neft sənayesinin inkişaf etdirilməsi infrastruktur sahələrin inkişafına da güclü təsir göstərəcəkdir.

-Neft sənayesinin istehsal infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi Azərbaycanda eyni zamanda nəqliyyat, rabitə, enerji təchizatı şəbəkəsi, su təchizatı sisteminin yaxşılaşması üçün də şərait yaradır. Əhəlinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsində eyni zamanda neft sənayesinin sosial infrastrukturunu təşkil edən səhiyyə, ticarət, idman, bədən tərbiyəsi, maarif, məişət xidməti müəssisələrinin əhəmiyyəti böyükdür. Məhz bu istiqamətdə ardıcıl olaraq iş aparılır. Azərbaycanda neft sənayesinin yerləşdiyi ərazidə istehsal və sosial infrastruktur digər rayonlara nisbətən daha üstün

inkişaf etmişdir və əhalinin həyat səviyyəsi bu rayonlarda daha yüksəkdir. Bununla əlaqədar olaraq neftdən daxil olan gəlirin bolgusu zamanı bütün neft rayonlarının tələbləri bərabər nəzərə alınmalıdır.

-Arif müəllim, əhalinin qazla təminatında müəyyən problemlər mövcuddur. Bu problemin həlli sahəsində nə kimi işlər gözlənilir?

-Doğrudur, bu sahədə müəyyən çatışmazlıqlar vardır. Əvvəla, ilk növbədə respublikanın kəndlərinin qazla təchizatı arzu olunan səviyyədə deyil. Lakin bu sahə də möhtərəm prezidentimizin daim diqqət mərkəzindədir. Azərbaycanda əhalinin sosial-iqtisadi vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasında xam neftin hasil olunması ilə yanaşı, qaz istehsalının da əhəmiyyəti böyükdür.

Qaz hasilatının artırılması istehsalın və əhalinin qaza olan tələbatının ödənilməsi üçün imkan yaradır. Bu sahədə də 148

Azərbaycan hökuməti tərəfindən mühüm işlər görülmüş və görülməkdədir. Xarici neft şirkətləri ilə bağlanmış müqavilələrin şərtlərinə uyğun olaraq neft ilə bərabər çıxarılan səmt qazı Azərbaycana pulsuz verilir. Bu günədək neft konsorsiumu tərəfindən 1,5 milyard kubmetr səmt qazı çıxarılmış və Azərbaycana pulsuz verilmişdir. Xəzər dənizinin «Şahdəniz» yatağında çox böyük qaz ehtiyatının aşkar edilməsi Azərbaycanın neft ölkəsi olmaqla bərabər qaz ölkəsi kimi də tanınmasına şərait yaradır. Azərbaycan geoloqlarının proqnozlarına əsasən, «Şahdəniz» yatağının qaz ehtiyatları 1 trilyon kubmetrdən çoxdur. Bu yatağın istismarı, Azərbaycanın daxili tələbatının ödənilməsi ilə yanaşı, onu xarici bazarlara ixrac etməyə də şərait yaradacaqdır. Bu da ölkəmizin valyuta potensialının daha da artırılmasına imkan verəcəkdir.

-«Əsrin müqaviləsi» Azərbaycan xalqının maddi rifahının yüksəldilməsində nə kimi rol oynayacaq?

-«Əsrin müqaviləsi»nin beşinci ildönümünün qeyd edilməsi zamanı ARDNŞ-nin birinci vitse-prezidenti, millət vəkili İlham Əliyev öz məruzəsində müqavilənin gələcək perspektivləri haqqında çox dəyərli məlumatlar vermişdir. Onun sözlərinə əsasən, 2000-ci ildən etibarən «Azəri», «Cıraq», «Günəşli» yataqlarından Azərbaycan mənfəət neftini almağa başlayacaqdır. Bu mənfəət neftinin satışından ölkənin xalis büdcə gəliri 2000-ci ildən 100-150 milyon dollar təşkil etməlidir. Yaxın illərdə bu məbləğ 300, 500, 700 milyon dollara qədər artacaq, 1 milyard dolları otəcəkdir.

Mayın 7-də Azərbaycan prezidenti cənab Heydər Əliyevin yanında BP şirkətinin layihələrinin təqdimatı zamanı

mohtərəm prezidentimiz göstərmişdir ki: «İndi Azərbaycan əgər 2-3 ildən sonra məhz bu müqavilələrdən ilə 500 milyon dollar gəlir əldə edəcəksə və 2011-ci ildə təkcə bu müqavilədən sizin dediyiniz 5-6 milyard dollar gəlir əldə olunacaqsə, onda görün bizim gorduyumuz işlər Azərbaycan xalqının rifah halını yaxşılaşdırmaq, ölkəmizi inkişaf etdirmək üçün Azərbaycanı çiçəklənən, inkişaf edən ölkəyə çevirmək üçün nələr edirik».

Azərbaycan neftinin satışından əldə edilən gəlirin səmərəli istifadəsinə, onun düzgün bolgusuna da diqqət
149

yetirilməlidir. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, Azərbaycanın sosial-iqtisadi problemlərinin həlli təkcə neft sənayesinin inkişafı deyil, digər qeyri-neft sahələrinin inkişafından da çox asılıdır. Bununla əlaqədar olaraq neft strategiyasının əsas məqsədlərindən biri əldə edilən vəsaitin Azərbaycan xalqının rifahı naminə düzgün və səmərəli istifadəsinin təşkil olunmasıdır.

Bu məqsədlə 29 dekabr 1999-cu il tarixdə respublika prezidenti mohtərəm Heydər Əliyevin fərmanı ilə Azərbaycanda Neft Fondunun yaradılması, dövlət başçımızın atdığı müdrik addımlardan biridir. Neft Fondu neftin ixracından daxil olan mənfəətdən və xarici investisiyalardan vergilər hesabına əsasən formalaşır. Neft Fondunun fəaliyyəti neft-dən daxil olan gəlirin istifadəsinin daha səmərəli olması üçün şərait yaradır və ona nəzarəti gücləndirir.

Neft Fonduna daxil olan vəsaitdən səmərəli və məqsədyonlu istifadənin təşkil edilməsi, Azərbaycanda həyata keçirilən neft strategiyasının mühüm şərtlərindən biri kimi qiymətləndirilməlidir. Neft Fondu əsasən gələcəkdə iqtisadiyyatın infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi, qeyri-neft sahələrinin inkişafı və əhəlinin maddi rifahının yüksəldilməsinə sərf ediləcəkdir.

-Arif müəllim, Azərbaycan neftinin perspektivləri barədə nə deyə bilərsiniz?

-Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan neftinin dünya bazarına boru kəməri ilə nəqli Bakı-Supsa marşrutu ilə təmin olunur. Əlbəttə ki, 2004-cü ildə Azərbaycan hökumətinin neft layihələrindən hasil ediləcək böyük həcmdə neftin oturuculuk qabiliyyəti ilə ərzində maksimum 5,1 milyon ton olan Bakı-Supsa ilə nəqli mümkün deyil. Bu məqsədlə də uzun sürən mübahisələrdən, danışıqlardan, saysız-hesabsız bəyannamələrdən sonra, nəhayət ki, 1999-cu il 18 noyabr tarixdə İstanbulda ATƏT ölkələrinin zivə görüşü zamanı xam neftin əsas ixrac boru kəməri olan Bakı-Tbilisi-Ceyhan

vasitəsilə, Azərbaycan-Gurcistan və Türkiyə ərazilərindən daşınmasına dair Azərbaycan-Gurcistan və Türkiyə arasında ABŞ prezidenti Bill Klintonun iştirakı ilə hökumətlərarası saziş imzalandı. Bu fakt siyasi mənbələrdə Azərbaycanın uzun

150

surən mübarizədən sonra Qərblə qovuşması kimi qiymətləndirilir.

Göründüyü kimi, neft əmlii həqiqətən də çox cətin siyasi və iqtisadi problemlərlə uz-uzə qoyulmuş beynəlxalq aləmdə ilk, kövrək addımlarını atan, müstəqillik və azadlıq yolunda inamla addımlayan, dünya siyasəti, iqtisadiyyat, mədəniyyət institutları ilə sıx inteqrasiyaya qoşulan demokratik, pluralizm, insan hüquqları, azad bazar iqtisadiyyatı prinsiplərindən irəli gələn ideyalarla bəhrələnməyə can atan Azərbaycanın həyatı maraqlarının reallaşması yolunda ən mühüm bir amildir. Əlbəttə ki, bu gün xarici siyasətimizin qarşısında duran ən mühüm tələblərin həyata keçirilməsi, beynəlxalq aləmdə Azərbaycan maraqlarının möhkəmləndirilməsi, dünya dövlətləri ilə istər siyasi, istərsə də iqtisadi sahələrdə ikitərəfli və co_____xtərəfli əlaqələrin qurulması və gücləndirilməsi və Azərbaycanda investisiya fəaliyyətinin genişləndirilməsi, böyük potensiala malik, lakin dağıdılmış ölkə iqtisadiyyatının digər sahələrində canlanmanın da inkişafın təmin edilməsi və butovlukdə Azərbaycanda əlverişli biznes imkanlarının yaradılmasında neft amilinin dəyəri əvəzsizdir.

Belə bir faktı göstərə bilərəm ki, Dövlətlərarası İqtisadi Xəbər Agentliyinə istinad edərək Azərbaycan – Türk Sənayesi və İş Adamları Beynəlxalq Cümhuriyyətinin verdiyi məlumata görə, qarşıdan gələn 5 il ərzində dünya miqyasındakı xarici sərmayələrin 0.5 faizinin Azərbaycan iqtisadiyyatına qoyulması gözlənilir. 2001-2005-ci illər ərzində Azərbaycana hər il orta hesabla 1,3 milyard dollar həcmində xarici investisiya qoyulacaq. Bu rəqəm İrana qoyulacaq sərmayədən iki dəfə, Qazaxıstana qoyulacaq sərmayədən isə 80 faiz çoxdur.

Bu müddət ərzində dünya üzrə qoyulacaq sərmayənin ümumi miqdarının 4.4 trilyon dollar olacağı gözlənilir. 1996-2000-ci illər ərzində bu rəqəm 3,36 trilyon dollar olmuşdur.

Nəhayət, belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən neft strategiyası Azərbaycanın müstəqilliyinin möhkəmlənməsində, dünya sivilizasiyasına qoşulmasında,

151

beynəlxalq təsərrüfat sisteminə inteqrasiyanın güclənməsində

və ən əsası isə xalqın maddi rifahının yüksəldilməsində muhum rol oynayacaqdır.

«Azərbaycan» qəzeti

13 may 2001-ci il

152

«Yanacaq açığı» qorxusu yaranmayacaq.

Neftdən gələn vəsaitlərdən əhalinin həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılması üçün istifadə ediləcək

Xəzər neftinin birgə işlənməsinə dair Azərbaycan hökumətinin xarici şirkətlərlə sazişlər imzalaması, bu sahəyə sərmayə axınının artması və neft sənayesinin inkişafında dolayı olkədə əhalinin həyat səviyyəsinin getdikcə yüksələcəyinə inananlar az deyil. Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin elmi işlər üzrə prorektoru, iqtisad elmləri doktoru, professor Arif Şəkəreliyev də «Ekspress»ə verdiyi açıqlamasında Azərbaycanın neft strategiyasının uğurla həyata keçirildiyini bildirib.

A.Şəkəreliyev qeyd edib ki, bu il mayın 7-də prezidentin yanında Boyuk Britaniyanın BP şirkətinin Azərbaycanda həyata keçirdiyi layihələrin təqdimat mərasimində olkəmizin neft strategiyasının əhəmiyyəti bir daha vurğulanıb. Həmin mərasimdə BP şirkətinin gorduyu işlər musbət qiymətləndirilib və Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafında onun xususi rolu qeyd olunub.

«Əsrin muqaviləsi»ndən danışan A.Şəkəreliyev bildirib ki, bu gunədək həmin muqavilə üzrə 10 milyon tondan cox neft hasil edilib, aparıcı neft şikərtləri ilə imzalanan muqavilələrin sayı 21-ə catıb. Şəkəreliyevin fikrincə, Azərbaycanda neft ehtiyatlarının birgə işlənməsi, buraya dunyanın bir cox dövlətlərindən xarici şirkətlərin dəvət olunması, muqavilələrin bağlanması və onların fəaliyyəti üçün əlverişli şəraitin yaradılması neft strategiyasının siyasi istiqamətinin real-laşması üçün zəmin yaradıb. Neft siyasəti olkəmizə xarici sərmayələrlə yanaşı muasir texnologiyaların, iş təcrübələrinin, yeni idarəcilik qaydalarının daxil olması üçün də şərait yaradıb.

Dunya olkələrinin enerji balansında neftin payı durmadan artır. Bununla yanaşı, neft və qazın digər məqsədlər üçün istifadə edilməsi də artmaqda davam edir.

Şəkəreliyevin sozlərinə görə, dunyada neft və qaz ehtiyatlarının hələ də kifayət qədər zəngin olması yaxın onilliklərdə «yanacaq açığı» qorxusunun yaranmayacağına əsas verməsinə baxmayaraq, bu ehtiyatlar Yer kürəsində olduqca qeyri-bərabər paylanıb. Xəzər bolgəsində yerləşən iri həcmdə neft

htiyatlarına tələbatın boyuk olması faktını son dövrlərdə bu regionda gedən diplomatik oyunlar, məkana istər qərb, istər Şərq,

istərsə də digər istiqamətlərdən marağın durmadan artması, butunlukdə Qafqaz və Xəzərətrafi bolgənin UmumAvropa integrasiya prosesinə cəlb olunması kimi amillər subut edir. Azərbaycan hokuməti dunyanın ən nəhəng transmilli neft korporasiyaları ilə imzaladığı 21 neft sazişi ilə bağlı layihələrin həyata keçirilməsi ucun 30-40 il ərzində təqribən 50-60 milyard dollar həcmində sərmayə qoyuluşu cəlb etmək fikrindədir. Bununla yanaşı, Azərbaycanda, xusussən sənaye rayonlarında, neftin hasili və emalı obyektləri ətrafında ətraf muhitin muhafizəsi sahəsində də coxlu problemlər var. Prorektorun fikrincə, olkəmizdə fəaliyyət gostərən xarici şirkətlərin bu sahədəki təcubəsi və istifadə etdikləri texnoloji qaydalar bizim ekoloci muhitin qorunmasında istifadə edilə bilər. İqtisadi strategiyanın digər məqsədlərindən biri isə neft sahəsində çalışan xarici şirkətlərin fəaliyyətindən vergi toplanılmasıdır. Azərbaycanın budcəsinə, sosial fondlarına odəmələr. Vergilər, icarə haqları, boru kəməri tarifləri və digər odənişlər alınır. Alınan vəsait əhalinin həyat şəraitinin yaxşılaşdırılması ucun istifadə ediləcəkdir. Azərbaycana bonus və başqa odənişlər şəklində 372 milyon dollar odənilib. Bununla yanaşı olkəmiz icarə haqqı və sosial fondlara odənişlər şəklində 30 milyon dollar həcmində vəsait əldə edib. Sonda Şəkərəliyev bildirib ki, neft sənayesinə investisiya axınının yuksək olması ilə əlaqədar bu sahənin istehsal proseslərinin və infrastrukturasının təşkili zamanı Azərbaycan iqtisadiyyatının digər sahələrinin ehtiyatları da nəzərə alınmalıdır. Bu cür yanaşma Azərbaycan iqtisadiyyatının butun sahələrinin proporsional inkişafı ucun şərait yaradacaq.

«Ekspress» qəzeti

19-21 may 2001-ci il

154

Struktur islahatları davam edir.

«İxtisara düşən qabiliyyətli insanlar yenidən müvafiq strukturlarda öz yerini tapacaqlar»

Bu gün Azərbaycanda prezident Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə aparılan struktur islahatları bazar münasibətlərinə keçid dövründə baş verən iqtisadi-siyasi islahatların novbəti mərhələsidir. Təəssuf ki, muxalifət düşərgəsində ənənəvi olaraq struktur islahatlarının aparılmasına ozunəməxsus formada tənqidi münasibət bəsləndi. Prezidentin islahatların aparılmasına, ictimai-siyasi münasibətlərin formalaşmasında xususi rolunu məlum düşərgənin mətbu orqanları özlərinin məntiqi ilə cozməyə başladı. Hətta bir qədər də dərinə gedərək, umumiyyətlə, respublikada iqtisadi vəziyyətin acınacaqlı

olduğundan bəhs edərək struktur dəyişikliklərini uğursuz addım kimi dəyərləndirirdi. Əslində nə baş verir? Bu və ya digər məsələlərə aydınlıq gətirmək və Azərbaycanda həm iqtisadi, həm də struktur islahatlarının mahiyyətini dərk etmək üçün Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin prorektoru, iqtisad elmləri doktoru, professor Arif Şəkərəliyevlə görüşdük. Bir mütəxəssis kimi iqtisadçı-alim bildirdi ki, prezident Heydər Əliyevin müəyyən etdiyi iqtisadi-siyasi strategiyanın başlıca istiqamətləri ölkədə sabitliyin daha da möhkəmlənməsinə, islahatların uğurla həyata keçirilməsinə, dünyada gedən iqtisadi proseslərə inteqrasiya olunmağa, sosial-iqtisadi inkişafa və xalqın rifahının yüksəldilməsinə yönəlib. Belə ki, muxtəlif mulkiyyət novlərinə əsaslanan və bazar iqtisadiyyatına keçidi nəzərdə tutan iqtisadi münasibətlərdə inhisarcılığa, haqsız rəqabətə yol verilməməsi, azad sahibkarlıq üçün hüquqi təminatın yaradılması, dünya təsərrüfat sistemində və onun inkişaf məsələlərinə prezident Heydər Əliyev daim diqqət yetirib. Professor A.Şəkərəliyev Heydər Əliyevin niqtində dəfələrlə dediyi bir məqama diqqəti cəlb edir: «İqtisadiyyatı güclü olan dövlət hər şeyə qadirdir». Buna nəzər yetirən professorun fikrincə, dövlət başçısının iş və həyat təcrübəsi ölkə iqtisadiyyatının bohrandan çıxaraq inkişaf

155

etməsinə zəmin yaratdı. İqtisadçı-alim prezidentin rolunu belə qiymətləndirir:

-Karl Veber deyib ki, ən çətin sənət idarəetmədir. Məhz bu baxımdan ölkənin idarə edilməsinin məsuliyyətini cənab Heydər Əliyev dərk edir. Elə buna görədir ki, Azərbaycan prezidenti dünya siyasətçilərini heyretə salacaq qədər idarəetmə qabiliyyətinə malikdir. 1995-ci ildə qəbul edilmiş Mustəqil Azərbaycan Konstitusiyası dövlət fəaliyyətinin və cəmiyyətin inkişafı naminə gələcək model üçün hüquqi əsas yaratdı. Mustəqilliyimizin möhkəmləndirilməsi, onun ədəbi və donməz xarakter alması prezidentin iqtisadi-siyasi uğurunun nəticəsidir. Qeyd edək ki, bu məsələlər tədqiq edilməlidir. Struktur islahatlarına diqqət yetirməzdən qabaq professor ölkə başçısının apardığı iqtisadi siyasətin mahiyyətini izah edərək bildirdi ki, Azərbaycanda demokratik dövlətin yaradılması üçün yeni iqtisadi sistem formalaşıb. Bazar iqtisadiyyatının bu baxımdan formalaşması üçün müvafiq hüquqi baza yaradılıb. Muxalifət tərəfinin prezidentin iqtisadi siyasətinə tənqidi münasibət bəsləməsinə Arif Şəkərəliyev belə münasibət bildirdi:

-Onlar hələ torpaq-aqrar islahatları, özəlləşdirmə, sahibkarlığın inkişafı, vergi, maliyyə-bank sisteminin yenidən

qurulması, ticarətin liberallaşdırılması sahəsində olan islahatlara da həmişə mənfi munasibət bəsləyiblər. Bu gün şahidiyik ki, artıq iqtisadi islahatların birinci mərhələsi bəhrəsini verdi.

A.Şəkərəliyev prezident Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi iqtisadi islahatların səmərəsini subut etmək üçün ölkədə özəlləşdirmə sahəsində yeridilən siyasətə diqqət yetirdi:

-İqtisadi islahatların dərinləşməsində özəlləşdirmə hələdici rol oynayır. Bunu yaxşı anlayan dövlət başçısı özəlləşdirməni mərhələ-mərhələ həyata keçirməyi qarşıya qoydu. Artıq bu sahədə böyük işlər görüldü. Bildiyiniz kimi, kiçik özəlləşdirmə başa çatdı. Ölkədə ticarət, ictimai-iaşə, xidmət obyektləri sahibkarların əlində cəmləşdi, orta və iri sənaye müəssisələrinin özəlləşdirilməsi başlandı. Sahibkarlığın inkişafını, sağlam rəqabət mühitinin formalaşmasını sürətləndirmək, habelə bu sahəyə investorlar cəlb etmək

156

məqsədlə prezidentin 2000-ci il 10 avqust fərmanları da mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu fərmanlara görə «Dövlət əmlakının özəlləşdirilməsi haqqında» qanun və özəlləşdirməyə dair İkinci dövlət proqramı təsdiq edildi. Həmin sənədlərin təsdiq olunmasından keçən dövr ərzində özəlləşdirmənin hüquqi bazasının təkmilləşdirilməsi istiqamətində xeyli iş görüldü. Ölkədə torpaq islahatının həyata keçirilməsi.

Torpağın xüsusi mulkiyyətə çevrilməsi, kolxoz və sovxozların əmlakının özəlləşdirilməsinə dair sənədlər kənd təsərrüfatında islahatların uğurla aparılmasına imkan verdi. Bu sahədə əldə edilmiş müsbət dəyişiklikləri danışmaq mümkün deyil.

Musahibim dediklərini əsaslandırmaq üçün faktlara istinad etdi. O vurğuladı ki, aqrar islahatların nəticəsi olaraq kəndli-fermer təsərrüfatlarının sayı, bu gün 47,4 minə çatıb, 29,6 min dövlət müəssisəsi özəlləşdirilib və 150 minə yaxın Azərbaycan vətəndaşı mulkiyyətçi olub. Hüquqi şəxs olmadan sahibkarlıqla məşğul olanların sayı 80 mindən çoxdur. Qeyridövlət bölməsində çalışanların sayı isə 2,6 milyondan artıqdır ki, bu da respublikada ümumi məşğulluğun 70 faizini təşkil edir. Professorun sözlərinə görə, dövlət büdcəsinin formalaşdırılmasında özəl sektorun rolu durmadan artır. İstinad edilən faktlar bunu bir daha təsdiq edir. Belə ki, 1999-cu ildə özəl sektoru dövlət büdcəsinin mədaxilinin 43,6 faizini vermişdisə, 2000-ci ilin 8 ayında bu göstərici 49,2 faizə çatmışdı. Ümumi daxili məhsulun (UDM) 68 faizi özəl sektorun payına düşür. Cənab A.Şəkərəliyev hesab edir ki, Azərbaycanda özəl sektorun durmadan inkişafı struktur islahatlarının aparılmasına zəmin yaratmalı idi ki, bu da baş

verdi.

Iqtisad elmləri doktoru struktur islahatlarının aparılmasını belə xarakterizə edir:

-Dövlət idarəetmə aparatının yenidən təşkili Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və ölkəmizin son 5 ildə dövlət quruculuğu sahəsində əldə etdiyi uğurlara əsaslanıb, yeni iqtisadi prinsipləri əsas tutaraq qloballaşan dünya iqtisadiyyatının bugünkü reallıqlarını, milli iqtisadiyyatımızın inkişaf meyillərini, formalaşmaqda olan iqtisadi sistemi və hüquqi dövlət quruculuğunun tələblərinə cavab olaraq yeni

157

instisionar bazanın yaradılması zəruriliyini nəzərə almaqla həyata keçirilir. Azərbaycanın dövlət idarəetmə aparatında nəzərdə tutulan dəyişikliklər ölkənin mövcud reallıqlarından irəli gəlir. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına əsasən, ölkəmiz unitar respublikadır. Bu o deməkdir ki, ölkənin idarəetmə aparatı bu prinsipə uyğun olaraq fəaliyyət göstərməli və təkmilləşdirilməlidir. Əgər iqtisadiyyatda özəl bölmənin payı dövlət sektoru ilə müqayisədə artırsa, özəlləşdirmənin həyata keçirilməsi ilə iqtisadiyyatın liberallaşmasının miqyası genişlənir. Bu isə ona gətirib çıxarır ki, idarəetmə aparatı kicildilməli, nəticədə idarəetmə xərcləri azaldılmalıdır.

Ozəl sektorun payının artımına diqqət yetirən

A.Şəkəreliyev hesab edir ki, ölkəmizdə xüsusi sektorun inkişafı idarəetmə xərclərinin azaldılması ilə deyil, əksinə artması ilə nəticələnib ki, bu da olduqca təzadlıdır. Son 10 ilin dövlət büdcəsinin xərclər üzrə sektorunu təhlil edən alimin istinad etdiyi faktlara görə, hakimiyyətin və idarəetmə orqanlarının saxlanması xərclərinin büdcə məxaricində payı 1991-ci ildə 1.5 faiz, 1993-cü ildə 2,6 faiz, 1994-cü ildə 2,7 faiz, 1995-ci ildə 2,8 faiz, 1996-cı ildə 4,4 faiz, 1997-ci ildə 4.7 faiz, 1998-ci ildə 6.1 faiz, 1999-cü ildə 7,9 faiz, 2000-ci ildə isə 6,8 faiz təşkil edib. Doğrudan da, respublikamızda özəl sektorun inkişaf etməsinə baxmayaraq, dövlət orqanlarının saxlanmasına cəkilən xərclərin həcmi, göründüyü kimi, artıb. Iqtisadiyyatda dövlət sektorunun payının getdikcə məhdudlaşdığı bir vaxtda idarəetmə xərclərinin azaldılması struktur islahatlarının son məqsədi və meyarı olmasa da, qarşıya qoyulan vəzifələrin həllində mühüm addımdır. A.Şəkəreliyev dövlət başçısının 30 aprel tarixli fərmanı ilə yaradılan Iqtisadi İnkişaf Nazirliyini bir qurum kimi yüksək dəyərləndirdi. O bildirdi:

-Iqtisadi İnkişaf Nazirliyinin yaradılması o deməkdir ki, dövlətin iqtisadi strategiyası bundan sonra da formalaşacaq və

bilavasitə dövlət özünün iqtisadi siyasətini mərkəzləşdirilmiş qaydada həyata keçirəcək.

Bildiyiniz kimi, struktur islahatları aparılan zaman bir çox problemlər də ortaya çıxır. Başlıca problemlərdən biri də

158
odur ki, ixtisara düşən xeyli insan işsizliklə qarşılaşır. Bundan isə muxalifət mətbuatı yararlanmağa çalışaraq yazır ki, ölkədə işsizlik problemi bir qədər də dərinləşir. Muxalifətin boş və mənasız iddialarına diqqət yetirmək istəməyən A.Şəkəreliyev bildirdi ki, ixtisara düşən qabiliyyətli işçilər yenidən dövlət strukturlarına işə cəlb olunacaqlar. O, prezident Heydər Əliyevin sözügedən islahatlara münasibətini əsas gətirdi. Belə ki, Heydər Əliyev bu yaxınlarda Binə hava limanında bildirdi ki, struktur dəyişiklikləri nəticəsində işsiz qalan adamların taleyinə dövlət birgənə deyil və onların hamısı işlə təmin olunacaq. Islahatların guya formal xarakterindən danışan antiqitidar düşərgəsi bu gün Azərbaycanda aparılan iqtisadi islahatların bəhrəsini etiraf etmək məcburiyyətində qalıb.

«Islahatlar bütün hallarda hansısa qrupun, zümrənin marağı və şəxsi mənafeyi ilə toqquşur. Xatırladaq ki, özəlləşdirmədə və torpaq islahatları sahəsində də müəyyən muxalif qüvələr öz tənqidi fikirlərini bildirmişlər» - deyən alimin sözlərinə görə, struktur islahatlarının səmərəsini yalnız müəyyən vaxt keçdikdən sonra görmək olar. «Bu gün bu haqda danışmaq busbütün yersizdir. Muxalifətin struktur islahatlarına münasibəti konyunktur yanaşma tərzindən başqa bir şey deyildir», - bunları da A.Şəkəreliyev dedi.

Struktur islahatlarının başqa tərəfinə də diqqət yetirən Arif müəllim bildirdi ki, dünyanın maliyyə qurumları ilə sıx əməkdaşlıq məhz bu islahatların aparılmasından asılı idi. Həmin islahatların aparılmasında muhum istiqamətlərdən biri kimi xarici iqtisadi əməkdaşlığa nəzər yetirən musahibim vurğuladı ki, ölkənin ixrac potensialının düzgun qiymətləndirilməsi və onun inkişaf istiqamətlərinin müəyyən edilməsi, idxalın obyektiv tələbat həcmi tanınması, xarici maliyyə-kredit resurslarının respublikaya cəlb olunması, iqtisadi təhlükəsizlik konsepsiyasının işlənməsi və reallaşması, iqtisadi inteqrasiya proseslərinin tənzim edilməsi və s. məsələlər struktur islahatlarından sonra daha da formalaşacaq və inkişaf edəcəkdir.

Muxalifət dairələrinin respublikamızın xarici ticarət döriyyəsinə, investisiyaların qoyuluşunda atılan addımların perspektiv olmamasına dair fikirlərin əsassız adlandırın

159

iqtisadçının sözlərinə görə, 2000-ci ildə xarici ticarət

dövriyyəsinin 2,1 milyard dolları və yaxud 80,7 faizi xarici dövlətlərin payına düşüb. Bu isə göstərir ki, xarici iqtisadi əlaqələrin daha da inkişaf etməsində müəyyən _____n baza var. Muxalifətin fikirlərini darmadağın edən faktlar və rəqəmlər göstərir ki, hazırda respublikada xarici iş adamlarının iştirakı ilə 551-dən çox şirkət fəaliyyət göstərir. Onların 22 faizi müştərək müəssisə, 44 faizi tam xarici investisiyalı müəssisədir. Xarici investisiyalı şirkətlərin 22 faizi sənaye sahəsində fəaliyyət göstərir. A.Şəkəreliyev fikrini belə davam etdirir:

-Belə bir faktı göstərmək lazımdır ki, son illərdə prezident Heydər Əliyevin səyi nəticəsində iqtisadiyyatın qeyri-neft sektorunun investisiya qoyuluşunun həcmi xeyli artmışdır. Belə ki, xarici investisiyaların 65 faizi 1999-2000-ci illərdə qeyri-neft sektoruna qoyulmuşdur. Dünya Bankı və Böyük Britaniyanın Analitik Konsaltinq təşkilatı tərəfindən birgə hazırlanmış hesabatda əsasən, Azərbaycan son beş ildə Mərkəzi və Şərqi Avropanın 26 ölkəsi arasında investisiya qoyuluşuna görə beşinci yerdədir. Bu faktlar göstərir ki, prezident Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə aparılan iqtisadi və struktur islahatları zəruri xarakter daşıyır. Ardıcıl iqtisadi siyasətin nəticəsidir ki, Azərbaycan Türk Sənayesi və İş Adamları Beynəlxalq Cəmiyyəti və Dövlətlərarası İqtisadi Xəbər Agentliyi belə bir məlumat verib ki, qarşıdan gələn 5 il ərzində dünya miqyasındakı xarici sərmayələrin 0,5 faizinin Azərbaycan iqtisadiyyatına qoyulması gözlənilir. 2001-2005-ci illər ərzində Azərbaycana hər il orta hesabla 1,3 milyard dollar həcmində xarici investisiya qoyulacaq. Bu rəqəm İrana qoyulacaq sərmayədən 2 dəfə, Qazaxıstana qoyulacaq sərmayədən isə 80 faiz çoxdur.

Musahibim fikrini yekunlaşdıraraq bildirdi ki, Azərbaycanda iqtisadi islahatlar uğurla həyata keçirilir və bu, tezliklə iqtisadi-sosial səmərəsini verəcəkdir. Bundan isə bizim xalqımız, millətimiz bəhrələnəcəkdir.

«Azad Azərbaycan» qəzeti

2 may 2001-ci il

160

161

Struktur islahatları çox tezliklə iqtisadi və sosial səmərəsini verəcəkdir

Respublikamız özünün iqtisadi və siyasi mustəqilliyini möhkəmləndirdikcə, ölkədə genişlənən demokratik proseslər bütün sahələri əhatə edir. Azərbaycan Respublikasının prezidenti möhtərəm Heydər Əliyevin ölkəmizə rəhbərlik etməsi respublikamızın ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi həyatının

butun sahələrində boyuk inkişafa səbəb olmuşdur. belə ki, ölkə prezidentinin siyasi uzaqgörənliyi və gərgin əməyi nəticəsində respublikamızda yaranmış ictimai-siyasi sabitlik, yaradıcı və ahəngdar iş şəraiti, demokratik mühit iqtisadiyyatımızın inkişafına ciddi təkan vermişdir. Ölkəmizin bazar iqtisadiyyatı yolu ilə irəliləməsi üçün bütün tədbirlər görülmüşdür.

Dövlət idarəetmə aparatının yenidən təşkili Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və ölkəmizin son beş ildə dövlət quruculuğu sahəsində əldə etdiyi uğurlara əsaslanıb yeni iqtisadi prinsipləri əsas tutaraq qloballaşan dünya iqtisadiyyatının bugünkü reallıqlarını, milli iqtisadiyyatımızın inkişaf meyillərini, formalaşdırmaqda olan iqtisadi sistemi və hüquqi dövlət quruculuğuna cavab olaraq yeni institusional bazanın yaradılması zəruriliyini nəzərə almaqla həyata keçirilir. Azərbaycanın dövlət idarəetmə aparatında nəzərdə tutulan dəyişikliklər ölkənin mövcud reallıqlarından irəli gəlir. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına əsasən, ölkəmiz unitar respublikadır. Bu o deməkdir ki, ölkənin idarəetmə aparatı bu prinsiplərə uyğun olaraq fəaliyyət göstərməli və təkmilləşdirilməlidir. Əgər iqtisadiyyatda özəl bolmənin payı dövlət sektoru ilə artırsa, özəlləşdirmənin həyata keçirilməsi ilə iqtisadiyyatın liberallaşdırılmasının miqyası genişləndirilir. Bu isə ona gətirib çıxarır ki, idarəetmə aparatı kicildilməli, nəticədə idarəetmə xərcləri azaldılmalıdır. Mən hesab edirəm ki, ölkəmizdə xüsusi sektorun inkişafı idarəetmə xərclərinin azaldılması ilə deyil, əksinə, artması ilə nəticələnib ki, bu da olduqca təzadlıdır. Son on ildə dövlət büdcəsinin gəlirləri üzrə hakimiyyət və idarəetmə orqanlarının saxlanılması üçün büdcə məxaricində payı 1991-ci ildə 1,5
162

faiz, 1993-cü ildə 2,6 faiz, 1994-cü ildə 2,7 faiz, 1995-ci ildə 2,8 faiz, 1996-cı ildə 4,4 faiz, 1997-ci ildə 4,7 faiz, 1998-ci ildə 6,1 faiz, 1999-cü ildə 7,8 faiz, 2000-ci ildə 6,8 faiz təşkil edib. Doğrudan da respublikamızda özəl sektorun inkişaf etməsinə baxmayaraq dövlət orqanlarının saxlanılmasının həcmi, göründüyü kimi, artıb. İqtisadiyyatda dövlət sektorunun payının getdikcə məhdudlaşdığı bir vaxtda idarəetmə xərclərinin azalması struktur islahatlarının son məqsədi və meyarı olmasa da, qarşıya qoyulan vəzifələrin həllində mühüm addımdır. Bu mənada dövlət başçısının 30 aprel tarixli fərmanı ilə yaradılan İqtisadi İnkişaf Nazirliyini bir qurum kimi yüksək dəyərləndirirəm.

Struktur islahatları aparılan zaman bir çox problemlər ortaya çıxır. Başlıca problemlərdən biri də odur ki, ixtisara düşən xeyli insan işsizliklə qarşılaşır. Bundan isə muxalifət

mətbuatı yararlanmağa çalışaraq yazır ki, ölkədə işsizlik problemi bir qədər də dərinləşir. Məncə, bu boş və mənasız iddialarına diqqət yetirmək lazım deyil. İxtisara düşən qabiliyyətli insanlar yenidən dövlət strukturlarına cəlb olunacaqlar. Ölkə prezidenti Heydər Əliyev bu yaxınlarda Binə hava limanında bildirdi ki, struktur dəyişikləri nəticəsində işsiz qalan adamların taleyinə dövlət biganə deyil və onların hamısı işlə təmin olunacaq. İslahatların guya formal xarakterindən danışan antiiktidar düşərgəsi bu gün Azərbaycanda aparılan iqtisadi islahatların səmərəliliyini etiraf etmək məcburiyyətində qalıb. Muxtəlif struktur islahatlarına munasibəti konyunktur yanaşma tərzindən başqa bir şey deyildir. O da məlumdur ki, dünyanın maliyyə qurumları ilə sıx əməkdaşlıq məhz bu islahatların aparılmasından asılı idi. Həmin islahatların aparılmasında muhum istiqamətlərindən biri kimi xarici iqtisadi əməkdaşlığa nəzər yetirmək lazımdır. Ölkənin ixrac potensialının düzgün qiymətləndirilməsi və onun inkişaf istiqamətinin müəyyən edilməsi idxalın obyektiv tələbat, həmçinin tanınması xarici maliyyə-kredit resurslarının respublikaya cəlb olunması, iqtisadi təhlükəsizlik konsepsiyasının işlənməsi və reallaşması, iqtisadi inteqrasiya proseslərinin tənzim edilməsi və s. məqalələr struktur islahatlardan sonra daha da formalaşacaq və inkişaf edəcəkdir.

163

Muxalifət dairələrinin respublikamızın xarici ticarət döviyyəsinə, investisiya qoyuluşunda artılan addımların perspektiv olmamasına dair fikirlərini də əsassız sayıram. 2000-ci ildə ölkəmizin xarici ticarət döviyyəsinin 2,1 milyard dolları və yaxud 80,7 faizi xarici dövlətlərin payına düşüb. Bu isə göstərir ki, xarici iqtisadi əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsində müəyyən baza var. Muxalifətin fikirlərini darmadağın edən faktlar və rəqəmlər göstərir ki, hazırda respublikamızda xarici iş adamlarının iştirakı ilə 551-dən çox firma və şirkət fəaliyyət göstərir. Onların 22 faizi müştərək müəssisə, 44 faizi tam xarici investisiyalı müəssisələrdir. Xarici investisiyalı şirkətlərin 22 faizi sənaye sahəsində fəaliyyət göstərir.

Belə bir faktı göstərmək lazımdır ki, son illərdə prezident Heydər Əliyevin səyi nəticəsində iqtisadiyyatın qeyri-neft strukturuna investisiya qoyuluşunun həcmi xeyli artmışdır. Belə ki, xarici investisiyaların 65 faizi 1999-2000-ci illərdə qeyri-neft sektoruna qoyulmuşdur. Dünya Bankı və Böyük Britaniyanın Analitik-Konsaltinq Təşkilatı tərəfindən birgə hazırlanmış hesabatda əsasən Azərbaycan son beş ildə Mərkəzi və Şərqi Avropanın 26 ölkəsi arasında investisiya

qoyuluşuna görə beşinci yerdədir. Bu faktlar göstərir ki, prezident Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə aparılan iqtisadi struktur islahatları zəruri xarakter daşıyır. Ardıcıl iqtisadi siyasətin nəticəsidir ki, Azərbaycan-Türk Sənayesi və İş Adamları Beynəlxalq Cəmiyyəti və Dövlətlərarası İqtisadi Xəbər Agentliyi belə bir məlumat verib ki, qarşıdan gələn beş il ərzində və dünya miqyasındakı xarici sərmayələrin 0,5 faizinin Azərbaycan iqtisadiyyatına qoyulması gözlənilir. 2001-2005-ci illər ərzində Azərbaycanda hər il orta hesabla 1,5 milyard dollar həcmində xarici investisiya qoyulacaq. Bu rəqəm İrana qoyulacaq sərmayədən 2 dəfə, Qazaxıstana qoyulacaq sərmayədən isə 80 faiz çoxdur. Azərbaycanda iqtisadi islahatlar uğurla həyata keçirilir və bu tezliklə iqtisadi sosial səmərəsini verəcəkdir. Bundan isə bizim xalqımız, millətimiz bəhrələnəcəkdir.

«Azərbaycan» qəzetinin möhtərəm oxucuları ilə başqa bir məqam barədə öz fikirlərimi bölüşmək istəyirəm.

164

2000-ci il iyunun 13-də «Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı ölkəmizdə vətəndaşların təhsil hüququnu təmin etmək, milli təhsil konsepsiyalarının müddəalarını genişləndirmək, təhsil sistemində aparılan islahatları sürətləndirmək, idarəetmə mexanizmini təkmilləşdirmək, pedaqoji kadrların müasir tələblər səviyyəsində hazırlanmasını təmin etmək, təhsildə madditexniki və kadrlar potensialından istifadənin səmərəliliyini artırmaq məqsədini güdür. Təhsil haqqında fərmanın 7-ci bəndinə əsasən Azərbaycan Dövlət İqtisad İnstitutu və Bakı Əmtəəşünaslıq və Kommersiya İnstitutunun bazasında Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti yaradılmışdır. Doğma Universitetimizdə təhsilin və elmi tədqiqat işlərinin yüksək səviyyədə təşkil edilməsi daim diqqət mərkəzindədir. Təhsilin yüksək səviyyədə aparılmasını şərtləndirən əsas şərtlərdən biri də kadrlar potensialına malik olmaqdır. Bu gün Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetində 15 fakültə, 50 kafedra, o cümlədən, 27 ixtisas kafedrası, 2 elmi tədqiqat laboratoriyası fəaliyyət göstərir. Universitetdə 11030 nəfər tələbə (bakalavr) və 576 nəfər magistr təhsil alır. Onların təhsili ilə 54 nəfər elmlər doktoru, professor, 287 nəfər elmlər namizədi, dossent məşğul olur.

Universitetimizin həyatında baş vermiş yeni hadisələrdən biri hörmətli rektorumuz, millət vəkili, professor Əli Abbasovun təşəbbusu və rəhbərliyi ilə təhsil ocağının internet sisteminə qoşulması və «İqtisadi-informatika» elmi-tədqiqat

laboratoriyasının yaradılmasıdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, hazırda mustəqil Azərbaycan Respublikasının dünya təsərrüfat sisteminə inteqrasiyası güclənir. Belə ki, dünya elminə inteqrasiyanın əsas şərtlərindən biri də komputer texnikasından istifadə bacarığının, informatika sahəsində biliklərin lazımi səviyyədə olmasıdır. Bu gün hazırlanan mütəxəssis ilk növbədə ixtisas fənninə, xarici dil və komputer texnikasına mükəmməl yiyələnmişdir. Məhz bu baxımdan Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetində əməlli işlər həyata keçirilir. Hazırda universitetimizin elmi potensialı bizə dünyanın bir sıra təhsil ocaqları ilə əməkdaşlıq

165
etməyə şərait yaradır. Belə ki, son illərdə Türkiyənin Mərmərə Universiteti, Moskva Dövlət Universiteti, Moskva Xalq Təsərrüfatı Akademiyası, Sankt-Peterburq Maliyyə-İqtisad Universiteti, Kiyev Dövlət Universiteti, Almaniyanın Bonn Universiteti, Amsterdam Universiteti, Fransanın Monpelye Universiteti və s. ilə yaxından əməkdaşlıq edirik. Tədrisin keyfiyyətini yüksəltmək və beynəlxalq standartlara cavdırmaq məqsədi ilə «Universitetimiz TEMPUS – TESIS» və «SOROS» beynəlxalq proqramlarda fəal iştirak edir. Universitetdə elmi-tədqiqat işlərinin aparılmasına xüsusi diqqət yetirilir. Belə ki, bu ilin mart ayının 26-28-də Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin 70 illik yubileyinə həsr edilmiş elmi konfransı keçirildi. Konfrans öz işinə 13 bölmə üzrə davam etdirdi. Burada bölmə iclaslarında 600-dən çox məruzə dinləndi. İqtisad elmlərinin müasir aktual problemləri və onların həlli yolları haqqında professor-muəllim heyətinin əməli və nəzəri təklifləri dinləndi.

Belə bir faktı göstərmək lazımdır ki, təkcə 2000-ci ildə universitetdə 2 nəfər doktorluq, 8 nəfər isə namizədlik dissertasiyasını müdafiə etmişdir. Bu müddətdə universitet əməkdaşlarının 12 monoqrafiyası, 13 dərslik, 35 dərs vəsaiti, 300-dən çox elmi məqaləsi çap etdirilmişdir. 15 nəfər əməkdaşın xarici ölkələrdə əsəri çap olunmuşdur.

1999-cu ildə dövlət büdcəsinin təhsil, elm, səhiyyə, mədəniyyət, sosial-müdafiə və digər bu kimi məqsədlər üçün 1,7 trilyona yaxın vəsait xərclənmişdir ki, bu da 1998-ci ilə müqayisədə təxminən 17 faiz çoxdur.

Dövlət büdcəsinin sosial yönümlü xərclər icarəsində təhsil xərcləri mühüm yer tutur. 1996-cı ildə dövlət büdcəsindən təhsilin maliyyələşdirilməsi üçün ayrılan vəsaitin həcmi 500,2 milyard manat olmuşdursa, 1998-ci ildə artıq bu rəqəm 564,8 milyard manat (13 faiz çox), 1999-cu ildə 790,4 milyard (40 faiz çox) təşkil etmişdir.

2000-ci ilin dövlət büdcəsində isə təhsil xərclərinin 955,3 milyard manatadək artırılmışdır ki, bu da 1996-cı illə müqayisədə 91 faiz çoxdur. Ümumiyyətlə, hazırda təhsil xərcləri Azərbaycanı dövlət büdcəsi xərclərinin 25 faizini təşkil edir.

166

İnanıram ki, çox qısa bir zaman fasiləsində donmədən həyata keçirilən struktur islahatları öz bəhrəsini, səmərəsini verəcək, ölkə həyatının bütün sahələrində əsaslı dönüş yaranacaqdır.

«Azərbaycan» qəzeti

№106 (2819) 12 may 2001-ci il

167

Struktur islahatları davam edir

«İxtisara düşən qabiliyyətli insanlar verilən müvafiq strukturlarda öz yerini tapacaqlar».

Bu gün Azərbaycanda prezident Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə aparılan struktur islahatları bazar münasibətlərinə keçid dövründə baş verən iqtisadi siyasi islahatların novbəti mərhələsidir. Təəssuf ki, muxalifət düşərgəsində ənənəvi olaraq struktur islahatların aparılmasına uzunəməxsus formada tənqidi münasibət bəslənilir. Prezidentin islahatların aparılmasında, ictimai-siyasi münasibətlərin formalaşmasında xüsusi rolunu məlum düşərgənin mətbu orqanların özlərinin məntiqi ilə cozməyə başladı. Hətta bir qədər də dərinə gedərək, ümumiyyətlə, respublikada iqtisadi vəziyyətin acınacaqlı olmasından bəhs edərək struktur dəyişikliklərin, uğursuz addım kimi dəyərləndirdi. Əslində nə baş verir? Bu və ya digər məsələlərə aydınlıq gətirmək və Azərbaycanda həm iqtisadi, həm də struktur islahatların mahiyyətini dərk etmək üçün Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin prorektoru, iqtisad elmləri doktoru, professor Arif Şəkəraliyevlə görüşdük. Bir mütəxəssis kimi iqtisadçı alim bildirdi ki, prezident Heydər Əliyevin müəyyət etdiyi iqtisadi-siyasi strategiyanın başlıca istiqamətləri ölkədə sabitliyin daha da möhkəmlənməsinə, islahatların uğurla həyata keçirilməsinə, dünyada gedən iqtisadi proseslərə inteqrasiya olunmağa sosial-iqtisadi inkişafa və xalqın rifahının yüksəldilməsinə yönəlib. Belə ki, müxtəlif mulkiyyət növlərinə əsaslanan və bazar iqtisadiyyatına keçidi nəzərdə tutan iqtisadi münasibətlərdə inhisarcılığa, haqsız rəqabətə yol verilməməsi, azad sahibkarlıq üçün hüquqi təminatın yaradılması, dünya təssərrüfat sisteminin və onun inkişaf məsələlərinə prezident Heydər Əliyev daim diqqət yetirib. Professor A.Şəkəraliyev Heydər Əliyevin nitqində dəfələrlə dediyi bir məqamı diqqəti cəlb edir: «İqtisadiyyatı

guclu olan bir olkə hər şeyə qadirdir». Buna nəzər yetirən professorun fikrincə, dövlət başçısının iş və həyat təcrübəsi olkə iqtisadiyyatın bohrandan çıxaran inkişafına zəmin yaratdı. İqtisadçı alim prezidentin rolunu bedə qiymətləndirir:

168

- Karl Veber deyib ki, ən cətin sənət idarəetmədir.

Məhz bu baxımdan olkənin idarə edilməsinin məsuliyyətini cənab Heydər Əliyev dərk edir. Elə buna görə ki, Azərbaycan prezidenti dünya siyasətçilərini heyretə salacaq qədər idarəetmə qabiliyyətinə malikdir. 1995-ci ildə qəbul edilmiş müstəqil Azərbaycan Konstitusiyası dövlət fəaliyyətinin və cəmiyyətin inkişafı naminə gələcək model üçün hüquqi əsas yaratdı. Müstəqilliyimizin möhkəmləndirilməsi, onun əbədi və donməz xarakteri olması prezidentin iqtisadi-siyasi uğurlarının nəticəsidir. Qeyd edək ki, bu məsələlər daim tətbiq edilməlidir.

Struktur islahatlarına diqqət yetirməzdən qabaq professor olkə başçısının apardığı iqtisadi siyasətin mahiyyətini izah edərək bildirdi ki, Azərbaycanda demokratik dövlətin yaradılması üçün yeni iqtisadi sistem yaradılır. Yeni iqtisadi sistem yaradılması üçün hüquqi baza yaradılıb. Muxalifət tərəfinin prezidentin iqtisadi siyasətinə tənqidi münasibət bəsləməsinə Arif Şəkəreliyev belə münasibət bildirdi

- Onlar hələ torpaq-aqrar islahatları, özəlləşdirmə, sahibkarlığın inkişafı, vergi, maliyyə-bank sisteminin, yenidən qurulması, ticarətin liberallaşdırılması sahəsində olan islahatlara da həmişə mənfi münasibətlər bəsləyiblər. Bu gün şahidiyik ki, artıq iqtisadi islahatların birinci mərhələsi bəhrəsini verdi.

A.Şəkəreliyev prezident Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi iqtisadi islahatların səmərəsini subut etmək üçün olkədə özəlləşdirmə sahəsində yeridilən siyasətə diqqət yetirildi:

-İqtisadi islahatların dərinləşməsində özəlləşdirmə həlledici rol oynayır. Bunu yaxşı anlayan dövlət başçısı özəlləşdirməni mərhələlərlə həyata keçirməyi qarşıya məqsəd qoydu. Artıq bu sahədə böyük işlər görüldü. Bildiyimiz kimi, kiçik özəlləşdirmə başa çatdı. Olkədə ticarət, ictimai iaşə, xidmət obyektləri sahibkarların əlində cəmləşdi, orta və iri sənaye müəssisələrinin özəlləşdirilməsi başlandı. Sahibkarlığın inkişafının, sağlam rəqabət mühitinin formalaşmasını sürətləndirmək, habelə bu sahəyə investorlar cəlb etmək məqsədi ilə prezidentin 2000-ci il 10 avqust fərmanları da mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu fərmanlara görə «dövlət

169

əmlaklarının özəlləşdirilməsi haqqında» qanun və

özəlləşdirməyə dair ikinci dövlət proqramı təsdiq edildi. Həmin sənədlərin təsdiq olunmasından keçən dövr ərzində özəlləşdirmənin hüquqi bazasının təkmilləşdirilməsi istiqamətində xeyli iş görülmüşdür. Ölkədə torpaq islahatlarının həyata keçirilməsi, torpağın xüsusi mulkiyyətə çevrilməsi, kolxoz və sovxozların əmlaklarının özəlləşdirilməsinə dair sənədlər kənd təsərrüfatında islahatların uğurla aparılmasına imkan verdi. Bu sahədə əldə edilmiş müsbət dəyişikliyi danmaq mümkün deyil.

Musahibim dediklərini əsaslandırmaq üçün faktları istinad etdi. O vurğuladı ki, aqrar islahatların nəticəsi olaraq kəndli fermer təsərrüfatlarının sayı bu gün 47,4 minə çatıb, 29,6 min dövlət müəssisəsi özəlləşdirilib və 150 minə yaxın Azərbaycan vətəndaşı mulkiyyətçi olub. Hüquqi şəxs olmadan sahibkarlıqla məşğul olanların sayı 80 mindən çoxdur. Qeyridövlət bölməsində çalışanların sayı isə 2,6 milyondan artıqdır ki, bu da respublikada ümumi məşğulluğun 70 faizini təşkil edir. Professorun sözlərinə görə dövlət büdcəsinin formalaşmasında özəl sektorun rolu durmadan artır. İstinad edilən faktlar bunu bir daha təsdiq edir.

Cənab A.Şəkəreliyev hesab edir ki, Azərbaycanda dövlət sektorunun durmadan inkişafı struktur islahatlarının aparılmasına zəmin yaratmalı idi ki, bu da baş verdi.

İqtisad elmləri doktoru struktur islahatların aparılmasını belə xarakterizə edir:

- Dövlət idarəetmə aparatının yenidən təşkili Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və ölkəmizin son 5 ildə dövlət quruculuğu sahəsində əldə etdiyi uğurlara əsaslanıb, yeni iqtisadi prinsipləri əsas tutaraq qloballaşan dünya iqtisadiyyatının bugünkü reallıqlarını, Milli iqtisadiyyatımızın inkişaf meyillərini, formalaşmaqda olan iqtisadi sistemi və hüquqi dövlət quruculuğunun tələblərinə cavab olaraq yeni instisiionar bazanın yaradılması zərurini nəzərə almaqla həyata keçirilir. Azərbaycanın dövlət idarəetmə aparatında nəzərdə tutulan dəyişikliklər ölkənin mövcud reallıqlardan irəli gəlir.

Məlum olduğu kimi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına əsasən, ölkəmiz unitar respublikadır. Bu o 170

deməkdir ki, ölkənin idarəetmə aparatı bu prinsipə uyğun olaraq fəaliyyət göstərməli və təkmilləşdirilməlidir. Əgər iqtisadiyyatda özəl bölmənin payı dövlət sektoru ilə müqayisədə artırsa, özəlləşdirmənin həyata keçirilməsi ilə iqtisadiyyatın liberallaşmasının miqyası genişlənir. Bu isə ona gətirib çıxarır ki, idarəetmə aparatı kicildilməli, nəticədə idarəetmə xərcləri azaldılmalıdır.

Ozəl sektorun payının artımına diqqət yetirən A. Şəkərəliyev hesab edir ki, ölkəmizdə xüsusi sektorun inkişafı idarəetmə xərclərin azaldılması ilə deyil, əksinə artması ilə nəticələnib ki, bu da olduqca təzadlıdır. Son onilliyin dövlət büdcəsinin xərclər üzrə sektorunu təhlil edən alimin istinad etdiyi faktlara görə, hakimiyyətin və idarəetmə orqanların saxlanması xərclərinin büdcə məxaricində payı 1991 – ci ildə 1,5%, 1993-cü ildə 2,6%, 1994-cü ildə 2,7%, 1995-ci ildə 2,8%, 1996-cı ildə 4,4%, 1997-ci ildə 4,7%, 1998-ci ildə 6,1%, 1999-cü ildə 7,9%, 2000-ci ildə isə 6,8% təşkil edib. Doğrudan da, respublikamızda özəl sektorun inkişaf etməsinə baxmayaraq, dövlət orqanlarının saxlanmasına cəkilən xərclərin həcmi, göründüyü kimi artıb. İqtisadiyyatda dövlət sektorunun payının getdikcə məhdudlaşdığı bir vaxtda idarəetmə xərclərin azaldılması struktur islahatların son məqsədi və meyarı olmasada, qarşıya qoyulan vəzifələrin həllində muhum addımdır. A. Şəkərəliyev dövlət başçısının 30 aprel tarixli fərmanı ilə yaradılan İqtisadi İnkişaf Nazirliyini bir qurum kimi yüksək dəyərləndirdi. O bildirdi:

- İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin yaradılması o deməkdir ki, dövlətin iqtisadi strategiyası bundan sonra da formalaşacaq və bilavasitə dövlət özünün iqtisadi siyasətini mərkəzləşdirilmiş qaydada həyata keçirəcək.

Bildiyimiz kimi, struktur islahatları aparılan zaman bir çox problemlər də ortaya çıxır. Başlı _____ca problemlərdən biri də odur ki, ixtisara düşən xeyli insan işsizliklə qarşılaşır. Bundan isə muxalifət mətbuatı yararlanmağa çalışaraq yazır ki, ölkədə işsizlik problemi bir qədər də dərinləşir. Muxalifətin boş və mənasız iddialarına diqqət yetirməyən A.Şəkərəliyev bildirdi ki, ixtisara düşən qabiliyyətli insanlar yenidən dövlət strukturlarına işə cəlb olunacaqlar. O, prezident Heydər

171 Əliyevin sözügedən islahatlara münasibətini əsas gətirdi. Belə ki, Heydər Əliyev bu yaxınlarda Binə hava limanında bildirdi ki, struktur dəyişiklərin nəticəsində işsiz qalan adamların taleyinə dövlət biganə deyil və onların hamısı işlə təmin olunacaq. İslahatların guya formal xarakterindən danışan antiiktidar düşərgəsim bu gün Azərbaycanda aparılan aparılan iqtisadi islahatların bəhrəsini etiraf etmək məcburiyyətində qalıb. «İslahatlar bütün hallarda hansısa qrupun, zümrənin marağı və şəxsi mənafeyi ilə toqquşur. Xatırladaq ki, özəlləşdirmədə və torpaq islahatları sahəsində də müəyyən muxalif qüvvələr öz tənqidi fikirlərini bildirmişlər», - deyən alimin sözlərinə görə, struktur islahatlarının səmərəsini yalnız müəyyən vaxt keçdikdən sonra görmək olar. «Bu gün bu haqda

danışmaq busbutun yersizdir. Muxalifətin struktur islahatlarına munasibəti konyunktur yanaşma tərzindən başqa bir şey deyildir», - bunları da A.Şəkərəliyev dedi.

Struktur islahatlarının başqa tərəfinə də diqqət yetirən Arif müəllim bildirdi ki, dünyanın maliyyə qurumları ilə sıx əməkdaşlıq məhz bu islahatların aparılmasından asılı idi. Həmin islahatların aparılmasında muhum istiqamətlərdən biri kimi xarici iqtisadi əməkdaşlığa nəzər yetirən musahibim vurğuladı ki, ölkənin ixrac potensialının düzgun qiymətləndirilməsi və onun inkişaf istiqamətlərinin müəyyən edilməsi, idxalın obyektiv tələbat həcmnin tanınması, xarici maliyyə-kredit resurslarının respublikaya cəlb olunması, iqtisadi təhlükəsizlik konsepsiyasının işlənməsi və reallaşması, iqtisadi integrasiya porseslərinin tənzim edilməsi və s. məsələlər struktur islahatlarından sonra daha da formalaşacaq və inkişaf edəcəkdir.

Muxalifət dairələrinin respublikamızın xarici ticarət döviyyəsinə, investisiyaların qoyuluşunda atılan addımların perspektiv olmamasını dair fikirlərini əsassız adlandıran iqtisadçının sözlərinə görə, 2000-ci ildə xarici ticarət döviyyəsinin 2,1 milyard dolları və yaxud 80,7 faizi xarici dövlətlərin payına düşüb. Bu isə göstərir ki, xarici iqtisadi əlaqələrin daha da inkişaf etməsində müəyyən baza var. Muxalifətin fikirlərini darmadağın edən faktlar və rəqəmlər göstərir ki, hazırda respublikada xarici iş adamlarının iştirakı

172
ilə 551-dən çox şirkət fəaliyyət göstərir. Onların 22 faizi müştərək müəssisə, 44 faizi tam xarici investisiyalı müəssisədir. Xarici investisiyalı şirkətlərin 22 faizi sənaye sahəsində fəaliyyət göstərir. A.Şəkərəliyev fikrini belə davam etdirir:

Belə bir faktı göstərmək lazımdır ki, son on ildə prezident Heydər Əliyevin səyi nəticəsində iqtisadiyyatın qeyri-neft sektoruna investisiya qoyuluşunun həcmi xeyli artmışdır. Belə ki, xarici investisiyaların 65 faizi 1999-2000-ci illərdə qeyrineft sektoruna qoyulmuşdur. Dünya Bankı və Boyuk Britaniyanın Analitik-Konsaltinq Təşkilatı tərəfindən birgə hazırlanmış hesabatə əsasən, Azərbaycan son beş ildə Mərkəzi və Şərqi Avropanın 26 ölkəsi arasında investisiya qoyuluşuna görə beşinci yerdədir. Bu faktlar göstərir ki, prezident Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə aparılan iqtisadi və struktur islahatları zəruri xarakter daşıyır. Ardıcıl iqtisadi siyasətin nəticəsidir ki, Azərbaycan Türk Sənayeci və İş Adamları Beynəlxalq Cəmiyyəti və Dövlətlərarası İqtisadi Xəbər Agentliyi belə bir məlumat verib ki, qarşıdan gələn 5 il ərzində dünya

miqyasındakı xarici sərmayələrin 0,5 faizinin Azərbaycan iqtisadiyyatına qoyulması gozlənilir. 2001-2005-ci illər ərzində Azərbaycana hər il orta hesabla 1,3 milyard dollar həcmində xarici investisiya qolulacaq. Bu rəqəm İrana qoyulacaq sərmayədən 2 dəfə, Qazaxıstana qoyulacaq sərmayədən isə 80 faiz coxdur.

Musahibim fikrini yekunlaşdıraraq bildirdi ki, Azərbaycanda iqtisadi islahatlar uğurla həyata keçirilir və bu, tezliklə iqtisadi-sosial səmərəsini verəcəkdir. Bundan isə bizim xalqımız, millətimiz bəhrələnəcəkdir.

«Azad Azərbaycan» qəzeti

№ 34 (176) 4 may 2001-ci il

173

Iqtisad elmi ölkənin tərəqqisinə xidmət edir

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Mohtərəm

Heydər Əliyev cənablarının ölkəmizə rəhbərlik etməsi respublikamızın ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi həyatının bütün sahələrində olduğu kimi təhsil sahəsində də yeni inkişafa səbəb olmuşdur. Belə ki, ölkə prezidentinin siyasi uzaqgörənliyi, dövlətçilik təcrübəsi və gərgin əməyi nəticəsində respublikamızda yaranmış ictimai-siyasi sabitlik, yaradıcı və ahəngdar iş şəraiti, demokratik mühit təhsilimizin inkişafına ciddi təkan vermiş, onun qabaqcıl dövlətlərin təhsil sistemində inteqrasiyasında mühüm amilə çevrilmişdir.

«Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 13 iyun 2000-ci il tarixli fərmanı ilə Azərbaycan Dövlət İqtisad İnstitutu və Bakı Əmtəəşünaslıq Kommersiya İnstitutunun bazasında Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti yaradılmışdır. 1930-cu ildə Bakı Dövlət Universitetinin İqtisad fakültəsinin bazası əsasında təşkil edilmiş bu tədris ocağı əvvəlcə K.Marks adına Azərbaycan Dövlət Sosial-iqtisad İnstitutu adı ilə təsis edilmiş, sonra isə müxtəlif dövrlərdə başqa adlarda fəaliyyət göstərmişdir.

Bu gün 70 illik yubileyinə hazırladığımız və demokratik prinsiplər əsasında fəaliyyət göstərən təhsil ocaqlarından biri Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetidir. Bu universitet yüksək maddi-texniki baza əsasında təhsil işini keyfiyyətli qurmağı bacaran, səviyyəli, tanınmış alim və mütəxəssisləri ilə müasir tələblərə uyğun rəqabətə davam gətirəcək yüksək keyfiyyətli kadr hazırlamağı qarşısına məqsəd qoymuşdur. Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti respublikamız və xarici dövlətlər üçün yüksək ixtisaslı mütəxəssislər, iqtisadçı və əmtəəşünaslıq ixtisasları üzrə elmi-pedaqoji kadrlar hazırlayan, ixtisasartırmanı və yenidən hazırlanmanı həyata keçirən aparıcı

ali təhsil və elm mərkəzidir. Universitet fəaliyyət göstərdiyi bu müddət ərzində 70 mindən çox mütəxəssis hazırlamışdır. Bu gün AzDIU-da 15 fakultə, 50 kafedra, o cümlədən 27 ixtisas kafedrası, 2 elmi-tədqiqat laboratoriyası fəaliyyət göstərir. Universitetdə 11030 nəfər tələbə (bakalavr) və 576 magistr

174
təhsil alır. Onların təhsili ilə 54 nəfər elmlər doktoru, professor, 287 nəfər elmlər namizədi, dosent məşğul olur. Universitetimiz mustəqil dövlətimiz qarşısında vəzifə və məsuliyyətini dərk edərək Azərbaycan xalqının milli-mənəvi, mədəni dəyərlərin umumbəşəri dəyərlərlə zənginləşdirmək, milli mentalitetimizə yad olan halların qarşısının alınması, milli adət-ənənələrinin qorunması, həmcinin muasir dövrün tələblərinə cavab verəcək gənclərin vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə olunması istiqamətində ardıcıl iş aparır.

Belə bir faktı qeyd etmək olazımdır ki, təkcə 2000-ci ildə universitetdə 2 nəfər doktorluq, 8 nəfər isə namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. Bu müddətdə Universitet əməkdaşlarının 12 monoqrafiyası, 13 dərslik, 35 dərs vəsaiti, 300-dən çox elmi məqaləsi çap edilmişdir. 15 nəfər əməkdaşın xarici ölkələrdə əsərləri dərc edilmişdir.

Hazırda dövlətimizin başcısı möhtərəm Heydər Əliyevin qayğısı sayəsində doğma universitetimiz dövlətin təhsil və elmi-texniki siyasətini həyata keçirmək məqsədilə inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsindən bəhrələnir, məqsədli proqramlardan, qanunvericilik aktlarından səmərəli şəkildə istifadə etməklə tədrisin və elmi-tədqiqat işlərinin keyfiyyətini yüksəltmək sayəsində müəyyən uğurlar qazanır. Butun bu işlər isə doğma universitet kollektivinin 70 illik yubileyə hədiyyəsidir.

«Gənclik» qəzeti №09 (125),

22 iyun 2001-ci il

175

«Azərbaycanın neft strategiyası öz bəhrəsini verir»

2000-ci ildən etibarən «Azəri», «Cıraq», «Günəşli»

yataqlarından Azərbaycan mənfəət neftini almağa

başlayacaqdır. Bu mənfəət neftinin satışından ölkənin

xalis büdcə gəliri 2000-ci ildən 100-150 milyon dollar

təşkil etməlidir. Yaxın illərdə bu məbləğ 300, 500, 700

milyon dollara qədər artacaqdır. 2005-ci ildən sonra isə

ildə

1 milyard dolları otəcəkdir.

Neft tarixən Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafında böyük rol oynamışdır. Azərbaycan neftinin hələ keçmiş ittifaq sənayesinin inkişafında əvəzedilməz xidmətləri olmuşdur və o

dovrdə respublikamız ən boyuk neft rayonlarından biri kimi tanınırdı.

Azərbaycan mustəqillik əldə etdikdən sonra onun guclu dövlət kimi formalaşmasında neft sənayesinin rolu daha da artmışdır. Artıq Azərbaycan neftindən kecmiş ittifaqın ehtiyaclarının odənilməsi ucun deyil, yalnız oz xalqının sosialrifah şəraitinin yaxşılaşması ucun istifadə edilir.

Bununla əlaqədar olaraq prezident Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycanın neft sənayesinin inkişafını təmin etmək, bu sahədə əldə edilmiş vəsaitdən əhalinin rifahının yaxşılaşması ucun səmərəli istifadə etmək ucun neft strategiyası həyata keçirilir.

Kecid dovrundə Azərbaycanda bir sıra sosial-iqtisadi problemləri yaranmışdır və bu problemlərin həllində neft strategiyasının uğurla həyata keçirilməsi əsas rol oynayır.

Qeyd etmək lazımdır ki, ölkədə neft strategiyasının uğurla həyata keçirilməsi bir sıra problemlərin həllinə səbəb olacaqdır. Bu problemlər isə aşağıdakılardan ibarətdir:

Iqtisadiyyatın yeni bazar sisteminə kecdi ilə əlaqədar ölkədə iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi problemləri: ölkənin mövcud sənaye potensialının saxlanması və onun inkişaf etdirilməsi; ölkənin aqrar-sənaye kompleksinin inkişaf etdirilməsi problemləri; kicik və orta sahibkarlığın inkişaf 176

etdirilməsi problemləri; əhalinin sosial təminatının yaxşılaşdırılması problemləri; məşğulluğun artırılması problemləri; təhsilin və elmin inkişaf etdirilməsi problemləri. Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafı bütün bu problemlərin ayrılıqda və onların kompleks şəkildə həll edilməsindən xeyli asılıdır.

Problemlərin həlli ucun Azərbaycanın sərvəti olan neftdən səmərəli şəkildə istifadə edilir. Belə ki, Azərbaycanda neft strategiyasının həyata keçirilməsi istiqamətində muhum işlər görülmüş və görülməkdədir. Bu istiqamətdə Azərbaycan hökumətinin, dövlət başçısı Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi siyasət və bu sahədə atdığı addımlar çox müsbət qiymətləndirilməlidir. Bu istiqamətdə görülmən ən boyuk işlərdən biri kimi 1994-cu il sentyabr ayının 20-də bağlanmış «Əsrin müqaviləsi»ni göstərmək olar. Bu müqavilə Azərbaycan iqtisadiyyatının yeni əsaslar üzrə inkişaf etdirilməsinin əsasını qoydu. Azərbaycan mustəqillik qazandıqdan sonra onun sosial-iqtisadi inkişaf problemlərinin həllinə yönəldilmiş ilk uğurlu addım oldu.

Kecid dövrünün ilk illərində ölkə iqtisadiyyatının dircəldilməsi ucun çoxlu kapital tələb edirdi. Həmin dövrdə

respublikada maliyyə imkanları məhdud idi. Məhz bu problemlərin həlli ilk növbədə Azərbaycan iqtisadiyyatına böyük məbləğdə investisiyaların cəlb edilməsini tələb edirdi. Bu baxımdan «Əsrin müqaviləsi»nin əhəmiyyəti olduqca böyükdür. Prezident Heydər Əliyevin təşəbbusu ilə bağlanmış bu müqavilə Azərbaycan iqtisadiyyatı üçün maddi zəmin olmaqla yanaşı, o dövrdə böyük sarsıntılara, müharibədəki uğursuzluqlara ducar olmuş xalqın mənəvi ruhunun qalxmasına böyük təkan verdi.

«Əsrin müqaviləsi»nin bağlanması Azərbaycanın bir dövlət kimi tanınmasına, onun dünya təsərrüfat sisteminə inteqrasiya olunmasına və beynəlxalq aləmdə mövqeyinin möhkəmlənməsinə şərait yaratdı.

Müqavilənin şərtlərinə görə, 30 il ərzində Azərbaycan «Əsrin müqaviləsi»ndən bütün gəlirin 80 faizini götürəcəkdir. Hazırda ölkə iqtisadiyyatına qoyulmuş investisiyaların ümumi həcmi 5.2 milyard dollardır.

177

Azərbaycan iqtisadiyyatının digər sahələrinin, xüsusən qeyri-neft sektorunun və kənd təsərrüfatının inkişafı üçün də böyük imkanlar yaranmışdır. Bununla əlaqədar neft strategiyasında Azərbaycanın neft sənayesinin inkişafı ilə yanaşı ölkə iqtisadiyyatının digər sahələrinin və əhalinin sosial problemlərinin həllinə də diqqət artır.

Son dövrdə qeyri-neft sektoruna yönəldilən investisiyaların həcmi də getdikcə artmaqdadır. Gələcək iqtisadi inkişafın təməlini qoyan investisiya qoyuluşu keçən ilə nisbətən 0,8 faiz artmış və 919,9 milyard manat təşkil etmiş, tikinti-quraşdırma işlərinə sərf olunmuş vəsaitin həcmi isə 4.3 faiz çoxalaraq 352,9 milyard manata çatmışdır. Kapital qoyuluşunun 454 milyard manatını və 49,8%-ni xarici investisiyalar təşkil etmişdir.

Azərbaycanın neft ehtiyatlarının birgə işlənməsi üçün buraya dünyanın bir çox dövlətlərindən xarici şirkətlərin dəvət olunması, müqavilələrin bağlanması və onların fəaliyyəti üçün əlverişli şəraitin yaradılması neft strategiyasının siyasi istiqamətinin reallaşması üçün zəmin yaratmışdır.

Bu gün Azərbaycan neft strategiyasının uğurla həyata keçməsində, bütün neft müqavilələrinin hazırlanmasında ARDNŞ-in birinci vitse-prezidenti, millət vəkili İlham Əliyevin böyük əməyi vardır. Onun siyasi və ictimai məsələləri araşdırmaq qabiliyyəti, Azərbaycanın dövlətçiliyinin möhkəmlənməsi sahəsində aparmış olduğu işlər dünyanın böyük siyasətçilərinin və dövlət başçılarının diqqət mərkəzindədir.

ABŞ prezidenti Corc Buşun İlham Əliyevə göndərdiyi məktubda deyilir: «Sizin kimi mən də əminəm ki Azərbaycanla Amerika arasında iqtisadi və siyasi əlaqələr daim genişlənməkdədir. Tam inanıram ki, qarşılıqlı hörmət, əməkdaşlıq və açıq dialoq əhval-ruhiyyəsi şəraitində və xalqlarımızın rifahı naminə biz birlikdə sulhu, azadlığı və firavanlığı inkişaf etdirə bilərik».

Azərbaycanda həyata keçirilən neft strategiyası ölkəmizə xarici sərmayələrin gəlməsi ilə yanaşı, müasir texnologiyaların, iş təcrübələrinin, yeni idarəcilik qaydalarının. İqtisadi münasibətlərin daxil olması üçün də şərait yaradıb.

178

Son illərdə Xəzər bölgəsində yerləşən irihəcmli karbohidrogen ehtiyatları bütün dünya dövlətlərinin maraq dairəsindədir. Belə ki, karbohidrogen ehtiyatlarından olan neft və qaz iqtisadiyyat üçün həmişə strateji xammal olmuş və olaraq qalmaqdadır. Dünya ölkələrinin enerji balansında neftin payı durmadan artmaqdadır.

Xəzər dənizində ən qədim neft istehsal edən ölkə

Azərbaycandır. Azərbaycanda son yüz ildə yerin təkindən 1.4 milyard kondensatlı neft və 445 milyard kubmetr qaz çıxarılıb.

Ölkənin illik hasilatı 1999-cu ildə 13 milyon ton olub.

Xəzərin Azərbaycana aid sektorunda bu günədək 231 perspektiv yataq kəşf edilib. Onların 38,1%-i quruda, 61,8%-i isə dənizdə yerləşir.

Xəzər regionu neft və neft məhsullarının başlıca perspektiv satış bazarlarının, yəni Avropa və Asiya'nın kəsişmə nöqtəsində yerləşir. Xəzər regionu Şərqi yarımkürəsinin mərkəzində yerləşdiyindən potensial maye yanacaq idxalcılarının diqqət mərkəzindədir. Təsdiq olunmuş proqnozlar üzrə Xəzər regionunun ehtiyatları 29 milyard barrel və ya 4 milyard ton həcmində qiymətləndirilir. International Petroleum Encyclopedia'nın 1996-cı il üzrə hesablaması nəticəsində məlum olub ki, Xəzər regionunun neft ehtiyatları dünyanın ümumi ehtiyatlarının 2,6 faizini təşkil edir.

Dünyanın təsdiq olunmuş neft ehtiyatlarının 59,7%-i Yaxın Şərqi, 8%-i Şimali Amerikanın, 6,2%-i Latın Amerikasının, 5,2%-i Afrikanın, 4,1% Asiya'nın, 1,7% Avropanın (MDB-siz), 15,1%-i MDB-nin, o cümlədən 12.5%-i Rusiya'nın, 2,6%-i Xəzər regionunun payına düşür.

Xəzər dənizinin yanacaq-enerji resurslarının ehtiyatının həcmi 20 milyard ton proqnozlaşdırılır. Yeni ekspert qiymətləndirmələrinə görə, Xəzər akvatoriyasında 250-dən çox lokal struktur kəşf olunub ki, onun da 47-sində hasilat üçün hazırlıq işləri aparılır. 20 neft və qaz yatağı isə hasilat üçün

acıqdır. Amerikalı ekspertlərin hesablamalarında Xəzərsahili 4 dövlətin birlikdə yanacaq ehtiyatları 51,2-57,1 milyard ton qiymətləndirilir ki, bu da rusiyalı mütəxəssislərin müvafiq proqnozlarının maksimum variantından (15,9 milyard ton) təxminən 4 dəfə çoxdur. Yeri gəlmişkən, amerikalı ekspertlərin 179

yalnız neft resursları üzrə hesablamalarının nəticələri 35,2-37,9 milyard ton təşkil edir.

Bu gün Azərbaycanda neft strategiyasının uğurları bütün dünyanın diqqətini cəlb edir. Belə ki, «Əsrin müqaviləsi»nin beşinci ildönümünün qeyd edilməsi zamanı ARDNŞ-in birinci vitse-prezidentit, millət vəkili İlham Əliyev məruzəsində müqavilənin gələcək perspektivləri haqqında çox dəyərli məlumatlar vermişdir. Onun sözlərinə əsasən, 2000-ci ildən etibarən «Azəri», «Cıraq», «Gunəşli» yataqlarından Azərbaycan mənfəət neftini almağa başlayacaqdır. Bu mənfəət neftinin satışından ölkənin xalis budcə gəliri 2000-ci ildən 100-150 milyon dollar təşkil etməlidir. Yaxın illərdə bu məbləğ 300, 500, 700 milyon dollara qədər artacaqdır. 2005-ci ildən sonra isə ildə 1 milyard dolları otəcəkdir.

«Azad Azərbaycan» qəzeti №43 (185)

06 iyun 2001-ci il

180

Bədxahların və opponentlərin iddialarının əksinə olaraq Azərbaycanın neft strategiyası reallaşır və öz bəhrəsini verir

Neft tarixən Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafında böyük rol oynamışdır. Azərbaycan neftinin hələ keçmiş ittifaq sənayesinin inkişafında əvəzedilməz xidmətləri olmuşdur. Azərbaycan mustəqillik əldə etdikdən sonra onun güclü dövlət kimi formalaşmasında neft sənayesinin rolu daha da artmışdır. Artıq Azərbaycan neftindən keçmiş ittifaqın ehtiyaclarının ödənilməsi üçün deyil, yalnız öz xalqının sosial-rifah şəraitinin yaxşılaşması üçün istifadə edilir.

Bununla əlaqədar olaraq möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycanın neft sənayesinin inkişafını təmin etmək, bu sahədə əldə edilmiş vəsaitdən əhalinin rifahının yaxşılaşması üçün səmərəli istifadə üçün ölkədə vahid və məqsədyonlu neft strategiyası həyata keçirilir.

Qeyd etmək lazımdır ki, ölkədə neft strategiyasının uğurla həyata keçirilməsi bir sıra problemlərin həllinə kömək edəcəkdir.

Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafı bir sıra

problemlərin hər birinin ayrılıqda və onların kompleks şəkildə həll edilməsi səviyyəsindən xeyli asılıdır. Bu problemlərin həlli ucun Azərbaycan Respublikası özünün sərvəti olan neftdən səmərəli şəkildə istifadə edir. Belə ki, Azərbaycanda neft strategiyasının həyata keçirilməsi istiqamətində çox mühüm işlər görülmüş və görülməkdədir. Bu istiqamətdə Azərbaycan hökumətinin, dövlət başcımız möhtərəm Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi siyasət və bu sahədə atdığı addımlar çox müsbət qiymətləndirilməlidir. Bu mənada 1994-cu il sentyabrın 20-də bağlanmış «Əsrin müqaviləsi» Azərbaycan iqtisadiyyatının yeni əsaslar üzrə inkişaf etdirilməsinin əsasını qoydu. Azərbaycan mustəqillik qazandıqdan sonra

181

onun sosial-iqtisadi inkişaf problemlərinin həllinə yönəldilmiş ilk ən uğurlu addım oldu.

Kecid dövrünün ilk illərində ölkədə yaranmış ağır iqtisadi vəziyyət ölkə iqtisadiyyatının dircəldilməsi ucun çoxlu kapital tələb edirdi. Həmin dövrdə respublikada maliyyə imkanları məhdud idi. Məhz bu problemlərin həlli ilk növbədə Azərbaycan iqtisadiyyatına böyük məbləğdə investisiyaların cəlb edilməsini tələb edirdi. Bu baxımdan «Əsrin müqaviləsi»nin əhəmiyyəti olduqca böyükdür. Prezident Heydər Əliyevin təşəbbusu ilə bağlanmış bu müqavilə Azərbaycan iqtisadiyyatı ucun maddi zəmin olmaqla yanaşı, o dövrdə böyük sarsıntılara, müharibədəki uğursuzluqlara ducar olmuş xalqın mənəvi ruhunun qalxmasına böyük təkan verdi. «Əsrin müqaviləsi»nin bağlanması Azərbaycanın bir dövlət kimi tanınmasına, onun dünya təsərrüfat sisteminə inteqrasiya olunmasına və beynəlxalq aləmdə mövqeyinin möhkəmlənməsinə şərait yaratdı. Müqavilənin şərtlərinə görə, 30 il ərzində Azərbaycan «Əsrin müqaviləsi»ndən bütün gəlirin 80 faizini, xarici neftşirkətlərinin hamısı birlikdə isə cəmi 20 faizini götürəcəkdir.

İndiyədək ölkə iqtisadiyyatına qoyulmuş investisiyaların ümumi həcmi 5.2 milyard dollardır.

Azərbaycan iqtisadiyyatının digər sahələrinin, xüsusən qeyri-neft sektorunun və kənd təsərrüfatının inkişafı ucun da böyük imkanlar yaranmışdır. Bununla əlaqədar neft strategiyasında Azərbaycanın neft sənayesinin inkişafı ilə yanaşı ölkə iqtisadiyyatının digər sahələrinin və əhalinin sosial problemlərinin həllinə də diqqət artır.

Son dövrdə qeyri-neft sektoruna yönəldilən investisiyaların həcmi də getdikcə artmaqdadır. Gələcək iqtisadi inkişafın təməlini qoyan investisiya qoyuluşu keçən ilə

nisbətən 0,8 faiz artmış və 919,9 milyard manat təşkil etmiş, tikinti-quraşdırma işlərinə sərf olunmuş vəsaitin həcmi isə 4.3 faiz çoxalaraq 352,9 milyard manata çatmışdır. Kapital qoyuluşunun 454 milyard manatını və 49,8%-ni xarici investisiyalar təşkil etmişdir.

Azərbaycanın neft ehtiyatlarının birgə işlənməsi üçün buraya dünyanın bir çox dövlətlərindən xarici şirkətlərin dəvət

182

olunması, müqavilələrin bağlanması və onların fəaliyyəti üçün əlverişli şəraitin yaradılması neft strategiyasının siyasi istiqamətinin reallaşması üçün zəmin yaratmışdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu gün Azərbaycan neft strategiyasının uğurla həyata keçməsinə, bütün neft müqavilələrinin hazırlanmasında ARDNŞ-in birinci vitseprezidenti, millət vəkili İlham Əliyevin böyük əməyi vardır.

Onun siyasi və ictimai məsələləri araşdırmaq qabiliyyəti, Azərbaycanın dövlətçiliyinin möhkəmlənməsi sahəsində aparmış olduğu işlər dünyanın böyük siyasətçilərinin və dövlət başçıların diqqət mərkəzindədir.

Azərbaycanda həyata keçirilən neft strategiyası ölkəmizə xarici sərmayələrin gəlməsi ilə yanaşı, müasir texnologiyaların, iş təcrübələrinin, yeni idarəçilik qaydalarının. İqtisadi münasibətlərin daxil olması üçün də şərait yaradıb.

Son illərdə Xəzər bölgəsində yerləşən irihəcmli karbohidrogen ehtiyatları bütün dünya dövlətlərinin maraq dairəsindədir. Belə ki, karbohidrogen ehtiyatlarından olan neft və qaz iqtisadiyyat üçün həmişə strateji xammal olmuş və olaraq qalmaqdadır. Dünya ölkələrinin enerji balansında neftin payı durmadan artmaqdadır.

Xəzər dənizində ən qədim neft istehsal edən ölkə

Azərbaycandır. Azərbaycanda son yüz ildə yerin təkindən 1.4 milyard kondensatlı neft və 445 milyard kubmetr qaz çıxarılıb. Ölkənin illik hasilatı 1999-cu ildə 13 milyon ton olub. Xəzərin Azərbaycana aid sektorunda bu gündə 231 perspektiv yataq kəşf edilib. Onların 38.1%-i quruda, 61,8%-i isə dənizdə yerləşir. Xəzər regionu neft və neft məhsullarının başlıca perspektiv satış bazarlarının, yəni Avropa və Asiya'nın kəsişmə nöqtəsində yerləşir. Xəzər regionu Şərqi yarımkürəsinin ortasında yerləşdiyindən potensial maye yanacaq idxalcılarının diqqət mərkəzindədir. Təsdiq olunmuş proqnozlar üzrə Xəzər regionunun ehtiyatları 29 milyard barrel və ya 4 milyard ton həcmində qiymətləndirilir. International Petroleum Encyclapedianın 1996-cı il üzrə hesablaması nəticəsində məlum olub ki, Xəzər regionunun neft ehtiyatları dünyanın ümumi ehtiyatlarının 2,6 faizini təşkil edir.

Dünyanın təsdiq olunmuş neft ehtiyatlarının 59,7%-i Yaxın Şərqi, 8%-i Şimali Amerikanın, 6,2%-i Latın Amerikasının, 5,2%-i Afrikanın, 4,1% Asiyanın, 1,7% Avropanın (MDB-siz), 15,1%-i MDB-nin, o cümlədən 12.5%-i Rusiyanın, 2,6%-i Xəzər regionunun payına düşür.

Xəzər dənizinin yanacaq-enerji resurslarının ehtiyatının həcmi 20 milyard ton proqnozlaşdırılır. Yeni ekspert qiymətləndirmələrinə görə, Xəzər akvatoriyasında 250-dən çox lokal struktur kəşf olunub ki, onun da 47-də hasilat ucun hazırlıq işləri aparılır. 20 neft və qaz yatağı isə hasilat ucun açıqdır. Amerikalı ekspertlərin hesablamalarında Xəzərsahili 4 dövlətin birlikdə yanacaq ehtiyatları 51,2-57,1 milyard ton qiymətləndirilir ki, bu da rusiyalı mütəxəssislərin müvafiq proqnozlarının maksimum variantından (15,9 milyard ton) təxminən 4 dəfə çoxdur. Yeri gəlmişkən, amerikalı ekspertlərin yalnız neft resursları üzrə hesablamalarının nəticələri 35,2-37,9 milyard ton təşkil edir.

Bu gün Azərbaycanda neft strategiyasının uğurları bütün dünyanın diqqətini cəlb edir. Belə ki, «Əsrin müqaviləsi»nin beşinci ildönümünün qeyd edilməsi zamanı ARDNŞ-in birinci vitse-prezident, millət vəkili İlham Əliyev məruzəsində müqavilənin gələcək perspektivləri haqqında çox dəyərli məlumatlar vermişdir. Onun sözlərinə əsasən, 2000-ci ildən etibarən «Azəri», «Cıraq», «Gunəşli» yataqlarından Azərbaycan mənfəət neftini almağa başlayacaqdır. Bu mənfəət neftinin satışından ölkənin xalis budcə gəliri 2000-ci ildən 100-150 milyon dollar təşkil etməlidir. Yaxın illərdə bu məbləğ 300, 500, 700 milyon dollara qədər artacaqdır. 2005-ci ildən sonra isə ildə 1 milyard dolları otəcəkdir.

Mayın 7-də Azərbaycan prezidenti cənab Heydər Əliyevin yanında BP şirkətinin layihələrinin təqdimatı zamanı möhtərəm prezidentimiz göstərmişdir ki: «İndi Azərbaycan əgər 2-3 ildən sonra məhz bu müqavilələrdən ilə 500 milyon dollar gəlir əldə edəcəksə və 2011-ci ildə təkcə bu müqavilədən sizin dediyiniz 5-6 milyard dollar gəlir əldə olunacaqsə, onda görün bizim gorduyumuz işlər Azərbaycan xalqının rifah halını yaxşılaşdırmaq, ölkəmizi inkişaf etdirmək

ucun Azərbaycanı çiçəklənən. İnkişaf edən ölkəyə çevirmək ucun nələr edirik».

Azərbaycanın neft strategiyasının uğurları dünyanın böyük dövlətlərinin, o cümlədən ABŞ-ın daim diqqət mərkəzindədir. Fərəhli haldır ki, bu yaxınlarda ABŞ-ın prezidenti Corc Buşun sərəncamı ilə vitse-prezident Ricard

Ceynin rəhbərliyi altında ABŞ hokumətinin milli enerji siyasətinə dair doktrinasını hazırlamaq ucun işçi qrupu yaradılmışdır. Prezident Corc Buş vitse-prezident Ricard Ceynin başçılıq etdiyi işçi qrupunun «Birləşmiş Ştatların milli enerji siyasəti» haqqında hazırladığı məruzə əsasında ABŞ hokumətinin yeni enerji doktrinasını açıqlamışdır.

Bu muhum sənəddə Xəzər regionuna, o cümlədən Azxərbaycana xüsusi bölmə həsr olunmuşdur. Sənəddə Xəzər dənizindəki neft-qaz ehtiyatlarının işlənilməsində amerikanın bundan sonra da daha fəal rol oynayacağı bildirilir. Latın Amerikasını və Asiya ölkələri ilə bərabər Xəzəryanı dövlətlərlə, xüsusilə Azərbaycan ilə diplomatik əlaqələrin daha da genişləndirilməsinə çağırılır.

Prezident Corc Buşun bəyan etdiyi sənəddə bildirilir ki, Azərbaycanın və Qazaxıstanın subut olunmuş neft ehtiyatları təxminən 20 milyard barrelə bərabərdir. Lakin kəşfiyyat işləri davam edir və gözlənilməsinə görə, bu ehtiyatlar xeyli artacaqdır.

Qazaxıstanın «Kəşəğan» yatağında qazılmış kəşfiyyat quyularının ilk nəticələri göstərir ki, bu, son 30 ildə kəşf edilmiş ən muhum yataqlardan biridir və miqyasına görə Prudo kərfəzi ilə müqayisə oluna bilər. İndi ixrac marşrutları variantlarının məhdudluğu ilə əlaqədar, regionda neft ixracı gündə 800 min barrel təşkil edir. Lakin 2005-ci ilədək potensial neft ixracı artaraq gündə 1,8 milyon barrelə çatı bilər. Çunki Amerika birləşmiş ştatları Bakı-Tbilisi-Ceyhan və Xəzər boru kəməri konsorsiumunun neft kəmərləri kimi kommərsiya baxımından fəaliyyət qabiliyyətli ixrac marşrutlarının inkişaf etdirilməsi ucun özəl şirkətlərlə və region ölkələri ilə sıx işləyir. Belə bir nəkbən əhval-ruhiyyə vardır ki, əlavə geoloji strukturlarda kəşfiyyat işləri genişləndirildikcə, yeni neft və qaz yataqlarının aşkara 185

çıxarılacağı nəticəsində təzə ixrac marşrutları inkişaf etdirildikcə, sonrakı illərdə neft və qaz ixracı daha da artacaqdır.

ABŞ-ın prezidenti bildirir ki, Birləşmiş Ştatlar bundan sonra da Şərq-Qərb boru kəməri ilə neftin nəqlini dəstəkləyəcəkdir. İşçi qrupu prezidentə tövsiyə edir ki, dövlət katibinə, ticarət və enerjetika nazirlərinə göstəriş verilsin ki, Türkiyə və Gürcüstanın təbii qazla təchizatını müxtəlif mənbələrdən həyata keçirilməsini təmin etməkdə və Azərbaycanı öz qazını ixrac etməkdə kömək göstərilməsi ucun «Şahdəniz» qaz kəmərinin inkişafına dair özəl investorların və hokumətlərin səylərini dəstəkləsinlər. Azərbaycan qazının

ixrac olunması ucun cəkiləcək qaz kəməri enerji daşıyıcılarının təhlükəsiz və coxşaxəli marşrutlarla daşınması prosesini davam etdirəcəkdir.

Bu yaxınlarda «Nyu-York Tayms» qəzetinin 18 may tarixli nomrəsində Bakı-Ceyhan layihəsinə dair məqalə dərc olunmuşdur. Məqalədə Xəzər dənizindən Türkiyənin Aralıq dənizi sahillərinə cəkiləcək neft kəmərinin tikintisində iştirak edən şirkətlər, nəhayət, kəmərin ilkin dəyərini müəyyən edəndən sonra işin sonrakı mərhələsinə başlamağın mümkün olduğu göstərilmişdir. Neft kəməri Azərbaycanın paytaxtı Bakı şəhərindən başlayaraq Gurgustandan keçməklə Türkiyənin Ceyhan limanına qədər uzanacaqdır. Amerikanın keçmiş və hazırkı hökuməti neft kəməri layihəsini dəstəkləyən Xəzər neftinin daşınması üzərində Rusiyanın nəzarətinin götürüləcəyini əsas tutur, kəmərin cəkilişi baha başa gəlidiyi ucun layihə hucumlara məruz qalsa da, sonda iştirakçılar ilkin mühəndis işlərinin optimal dəyəri məsələsində ortaq bir fikrə gəlmişlər. Son rəqəm hələlik açıqlanmasa da, əvvəlki məlumatlarda bu məbləğin 2,7 mlrd. dollar olduğu xəbər verilir.

BP şirkəti xəbər verir ki, kəmərin investorları mayın 15-də Bakıda görüşərək, layihənin imkanlarının öyrənilməsi istiqamətində xeyli dəqiqləşdirmələr aparmışlar. Bildirildiyinə görə, layihənin imkanlarının tədqiqi 150 milyon dollara başa gələcək və bununla əlaqədar görülməli işlər 2002-ci ildə başa çatmalıdır. Kəmərin 2004-cü ilin sonuna kimi istifadəyə verilə bilər.

186

Bakı-Ceyhan layihəsində BP-nin payı 25,4 faizdir. Digər altı şirkətin, o cümlədən «Yunokal» və «Delta Hess» şirkətlərinin payı 24,6 faizdir. Yerdə qalan 50 faiz Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətinə məxsusdur.

Bu hokumətinin Xəzərin enerji məsələləri üzrə müşaviri Elizabet Cons layihənin imkanlarının öyrənilməsinə başlanmasını yüksək qiymətləndirərək göstərir ki, «bu maliyyələşdirmədə çox mühüm məsələdir». Deyirlər ki, mühəndis işlərinə başladsa, deməli, tikinti gedəcək. Maliyyə işləri, əlbəttə, birlikdə görülməlidir, amma qarşılıqlı inam olmasa, şirkətlər uzağa gedə bilməzlər».

Bu yaxınlarda Strasburqda Avropa Şurası Parlament Assambleyasının ümumi iclasında hörmətli millət vəkili İlham Əliyev «İzvestiya» qəzetinin müxbirinə müsahibə vermişdir. Həmin müsahibədə millət vəkili İlham Əliyev neft amilinə böyük əhəmiyyət verərək: «Hazırda Azərbaycanın bütün iqtisadi inkişafı neftlə bağlıdır. Hələ azı 10 il belə olacaqdır.

Neft bizim əsas sərvətimizdir. 1994-cu ildə biz xarici şirkətləri cəlb etməyə başlayanda bilirdik ki, bu, bütün iqtisadiyyatın inkişafına təkan verəcək bir amildir. Sərmayələrin əsas hissəsi bu sahəyə qoyulurdu. Ona görə də biz elə etməyə çalışırdıq ki, bu, xarici sərmayəçilər üçün sərfəli olsun. Eyni zamanda milli mənafeələrimizi də təmin etməyə çalışırdıq və bu məsələdə lazımi tarazlığa nail ola bildik.

Neft Azərbaycanın coğrafi-siyasi vəziyyətini bir çox illər üçün irəliləmədən təmin edəcəkdir. İndinin özündə Azərbaycan neft müqavilələrinin həyata keçirilməsindən mənfəət götürür. Biz Neft Fondu yaratmışıq və mənfəəti elə ilk günlərdən burada cəmləşdirməyə başlamışdıq. Bunun sayəsində Azərbaycanın valyuta ehtiyatları artaraq bir milyard dolları keçmişdir». Bu gün Azərbaycanda möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən neft strategiyası artıq özünün bəhrəsini verməkdədir. Bu, ilk növbədə Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişaf etməsində, iqtisadi islahatların uğurla həyata keçməsində, xalqın maddi rifahının yüksəldilməsində və respublika iqtisadiyyatının dünya təsərrüfat sisteminə

187
inteqrasiyasının güclənməsində özünü daha qabarıq şəkildə buruzə verir. Bütün bunlar isə möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin neft strategiyasının təntənəsinin nəticəsidir. Bütün xalq bu siyasəti ürəkdən dəstəkləyir, bədxahların və opponentlərin iddialarının əksinə olaraq, həmin siyasətin uğurla həyata keçirilməsini arzu edir.

«Azərbaycan» qəzeti,

3 iyun 2001-ci il

Avropa ilə iqtisadi əməkdaşlıq yeni mərhələdə

Heydər Əliyev İqtisadi İdarəetmə Məktəbində

«Azərbaycan iqtisadiyyatı Avropa ailəsində: iqtisadi və sosial əməkdaşlığın yeni mərhələsi» mövzusunda növbəti toplantı keçirilmişdir.

Tədbirdə ADIU-nun elmi işlər üzrə prorektoru Arif Şəkəreliyev və digər iqtisadçı alimlər çıxış etdilər.

«Azad Azərbaycan» qəzeti

22 iyun 2001-ci il

188

Əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəlməsinə şərait yaradılıb

Olkəmizin siyasi, iqtisadi, sosial, mədəni, təhsil və digər sahələrdə apardığı islahatlar, struktur dəyişikliyi gunumuzun ən aktual muzakirə mövzularından biridir. Dövlət proqramlarının hazırlanmasında iqtisadçı alimlərimizin də gərgin əməyi olmuşdur.

Oxucularımızı maraqlandıran bir sıra məsələlərə cavab tapmaq, ölkə iqtisadiyyatının hazırkı durumu, bu sahəyə ixtisaslı kadrlar hazırlayan təhsil ocaqlarımızın məqsəd və vəzifələrini həyata keçirmək yolunda rast gəldikləri problemlərin nədən ibarət olduğunu öyrənmək, islahatların əhalinin həyat səviyyəsinə müsbət təsir göstərdiyinin bir daha şahidi olmaq məqsədi ilə İqtisad Universitetinin elmi işlər üzrə prorektoru, iqtisad elmləri doktoru, professor Arif Şəkərlıyevlə görüşdük. Məqsədimizin xoş məramına məmnunluqla qoşulan Arif müəllim dedi:

-Respublikamız ozunun siyasi və iqtisadi mustəqilliyini möhkəmləndirdikcə genişlənən demokratik proseslər bütün sahələrdə olduğu kimi təhsildə də ozunu buruzə verir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti möhtərəm Heydər Əliyevin gərgin əməyi sayəsində ölkəmizin ictimai, siyasi və mədəni həyatında əsaslı dəyişikliklər baş vermiş, o cümlədən təhsil sistemi, yeni inkişaf xəttinə qədəm qoymuşdur. Yəni mövcud ictimai-siyasi sabitlik, yaradıcı və ahəngdar iş şəraiti, demokratik mühit təhsilimizin inkişafına bir təkan vermişdir.

Bu gün 70 illik yubileyinə hazırladığımız İqtisad Universitetinin əsas məqsədi maddi-texniki bazanı yüksəltmək, ümumi iqtisadiyyat, mühəndis iqtisadiyyatı, inzibati-idarəetmə, texniki və texnoloji istiqamətlər üzrə yüksək səviyyəli kadr hazırlığını həyata keçirməkdir.

Ölkəmiz mustəqillik əldə etdikdən sonra respublikamızda yaranmış ictimai-siyasi sabitlik, aparılan islahatlar ölkə iqtisadiyyatının inkişafına güclü təkan vermişdir. 1996-cı ildən-2000-ci ilə kimi ölkəmizdə ümumi daxili məhsul 39 faiz artmışdır. Bu illər ərzində sənaye

189

məhsullarının artımı 13 faiz, kənd təsərrüfatı məhsulunun artımı isə 19 faiz təşkil etmişdir. Son 10 il ərzində UDM istehsalının dinamikasına nəzər salsaq görərik ki, özündən əvvəlki illərlə müqayisədə 1992-1994-cü illərdə UDM iki dəfədən çox azalaraq 1991-ci il səviyyəsinin 47,8 faizini təşkil etmişdir. Ölkədə bazar münasibətlərinin bərqərar olması istiqamətində aparılan məqsədyonlu iqtisadi siyasət, qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığa əsaslanan açıq qapı siyasətinin həyata keçirilməsi xarici investisiyaların respublikaya cəlb edilməsi, respublikada sahibkarlıq fəaliyyəti üçün əlverişli şəraitin yaradılması və digər tədbirlər nəticəsində artıq 1995-ci ildən başlayaraq UDM istehsalının kəskin aşağı düşməsinin qarşısı alındı. 1996-cı ildən isə respublikamızda dinamik olaraq yüksəlmə dövrü başladı. Ümumiyyətlə, son 5 ildə UDM-un həcmi 41 faiz artıb.

Iqtisadiyyatın aparıcı sahələrindən biri olan sənayedə məhsul istehsalı 1992-1994-cu illər ərzində 52 faiz azalmışdır. Görülən tədbirlər nəticəsindən artıq 1997-ci ildən başlayaraq ölkədə tərəqqiyə nail olunmuş, son 3 ildə isə məhsul istehsalı sənaye sahəsində 13,5 faiz artmışdır.

Eyni inkişafı kənd təsərrüfatı sahəsində də görmək mümkündür. Respublikamızda aqrar islahatların dərinləşməsi və kənd təsərrüfatında sahibkarlığın inkişafına kömək göstərilməsinə dair dövlət proqramı ardıcıl olaraq həyata keçirilir və artıq bu işlər öz bəhrəsini verməkdədir. Təkcə ötən il tarlalardan rekord miqdarda 1,5 mln. Ton taxıl məhsulu toplanmışdır. Kartof istehsalı 781 min ton, bostan məhsulları 291 min ton, meyvə istehsalı isə 477 min tona bərabər olmuşdur.

Heyvandarlıq sahəsində də böyük uğurlar əldə edilib.

Son beş ildə iribuynuzlu mal-qaranın sayı 339 min, qoyun və keçilərin 1 milyon 441 min baş artmışdır. Onu da deyək ki, Azərbaycanda heç vaxt bu miqdarda mal-qara olmamışdır. Ölkədə aqrar islahatların daha da dərinləşməsi, kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalının artırılması və əhalinin ərzaq məhsulları ilə təminatının yaxşılaşdırılması istiqamətində görülmə işlər ardıcıl olaraq davam etdirilir.

190

Respublikamızın xarici ticarət dövryyəsi də urək acandır. Ölkənin xarici ticarət dövryyəsi 1993-cü ildə bir milyard 300 milyon dollar olduğu halda, 2000-ci ildə bu göstərici 2 milyard 900 milyon dollar olmuşdur. Ötən il Azərbaycan xarici ticarət dövryyəsinə ilk dəfə ixrac idxaldan çox olmuşdur. Neft və neft məhsulları istehsalı artmış, yerli istehsal hesabına ölkəyə gətirilən bəzi məhsulların, xüsusən də ərzaq məhsullarının həcmi xeyli azalmışdır.

Etiraf etməliyik ki, neft ölkəmizin əsas aparıcı sənaye sahələrindən biridir. Dünyanın 33 böyük neft şirkəti ilə imzalanan 21 müqavilə Azərbaycana 6 milyard dollara qədər xarici investisiyanın gətirilməsinə səbəb olmuşdur. Bu işlər indinin özündə də davam edir və perspektivdə respublikaya cəlb ediləcək xarici sərmayələrin həcmi daha da artırılacaq. Dövlət büdcəsinin formalaşmasında vergi sistemi müstəsna rol oynayır. Bu sistemdə aparılan islahatlar bazar iqtisadiyyatının tələblərinə uyğun şəkildə həyata keçirilir. Sevincidir ki, dövlət büdcəsinə bütün mənbələrdən daxil olan gəlirlər 1994-cü ilə nisbətən 7 dəfədən çox artaraq 3,6 trilyon manata çatmış, cəkilən xərclər isə 3,8 trilyon manat olmuşdur. Büdcə kəsiri 1994-cü ildə UDM-un 9,4 faizini təşkil etdiyi halda, 2000-ci ildə minimuma 1 faizə qədər

endirilmişdir.

Dövlət büdcəsi xərclərində sosial müdafiə və sosial təminat xərclərinin payı ildən-ilə artıb. Elm, mədəniyyət, təhsil sistemində çalışan işçilərin əmək haqlarının artırılması, əlillərin təminatının yaxşılaşdırılması sahəsində ardıcıl, məqsədyonlu işlər davam etdirilir.

1995-ci ildən etibarən ölkədə hazırlanan və həyata keçirilməyə başlamış bir sıra dövlət proqramları makroiqtisadi sabitliyin bərpa olunmasına, ölkədə struktur dəyişikliyinə həyata keçirilməsinə və əhəlinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsinə şərait yaradılmışdır. Möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin 2001-ci ilin mart ayında imzaladığı sərəncamla ölkədə yoxsulluğun aradan qaldırılması üçün proqram hazırlanması məqsədi ilə dövlət komissiyası yaradılmışdır.

191

Həyata keçirilən struktur dəyişiklikliyi və dövlət idarəetməsinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində də mümkün tədbir həyata keçirilir. Struktur dəyişikliyinə həyata keçirilməsi dövrün tələbinə uyğundur və bu işlərin həyata keçirilməsi nəticəsində idarəetmədə çalışan işçilərin sayı artacaq. Yeni yaradılmış nazirliklər və bir çox bölmələrin ixtisara düşməsi buna sübutdur. Bu da ondan irəli gəlir ki, ölkədə özəl bölmənin xüsusi cəkisi artdıqca idarəetmə xərclərinin cəkisi aşağı düşməlidir. Yekun olaraq onu demək olar ki, islahatların aparılması ölkəmizdə demokratik, sivil bir quruculuq prosesinin həyata keçirilməsi ilə nəticələncək.

«İki sahil» qəzeti

№146 (2898) 31 iyul 2001-ci il

192

«Əsrin müqaviləsi» xalqımızın güzəranının daha da yaxşılaşmasına xidmət edir

İqtisadiyyatımızın digər sahələrində isə irəliləyişlər göz qabağındadır

Azərbaycan dövləti ardıcıl olaraq iqtisadi islahatlar aparır. Mustəqil dövlət olaraq özünün iqtisadiyyatını inkişaf etdirir. Ölkəmiz bazar iqtisadiyyatı yolu ilə inamla irəliləyərək bütün sahələrdə böyük uğurlar qazanmaqdadır.

1991-ci ildə dövlət müstəqilliyini elan edən Azərbaycan birmənalı şəkildə dünyanın humanist və demokratik dəyərlərinə inteqrasiya yolunu tutdu. Tarixən qısa bir müddət ərzində Azərbaycan qabaqcıl dünya təcrübəsinə əsaslanaraq çox şeyə nail oldu. Belə ki, Azərbaycan bütün çətinliklərə baxmayaraq bazar iqtisadiyyatı modelini seçərək sərbəst iqtisadiyyat və sivil cəmiyyət quruculuğu yolu ilə irəlilədi. Son on ildə

Azərbaycan iqtisadiyyatında əsaslı dəyişikliklər baş verdi. Əsaslı islahatlar aparıldı və bir sıra sosial-iqtisadi problemlərin həllində müəyyən uğurlar qazanıldı. Rəqəmlərə diqqət yetirsək görək ki, 2001-ci ilin son yeddi ayı ərzində iqtisadi və sosial sahələrdə makroiqtisadi göstəricilər nəzərəcarpacaq dərəcədə artmışdır. Ən umumiləşdirici göstərici olan ümumi daxili məhsul istehsalı keçən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 9,1 faiz və ya müqayisəli qiymətlərlə 986.1 milyard manat artaraq 12,8 trilyon manata çatmışdır. UDM-in strukturuna diqqət yetirsək görək ki, məhsul istehsalı sahələrinin xüsusi çəkisi 2000-ci ilin müvafiq dövründəki 54,2 faizdən 55,7 faizə qədər artmışdır.

Məhsul buraxılışı neft və qaz hasilatında 5,2, elektro-energetikada 1,9, maşınqayırmada 45, kimya və neft-kimya müəssisələrində 1,9 faiz, yüngül sənayedə 3,4 dəfə, tikinti materialları sənayesində 83,2, unuyutmə-yarma sənayesi müəssisələrində 19,3 faiz artmışdır. Qeyri-dövlət bolməsinə də məhsul buraxılışı keçən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 17,6 faiz artaraq ümumi məhsulda xüsusi çəkisi 49,1 faizə çatmışdır. Respublikada sənaye məhsulunun 53 faizi hasilat, 193

35.8 faizi emal və 11.2 faizi elektroenergetika sahələrində istehsal olunmuşdur.

Sənaye sahələrində fəaliyyət göstərən 273 səhmdar cəmiyyəti tərəfindən ilin əvvəlindən 1,3 trilyon manatlıq və ya ümumi buraxılışının 11,9 faizi qədər sənaye məhsulu istehsal olunmuşdur.

Azərbaycan mustəqillik əldə etdikdən sonra onun güclü dövlət kimi formalaşmasında neft sənayesinin rolu daha da artmışdır. Bu gün Azərbaycan nefti keçmiş ittifaqın ehtiyaclarının ödənilməsi üçün deyil, yalnız öz xalqımızın sosial-rifah şəraitinin yaxşılaşması üçün istifadə olunur. 2001-ci ildə neft məhsulları ümumi ixracın 90 faizdən çoxunu təşkil etmişdir. Bu sərvətdən səmərəli və məqsədyonlu istifadə Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafı qarşısında geniş perspektivlər açır. Bununla əlaqədar ölkə iqtisadiyyatını inkişaf etdirmək, o cümlədən neft sənayesinin inkişafını təmin etmək, bu sahədən toplanmış vəsaitdən səmərəli istifadənin təşkili üçün ölkə prezidenti möhtərəm Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə vahid və məqsədyonlu neft strategiyası həyata keçirilir.

Hazırkı dövrdə Azərbaycanda bir çox sosial-iqtisadi problemlər yaranmışdır və neft strategiyasının əsas vəzifələrindən biri də bu problemlərin həllinə müsbət təsir göstərməkdən ibarətdir. Sosial-iqtisadi vəziyyətin

yaxşılaşdırılması isə ilk növbədə mövcud problemlərin həllini tələb edir. Bunun üçün Azərbaycan ilk növbədə özünün əsas sərvəti olan neftdən səmərəli istifadə etməlidir. Hazırda Azərbaycan neft strategiyasının həyata keçirilməsi istiqamətində çox mühüm işlər görülmüş və görülməkdədir. Bu istiqamətdə Azərbaycanın dövlət başçısının həyata keçirdiyi məqsədyonlu siyasət və bu sahədə atdığı addımlar müsbət nəticələr verir. Neftçilər günü münasibətilə keçirilən təntənəli yığıncaqda möhtərəm Heydər Əliyev belə demişdir: **«Bu gün, Azərbaycanın müstəqilliyinin onuncu ilində, Azərbaycanda yeni neft erasının başlanmasının yeddinci ilində biz Azərbaycan neftçilərinin bütün nəsillərinə böyük hörmət, ehtiramımızı bildirməliyik, minnətdarlığımızı bildirməliyik və bəyan etməliyik ki, məhz onların gərdüyü işlər**

194

Azərbaycanda bu qədər böyük neft və qaz sənayesi potensialı yaradıblar. Bu isə bu gün müstəqil Azərbaycanın ən böyük, ən dəyərləli sərvətidir».

Bazar sisteminə keçidlə əlaqədar olaraq Azərbaycanda yeni iqtisadi münasibətlər, yeni mülkiyyət formaları yaranır. Respublika iqtisadiyyatının dünya iqtisadi sisteminə inteqrasiyasının güclənməsi dövlət idarəcili və idarəetmə strukturlarının da müasir qaydada qurulmasına səbəb olmuşdur.

Azərbaycan neft sənayesinin, butovlukdə ölkə iqtisadiyyatının inkişafında 1994-cü il sentyabrın 20-də bağlanmış «Əsrin müqaviləsi»nin rolu olduqca böyükdür. Bu müqavilə Azərbaycan xalqının rifah halının yaxşılaşdırılmasında yeni dövrün əsasını qoydu. Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra sosial-iqtisadi problemlərinin həllində ilk ən uğurlu addım məhz bu vaxt atıldı.

Kecmiş ittifaq əlaqələrinin dağılması, Ermənistanla illər ərzində davam edən hərbi münaqişə Azərbaycan iqtisadiyyatına təsirsiz qalmamışdır. Butun bunlar ölkədə sosial-iqtisadi problemlərin artmasına şərait yaratmışdır. Bu problemlərin həlli ilk növbədə Azərbaycan iqtisadiyyatına böyük məbləğdə investisiyaların qoyulmasını tələb edir. Bu baxımdan «Əsrin müqaviləsi»nin əhəmiyyəti oldunca böyükdür. Dünyanın aparıcı ölkələrinin tanınmış neft şirkətləri ilə Azərbaycanın imzaladığı «Əsrin müqaviləsi», butovlukdə bu saziş yenidən qədəm qoyduğumuz XXI əsrdə respublikamızın dinamik inkişaf yolunu müəyyən edir.

Hazırda Azərbaycanın Xəzər dənizi hövzəsində 14 ölkənin 30 iri neft şirkəti ilə 21 beynəlxalq saziş cərcivəsində iş aparılır. 1999-2000-ci illərdə ilk dəfə olaraq Azərbaycanda

dunya standartlarına uyğun olaraq «Qurtuluş» qazma qurğusu inşa edildi və bu qurğu indi müvəffəqiyyətlə istismar olunur. Bu il avqust ayının 30-da Bakı şəhərində keçirilən «Azəri-Cıraq-Günəşli» yataqlarının tammiqyaslı işləməsinin qətnaməsinin imzalanması mərasimində möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyev qeyd etdi: «İndiyə qədər görülmə işlər, «Cıraq» yatağından hasil edilən neft və onun ixrac edilməsi həm neft şirkətlərinə, həm də Azərbaycan Dövlət Neft

195 şirkətinə, deməli, Azərbaycan dövlətinə artıq mənfəət gətirir. Məhz bunların nəticəsidir ki, Azərbaycanda indi Dövlət Neft Fondu yaranıb və bu fondada 430 milyon dollardan çox vəsait vardır».

Artıq respublikada Neft Fondunun vəsaitindən xalqın maddi-rifahının yaxşılaşdırılması üçün istifadə edilir. Belə ki, bu Fondun vəsaitindən möhtərəm prezidentimizin göstərişi ilə məcburi köçkün və qacqınların güzəranını, mənzil şəraitlərinin yaxşılaşdırılması üçün məqsədyonlu şəkildə istifadə edilir.

Bundan başqa, neft sənayesində fəaliyyət göstərən konsorsiumlar, podratçı təşkilatlar nəzər alınmaqla son yeddi ildə Azərbaycanın minlərlə vətəndaşı işə cəlb olunmuş və yüksək əmək haqqı ilə təmin edilmişdir. Neft sənayesinə investisiyalar qoymuş xarici şirkətlər qacqınlara və məcburi köçkünlərə yardım göstərir, respublikada baş vermiş təbii fəlakətilər nəticəsində dəymiş zərərin aradan qaldırılmasında fəal iştirak edirlər.

Azərbaycan iqtisadiyyatının dünya iqtisadi sistemində inteqrasiya edilməsində, müxtəlif xarici siyasətin həyata keçirilməsində Bakı-Supsa, Bakı-Ceyhan boru kəmərlərinin rolu böyükdür. Son vaxtlara qədər bu sahədə əldə edilmiş nailiyyətlər Azərbaycan prezidenti möhtərəm Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi düzgün iqtisadi siyasətin nəticəsidir.

Respublikada yanvar-iyul aylarından bütün maliyyə mənbələri hesabına iqtisadiyyatın və sosial sahələrin inkişafı üçün əsas kapitalla 2.6 trilyon manat həcmində investisiya yönəldilmiş, 0,9 trilyon manat vəsaitin 2,3 trilyon manatı və ya 86,8 faizi istehsal təyinatlı obyektlərin tikintisinin davam etdirilməsinə sərf edilmişdir. Keçən illə müqayisədə əsas kapitalla yönəldilmiş investisiyanın həcmi 2, 6 faiz, tikinti-quraşdırma işlərinin həcmi 3.9 faiz artmışdır.

Azərbaycanda həyata keçirilən investisiya siyasətinin başlıca məqsədi xarici kapitalın ölkəyə məqsədli şəkildə cəlb edilməsi əsasında sahibkarlıq fəaliyyətinə geniş şərait yaratmaqla iqtisadi inkişafa təkan vermək, makroiqtisadi artıma və əhalinin həyat səviyyəsində müsbət irəliləyişə nail

olmaqdır. Belə bir faktı da göstərmək lazımdır ki, istifadə edilmiş investisiyanın 711,9 milyard manatı və ya 27,1 faizi 196

dövlət təşkilatlarına, 1,9 trilyon manatı, yaxud 72,9 faizi qeyridövlət təşkilatlarına məxsus olmuş, 1,5 trilyon manatını (58,9 faizini) xarici investisiyalar təşkil etmiş və keçən illə müqayisədə 31,6 faiz artmışdır.

Dunya Bankı və Böyük Britaniyanın «Oxford analitika konsaltinq» təşkilatı tərəfindən birgə hazırlanmış hesabatda əsasən. Azərbaycan son beş ildə Mərkəzi və Şərqi Avropanın 26 ölkəsi arasında investisiya qoyuluşuna görə beşinci yerdədir.

Azərbaycan hökuməti 2001-ci ildə Asiya İnkişaf Bankından 60 milyon dollar güzəştli kredit almaq və onun neft emalı sektoruna, kənd təsərrüfatına, infrastruktur sahələrə, qeyri-neft sektorunun inkişafına yönəltmək niyyətindədir. 2001-ci ilin yeddi ayı ərzində istehlak bazarında keçən ilin müvafiq dövrünə nisbətən 9,5 faiz yaxud 6,8 trilyon manatlıq istehlak malları satılmış, 1,4 trilyon manatlıq və ya 5,3 faiz çox pullu xidmətlər göstərilmişdir.

2001-ci ilin birinci yarısı ilə müqayisədə xarici itcarət dövriyyəsi 30.7 faiz artmışdır. Ticarət dövriyyəsinin 1434,7 milyon dolları, yaxud 82,5 faizi uzaq xarici dövlətlərlə, 17.5 faizi və ya 304,0 milyon dolları isə MDB üzvu dövlətlərlə aparılmışdır.

Bir vacib məsələni xüsusi ilə qeyd etmək lazımdır. Son dövrdə ixracdan fərqli olaraq ölkəyə idxal olunmuş malların həcmi 3,9 faiz azalmış və 552,6 milyon dollar təşkil etmişdir. Ticarət əməliyyatları nəticəsində altı ay ərzində 633,5 milyon dollar məbləğində müsbət saldo yaranmışdır.

İxracın 59,8 faizi, idxalın isə 75,9 faizi qeyri-dövlət təşkilatları və fiziki şəxslər tərəfindən hə _____ yata keçirilmişdir.

Respublikada iqtisadi islahatlar ilk növbədə öz bəhrəsini vermiş, bu isə əmək haqlarının artmasına səbəb olmuşdur. Belə ki, orta aylıq əmək haqqı 254,4 min manat olmuşdur və keçən ilin müvafiq dövrünə nisbətən 24,9 faiz artmışdır.

Mədəncixarma və emal sənayesində, maliyyə vasitəçiliyində, icarə, kommersiya, daşınmaz əmlak, tikinti və s. sahələrdə çalışanların əmək haqqı başqa sahələrdə işləyənlərlə müqayisədə yüksək olmuşdur. Butun bunlar isə onu göstərir ki, son illərdə əhalinin real gəlirləri xeyli artmışdır.

197

Əhalinin adambaşına pul gəlirləri 8.2 faiz artmışdır. Pul xərclərinin 76.1 faizi mal alınması və xidmətlərin ödənilməsinə, 16,9 faizi xarici valyuta alınmasına, 6,0 faizi

vergilərin və konullu uzvluk haqlarının odənilməsinə sərf olunmuşdur.

Dunya təcrübəsi göstərir ki, hər bir ölkədə iqtisadiyyat dövlət tərəfindən tənzim edilməlidir. Əksər ölkələrdə iqtisadiyyatın idarə edilməsində dövlətin rolu böyükdür. Bu isə həmin ölkələrdə bazarın stimullaşdırılması imkanlarından kifayət qədər istifadə olunmasını səciyyələndirir. Məhz bu baxımdan Azərbaycan dövləti, onun başçısı möhtərəm Heydər Əliyev ölkədə aparılan iqtisadi islahatlara daim diqqət göstərir. Həyata keçirilən iqtisadi islahatlarda xarici iqtisadi əlaqələrin genişləndirilməsinə böyük əhəmiyyət verilir.

Artıq respublikada genişləndirilmiş ixrac infrastrukturunun, yəni ixrac-idxal kommersiya bankları qovşağının, ayrı-ayrı və dünya ölkələrinə istiqamətlənən maliyyə-sənaye investisiya şirkətlərinin, sığorta şirkətlərinin respublikada yaradılması imkanları genişənir. Butun bunlar onu göstərir ki, xarici iqtisadi əlaqələrin əsaslı islahatlar üçün güclü bir amilə çevrilməsi və respublikamızın beynəlxalq əmək bölgəsinə üzvi şəkildə qoşulması üçün elmi cəhətdən əsaslandırılmış xarici iqtisadi fəaliyyətin strategiyası hazırlanmışdır. Xarici iqtisadi fəaliyyətin strategiyası dünya bazarında rəqabətə davamlı sahələrin inkişafı hesabına respublikanın ixrac potensialının artması, idxalı əvəz edən məhsulların respublikada istehsalının təşkili hesabına idxalın səmərələşdirilməsi, idxalın texnoloji avadanlıqlar və lisenziyaların alınmasına yönəldilməsi, istehsal edilən məhsulların keyfiyyətinin daxili şərtlər və beynəlxalq standartlara cavab verməsi, texnologiyanın modernləşdirilməsi və istehsalın inkişafı üçün xarici investisiyaların respublikaya cəlb edilməsi, valyuta, idxal-ixrac əməliyyatlarından istifadə etməklə strateji nov xammalın respublikadan kənara çıxarılmasının və iqtisadi inteqrasiya proseslərinin tənzimlənməsi məsələlərinə yönəldilməlidir. Butun bu göstərilən məsələlər sosial-iqtisadi problemlərin həllinin və xalqımızın maddi rifahının yaxşılaşdırılmasında mühüm rol oynayacaqdır.

Möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyev böyük inamla deyir: «Mən əminəm ki, biz Azərbaycanın mustəqilliyini qoruyacağıq, saxlayacağıq və gələcək nəsillərə mustəqil, yüksək iqtisadiyyata və potensiala malik olan bir dövlət bəxş edəcəyik».

«Azərbaycan» qəzeti

27 sentyabr 2001-ci il

199

Uğurlu iqtisadi islahatlar nikbin proqnozlara əsas verir

Oktyabrın 18-də Azərbaycanın dövlət mustəqilliyini əldə etməsinin doqquzuncu ildönümü tamam oldu.

«Dəyirmi stol»un iştirakçısı – Dövlət İqtisad

Universitetinin elmi işlər üzrə prorektoru, əməkdar elm xadimi, i.e.d., professor Arif Şəkəraliyev ölkəmizdəki sosial-iqtisadi vəziyyətlə bağlı fikirlərini oxucularımızla bölüşür.

-Nailiyyətlər və uğurlu iqtisadi islahatlar elə-belə yaranmır.

-Elədir. Ölkədə ardıcıl aparılan islahatlar qısa müddət ərzində öz bəhrəsini verməyə başlamış və iqtisadiyyatın ayrı-ayrı sahələrində ciddi irəliləyiş əldə edilmişdir. Belə ki, həyata keçirilən tədbirlər nəticəsində artıq 1996-cı ildən başlayaraq ölkədə iqtisadi geriləmənin qarşısını birdəfəlik alınmışdır. Bazar iqtisadiyyatına keçidlə əlaqədar olaraq möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən iqtisadi islahatlar respublikamızda dünya dövlətləri ilə yeni əlaqələrin yaradılmasına, kənd təsərrüfatında və sənayenin özəlləşdirilməsində bütün fəaliyyət sahələrində demokratik prinsiplərin ardıcıl həyata keçirilməsinə, bazar infrastrukturunun təkmiləşdirilməsinə, işsizliyin aradan qaldırılmasına, əhalinin sosial müdafiəsinin etibarlı surətdə təşkilinə respublikanın müdafiə potensialının gücləndirilməsinə, beynəlxalq aləmdə ölkəmizin nüfuzunun möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Respublikamızda üçüncü ildir ki, kənd təsərrüfatında və sənayedə özəlləşdirmə aparılır. Dövlət əmlakının özəlləşdirilməsinin Birinci proqramı 1995-1998-ci illəri əhatə edib. Bu müddətdə 22 minə yaxın kiçik dövlət müəssisə və obyekt özəlləşdirilib. 1000-ə yaxın birlik və orta müəssisələrin bazasında səhmdar cəmiyyətləri yaradılıb. Özəlləşdirmə nəticəsində aqrar sahədə 49575 kəndli-fermer təsərrüfatı, 366 istehsal kooperativi və 627 kiçik müəssisə yaradılmışdır. Məlum olduğu kimi, bu il Azərbaycan Respublikasının prezidenti möhtərəm Heydər Əliyev ölkəmizin iqtisadi həyatında xüsusi əhəmiyyəti olan iki mühüm sənədi – «Dövlət

200 əmlakının özəlləşdirilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanunu və «Azərbaycan Respublikasında dövlət əmlakının özəlləşdirilməsinin İkinci Dövlət proqramı»nə təsdiqləmişdir. Beləliklə, özəlləşdirmənin ikinci mərhələsinin startı verilmişdir.

-Arif müəllim, özəlləşdirmənin İkinci proqramında hansı yeniliklər var və bu, respublikada sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişafında nə kimi rol oynayacaq?

-Bazar iqtisadiyyatına keçən ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, özəl bolmənin yaradılması və səmərəli fəaliyyəti ilk növbədə sahibkarlığın formalaşdırılmasının və onun inkişafı üçün zəruri olan sosial-iqtisadi mühitin yaradılmasını tələb edir.

Sahibkarlıq fəaliyyətinin respublikada inkişaf etdirilməsi ilk növbədə ölkə qarşısında duran bir sıra sosial-iqtisadi problemlərin həllinə investisiya fəaliyyətini gücləndirməyə, yeni iş yerlərinin yaradılmasına və əhəlinin sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına xidmət edir. İkinci Dövlət proqramında əsasən orta və iri müəssisələrin özəlləşdirilməsi nəzərdə tutulub.

-Ancaq bütün bunlara baxmayaraq, bəzi muxalif qüvvələr ölkədə sahibkarlıq və biznes fəaliyyətinin inkişafı üçün hüquqi mexanizmin olmamasını vurğulayırlar.

-Sahibkarlığın təşəkkülünün zəruri ilkin şərtlərindən biri iqtisadiyyatın bazar modelinin uyğun hüquqi mexanizminin yaradılmasıdır.

Respublikamızda sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişafı, xarici investorların ölkəmizdə normal iqtisadi fəaliyyətlə məşğul olmaları üçün 100-dən çox qanun və normativ aktlar qəbul edilmişdir.

Mohrəəm prezidentimiz Heydər Əliyevin rəhbərlik etdiyi hüquq islahatları komissiyasının xətti ilə hüquqi - demokratik dövlət quruculuğu məsələlərinə, islahatlara aid bir sıra qanun layihələri Milli Məclisə təqdim edilərək Parlamentdə qəbul olunmuşdur.

Ölkədə iqtisadi islahatların hüquqi təminatına yönəlmiş qanunlardan «Əmək miqrasiyası haqqında», «Dövlət əmlakının özəlləşdirilməsi haqqında», «Beynəlxalq Arbitrac haqqında», 201

«Investisiya fondları haqqında» və başqa qanunları göstərmək olar.

Mohrəəm prezidentimiz Heydər Əliyevin dediyi kimi «Azərbaycan demokratik dövlətdir. Azərbaycanda demokratiyanın, qanunun aliliyinin təmin olunması üçün bütün işlər görülür və görülməkdir. Bunların ozu da xarici investorların Azərbaycanda işləməsi üçün əsas şərtlərdən biridir».

Ölkəmizə xarici investisiyaların cəlb edilməsi, neft sənayesinin ən müvafiq sahələrinin inkişafı üçün böyük əhəmiyyət kəsb edən bir sıra qanunlar qəbul edilmişdir.

-Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti qısa bir zamanda dünyanın böyük neft şirkətləri ilə 20 müqavilə imzalamışdır və bu müqavilələrin həyata keçirilməsi üçün nəzərdə tutulmuş investisiyaların həcmi 50 milyard dollardan çoxdur.

Tamamilə doğru qeyd edirsiniz. Belə bir faktı göstərmək

lazımdır ki, keçən Parlament seçkilərindən otən dövr ərzində neft kontraktları üzrə faktiki olaraq 2.4 mlrd. dollar investisiya qoyuluşu həyata keçirilmiş, bonus və digər odənişlərin məbləği 700 mln. dollar təşkil etmişdir. Bundan əlavə, xarici investorlar 5 il ərzində dövlət büdcəsinə 154,7 mln. dollar vergi və digər rusumlar odəmişlər. Xarici kontraktlar üzrə fəaliyyətin həyata keçirilməsinə 2000 nəfərdən çox azərbaycanlı mütəxəssis cəlb edilmişdir ki, onların əmək haqlarının cəmi 25 mln. dollar olmuşdur. Bundan başqa, infrastruktur sahələrdə çalışan azərbaycanlıların sayı 10 min nəfərdən çox olmuşdur.

Bu gün iqtisadiyyatın qeyri-dövlət bölməsində çalışanların sayı 2 milyondan çoxdur ki, bu da respublikada ümumi məşğulluğun əksər hissəsini təşkil edir.

Respublikada yerli sahibkarlıq strukturları ilə yanaşı, xarici investisiyaları tam və ya şəriklik qaydasında yaradılmış sahibkarlıq strukturları da geniş fəaliyyət göstərir. Xarici investisiyalı müəssisələrin təqribən beşdə dör hissəsi uzaq xarici ölkələrin, beşdə bir hissəsi MDB ölkələrinin payına düşür.

Respublika prezidenti möhtərəm Heydər Əliyevin yeritmiş olduğu düzgün iqtisadi siyasət nəticəsində ölkədə əlverişli sahibkarlıq mühiti yaranmış və ölkə əhalisinin maddi rifahı xeyli yaxşılaşmışdır.

202

Deyilənlərə onu da əlavə edim ki, milli sahibkarların ixrac potensialının möhkəmləndirilməsi, onların istehsal etdikləri məhsulların dünya bazarında rəqabət qabiliyyətinin artırılması, belə sahibkarlıq strukturlarının xarici iqtisadi fəaliyyətinin dövlət tərəfindən tənzimlənməsi möhtərəm prezidentimizin siyasətinin mühüm istiqamətlərindən birini təşkil edir.

Möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyevin yeritmiş olduğu xarici iqtisadi siyasətində dünya bazarında rəqabət qabiliyyətli mallara ixrac rusumlarının aşağı salınması, ixrac əməliyyatları ilə bağlı yaranan bəzi xərclərin (nəqliyyat, informasiya və s.) bir qisminin dövlət tərəfindən geri qaytarılması, idxal-ixrac əməliyyatlarının kommersiya risklərinin sığortalanması, ixrac yönümlü mallara müəyyən subsidiyaların verilməsi, beynəlxalq sərgi və yarmarkalarda iştirak və s. məsələlər diqqəti cəlb edir.

-Arif müəllim, son illərdə aparılan iqtisadi islahatların əhalinin sosial müdafiəsinə və rifahına təsiri barədə nə deyə bilərsiniz?

-Son beş ildə respublikada aparılan uğurlu islahatlar nəticəsində əhalinin pul gəlirləri xeyli artmışdır. Belə ki, 90-cı

illərin birinci yarısında inflyasiyanın artımı əhalinin pul gəlirlərinin artım sürətini üç dəfə üstələyirdisə, son beş il ərzində isə əksinə, əhalinin pul gəlirlərinin artım sürəti inflyasiyanın səviyyəsini 2,5 dəfədən də çox qabaqlamışdır. Başqa sözlə, son illər əhalinin alıcılıq qabiliyyəti 2,5 dəfə artmışdır.

Butun bunlar isə Azərbaycan dövlətinin, o cümlədən Azərbaycan prezidentinin əhalinin sosial müdafiəsi sahəsində apardığı ardıcıl və məqsədyonlu siyasətin nəticəsidir. Təkcə onu göstərmək kifayətdir ki, son illər bu sahədə Azərbaycan Respublikasının prezidenti tərəfindən 50-yə yaxın qanun, fərman və sərəncam imzalanmışdır. Belə bir faktı göstərmək olar ki, 2000-ci ilin 9 ayının nəticəsinə görə Azərbaycan Respublikasında işləyənlərin orta aylıq əmək haqqı 204 min manat təşkil edir. Bu rəqəm Qırğızıstandan 1,9 dəfə, Gürcüstandan 1,8 dəfə, Moldovadan 1.4 dəfə, Ermənistandan 1,2 dəfə, Tacikistandan 5 dəfə, Ukraynadan 1,1 dəfə çoxdur.

203
«Azərbaycan» qəzeti

21 oktyabr 2001-ci il

204

İqtisadçı alim və bacarıqlı təşkilatçı

Arif Şəkərəli oğlu Şəkərəliyev 1949-cu ildə qədim Zəngəzur mahalındakı Qafan rayonunda müəllim ailəsində anadan olmuşdur. Atası 40 ildən artıq orta məktəbdə direktor vəzifəsində işləmişdir. Nəsillərində ziyalı adamlar, elm adamları və ali təhsilli insanlar çoxdur.

1963-cü ildə 8-ci sinfi fərqlənmə diplomu ilə bitirdikdən sonra Bakı şəhərinə gəlir və Bakı Plan-Ucot Texnikumuna daxil olur. 1966-cı ildə həmin texnikumu fərqlənmə diplomu ilə bitirərək iqtisadçı ixtisasını alır.

1966-cı ildə D.Bunyardzadə adına Azərbaycan Xalq Təsərrüfatı Institutunun Sənayenin iqtisadiyyatı fakültəsinə daxil olur və 1970-ci ildə həmin fakültəni fərqlənmə diplomu ilə bitirir.

1967-ci ildə tələbə ikən ictimai işlərdə yaxından iştirak etdiyinə və əla oxuduğuna görə partiya sıralarına qəbul edilir. Fakültənin Elmi Şurasının zəmanəti ilə 1970-ci ildə təhsilini davam etdirmək üçün aspiranturaya məsləhət bilinir. O, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin Siyasi iqtisad kafedrasında yerinə yetirdiyi namizədlik dissertasiyasını 1976-cı il fevral ayının 27-də müdafiə edərək iqtisad elmləri namizədi alimlik dərəcəsi adını alır.

1970-ci il sentyabrın 3-də AzDBTI-ə baş laborant vəzifəsinə işə qəbul edilir. Daha sonra həmin institutda

muəllim, baş muəllim və dosent, 1977-ci ildə dekan muavini və 1979-cu ildə eyni zamanda, kafedra mudiri vəzifələrində çalışır.

1980-ci ildə dosent vəzifəsini tutur. 1982-ci ildə müsabiqə yolu ilə Azərbaycan Xalq Təsərrüfatı Institutuna işə qəbul olunur. 1987-ci ildə həmin institutda dekan vəzifəsinə təyin edilir və 1990-cı ilin sentyabrına kimi həmin vəzifəni icra edir.

A.Şəkərliev elmi fəaliyyətini fasiləsiz olaraq davam etdirir. O, Azərbaycan iqtisadiyyatı və dünya iqtisadiyyatının bir sıra iqtisadi problemləri ilə məşğul olur. Belə ki, o, bir sıra ittifaq və respublika elmi konfranslarında, simpoziumlar-da dəfələrlə çıxış edir.

205

Moskva, Leningrad, Rostov və başqa şəhərlərdə vaxtaşırı öz tədqiqat işlərini davam etdirir, bilik səviyyəsini təkmilləşdirir. Moskva və Leningrad alimlərinin elmi məsləhətindən bəhrələnərək doktorluq dissertasiyasını başa çatdırır.

1991-ci ildə Sankt-Peterburq Maliyyə-Iqtisad Universitetində doktorluq dissertasiyası müdafiə edərək iqtisad elmləri doktoru alimlik dərəcəsi adını almış, 1992-ci ildə professor seçilmişdir. Pedaqoji işlərlə yanaşı elmi-tədqiqat işlərinin yerinə yetirilməsi, iqtisadçı kadrların hazırlanması, dissertasiya işlərinin yerinə yetirilməsində yaxından iştirak edir. Onun rəhbərliyi altında namizədlik dissertasiyaları yerinə yetirilir. O, namizədlik və doktorluq dissertasiya işlərinə opponentlik edir.

Professor A.Ş.Şəkərliev tərəfindən 150-dən çox elmi məqalə, monoqrafiya və dərsliklər, «İqtisadi problemlər», «Bazarın mahiyyəti və quruluşu» (1992), «Bazar iqtisadiyyatı şəraitində xidmət sahələrinin inkişafı» (1993), «Beynəlxalq valyuta sistemi və valyuta məzənnəsi» (1994), «Dünya təsərrüfatının formalaşması və beynəlxalq bazarın təşəkkülü» (1994), 1995-ci ildə «Umumi iqtisadi nəzəriyyə» (kollektiv dərslik), 1996-cı ildə «Biznesin əsasları» (dərslik), 1998-ci ildə «Azərbaycan iqtisadiyyatı» (kollektiv dərslik), 1999-cu ildə «İqtisadi nəzəriyyə» (kollektiv dərslik), «Dünya iqtisadiyyatı və beynəlxalq iqtisadi münasibətlər» (dərslik, 17 c.v.), 2000-ci ildə isə «Kecid iqtisadiyyatı və dövlət» (monoqrafiya) kitabları onun tərəfindən yazılmışdır.

Prof.A.Ş.Şəkərliev respublikanın elmi ictimaiyyəti tərəfindən yaxşı tanınan alim və böyük təşkilatçıdır. O, uzun illərdir ki, Universitetin böyük Elmi Şurasının üzvü və İxtisaslaşdırılmış Müdafiə Şurasının üzvüdür.

Professor A.Şəkərəliyevin coxcəhətli elmi və pədaqoji fəaliyyəti nəzərə alınaraq, onu 2000-ci il may ayının 11-də Heydər Əliyevin göstərişi ilə Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinə elmi işlər üzrə prorektor vəzifəsinə təyin etmişlər.

Butun bunlarla yanaşı, o, həm də böyük və gözəl bir ailənin başçısıdır. Belə ki, həyat yoldaşı müəllimə, böyük qızı

206
həkim, kiçik qızı magistr, böyük oğlu daxili işlər orqanında zabıt, kiçik oğlu isə iqtisadçı-sonuncu kurs tələbəsidir.

Bir sözlə, professor A.Şəkərəliyev çox çevik, öz üzərində daima işləyən, zəhmətkeş alim, yorulmaz bir tədqiqatçıdır. Ona bundan sonra da yeni-yeni uğurlar arzulayırıq!

«Şərqin səsi» qəzeti,

oktyabr, 2001-ci il

207

İqtisadçı alim haqqında dəyərli kitab

XX əsr Azərbaycan iqtisad elminin inkişafında əvəzsiz xidməti olan alimlərdən biri əməkdar elm xadimi, AMEA-nın müxbir üzvu, iqtisad elmləri doktoru, professor Aqil Əliyevdir. Bu ilin dekabr ayının 10-da çox hörmətli alimin anadan olmasının 75 ili tamam olur. Bu mənalı omru Aqil müəllim daima elmi axtarışda olan gözəl insan kimi yaşamış və hazırda da böyük yaradıcılıq işləri ilə məşğul olur.

Çox fərəhli haldır ki, gorkəmli iqtisadçı alimin tələbəsi iqtisadi elmləri doktoru, professor Natiq Qasımovun zəhməti və rəhbərliyi ilə respublikanın aparıcı ziyalı alimlərinin professor Aqil Əliyev haqqındakı urək sözləri tərtibatda kitab şəklində cəpədən çıxılmışdır.

Kitab Möhtərəm Prezidentimiz çox hörmətli Heydər Əliyevin alim əməyinə verdiyi qiymətlə başlanır.

Müəllif kitabın birinci bölməsində Möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin professor Aqil Əliyevin 50 ilə yaxın çalışdığı Azərbaycan Dövlət Tibb Universitetinin professor-müəllim heyəti və tələbələri ilə görüşünə xüsusi əhəmiyyət verir.

Kitabda Aqil müəllimin avtobioqrafiyası, həyat və fəaliyyəti haqqında əsas məqamların xronologiyası geniş şərh edilir. Həmcinin ailə üzvlərinin iştirakı ilə müxtəlif illərdə çəkilmiş foto şəkilləri tarixi ardıcılıqla verilir.

Kitabın bir bölməsi gorkəmli elm xadimlərinin professor Aqil Əlirza oğlu Əliyev haqqında urək sözlərinə həsr edilir. Burada diqqəti cəlb edən əsas bölmələrdən biri Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvu, əməkdar elm xadimi, iqtisad elmləri doktoru, professor Aqil Əlirza oğlu

Əliyevin elmi əsərlərinin şərhidir.

Professor Aqil Əliyev omrunun 50 ildən çoxunu iqtisad elminin nəzəri və metodoloji problemlərinin araşdırılmasına həsr etmişdir.

Belə ki, Aqil müəllim həyat səviyyəsi və şəxsi istehlak problemlərini tədqiq edən ilk iqtisadçılardan biridir. Onun bu sahədəki tədqiqatları dünyanın bir sıra ölkələrində yüksək qiymətləndirilir. Aqil müəllimin iştirakı ilə Azərbaycanın elmi²⁰⁸ texniki inkişafının kompleks proqramı (1986-2005-ci illər) Azərbaycanın məhsuldar qüvələrinin yerləşdirilməsinin inkişaf sxemi (2000-ci il), əhəlinin sağlamlığının qorunmasının kompleks proqramı işlənilib hazırlanıb və həyata keçirilməyə başlanmışdır.

Respublikamız müstəqillik əldə etdikdən sonra prof.A.Əliyev son illərdə bazar iqtisadiyyatına keçidin nəzəri və metodoloji problemlərinin, iqtisadi islahatların aparılması məsələlərinin araşdırılması ilə geniş məşğul olur. Belə ki, «Ərzaq və ekoloji təhlükəsizliyin problemləri», «Azərbaycanın sosial inkişafında islahatların rolu», «Azərbaycanda bazar münasibətləri şəraitində əhəlinin sosial problemləri», «Əmək bazarı və məşğulluq problemləri», «Azərbaycanda əhəlinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsinin aktual problemləri» və s. monoqrafiyalar onun iştirakı ilə yazılmışdır.

Bu kitab alimlər, elmi işçilər, aspirantlar və geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulmuş dəyərli əsərdir. Əsərin müəllifinə uğurlar diləyirəm.

Professor Aqil Əliyev hazırda omrunun ən yaradıcı və məhsuldar dövrünü yaşayır. Bu müdrik çağından çox hörmətli Aqil müəllimə böyük yaradıcılıq uğurları, uzun ömür və cansağlığı arzu edirəm.

«Elm» qəzeti

21 noyabr 2001-ci il

209

Ən böyük rətbə alimlik rətbəsidir

Tale XX yüzillikdə Azərbaycan xalqına bir sıra gorkəmli şəxsiyyətlər bəxş etmişdir. Belə şəxsiyyətlərdən biri əməkdar elm xadimi, iqtisad elmləri doktoru, professor Aqil Əlirza oğlu Əliyevdir. Çox hörmətli Aqil müəllimin bütün insani keyfiyyətlərinə dərinlən bələd olduğuma görə bəzi məqamlar üzərində dayanmağı özümə borc bilirəm. Belə ki, mənim həyatda formalaşmağında böyük zəhməti olan Aqil müəllimə həyatım boyu borcluyam. Aqil müəllim xeyirxah, müdrik, özü üçün yox, başqaları üçün çalışan, mərd, səbrli, intizamlı, diqqətli, insanlara məhəbbətli, öz üzərində muntəzəm çalışan,

mutaliə edən bir şəxsiyyətdir.

Mən bunu tam təbii qəbul edirəm. Çünki Aqil müəllim təkcə Azərbaycana yox, bütün bəşəriyyətə möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyev kimi dahi uzaqgörən siyasətçi verən böyük bir nəslin, ailənin uzvudur.

Böyük duha sahibi olan professor Aqil Əliyev fərqləndirən amillərdən biri onun yüksək talantlı və sadə bir ziyalı olmasıdır. Belə ki, Aqil müəllimin elmi axtarışları, pedaqoqluq fəaliyyəti, iqtisadçı kadrların hazırlanmasındakı xidmətlərinə diqqət yetirsək görürük ki, o, Azərbaycan xalqı üçün çox iş görmüşdür. Onun rəhbərliyi altında iqtisad elmləri doktorları, onlarca iqtisad elmləri namizədi hazırlanmışdır. Professor Aqil Əliyev 50 ilə yaxındır ki, respublikamızın aparıcı təhsil ocaqlarından birində - Azərbaycan Dövlət Tibb Universitetinin «İqtisadiyyat və hüququn əsasları» kafedrasında çalışır və ona rəhbərlik edir. Onun yazmış olduğu əsərlər, dərsliklər, monoqrafiyalar ölkə ictimaiyyəti tərəfindən rəğbətlə qarşılanır. Qaldırılan problemlərin elmi təhlili və bunun nəzəri cəhətdən əsaslandırılması, ustəlik, həm də praktik əhəmiyyətli bu əsərlərdə aparıcı xətt təşkil edir. Aqil müəllim gözəl müəllim və tərbiyəçidir.

Müəllim öz tələbələrini sevməlidir və onun şəxsiyyətinə hörmət etməlidir. Aqil müəllimin, şəxsiyyətinə onun tələbələri həmişə ehtiramla yanaşıblar. Çünki Aqil müəllim dediyi fənni

210
mükəmməl bilən, hərəkətləri biliyinə uyğun gələn, tələbələrlə öz ovladı kimi rəftar edən, tələbələrinə qarşı xeyirxah olan böyük insandır.

Hindistanın məşhur dövlət və ictimai xadimi İndira Qandi yazırdı: «Ən böyük zərurət – insanları sevməkdir». Tələbəni sevmədən ona bilik də öyrətmək mümkün deyil. Aqil müəllim həmişə öz xalqını sevən, onun gələcəyini daim düşünən bir ziyalıdır.

Sadəlik, düzlük, əxlaqi saflıq. Bunlar gorkəmli alimi səciyyələndirən gözəl keyfiyyətlərdən bir qismidir. Aqil müəllimi bütün həyatı boyu müşahidə edən bir şəxs kimi, mən bu keyfiyyətlərin hamısını daim hiss etmişəm.

O, iqtisadiyyatımızın inkişafını hamıdan şüurlu, hamıdan qəti və hamıdan dəqiq tədqiq edir. Bunu isə hörmətli professorun tədqiqatları təsdiq edir, elmi araşdırmaları, gəldiyi qənaətlər isbatlayır.

Professor Aqil Əliyev bazar iqtisadiyyatına keçidin nəzəri və metodoloji problemlərinin tədqiqi ilə daim dərindən məşğul olan, bu yondə vaxtaşırı öz tövsiyələrini verən, elmi məqalələrlə çıxış edən bir alimdir. Aqil müəllim ilk dəfə olaraq

kecmiş SSRI-də həyat səviyyəsi və ictimai istehlak probleminin tədqiqi ilə məşğul olan alimlərdəndir. Onun əsərləri dünyanın bir sıra ölkələrinin iqtisadçı alimləri tərəfindən yüksək qiymətləndirilir. Gorkəmli iqtisadçı alimin yaxından iştirakı ilə Azərbaycanın elmi-texniki inkişafının kompleks proqramı, (1986-2005-ci illər) Azərbaycanda məhsuldar qüvvələrin yerləşdirilməsinin inkişaf sxemi (2000-ci il), əhəlinin sağlamlığının qorunmasının kompleks proqramı işlənilib hazırlanıb və həyata keçirilməyə başlanmışdır. Aqil müəllim bir necə ixtisaslaşdırılmış elmi və mudafiə şuralarının üzvüdür. O, elmi kadrların hazırlanmasında yaxından iştirak edir. Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetində çıxan «İqtisad elmləri: nəzəriyyə və praktika» jurnalının redaksiya heyətinin üzvü kimi də gorkəmli alimin səmərəli fəaliyyəti təqdirəlayiqdir. Aqil müəllimin əməyi «Şöhrət» Ordeni, «Qırmızı əmək bayrağı» Ordeni, «Sovet ittifaqı marşalı Cukov» medalı və bir çox başqa medallarla qiymətləndirilib. Lakin Aqil müəllimin ən yüksək rütbəsi isə

211

dahi Nizami demişkən alimlik rütbəsidir. Hazırda Aqil müəllim Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvüdür. Aqil müəllimin yetirməsi, tələbəsi kimi bu yolda ona böyük-böyük elmi zirvələr fəth etmək, böyük iqtisadçılar ordusunun sayını artırmaq, cənsağlığı və uzun ömür arzu edirəm.

«Azərbaycan» qəzeti

6 noyabr 2001-ci il

212

2001-ci il bütün parametrlər üzrə Azərbaycan üçün yüksəliş və nailiyyətlər ilə olmuşdur

Möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə dövlət müstəqilliyimizin təmin edilməsi və bazar münasibətlərinin inkişafı etdirilməsi sahəsində aparılan iqtisadi islahatlar Azərbaycanın iqtisadiyyatının inkişafı və dünya təsərrüfat sisteminə daha sıx inteqrasiya olunması üçün əlverişli şərait yaratmışdır. Məhz belə bir şəraitdə milli iqtisadiyyatın formalaşması və ölkənin dünya bazarında yerinin müəyyən edilməsi, onun mövqeyinin perspektiv dövr üçün möhkəmləndirilməsi dövlətin siyasiiqtisadi fəaliyyətinin prioritet istiqamətlərindən birinə cəvrilmişdir. Azərbaycan iqtisadi və siyasii mustəqillik əldə etdikdən sonra dünya dövlətləri ilə sərbəst əməkdaşlıq etmək imkanı əldə etmişdir.

Möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyevin müəyyən etdiyi iqtisadi siyasət strategiyasının başlıca istiqamətlərini

«sabitləşdirmə, islahatlaşdırma, dünya iqtisadi integrasiyasına qoşulma, sosial-iqtisadi inkişaf və xalqın rifahının yüksəldilməsi» və s. təşkil edir.

Bazar munasibətlərinə keçid dövründə respublikamızda baş verən iqtisadi dəyişikliklərin, getdikcə daha da sürətləndirən islahatların aparılmasına və ictimai-siyasi munasibətlərin formalaşmasında Heydər Əliyevin xüsusi rolu vardır. Belə ki, Mohtərəm Prezidentimiz muxtəlif mulkiyyət novlərinə əsaslanan, bazar iqtisadiyyatına keçidi nəzərdə tutan, iqtisadi munasibətlərdə inhisarcılığa və haqsız rəqabətə yol verilməməsi, azad sahibkarlığa hüquqi təminatın yaradılması, dünya təsərrüfat sisteminə integrasiyasının güclənməsi və s. iqtisadi inkişaf məsələlərinə daim diqqət yetirir. Bu baxımdan Mohtərəm Heydər Əliyevin «İqtisadiyyatı güclü olan ölkə hər şeyə qadirdir» fikrinin dərin əsası vardır.

Son illərdə Mohtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə aparılan iqtisadi islahatlar nəticəsində respublika iqtisadiyyatında əsaslı dəyişikliklər baş verdi. Belə ki, 1996-2002-ci illərdə Umumi Daxili Məhsul üzrə artım 55 faiz təşkil

etmişdir. Sənaye məhsulu təxminən 20 faiz, kənd təsərrüfatı məhsulu üzrə 40 faiz artım olub, əmtəə dövriyyəsi isə 2 dəfə artıbdir. Otən il isə bu göstərici daha da artıbdir.

Tərəvəz istehsalı 2,1 dəfə artmış, 880 min ton olmuşdur.

Bostan məhsulları 6,9 dəfə, meyvə-giləmeyvə 1,5 dəfə artmışdır. Əsas ərzaq məhsulları olan ət istehsalı 40 faiz, süd istehsalı isə 1,3 dəfə artmışdır. Butun bunlar onu göstərir ki, son illərdə respublikanın kənd təsərrüfatında nə qədər böyük nailiyyətlər əldə edilmişdir. Heyvandarlıq məhsullarının həcmi 1996-cı ildən başlayaraq ildə orta hesabla 4-5 faiz artmışdır.

Respublikada indi qaramalın sayı 2 milyonu keçibdir və onun tərkibində məhsuldar heyvanların, yəni inəkləri xüsusi cəkisi demək olar ki, 50 faiz təşkil edir.

Mohtərəm prezidentimiz göstərir ki, «Bizim iqtisadi siyasətimizin əsas istiqamətlərindən biri investisiya qoyuluşudur. Həm xarici investisiya, həm də, daxili imkanlardan investisiya qoyuluşudur. 1995-2000-ci illərdə iqtisadiyyata 37 trilyon manatdan çox, yəni 9 milyard dollar investisiya qoyulmuşdur 27 trilyon manatı və ya 6 milyard dollardan çoxu, yəni 70 faizi xarici investisiyanın, qalanı isə daxili investisiyanın payına düşür».

Son beş ildə ölkəmizin iqtisadi həyatında ən mühüm cəhət iqtisadiyyata investisiya qoyuluşunun durmadan artmasıdır. Kapital qoyuluşunun artmasında ölkəmizdə xarici investisiya axını həlledici rol oynayır. Ölkəmizə xarici

investisiya axınında Mohtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə 1994-cu ildə imzalanmış «Əsrin müqaviləsi» muhum rol oynamışdır. Bu müqavilənin uğurla reallaşdırılması əcnəbi iş adamlarında ölkəmizdə əlverişli investisiya mühitinin mövcudluğuna inam yaratdı. Bunun nəticəsində xarici şirkətlərlə ümumi məbləği 60 milyard ABŞ dolları olan 21 neft müqaviləsi imzalandı.

Mütəxəssislərin hesablamalarına əsasən, Azərbaycanda neft ehtiyatlarının ümumi həcmi təxminən 8 milyard ton təşkil edir. 2007-2008-ci illərdə illik neft hasilatının 50 milyon tondan çox olacağı gözlənilir. Başqa bir proqnoza görə isə yaxın 10 ildə respublikamızda illik neft hasilatının 80-100 milyon tona catacağı və bunun 80-100 ilə kimi davam edəcəyi

214

bildirilir. Beləliklə, bütün bu hesablamalar ölkəmizin göstərilən dövrdə dünyada ən uzunmüddətli neft hasil edən 15 əsas ölkədən birinə çevriləcəyinə əsas verir.

«Azəri», «Cıraq» və «Gunəşli» yataqları məhsuldarlığına görə dünyanın ən zəngin neft yataqlarından sayılır. Bu yataqların işlənməyə cəlb edilməsi və burada neft hasilatına başlanılması Xəzərin Azərbaycan sektorunda kifayət qədər neft və qaz ehtiyatlarının olmasını subut edir.

Neft tarixən Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafında böyük rol oynamışdır. Azərbaycan neftinin hələ keçmiş ittifaq sənayesinin inkişafında əvəzedilməz xidmətləri olmuşdur və o dövrdə respublikamız ən böyük neft rayonlarından biri kimi tanınırdı. Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra onun güclü dövlət kimi formalaşmasında neft sənayesinin rolu daha da artmışdır.

Ölkəmizdə neft sənayesinin aparılan iqtisadi islahatların həyata keçirilməsində Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətinin birinci vitse-prezidenti, Milli Olimpiya Komitəsinin sədri, Millət vəkili, YAP sədrinin birinci muavini İlham Əliyevin əməyini xüsusi ilə qeyd etmək lazımdır. Belə ki, o, Milli Məclisin nümayəndə heyətinin rəhbəri kimi, beynəlxalq təşkilatlarda Azərbaycanı ləyaqətlə təmsil edir. Dünya dövlətləri artıq Azərbaycanı dəstəkləyir və maraq göstərirlər. İlham Əliyevin xalq arasında gündən-günə artan nüfuzu artıq yekun bir siyasətcinin böyük perspektivlərindən xəbər verir.

«Əsrin müqaviləsi» cərcivəsində 30 il ərzində 504 milyon ton neftin çıxarılacağı nəzərdə tutulub ki, bunun da 244 milyon tonu mənfəət kimi ölkəmizə catacaq, 188 milyon tonu kapital qoyuluşuna və istismar xərclərinə sərf olunacaq, qalaq 72 milyon tonu isə gəlir şəklində xarici şirkətlərə catacaq. Ölkəmiz ucun əhəmiyyətli olan muhum məsələlərdən biri də

odur ki, bu muddətdə çıxarılan qazın hamısı təmənnasız olaraq respublikamıza veriləcək. Azərbaycanın pul gəlirləri isə təqribən 33 milyard dollar məbləğində olacaq.

Möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyevin 24 dekabr 1999-cu il tarixli fərmanına əsasən yaradılmış Neft Fondunda toplanan vəsaitin məbləği indi milyon dollarla ölçülür.

215

Gələcəkdə isə fonda hər il 150 milyon dollar əlavə vəsait daxil olacağı gözlənilir.

Azərbaycanda neft strategiyasının reallaşmasında və Neft Fondunun yaradılmasında İlham Əliyevin böyük xidmətləri var. Belə bir məsələni qeyd etmək lazımdır ki, bu fondan ilk vəsait qacqın və məcburi kockunlərin yaşayış səviyyəsinin yaxşılaşdırılması və onlara mənzil tikintisi üçün istifadə edilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, neftdən gələn gəlirlər nəticəsində ARDNŞ-in büdcəyə ödədiyi vergilərin də həcmi durmadan artır. Belə ki, əgər ARDNŞ 1998-ci ildə büdcəyə 650 milyard manat vergi ödəmişdisə, 1999-cu ildə bu rəqəmə 1 trilyon 300 milyon manata çatmışdır.

Investisiya siyasətinin hüquqi təminatının yaxşılaşdırılması məsələsi də daima Möhtərəm prezidentimizin diqqət mərkəzindədir. Bu baxımdan «Xarici investisiyanın qorunması haqqında», «Investisiya fəaliyyəti haqqında», «Səhm-dar cəmiyyətləri haqqında», «Qiymətli kağızlar haqqında» və s. qanunlar diqqəti cəlb edir. Həmin qanunlar xarici investorların respublikamıza gəlmələrinə, burada səmərəli, maneəsiz fəaliyyət göstərmələrinə, onların hüquqlarının hərtərəfli qorunmasına təm təminat verir. Son dövrdə investisiyalar əsasən Bakı şəhərinin su təchizatının yaxşılaşdırılmasına, qaz sisteminin reabilitasiyasına, kənd təsərrufatı sahəsində numunəvi fermer təsərruflarının yaradılmasına, Mil-Muğan kollektorunun rekonstruksiyasına, Ələt-Qazıməmməd yolunun tikintisinə yönəldilmişdir. Bu sıraya Binə hava limanının inşasını və onun elektrik sisteminin yenidən qurulmasını, «Şimal» və Yenikənd su elektrik stansiyalarının qurulmasını, habelə çoxlu sayda mehmanxanaların, ticarət mərkəzlərinin, yaşayış evlərinin və s. tikintisini əlavə etsək, onda xarici investorların iqtisadiyyatımızın muxtəlif sahələrində səmərəli, işguzar fəaliyyətləri aydın nəzərə carpar.

Olkədə möhtərəm prezidentimiz tərəfindən həyata keçirilən xarici iqtisadi siyasət strategiyasında xarici ticarət əlaqələrinə xüsusi əhəmiyyət verilir. Dünya bazarında əlverişli mövqe tutmaq üçün xarici ticarət əlaqələrinin yeni təşkilatı keyfiyyət mərhələsinin – dünya bazarının unifikasiya olunmuş

oyun qaydaları əsasında qutbləşməsi, Transmilli korporasiyaların daxili ticarətinin ustunluk qazanması, «təmiz» vasitəci ticarətin kəskin azalması, məhsul və kapital bazarlarının qarşılıqlı qovuşulmasının güclənməsi və s. kimi tələbləri Azərbaycanın xarici ticarət strategiyasının əsasını təşkil edir.

Son dövrdə möhtərəm prezidentimizin Heydər Əliyev tərəfindən idarəetmə sahəsində aparılan struktur dəyişiklikləri də bəhrəsini verib. Belə ki, ölkəmizin son beşillikdə dövlət quruculuğu sahəsində əldə etdiyi uğurlara əsaslanaraq yeni iqtisadi sistemin prinsipləri, müstəqil dövlətimizin qloballaşan dünya integrasiyasının bugünkü reallıqları, milli iqtisadiyyatımızın inkişaf meyilləri xüsusi sektorun inkişafı, iqtisadiyyatın liberallaşdırılmasının miqyası, hüquqi dövlət quruculuğunun tələbləri nəzərə alınaraq dövlət idarəetmə aparatı yenidən təşkil edilmişdir. Bu isə bazar iqtisadiyyatına keçidin tələbi və dövlət siyasətinin xarakterindən irəli gəlmişdir.

Möhtərəm prezidentimiz göstərir ki, «Bizim dövlətimizin siyasəti iqtisadiyyatı inkişaf etdirməklə yanaşı, birinci növbədə sosial problemləri həll etməkdən ibarətdir». 1996-2001-ci illərdə işləyənlərin orta aylıq əmək haqqı 4,3 dəfə, pensiyaların orta aylıq məbləği 4 dəfə artmışdır. İndi bir işçinin normal əmək haqqı 257 min manatdır. Bu da 55 ABŞ dolları təşkil edir. Amma 5-6 il bundan əvvəl bu rəqəm heç 10 ABŞ dolları da təşkil etmirdi».

Respublikada əhalinin sosial-mudafiəsi möhtərəm prezidentimiz cənab Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən iqtisadi siyasətin oncul istiqamətlərindən biri kimi dövlətin daim diqqət mərkəzindədir. Son illər əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi, əmək haqlarının və pensiyaların habelə aztəminatlı ailələrə verilən muavinətlərin artırılması sahəsində bir sıra mühüm tədbirlər həyata keçirilmiş, onların həyat səviyyələrinin yaxşılaşdırılması istiqamətində ciddi addımlar atılmışdır. Butun bu tədbirlərin nəticəsi kimi 1995-2000-ci illərdə işləyənlərin orta nominal əmək haqqı 3 dəfə, orta aylıq pensiyanın məbləği 4 dəfə artmışdır.

Artıq Azərbaycan Respublikası prezidentinin 2001-ci il 17 iyul tarixli sərəncamı ilə «Azərbaycan Respublikasında pensiya islahatının konsepsiyası» təsdiq edilmişdir.

Möhtərəm prezidentimiz dövlət büdcəsinin tənzimlənməsi məsələsinə də daim diqqət yetirir. Belə ki, iqtisadiyyatın son göstəriciləri dövlətin büdcəsindədir. 1993-

1994-cu illərdə dövlət büdcəsinin kəsiri 7-10 faizə bərabər idisə, hazırda bu göstərici 1-1,2 faiz təşkil edir. 1994-2000-ci illərdə dövlət büdcəsinin gəlirləri 13 dəfə artmışdır. Dövlət büdcəsinin ümumi məbləği 277 milyard manatdan 3,6 trilyon manata çatmışdır. Hazırda respublikanın büdcəsi 900 milyon ABŞ dolları təşkil edir.

Mohrəram prezidentimiz Heydər Əliyevin müəyyən etdiyi iqtisadi siyasətin ali məqsədi ölkə iqtisadiyyatının güclənməsindən, əhəlinin güzəranının daha da yaxşılaşmasından ibarətidir. Bu gün ölkədə donmədən həyata keçirilən iqtisadi islahatlar isə daha uğurlu perspektivlərdən xəbər verir.

«Azərbaycan» qəzeti,

26 dekabr 2001-ci il

218

Heydər Əliyev iqtisadi idarəetmə məktəbi

«Dunyada getdikcə artan qarşılıqlı asılılıq, dünya iqtisadiyyatının birləşməsi, regionlaşması XX əsrin son mərhələsinin fərqləndirici xüsusiyyətlərindəndir. Hec bir ölkə, ən böyük bir ölkədə yalnız öz cərrivəsində iqtisadiyyatı nı la zımı səviyyədə inkişaf etdirə bilməz».

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının

Prezidenti

Mohrəram prezidentimiz **Heydər Əliyevin** rəhbərliyi ilə dövlət müstəqilliyimizin təmin edilməsi və bazar münasibətlərinin inkişaf etdirilməsi sahəsində aparılan iqtisadi islahatlar Azərbaycanın iqtisadiyyatının inkişafı və dünya təsərrüfat sisteminə daha sıx inteqrasiya olunması ucun əlverişli şərait yaratmışdır. Məhz belə bir şəraitdə milli iqtisadiyyatın formalaşması və ölkənin dünya bazarında yerinin müəyyən edilməsi, onun mövqeyinin perspektiv dövr ucun möhkəmləndirilməsi dövlətin siyasi-iqtisadi fəaliyyətinin prioritet istiqamətlərindən birinə cəvrilmişdir.

Azərbaycan iqtisadi və siyasi müstəqillik əldə etdikdən sonra dünya dövlətləri ilə sərbəst əməkdaşlıq etmək imkanı əldə etmişdir. Bu müstəqilliyin əldə edilməsində isə **Heydər Əliyevin** xidməti əvəzsizdir.

Mohrəram prezidentimiz Heydər Əliyevin müəyyən etdiyi iqtisadi siyasət strategiyasının baş lıca istiqamətlərini sabitləşdirmə, islahatlaşdırma, dünya iqtisadi inteqrasiyasına qoşulma, sosial-iqtisadi inkişaf və xalqın rifahının yüksəldilməsi və s. təşkil edir.

Mohrəram prezidentimiz Heydər Əliyev göstərir:

«Azərbaycan müstəqillik mövqeyində möhkəm dayanır və

olkəmizin dövlət mustəqilliyi donməzdir».

Azərbaycan Respublikasının prezidenti möhtərəm Heydər Əliyevin sədrliyi ilə qəbul edilən yeni Konstitusiyaya mustəqil Azərbaycan Respublikasının hüquqi, demokratik, 219

dünyəvi dövlət quruculuğu yolunda tutduğu strateji yolun hüquqi təsisatlarını yaratdı.

Bazar münasibətlərinə keçid dövründə respublikamızda baş verən iqtisadi dəyişiklikləri getdikcə daha da sürətləndirən islahatların aparılmasında və ictimai siyasi münasibətlərin formalaşmasında cənab Heydər Əliyevin xüsusi rolu vardır.

Belə ki, möhtərəm prezidentimiz müxtəlif mulkiyyət novlərinə əsaslanan, bazar iqtisadiyyatına keçidi nəzərdə tutan iqtisadi münasibətlərdə inhisarcılığa, haqsız rəqabətə yol verilməməsi, azad sahibkarlıqda hüquqi təminatın yaradılması, dünya təsərrüfat sisteminə, inkişaf məsələlərinə daim diqqət yetirir.

Bu baxımdan möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyev göstərir ki, «İqtisadiyyatı güclü olan dövlət hər şeyə qadirdir».

Cənab Heydər Əliyev xalqın tələbi ilə yenidən hakimiyyətə qayıtmasının ilk günlərində ölkəni sosial-iqtisadi bohrandan çıxartmağın və onun inkişafna dinamizmin gətirməyin yolları və istiqamətlərini müəyyən etdi. Belə ki, 1994-cü il sentyabrın 20-də mustəqil Azərbaycanın ictimai-siyasi və iqtisadi həyatında çox mühüm hadisə baş verdi.

Dünyanın aparıcı dövlətlərinin iri şirkətləri ilə Xəzərin neftinin çıxarılması və dünya bazarına nəqlinə dair «Əsrin müqaviləsi» imzalandı. Parcalamaq və bir dövlət kimi məhv olmaq təhlükəsindən prezident Heydər Əliyevin müdrik, uzaqgörən siyasəti, rəhbər qətiyyəti sayəsində qurtulan, vətəndaş muharibəsindən alovları söndürülən Azərbaycan belə bir mustəqil və çox cəsarətli addım atmaqla azad, suveren dövlətə, öz maddi və mənəvi sərvətlərinin əsl sahibi olan ölkəyə çevrildiyini əyani şəkildə bütün dünyaya subut etdirdi. Bu günədək həmin müqavilə üzrə 10 milyon tondan çox neft hasil edilmiş, Azərbaycanın aparıcı neft şirkətləri ilə imzaladığı müqavilələrin sayı iyirmiyə çatmışdır. «Əsrin müqaviləsi» Azərbaycanın dövlət mustəqilliyini, xalqın öz taleyinin sahibi olduğunu, özünə aid məsələləri mustəqil həll etdiyini göstərməklə yanaşı, ölkəmizin dünya iqtisadiyyatına qovuşmasında da mühüm və həlledici rol oynamışdır. Butovlukdə neft sahəsində aparılan strategiyanı şərti olaraq iki istiqamətdə ayırmaq olar:

-siyasi strategiya

220

-iqtisadi strategiya.

Neft strategiyasının muhum qolu olan siyasi strategiyanın əsasını Azərbaycan neftini, butovlukdə olkəmizi dünya dövlətləri icərisində tanımaq, olkə iqtisadi sisteminə integrasiyasını gucləndirmək və Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə mövqeyinin möhkəmləndirilməsinə yönələn siyasət təşkil edir.

Azərbaycan neft ehtiyatlarının birgə işlənməsi ucun buraya dünyanın bir çox dövlətlərindən xarici şirkətlərin dəvət olunması, müqavilələrin bağlanması və onların fəaliyyəti ucun əlverişli şəraitin yaradılması neft strategiyasının siyasi istiqamətinin reallaşması ucun zəmin yaratmışdır.

«Əsrin müqaviləsi» cərcivəsində Azərbaycanda fəaliyyət göstərən xarici şirkətlər ucun zəruri qanunverici baza və investisiya mühiti yaradılmışdır. Bu qanunverici baza və investisiya mühiti digər qeyri-neft sahələrinə sərmayələrin cəlb edilməsi və onların bölgüsü, yerləşdirilməsi ucun də əlverişlidir.

Azərbaycanda həyata keçirilən neft siyasəti olkəmizdə xarici sərmayələrlə yanaşı, müasir texnologiyaların, iş təcrübələrinin, yeni idarəcilik qaydalarının, iqtisadi münasibətlərin daxil olması ucun də şərait yaradıb.

Respublikamızın müəssisə və təşkilatlarında bu cür qayda, təcrübə və yeni texnologiyaların tətbiq edilməsi olkəmizdə aparılan iqtisadi islahatların sürətlə həyata keçirilməsinə köməklik edir.

Bununla yanaşı, Azərbaycanda, xüsusən sənaye rayonlarında, neftin hasilı və emalı obyektləri ətrafında ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində də çoxlu problemlər mövcuddur. Olkəmizdə fəaliyyət göstərən xarici şirkətlərin bu sahədəki təcrübəsi və istifadə etdikləri texnoloji qaydalar bizim ekoloji mühitin qorunmasında da istifadə edilə bilər.

Hazırda Azərbaycan dövlətinin xarici olkələrlə sərbəst ikitərəfli əlaqələr qurması, beynəlxalq iqtisadi integrasiya prosesinin sürətlənməsi və dünya bazarı ilə qarşılıqlı əlaqələrin genişlənməsi ucun geniş imkanlar acmışdır.

Respublika iqtisadiyyatının umumdünya təsərrufatı ilə çoxşaxəli və intensiv integrasiyası müstəqil Azərbaycan

221

Respublikasının rəsmi dövlət siyasətinin aparıcı istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir. Azərbaycanda bazar münasibətlərinin tədricən inkişaf etməsi dünya təsərrufatı sistemə integrasiyanın yeni və daha mütərəqqi formalarının seçilməsini tələb edir.

Möhtərəm prezidentimiz cənab Heydər Əliyevin aparmış olduğu xarici siyasət, ticarət, investisiya, maliyyə, kredit,

valyuta, humanitar və s. sahələrdə uğurla həyata keçir. Belə ki, bazar iqtisadiyyatına keçidlə əlaqədar olaraq respublikamızda milli iqtisadiyyatın formalaşması və inkişafı yalnız daxili imkanlarla deyil, xeyli dərəcədə xarici amillərlə - beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin bütün formalarından geniş, səmərəli şəkildə istifadəsi ilə bağlıdır.

Bu gün respublikamızda beynəlxalq iqtisadi əlaqələr əsasən ticarət, kapital ixracı, kreditlər almaq, elmi-texniki əməkdaşlıq, kadrların hazırlanması, turizm və s. formalarda həyata keçirilir.

Beynəlxalq iqtisadi integrasiya prosesinin genişlənməsi beynəlxalq əmək bolgusunun daha da dərinləşməsinə, mövcud resurslardan səmərəli istifadə edilməsinə, elmi-texniki əməkdaşlığın həyata keçirilməsinə və əhalinin tələbatının hərtərəfli ödənilməsinə əlverişli şərait yaradır.

Dünya təsərrüfat sistemində səmərəli integrasiyanı təmin edə biləcək düzgün iqtisadi siyasətin aparılması nəticəsində Azərbaycan dövləti xeyli irəliləyişlər əldə etmişdir.

Bu gün dünyada baş verən köklü keyfiyyət dəyişiklikləri, o cümlədən beynəlxalq əmək bolgusunun yeni əsas üzərində dərinləşməsi, qlobal problemlərin kəskinləşməsi, elmi-texniki tərəqqinin inqilabi xarakter alması və s. beynəlxalq iqtisadi münasibətlərdə integrasiya prosesini obyektiv zərurətə çevirmişdir. Bunun nəticəsidir ki, hazırda dünyada tədricən iqtisadi sərhədlərin silinməsi, bütün ölkələr üçün yeni qanunlara tabe olan vahid iqtisadi məkanın yaranması prosesi gedir. Dünya dövlətləri dünya təsərrüfat sistemində fəal surətdə qoşulmaqla bir tərəfdən özlərinin tələbatını daha dolğun ödəmək, iqtisadiyyatın səmərəli strukturunu formalaşdırmaq və s. bu kimi problemləri həll etmək, digər tərəfdən isə özlərinin

222

beynəlxalq əmək bolgusuna malik olduqları üstünlükləri reallaşdırmaq imkanı əldə etmiş olurlar.

Hazırda suverenlik və iqtisadi müstəqillik yoluna qədəm qoymuş Azərbaycan Respublikası möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə xarici ölkələrlə qarşılıqlı fayda verən əlverişli iqtisadi əlaqələri genişləndirməkdədir. Belə bir əlaqənin yaradılması üçün Azərbaycanda həm istiqlaliliyyətimizin iqtisadi təməlinin möhkəmləndirilməsini təmin edə biləcək ictimai-siyasi qüvvə və həm də zəruri iqtisadi potensial imkanlar mövcuddur.

Bu baxımdan xarici iqtisadi əlaqələrin genişləndirilməsi və iqtisadi fəaliyyətin səmərəliliyinin təmin olunması üçün aşağıdakı istiqamətlərdə ardıcıl iş aparılmalıdır:

-ölkənin ixrac potensialının düzgün qiymətləndirilməsi

və onun inkişaf istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi;

-idxalın obyektiv tələbat həcmnin tapılması;

-idxal əvəzedici sahələrin inkişaf imkanları və perspektivlərinin araşdırılması;

-xarici maliyyə-kredit resurslarının respublikaya cəlb olunması;

-iqtisadi təhlükəsizlik konsepsiyasının işlənməsi və reallaşdırılması;

-integrasiya proseslərinin tənzim edilməsi və s.

Azərbaycanın mustəqilliyi elan edildiyi ilk gündən həyata keçirdiyi tədbirlər ölkənin xarici iqtisadi əlaqələr sahəsində «acıq qapı» siyasəti yeritdiyini göstərir.

İnzibati-amirlik dövründə Azərbaycanda xarici iqtisadi əlaqələr uzun müddət iqtisadiyyatın mustəqil sahəsi olmamış, respublikamız xarici aləmdən iqtisadi və siyasi cəhətdən təcrid olunmuşdur.

Yalnız yeni iqtisadi sistemə keçid imkan yaratmışdır ki, Azərbaycan Respublikası dünyanın bütün dövlətləri ilə hərtərəfli əməkdaşlıq etsin.

Hazırda dünya ölkələri arasında iqtisadi əlaqələrin genişlənməsi, əmtəə və xidmətlərin sərbəst hərəkətinin təmin edilməsi və region ölkələrinin iqtisadi strukturları arasında qarşılıqlı tamamlanmanın həyata keçirilməsi və s. integrasiya əlaqələrini gücləndirir. Integrasiya əlaqələrində əsas məqsəd

223

resurslardan istifadənin səmərəliliyini yüksəltmək və texnikitərəqqini sürətləndirmək əsasında iqtisadiyyatın inkişaf etdirilməsinə nail olmaqdan ibarətdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, keçmiş SSRİ-nin dağılması nəticəsində Azərbaycan Respublikası özünün mustəqilliyini əldə etməklə beynəlxalq iqtisadi münasibətlər sisteminə daxil olmuş və iqtisadi integrasiya məsələlərinə böyük əhəmiyyət verir. Bildiyimiz kimi Azərbaycan Vahid Xalq Təsərrüfatı Kompleksinə həm texnoloji, həm də şaquli istiqamətdə integrasiya olunmuşdu, respublikanın xarici iqtisadi əlaqələri butbvlukdə mərkəzdən həyata keçirilirdi. Azərbaycan bir nov keçmiş SSRİ-də xammal bazası rolunu oynayırdı. Butun bu göstərilən amillər bu gün bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedən mustəqil Azərbaycan dövləti ucun bir sıra problemlərin yaranmasına səbəb olmuşdur. Hazırda əsas məsələ mustəqil Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatının beynəlxalq əmək bölgüsündə layiqli yer tutması məsələsidir.

Hazırda Azərbaycan keçid iqtisadiyyatı mərhələsində olub, əsaslı dəyişiklikləri, yeni sosial və iqtisadi infrastrukturun yaradılması prosesini həyata keçirir. Belə ki,

yeni təsərrüfatçılıq və fəaliyyət novləri ilə köhnə sistemin prinsipləri üzərində qurulmuş idarəetmə strukturu və mexanizmi arasında ciddi təzadlar uza çıxır və təbii ki, bu da prosesin optimal gedişinə mane olur.

Kecid dövrü iqtisadiyyatına xas olaraq səciyyəvi cəhətlərdən biri də onun coxukladlılığıdır. Coxukladlılıq, eyni zamanda kecid dövründə ictimai əmək bölgüsü prosesinin strukturunu müəyyənləşdirən amillərdən biridir.

Qeyd etmək lazımdır ki, respublikamızın beynəlxalq əmək bölgüsündə səmərəli iştirakı, inkişaf etmiş ölkələrin elmi-texniki nailiyyətlərindən və bazar iqtisadiyyatına kecid sahəsində onların təcrübəsindən istifadə etməsi mövcud olan bir sıra sosial-iqtisadi problemləri həll etməyə imkan verir. Ona görə də hazırkı şəraitdə Azərbaycan hökumətinin dövlət siyasətinin əsas istiqaməti ölkəmizin dünya təsərrüfat sistemində integrasiyası və beynəlxalq əmək bölgüsünün üstünlüklərindən milli iqtisadiyyatın sürətli inkişafı üçün istifadə etməkdən ibarətdir. Respublikanın beynəlxalq əmək bölgüsündə iştirakı

224

xarici ticarət, elmi-texniki, müştərək müəssisələrin yaradılması, mədəni-siyasi əlaqələr və s. şəklində həyata keçirilir.

Son illərdə Azərbaycanda ABŞ, Türkiyə, Rusiya, Çin, Almaniya, İngiltərə, İtaliya, İran və s. ölkələrin müvafiq şirkət və firmaları ilə birlikdə onlarca müştərək müəssisələr yaradılmışdır. Həmin müştərək müəssisələr respublika iqtisadiyyatının strukturca müasir şəkildə yenidən qurulmasında mühüm rol oynayır.

Qeyd etmək lazımdır ki, beynəlxalq əmək bölgüsündə səmərəli iştirak edə bilmək üçün müəyyən sahələrdə «nisbi üstünlüyə» malik olmaq mütləq şərt deyildir. Lakin bu, ümumi inkişaf səviyyəsi hələ zəif olan ölkələr üçün əlverişli imkandır. Azərbaycan isə bu cür imkanlara malik olan ölkədir.

Azərbaycanın təbii sərvətləri, iqlim şəraiti, karbohidro-gen ehtiyatları, bir sıra sahələr üzrə ixtisaslı kadrları imkan verir ki, elmtutumlu məhsul istehsal etməklə dünya bazarına çıxmaq mümkün olsun. Məsələn, Yaponiya elmtutumlu, rəqabət qabiliyyətli məhsullar ixrac etməklə nəinki idxal etməli olduğu enerji daşıyıcılarının və qida məhsullarının dəyərini ödəməyə imkan əldə edir, həmçinin ticarət balansında xeyli miqdarda müsbət saldo təmin edir, bununla da bir sıra daxili sosial-iqtisadi problemlərini həll edə bilir.

Müasir şəraitdə beynəlxalq əmək bölgüsü sistemində müstəqil Azərbaycanın yerinin müəyyənləşdirilməsində tarixi keçmişin təcrübəsi, ölkənin resurs potensialı, geosiyasi

vəziyyət və s. əsas götürülür. Məhz bu baxımdan Azərbaycanın beynəlxalq əmək bölgəsindəki iştirakı yeni tipli milli iqtisadiyyatın strukturunun yenidən qurulması prosesində paralel aparılmalıdır. Əks təqdirdə bu proseslər bir-birinə mane ola bilər və iqtisadiyyatda mutərəqqi dəyişikliklərin rolunu xeyli dərəcədə zəiflədə bilər.

Qeyd etmək lazımdır ki, dünya dövlətləri ilə sərbəst ikitərəfli əlaqə, beynəlxalq iqtisadi inteqrasiya prosesinin sürətlənməsi və dünya bazarı ilə qarşılıqlı əlaqələrin genişlənməsi ucun geniş imkanlar açılmışdır. Respublika iqtisadiyyatının umumdünya təsərrufatı ilə çoxşaxəli və intensiv inteqrasiyasındakı uğurlar xeyli dərəcədə xarici ticarət

225
əlaqələri ilə bağlıdır. Bu işdə respublikada xarici ticarətin inkişaf etdirilməsində xarici ticarətin və valyuta tənzimlənməsinin liberallaşdırılması mühüm addım olmuşdur. Azərbaycan Respublikasının ticarət-iqtisadi əlaqələri əsasən iki istiqamətdə qurulur. Birinci istiqamət ikitərəfli əlaqə, ikinci istiqamət isə coxtərəfli əlaqələrdir. Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı (QİƏT), İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı (İƏT) və MDB cərcivəsində qurulan ticarət-iqtisadi əlaqələr coxtərəfli əlaqələrin əsasını təşkil edir. SSRİ-nin suqutundan sonra post sovet məkanındakı respublikalar arasındakı sıx ticarət əlaqələrini nəzərə alaraq Azərbaycan Respublikası MDB cərcivəsində 1994-cü il 15 aprel tarixli «Sərbəst ticarət zonasının yaradılması haqqında saziş»i, həmin Sazişə əlavə və dəyişikliklər edilməsi barədə 1999-cü il 2 aprel tarixli protokolu imzalamışdır. Məlumat ucun bildiririk ki, Azərbaycan MDB Gómruk İttifaqının üzvü deyildir.

QİƏT və İƏT cərcivəsində qurulan əlaqələrdə MDB-dən fərqli olaraq sərbəst ticarət zonasının yaradılması nəzərdə tutulmamışdır.

Bu qurumlardan başqa, Azərbaycan Respublikası Umumdünya Ticarət Təşkilatı (UTT) ilə əlaqədar qurmuşdur. 1997-ci ilin iyun ayında Azərbaycan Respublikası hökumətinin UTT-yə üzv olmaq ucun müraciət etməsiylə Azərbaycan təşkilata müşahidəci qismində qəbul edilmişdir. 1999-cü il martın 22-də «Azərbaycan Respublikasının xarici ticarət recimi haqqında memorandum» UTT katibliyinə təqdim edilmişdir. Hal-hazırda Azərbaycan bu qurumun bəzi üzvləri tərəfindən verilən sualları cavablamaqda məşğuldur. Sualcavab mərhələsi bitdikdən sonra təşkilata üzv olmaq ucun danışıq mərhələsi başlanacaqdır.

Azərbaycan Respublikasının ikitərəfli ticarət-iqtisadi

əlaqələrinin hüquqi bazasını bu sahədə imzalanan sazişlər təşkil edir.

Bu günədək Azərbaycan 7 MDB dövləti ilə sərbəst ticarət haqqında ikitərəfli saziş imzalamışdır. Bu sazişlərə əsasən ölkələr arasındakı ticarətdə malların idxal və ixracına

ekvivalent təsir göstərən gömrük rüsumları, vergilər və yığımlar tətbiq edilməmişdir.

Ticarət-iqtisadi əməkdaşlıq haqqında ikitərəfli sazişlər həm MDB üzvu olan ölkələr ilə, həm də digər dövlətlər ilə bağlanmışdır. Ticarət və iqtisadiyyat sahəsində əməkdaşlıq haqqında 15-dən çox dövlət ilə ikitərəfli sənədlər imzalanmışdır. Butun bunlar isə möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin əməyi sayəsində olmuşdur.

Azərbaycan Respublikası 1998-ci ildə 103 ölkə ilə ticarət əlaqələri qurmuş, 1999-cu ildə isə bu rəqəm 121-ə çatdırılmışdır. Azərbaycanın xarici ticarət əlaqələrinin dinamikasına baxsaq görərik ki, MDB üzvu olmayan dövlətlərin xarici ticarətdəki payı getdikcə artmaqdadır. Bu rəqəm 1999-cu ildə 72,7% olmuşdur.

2000-ci ildə xarici ticarət dövriyyəsinin 2068,7 milyon dolları və ya 80,7%-i, o cümlədən idxalın 67,8 ixracın 88,25%-i uzaq xarici dövlətlərin payına düşür. Uzaq xarici dövlətlərlə ticarət əlaqələrinin 10,6%-i Fransa, 9,6%-i Türkiyə, 6,8%-i İsrail, 4,0%-i İsveçrə, 3,0%-i Almaniya 2,6%-i İranla aparılmışdır.

Möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyev tərəfindən düzgün həyata keçirilmiş siyasət nəticəsində Mustəqil Dövlətlər Birliyi ölkələri ilə mal mübadiləsinin ümumi həcmi 2000-ci ildə 494,4 milyon ABŞ dolları, o cümlədən idxal 303.3 milyon ABŞ dolları, ixrac 191.1 milyon ABŞ dolları olmuş, 112,2 milyon ABŞ dollarlıq xarici ticarət saldosu yaranmışdır.

Ixrac idxaldan 37,0% az olmuşdur. Mal mübadiləsi əmə _____ liyyatlarının 57.35%-i Rusiyanın, 14,0%-i Gürcüstanın, 10,0%-i Qazaxıstanın, 9,8%-i Ukraynanın payına düşür.

Dünya bazarında əlverişli mövqe tutmaq üçün xarici ticarət əlaqələrinin yeni təşkilati keyfiyyət mərhələsinin dünya bazarının unifikasiya olunmuş oyun qaydaları əsasında qutbləşməsi, transmilli korporasiyaların daxili ticarətinin üstünlük qazanması, «təmiz» vasitəci ticarətin kəskin azalması, məhsul və kapital bazarlarının qarşılıqlı qovuşmasının güclənməsi və s. kimi tələblər Azərbaycanın xarici ticarət strategiyasının əsasını təşkil edir.

227

Azərbaycanda beynəlxalq nüfuza malik olan transmilli

neft şirkətinin yaradılması xarici iqtisadi əlaqələrin genişləndirilməsində mühüm hadisədir. Artıq bununla bağlı olaraq genişləndirilmiş ixrac infrastruktur, yəni ixrac-idxal kommersiya bankları qovşağının ayrı-ayrı və dünya ölkələrinə istiqamətlənən maliyyə-sənaye şirkətlərinin, sığorta şirkətlərinin respublikada yaradılması imkanları genişlənir. Respublikada həyata keçirilən iqtisadi islahatlar nəticəsində xarici iqtisadi fəaliyyət daha da liberallaşdırılır, kontraktların bağlanması və qeydiyyatı sadələşir, valyutanın konvertasiyası sahəsində məhdudiyyətlər aradan qaldırılır, fiziki şəxslər Bakı Banklararası Valyuta birləşməsi ilə valyutani konvertasiya etmək imkanı əldə edirlər, onlar ucun valyutanın xaricə köçürülməsi qaydaları sadələşdirilir. Respublikamız Avropa Birliyinin TƏSİS, TRƏSƏKƏ, BMTnin İnkişaf Proqramı ilə, Dünya Bankı və Beynəlxalq Valyuta Fondu ilə sıx əməkdaşlıq edir. Bütün bu əməkdaşlıq məsələləri məhz möhtərəm prezidentimizin əməyi sayəsində mümkün olmuşdur.

Azərbaycan iqtisadiyyatına qoyulan uzunmüddətli birbaşa investisiyalar beynəlxalq iqtisadi əlaqələr sistemində getdikcə daha çox mühüm rol oynayır.

Hazırda respublikamızda xaricilər tərəfindən və onların iştirakı ilə yaradılan 551-dən çox şirkət fəaliyyət göstərir. Onlardan 22,1%-i müştərək müəssisə, 44,3%-i tam xarici investisiyalı müəssisə, 3,6%-i şirkətlərin xarici nümayəndəlikləridir. Xarici investisiyalı şirkətlərin 21,4%-i sənayedə fəaliyyət göstərir.

Belə bir faktı göstərmək lazımdır ki, son illərdə prezident Heydər Əliyevin səyi nəticəsində iqtisadiyyatın qeyri-neft sektorunun investisiya qoyuluşunun həcmi xeyli artmışdır. Belə ki, xarici investisiyaların 65 %-i 1999-2000-ci illərdə qeyri-neft sektoruna qoyulmuşdur.

Respublikada xarici kapitalın iştirakı ilə yaradılan müəssisələrin mühüm bir forması birgə müəssisələrdir. Birgə müəssisələr beynəlxalq bazar əlaqələrinin elə bir formasıdır ki, burada müəssisə üstünlük əldə etmək və məsrəfləri azaltmaq ucun özünün istehsal fəaliyyətinin bəzi cəhətlərini xarici

228

müəssisələrin fəaliyyəti ilə birləşdirir. Respublikada yaranmaqda olan işgüzar müəssisələrin bir qrupu texnoloji, idarəçilik və Marksetinq razılaşmaları üzrə əməliyyatları yerinə yetirirlər.

Dünya Bankı və Böyük Britaniyanın «Oxford analitika konsaltinq» təşkilatı tərəfindən birgə hazırlanmış hesabat əsasən. Azərbaycan son 5 ildə Mərkəzi və Şərqi Avropanın 26

olkəsi arasında investisiya qoyuluşuna görə beşinci yerdədir. Bakı şəhər xarici əlaqələr və İnvestisiyalar proqramları Departamentinin məlumatına görə qeyd olunan dövrdə Azərbaycana qoyulmuş investisiyaların ümumi həcmi 3.95 milyard dollar təşkil edir. Hazırda ölkəyə, xüsusilə Bakı şəhərinin infrastrukturuna qoyulan investisiyanın həcmi durmadan artır.

Azərbaycan hökuməti 2001-ci ildə Asiya İnkişaf Bankından 60 milyon dollar güzəştli kredit almaq və onun neft emal sektoruna, kənd təsərrüfatına, infrastruktur sahələrə, qeyri-neft sektorunun inkişafına yönəltmək niyyətindədir. Artıq respublikada genişləndirilmiş ixrac infrastrukturunun, yəni idxal-ixrac kommersiya bankları qovşağının, ayrı-ayrı dünya ölkələrinə istiqamətlənən maliyyəsənaye investisiya və sığorta şirkətlərinin yaradılması imkanları genişlənir. Bütün bunlar onu göstərir ki, xarici iqtisadi əlaqələrin əsaslı islahatlar üçün güclü bir amilə çevrilməsi və respublikamızın beynəlxalq əmək bölgüsünə üzvi surətdə qoşulması üçün elmi cəhətcə əsaslandırılmış xarici iqtisadi fəaliyyətin strategiyası hazırlanmalıdır. Möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi xarici iqtisadi fəaliyyətin strategiyası dünya bazarında rəqabətə davamlı sahələrin inkişafı hesabına respublikanın ixrac potensialının artması, idxalı əvəz edən məhsulların respublikada istehsalının təşkili hesabına idxalın səmərələşdirilməsi, idxalın texnoloji avadanlıqlar və lisenziyaların alınmasına oynaldılması, istehsal edilən məhsulların keyfiyyətinin daxili şərtlər və beynəlxalq standartlara cavab verməsi, texnologiyanın modernləşdirilməsi və istehsalın inkişafı üçün xarici investisiyaların respublikaya cəlb edilməsi, valyuta, idxal-ixrac əməliyyatlarından istifadə

etməklə strateji nov xammalın respublikadan kənara çıxarılmasının və iqtisadi inteqrasiya proseslərinin tənzimlənməsi məsələlərinə yönəldilməlidir.

Elmi məsləhət Şurasının

üzvü prof.A.Ş.Şəkəraliyev

Heydər Əliyev İqtisadi İdarəetmə

Məktəbi. Buraxılış I., B., 2001, səh.123-135

230

Heydər Əliyevin neft strategiyası Azərbaycanın iqtisadi inkişafında mühüm amildir

XX əsrin ən böyük hadisələrindən birini möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyev tərəfindən Azərbaycanın neft strategiyasının işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsidir.

Hazırda kecid dövrünün tələblərinə uyğun olaraq respublikada inkişaf edən sənayelərdən biri neft-qaz sənayesidir. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanın təbii sərvətləri icərisində neft ehtiyatları muhum yer tutur. Azərbaycanın sənaye potensialının əsasını təşkil edən neft sənayesi ona həmişə şöhrət gətirmişdir. Ölkə neftinin tarixinin min ilə yaxın bir dövrü əhatə etməsinə baxmayaraq, onun intensiv inkişafı XIX əsrin 70-ci illərindən başlamışdır. Dünyada ilk neft məhz bizim ölkəmizdə fontan vurmuşdur. XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərində neft ehtiyatlarının bir nömrləli mənbəyinə cəvrilmişdir. Statistik məlumatlar göstərir ki, hələ 1901-ci ildə Azərbaycanda 11 milyon ton neft hasil edilmişdir ki, bu da XX əsrin əvvəllərində dünyada istehsal olunan neftin 5%-ni təşkil edirdi. XX əsrin ortalarına qədər respublikamız iri neft təchizatlarından birinə cəvrilmişdir. İkinci dünya muharibəsindən əvvəlki və hətta sonrakı illərdə Bakı keçmiş SSRİ-nin əsas neft bazarı rolunu oynayır. Qeyd etmək lazımdır ki, bu gün Azərbaycanın neft ehtiyatlarının və neftcixarma sahəsi üzrə yerini muəyyənləşdirmək ucun, neft hasil edilən ölkələrdə adambaşına düşən neft hasilatının həcmi muqayisə etmək maraqlıdır. Bundan başqa, Azərbaycan adambaşına düşən illik neft hasilatına (1,7 ton) görə bir çox ölkələri əhəmiyyətli dərəcədə qabaqlayır. Bunlar icərisindən Argentina, Braziliya, Peru, Venesuela, Misir, Indoneziya, İran, Rumıniya, Türkmənistan və başqalarının adlarını çəkmək olar. Lakin belə bir faktı da nəzərə almaq lazımdır ki, bu ölkələrin hamısı, Türkmənistan istisna olmaqla, əhalisinin sayına görə respublikamızı xeyli dərəcədə üstələyir. Respublikanın dünya neft sənayesində yeri və rolu haqqında danışarkən, həmcinin onun xammal ehtiyatlarından danışmaq lazımdır. Məlum olduğu kimi bu və digər ölkənin neft sənayesinin vəziyyətini qabaqcadan muəyyənləşdirən əsas amillərdən biri də neft ehtiyatlarını mövcudluğudur. Bundan başqa, regionun əlverişli coğrafi şəraitdə yerləşməsi xüsusi

231

əhəmiyyəti kəsb edir. Bu baxımdan Azərbaycanın xüsusi yeri vardır.

Ekspertlərin hesablamalarına görə, dünyada neftin potensial ehtiyatları 540 milyard tona çatır. Subut olunmuşdur ki, dünya neft ehtiyatlarının 3/4 hissəsindən çoxu OPEK ölkələrində, yarıdan çoxu isə 4 Orta Şərq ölkəsində – Səudiyyə Ərəbistanında, İran, Kuveyt və İraqdadır. Dünya neft ehtiyatlarının 1/4 hissəsi və OPEK ehtiyatlarının 1/3 hissəsi təkcə Səudiyyə Ərəbistanın payına düşür.

Ekspertlərin fikrincə, keçmiş SSRİ və Şərqi Avropa ölkələrinin neft ehtiyatları 32,4 milyard ton, başqa sözlə desək,

məcmu dünya ehtiyatlarının 6 faizi qədər qiymətləndirilir. Alimlərin fikrincə, bu göstərici regiona kifayət qədər investisiya yönəldiyi şəraitdə texniki tərəqqi və geoloci kəşfiyyat sahəsində mutərəqqi yeniliklər sayəsində əhəmiyyətli dərəcədə artırıla bilər. Dünya neft ehtiyatları icərisində Azərbaycanın xüsusi cəkisi 0,6 faiz təşkil edir. Əgər bu ehtiyatları dünya regionları ilə muqayisə etsək, onda görərik ki, onun ehtiyatları Cənubi-Şərqi Asiya, Avstraliya, Okeaniya olkələrinin umumilikdə ehtiyatlarına bərabərdir və butunluklə Qərbi Avropanın ehtiyatlarından təqribən 2 dəfə üstələyir.

Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti Geofizika və Muhəndis Geologiyası İstehsalat Birliyinin məlumatına görə, Azərbaycanın quru və dəniz sektorunda 625-dən çox antiklinal tipli qarışıqlar var. Bunlar çox perspektivli neftli-qazlı laylardır.

Umumiyyətlə isə, neft sənayesinin butun inkişafı dövründə 64 neft və qaz yatağı kəşf edilmişdir. Hal-hazırda quruda 37, Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda isə 17 yataq istismara verilmək ərəfəsindədir. İndiyə qədər torpağın qatlarından 1,4 milyard ton neft, 450 milyard kub metrden çox qaz çıxarılmışdır. İlk neft ehtiyatlarının işlənməsi dərəcəsi quruda 87, dənizdə 53 faiz təşkil edir.

Neft və qaz yataqlarının uzun müddət istismar edilməsinə baxmayaraq, mütəxəssislər respublika torpağının dərin qatlarında kullu miqdarda neft ehtiyatları olduğunu müəyyən etmişdir.

Hesablamalara görə respublika ərazisinin yarısından çoxunda neft ehtiyatlarının olduğu guman edilir. Mütəxəssislərin son hesablamalarına görə respublikamızda hazırda karbohidrogen

232

ehtiyatları quruda təxminən 760 milyon ton, dənizdə isə təxminən 3,7 milyard ton təşkil edir.

Digər mənbələrə görə bu ehtiyatlardan daha çox, hətta son 130 il rəzində hasil olduğundan da artıq olması guman edilir.

Məlumat ucun qeyd edək ki, son 130 ildə Azərbaycanda çıxarılan neftin miqdarı 1,4 milyard ton olmuşdur.

Azərbaycanın neftçixarma sənayesinin əsas inkişaf perspektivləri dəniz yataqlarının mənimsənilməsi və Xəzərin potensial strukturlarından asılıdır. Belə ki, respublikanın neft sənayesinin potensial resurslarının təqribən yarısı Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda cəmləşmişdir. Bir sıra iri neft yataqlarının aşkarlanmsı bunu bir daha təsdiq edir. Bu resursların geoloci və geofiziki metodlarla oyrənilmə dərəcəsi cəmi 34 faiz təşkil edir. Xəzər dənizi nadir daxili kontinental hovzə olmaqla ərazisi 371 kv.km təşkil edir və bu ərazidə 386 perspektivlt struktur müəyyən edilmişdir. Xəzərin Azərbaycan sektoru ozundə 145 perspektivli strukturu cəmləşdirir. Gostərmək lazımdır ki, dənizin

dərin qatları zəif öyrənilmiş və burada neft və qaz resursları proqnozları hələ dəqiq müəyyənləşdirilməmişdir və hər il muxtəlif dəyişikliklərə məruz qalır. Onu da qeyd edək ki, Xəzər dənizində ki, o cümlədən Azərbaycan sektorunun ehtiyatları neft mütəxəssisləri tərəfindən mütləq olaraq hesablanır. Xəzər dənizində geoloji baxımdan ən yaxşı öyrənilmiş hissə Azərbaycan sektorudur. Buradakı ehtiyatlar xarici şirkətlər tərəfindən də dəqiqləşdirilir və hətta bu sektorda ümumi neft ehtiyatının 10 milyard ton olması da guman edilir. Yerində dərin qatlarında çoxlu karbohidrogen ehtiyatının olması ehtimalı yetərlidir. Belə vəziyyət daha yüksək texniki, texnoloji hazırlıq və maliyyə vəsaiti tələb edir.

Amerikalı ekspertlərin hesablamalarında Xəzərsahili 4 dövlətin birlikdə yanacaq ehtiyatları 51,2-57,1 milyard ton şərti yanacaq həcmində müəyyənləşdirilir. Halbuki, rusiyalı mütəxəssislər tərəfindən müvafiq olaraq proqnozlaşdırılan maksimum variant 15,9 milyard ton şərti yanacaq həcmində müəyyənləşdirilir. Bu da amerikalı mütəxəssislərin proqnozlarından təqribən 4 dəfə azdır. Onu da qeyd edək ki, 1999-cu ilin məlumatlarına görə dünya üzrə karbohidrogen ehtiyatlarının miqdarı təqribən 287 milyard ton şərti yanacaq təşkil etmişdir. Bəzi ekspertlərin məlumatına görə Xəzər

233
hövzəsinin ehtiyatlarının əhəmiyyətli hissəsi, yəni 27,5 milyard ton şərti yanacaq Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda yerləşmişdir ki, bu da bir sıra iri neft-qaz yataqlarına malik ölkələrin göstəricilərindən olduqca çoxdur. Bununla yanaşı onu da qeyd edək ki, bəzi məlumatlara görə Xəzərin Azərbaycan sektorunda proqnozlaşdırılan ehtiyatlarını, hətta 70-100 milyard ton şərti yanacaq həcmində də qiymətləndirilir. Muqayisə üçün qeyd edək ki, Rusiyada 6,605 milyard ton şərti yanacaq, ABŞ-da 3.1 milyard ton, Səudiyyə Ərəbistanında 35,224 milyard ton, İraqda 15,3 milyard ton, Kuveyt, Əbu-Dabi, İraqda-hər birində 12 milyard ton şərti yanacaq təsdiq edilmiş neft ehtiyatları vardır. Göründüyü kimi Azərbaycanın karbohidrogen ehtiyatları bir çox ölkələrin ehtiyatları ilə müqayisə oluna biləcək səviyyədədir.

1994-cü il sentyabrın 20-də müstəqil Azərbaycanın ictimai-siyasi və iqtisadi həyatında çox mühüm hadisə baş verdi. Möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə dünyanın aparıcı dövlətlərinin iri şirkətləri Xəzər neftinin çıxarılması və dünya bazarına nəqlinə dair «Əsrin müqaviləsi»ni imzaladılar. Bu günədək həmin müqavilə üzrə 10 milyon tondan çox neft hasil edilmiş, Azərbaycanın aparıcı

neft şirkətləri ilə imzaladığı müqavilələrin sayı 21-ə çatmışdır. «Əsrin müqaviləsi» Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini, xalqın öz taleyinin sahibi olduğunu, özünə aid məsələləri müstəqil həll etdiyini göstərməklə yanaşı, ölkəmizin dünya iqtisadiyyatına qovuşmasında da mühüm və həlledici rol oynamışdır. Azərbaycan neft ehtiyatlarının birgə işlənməsi üçün buraya dünyanın bir çox dövlətlərindən xarici şirkətlərin dəvət olunması, müqavilələrin bağlanması və onların fəaliyyəti üçün əlverişli şəraitin yaradılması neft strategiyasının siyasi istiqamətinin reallaşması üçün zəmin yaratmışdır. Azərbaycanda həyata keçirilən neft siyasəti ölkəmizdə xarici sərmayələrlə yanaşı, müasir texnologiyaların, iş təcrübələrinin, yeni idarəcilik qaydalarının, iqtisadi münasibətlərin daxil olması üçün də şərait yaradıb. Respublika iqtisadiyyatının umumdünya təsərrufatı ilə çoxşaxəli və intensiv integrasiyası müstəqil Azərbaycan Respublikasının rəs

234

mi dövlət siyasətinin aparıcı istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir.

Möhtərəm prezidentimiz cənab Heydər Əliyevin aparmış olduğu xarici dövlət siyasəti ticarət, investisiya, maliyyə, kredit, valyuta, humanitar və s. sahələrdə uğurla həyata keçir. Belə ki, bazar iqtisadiyyatına keçidlə əlaqədar olaraq respublikamızda milli iqtisadiyyatın formalaşması və inkişafı yalnız daxili imkanlarla deyil, xeyli dərəcədə xarici amillərlə beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin bütün formalarından geniş, səmərəli şəkildə istifadəsi ilə bağlıdır.

Bu gün Azərbaycan neftinin müştərək mənimsənilməsi üzrə 21 iri miqyaslı konsorsium tərəfindən beynəlxalq kontraktın bağlanması respublikanın ictimai-siyasi, iqtisadi həyatında son dərəcə əlamətdar hadisədir. Bu kontraktların reallaşması üçün 50-60 milyard ABŞ dolları həcmində sərmayə qoyuluşlarının artıq 10-15%-i təyinat obyektinə cəlb edilmişdir. «Cıraq» platformasından hasilətilən neftin miqdarı köhnə yataqlardakı müvafiq istehsal həcminə yüksəlmiş, «Şahdəniz» yatağından qazın sahilə gətirilməsi təmin olunmuş, Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft, Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz kəmərlərinin inşası artıq reallığa çevrilmiş, yeni regional infrastrukturun modernləşdirilməsinə başlanılmışdır.

Mütəxəssislərin hesablamalarına görə Azərbaycanda 2007-2008-ci illik neft hasilatının 50 milyon tondan çox olaacağı gözlənilir. Başqa bir proqnoza görə isə yaxın 10 ildə respublikamızda illik neft hasilatının 80-100 milyon tona catacağı və bunun 80-100 ilə ki mi davam edəcəyi bildirilir. Beləliklə, bütün bu hesablamalar ölkəmizin göstərilən dövrdə dünyada ən

uzunmuddətli neft hasil edən 15 əsas ölkədən birinə
cevrilməsinə əsas verir.

Butun bu hadisələr respublika prezidenti möhtərəm
Heydər Əliyev cənablarının adı ilə bağlı olaraq onun uğurla
həyata keçirdiyi neft strategiyasının mühüm tərkib hissəsini
təşkil edir.

Azərbaycanın iqtisadi inkişafı, global strukturlara
integrasiyasının genişlənməsi, dünyəvi dəyərlərə əsaslanan
mohkəm, sivil bir dövlətə cevrilməsində insan amili ilə yanaşı,
güclü amillərdən biri kimi neft-qaz resurslarının

235

movcudluğunu və onun istismar edilməsini göstərmək
vacibdir. Hazırda bu sərvətlərdən daha səmərəli istifadə ümumi
milli inkişaf strategiyasının ən mühüm prioritetlərindən birini
təşkil edir.

Azərbaycan iqtisadiyyatında, mədəni inkişafında,
əhəlinin sosial-mədəni rifahının yaxşılaşdırılmasında neft-qaz
ehtiyatları başlıca amillərdən biri kimi təzahür edilir.

Son iki əsrdə neft-qaz ehtiyatları Azərbaycanın iqtisadi
həyatında mühüm mərhələni formalaşdıraraq, həm də milli
dəyərlərdə öz əksini tapmışdır. Ölkəmizin malik olduğu təbii
sərvətlərin ən geniş əhatəli hissəsini təşkil edən neft-qaz
resursları üzərində qurulan sənaye indi də iqtisadiyyatımızın
aparıcı sahəsi olaraq özünü göstərir. Yanacaq qaz sənayesi
həm də, respublikanın sosial-iqtisadi inkişafının məhək daşı
kimi iqtisadi dircəlişi stimullaşdıran mühüm sahədir.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu gün dünya üzrə neft və neft
məhsullarına olan tələbat durmadan artır. Belə ki, əgər 1993-cü
ildə beynəlxalq miqyasda gündəlik ehtiyac 67 milyon barrel
idisə, 2005-ci ildə 85 milyon barrel olacağı gözlənilir.

Mütəxəssislərin fikrincə, bu göstərici 2015-ci ildə dünya
yanacaq-energetika balansında neft istehlakının 5 milyard tona
catacağı gözlənilir. Hazırda bu göstərici 72 milyon barreldir.

Qeyd etmək lazımdır ki, ümumi tələbin təqribən 57 faizi
OPEK ölkələrinin payına düşmüşdür. Beynəlxalq Energetika
Agentliyinin proqnozlarına görə 2010-cu ildə dünyada ilkin
enerji daşıyıcılarının, xüsusilə də neftin istehlakı 47,66 faiz
artacaq. Bunun da əsas səbəbi dünya əhəlisinin 2010-cu ildə 10
milyard nəfərə qədər artması və bununla əlaqədar olaraq
adambaşına düşən mineral xammal və enerji resursları
istehlakının kəskin şəkildə artmasından ibarətdir.

Dünyanın neft hasilatının 36 faizi dünyanın üç böyük
neft istehsalçıları olan Səudiyyə Ərəbistanı, ABŞ və keçmiş
SSRI ölkələrinin payına düşür. OPEK ölkələrinin payına
məcmu hasilatının 40%-i düşür. Başqa sözlə desək, OPEK

olkələrində ildə hasil olunan 67,5 milyon barrel/gun neftin 27,3 milyon barrel/gunu istehsal olunur. Qalan 40 milyon barrel/gun digər ölkələrdə istehsal olunur. Azərbaycanda neft hasilatının illik həcmi isə təqribən 15 milyon tondur və ya 100 milyon

236

barreldir. Artıq məhsul verməyə başlamış «Əsrin kontraktı» və Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı perspektiv sahələrini əhatə edən digər kontraktlar neft hasilatının həcmının yaxın gələcəkdə 40-50 milyon tona çatdırılmasına imkan yaradacaqdır. Umumdunya meyllərini nəzərə alsaq, bu da Azərbaycanı əsas neft istehlakçıları ilə bir sıraya qoya bilər. Mütəxəssislər hesablamışlar ki, yaxın 30 il ərzində Yaxın Şərq və Şimal dənizi regionunda neft ehtiyatlarının tükənməsi ehtimalı mövcuddur və onun Mərkəzi Amerikadan Avropaya daşınması çox bəla və təhlükəlidir. Buna paralel olaraq bu gün dünyada yanacaq istehlakının sürətli və sabit artım templəri nəzərə carmaqdadır. Beləliklə, Azərbaycan həm Qərbə, həm də Şərqlə optimal neft ixrac edənlər arasında xüsusi yer tuta bilər. Xüsusilə də bu region neft və neft məhsullarının başlıca perspektiv satış bazarının Avropa və Asiyanın, kəsişməsində yerləşir. Eyni zamanda Azərbaycan Şərq yarımkürəsinin (Yaxın və Orta Şərq, Şimali Afrika və Rusiya) mərkəzində yerləşdiyindən potensial maye yanacaq idxalatçılarının diqqət mərkəzindədir. Bu isə Azərbaycan üçün böyük imkanlar açır. Demək olar ki, hazırda Azərbaycan dünyanın neft ixracatçı ölkələri sırasına daxil olmuşdur. Lakin ölkənin ixrac potensialının genişləndirilməsi və dünya neft bazarında yerinin müəyyənləşdirilməsində balans ehtiyatlarının dəqiqləşdirilməsi və çıxarılan neftin həcmının və ixracının artırılması ilə yanaşı əsas şərtlərdən biri də neft emalı sahəsinin məhsulunun keyfiyyətinin yüksəldilməsi, rəqabət şəraitinə uyğunlaşdırılmasından ibarətdir.

Tədqiqatlar göstərir ki, respublikadan ixrac olunan neft və neft məhsullarının 84,4 faizini (2000-ci il) xam neft təşkil edir. Belə vəziyyət ölkəmiz üçün qənaətbəxş hesab edilə bilməz. Çünki sahənin ixrac potensialının inkişafı və dünya bazarındakı konyunkturuna təsiri baxımından xam neft ixracı səmərəli deyildir. Həmcinin bu, keçmiş SSRİ-də olduğu kimi respublikanın inkişaf etmiş ölkələrin xammal bazasına çevrilməsi təhlükəsini yarada bilər.

Qeyd etmək lazımdır ki, hazırda Azərbaycanın neft emalı sənayesi müasir dövrdə ixrac neft məhsulları istehsal edən sahədir. Hazırda respublika ərazisində iki emalədici zavod

237

«Azneftyağ» və «Azneftyanacaq» fəaliyyət göstərir. Bu

zavodların real emal gucu ildə 16-21 milyon ton həcmindədir. Lakin son onilliklər Azərbaycanda neft hasilatının azalması və keçmiş SSRİ respublikaları ilə ənənəvi ticarət əlaqələrinin qırılması nəticəsində bu zavodlar emal ucun xammal çatışmamazlığı ilə rastlaşaraq tam gucu ilə işləyə bilmir. Neft emalı prosesi daimi xarakter daşıyır və boyuk miqdarda enerji sərfi tə_____ləb edir. Belə olduqda, qurğuların xammalla tam təchiz edilməsi xammal, enerji, əmək, amortizasiya xərclərinin hazır məhsulda xu su si cəkisinin və nəticədə onun maya dəyərinin artmasına səbəb olur. Belə bir faktı da gos tər mək lazımdır ki, 100-dən cox çeşiddə neft məhsullarından yalnız 5-10 novu Azərbaycanda istehsal olunub, xarici olkələrə ixrac edilir. Bu gun xarici olkələrə satılan neft məhsulları Azərbaycana valyuta gətirir. Hazırda Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Fondunda 600 milyon dollardan cox vəsait cəmlənmişdir. 2000-2005-ci illərdə Azərbaycanın payına catan mənfəət neftinin və təbii səmt qazının umumi dəyəri 1 milyard 700 milyon dollara yaxın, 2010-cu ilədək isə 11 milyard dollardan artıq olacağı gozlənilir. Möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin göstərişi ilə bu gun həmin vəsaitdən xalqımızın rifahının yaxşılaşması ucun istifadə edilir. Möhtərəm prezidentimiz uc fərmanı ilə Neft Fondundan Azərbaycanın qacqın və məcburi kockunlərinin sosial problemlərinin həllinə 359 milyard manat və ya 72 milyon dollar vəsait ayırmışdır. Bakıda son 4-5 ildə neftçilər ucun istifadəyə verilmiş coxmərtəbəli yaraşıqlı binaları goz onunə gətirmək olduqca vacibdir. 90-cı illərin əvvəllərindən başlayaraq olkə həyatının bütün sahələrində olduğu kimi, neft sənayesində, eyni zamanda sahənin sosial məsələlərinin həllində boyuk problemlər yaranmışdır. Bir vacib məsələni qeyd etmək lazımdır ki, möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin ikinci dəfə hakimiyyətə gəlişindən sonra problemlərin həllinə başlandı. Bir necə ildən bəri sosial poblemlərin mənəgənəsində olan neftçilərin vəziyyəti 1994-1995-ci illərdən etibarən həll edilməyə başlandı. Bu, 238

ozunu ilk novbədə əmək haqlarının artırılmasında və umumiyyətlə, sosial həyatın canlanmasında göstərdi. Belə bir faktı göstərmək lazımdır ki, Milli Olimpiya Komitəsinin sədri Millət vəkili İlham Əliyevin təşəbbusu və rəhbərliyi altında Suraxanı, Sabuncu, Qaradağ rayonlarında olimpiya təlim-idman bazası tikilmiş, Əli Bayramlı, Naxçıvan şəhərlərində idman kompleksi yenidənqurma və tikinti işlərindən sonra istifadəyə verilmişdir. Respublikamızın

prezidenti mohtərəm Heydər Əliyev həmin obyektlərin açılışında iştirak etmiş, gənc nəslin sağlam boyuməsinə, olkədə idmanın inkişafına, xususiylə də neftci gənclər arasında idmanın kütleviliyinə nail olmaq ucun bu yeni komplekslərin əhəmiyyətini qeyd etmişdir.

Neft daşlarında və Xəzər dənizindəki digər mədənlərdə çalışan neftçilərin sosial ehtiyaclarının ödənilməsinə, iş yerində onların əsas ərzaq məhsulları ilə təmin olunmasına daim diqqət yetirir.

Azərbaycan Respublikasının prezidenti mohtərəm Heydər Əliyevin Qarabağ uğrunda şəhid olmuş insanları, əlillərə, qacqın və kockunlərə qayğı göstərilməsi haqqında göstəriş və tövsiyələrinə ARDNŞ-də onun struktur bölmələrində böyük məsuliyyət hissi ilə və dəqiq əməl olunur. ARDNŞ-in strukturlarında işləmiş və respublikamızın ərəzi butovluyu uğrunda doyuşlərdə şəhid olmuş 305 nəfərin, əlil olmuş 211 nəfərin ailə üzvlərinə qayğı göstərilməsi daim diqqət mərkəzindədir. Mənzil novbəsinə dayanan ailələr mənzillə təmin edilirlər. Bu gün Azərbaycan neftinin satışından əldə edilən gəlirlər səmərəli istifadə edilir. Neft strategiyasının əsas məqsədlərindən biri də əldə edilmiş vəsaitin Azərbaycan xalqının rifahı naminə düzgün və səmərəli istifadənin təşkil edilməsidir.

Bu gün Azərbaycan Respublikasının prezidenti mohtərəm Heydər Əliyev tərəfindən uğurla həyata keçirilən neft strategiyası xalqımızın bu gün və gələcəyi üçün möhkəm təməldir və firavanlıq mənbəyidir.

Iqtisadi idarəetmə məktəbi,

II buraxılış. B., 2002. səh.136-146

239

AzDIU-nun elmi işlər üzrə prorektoru,

əməkdar elm xadimi, i.e.d., prof.,

Elmi məsləhət şurasının üzvu A.Ş.Şəkəraliyev

240

Heydər Əliyevin xarici siyasət strategiyası və

azərbaycanın dünya təsərrüfat sisteminə

inteqrasiyasının güclənməsi

«Dünyada getdikcə artan qarşılıqlı asılılıq,

dünya iqtisadiyyatının birləşməsi, regionlaşması XX

əsrin son mərhələsinin fərqləndirici xüsusiyyətlərindəndir.

Hec bir ölkə, ən böyük bir ölkə də yalnız

öz cəmiyyətində iqtisadiyyatını və əhəmiyyətli inkişaf

etdirə bilməz».

HEYDƏR ƏLİYEV

Mohtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə

dövlət müstəqilliyimizin təmin edilməsi və bazar münasibətlərinin inkişafı etdirilməsi sahəsində aparılan iqtisadi islahatlar Azərbaycanın iqtisadiyyatının inkişafı və dünya təsərrüfat sisteminə daha sıx inteqrasiya olunması üçün əlverişli şərait yaratmışdır. Məhz belə bir şəraitdə milli iqtisadiyyatın formalaşması və ölkənin dünya bazarında yerinin müəyyən edilməsi, onun mövqeyinin perspektiv dövr üçün möhkəmləndirilməsi dövlətin siyasi-iqtisadi fəaliyyətinin prioritet istiqamətlərindən birinə cəvrilmişdir.

Azərbaycan iqtisadi və siyasi müstəqillik əldə etdikdən sonra dünya dövlətləri ilə sərbəst əməkdaşlıq etmək imkanı əldə etmişdir. Bu müstəqilliyin əldə edilməsində isə Heydər Əliyevin xidməti əvəzsizdir.

Onun müəyyən etdiyi iqtisadi siyasət strategiyasının başlıca istiqamətlərini «sabitləşdirmə, islahatlaşdırma, dünya iqtisadi inteqrasiyasına qoşulma, sosial-iqtisadi inkişaf və xalqın rifahının yüksəldilməsi» təşkil edir.

Mohitərəm prezidentimiz Heydər Əliyev göstərir:

«Azərbaycan müstəqillik mövqeyində möhkəm dayanır və ölkəmizin dövlət müstəqilliyi donməzdir».

Azərbaycan Respublikasının prezidenti mohitərəm

Heydər Əliyevin sədrliyi ilə qəbul edilən yeni Konstitusiyaya müstəqil Azərbaycan Respublikasının hüquqi, demokratik,

241

dünyəvi dövlət quruculuğu yolunda tutduğu strateji yolun hüquqi təsisatlarını yaratdı.

Bazar münasibətlərinə keçid dövründə respublikamızda baş verən iqtisadi dəyişiklikləri getdikcə daha da sürətləndirən islahatların aparılmasında və ictimai-siyasi münasibətlərin formalaşmasında cənab Heydər Əliyevin xüsusi rolu vardır.

Belə ki, mohitərəm prezidentimiz müxtəlif mulkiyyət növlərinə əsaslanan, bazar iqtisadiyyatına keçidi nəzərdə tutan iqtisadi münasibətlərdə inhisarcılığa, haqsız rəqabətə yol verilməməsi, azad sahibkarlıqda hüquqi təminatın yaradılması, dünya təsərrüfat sisteminə, inkişaf məsələlərinə daim diqqət yetirir.

Bu baxımdan mohitərəm prezidentimiz Heydər Əliyev göstərir ki, «İqtisadiyyatı güclü olan dövlət hər şeyə qadirdir».

Heydər Əliyev xalqın tələbi ilə yenidən hakimiyyətə qayıtmasının ilk günlərində ölkəni sosial-iqtisadi bohrandan çıxartmağın və onun inkişafna dinamizmin gətirməyin yolları və istiqamətlərini müəyyən etdi. Belə ki, 1994-cu il sentyabrın 20-də müstəqil Azərbaycanın ictimai-siyasi və iqtisadi həyatında çox mühüm hadisə baş verdi. Dünyanın aparıcı dövlətlərinin iri şirkətləri ilə Xəzərin neftinin çıxarılması və dünya bazarına nəqlinə dair «Əsrin müqaviləsi» imzalandı.

Parcalamaq və bir dövlət kimi məhv olmaq təhlükəsindən prezident Heydər Əliyevin müdrik, uzaqgörən siyasəti, rəhbər qətiyyəti sayəsində qurtulan, vətəndaş müharibəsindən alovları söndürülən Azərbaycan belə bir müstəqil və çox cəsarətli addım atmaqla azad, suveren dövlətə, öz maddi və mənəvi sərvətlərinin əsl sahibi olan ölkəyə çevrildiyini əyani şəkildə bütün dünyaya subut etdirdi. Bu günədək həmin müqavilə üzrə 10 milyon tondan çox neft hasil edilmiş, Azərbaycanın aparıcı neft şirkətləri ilə imzaladığı müqavilələrin sayı iyirmiye çatmışdır. «Əsrin müqaviləsi» Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini, xalqın öz taleyinin sahibi olduğunu, özünə aid məsələləri müstəqil həll etdiyini göstərməklə yanaşı, ölkəmizin dünya iqtisadiyyatına qovuşmasında da mühüm və həlledici rol oynamışdır.

Hazırda Azərbaycan dövlətinin xarici ölkələrlə sərbəst ikitərəfli əlaqələr qurması beynəlxalq iqtisadi inteqrasiya

242

prosesinin sürətlənməsi və dünya bazarı ilə qarşılıqlı əlaqələrin genişlənməsi üçün geniş imkanlar açmışdır.

Respublika iqtisadiyyatının umumdünya təsərrüfatı ilə çoxşaxəli və intensiv inteqrasiyası müstəqil Azərbaycan Respublikasının rəsmi dövlət siyasətinin aparıcı istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir.

Azərbaycanda bazar münasibətlərinin tədricən inkişaf etməsi dünya təsərrüfatı sisteminə inteqrasiyanın yeni və daha müxtəlif formalarının seçilməsini tələb edir.

Möhtərəm prezidentimiz cənab Heydər Əliyevin aparmış olduğu xarici dövlət siyasəti ticarət, investisiya, maliyyə, kredit, valyuta, humanitar və s. sahələrdə uğurla həyata keçir. Belə ki, bazar iqtisadiyyatına keçidlə əlaqədar olaraq respublikamızda milli iqtisadiyyatın formalaşması və inkişafı yalnız daxili imkanlarla deyil, xeyli dərəcədə xarici amillərlə - beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin bütün formalarından geniş, səmərəli şəkildə istifadəsi ilə bağlıdır.

Bu gün respublikamızda beynəlxalq iqtisadi əlaqələr əsasən ticarət, kapital ixracı, kreditlər almaq, elmi-texniki əməkdaşlıq, kadrların hazırlanması, turizm və s. formalarda həyata keçirilir.

Beynəlxalq iqtisadi inteqrasiya prosesinin genişlənməsi beynəlxalq əmək bölgüsünün daha da dərinləşməsinə, mövcud resurslardan səmərəli istifadə edilməsinə, elmi-texniki əməkdaşlığın həyata keçirilməsinə və əhəlinin tələbatının hərtərəfli ödənilməsinə əlverişli şərait yaradır.

Dünya təsərrüfat sisteminə səmərəli inteqrasiyanı təmin edə biləcək düzgün iqtisadi siyasətin aparılması nəticəsində

Azərbaycan dövləti xeyli irəliləyişlər əldə etmişdir.

Bu gün dünyada baş verən koklu keyfiyyət dəyişiklikləri, o cümlədən beynəlxalq əmək bolgusunun yeni əsas üzərində dərinləşməsi, qlobal problemlərin kəskinləşməsi, elmi-texniki tərəqqinin inqilabi xarakter alması və s. beynəlxalq iqtisadi münasibətlərdə integrasiya prosesini obyektiv zərurətə çevirmişdir. Bunun nəticəsidir ki, hazırda dünyada tədricən iqtisadi sərhədlərin silinməsi, bütün ölkələr üçün yeni qanunlara tabe olan vahid iqtisadi məkanın yaranması prosesi gedir. Dünya dövlətləri dünya təsərrüfat sisteminə fəal surətdə

243

qoşulmaqla bir tərəfdən özlərinin tələbatını daha dolğun ödəmək, iqtisadiyyatın səmərəli strukturunu formalaşdırmaq və s. bu kimi problemləri həll etmək, digər tərəfdən isə özlərinin beynəlxalq əmək bolgusuna malik olduqları üstünlükləri reallaşdırmaq imkanı əldə etmiş olurlar.

Hazırda suverenlik və iqtisadi müstəqillik yoluna qədəm qoymuş Azərbaycan Respublikası möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə xarici ölkələrlə qarşılıqlı fayda verən əlverişli iqtisadi əlaqələri genişləndirməkdədir. Belə bir əlaqənin yaradılması üçün Azərbaycanda həm istiqlaliliyyətimizin iqtisadi təməlinin möhkəmləndirilməsini təmin edə biləcək ictimai-siyasi qüvvə və həm də zəruri iqtisadi potensial imkanlar mövcuddur.

Bu baxımdan xarici iqtisadi əlaqələrin genişləndirilməsi və iqtisadi fəaliyyətin səmərəliliyinin təmin olunması üçün aşağıdakı istiqamətlərdə ardıcıl iş aparılmalıdır:

- ölkənin ixrac potensialının düzgün qiymətləndirilməsi və onun inkişaf istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi;
- idxalın obyektiv tələbat həcmnin tapılması;
- idxal əvəzedici sahələrin inkişaf imkanları və perspektivlərinin araşdırılması;
- xarici maliyyə-kredit resurslarının respublikaya cəlb olunması;
- iqtisadi təhlükəsizlik konsepsiyasının işlənməsi və reallaşdırılması;

-integrasiya proseslərinin tənzim edilməsi və s.

Azərbaycanın müstəqilliyi elan edildiyi ilk gündən həyata keçirdiyi tədbirlər ölkənin xarici iqtisadi əlaqələr sahəsində «acıq qapı» siyasəti yeritdiyini göstərir.

İnzibati-amirlik dövründə Azərbaycanda xarici iqtisadi əlaqələr uzun müddət iqtisadiyyatın müstəqil sahəsi olmamış, respublikamız xarici aləmdən iqtisadi və siyasi cəhətdən təcrid olunmuşdur.

Yalnız yeni iqtisadi sistemə keçid imkan yaratmışdır ki,

Azərbaycan Respublikası dünyanın bütün dövlətləri ilə
hərtərəfli əməkdaşlıq etsin.

Hazırda dünya ölkələri arasında iqtisadi əlaqələrin
genişlənməsi, əmtəə və xidmətlərin sərbəst hərəkətinin təmin
244

edilməsi və region ölkələrinin iqtisadi strukturları arasında
qarşılıqlı tamamlanmanın həyata keçirilməsi və s. integrasiya
əlaqələrini gücləndirir. Integrasiya əlaqələrində əsas məqsəd
resurslardan istifadənin səmərəliliyini yüksəltmək və texnikitərəqqini
sürətləndirmək əsasında iqtisadiyyatın inkişaf
etdirilməsinə nail olmaqdan ibarətdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, keçmiş SSRI-nin dağılması
nəticəsində Azərbaycan Respublikası özünün mustəqilliyini
əldə etməklə beynəlxalq iqtisadi münasibətlər sistemində daxil
olmuş və iqtisadi integrasiya məsələlərinə böyük əhəmiyyət
verir. Bildiyimiz kimi Azərbaycan Vahid Xalq Təsərrufatı
Kompleksinə həm texnoloji, həm də şaquli istiqamətdə
integrasiya olunmuşdu, respublikanın xarici iqtisadi əlaqələri
butovlукdə mərkəzdən həyata keçirilirdi. Azərbaycan bir növ
keçmiş SSRI-də xammal bazası rolunu oynayırdı. Bütün bu
göstərilən amillər bu gün bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedən
mustəqil Azərbaycan dövləti üçün bir sıra problemlərin
yaranmasına səbəb olmuşdur. Hazırda əsas məsələ mustəqil
Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatının beynəlxalq əmək
bolgusunda layiqli yer tutması məsələsidir.

Hazırda Azərbaycan keçid iqtisadiyyatı mərhələsində
olub, əsaslı dəyişiklikləri, yeni sosial və iqtisadi
infrastrukturun yaradılması prosesini həyata keçirir. Belə ki,
yeni təsərrüfatçılıq və fəaliyyət növləri ilə köhnə sistemin
prinsipləri üzərində qurulmuş idarəetmə strukturu və
mexanizmi arasında ciddi təzadlar üzə çıxır və təbii ki, bu da
prosesin optimal gedişinə mane olur.

Kecid dövrü iqtisadiyyatına xas olaraq səciyyəvi
cəhətlərdən biri də onun coxuklidliliğidir. Coxuklidlilik, eyni
zamanda keçid dövründə ictimai əmək bolgusu prosesinin
strukturunu müəyyənləşdirən amillərdən biridir.

Bilmək lazımdır ki, respublikamızın beynəlxalq əmək
bolgusunda səmərəli iştirakı, inkişaf etmiş ölkələrin elmitexniki
nailiyyətlərindən və bazar iqtisadiyyatına keçid
sahəsində onların təcrübəsindən istifadə etməsi mövcud olan
bir sıra sosial-iqtisadi problemləri həll etməyə imkan verir.

Ona görə də hazırkı şəraitdə Azərbaycan hökumətinin dövlət
siyasətinin əsas istiqaməti ölkəmizin dünya təsərrüfat sistemində

245

integrasiyası və beynəlxalq əmək bolgusunun üstünlüklərindən

milli iqtisadiyyatın sürətli inkişafı ucun istifadə etməkdən ibarətdir. Respublikanın beynəlxalq əmək bölgəsində iştirakı xarici ticarət, elmi-texniki, müştərək müəssisələrin yaradılması, mədəni-siyasi əlaqələr və s. şəkildə həyata keçirilir.

Son illərdə Azərbaycanda ABŞ, Türkiyə, Rusiya, Çin, Almaniya, İngiltərə, İtaliya, İran və s. ölkələrin müvafiq şirkət və firmaları ilə birlikdə onlarca müştərək müəssisələr yaradılmışdır. Həmin müştərək müəssisələr respublika iqtisadiyyatının strukturca müasir şəkildə yenidən qurulmasında mühüm rol oynayır.

Nəzərə almaq lazımdır ki, beynəlxalq əmək bölgəsində səmərəli iştirak edə bilmək ucun müəyyən sahələrdə «nisbi üstünlüyə» malik olmaq mütləq şərt deyildir. Lakin bu, ümumi inkişaf səviyyəsi hələ zəif olan ölkələr ucun əlverişli imkandır. Azərbaycan isə bu cür imkanlara malik olan ölkədir.

Azərbaycanın təbii sərvətləri, iqlim şəraiti, karbohidrogen ehtiyatları, bir sıra sahələr üzrə ixtisaslı kadrları imkan verir ki, elmtutumlu məhsul istehsal etməklə dünya bazarına çıxmaq mümkün olsun. Məsələn, Yaponiya elmtutumlu, rəqabət qabiliyyətli məhsullar ixrac etməklə nəinki idxal etməli olduğu enerji daşıyıcılarının və qida məhsullarının dəyərini ödəməyə imkan əldə edir, həmçinin ticarət balansında xeyli miqdarda müsbət saldo təmin edir, bununla da bir sıra daxili sosial-iqtisadi problemlərin həllinə nail olur.

Müasir şəraitdə beynəlxalq əmək bölgəsi sistemində müstəqil Azərbaycanın yerinin müəyyənləşdirilməsində tarixi keçmişin təcrübəsi, ölkənin resurs potensialı, geosiyasi vəziyyət və s. əsas götürülür. Məhz bu baxımdan Azərbaycanın beynəlxalq əmək bölgəsindəki iştirakı yeni tipli milli iqtisadiyyatın strukturunun yenidən qurulması prosesində paralel aparılmalıdır. Əks təqdirdə bu proseslər bir-birinə mane ola bilər və iqtisadiyyatda müxtəlif dəyişikliklərin rolunu xeyli dərəcədə zəiflədə bilər.

Qeyd etmək lazımdır ki, dünya dövlətləri ilə sərbəst ikitərəfli əlaqə, beynəlxalq iqtisadi inteqrasiya prosesinin sürətlənməsi və dünya bazarı ilə qarşılıqlı əlaqələrin

246

genişlənməsi ucun geniş imkanlar açılmışdır. Respublika iqtisadiyyatının umumdünya təsərrüfatı ilə çoxşaxəli və intensiv inteqrasiyasındakı uğurlar xeyli dərəcədə xarici ticarət əlaqələri ilə bağlıdır. Bu işdə respublikada xarici ticarətin inkişaf etdirilməsində xarici ticarətin və valyuta tənzimlənməsinin liberallaşdırılması mühüm addım olmuşdur. Azərbaycan Respublikasının ticarət-iqtisadi əlaqələri

əsasən iki istiqamətdə qurulur. Birinci istiqamət ikitərəfli əlaqə, ikinci istiqamət isə coxtərəfli əlaqələrdir. Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı (QİƏT), İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı (İƏT) və MDB cərcivəsində qurulan ticarət-iqtisadi əlaqələr coxtərəfli əlaqələrin əsasını təşkil edir. SSRI-nin suqutundan sonra postsovet məkanındakı respublikalar arasındakı sıx ticarət əlaqələrini nəzərə alaraq Azərbaycan Respublikası MDB cərcivəsində 1994-cü il 15 aprel tarixli «Sərbəst ticarət zonasının yaradılması haqqında saziş»i, həmin Sazişə əlavə və dəyişikliklər edilməsi barədə 1999-cü il 2 aprel tarixli protokolu imzalamışdır. Məlumat ucun bildiririk ki, Azərbaycan MDB Gómruk İttifaqının üzvü deyildir.

QİƏT və İƏT cərcivəsində qurulan əlaqələrdə MDB-dən fərqli olaraq sərbəst ticarət zonasının yaradılması nəzərdə tutulmamışdır.

Bu qurumlardan başqa Azərbaycan Respublikası Umumdunya Ticarət Təşkilatı (UTT) ilə əlaqələr qurmuşdur. 1997-ci ilin iyun ayında Azərbaycan Respublikası hokumətinin UTT-yə üzv olmaq ucun muraciət etməsiylə Azərbaycan təşkilata müşahidəci qismində qəbul edilmişdir. 1999-cü il martın 22-də «Azərbaycan Respublikasının xarici ticarət recimi haqqında memorandum» UTT katibliyinə təqdim edilmişdir. Hal-hazırda Azərbaycan bu qurumun bəzi üzvləri tərəfindən verilən sualları cavablamaqla məşğuldur.

Sual-cavab mərhələsi bitdikdən sonra təşkilata üzv olmaq ucun danışıq mərhələsi başlanacaqdır.

Azərbaycan Respublikasının ikitərəfli ticarət-iqtisadi əlaqələrinin huquqi bazasını bu sahədə imzalanan sazişlər təşkil edir.

247

Bu günədək Azərbaycan 7 MDB dövləti ilə sərbəst ticarət haqqında ikitərəfli saziş imzalamışdır. Bu sazişlərə əsasən ölkələr arasındakı ticarətdə malların idxal və ixracına ekvivalent təsir göstərən gómruk rusumları, vergilər və yığımlar tətbiq edilməmişdir.

Ticarət-iqtisadi əməkdaşlıq haqqında ikitərəfli sazişlər həm MDB üzvü olan ölkələr ilə, həm də digər dövlətlər ilə bağlanmışdır. Ticarət və iqtisadiyyat sahəsində əməkdaşlıq haqqında 15-dən çox dövlət ilə ikitərəfli sənədlər imzalanmışdır. Butun bunlar isə möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin əməyi sayəsində olmuşdur.

Azərbaycan Respublikası 1998-ci ildə 103 ölkə ilə ticarət əlaqələri qurmuş, 1999-cü ildə isə bu rəqəm 121-ə çatdırılmışdır. Azərbaycanın xarici ticarət əlaqələrinin

dinamikasına baxsaq görürük ki. MDB üzvu olmayan dövlətlərin xarici ticarətdəki payı getdikcə artmaqdadır. Bu rəqəm 1999-cu ildə 72,7% olmuşdur.

2000-ci ildə xarici ticarət dövriyyəsinin 2068,7 milyon dolları və ya 80,7%-i, o cümlədən idxalın 67,8 ixracın 88,25%-i uzaq xarici dövlətlərin payına düşür. Uzaq xarici dövlətlərlə ticarət əlaqələrinin 10,6%-i Fransa, 9,6%-i Türkiyə, 6,8%-i İsrail, 4,0%-i İsveçrə, 3.0%-i Almaniyə, 2,6%-i İranla aparılmışdır.

Möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyev tərəfindən düzgün həyata keçirilmiş siyasət nəticəsində Mustəqil Dövlətlər Birliyi ölkələri ilə mal mübadiləsinin ümumi həcmi 2000-ci ildə 494,4 milyon ABŞ dolları, o cümlədən idxal 303.3 milyon ABŞ dolları, ixrac 191.1 milyon ABŞ dolları olmuş, 112,2 milyon ABŞ dollarlıq xarici ticarət saldosu yaranmışdır. İxrac idxaldan 37,0% az olmuşdur. Mal mübadiləsi əməliyyatlarının 57.35%-i Rusiyanın, 14,0%-i Gürcüstanın, 10,0%-i Qazaxıstanın, 9,8%-i Ukraynanın payına düşür.

Dünya bazarında əlverişli mövqe tutmaq üçün xarici ticarət əlaqələrinin yeni təşkilati keyfiyyət mərhələsinin dünya bazarının unifikasiya olunmuş oyun qaydaları əsasında qutbləşməsi, transmilli korporasiyaların daxili ticarətinin üstünlük qazanması, «təmiz» vasitəci ticarətin kəskin azalması, məhsul və kapital bazarlarının qarşılıqlı qovuşmasının

248 güclənməsi və s. kimi tələblər Azərbaycanın xarici ticarət strategiyasının əsasını təşkil edir.

Azərbaycanda beynəlxalq nüfuza malik olan transmilli neft şirkətinin yaradılması xarici iqtisadi əlaqələrin genişləndirilməsində mühüm hadisədir. Artıq bununla bağlı olaraq genişləndirilmiş ixrac infrastruktur, yəni ixrac-idخال kommersiya bankları qovşağının ayrı-ayrı və dünya ölkələrinə istiqamətlənən maliyyə-sənaye şirkətlərinin, sığorta şirkətlərinin respublikada yaradılması imkanları genişlənir.

Respublikada həyata keçirilən iqtisadi islahatlar nəticəsində xarici iqtisadi fəaliyyət daha da liberallaşdırılır, kontraktların bağlanması və qeydiyyatı sadələşir, valyutanın konvertasiyası sahəsində məhdudiyyətlər aradan qaldırılır, fiziki şəxslər Bakı Banklararası Valyuta birjaları vasitəsi ilə valyutanı konvertasiya etmək imkanı əldə edirlər, onlar üçün valyutanın xaricə kəçürülməsi qaydaları sadələşdirilir.

Respublikamız Avropa Birliyinin TƏSİS, TRƏSEKƏ, BMTnin İnkişaf Proqramı ilə, Dünya Bankı və Beynəlxalq Valyuta Fondu ilə sıx əməkdaşlıq edir. Bütün bu əməkdaşlıq məsələləri məhz möhtərəm prezidentimizin əməyi sayəsində mümkün

olmuşdur.

Azərbaycan iqtisadiyyatına qoyulan uzunmüddətli birbaşa investisiyalar beynəlxalq iqtisadi əlaqələr sistemində getdikcə daha çox mühüm rol oynayır.

Hazırda respublikamızda xaricilər tərəfindən və onların iştirakı ilə yaradılan 551-dən çox şirkət fəaliyyət göstərir. Onlardan 22,1%-i müştərək müəssisə, 44,3%-i tam xarici investisiyalı müəssisə, 3,6%-i şirkətlərin xarici nümayəndəlikləridir. Xarici investisiyalı şirkətlərin 21,4%-i sənayedə fəaliyyət göstərir.

Belə bir faktı göstərmək lazımdır ki, son illərdə prezident Heydər Əliyevin səyi nəticəsində iqtisadiyyatın qeyri-neft sektorunun investisiya qoyuluşunun həcmi xeyli artmışdır. Belə ki, xarici investisiyaların 65 %-i 1999-2000-ci illərdə qeyri-neft sektoruna qoyulmuşdur.

Respublikada xarici kapitalın iştirakı ilə yaradılan müəssisələrin mühüm bir forması birgə müəssisələrdir. Bir-gə müəssisələr beynəlxalq bazar əlaqələrinin elə bir formasıdır ki,

burada müəssisə üstünlük əldə etmək və məsrəfləri azaltmaq üçün özünün istehsal fəaliyyətinin bəzi cəhətlərini xarici müəssisələrin fəaliyyəti ilə birləşdirir. Respublikada yaranmaqda olan işguzar müəssisələrin bir qrupu texnoloji, idarəcilik və Marketinq razılaşmaları üzrə əməliyyatları yerinə yetirirlər.

Dünya Bankı və Böyük Britaniyanın «Oxford analitika konsaltinq» təşkilatı tərəfindən birgə hazırlanmış hesabat əsasən. Azərbaycan son 5 ildə Mərkəzi və Şərqi Avropanın 26 ölkəsi arasında investisiya qoyuluşuna görə beşinci yerdədir.

Bakı şəhər xarici əlaqələr və İnvestisiyalar proqramları Departamentinin məlumatına görə qeyd olunan dövrdə Azərbaycana qoyulmuş investisiyaların ümumi həcmi 3.95 milyard dollar təşkil edir. Hazırda ölkəyə, xüsusilə Bakı şəhərinin infrastrukturuna qoyulan investisiyanın həcmi durmadan artır.

Artıq respublikada genişləndirilmiş ixrac infrastrukturunun, yəni idxal-ixrac kommersiya bankları qovşağının, ayrı-ayrı dünya ölkələrinə istiqamətlənən maliyyə-sənaye investisiya və sığorta şirkətlərinin yaradılması imkanları genişlənir. Bütün bunlar onu göstərir ki, xarici iqtisadi əlaqələrin əsaslı islahatlar üçün güclü bir amilə çevrilməsi və respublikamızın beynəlxalq əmək bölgüsünə üzvi surətdə qoşulması üçün elmi cəhətcə əsaslandırılmış xarici iqtisadi fəaliyyətin strategiyası hazırlanmalıdır. Məhərrəm prezidentimiz Heydər Əliyevin həyata

keçirdiyi xarici iqtisadi fəaliyyətin strategiyası dünya bazarında rəqabətə davamlı sahələrin inkişafı hesabına respublikanın ixrac potensialının artması, idxalı əvəz edən məhsulların respublikada istehsalının təşkili hesabına idxalın səmərələşdirilməsi, idxalın texnoloji avadanlıqlar və lisenziyaların alınmasına yönəldilməsi, istehsal edilən məhsulların keyfiyyətinin daxili şərtlər və beynəlxalq standartlara cavab verməsi, texnologiyanın modernləşdirilməsi və istehsalın inkişafı ucun xarici investisiyaların respublikaya cəlb edilməsi, valyuta, idxal-ixrac əməliyyatlarından istifadə etməklə strateji nov xammalın respublikadan kənara

250

cıxarılmasının və iqtisadi integrasiya proseslərinin tənzimlənməsi məsələlərinə yönəldilməlidir.

«Yeni Azərbaycanın qurucusu»

B., 2002, Səh.85-95

251

Elmi potensial ölkənin tərəqqisinə xidmət edir

Respublikamız özünün iqtisadi və siyasi mustəqilliyini möhkəmləndirdikcə, demokratik proseslər, bütün sahələrdə olduğu kimi, təhsil sistemində də özünü buruzə verir.

Azərbaycan Respublikasının prezidenti möhtərəm Heydər Əliyev cənablarının ölkəmizə rəhbərlik etməsi respublikamızın ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi həyatının bütün sahələrində olduğu kimi təhsil sahəsində də yeni inkişafa səbəb olmuşdur. Belə ki, ölkə prezidentinin siyasi uzaqgörənliyi, dövlətçilik təcrübəsi və gərgin əməyi nəticəsində respublikamızda yaranmış ictimai-siyasi sabitlik, yaradıcı və ahəngdar iş şəraiti, demokratik mühit təhsilimizin inkişafına ciddi təkan vermiş, onun qabaqcıl dövlətlərin təhsil sistemində integrasiyasında mühüm amilə çevrilmişdir.

Bu gün 70 illik yubileyinə hazırladığımız və demokratik prinsiplər əsasında fəaliyyət göstərən təhsil ocaqlarından biri Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetidir. Bu universitet yüksək maddi-texniki baza əsasında təhsil işini keyfiyyətli qurmağı bacaran, səviyyəli, tanınmış alim və mütəxəssisləri ilə müasir tələblərə uyğun rəqabətə davam gətirəcək yüksək keyfiyyətli kadr hazırlamağı qarşısına məqsəd qoymuşdur.

Universitetdə Azərbaycan xalqının milli-mənəvi, mədəni dəyərlərini ümumbəşəri dəyərlərlə zənginləşdirən mədəniyyət, milli mentalitetimizə yad olan halların qarşısını almaq, milli adət-ənənələrinin qorunması, həmçinin gənclərin vətən pərvərlik ruhunda tərbiyə olunması istiqamətində ardıcıl iş aparılır.

Bu gün respublikamızın təhsil sistemində islahatlar

uğurla həyata keçirilir.

Azərbaycan Respublikasını prezidenti möhtərəm Heydər Əliyevin 1999-il 15 iyun tarixli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş islahat proqramı təhsilin idarə olunmasında yeni prinsiplərin bərqərar olunmasını, təhsilin dünya standartlarına uyğunlaşdırılmasını, onun məzmununda köklü keyfiyyət dəyişikliklərinin aparılmasını, təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsini nəzərdə tutur.

252

2000-ci ilin iyunun 13-də «Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası prezidentinin fərmanı ilə ölkəmizdə vətəndaşların təhsil hüququnu tam təmin etmək, milli təhsil konsepsiyalarının müddəalarını gerçəkləşdirmək, təhsil sistemində aparılan islahatları sürətləndirmək, idarəetmə mexanizmini təkmilləşdirmək, pedaqoji kadrların müasir tələblər səviyyəsində hazırlanmasını təmin etmək, təhsildə maddi-texniki və kadrlar potensialından istifadənin səmərəliliyini artırmaq məqsədini güdür.

Əvvəlcə K.Marks adına Azərbaycan Dövlət Sosial-İqtisad İnstitutu adı ilə təsis edilmiş, sonra isə müxtəlif dövrlərdə başqa adlarda fəaliyyət göstərmişdir. Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti respublikamız və xarici dövlətlər üçün yüksək ixtisaslı mütəxəssislər, iqtisadçı və əmtəəşünaslıq ixtisasları üzrə elmi-pedaqoji kadrlar hazırlayan, ixtisasartırmanı və yenidən hazırlanmanı həyata keçirən aparıcı ali təhsil və elm mərkəzidir. Universitet fəaliyyət göstərdiyi bu müddət ərzində 70 mindən çox mütəxəssis hazırlamışdır. İndi həmin mütəxəssislər ölkəmizdə və uzaq xarici ölkələrdə çalışırlar. Həmin kadrlar içərisində çoxlu ictimai və dövlət xadimləri, ziyalılar, elm adamları vardır.

Möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyev cənabları Bilik günü münasibətilə keçirilən təntənəli toplantıda göstərmişdir ki, «XX əsrə sona vuraraq, öz dövlət müstəqilliyimizi, milli azadlığımızı əldə edəndən sonra sərbəst yaşayaraq fəxr edə bilərik ki, bizim millətimiz, xalqımız biliklidir, təhsillidir və bu bərdə dünyanın hər bir ölkəsi ilə rəqabət aparmağa, yarışa girməyə hazırdır».

Doğma universitetimizdə təhsilin və elmi-tədqiqat işlərinin yüksək səviyyədə təşkil edilməsi daim diqqət mərkəzindədir. Təhsilin yüksək səviyyədə aparılmasını şərtləndirən əsas cəhətlərdən biri də kadrlar potensialına malik olmaqdır. Bu gün AzDIU-da 15 fakültə, 50 kafedra, o cümlədən 27 ixtisas kafedrası, 2 elmi-tədqiqat laboratoriyası fəaliyyət göstərir. Universitetdə 11030 nəfər tələbə (bakalavr)

və 576 magistr təhsil alır. Onların təhsili ilə 54 nəfər elmlər
253

doktoru, professor, 287 nəfər elmlər namizədi, dosent məşğul
olur.

Universitetimizin həyatında baş vermiş yeni
hadisələrdən biri rektorumuz, millət vəkili akademik Əli
Abbasovun təşəbbusu və rəhbərliyi ilə bu təhsil ocağının
Internet sisteminə qoşulması və yeni «İqtisadi informatika»
elmi-tədqiqat laboratoriyasının yaradılmasıdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, hazırda mustəqil Azərbaycan
Respublikasının dünya təsərrüfat sisteminə inteqrasiyası
güclənir. Belə ki, dünya elminə inteqrasiyanın əsas şərtlərindən
biri də komputer texnikasından istifadə bacarığı, informatika
sahəsində biliklərin lazımi səviyyədə olmasıdır. Bu gün
hazırlanan mütəxəssis ilk növbədə ixtisas fənninə, xarici dil və
komputer texnikasına mükəmməl yiyələnmişdir. Məhz bu
baxımdan Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetində həmin
sahə üzrə əməli işlər həyata keçirilir.

Hazırda Universitetimizin elmi potensialı bizə dünyanın
bir sıra aparıcı təhsil ocaqları ilə əməkdaşlıq etməyə şərait
yaradır. Belə ki, son illərdə Türkiyənin Mərmərə Universiteti,
Moskva Dövlət Universiteti, Moskva Xalq təsərrüfatı
Akademiyası, Sankt-Peterburq Maliyyə-İqtisad Universiteti,
Kiyev Dövlət Universiteti, Almaniyanın Bonn Universiteti,
Amsterdam Universiteti, Fransanın Monpelye Universiteti və
s. ilə yaxından elmi əməkdaşlıq edirik. Tədrisin keyfiyyətini
yüksəltmək və beynəlxalq standartlara çatdırmaq məqsədilə
universitetimiz «TACIS», «TEMPUS-TACIS», «SOROS»
beynəlxalq proqramlarında fəal iştirak edir.

Universitetimizdə yeni dərsliklərin, dərs vəsaitlərinin,
yeni fənn proqramlarının beynəlxalq standartlar səviyyəsinə
çatdırılmasına xüsusi fikir verilir. Bu məsələ Təhsil Nazirimiz
hormətli Misir Mərdanovun daim diqqət mərkəzindədir.

Xüsusi olaraq magistratura pilləsində tədrisin aparılması və
dissertasiya işlərini yüksəltmək məsələsinə qayğı ilə yanaşılır.

Universitetdə elmi-tədqiqat işlərinin aparılmasına xüsusi
diqqət yetirilir. Belə ki, bu ilin mart ayının 26-28-də
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin 70 illik yubileyinə
həsr edilmiş elmi konfrans keçirildi. Konfrans öz işini 13
bolmə üzrə davam etdirdi. Burada bolmə iclaslarında 600-dən
254

cox məruzə dinlənildi, iqtisad elminin müasir aktual
problemləri və onların həlli yolları haqqında professor-muəllim
heyətinin əməli və nəzəri təklifləri eşidildi. Butun təkliflər
bilavasitə olkə iqtisadiyyatının inkişafı, tədrisin səviyyəsinin

yüksəldilməsinə xidmət edir.

Tələbələrin elmi-tədqiqat işlərinə cəlb edilməsi sahəsində də müəyyən işlər görülür. Aprel ayının 14-də Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin 70 illik yubileyinə həsr edilmiş «Bazar iqtisadiyyatına keçid şəraitində iqtisadi idarəetmə və onun informasiya təminatı problemləri» mövzusunda Tələbə Elmi Cəmiyyətinin Konfransı keçirilmişdir. Belə bir faktı qeyd etmək lazımdır ki, təkcə 2000-ci ildə universitetdə 2 nəfər doktorluq, 8 nəfər isə namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. Bu müddətdə Universitet əməkdaşlarının 12 monoqrafiyası, 13 dərslik, 35 dərs vəsaiti, 300-dən çox elmi məqaləsi çap edilmişdir. 15 nəfər əməkdaşın xarici ölkələrdə əsərləri dərc edilmişdir. Təhsil Nazirliyi, Elmlər Akademiyasının və Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətinin təşəbbusu ilə «Neft strategiyası və Azərbaycanın sosial-iqtisadi problemləri» mövzusunda keçirilən respublika müsabiqəsində gənc tədqiqatçılardan 6 nəfəri 2-ci və 3-cü yeri tutaraq diplom və pul mukafatları ilə qiymətləndirilmişlər. Belə bir faktı da göstərmək lazımdır ki, respublikamızda 1996-cı ildən başlayaraq həyata keçirilən iqtisadi inkişaf və maliyyə sabitliyi dövlətin sosial yönümlü siyasət aparmaq imkanlarını genişləndirmişlər.

1999-cu ilin dövlət büdcəsindən təhsil, elm, səhiyyə, mədəniyyət, sosial müdafiə və digər bu kimi məqsədlər üçün 1,7 milyon manata yaxın vəsait xərclənmişdir ki, bu da 1998-ci illə müqayisədə təxminən 17 faiz çoxdur.

Dövlət büdcəsinin sosial yönümlü xərcləri içərisində təhsil xərcləri mühüm yer tutur. 1996-cı ildə dövlət büdcəsindən təhsilin maliyyələşdirilməsi üçün ayrılan vəsaitin həcmi 500,2 milyard manat olmuşdursa, 1998-ci ildə artıq bu rəqəm 564,8 milyard manat 913% çox), 1999-cu ildə 790,4 milyard manat (40% çox) təşkil etmişdir.

255

2000-ci ilin dövlət büdcəsində isə təhsil xərclərinin həcmi 955,3 milyard manatadək artırılmışdır ki, bu da 1996-cı illə müqayisədə 91% çoxdur.

Ümumiyyətlə, hazırda təhsil xərcləri Azərbaycanın dövlət büdcəsi xərclərinin 25%-ni təşkil edir.

Hazırda respublika prezidenti möhtərəm Heydər Əliyev cənablarının qayğısı sayəsində doğma universitetimiz dövlətin təhsil və elmi-texniki siyasətini həyata keçirmək məqsədilə inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsindən bəhrələnir, məqsədli proqramlardan, qanunvericilik aktlarından səmərəli şəkildə istifadə etməklə tədrisin və elmi-tədqiqat işlərinin keyfiyyətini yüksəltmək sayəsində müəyyən uğurlar qazanır. Butun bu işlər

isə universitetin doğma kollektivinin 70 illik yubileyə hədiyyəsidir.

«İqtisadiyyat» qəzeti №4 (160)

1-7 fevral 2002-ci il

256

«Azərbaycan gəmruyu: ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyinin keşiyində 10 il»

Elmi-praktiki konfransın materiallarının qısa xulasəsi

AzDIU-nun elmi işlər üzrə prorektoru, əməkdar elm xadimi, i.e.d., prof. A.Şəkərəliyev Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkənin gəmruk və vergi sistemində qazanılmış boyuk uğurlar haqqında öz çıxışında aşağıdakı tezisləri irəli surdu:

1. Azərbaycan Respublikasında həyata keçirilən vergi siyasətində əsaslı dəyişikliklər tələb edən sahələrdən biri, xarici iqtisadi əlaqələrin inkişafı nəticəsində yaradılan xarici iqtisadi fəaliyyətdir.

Xarici iqtisadi fəaliyyətin respublikada inkişafı ilə bağlı aşağıdakı vergi mexanizminin tətbiq olunmasını məqsəduyoun hesab etmək olar:

1.Respublikanın əsas xammalı və ya strateji məhsullarının ixracı zamanı konkret qiyməti ilə (ixrac xərcləri çıxılmaqla) respublika daxili muəssisənin topdansatış qiyməti arasındakı fərqin 60 faizi dövlət budcəsinə alınmalıdır.

2.Mustəqil dövlətlər birliyinin uzvu olan ölkələrin hududlarından kənarda istehsal edilmiş və Azərbaycan Respublikasına gətirilən, istehsal buraxılış tarixindən asılı olmayaraq, həmin avtomobillərin gəmruk dəyərinin 30 faizi məbləğində aksiz vergisinə cəlb olunmalıdır.

3.Xarici ölkələrdən gətirilən bütün ərzaq məhsulları əlavə dəyər vergisinə cəlb edilməlidir;

4.Xarici dövlətlərdən respublikamıza istehsal təyinatlı xammalın gətirilməsi zamanı həmin istehsal təyinatlı xammal 5 il muddətinə bütün rusum və vergilərdən azad olunmalıdır.

5.Xarici dövlətlərlə müştərk fəaliyyət zamanı sənaye muəssisələrinin rekonstruksiyası ucun nəzərdə tutulan muasir texnika və texnologiyalar xarici ölkələrdən gətirilərkən, əlavə dəyər vergisindən azad olunmalıdır

6.Xarici investora məxsus olan sənaye muəssisəsinin yaradılması ucun gətirilən əmlak da əlavə dəyər vergisindən azad olunmalıdır.

257

7.Daxili bazarı tənzimləmək məqsədilə, yerli istehsalçıların hazır məhsullarına geniş yer vermək ucun, xarici dövlətlərdən gətirilən həmin adda olan məhsullara boyuk dərəcələrlə gəmruk rusumu və vergilər tətbiq olunmalıdır.

8. Respublika iqtisadiyyatının inkişafı ilə əlaqədar neft və qaz sənayesində birgə fəaliyyət zamanı bağlanan kontraktlarda karbohidrogendən əldə olunan mənfəət 50 faiz dərəcə ilə vergiyə cəlb edilməlidir.

Təsərrüfat subyektlərinin xarici iqtisadi fəaliyyətinin dövlət tərəfindən tənzimlənməsinin təsirli metodlarından biri də, xarici iqtisadi münasibətlərin stimullaşdırılmasının vasitəsi kimi ixrac və idxal vergilərindən istifadəsidir. Dövlət, vergilər vasitəsilə xarici iqtisadi siyasətinə lazımı dəyişiklik edə bilər.

«Gömrük xəbərləri» qəzeti

8 fevral 2002-ci il

258

Milli iqtisadi siyasətin başlıca istiqamətləri tədqiqat obyektidir

Azərbaycanın Dövlət Mustəqilliyinin təmin edilməsi, bazar münasibətlərinin dərinləşməsi sahəsində aparılan iqtisadi islahatlar ölkə iqtisadiyyatının inkişafı və dünya təsərrüfat sisteminə daha sıx inteqrasiya olunması üçün əlverişli şərait yaratmışdır. Məhz belə bir şəraitdə milli iqtisadiyyatın formalaşması və ölkənin dünya bazarında yerinin müəyyən edilməsi, onun mövqeyinin perspektiv dövr üçün möhkəmləndirilməsi dövlətin siyasi-iqtisadi fəaliyyətinin prioritet istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir.

Möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkədə aparılan iqtisadi islahatların nəzəri və praktiki məsələlərinin öyrənilməsi olduqca vacibdir. Bu məsələlərin iqtisadçı alimlər tərəfindən tədqiqi dövrün tələbindən irəli gəlir. İqtisad elmləri doktoru, professor, əməkdar elm xadimi, MEA-nın müxbir üzvü Aqil Əliyev və iqtisad elmləri doktoru, professor Arif Şəkəreliyev tərəfindən birgə yazılmış «Bazar iqtisadiyyatına keçid: dövlətin iqtisadi siyasəti» (Bakı, 2002, səh.440) adlı monoqrafiya bu baxımdan olduqca dəyərli bir əsərdir.

Milli iqtisadi strategiyanın başlıca istiqamətlərini sabitləşdirmə, islahatlaşdırma, iqtisadi artımın təmin edilməsi, dünya təsərrüfat sisteminə inteqrasiyanın güclənməsi, sosial rifahın yüksəldilməsi və iqtisadi təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsi təşkil edir. Bazar münasibətlərinə keçid dövründə respublikamızda baş verən iqtisadi dəyişiklikləri getdikcə daha da sürətləndirən islahatların aparılmasında və yeni məzmunlu ictimai siyasi münasibətlərin formalaşmasında möhtərəm Heydər Əliyevin rolu xüsusi olaraq qeyd edilir. Müəlliflər göstərir ki, hər hansı bir iqtisadi sistemin normal fəaliyyətinin təmin edilməsində dövlətin rolu əvəzsizdir.

Azərbaycan mustəqilliyini bərpa etdikdən sonra onun qarşısında duran başlıca vəzifə dünya dövlətlərinin inkişafında mütərəqqi meyllərə uyğun gələn, muxtəlif, bərabərhuquqlu

259

mulkiyyət və təsərrüfatçılıq formaları və bazar münasibətlərinə, bəşəri dəyərlərə əsaslanan əsl demokratik hüquqi dövlət qurmaqdan ibarətdir.

Monoqrafiyada Azərbaycan dövləti mulkiyyətin coxnovluyu əsasında muxtəlif coxukladlı təsərrüfat formalarının, daxili bazarın yaranması və fəaliyyəti ucun cevik infrastruktur yaradılması, biznes və sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişafı, özəlləşdirmə proqramının həyata keçirilməsi, xarici iqtisadi əlaqələrin genişləndirilməsi, maliyyə-kredit, bank işi, pul tədavulunun yenidən qurulması, inflyasiya və işsizliyin qarşısının alınması, əhalinin sosial müdafiəsinin təşkili sahəsində məqsədyonlu işin aparılmasında dövlətin iqtisadiyyatın muxtəlif sahələrinə aid tənzimləyici tədbirlər həyata keçirməsi ətraflı tədqiq edilir.

Müəlliflər cox haqlı olaraq göstərirlər ki, Azərbaycanın dövlət mustəqilliyini bərpa etməsi xarici ölkələrlə iqtisadi əlaqələr sisteminin yenidən qurulması, bərabərhuquqlu, qarşılıqlı faydalı münasibətlərin yaradılması ucun yollar axtarılmasında donuş nöqtəsi oldu. Mustəqillik faktoru regional geopolitik vəziyyəti kokundən dəyişdirərək Azərbaycanın zəngin təbii sərvətlərinin milli mənafeyə yönəldilməsi, ozunu təmin edən təsərrüfat mexanizminin yaradılması, beynəlxalq əlaqələrin səmərəliliyinin artırılması və intensivləşdirilməsi, beynəlxalq əmək bölgusunun ustunluklərindən respublikanın mənafeyinə uyğun şəkildə istifadə edilməsi ucun əlverişli şərait yaratdı.

Əsərdə muasir dövrdə Azərbaycan dövlətinin yeritdiyi pul-kredit və maliyyə siyasəti, həmcinin budcə sisteminin təkmilləşdirilməsi, vergi siyasəti, gomruk siyasəti faktiki materiallara istinad edilməklə təhlil edilir. Təhlil nəticəsində belə bir qənaətə gəlinir ki, butun bu sahələrdə ölkə prezidentinin rəhbərliyi altında həyata keçirilən uğurlu siyasət artıq ozunun bəhrəsini vermişdir. Belə ki, ölkədə iqtisadi və siyasi sabitlik yaranması nəticəsindən xalqın maddi rifahının yuksəldilməsi məsələsi on plana keçmişdir. Bu işə əmək haqlarının artması, pensiya təminatı, işsizliyin aradan qaldırılması, məşğulluğun təmin edilməsi və s. sahələrdə ozunu buruzə verir.

260

Müəlliflər Azərbaycanın milli iqtisadiyyatının formalaşması və inkişafı ucun ilk novbədə xarici

investisiyaların səfərbər edilərək iqtisadiyyatın inkişafına xüsusi əhəmiyyət verirlər. Qeyd edirlər ki, Azərbaycan mustəqilliyi bərpa etdikdən sonra onun güclü dövlət kimi formalaşmasında neft sənayesinin rolu daha da artmışdır. Artıq Azərbaycan neftin keçmiş ittifaq ehtiyaclarının ödənilməsi üçün deyil, yalnız öz xalqının maddi-rifah şəraitinin yaxşılaşmaması üçün istifadə edilir. Bununla əlaqədar olaraq möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə neft sənayesinin inkişafını təmin etdirmək, bu sahədə əldə edilmiş vəsaitlərdən əhalinin sosial şəraitinin yaxşılaşdırılması və yüksəldilməsi üçün səmərəli istifadəsini təşkil etdirmək məqsədini ifadə edərək, ölkədə vahid və məqsədyonlu neft strategiyası həyata keçirilir.

Məlumdur ki, keçid dövrünün ilk illərində ölkədə yaranmış ağır-sosial iqtisadi vəziyyət iqtisadiyyatın dircəldilməsi üçün çoxlu kapital tələb edirdi. Həmin dövrdə respublikanın maliyyə imkanları məhdud idi. Məhz bu problemlərin həlli lik novbədə Azərbaycan iqtisadiyyatına böyük məbləğdə investisiyaların cəlb edilməsini tələb edirdi. Bu baxımdan «Əsrin müqaviləsi»nin və novbəti neft kontraktlarının əhəmiyyəti olduqca böyükdür. Bağlanmış bu müqavilələr ölkə iqtisadiyyatının idrəcəlişi üçün maddi zəmin olmaqla yanaşı, həm də o, xalqda ruh yüksəkliyinin qalxmasına böyük təkan verdi. Qeyri-neft sektoruna investisiya qoyuluşu artdı. Respublikanın sənayesi, kənd təsərrüfatı, tikinti, rabitə, ticarət, nəqliyyat və xidmət sahələri inkişaf etməyə başladı. Butun sahələrdə iqtisadi artım baş verdi. Ölkə prezidenti möhtərəm Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikasının payına düşən xam neftin və qazın satışından əldə edilən gəlirlərin toplanması və səmərəli istifadə edilməsi, həmin vəsaitlərin iqtisadiyyatın öncül sahələrinin inkişafına və sosial-iqtisadi baxımdan mühüm əhəmiyyət kəsb edən layihələrin həyata keçirilməsinə yönəldilməsini təmin etmək məqsədilə Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondunun yaradılması haqqında fərman imzalanmışdır. Həmin fərmanda mənfəət neftinin satışından daxil olan valyuta vəsaitlərinin,

261

bonusların və digər gəlirlərin toplanması və səmərəli istifadə olunması üçün tədbirlər müəyyən edilmişdir.

Hal-hazırda Dövlət Neft Fondunun vəsaitlərinin formalaşması, bölgüsü və istifadəsi dövlətin iqtisadi siyasətinin tərkib hissəsi kimi xalqın maddi rifahının yüksəldilməsinə xidmət edir.

Əsərdə göstərilir ki, Azərbaycan dövlətinin neft strategiyası iqtisadiyyatın digər sahələrinin yaradılması və

inkişafını təmin etmək, gələcəkdə dövlət büdcəsi gəlirlərinin Neft Fondundan asılılığını aradan qaldırmaq, xalqın firavanlığını təmin etmək, dövlətin suverenliyi və iqtisadi təhükəsizliyini möhkəmlətmək vasitəsidir.

Müəlliflər dünyanın iki qutbunu birləşdirən qədim «İpək yolu»nun bərpası məsələsinə xüsusi diqqət verirlər. Belə ki, 1993-cü ildə Avropa Birliyinin təşəbbüsü olan TRASEKA proqramının qəbul edilməsi və onun reallaşması mühüm məsələ kimi işıqlandırılır.

Qədim «İpək yolu»nun bərpasının 40-dan çox dövlət arasında siyasi, iqtisadi, ticarət, nəqliyyat, rabitə, mədəni əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi baxımından çox böyük əhəmiyyəti vardır. «İpək yolu» TRASEKA layihəsi əsasında bərpa olunur. Bu proqram 1993-cü ilin mayında Brüsseldə Zaqafqaziya, Qazaxıstan, Orta Asiya Respublikaları ilə Avropa İttifaqı arasında bağlanmış sazişə əsasən həyata keçirilir ki, bu barədə kitabda məntiqi ardıcılıqla danışılır. Brüsseldə milli və beynəlxalq nəqliyyat, ticarət əlaqələrinin inkişafı strategiyasının müzakirəsinə həsr olunmuş görüşdə təsis edilmiş Avropa-Qafqaz-Asiya (TRASEKA) nəqliyyat dəhlizi proqramı Avrasiya məkanında həyata keçirilən iqtisadi cəhətdən sərfəli layihə hesab olunmuşdur və proqramda Qara dəniz – Zaqafqaziya – Xəzər dənizi – Orta Asiya marşrutu üzrə Avropadan başlanan dəhlizin inşası nəzərdə tutulmuşdur. Monoqrafiyada həmçinin o da qeyd edilir ki, Böyük «İpək yolu»nun bərpasının milli iqtisadiyyatımızın dirçəlişində xüsusi əhəmiyyəti vardır. Mərkəzi Asiyadan Avropaya yüklərin «İpək yolu»nun bir hissəsi olan transQafqaz magistralı ilə daşınması onların yolunu xeyli qısaldır və bu yoldan artıq istifadə olunur.

262

Azərbaycan Respublikasının dünyanın bir sıra universal təşkilatları ilə, o cümlədən, BMT-nin İnkişaf proqramı, Avropa Birliyinin TƏSİS proqramı, Beynəlxalq Valyuta Fondu, Dünya Bankı ilə əməkdaşlıq etməsi məsələlərinə xüsusi fikir verilir. Göstərilir ki, həmin təşkilatların xətti ilə Azərbaycanda bir çox layihələr maliyyələşdirilir. Eyni zamanda respublikamız regional iqtisadi təşkilatlarla da sıx əməkdaşlıq edir. Bu baxımdan EKO, Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı cərcivəsində əməkdaşlıq əlaqələri xüsusilə intensiv şəkildə inkişaf edir.

Respublikamızda bazar iqtisadiyyatına keçidlə əlaqədar olaraq xarici ticarət siyasəti konsepsiyası yuxarıda qeyd edilən məsələlərin həlli ilə əlaqədar siyasəti formalaşdıran bütün strukturların səfərbər edilməsinə yönəldilmişdir. Bu xarici

ticarət siyasəti daxili maliyyələşdirmə mənbələrini, iqtisadi artım və əhalinin maddi vəziyyətinin yaxşılaşdırılması üçün vasitə olmalıdır. Bu baxımdan, Azərbaycanın xarici ticarət strategiyası, ixrac potensialının artırılması və ixracın strukturunun yaxşılaşdırılması, dünya bazarında Azərbaycan məhsullarının rəqabətdavamlılığının artırılması, Azərbaycan iqtisadi təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, idxalın səmərəliliyinin artırılması, texnoloji yeniləşmənin həyata keçirilməsi və respublikada xarici investisiyaların və kreditlərin cəlb edilməsi məqsədilə güclü iqtisadçı potensialın yaradılması məsələlərinə müəlliflər öz münasibətlərini bildirirlər.

Monoqrafiyada çox haqlı olaraq qeyd edilir ki, Azərbaycanın dünya təsərrüfat sisteminə integrasiyasının gücləndiyi şəraitdə istehsal xərclərinin azaldılması və məhsulların keyfiyyətinin və rəqabətdavamlılığının beynəlxalq standartlar səviyyəsinə çatdırılması üçün respublikanın ixrac potensialının genişləndirilməsi, beynəlxalq integrasiyalaşmış iqtisadi sistemə keçməsi əsas şərtlərdəndir. Muasir istehsalın inkişaf etdirilməsi üçün xammal, ixtisaslı mütəxəssislərin, həmçinin muasir avadanlıq və texnologiyanın mövcudluğu amillərinə xüsusi fikir verilməlidir. Belə ki, Azərbaycanda ucuz işçi qüvvəsinin və müxtəlif xammalların mövcud olması rəqabətdavamlı məhsul istehsalının inkişaf

263

etdirilməsi üçün əlverişli şərait yaradır. Bu sahənin inkişafı üçün diqqəti muasir avadanlığın alınmasına yönəltmək lazımdır. Bundan başqa, beynəlxalq və yerli standartlara uyğunlaşdırmaq, istehsalın ixrac baxımından daha əhəmiyyətli sahələrinin dövlət tərəfindən dəstəklənməsi prosesi davam etdirilməlidir.

Müəlliflər həm də bu qənaətdədirlər ki, Azərbaycanın iqtisadi təhlükəsizliyinin təmin edilməsi mühüm dövlət əhəmiyyətli məsələdir, ilk növbədə dövlətimiz valyuta nəzarəti strateji əhəmiyyətli xammal materiallarının və ümumilikdə idxal-ixrac əməliyyatlarının tənzimlənməsi məsələlərinə strateji əhəmiyyətli məsələ kimi diqqət yetirməlidir. Əsər elmi işçilər, aspirantlar, magistrələr və geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulmuşdur. Müəlliflərə bundan sonra da böyük elmi yaradıcılıq uğurları arzu edirik.

«Azərbaycan» qəzeti

29 mart 2002-ci il

264

DƏYƏRLİ MONOQRAFIYA

Azərbaycanın dövlət məstəqilliyinin təmin edilməsi, bazar

munasibətlərinin dərinləşməsi sahəsində aparılan iqtisadi islahatlar ölkə iqtisadiyyatının inkişafı və dünyada daha cıx intqerasiya olunması ucun əlverişli şərait yaratmışdır. Prezident Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkədə aparılan iqtisadi islahatların nəzəri və praktiki məsələlərinin oyrənilməsi olduqca vacibdir. Həmin məsələlərin tədqiqi dövrün tələbindən irəli gəlir. İqtisad elmləri doktoru, professor, əməkdar elm xadimi, MEA-nın muxbir uzvu Aqil Əliyev, iqtisad elmləri doktoru, professor Arif Şəkərəliyev tərəfindən birgə yazılmış «Bazar iqtisadiyyatına keçid: dövlətin iqtisadi siyasəti» (Bakı, 2002, 440 səh.) adlı monoqrafiya problemin elmi həllinə yönəlmiş dəyərli bir əsərdir.

Əsərdə göstərilir ki, milli iqtisadi strategiyanın başlıca istiqamətlərinin sabitləşdirmə, islahatlaşdırma, iqtisadi artımın təmin edilməsi, dünya təsərrüfat sisteminə inteqrasiyanın güclənməsi, sosial rifahın yüksəldilməsi və iqtisadi təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsi təşkil edir.

Bazar munasibətlərinə keçid dövründə respublikamızda başverməsi iqtisadi dəyişiklikləri getdikcə daha da sürətləndirən islahatların aparılmasında və yeni məzmunlu ictimai-siyasi munasibətlərin formalaşmasında Heydər Əliyevin rolu mono _____ qrafiyada xüsusi qeyd edilir. Muəlliflər göstərirlər ki, hər hansı bir iqtisadi sistemin normal fəaliyyətinin təmin edilməsində dövlətin rolu əvəzsizdir.

Azərbaycan mustəqilliyini bərpa etdikdən sonra onun qarşısında duran başlıca vəzifə dünya dövlətlərinin inkişafında mütərəqqi meyllərə uyğun gələn, muxtəlif, bərabərhuquqlu mulkiyyət və təsərrüfatçılıq formaları və bazar munasibətlərinə, bəşəri dəyərlərə əsaslanan əsl demokrtik huquqi dövlət qurmaqdan ibarətdir. Monoqrafiyada Azərbaycan dövləti mulkiyyətin coxnovluyu əsasında muxtəlif coxukladlı təsərrüfat formalarının, daxili bazarın yaranması və fəaliyyəti ucun cevik infrastrukturun yaradılması, biznes və sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişafı, özəlləşdirmə proqramının həyata keçirilməsi, xarici iqtisadi əlaqələrin genişləndirilməsi, 265

maliyyə-kredit, bank işi, pul tədavulunun yenidən qurulması, inflyasiya və işsizliyin qarşısının alınması, əhalinin sosial mudafiəsinin təşkili sahəsində məqsədyonlu işin aparılmasında dövlətin iqtisadiyyatın muxtəlif sahələrinə aid tənzimləyici tədbirlər həyata keçirməsi ətraflı tədqiq edilir.

Muəlliflər cox haqlı olaraq göstərirlər ki, Azərbaycanın dövlət mustəqilliyini bərpa etməsi xarici ölkələrlə iqtisadi əlaqələr sisteminin yenidən qurulması, bərabərhuquqlu, qarşılıqlı faydalı munasibətlərin yaradılması ucun yollar

axtarılmasında donuş noqtəsi oldu. Mustəqillik faktoru regional geopolitik vəziyyəti kokundən dəyişdirərək Azərbaycanın zəngin təbii sərvətlərinin milli mənafeyə yönəldilməsi. Ozunu təmin edən təsərrüfat mexanizminin yaradılması, beynəlxalq əlaqələrin səmərəliliyinin artırılması və intensivləşdirilməsi, beynəlxalq əmək bölgüsünün üstünlüklərindən respublikanın mənafeyinə uyğun şəkildə istifadə edilməsi ucun əlverişli şərait yaratdı.

Əsərdə muasir dövrdə Azərbaycan dövlətinin yeritdiyi pul-kredit siyasəti, maliyyə siyasəti, budcə sisteminin təkmilləşdirilməsi, vergi siyasəti, gömrük siyasəti faktiki materiallara istinad edilməklə təhlil olunur. Belə bir qənaətdə gəlinir ki, bütün bu sahələrdə ölkə prezidentinin rəhbərliyi altında həyata keçirilən uğurlu siyasət artıq onunun bəhrəsini vermişdir. Belə ki, ölkədə iqtisadi və siyasi sabitlik yaranması nəticəsində xalqın maddi rifahının yüksəldilməsi məsələsi on plana keçmişdir. Bu isə əmək haqlarının artması, pensiya təminatı, işsizliyin aradan qaldırılması, məşğulluğun təmin edilməsi və s. sahələrdə özünü buruzə verir.

Müəlliflər Azərbaycanın milli iqtisadiyyatının formalaşması və inkişafı ucun ilk novbədə xarici investisiyaların səfərbər edilərək iqtisadiyyatın inkişafına yönəlməsi məsələsinə xüsusi əhəmiyyət verirlər. Göstərilir ki, Azərbaycan mustəqilliyini bərpa etdikdən sonra onun güclü dövlət kimi formalaşmasında neft sənayesinin rolu daha da artmışdır. Artıq Azərbaycan nefti keçmiş ittifaq ehtiyaclarının ödənilməsinə deyil, yalnız öz xalqının maddi rifah şəraitinin yaxşılaşması ucun istifadə edilir. Bununla əlaqədar olaraq möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə neft

266
sənayesinin inkişafını, bu sahədə əldə edilmiş vəsaitlərdən əhalinin sosial şəraitinin yaxşılaşdırılması və yüksəldilməsi ucun səmərəli istifadəsini təşkil etmək məqsədi ilə bölgədə vahid və məqsədyonlu neft strategiyası həyata keçirilir.

Təsədufi deyil ki, kecid dövründə Azərbaycanda yaranan sosial-iqtisadi problemlərin həllində neft strategiyasının uğurla həyata keçirilməsi də əsas rol oynayır.

Əsərdə göstərilir ki, Azərbaycanda neft strategiyasının reallaşması istiqamətində çox mühüm işlər görülmüş və görülməkdədir. Azərbaycan hökumətinin, dövlət başçısı Heydər Əliyevin həyata keçirdi siyasət və bu sahədə atdığı addımlar müsbət qiymətləndirilməlidir. 1994-cü il sentyabrın 20-də bağlanmış «Əsrin müqaviləsi»ni bu istiqamətdə görülməşən böyük iş hesab etmək olar. Bu kontrakt Azərbaycan iqtisadiyyatını yeni əsaslar üzrə inkişaf etdirilməsinin təməli

oldu.

Məlumdur ki, kecid dövrünün ilk illərində ölkədə yaranmış ağır sosial iqtisadi vəziyyət iqtisadiyyatın dircəldilməsi üçün çoxlu kapital tələb edirdi. Həmin dövrdə respublikanın maliyyə imkanları məhdud idi. Məhz bu problemlərin həlli ilk növbədə Azərbaycan iqtisadiyyatına böyük məbləğdə investisiyaların cəlb edilməsini tələb edirdi. Bu baxımdan «Əsrin müqaviləsi»nin və növbəti neft kontraktlarının əhəmiyyəti olduqca böyükdür. Bağlanmış bu müqavilələr ölkə iqtisadiyyatının dircəlişi üçün maddi zəmin olmaqla yanaşı, həm də xalqda ruh yüksəkliyinin qalxmasına böyük təkan verdi. Qeyri-neft sektoruna investisiya qoyulmuş artdı, respublikanın sənayesi, kənd təsərrüfatı, tikinti, rabitə, ticarət, nəqliyyat və xidmət sahələri inkişaf etməyə başladı, bütün sahələrdə iqtisadi artım baş verdi.

Qeyd edilir ki, Azərbaycan dövlətinin həyata keçirdiyi iqtisadi siyasət artıq öz bəhrəsini verir və bu, xalqın maddi rifahının daha da yüksəlməsi ilə müşayiət olunur. Nəhayət göstərilir ki, Azərbaycan dövlətinin strateji tərəqqi yolu yalnız demokratiya, sərbəst bazar iqtisadiyyatı, ölkədə sahibkarlıq fəaliyyəti və biznesin inkişaf etdirilməsidir.

267

Monoqrafiya elmi işçilər, aspirantlar və geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulmuş dəyərli əsəridir. Bu yolda müəlliflərə yeni elmi yaradıcılıq uğurları arzu edirik.

«Respublika» qəzeti»,

24 may 2002-ci il

268

«Azərbaycanın gomruk siyasəti»

Gomruk siyasəti ölkənin iqtisadi siyasətinin tərkib hissəsidir və bütün dünyada iqtisadi inkişafın səviyyəsi ölkədə aparılan gomruk siyasətindən, onun forma və usullarından bilavasitə asılıdır. Lakin bir qayda olaraq gomruk siyasətinin məqsədi ölkənin iqtisadi inkişaf səviyyəsinə uyğun olaraq müəyyən edilir. Belə ki, Azərbaycan kimi inkişaf etməkdə olan, bazar iqtisadiyyatı tam təşəkkül tapmayan ölkələrdə gomruyun əsas vəzifələri budcə gəlirlərinin yaradılmasında bilavasitə iştirak etmək, imkan düşdükcə milli iqtisadiyyatı xarici rəqabətin hər cür mənfi təsirlərindən qorumaqdır.

Hazırda Azərbaycan dövlətinin gomruk siyasəti sahəsində hər iki istiqamətdə iş aparılır. Bu isə ölkə iqtisadiyyatının dinamik şəkildə inkişaf etməsi üçün şərait yaradır. Artıq ölkənin xarici valyuta ehtiyatı formalaşmışdır. Budcə gəlirlərinin formalaşması təmin edildikcə budcə kəsiri tədricən azalır.

İndi respublikada qeyri-neft sektorunun inkişaf

etdirilməsi ucun real zəmin yaranıb. Təbii ki, gomruk orqanları da bu proseslərdən kənarda qalmayıb. 2001-ci il respublikamızda gomruk siyasətinin rolunun dəyişdiyini, daha guclu rola malik olduğunu bir nov subut edib. Əgər 2001-ci ilin aprel ayının 16-a qədər Azərbaycanda gomruk orqanlarının həyata keçirdiyi iqtisadi fəaliyyət birmənalı olaraq yalnız dövlət budcəsi gəlirlərinin doldurulmasına xidmət edirdisə, həmin gün Azərbaycanın yeni gomruk tarif sistemi qəbul edildi ki, bu tariflər də gomruk orqanları ucun yalnız fiskal funksiyalar deyil, eyni zamanda tənzimləyici və qoruyucu funksiyaları həyata keçirmək imkanını yaratdı. Belə ki, yeni tarif sisteminin qəbul edilməsi gomruk orqanlarının iqtisadi yonumdə fəaliyyətində tamamilə yeni bir dövrün başlanğıcını qoydu. Bu da onunla əlaqədardır ki, artıq ölkədə qeyri-neft sektourunun ayrı-ayrı sahələrinin inkişafı baş verir və təbii ki, bu inkişafın dinamikliyinin təmin edilməsi ucun fiskal sektor real sektora öz koməkliyini göstərməlidir.

Qeyd etmək lazımdır ki, 1993-cu ildə cənab Heydər Əliyev hakimiyyətə gəldikdən sonra Azərbaycanda aparılan düzgün iqtisadi siyasət, gomruk siyasətində beynəlxalq

269

təcrübədən istifadə, gomruk sisteminin maddi-texniki və normativ-huquqi bazasının möhkəmləndirilməsi istiqamətində ardıcıl olaraq həyata keçirilən tədbirlər, xarici iqtisadi fəaliyyət sahəsində iş adamları ucun bərabər rəqabət şəraitinin yaradılması umumilikdə xarici ticarət dövryyəsinin, başlıca olaraq onun tərkibində ixracın həcmnin xeyli artımına səbəb olmuşdur. Hazırda Azərbaycan dünyanın 123 ölkəsi ilə ticarət tərəfdaşlığı edir. 1993-cu ildə Azərbaycan Respublikası üzrə xarici ticarətin umumi dövryyəsi cəmi 836,6 milyon ABŞ dolları olmuşdursa, 2001-ci ildə bu rəqəm 3 milyard 752 milyon ABŞ dolları təşkil etmişdir, yaxud 4.3 dəfə artmışdır. Otən ilin yekunlarına görə ölkəmizin xarici ticarətində ilk dəfə olaraq ixracın həcmi idxalı otərək 2 milyard 318 milyon ABŞ dollarına çatmış və 884 milyon dollar həcmində musbət saldo əldə etmişdir.

Bir vacib məsələni göstərmək lazımdır ki, 1997-ci ildən başlayaraq Azərbaycan Respublikasında ixrac rusumu umumiyyətlə tətbiq edilmir, idxal rusumu dərəcələrinin isə yuxarı həddi sabit saxlanılmaqdadır. 2001-ci ilin yanvarından etibarən MDB məkanına daxil olan ölkələrdən idxal olunan mallara vasitəli vergilərin tətbiqi dünya təcrübəsində qəbul edilmiş «son təyinat» prinsipi üzrə həyata keçirilir. Rusiya Federasiyası, Qazaxıstan, Ukrayna və Gürcüstanla bağlanmış sazişlər əsasında qarşılıqlı olaraq mallara gomruk rusumları

tətbiq edilmir. Yəni azad ticarət siyasəti həyata keçirilir. Həmcinin maliyyə və texniki yardımlar, qrantlar, kreditlər və borclar hesabına daxil olan, habelə investisiya təyinatlı mallar ümumiyyətlə gomruk vergi və rusumlarına cəlb olunmur. 2001-ci ildə respublikamızda idxalın ümumi həcmnin artmasına baxmayaraq ölkə ərazisinə gətirilən ayrı-ayrı yüksək vergi tutumlu malların həcmi xeyli aşağı düşmüşdür. Butun bunlara baxmayaraq gomruk işi sahəsində son illərdə görülən tədbirlər, gomruk nəzarətinin və qacəqmalcılığa qarşı mübarizənin gücləndirilməsi, habelə maliyyə intizamının təkmilləşdirilməsi sahəsində görülən işlər budcə gəlirlərinin yaradılmasında Dövlət Gomruk Komitəsinin rolunu xeyli artırmışdır. Bazar iqtisadiyyatına keçid şəraitində budcə kəsiri olan bir ölkənin budcə gəlirlərində gomruk ver-gi və

270

rusumlarının xüsusi cəkisi 1994-cu ildəki 3 faizdən 2001-ci ildə 21,1 faizə, mutləq rəqəmlə isə 17.4 milyard manatdan 822,3 milyard manata cətmışdır.

2001-ci il ərzində gomruk orqanları tərəfindən dövlət budcəsinə kocurulən ümumi vəsaitin 239,9 milyard manatı və yaxud 29,2 faizi idxal rusumundan, 519,1 milyard manatı, yaxud 63,1 faizi əlavə dəyər vergisindən, 31,7 milyard manatı, yaxud 3,9 faizi aksizlərdən, 8,2 milyard manatı, yaxud 1,0 faizi yol vergisindən, 23,3 milyard manatı və yaxud 2,8 faizi digər gomruk rusumlarından ibarət olmuşdur.

Qeyd edək ki, valyuta nəzarəti dövlətin istər valyuta tənzimlənməsinin, istərsə də xarici iqtisadi fəaliyyətin gomruktarif tənzimlənməsinin vacib elementlərindən biridir. Belə ki, valyuta nəzarətini qurmadan, onu təkmilləşdirmədən və onun iqtisadi səmərəsini artırmadan istər milli bank tərəfindən həyata keçirilən valyuta tənzimlənməsinin məqsədlərinə nail olmaq, istərsə də dövlətin düzgün tarif tənzimlənməsi tədbirlərini həyata keçirmək demək olar ki, səmərəsiz olar.

Azərbaycanın gomruk orqanları Azərbaycan

Respublikasının milli valyutasının, milli valyutada qiymətli kağızların, xarici valyutanın və digər valyuta sərvətlərinin dövlətimizin gomruk sərhəddindən mövcud valyuta qanunvericiliyinə uyğun keçirilməsinə, habelə ixrac əməliyyatlarından əldə edilmiş valyuta sərvətlərinin ölkəmizə qaytarılmasına nəzarəti təmin edir. Bu gün həmin nəzarət, qeyd etmək lazımdır ki, müvəffəqiyyətlə və mövcud qanunvericiliyin tələbləri gozlənilməklə həyata keçirilir. Bu ona görə mümkün olmuşdur ki, Dövlət Gomruk Komitəsi tərəfindən valyuta nəzarəti ilə bağlı bütün zəruri normativhuquqi aktlar hazırlanmış, digər müvafiq dövlət strukturları ilə

razılaşdırılmaqla zərurət yarandıqca təkmilləşdirilmişdir. 2001-2005-ci illər üçün ölkənin iqtisadi inkişaf strategiyasının əsas istiqamətləri müəyyən edilmişdir. Bu illər üçün dövlətin iqtisadi inkişaf strategiyasının əsas istiqamətlərinə Dövlət Gömrük Komitəsinin təklifləri əsasında «Gömrük siyasəti» adlı maddə də daxil edilmiş və Azərbaycan Respublikasının gömrük siyasətinin əsas istiqamətləri göstərilmişdir.

271

«Persona» qəzeti,
may 2002-ci il

272

YAP – 10

Nəşrin xüsusi buraxılışı

**A.ŞƏKƏRƏLİYEV: «HEYDƏR ƏLİYEV TANRININ
BİZƏ BƏXŞ ETDİYİ ƏN QIYMƏTLİ PAYDIR»**

Musahibimiz Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin elmi işlər üzrə prorektoru, iqtisad elmləri doktoru, professor Arif Şəkərəliyevdir.

-Arif müəllim, prezident Heydər Əliyevi siyasi xadim kimi necə xarakterizə edərdiniz?

-İdarəciliklə məşğul olan bütün zümrələrin nümayəndələri Heydər Əliyev məktəbindən dərs alır, ondan bəhrələnirlər. Bu gün həmin məktəbdə dövlət idarəciliyi təcrübəsi, səriştəli diplomatik ənənə, şəxsi nüfuz, iradə, qətiyyət, cəsarət, insanlığa qayğı, vətənə bağlılıq duyumu cəmlənmişdir. Olduqca mürəkkəb və coxcəhətli siyasi fəaliyyətlə məşğul olan dövlət başçısından ən nadir keyfiyyətlər tələb olunur. Keçmiş və yaxın illərin təcrübəsi göstərir ki, Azərbaycanın dövlətçilik tarixində Heydər Əliyevə bərabər səriştəli, təmkinli, ən cətin şəraitdə xalqın mənafeyi mövqeyindən düşünülmüş çıxış yolu tapan başçı olmayıb. Onun böyük dövlətçilik səriştəsi, hüquqi siyasi təhlili bacarığı, uzun omurlu idarəcilik təcrübəsi dərin təfəkkurun, fitri istedadın, ən nəhayət, Allah vergisinin təzahurudur. Bu vergi adi insanda elmi-nəzəri bilik, iti analitik təfəkkuru ən cətin anda tərəddud etmədən balanslı gedişlər etmək kimi şəxsi keyfiyyətlər var. Məhz milli dövlətçiliyə sadiqliyinə görə xalq prezidentimizə inanır, taleyini ona etibar edir, onu birmənalı təsdiqləyir.

-Ölkəmiz müstəqillik əldə edəndən sonra prezidentimizin gorduyu işlər barədə nə deyə bilərsiniz?

-Ən cətin hadisələri konsensus əsasında həllinin mahir ssenaristi kimi tanınan H.Əliyevin həyata keçirdiyi tədbirlər nəticəsində 1994-cü ildən başlayaraq, respublikamızda ictimai-siyasi

sabitlik tənzimləndi, qanunun aliliyi təmin edildi. 1994-cu il may ayının 12-də elan olunan atəşkəs Azərbaycanın qazandığı ən böyük nailiyyət idi.

273

1994-cu ilin sentyabr ayının 20-də Bakıda imzalanan «Əsrin müqaviləsi» strateji neft siyasəti xalqımızın taleyində yeni mərhələ təşkil etdi. 1996-cı ilin dekabr ayında keçirilən ATƏT-in Lissabon sammitində tarixi bəyanatın qəbul edilməsi, həmin ilin iyun ayının 13-də Avropa Şurasına üzv qəbul olunma haqqındakı müqavilə, elə həmin ildən xüsusi olaraq qonaq statusu ilə bu təşkilatın bütün strukturlarının işində fəal iştirakı və nəticədə ölkəmizin misilsiz bu təşkilata tamhuquqlu üzv qəbul olunması H.Əliyev siyasətinin uğurlarındandır.

-H.Əliyevin davamçısı olan I.Əliyev barədə nə deyə bilərsiniz?

-İlham Əliyev realist siyasətçidir. Situasiyanı təhlil etməkdə nəticə çıxarıb qərar verməkdə mahirdir. Onun daşdığı məsul vəzifələrin öhdəsindən layiqincə gəlməsi, həmçinin Respublika Olimpiya Komitəsindəki fəaliyyəti buna subutdur. Onun bir siyasətçi kimi böyük gələcəyinə ümid bəsləyirəm və ona bu yolda uğurlar diləyirəm.

Hörmətli prezident Heydər Əliyev cənabları, Sizi Yeni Azərbaycan Partiyasının 10 illik yubileyi münasibətilə ürəkdən təbrik edir, Sizə uzun ömür, cansağlığı arzulayıram.

-Müsahibəyə görə minnətdaram.

274

Heydər Əliyev iqtisadi kursu və təhsil siyasəti

Son illər milli iqtisadiyyatın inkişafında nailiyyətlər əldə olunmuş, makrosəviyyədə uğurlu addımlar atılmışdır. Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin təkrar hakimiyyətə qayıdışından sonra onun rəhbərliyi altında yaranan ictimai-siyasi sabitlik irimiqyaslı layihələrin həyata keçirilməsinə əlverişli şərait yaratmış, zəngin karbohidrogen ehtiyatlarının iqtisadi dövriyyəyə cəlb edilməsi beynəlxalq integrasiya proseslərinin intensivləşdirilməsi, sosial problemlərin həllində iri addımlar atmağa imkan vermişdir.

Bu uğurlu struktur dəyişiklikləri isə iqtisadi artımla müşayiət olunmaqdadır. Həmcinin makroiqtisadi sabitləşmənin nəticələri də aparılan islahatların məqsədyonamluğunu əyani şəkildə nümayiş etdirir. UDM-nin artım tempi yüksəlməkdədir. Bu isə dinamik və tarazlı inkişaf isiqamətində həyata keçirilən sistemli, əsaslandırılmış kompleks tədbirlər nəticəsində mümkün olmuşdur.

Inkişaf proqramlarına müvafiq olaraq yeniləşən milli iqtisadiyyatın bütün sektorlarında baş verən inkişaf əhalinin

gəlirlərinin də artmasına musbət təsir göstəmiş, 2002-ci ilin birinci rubundə əhalinin pul gəlirləri 4,9 trilyon manat təşkil etməklə 2001-ci ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 8,9 faiz artmış, bu artım əhalinin alıcılıq qabiliyyətinin yüksəlməsinə səbəb olmuşdur. Budcə kəsiri azaldılmış, UDM-in 2-2,5 faizinə endirilmiş, budcə gəlirlərinin əsas mənbəyi olan vergilər sahəsində mutərəqqi dəyişikliklər aparılmışdır.

Dövlət budcəsinin sosial yonumu ildən-ilə gücləndirilir, son beş ildə budcə vəsaitinin 65 aizi əhalinin maddi və sosial etiyaclarının ödənilməsinə sərf olunur. Respublikada dövlət budcəsinin gəlirlərinin UDM-də xüsusi cəkisinin artımı Heydər Əliyev iqtisadi siyasətinin uğurlu və elmi cəhətdən düzgün qurulduğunu açıq göstərir.

Bazar münasibətlərinin təşəkkülü prosesləri uğurla həyata keçməkdədir, müasir bazar infrastrukturunun yaradılması və inkişaf etdirilməsi, sahibkarlığın dəstəklənməsində ölkə başçısının ardıcıl və sistemli fəaliyyəti həyata keçirilən sosial-iqtisadi islahatların müvəffəqiyyətini təmin etmişdir.

Iqtisadi inkişaf və sosial və həyat tərzinin dinamika arasında tarazlığın təmin olunması, iqtisadi potensialın və

275

intellektual mülkiyyətin əhalinin tələbatının ödənilməsi üçün makroiqtisadi tənzimləmə sistemidir. Iqtisadi inkişaf və yanaşı, sosial müdafiə problemləri: əhalinin pensiya təminatı, təhsil, mədəniyyət, elm sahələrinin inkişafı, əmək haqqı sistemi, əmtəə və xidmət bazarının təşkili də iqtisadiyyatın mühüm problemləridir. Bu mənada regionların resurslarının mərkəzləşdirilmiş budcə vasitəsilə iqtisadi dövriliyəyə cəlb edilməsi uyğun olan sosial infrastrukturun formalaşması Heydər Əliyevin iqtisadi siyasətinin ana xəttini təşkil edir.

1993-cü ilin iyun ayında hakimiyyətə xalqın tələbi ilə gələn Heydər Əliyev Azərbaycanın iqtisadi və sosial həyatında baş verən tənzimləməni dayandırmaq, onun iqtisadi potensialının iqtisadi dövriliyəyə cəlb edilməsinin bazar tipli strukturunu yaratmaq və dünya iqtisadi inteqrasiya sistemində daxil olmaqla öz strategiyasını hazırladı. İnzibati idarəetmə metodu demokratik prinsiplərə əsaslanan liberal iqtisadiyyat, təşəbbuskarlıq və xüsusi maraqlarla əvəz olundu. Sahibkarlığa şərait yaratmaq, bazar iqtisadiyyatına keçidin müddətini qısa etmək, sosial gərginliyi azaltmaq düşünülmüş radikal iqtisadi-təşkilati tədbirlərdən asılı idi və bunlar Heydər Əliyevin iqtisadi bilikləri və rol nəticəsində mümkün olmuşdur.

Azərbaycan iqtisadiyyatında 1996-cı ildən tərəqqi və inkişaf dövrü başlayır. Bu gün Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafına, sosial həyat tərzinin formalaşmasına nəzər saldıqda,

onun Heydər Əliyevin konseptual, iqtisadi-sosial si-yasəti olduğu aydın görünür. Həmin konsepsiya Azərbaycanın iqtisadi potensialının qiymətləndirilməsinə, Azərbaycanın perspektivli inkişafına əsaslanan radikal, pragmatik addımlardır. Azərbaycan iqtisadiyyatında, sosial həyatında sabitləşmə dövrü artıq arxada qalmışdır.

1997-ci ildən başlayaraq sənaye məhsulunun istehsalında daim artım müşahidə olunur. Bu artım yanacaq sənaye müəssisələrində, neft hasilatında, neft emalında, metallurgiyada, kimya və neft kimyasında, tikinti materialları sənayesində, yüngül sənayedə baş verir. Kənd təsərrüfatında aparılan koklu islahatlar heyvandarlıqda əsaslı dönüş yaratmış, bitkicilikdə artıma nail olunmuşdur.

Bu dövrdə Azərbaycan iqtisadiyyatına qoyulan xarici kapitalın həcmi 10 milyard dollardan artıq olmuşdur. Həmin 276

məbləğin çox hissəsi neft sektoruna ayrılmışdır. Dövlətin iqtisadi tərəqqisinin və dünya birliyinə iqtisadi inteqrasiyasının əsas göstəricilərindən biri də onun xarici ölkələrlə yaratdığı iqtisadi ticarət əlaqələrinin səviyyəsidir. Son dövrdə ölkəmizin xarici dövlətlərlə ticarət dövriyyəsinin ümumi həcmi də artmışdır.

Bu gün dünyanın nəzəri Azərbaycana dikilmişdir. Yəsrin muqaviləsi»nin imzalanması, neft strategiyasının formalaşması da ölkə başcısı mərhum prezident Heydər Əliyevin əməli fəaliyyətinin məntiqi nəticəsi kimi dəyərləndirilməlidir.

Respublikada bu sahədə də sistemlə iş aparılır. Neft və qeyri-neft sektoruna investisiya qoyuluşlarının bərabərləşməsi ucun tədbirlər görülür. Bu qeyri-neft sektorunun inkişafına daha üstün şərait yaratmaqla həyata keçirilir.

Fəxrlə demək olar ki, bu gün Azərbaycanda yüksək səviyyəli iqtisadi elita formalaşmışdır və bu proses davam etdirilir. İqtisadi elitanın formalaşdırılması bilavasitə Heydər Əliyevin 1970-1980-cı illərdə həyata keçirdiyi siyasətin nəticəsində mümkün olmuşdur ki, bu da elmə, elm xadimlərinə, alimlərə göstərilən qayğının, diqqətin təzahürüdür. Qətiyyətlə demək olar ki, Heydər Əliyev ölkədə iqtisadi elitanın formalaşmasının və iqtisadi tərəqqinin təmin olunmasının qarantıdır.

Xalq nəzarəti

277

Azərbaycan iqtisad elmi ölkənin iqtisadi tərəqqisinə xidmət edir

Respublikamız özünün iqtisadi və siyasi mustəqilliyini möhkəmləndirdikcə, demokratik proseslər, bütün sahələrdə olduğu kimi, təhsil sistemində də özünü buruzə verdi.

Azərbaycan Respublikasının prezidenti mohtərəm Heydər Əliyev cənablarının ölkəmizə rəhbərlik etməsi respublikamızın ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi həyatının bütün sahələrində olduğu kimi təhsil sahəsində də yeni inkişaf mərhələsi olmuşdur. Belə ki, ölkə prezidentinin siyasi uzaqgörənliyi, dövlətçilik təcrübəsi və gərgin əməyi nəticəsində respublikamızda yaranmış ictimai-siyasi sabitlik, yaradıcı və ahəngdar iş şəraiti, demokratik mühit təhsilimizin inkişafına ciddi təkan vermiş, onun qabaqcıl dövlətlərin təhsil sistemində inteqrasiyasında mühüm amilə çevrilmişdir.

Mustəqil dövlətimizin Konstitusiyasına, Təhsil qanununa və digər normativ sənədlərə uyğun olaraq təhsil sisteminin inkişaf etdirilməsini demokratiyanın nəticəsi kimi qiymətləndirmək olar. Təhsil sahəsi dövlətin əsas strateji sahələrindən biri olduğuna görə daim mohtərəm prezidentimiz Heydər Əliyev cənablarının diqqət mərkəzindədir.

Bu gün 70 illik yubileyinə hazırladığımız və demokratik prinsiplər əsasında fəaliyyət göstərən təhsil ocaqlarından biri Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetidir. Bu universitet yüksək maddi-texniki baza əsasında təhsil işini keyfiyyətli qurmağı bacaran, səviyyəli, tanınmış alim və mütəxəssisləri ilə müasir tələblərə uyğun rəqabətə davam gətirəcək yüksək keyfiyyətli kadrlar hazırlamağı qarşısına məqsəd qoymuşdur. Universitetdə Azərbaycan xalqının milli-mənəvi, mədəni dəyərlərin umumbəşəri dəyərlərlə zənginləşdirmək, milli mentalitetimizə yad olan halların qarşısının alınması, milli adət-ənənələrinin qorunması, həmcinin müasir dövrün tələblərinə cavab verəcək gənclərin vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə olunması istiqamətində ardıcıl iş aparılır.

Qeyd etmək lazımdır ki, respublikamızda təhsil sistemində islahatlar uğurla həyata keçirilir.

278

Azərbaycan Respublikasını prezidenti Mohtərəm Heydər Əliyevin 1999-il 15 iyun tarixli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş islahat proqramı təhsilin idarə olunmasında yeni prinsiplərin bərqərar olunmasının, təhsilin dünya standartlarına uyğunlaşdırılmasına, onun məzmununda köklü keyfiyyət dəyişikliklərinin aparılmasını, təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsini nəzərdə tutur.

2000-ci ilin iyunun 13-də «Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası prezidentinin fərmanı ölkəmizdə vətəndaşların təhsil hüququnu tam təmin etmək, milli təhsil konsepsiyalarının müddəalarını gerçəkləşdirmək, təhsil sistemində aparılan islahatları sürətləndirmək, idarəetmə mexanizmini

təkmilləşdirmək, pedaqoji kadrların muasir tələblər səviyyəsində hazırlanmasını təmin etmək, təhsildə maddi-texniki və kadr potensialından is ti fadənin səmərəliliyini artırmaq məqsədini güdür.

Fərmanın 7-ci bəndinə əsasən Azərbaycan Dövlət İqtisad İnstitutu və Bakı Əmtəəşünaslıq Kommersiya Institutunun bazasında Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti yaradılmışdır. ADIU-nun tarixinə nəzər salsaq görürük ki, bu tədris ocağı 1930-cu ildə Bakı Dövlət Universitetinin iqtisad fakültəsinin bazası əsasında təşkil edilmişdir.

Əvvəlcə K.Marks adına Azərbaycan Dövlət Sosial-İqtisad İnstitutu adı ilə təsis edilmiş, sonra isə muxtəlif dövrlərdə başqa adlarda fəaliyyət göstərmişdir. Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti respublikamız və xarici dövlətlər üçün yüksək ixtisaslı mütəxəssislər, iqtisadçı və əmtəəşünaslıq ixtisasları üzrə elmi-pedaqoji kadrlar hazırlayan, ixtisasartırmanı və yenidən hazırlanmanı həyata keçirən aparıcı ali təhsil və elm mərkəzidir. Universitet fəaliyyət göstərdiyi bu müddət ərzində 70 mindən çox mütəxəssis hazırlamışdır.

Doğma universitetimizdə təhsilin və elmi-tədqiqat işlərinin yüksək səviyyədə təşkil edilməsi daim diqqət mərkəzindədir. Bu gün AzDIU-da 15 fakültə, 50 kafedra, o cümlədən 27 ixtisas kafedrası, 2 elmi-tədqiqat laboratoriyası fəaliyyət göstərir. Universitetdə 11030 nəfər tələbə (bakalavr) və 576 magistr təhsil alır. Onların təhsili ilə 54 nəfər elmlər

279
doktoru, professor, 287 nəfər elmlər namizədi, dosent məşğul olur.

Universitetimizin həyatında baş vermiş yeni hadisələrdən biri rektorumuz, millət vəkili akademik Əli Abbasovun təşəbbusu və rəhbərliyi ilə bu təhsil ocağının Internet sisteminə qoşulması və yeni «İqtisadi informatika» elmi-tədqiqat laboratoriyasının yaradılmasıdır.

Hazırda Universitetimizin elmi potensialı bizə dünyanın bir sıra aparıcı təhsil ocaqları ilə əməkdaşlıq etməyə şərait yaradır. Belə ki, son illərdə Türkiyənin Mərmərə Universiteti, Moskva Dövlət Universiteti, Moskva Xalq Təsərrüfatı Akademiyası, Sankt-Peterburq Maliyyə-İqtisad Universiteti, Kiyev Dövlət Universiteti, Almaniyanın Bonn Universiteti, Amsterdam Universiteti, Fransanın Monpelye Universiteti və s. ilə yaxından elmi əməkdaşlıq edirik. Tədrisin keyfiyyətini yüksəltmək və beynəlxalq standartlara catdırmaq məqsədilə universitetimiz «TACIS», «TEMPUS-TACIS», «SOROS» beynəlxalq proqramlarında fəal iştirak edir.

Universitetimizdə yeni dərsliklərin, dərs vəsaitlərinin,

yeni fənn proqramlarının beynəlxalq standartlar səviyyəsinə
catdırılmasına xüsusi fikir verilir. Bu məsələ təhsil nazirimiz
hormətli Misir Mərdanovun daim diqqət mərkəzindədir.
Xüsusi olaraq magistratura pilləsində tədrisin aparılması və
dissertasiya işlərinin yüksəltmək məsələsinə qayğı ilə
yanaşılır.

Universitetdə elmi-tədqiqat işlərinin aparılmasına xüsusi
diqqət yetirilir. Belə ki, bu ilin mart ayının 26-28-də
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin 70 illik yubileyinə
həsr edilmiş elmi konfrans keçirildi. Konfrans öz işini 13
bolmə üzrə 600-dən çox məruzə dinləndi. Belə ki, iqtisad
elminin müasir aktual problemləri və onların həlli yolları
haqqında professor-muəllim heyətinin əməli və nəzəri təklifləri
muzakirə olundu.

Tələbələrin elmi-tədqiqat işlərinə cəlb edilməsi
sahəsində də müəyyən işlər görülür. Aprel ayının 14-də
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin 70 illik yubileyinə
həsr edilmiş «Bazar iqtisadiyyatına keçid şəraitində iqtisadi
idarəetmə və onun informasiya təminatı problemləri»
280

movzusunda Tələbə Elmi Cəmiyyətinin Konfransı
keçirilmişdir. Konfransda bakalavr və magistr pilləsində təhsil
alan gənclər maraqlı movzularla çıxış etmişlər. Çıxışlarda
bazar iqtisadiyyatına keçid şəraitində idarəetmənin
problemləri, idarəetmə ucotunun rolu, kompüterləşdirilmiş
muhasibat ucotunun təşkili, iqtisadi idarəetmə və makroiqtisadi
qeyri-sabitlik və s. kimi maraqlı məsələlər muzakirə
edilmişdir.

Bir vacib məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, bugunku
müvəffəqiyyətlərimiz bilavasitə möhtərəm prezidentimizin bu
sahəyə diqqət və qayğısı ilə bağlıdır.

Belə bir faktı göstərmək lazımdır ki, respublikamızda
1996-cı ildən başlayaraq həyata keçirilən iqtisadi inkişaf və
maliyyə sabitliyi dövlətin sosial yonumlu siyasət aparmaq
imkanlarını genişləndirmişdir.

1999-cu ilin dövlət budcəsindən təhsil, elm, səhiyyə,
mədəniyyət, sosial müdafiə və digər bu kimi məqsədlər ucun
1,7 milyon manata yaxın vəsait xərclənmişdir ki, bu da 1998-ci
illə müqayisədə təxminən 17 faiz çoxdur.

Dövlət budcəsinin sosial yonumlu xərcləri icərisində
təhsil xərcləri muhum yer tutur. 1996-cı ildə dövlət
budcəsindən təhsilin maliyyələşdirilməsi ucun ayrılan vəsaitin
həcmi 500,2 milyard manat olmuşdursa, 1998-ci ildə artıq bu
rəqəm 564,8 milyard manat 913% çox), 1999-cu ildə 790,4
milyard manat (40% çox) təşkil etmişdir.

2000-ci ilin dövlət büdcəsində işə təhsil xərclərinin həcmi 955,3 milyard manatadək artırılmışdır ki, bu da 1996-cı illə müqayisədə 91% çoxdur.

Ümumiyyətlə, hazırda təhsil xərcləri Azərbaycanın dövlət büdcəsi xərclərinin 25%-ni təşkil edir.

Hazırda respublika prezidenti möhtərəm Heydər Əliyev cənablarının qayğısı sayəsində doğma universitetimiz dövlətin təhsil və elmi-texniki siyasətini həyata keçirmək məqsədilə inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsindən bəhrələnir, məqsədli proqramlardan, qanunvericilik aktlarından səmərəli şəkildə istifadə etməklə tədrisin və elmi-tədqiqat işlərinin keyfiyyətini yüksəltmək sayəsində müəyyən uğurlar qazanıb.

281

«Şərqi səsi» qəzeti

№9 (49), may, 2001

282

Xarici iqtisadi siyasət strategiyası və Azərbaycanın dünya təsərrüfat sisteminə inteqrasiyası

1994-cü il sentyabrın 20-də müstəqil Azərbaycanın ictimaiyyəti, iqtisadi həyatında çox mühüm bir hadisə baş verdi.

Dünyanın aparıcı dövlətlərinin iri şirkətləri ilə Xəzər neftinin çıxarılması və dünya bazarına nəqlinə dair «Əsrin müqaviləsi» imzalandı. Parçalanmaq və bir dövlət kimi məhv olmaq təhlükəsindən Prezident Heydər Əliyevin müdrik və uzaqgörən siyasəti, rəhbər qətiyyəti sayəsində qurtulan Azərbaycan çox cəsarətli addım atmaqla azad, suveren dövlətə, öz maddi və mənəvi sərvətlərinin əsl sahibi olan ölkəyə çevrildiyini əyani şəkildə təsdiqlədi. Bu günədək həmin müqavilə üzrə 10 milyon tondan çox neft hasil edilmiş, aparıcı neft şirkətləri ilə imzalanan müqavilələrin sayı iyirmiyə çatmışdır. «Əsrin müqaviləsi» Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini, xalqın öz taleyinin sahibi olduğunu, özünə aid məsələləri müstəqil həll etdiyini göstərməklə yanaşı, ölkəmizin dünya iqtisadiyyatına qovuşmasında mühüm və həlledici rol oynamışdır.

Həmin vaxtdan etibarən prezident Heydər Əliyevin apardığı dövlət siyasəti ticarət, investisiya, tədiyə balans, humanitar və s. sahələrdə uğurla həyata keçir. Belə ki, bazar iqtisadiyyatına əsaslanan milli iqtisadiyyatın formalaşması və inkişafı yalnız daxili imkanlarla deyil, xeyli dərəcədə xarici amillərlə beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin bütün formalarından geniş istifadə edilməsi ilə bağlıdır. Bu gün respublikamızda beynəlxalq iqtisadi əlaqələr əsasən ticarət, kapital qoyuluşu, kreditlər, elmi-texniki əməkdaşlıq, kadr hazırlanması, turizm və s. formalarda həyata keçirilir.

Beynəlxalq iqtisadi inteqrasiya prosesinin genişlənməsi

beynəlxalq əmək bolgusunun daha da dərinləşməsinə, mövcud resurslardan səmərəli istifadə edilməsinə, elmi-texniki əməkdaşlığın həyata keçirilməsinə və əhəlinin tələbatının hərtərəfli ödənilməsinə əlverişli şərait yaradır. Dünya təsərrüfat sisteminə səmərəli inteqrasiyanı təmin edə biləcək düzgün iqtisadi siyasət aparılması nəticəsində Azərbaycan dövləti xeyli nailiyyət əldə etmişdir.

Bu gün dünyada baş verən köklü keyfiyyət dəyişiklikləri, o cümlədən beynəlxalq əmək bolgusunun yeni əsas üzərində
283

dərinləşməsi, global problemlərin kəskinləşməsi, elmi-texniki tərəqqinin inqilabi xarakter alması və s. beynəlxalq iqtisadi münasibətlərdə inteqrasiya prosesini obyektiv zərurətə çevirmişdir. Bunun nəticəsidir ki, hazırda dünyada iqtisadi sərhədlərin tədricən silinməsi, bütün ölkələr üçün eyni qanunlara tabe olan vahid iqtisadi məkanın yaranması prosesi gedir. Dövlətlər dünya təsərrüfat sisteminə fəal surətdə qoşulmaqla bir tərəfdən özlərinin müvafiq ehtiyatları olmadığı halda belə cəmiyyətin tələbatını daha dolğun ödəmək, iqtisadiyyatın səmərəli strukturunu formalaşdırmaq, digər tərəfdən isə özlərinin beynəlxalq əmək bolgusunda malik olduqları üstünlükləri reallaşdırmaq imkanı əldə etmiş olurlar.

Hazırda suverenlik və iqtisadi müstəqillik yoluna qədəm qoymuş Azərbaycan Respublikası möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə xarici ölkələrlə qarşılıqlı fayda verən əlverişli iqtisadi əlaqələri genişləndirməkdədir. Belə bir əlaqənin yaradılması üçün Azərbaycanda həm istiqlaliliyyətimizin iqtisadi təməlinin möhkəmləndirilməsini təmin edə biləcək ictimai-siyasi qüvvə və həm də zəruri iqtisadi potensial mövcuddur.

Bu baxımdan xarici iqtisadi əlaqələrin genişləndirilməsi və iqtisadi fəaliyyətin səmərəliliyinin təmin olunması üçün aşağıdakı istiqamətlərdə ardıcıl iş aparılmalıdır:

- *ölkənin ixrac potensialının düzgün qiymətləndirilməsi və onun inkişaf istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi;*
- *ixsalın obyektiv tələbat həcmi tapılması;*
- *ixsalı əvəzedici sahələrin inkişaf imkanları və perspektivlərinin araşdırılması;*
- *xarici maliyyə-kredit resurslarının respublikaya cəlb olunması;*
- *iqtisadi təhlükəsizlik konsepsiyasının işlənməsi və reallaşdırılması;*
- *inteqrasiya proseslərinin tənzimlənməsi və s.*

Müstəqillik qazandığımız ilk gündən həyata keçirilən tədbirlər ölkənin xarici iqtisadi əlaqələr sahəsində «acıq qapı»

siyasəti yeritdiyini göstərir.

Qeyd etmək lazımdır ki, respublikamızın beynəlxalq əmək bolgusunda səmərəli iştirakı, inkişaf etmiş ölkələrin elmi-texniki nailiyyətlərindən və bazar iqtisadiyyatına keçid sahəsində onların

284

təcrübəsindən bəhrələnməsi bir sıra sosial-iqtisadi problemlərin həllinə imkan verir. Ona görə də hazırkı şəraitdə Azərbaycanın dövlət siyasətinin əsas istiqaməti ölkəmizin dünya təsərrüfat sisteminə inteqrasiyası və beynəlxalq əmək bolgusunun üstünlüklərindən milli iqtisadiyyatın sürətli inkişafı üçün istifadə etməkdən ibarətdir.

Son illərdə Azərbaycanda ABŞ, Türkiyə, Rusiya, Çin, Almaniya, İngiltərə, İtaliya, İran və s. ölkələrin müvafiq şirkət və firmaları ilə birlikdə onlarca müştərək müəssisə yaradılmışdır. Həmin müəssisələr respublika iqtisadiyyatının strukturca müasir şəkildə yenidən qurulmasında mühüm rol oynayır.

Beynəlxalq əmək bolgusunda səmərəli iştirak etmək üçün müəyyən sahələrdə «nisbi üstünlüyə» malik olmaq mütləq şərt deyildir. Lakin ümumi inkişaf səviyyəsi hələ zəif olan ölkələr üçün əlverişli imkandır. Azərbaycan da bu cür imkanlara malik olan ölkədir. Ölkəmizin təbii sərvətləri, iqlim şəraiti korbəhidrogen ehtiyatları, bir sıra sahələr üzrə ixtisaslı kadrları imkan verir ki, keyfiyyətli məhsul istehsal etməklə dünya bazarına çıxıb bilsin. Məsələn, Yaponiya bu cür rəqabət qabiliyyətli məhsulları ixrac etməklə nəinki idxal etməli olduğu enerji daşıyıcıların və qida məhsullarının dəyərini ödəmək imkanını qazanır, həmçinin özünün ticarət balansında nisbət saldonu təmin edir.

Müasir şəraitdə beynəlxalq əmək bolgusu şəraitində müstəqil Azərbaycanın yerinin müəyyən edilməsində tarixi keçmişin təcrübəsi, ölkənin resurs potensialı, geosiyasi vəziyyət və s. əsas götürülür. Məhz bu baxımdan Azərbaycanın beynəlxalq əmək bolgusundakı iştirakı strategiyasının hazırlanması yeni tipli milli iqtisadiyyat strukturunun qurulması prosesi ilə paralel aparılmışdır. Əks təqdirdə bu proseslər bir-birinə mane olar və iqtisadiyyatda mütləq dəyişikliklərin rolunu xeyli dərəcədə zəiflədə bilər.

Qeyd etmək lazımdır ki, dünya dövlətləri ilə sərbəst ikitərəfli əlaqə, beynəlxalq iqtisadi inteqrasiya prosesinin sürətlənməsi və dünya bazarı ilə qarşılıqlı əlaqələrin genişlənməsi üçün geniş imkanlar açılmışdır. Respublika iqtisadiyyatının ümumi dünya təsərrüfat sistemi ilə çoxşaxəli və intensiv inteqrasiyasındakı uğurlar xeyli dərəcədə xarici ticarət əlaqələri

285

ilə bağlıdır. Bu sahədə xarici ticarətin və valyuta

tənzimlənməsinin liberallaşması mühüm addım olmuşdur. Ölkəmiz hal-hazırda beynəlxalq iqtisadi təşkilatların üzvüdür. MDB cərcivəsində sərbəst ticarət zonasının yaradılması haqqında sazişə qoşulub, bir çox dövlətlərlə ikitərəfli iqtisadi əlaqələr qurub. 1997-ci ilin iyun ayında Azərbaycan hökuməti ümum dünya ticarət təşkilatına müşahidəçi kimi qəbul edilmişdir. Ticarət və iqtisadiyyat sahəsində əməkdaşlıq haqqında 15-dən çox dövlətlərlə ikitərəfli sazişlər imzalanmışdır. Azərbaycan Respublikasının 1998-ci ildə 103 ölkə ilə ticarət əlaqələri olduğu halda, 1999-cu ildə bu ölkələrin sayı 121-ə çatmışdır. MDB üzvu olmayan dövlətlərin xarici ticarətindəki payı getdikcə artaraq 72,7 faiz olmuşdur. 2000-ci ildə xarici ticarət dövriyyəsinin 2068,7 mln. dolları və ya 80,7 faizi uzaq xarici dövlətlərin payına düşür. Onların arasında Fransa, Türkiyə, İsrail, İsveçrə, Almaniya, İran və digər dövlətlər var.

Azərbaycanda beynəlxalq nüfuza malik olan transmilli neft şirkətinin yaradılması xarici iqtisadi əlaqələrin genişlənməsində mühüm hadisədir. Artıq bununla bağlı olaraq ixrac strukturunun, yəni ixrac-idxal kommersiya bankları qurşağının ayrı-ayrı dünya ölkələrinin istiqamətlənən maliyyə-sənaye inteqrasiya və sığorta şirkətlərinin yaradılması imkanları genişlənir.

Respublikada həyata keçirilən islahatlar nəticəsində xarici iqtisadi fəaliyyət daha da liberallaşdırılır, müqavilələrin bağlanması və qeydiyyatı sadələşir, valyutanın konvensiyası sahəsində məhdudiyyətlər aradan qaldırılır, həmcinin fiziki şəxslər Bakı banklararası valyuta birjaları vasitəsilə valyutayı konvertasiya etmək imkanı əldə edirlər. Respublikamız Avropa Birliyinin TƏSİS, TRƏSƏCƏ BMT-nin inkişaf proqramları Dünya bankı və Beynəlxalq valyuta Fondu ilə sıx əməkdaşlıq edir. Bütün bu əməkdaşlıq məsələləri məhz möhtərəm prezidentimizin məqsədyonlu siyasət nəticəsində mümkün olmuşdur.

Azərbaycan iqtisadiyyatına qoyulan uzunmüddətli birbaşa investisiyalar beynəlxalq iqtisadi əlaqələr sistemində getdikcə daha mühüm rol oynayır. Hazırda respublikamızda xaricilər tərəfindən və onların iştirakı ilə yaradılan 551-dən çox şirkət fəaliyyət göstərir. Xarici inteqrasiyalı şirkətlərin 21,4 faizi sənaye sahəsində yaradılıb.

286

Son illərdə iqtisadiyyatın qeyri-neft sektoruna investisiyalar qoyuluşunun həcmi artmışdır. Belə ki, 1999-2000-ci illər də xarici investisiyaların 65 faizi qeyri-neft sektoruna qoyulmuşdur. Dünya Bankının hesabatına əsasən Azərbaycan Mərkəzi və Şərqi Avropanın 26 ölkəsi arasında qoyuluşuna görə 5-ci yerdədir. Bakı şəhər Xarici Əlaqələr və İnvestisiya Proqramları

Departamentinin məlumatında Azərbaycana qoyulmuş investisiyaların ümumi həcmnin 3,965 mlrd. dollar təşkil etdiyi bildirilir. Hazırda ölkəyə, xüsusən Bakı şəhərinin infrastrukturuna qoyulan investisiyaların həcmi durmadan artır. Cənab Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi xarici iqtisadi fəaliyyətin strategiyası respublikanın ixrac potensialının artması, idxalın səmərəliləşdirilməsi və texnoloji avadanlıqlar və lisenziyaların alınması istiqamətləndirilməsi, istehsal edilən məhsulun beynəlxalq standartlara cavab verməsi məsələlərin həllinə yönəlmişdir. Bu strategiya uğurla həyata keçirilir və ölkəmizin dünya təsərrüfat sisteminə inteqrasiyasına geniş yol açılır.

«Respublika» qəzeti

№123 (1459) 1 iyun 2002-ci il

287

Butun parametrlər üzrə Azərbaycan üçün yüksəliş və nailiyyətlər ili

Möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə dövlət müstəqilliyimizin təmin edilməsi və bazar münasibətlərinin inkişafı etdirilməsi sahəsində aparılan iqtisadi islahatlar Azərbaycanın iqtisadiyyatının inkişafı və dünya təsərrüfat sisteminə daha sıx inteqrasiya olunması üçün əlverişli şərait yaratmışdır. Məhz belə bir şəraitdə milli iqtisadiyyatın formalaşması və ölkənin dünya bazarında yerinin müəyyən edilməsi, onun mövqeyinin perspektiv dövr üçün möhkəmləndirilməsi dövlətin siyasi-iqtisadi fəaliyyətinin prioritet istiqamətlərindən birinə cəvrilmişdir. Azərbaycan iqtisadi və siyasi müstəqillik əldə etdikdən sonra dünya dövlətləri ilə sərbəst əməkdaşlıq etmək imkanı əldə etmişdir.

Möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin müəyyən etdiyi iqtisadi siyasət strategiyasının başlıca istiqamətlərini «sabitləşdirmə, islahatlaşdırma, dünya iqtisadi inteqrasiyasına qoşulma, sosial-iqtisadi inkişaf və xalqın rifahının yüksəldilməsi» və s. təşkil edir.

Bazar münasibətlərinə keçid dövründə respublikamızda baş verən iqtisadi dəyişikliklərin, gətirdikə daha da sürətləndirən islahatların aparılmasına və ictimai siyasi münasibətlərin formalaşmasında Heydər Əliyevin xüsusi rolu vardır. Belə ki, möhtərəm prezidentimiz müxtəlif mulkiyyət novlərinə əsaslanan, bazar iqtisadiyyatına keçidi nəzərdə tutan, iqtisadi münasibətlərdə inhisarcılığa və haqsız rəqabətə yol verilməməsi, azad sahibkarlığa hüquqi təminatın yaradılması, dünya təsərrüfat sisteminə inteqrasiyasının güclənməsi və s. iqtisadi inkişaf məsələlərinə daim diqqət yetirir. Bu baxımdan möhtərəm Heydər Əliyevin «İqtisadiyyatı güclü olan ölkə hər

şeyə qadirdir» fikrinin dərin əsası vardır.

Son illərdə mohtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə aparılan iqtisadi islahatların nəticəsində respublika iqtisadiyyatında əsaslı dəyişikliklər baş verdi. Belə ki, 1996-2002-ci illərdə Umumi daxili məhsul uzrə artım 55 288

faiz təşkil etmişdir. Sənaye məhsulu təxminən 20 faiz, kənd təsərrufatı məhsulu uzrə, 40 faiz artım olub, əmtəə dövriyyəsi isə 2 dəfə artıbdir. Otən il isə bu göstərici daha da artıbdir.

Tərəvəz istehsalı 2,1 dəfə artmış, 880 min ton olmuşdur.

Bostan məhsulları 6,9 dəfə, meyvə-giləmeyvə 1,5 dəfə artmışdır. Əsas ərzaq məhsulları olan ət istehsalı 40 faiz, sud istehsalı isə 1,3 dəfə artmışdır. Butun bunlar onu göstərir ki, son illərdə respublikanın kənd təsərrufatında nə qədər boyuk nailiyyətlər əldə edilmişdir. Heyvandarlıq məhsullarının həcmi 1996-cı ildən başlayaraq ildə orta hesabla 4-5 faiz artmışdır. Respublikada indi qaramalın sayı 2 milyonu kecibdir və onun tərkibində məhsuldar heyvanların, yəni inəkləri xüsusi cəkisi demək olar ki, 50 faiz təşkil edir.

Mohtərəm prezidentimiz göstərir ki, «Bizim iqtisadi siyasətimizin əsas istiqamətlərindən biri investisiya qoyuluşudur. Həm xarici investisiya, həm də, daxili imkanlardan investisiya qoyuluşudur. 1995-2000-ci illərdə iqtisadiyyata 37 trilyon manatdan cox, yəni 9 milyard dollar investisiya qoyulmuşdur 27 trilyon manatı və ya 6 milyard dollardan coxu, yəni 70 faizi xarici investisiyanın, qalanı isə daxili investisiyanən payına düşür».

Son beş ildə olkəmizin iqtisadi həyatında ən muhum cəhət iqtisadiyyata investisiya qoyuluşunun durmadan artmasıdır. Kapital qoyuluşunun artmasında olkəmizdə xarici investisiya axını həlledici rol oynayır. Olkəmizə xarici investisiya axınında Mohtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə 1994-cu ildə imzalanmış «Əsrin muqaviləsi» muhum rol oynamışdır. Bu muqavilənin uğurla reallaşdırılması əcnəbi iş adamlarında olkəsizdə əlverişli investisiya muhitinin movcudluğuna inam yaratdı. Bunun nəticəsində xarici şirkətlərlə umumi məbləği 60 milyard ABŞ dolları olan 21 neft muqaviləsi imzalandı.

Mutəxəssislərin hesablamalarına əsasən, Azərbaycanda neft ehtiyatlarının umumi həcmi təxminən 8 milyard ton təşkil edir. 2007-2008-ci illərdə illik neft hasilatının 50 milyon tondan cox olacağı gozlənilir. Başqa bir proqnoza gorə isə yaxın 10 ildə respublikamızda illik neft hasilatının 80-100 milyon tona catacağı və bunun 80-100 ilə kimi davam edəcəyi

bildirilir. Beləliklə, bütün bu hesablamalar ölkəmizin göstərilən dövrdə dünyada ən uzunmüddətli neft hasil edən 15 əsas ölkədən birinə çevriləcəyinə əsas verir.

«Azəri», «Cıraq» və «Gunəşli» yataqları məhsuldarlığına görə dünyanın ən zəngin neft yataqlarından sayılır. Bu yataqların işlənməyə cəlb edilməsi və burada neft hasilatına başlanılması Xəzərin Azərbaycan sektorunda kifayət qədər neft və qaz ehtiyatlarının olmasını subut edir.

Neft tarixən Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafında böyük rol oynamışdır. Azərbaycan neftinin hələ keçmiş ittifaq sənayesinin inkişafında əvəzedilməz xidmətləri olmuşdur və o dövrdə respublikamız ən böyük neft rayonlarından biri kimi tanınırdı. Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra onun güclü dövlət kimi formalaşmasında neft sənayesinin rolu daha da artmışdır.

Ölkəmizdə neft sənayesində aparılan iqtisadi islahatların həyata keçirilməsində Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətinin birinci vitse-prezidenti, Milli Olimpiya Komitəsinin sədri, Millət vəkili, YAP-ın sədrinin birinci müavini İlham Əliyevin əməyini xüsusi ilə qeyd etmək lazımdır. Belə ki, o, Milli Məclisin nümayəndə heyətinin rəhbəri kimi, beynəlxalq təşkilatlarda Azərbaycanı ləyaqətlə təmsil edir. Dünya dövlətləri artıq Azərbaycanı dəstəkləyir və maraq göstərirlər. İlham Əliyevin xalq arasında gündən-günə artan nüfuzu artıq yekun bir siyasətcinin böyük perspektivlərindən xəbər verir.

«Əsrin müqaviləsi» cərcivəsində 30 il ərzində 504 milyon ton neftin çıxarılacağı nəzərdə tutulub ki, bunun da 244 milyon tonu mənfəət kimi ölkəmizə catacaq, 188 milyon tonu kapital qoyuluşuna və istismar xərclərinə sərf olunacaq, qalaq 72 milyon tonu isə gəlir şəklində xarici şirkətlərə catacaq. Ölkəmiz ucun əhəmiyyətli olan muhum məsələlərdən biri də odur ki, bu müddətdə çıxarılan qazın hamısı təmənnasız olaraq respublikamıza veriləcək. Azərbaycanın pul gəlirləri isə təqribən 33 milyard dollar məbləğində olacaq.

Möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin 24 dekabr 1999-cu il tarixli fərmanına əsasən yaradılmış Neft Fondunda toplanan vəsaitin məbləği indi milyon dollarla ölçülür.

290

Gələcəkdə isə fonda hər il 150 milyon dollar əlavə vəsait daxil olacağı gözlənilir.

Azərbaycanda neft strategiyasının reallaşmasında və Neft Fondunun yaradılmasında İlham Əliyevin böyük xidmətləri var. Belə bir məsələni qeyd etmək lazımdır ki, bu fondan ilk vəsait qacqın və məcburi kockunların yaşayış səviyyəsinin yaxşılaşdırılması və onlara mənzil tikintisi ucun istifadə

edilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, neftdən gələn gəlirlər nəticəsində ARDNŞ-in budcəyə odədiyi vergilərin də həcmi durmadan artır. Belə ki, əgər ARDNŞ 1998-ci ildə budcəyə 650 milyard manat vergi odəmişdisə, 1999-cu ildə bu rəqəma 1 trilyon 300 milyon manata catmışdır.

Investisiya siyasətinin huquqi təminatının yaxşılaşdırılması məsələ də daima mohtərəm prezidentimizin diqqət mərkəzindədir. Bu baxımdan «Xarici investisiyanın qorunması haqqında», «Investisiya fəaliyyəti haqqında», «Səhmdar cəmiyyətləri haqqında», «Qiymətli kağızlar haqqında» və s. qanunlar diqqəti cəlb edir. Həmin qanunlar xarici investorların respublikamıza gəlmələrinə, burada səmərəli, maneəsiz fəaliyyət göstərmələrinə, onların huquqlarının hərtərəfli qorunmasına təm təminat verir.

Son dövrdə investisiyalar əsasən Bakı şəhərinin su təchizatının yaxşılaşdırılmasına, qaz sisteminin reabilitasiyasına, kənd təsərrufatı sahəsində numunəvi fermer təsərruflarının yaradılmasına, Mil-Muğan kollektorunun rekonstruksiyasına, Ələt-Qazıməmməd yolunun tikintisinə yönəldilmişdir. Bu sıraya Binə hava limanının inşasını və onun elektrik sisteminin yenidən qurulmasını, «Şimal» və yenikənd su elektrik stansiyalarının qurulmasını, habelə coxlu sayda mehmanxanaların, ticarət mərkəzlərinin, yaşayış evlərinin və s. tikintisini əlavə etsək, onda xarici investorların iqtisadiyyatımızın muxtəlif sahələrində səmərəli, işguzar fəaliyyətləri aydın nəzərə carpar.

Olkədə mohtərəm prezidentimiz tərəfindən həyata keçirilən xarici iqtisadi siyasət strategiyasında xarici ticarət əlaqələrinə xüsusi əhəmiyyət verilir. Dünya bazarında əlverişli mövqe tutmaq ucun xarici ticarət əlaqələrinin yeni təşkilatı keyfiyyət mərhələsinin – dünya bazarının unifikasiya olunmuş

291

oyun qaydaları əsasında qutbləşməsi, Transmilli korporasiyaların daxili ticarətinin ustunluk qazanması, «təmiz» vasitəci ticarətin kəskin azalması, məhsul və kapital bazarlarının qarşılıqlı qovuşulmasının güclənməsi və s. kimi tələbləri Azərbaycanın xarici ticarət strategiyasının əsasını təşkil edir.

Son dövrdə mohtərəm prezidentimizin Heydər Əliyev tərəfindən idarəetmə sahəsində aparılan struktur dəyişiklikləri də bəhrəsini verib. Belə ki, olkəmizin son beşillikdə dövlət quruculuğu sahəsində əldə etdiyi uğurlara əsaslanaraq yeni iqtisadi sistemin prinsipləri, mustəqil dövlətimizin qloballaşan dünya inteqrasiyasının bugunku reallıqları, milli iqtisadiyyatımızın inkişaf meylləri xüsusi sektorun inkişafı,

iqtisadiyyatın liberallaşdırılmasının miqyası, huquqi dövlət quruculuğunun tələbləri nəzərə alınaraq dövlət idarəetmə aparatı yenidən təşkil edilmişdir. Bu isə bazar iqtisadiyyatına keçidin tələbi və dövlət siyasətinin xarakterindən irəli gəlmişdir.

Mohtərəm prezidentimiz göstərir ki, «Bizim dövlətimizin siyasəti iqtisadiyyatı inkişaf etdirməklə yanaşı, birinci növbədə sosial problemləri həll etməkdən ibarətdir». 1996-2001-ci illərdə işləyənlərin orta aylıq əmək haqqı 4,3 dəfə, pensiyaların orta aylıq məbləği 4 dəfə artmışdır. İndi bir işçinin normal əmək haqqı 257 min manatdır. Bu da 55 ABŞ dolları təşkil edir. Amma 5-6 il bundan əvvəl bu rəqəm heç 10 ABŞ dolları da təşkil etmirdi».

Respublikada əhalinin sosial-mudafiəsi mohtərəm prezidentimiz cənab Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən iqtisadi siyasətin öncül istiqamətlərindən biri kimi dövlətin daim diqqət mərkəzindədir. Son illər əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi, əmək haqlarının və pensiyaların habelə aztəminatlı ailələrə verilən muavinətlərin artırılması sahəsində bir sıra mühüm tədbirlər həyata keçirilmiş, onların həyat səviyyələrinin yaxşılaşdırılması istiqamətində ciddi addımlar atılmışdır. Butun bu tədbirlərin nəticəsi kimi 1995-2000-ci illərdə işləyənlərin orta nominal əmək haqqı 3 dəfə, orta aylıq pensiyanın məbləği 4 dəfə artmışdır.

292

Artıq Azərbaycan Respublikası prezidentinin 2001-ci il 17 iyul tarixli sərəncamı ilə «Azərbaycan Respublikasında pensiya islahatının konsepsiyası» təsdiq edilmişdir.

Mohtərəm prezidentimiz dövlət budcəsinin tənzimlənməsi məsələsinə də daim diqqət yetirir. Belə ki, iqtisadiyyatın son göstəriciləri dövlətin budcəsindədir. 1993-1994-cu illərdə dövlət budcəsinin kəsiri 7-10 faizə bərabər idisə, hazırda bu göstərici 1-1,2 faiz təşkil edir. 1994-2000-ci illərdə dövlət budcəsinin gəlirləri 13 dəfə artmışdır. Dövlət budcəsinin ümumi məbləği 277 milyard manatdan 3,6 trilyon manata çatmışdır. Həzırda respublikanın budcəsi 900 milyon ABŞ dolları təşkil edir.

Mohtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin müəyyən etdiyi iqtisadi siyasətin ali məqsədi ölkə iqtisadiyyatının güclənməsindən, əhalinin güzəranının daha da yaxşılaşmasından ibarətidir. Bu gün ölkədə donmədən həyata keçirilən iqtisadi islahatlar isə daha uğurlu perspektivlərdən xəbər verir.

**«Acıq söz» qəzeti,
19 iyul 2002-ci il**

Qloballaşma haqqında dəyirmi masa

Natiqlərin fikirləri ilə razıyam. Onu da əlavə edim ki, dünya siyasəti və iqtisadiyyatının qloballaşması dünya birliyinin inkişafında yeni meyli əks etdirir. Bu meyl soyuq muharibənin qurtarmasından sonra qutbləşməni əvəz edərək, yeni geosiyasi düzümün bir amili kimi nəzərə cəpır. Bəs bu meylin mahiyyəti nədən bıarətdır? Qeyd emək lazımdır ki, qloballaşma mahiyyəti etibarilə olkələrin və dünya regionlarının qarşılıqlı iqtisadi və siyasi asılılığının o səviyyəsini əks etdirir ki, bu zaman vahid dünya huququ mustəvisinin, siyasi və iqtisadi idarəetmənin dünya qurumlarının yaradılması haqqında məsələnin qaldırılması mümkün və labud olsun. Qloballaşma şəraitində sosial-iqtisadi münasibətlər və təsisatlar zaman və məkan daxilində dərinləşir, yeni məzmun kəsb etməyə başlayır. Bu o deməkdir ki, sosial, iqtisadi, siyasi, mədəni münasibətlər artıq umumdunya xarakteri daşımağa başlayır.

Qloballaşmanı şərtləndirən birinci amil dünya olkə və regionlarının qarşılıqlı asılılığının araşdırılmasıdır.

Digər amil ozunu informasiya inqilabının baş verməsində, dünya telerabitə və rəqəmli elektron şəbəkələrinin yüksək inkişaf səviyyəsinə qədəm qoymasında göstərir. Ucuncusu isə dünya olkələrinin oz təhlukəsizliyini təklildə təmin etmək iqtidarında olmamasıdır.

Qloballaşmanı şərtləndərin başqa bir amil beynəlxalq təsisatlarının milli dövlətlərin həyatında oynadığı rolun və onlara təsirinin artmasıdır. Beynəlxalq Valyuta Fondu, Dünya Bankı, Umumdunya Ticarət Təşkilatı və sair bu kimi təsisatlar artıq oz movqeyini daha cəsərtlə yeridə bilir. Eyni zamanda, ucuncu dünya olkələrinin borc bohranına duşməsi onların bu təşkilatlardan asılılığını daha da artırır.

Gorunduyu kimi, qloballaşma cox murəkkəb və ziddiyyətli prosesdir. Ona görə də onun yalnız dörd amilinin təsiri altında getməsini göstərmək duzgun olmazdı. Odur ki, qloballaşma coxamilli prosesdir və o, ictimai həyatın butun sahələrini əhatə etdiyindən, onu şərtləndirən butun amillərin

bir dəyirmi stol cərcivəsində muzakirə olunması qeyrimümkündür.

Artıq danılmaz faktdır ki, beynəlxalq maliyyə sistemi sərbəst bir sistemə cevrilmişdir. Ona başqa sozlə, hətta beynəlxalq maliyyə iqtisadiyyatı da deyilməyə başlanılıb. Bu onunla əlaqədardır ki, dünya iqtisadiyyatının qloballaşması istər-istəməz milli maliyyə bazarlarının qloballaşmasına gətirib çıxarmışdır. Belə ki, qloballaşma müxtəlif olkələrdə valyuta

məzənnəsi, faiz dərəcələri və səhmlərin kotirovkaları arasındakı qarşılıqlı asılılığı artır. Otən əsrin sonlarında Asiyada baş vermiş maliyyə böhranının dünya iqtisadiyyatına göstərdiyi fəsadların hamımız şahidiyik. Bu fakt bir daha subut edir ki, dünya iqtisadiyyatı beynəlxalq maliyyə sistemində baş verən dəyişikliklərə, böhranlı vəziyyətlərə son dərəcə həssasdır.

Qeyd etmək lazımdır ki. Beynəlxalq maliyyə təşkilatları sisteminin əsasını Beynəlxalq Valyuta Fondu, Dünya Bankı qrupu təşkil edir. Bu təşkilatların təkliflərinin tövsiyə xarakteri daşmasına baxmayaraq, onlardan kredit almaq istəyən ölkə bu təklifləri tələb kimi yerinə yetirməlidir. Məsələn, Dünya Bankının əsas vəzifəsi yoxsulluq və geriliklə mübarizə aparmaq, inkişaf etməkdə olan ölkələrdə və keçid iqtisadiyyatı ölkələrində bazar iqtisadiyyatının və iqtisadi artımın stimullaşdırılmasıdır. Beynəlxalq Valyuta Fondunun əsas vəzifəsi isə üzv ölkələrin valyuta-kredit münasibətlərinin tənzimlənməsi, tədiyə balansının kəsiri ilə şərtlənmiş valyuta cətinliklərinin aradan qaldırılması üçün maliyyə yardımının göstərilməsidir. Bu fond dünya valyuta sisteminin institusional əsasını təşkil edir. Ancaq göstərmək lazımdır ki, bu təşkilatların fəaliyyətinə münasibət heç də birmənalı deyil. Bir sıra iqtisadçılar hesab edirlər ki, bu təşkilatlar hələ heç bir ölkəni inkişaf yoluna qoya bilməyib. Onların fikrincə, ölkələrin borc dairəsinə düşməsindən başqa bu təşkilatlar heç bir iş görməyib. Arqument kimi isə Latın Amerikasının ölkələrini misal çəkirlər. Digər mövqedən çıxış edənlər bildirirlər ki, BVF və DB dünya iqtisadiyyatının bir tam kimi və onun ayrı-ayrı hissələrinin ayrılıqda qarşılıqlı inkişafı üçün çox vacib və ləziz qurumlardır.

295

«İqtisadiyyat» qəzeti,

12-19 iyul 2002-ci il

296

Qloballaşma haqqında dəyirmi masa

Qloballaşma meyllərinin artması bazar qüvvələrinin dövlətin əlindən çıxmasına aparır. Bu o deməkdir ki, dövlət əlində olan iqtisadi tənzimləmə vasitələrinin məhdudlaşması ilə qarşılaşır. Belə ki, qloballaşma şəraitində milli iqtisadiyyatın xarici amillərdən asılılığı artır. Bəzən isə daxili amilləri xarici amillərdən ayırmaq çox cətin olur. Eyni zamanda iqtisadiyyatın acıqlıq dərəcəsi artdıqca milli iqtisadiyyatların idxal asılılığı artmağa başlayır, mövcud iqtisadi struktur dəyişikliklərə uğrayır. Bu isə müəyyən mənada milli suverenliklərin məhdudlaşmasına səbəb olur. Milli hokumətlər öz iqtisadiyyatlarını əlahiddə şəkildə

tənzimləməkdə cətinlik cəkirlər. Nəticədə onlar fəvqəlmilli və dövlətlərarası təşkilatlar yaratmaq məcburiyyətində qalırlar. Bu isə milli suverenliyi özündə daşıyan bir sıra vəzifə və hüquqların bu təşkilatlara verilməsi ilə müşahidə olunur. Ancaq bununla belə, qloballaşma obyektiv proses olduğundan milli iqtisadiyyatlar ondan kənarda qala bilməz. Ona görə də, qloballaşmaya daha konstruktiv yanaşmaq, bu prosesin qarşılıqlı fayda əsasında daha səmərəli idarə edilməsi üçün mexanizmlər yaratmaq ölkənin milli maraqlarını müəyyənləşdirmək və qloballaşma prosesində özünün yerini dərk etmək lazımdır. Öz iqtisadiyyatlarını qərb modelinə uyğun qurmağa çalışan ucuncu dünya və keçid iqtisadiyyatı ölkələri iqtisadi münasibətlərdən öncə daha tex mədəni əlaqələrə yiyələnir. Çünki bildiyimiz kimi, iqtisadi islahatlar çox mürəkkəb və uzunmüddətli prosesdir. Mədəni əlaqələr isə daha tez qurulan və bərqərar olan münasibətlərdir. Butun bunların nəticəsində də yaşı minilliklərlə ölçülən sivilizasiyalara onlara nisbətən çox cavan mədəniyyətlər qalib gəlməyə başlayır. Qərb həyat tərzini geniş vüsət almağa başlayır. Fikrimizcə, öz milli mədəni dəyərlərini saxlamaq istəyən bütün ölkələr, millətlər, xalqlar bunların hamısını nəzərə almalıdırlar.

«İqtisadiyyat» qəzeti

26 iyul-1 avqust 2002-ci il

297

Yeni neft strategiyasının reallıqları

Respublikamızda keçid dövrünün tələblərinə uyğun inkişaf edən əsas sahələrdən biri neft-qaz sənayesidir. Neft-qaz sənayesi milli iqtisadiyyatın prioritet sahəsi olmaqla xarici investorların diqqətini daha çox cəlb edən sahədir. Dünyanın ən qədim neft rayonlarından biri kimi Azərbaycanın uzun müddətli hasilat tarixinə, zəngin təcrübəyə əsaslanan sənaye infrastrukturuna malik olması və nəhayət, burada yeni nəhəng karbohidrogen ehtiyatlarının aşkarlanması xarici investorların diqqətini bu regiona daha da cəlb etdi.

Möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin uzaqgörən siyasəti sayəsində Azərbaycan xalqının ictimai-siyasi və iqtisadi həyatında çox mühüm hadisə baş verdi.

Möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyev cənablarının rəhbərliyi ilə dünyanın aparıcı dövlətlərinin iri şirkətləri Xəzər neftinin çıxarılması və dünya bazarına nəqlinə dair «Əsrin müqaviləsi»ni imzaladılar. Bu günədək həmin müqavilə üzrə 10 milyon tondan çox neft hasil edilmiş, Azərbaycanın aparıcı neft şirkətləri ilə imzaladığı müqavilələrin sayı iyirmi birə çatmışdır. «Əsrin müqaviləsi» Azərbaycanın dövlət mustəqilliyini, xalqın öz taleyinin sahibi olduğunu, özünə aid

məsələləri mustəqil həll etdiyini göstərməklə yanaşı, ölkəmizin dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyasında da mühüm və həlledici rol oynamışdır.

Azərbaycan neft ehtiyatlarının birgə işlənməsi üçün respublikamıza dünyanın bir çox dövlətlərindən xarici şirkətlərin dəvət olunması, müqavilələrin bağlanması və onların fəaliyyəti üçün əlverişli şəraitin yaradılması neft strategiyasının siyasi istiqamətinin reallaşması üçün zəmin yaratmışdır.

Azərbaycanda həyata keçirilən neft siyasəti ölkəmizdə xarici sər mayələr ilə yanaşı müasir texnologiyaların, iş təcrübələrinin, yeni idarəcilik qaydalarının, iqtisadi münasibətlərin də xil olması üçün də şərait yaradıb.

Respublika iqtisadiyyatının umum dünya təsərrüfatı ilə çox şaxəli və intensiv inteqrasiyası mustəqil Azərbaycan

298

Respublika sının rəsmi dövlət siyasətinin aparıcı istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir.

Mohitərəm pezidentimiz Heydər Əliyev cənablarının aparmış olduğu dövlət siyasəti neft-qaz sahəsi ilə yanaşı, xarici ticarət, investisiya, tədiyə balans, humanitar və s. sahələrdə də uğurla həyata keçir. Belə ki, bazar iqtisadiyyatına keçidlə əlaqədar olaraq respublikamızda milli iqtisadiyyatın formalaşması və inkişafı yalnız daxili imkanlarla deyil, xeyli dərəcədə xarici amillərlə beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin bütün formaların dan geniş səmərəli şəkildə istifadəsi ilə bağlıdır.

Bu gün Azərbaycan neftinin müştərək mənimsənilməsi üzrə 21 irimiqyaslı konsorsium tərəfindən beynəlxalq kontraktın bağlanması respublikanın ictimai-siyasi, iqtisadi həyatında son dərəcə əlamət hadisədir. Bu kontraktların reallaşması üçün 50-60 milyard ABŞ dolları həcmində sərmayə qoyuluşlarının artıq 10-15%-i təyinat obyektinə cəlb edilmişdir. «Cıraq» platformasından hasil edilən neftin miqdarı köhnə yataqlardakı müvafiq istehsal həcminə yüksəlmiş, «Şahdəniz» yatağından qazın sahəyə gətirilməsi təmin olunmuş, Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft, Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz kəmərlərinin inşası artıq reallığa çevrilmiş, yeni regional infrastrukturun modernləşdirilməsinə başlanılmışdır.

Butun bu hadisələr respublika prezidenti mohitərəm Heydər Əliyev cənablarının adı ilə bağlı olaraq onun uğurla həyata keçirdiyi neft strategiyasının mühüm tərkib hissəsini təşkil edir.

Azərbaycanın iqtisadi inkişafı, global strukturlara inteqrasiyasının genişlənməsi, dünyəvi dəyərlərə əsaslanan

mohkəm, sivil bir dövlətə çevrilməsində insan amili ilə yanaşı, güclü amil lərdən biri kimi neft-qaz resurslarının mövcudluğunu və onun istismar edilməsini göstərən məkə vacibdir. Hazırda bu sər vət lərdən daha səmərəli istifadə ümumi milli inkişaf strategiyasının ən mühüm prioritetlərindən birini təşkil edir.

Azərbaycanın iqtisadiyyatında, mədəni inkişafında, əhalinin sosial-mədəni rifahın yaxşılaşdırılmasında neft-qaz ehtiyatları başlıca amillərindən biri kimi təzahür edir.

299

Son iki əsrdə neft-qaz ehtiyatları Azərbaycanın iqtisadi həyatında mühüm mərhələni formalaşdıraraq, həm də milli dəyərlərdə öz əksini tapmışdır. Ölkəmizin malik olduğu təbii sərvətlərin ən geniş əhatəli hissəsini təşkil edən neft-qaz resursları üzərində qurulan sənaye indi də, iqtisadiyyatımızın aparıcı sahəsi olaraq özünü göstərir. Yanacaq-enerji kompleksinin 2/3 hissəsini özündə birləşdirən neft-qaz sənayesi həm də, respublikanın sosial-iqtisadi inkişafının mühüm daşıyıcı kimi iqtisadi dirçəlişi stimullaşdıran mühüm sahədir.

Qeyd etmək lazımdır ki, neft-qaz sənayesi milli və iqtisadi təhlükəsizliyin əsas başlıca komponenti kimi çıxış edir. Ölkə büdcəsinin 60-70%-i onun vəsaiti hesabına formalaşır.

Əlli il əvvəl planetdə neft hasilatı illik 500 milyon ton həddində olanda dünya ehtiyatları 20 milyard ton hesab edilirdi və yaxın 20-25 il ərzində ehtiyatların tükənməyi ehtimal olunurdu. Lakin yeni perspektivli nəhəng yataqların kəşfi belə proqnozları alt-üst edir.

Aparılmış tədqiqatlar göstərir ki, ərazi və şəfəddə potensial neft ehtiyatlarının 40-50%-i, təbii qazın 80%-i bu gün hələ kəşf edilməmiş qalır.

Geoloji tədqiqatlarda belə bir aşkar müəyyənlik var ki, respublika ərazisinin 12-14%-i, neft-qaz yataqlarının mövcudluğu baxımından kifayət qədər öyrənilməmişdir və burada perspektiv neft-qazlıq baxımından tam qiymətləndirilməmiş müxtəlif kateqoriyalı ehtiyatların olduğu güman edilir.

Azərbaycan nefti dünya bazarında Markser novunə görə, yüksək keyfiyyətli təbii xammal kimi qəbul edilir. Xəzərdə hasilatda sürətlənən meyillər respublikanın neftqaz potensialına yeniliklər gətirir. Hazırda Xəzərin Azərbaycan sektorunda karbohidrogen ehtiyatlarının ümumi həcmi 6-8 milyard ton neftə bərabər olması daha çox səslənmək dədir. Quru sahələrində də proqnoz ehtiyatları 1

milyard ton həcmində ehtimal edilir. Umumilikdə ölkənin karbohidrogen ehtiyatları orta hesabla 8 milyard ton neftə ekvivalent tutulur. Bu, indi ki əhali sayında bir nəfər üçün 300

1000 tona yaxındır. Digər tərəfdən bu göstərici ayrı-ayrılıqda dünya nın inkişaf etmiş 7 sənaye dövlətlərindən xeyli yüksəkdir.

Ölkədə quru sahələrində neft hasilatını artırmaq üçün xeyli ehtiyat imkanları mövcuddur.

Respublika axtarış qazması nın geofizi ki usulları ilə müəy yən edilmiş 32 strukturunda 140 milyon tondan çox neft ehtiyatı vardır. Bununla belə perspektivli sahələrdə 337,3 milyon ton neftin olduğu təsdiqini almışdır. Qaz ehtiyatlarının isə ümumi potensialı 31 milyard kubmetr təşkil edir. Daha nikbin proqnozlara görə, quru sahələrinin ümumi karbohidrogen potensialı qeyd olunduğu kimi 1 milyard ton neftə ekvivalent ehtimal edilir. Hazırkı mərhələdə quru ərazilərində axtarış-kəşfiyyat işləri Quba-Xəzəryanı, Cənub-Hazrat, Zeyvə, Şurabad, Aşağı Kur, Pirsəhhət, Yevlax-Ağcəbədi cökəkliyində, Şimali Nəftalan sahələrində aparılır. Abşeron NQR-nun Zirə yatağında qazma işlərinin intensifikasiyası da planlaşdırılmışdır.

Respublikamızda uğurla həyata keçirilən neft strategiyası xarici sərmayələrin guman edilən məbləğinin 50 milyard dollara çatacağından xəbər verir.

Artıq indiyədək neft-qaz hasilatına təqribən 5 milyard dollar sərmayə qoyulmuşdur. Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinin və Bakı-Ərzurum qaz kəmərinin inşasına külli məbləğdə - müvafiq surətdə təxminən 2,5 milyard dollar və 1 milyard dollara qədər vəsait sərf ediləcəkdir. 21 müqavilədə nəzərdə tutulan yataqlarda kəşfiyyat işləri uğurla nəticələnərsə, sərmayələrin daha da artırılması prosesi çox gözləmək lazım gəlməyə cəkdir. Bunu isə Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinin inşasına başlanılmasına möhtərəm prezidentimiz tərəfindən xeyir-dua verilməsi bir daha təsdiq etdi.

Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətinin birinci vitse-prezidenti, Millət vəkili İlham Əliyev çıxışlarının birində göstərir ki, biz artıq 2008-2010-cu illərdə gündə 2 milyon barrel, yəni ildə 50 milyon ton neft hasil etmək fikrindəyik. «Şahdəniz» qaz-kondensat yatağından həmin müddət ərzində ildə 9 milyard kubmetr qaz hasil etməyi nəzərdə tutmuşuq.

301

Belə guman etməyə əsas vardır ki, 2010-2020-ci illərdə Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda neft hasilatı gündə

1,5-2 milyon barrelə catacaqdır. Yəni ildə 75-100 milyon ton təşkil edəcəkdir. Butun bunlar çox möhkəm elmi əsasa soykənən reallıqlardır.

Qeyd etmək lazımdır ki, xarici neft şirkətləri ilə Azərbaycanın imzaladığı və «Əsrin müqaviləsi»nin ən əsas mahiyyəti budur ki, butovlukdə bu saziş yenicə qədəm qoyduğumuz XXI əsrdə respublikamızın dinamik inkişaf yolunu müəyyən etmişdir.

Bir məsələni də qeyd edim ki, 1994-cu ildən bəri dünyanın diqqət mərkəzində olan Azərbaycan neftinin xalqımıza sulh, tərəqqi, firavanlıq gətirəcəyini bir çox ölkələrin ən tanınmış nüfuzlu rəhbərləri, siyasi xadimləri də etiraf ediblər.

Hazırda möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin göstərişi ilə Dövlət Neft Fondu yaranıb və bu fond da yarım milyard dollardan çox vəsait toplanmışdır.

Həmin vəsaitdən bu gün xalqımızın rifahının yaxşılaşması üçün istifadə edilir. Möhtərəm prezidentimiz uc fərmanı ilə Neft Fondundan Azərbaycanın qacqın və məcburi köçkünlərinin sosial problemlərinin həllinə 359 milyard manat - 72 milyon dollar vəsait ayırmışdır.

Bakıda son 4-5 ildə neftçilər üçün tikilib istifadəyə verilmiş coxmərtəbəli yaraşıqlı binaların çoxu onlara gətirmək olduqca vacibdir.

90-cı illərin əvvəllərindən başlayaraq ölkə həyatının bütün sahələrində olduğu kimi, neft sənayesində, eyni zamanda sosial məsələlərinin həllində də böyük problemlər yaranmışdır. Möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin ikinci dəfə hakimiyyətə gəlişindən sonra həmin problemlərin həllinə başlandı. Bir neçə ildən bəri sosial problemlərin məngənəsində olan neftçilərin vəziyyəti 1994-1995-ci illərdən etibarən həll edilməyə başlandı. Bu, özünü ilk növbədə əmək haqlarının artırılması və ümumiyyətlə, sosial həyatın canlanması göstərdi.

Məlumat üçün bildirim ki, ARDNŞ-in struktur bölmələri üçün balansda olan və ümumi sahəsi 3,0 milyon kv.m. təşkil

edən mənzil fondunun, o cümlədən ümumi sahəsi 96,5 min kv. m. olan 65 yataqxananın, 60 uşaq bağçasının, 38 yay istirahət düşərgəsinin, evlərin və sağlamlıq ocaqlarının, 360 carpayılıq birləşmiş xəstəxananın, onun gündə 210 nəfər pasiyent qəbul edən poliklinikasının, 30 tibb məntəqəsinin və 140 nəfərlik sağlamlıq-bərpa mərkəzinin, 13 mədəniyyət sağlamlıq-bərpa mərkəzinin, 13 mədəniyyət evinin və klublarının, 30-a qədər idman obyektlərinin və başqa sosial obyektlərin

saxlanması ucun bütün imkanlardan istifadə edilir.

Milli Olimpiya Komitəsinin sədri Millət vəkili İlham Əliyevin təşəbbusu və rəhbərliyi altında Suraxanı, Sabuncu, Qaradağ rayonlarında olimpiya təlim-idman bazası tikilmiş, Əli Bayramlı, Naxçıvan şəhərlə rində idman kompleksi yenidən qurma və tikinti işlərindən sonra istifadəyə verilmişdir. Respublikamızın prezidenti möhtərəm Heydər Əliyev həmin obyektlərin açılışında iştirak etmiş, gənc nəslin sağlam boyuməsinə, ölkədə idmanın inkişafına, xüsusilə də neftçi gənclər arasında idmanın kütləviləyinə nail olmaq ucun bu yeni komplekslərin əhəmiyyətini qeyd etmişdir.

Neft daşlarında və Xəzər dənizindəki digər mədənlərdə çalışan neftçilərin sosial ehtiyaclarının ödənilməsinə, iş yerində onların əsas ərzaq məhsulları ilə təmin olunmasına daim diqqət yetirilir.

Azərbaycan Respublikasının prezidenti möhtərəm Heydər Əliyevin Qarabağ uğrunda döyüşlərdə şəhid olmuş insanlara, əlillərə, qacqın və kockunlara qayğı göstərilməsi haqqında göstəriş və tövsiyələrinə ARDNŞ-də və onun struktur bölmələrində böyük məsuliyyət hissi ilə və dəqiq əməl olunur. ARDNŞ-in strukturlarında işləmiş və respublikamızın ərazi butovluyu uğrunda döyüşlərdə şəhid olmuş 305 nəfərin, əlil olmuş 211 nəfərin ailə üzvlərinə qayğı göstərilməsi daim diqqət mərkəzindədir. Mənzil novbəsinə dayanan ailələr mənzillə təmin edilirlər.

Bu gün Azərbaycan neftinin satışından əldə edilən gəlirlər səmərəli istifadə edilir. Neft strategiyasının əsas məqsədlərin dən biri də əldə edilmiş vəsaitin Azərbaycan xalqının rifahı naminə düzgün və səmərəli istifadənin təşkil edilməsidir. Bu gün Azərbaycan Respublikasının prezidenti

303
möhtərəm Heydər Əliyev tərəfindən uğurla həyata keçirilən neft strategiyası xalqımızın bugunu və gələcəyi ucun möhkəm təməldir və firavanlıq mənbəyidir.

«Respublika» qəzeti

21 sentyabr 2002-ci il

304

Sahibkarlığa dövlət qayğısı

Azərbaycan Respublikasının prezidenti möhtərəm Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə əldə edilmiş siyasi sabitlik ölkə iqtisadiyyatının inkişafı ucun əlverişli şərait yaratmışdır. Ölkənin iqtisadiyyatının inkişafı müxtəlif mülkiyyət novlərinə əsaslanaraq xalqın rifahının yüksəlməsinə xidmət edir

Möhtərəm prezidentimiz Azərbaycan Respublikasında

sahibkarlığın inkişafına dövlət himayəsi sahəsində əlavə tədbirlər haqqında 10 sentyabr 2002-ci il təxli fərmanla ölkədə sahibkarlığın inkişafına dövlət himayəsini daha da artırmaq və onun hüquqi bazasını təkmilləşdirmək sahəsində tarixi əhəmiyyətli bir sənəddir.

Bu fərmanda işguzar fəaliyyətin həvəsləndirilməsi, ölkədə əlverişli sahibkarlıq muhitinin yaradılması, inhisarcılığın aradan qaldırılması, rəqabətin qorunması, təbii inhisarcılığın tənzimlənməsi, daxili bazarın qorunması, sərbəst gomruk zonasının və gomruk anbarlarının yaradılması məsələləri diqqəti cəlb edir.

Mohtərəm prezidentimiz sahibkarlıq subyektlərinin investisiya layihələrinin kreditləşdirilməsi, kicik və orta sahibkarlığın stimullaşdırılması, dövlət əmlakının özəlləşdirilməsi məsələlərinə diqqəti cəlb edir.

Mohtərəm prezidentimiz Heydər Əliyev cənablarının sahibkarlarla görüşlərində respublikada sahibkarlığın inkişafı ilə bağlı genişmiqyaslı və strateji əhəmiyyətli məsələlər muzakirə olunmuşdur. Məhz həmin görüşlərdə irəli surulmuş göstərişlərin və təkliflərin əsasında Azərbaycanda sahibkarlığın inkişafına dövlət koməyi haqqında fərmanı alqışlayırıq.

Azərbaycanda artıq bazar iqtisadiyyatına keçid prosesinin donməzliyini təmin edən özəl sektor formalaşmışdır. Sahibkarlığın inkişafı və buna dövlət koməyi göstərilməsi dövlətimizin iqtisadi siyasətinin aparıcı

305

istiqamətinə cevrilmişdir və bu da sahibkarlığın formalaşması və inkişafına təkan vermişdir.

Bu gün iş adamları və sahibkarlar ölkə iqtisadiyyatının inkişafında xüsusi rol oynayır. Milli iqtisadiyyatın formalaşması və inkişafına öz töhfələrini verirlər.

Bu munasibətlə sahibkarları səmimi qəlbdən təbrik edir, iqtisadiyyatımızın çiçəklənməsi yolunda uğurlar diləyirəm.

Vaxtında verilmiş Fərmana görə mohtərəm prezidentimizə öz təşəkkurumu bildirirəm və Ulu Tanrıdan ona möhkəm cansağlığı arzulayıram.

«İqtisadiyyat» qəzeti

18 sentyabr, 2002-ci il

306

«İqtisadçı alim, gözəl insan»

«Bazar varsa, iqtisadiyyat var. İqtisadiyyat bazar ucundur. Bizim elmimiz, təhsilimiz də dövlətimizin həm xarici, həm də daxili siyasətinin həyata keçirilməsini təmin etməlidir».

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının prezidenti

Muasir dövrumuzdə muxtəlif səpgili iqtisadi sosial problemlərin həlli məsələlər mürəkkəb və şərəfli bir vəzifə kimi iqtisadçı alimlərimizin üzərində muhum vəzifələr qoyur. Uzun illər boyu Azərbaycan Respublikasında milli iqtisadiyyatın oyrənilməsi və tədrisi sahə mütəxəssislərindən dərin müşahidəcilik qabiliyyəti, tədqiqat tələb edirdi. Bu baxımdan olkəmizdə milli bazarın formalaşması və reallaşması, biznes fəaliyyətinin iqtisadiyyatda yeri və rolu xarici kapital və onların əhəmiyyəti məsələsi gunun ən aktual məsələləri idi.

Dərin araşdırmalar aparmaq, konkret nəticəyə gəlib fikir yurutmək, muqayisəli nəzəri problemləri şərh etmək iqtisadçı alimləri dövrün tələbinə uyğun elmi əsərlər yazmağa sovq edirdi. Belə alimlərdən biri də iqtisad elmləri doktoru, professor Arif Şəkərəli oğlu Şəkərəliyev olmuşdur. Arif Şəkərəliyev 1949-cu il oktyabrın 21-də Ermənistanın Qafan rayonunda anadan olmuşdur.

1966-cı ildə Bakı Plan-Ucot Texnikumunu fərqlənmə diplomu ilə bitirən gənc, oz gələcək taleyini o zaman Dadaş Bunyadzadə adına Azərbaycan Xalq Təsərrufatı Institutuna bağlamış, 1970-ci ildə «Sənayenin iqtisadiyyatı» fakultəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir. 1976-cı ildə Azərbaycan Xalq Təsərrufatı Institutunda namizədlik dissertasiyası mudafiə etmişdir. Dissertasiya movzusunda əhalinin maddi rifahının yuksəldilməsində xidmət sahəsinin rolu, şəxsiyyətin hərtərəfli inkişafına təsiri problemləri araşdırılmışdır.

307

Arif Şəkərəliyev, 1982-ci ilə qədər Azərbaycan Dövlət Bədən Təربiyəsi Institutunda müəllim, baş müəllim, dosent, dekan muavini, kafedra mudiri vəzifələrində çalışmış, rəhbərliyin, müəllim kollektivinin hormət və rəğbətini qazanmışdır. 1982-ci ildə alim onun ucun daha doğma olan ali məktəbdə - Dadaş Bunyadzadə adına Azərbaycan Xalq Təsərrufatı Institutunda işləməyə başlayır. Bu alim məktəbdə dekan vəzifəsindən elmi işlər üzrə prorektor vəzifəsinə qədər yuksəlir.

1991-ci Arif Şəkərəliyevin elm sahədə qazandığı ən yuksək nailiyyətlərin zirvəsi oldu. Oktyabrın 15-də Sankt-Peterburq şəhərində Maliyyə İqtisad Universitetində «Bazar munasibətləri şəraitində əhaliyə xidmət sahəsinin inkişaf problemləri» movzusunda dissertasiya mudafiə edərək iqtisad elmləri doktoru alimlik dərəcəsi aldı. Tanınmış iqtisadçı-alim,

professor Aleksandr Ivanovic Popov elmi məsləhətçi kimi Arif Şəkərəliyevin doktorluq dissertasiyasını yüksək qiymətləndirdi.

Dissertasiya mövzusunda bazar münasibətlərinə keçid şəraitində xidmət bazarının formalaşması, əhəlinin maddi rifahının yüksəldilməsində bu sahənin rolu lazımi səviyyədə işıqlandırılmış, əhəliyə xidmət sahəsinin gələcək inkişafının konseptual məsələləri kompleks şəkildə tədqiq edilmişdir.

Alimin çoxşaxəli yaradıcılığı, dissertasiyaya dair monoqrafiya, dərslik və dərs vəsaitləri ardıcıl olaraq nəşr olunmuş, məqalələri «İqtisad elmləri: nəzəriyyə və praktika», «Azərbaycan iqtisadiyyatı», «Azərbaycan XXI əsrin astanasında» adlı elmi əsərlər toplularında, Rusiya Federasiyasında, Ukrayna Respublikasında, Gürcüstanda çap edilmişdir.

Butun bunlarla bərabər Arif Şəkərəliyev 140-dan artıq elmi əsərin, o cümlədən 5 monoqrafiyanın, 10 dərs vəsaitinin, 2 dərsliyin, 6 elmi-kutləvi kitabın müəllifi kimi tanınmışdır.

1992-2002-ci illər alimin elmi yaradıcılığında əsas rol oynamışdır. «Bazarın mahiyyəti və quruluşu» (Bakı, 1992), «Dünya təsərrüfatının formalaşması və beynəlxalq bazarın təşəkkülü» (Bakı, 1994), «Beynəlxalq valyuta sistemi» (Bakı, 1994), «Biznesin əsasları» (Bakı, 1996), «Dünyanın 308

iqtisadiyyatı və beynəlxalq iqtisadi münasibətlər» (Bakı, 1999), «Kecid iqtisadiyyatı və dövlət» (Bakı, 2000), «Azərbaycanın gəmrük tarixi» (Bakı, 2001), «Bazar iqtisadiyyatına keçid: dövlətin iqtisadi siyasəti» (Bakı, 2002 şərikli), kimi sanballı elmi əsərlərində iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinin real mənzərəsini yarada bilmişdir.

1977, 1982, 1987, 2000-2001-ci illərdə Arif Şəkərəliyev Umumittifaq Simpozium və konfranslarda iştirak etmiş, Sankt-Peterburq və Moskva şəhərlərinin alimləri ilə sıx elmi əlaqələr saxlamışdır.

Arif Şəkərəliyev tükənməz enerji ilə işləyən, elmi biliklərini daim zənginləşdirən alim, pedaqoqdur. Bazar iqtisadiyyatına keçidin nəzəri və praktiki problemləri, eləcə də beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin müasir problemləri onun daim diqqət mərkəzində saxladığı, öyrənib tədqiq etdiyi aktual problemlərdir.

Prof.A.Şəkərəliyev Yeni Azərbaycan Partiyasının üzvü və fəallarından biridir. İlk Partiya Təşkilatının formalaşmasında böyük xidmətləri vardır.

Hazırda professor Arif Şəkərəliyev Azərbaycan Dövlət İqtisad Uuniversitetində elmi işlər üzrə prorektor vəzifəsində

calışır. «Əməkdar elm xadimi»dir. «Gömruk işinin təşkili» kafedrasının müdürüdür. Onlarca elmlər namizədi hazırlayıb, 20 nəfər dissertant və aspiranta rəhbərlik edir. 2002-ci il iyulun 10-da professor Arif Şəkərəliyev elmi-publisistik yaradıcılığında vətəndaşlıq mövqeyinə və mətbuatla uzunmüddətli səmərəli ünsiyyətə görə Azərbaycan Kütləvi İnformasiya Vasitələri Həmkarlar İttifaqının (AzərKİVHI) «Azərbaycan Bayrağı» media mükafatı laureatı adına layiq görülmüşdür.

Oz təvazökarlığı, etik davranışı ilə universitet kollektivinin dərin hörmətini qazanan Arif Şəkərəliyev gözəl ailə sahibi, qayğıkeş ata kimi də ailəsinin nüfuzunu qazana bilmişdir. Həyat yoldaşı orta məktəbdə müəllimə, oğlu daxili işlər sistemində leytenant, qızı Azərbaycan Dövlət iqtisad Universitetində müəllimə, kiçik oğlu isə tələbədir.

Onun mənalı omur yolu butunlqlə yeni ziyalı nəslinin yetişməsinə sərf olunmuş, iqtisadiyyatın mürəkkəb məsələləri

309

öz vacib həllini yazdığı elmi əsərlərdə tapmışdır. Oktyabrın 21-də professor Arif Şəkərəliyevin 56 yaşı tamam olur. Bu münasibətlə universitetin coxsaylı əməkdaşları adından alimi təbrik edir, ona yeni yüksəliş yollarında müvəffiqyyət, sağlamlıq və uzun omur diləyirəm.

«Ziyalı» qəzeti,

3-9 oktyabr 2002-ci il

310

Guclu iqtisadiyyat dövlətin gələcəyi deməkdir

Möhtərəm prezidentimiz çıxışların birində göstərdi ki, respublikamız özünün iqtisadi və siyasi mustəqilliyini möhkəmləndirdikcə, demokratik proseslər butun sahələrdə olduğu kimi, təhsil sistemində də özünü buruzə verir.

Azərbaycan Respublikasının prezidenti möhtərəm Heydər Əliyev cənablarının ölkəmizə rəhbərlik etməsi

respublikamızı _____n ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi həyatın butun

sahələrində olduğu kimi, təhsil sahəsində də yeni inkişafa

səbəb olmuşdur. Mərasimlərin birində cənab prezident

göstərmişdir: «Oz dövlət mustəqilliyimizi əldə edəndən sonra

sərbəst yaşayaraq fəxr edə bilərik ki, bizim millətimiz,

xalqımız biliklidir, təhsillidir və bu barədə dünyanın hər bir

ölkəsi ilə rəqabət aparmağa, yarışa girməyə hazırdır. Qeyd

etmək lazımdır ki, hazırda mustəqil Azərbaycan Respublikası

gunbəgun inkişaf edir və cücəklənir. Mustəqillik

iqtisadiyyatımızda həyatımızın butun sahələrində özünü buruzə

verməkdədir. Sovet adamının ağına belə gəlmədiyi xüsusi

mulkiyyət, iqtisadiyyatın özəl sektoru yaranıb inkişaf

etməkdədir. Gənc və mustəqil Azərbaycan tədrisən onunun milli iqtisadiyyatını formalaşdırır, onu inkişaf etdirir, dövlətin mustəqilliyi ilk novbədə onun iqtisadi mustəqilliyindən asılıdır. Guclu və mustəqil iqtisadiyyatı olan dövlət hər şeyə qadirdir və onun gələcəyi var. Mohtərəm prezidentimiz aparmış olduğu məqsədyonlu daxili və xarici siyasət nəticəsində ölkədə yaranmış iqtisadi və siyasi sabitlik dünya dövlətlərinin diqqətini Azərbaycana yönəltmişdir. Artıq zaman dəyişib, dünya həmin dünya deyil. Dünya dövlətləri arasında uzunəməxsus yeri, sanbalı olan dövlətimiz BMT-nin, ATƏT-in, Avropa Şurasının, digər regional təşkilatların üzvüdür. İndi sozu muzı demək ucun boyuk bir tribuna qazanmışıq. Bunların hamısı mustəqilliyimizin bəhrələridir. 18 oktyabr Dövlət Mustəqilliyi günü ərəfəsində mən deyərdim ki, mohtərəm prezidentimizin mudrikliyi hamımıza ornək olmalıdır. Bu gün qazandığımız bütün tarixi nailiyyətlər Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Umumiyyətlə, həmişə qurubyaratmaq eşqi ilə yaşayan hörmətli prezidentimiz xalqımızın

311

dövlətçilik tarixində əbədi həkk olaraq qalacaq. Bu bayram günü münasibətilə hörmətli prezidentimizi və Azərbaycan xalqını təbrik edib hamınıza cansağlığı, işlərinizdə müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

Gulistan c., №3 (99)

18 oktyabr 2002-ci il

Xüsusi buraxılış

312

Azərbaycanda iqtisadi təhsil və elm ölkənin tərəqqisinə xidmət edir

İlin ən yadda qalan hadisələrindən biri Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin 70 illik yubileyində mohtərəm prezidentimiz Heydər Əliyev cənablarının iştirak etməsidir. O, təntənəli mərasimdə Universitet kollektivi ilə görüşündə Azərbaycan təhsilinin keçmişi, bugunu və gələcəyi haqqında nitq söylədi.

Dövlət başçısının dövlətin strateji əhəmiyyətli sahə olan təhsilə, elmə qayğısının bir daha şahidi olduq.

Mohtərəm prezidentimiz göstərdi ki, respublikamız onunun iqtisadi və siyasi mustəqilliyini möhkəmləndirdikcə, demokratik proseslər, bütün sahələrdə olduğu kimi, təhsil sisteminədə özünü buruzə verir.

Azərbaycan Respublikasının prezidenti mohtərəm Heydər Əliyev cənablarının ölkəmizə rəhbərlik etməsi respublikamızın ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi həyatının bütün sahələrində olduğu kimi təhsil sahəsində də yeni inkişafa səbəb

olmuşdur. Belə ki, ölkə prezidentinin siyasi uzaqgörənliyi, dövlətçilik təcrübəsi və gərgin əməyi nəticəsində respublikamızda yaranmış ictimai-siyasi sabitlik, yaradıcı və ahəngdar iş şəraiti, demokratik mühit təhsilimizin inkişafına ciddi təkan vermiş, onun qabaqcıl dövlətlərin təhsil sistemində inteqrasiyasında mühüm amilə çevrilmişdir.

Bu gün 70 illik yubileyini qeyd etdiyimiz və demokratik prinsiplər əsasında fəaliyyət göstərən təhsil ocaqlarından biri Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetidir.

Bu böyük təhsil ocağı öz qarşısına ilk növbədə maddi texniki bazası yüksək olan, ətrafına səviyyəli, tanınmış alim və mütəxəssisləri yığan, təhsil işini keyfiyyətli qurmağı bacaran, zamanın qarşıya qoyduğu tələblərə, rəqabətə davam gətirəcək yüksək keyfiyyətli kadr hazırlamağı məqsəd qoymuşdur.

Son illərdə Universitetdə Azərbaycan xalqının millimənəvi, mədəni dəyərlərini umumbəşəri dəyərlərlə zənginləşdirmək, milli mentalitetimizə yad olan halların qarşısını almaq, milli adət-ənənələrinin qorunması, həmcinin

313

gənclərin vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə olunması istiqamətində ardıcıl iş aparılır.

Bu gün respublikamızın təhsil sistemində islahatlar uğurla həyata keçirilir. Azərbaycan Respublikasını prezidenti möhtərəm Heydər Əliyevin 1999-cu il 15 iyun tarixli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş islahat proqramı təhsilin idarə olunmasında yeni prinsiplərin bərqərar olunmasını, təhsilin dünya standartlarına uyğunlaşdırılmasını, onun məzmununda koklu keyfiyyət dəyişikliklərinin aparılmasını, təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsini nəzərdə tutur.

2002-ci ilin iyunun 13-də «Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası prezidentinin fərmanı ölkəmizdə vətəndaşların təhsil hüququnu tam təmin etmək, milli təhsil konsepsiyalarının müddəalarını gerçəkləşdirmək, təhsil sistemində aparılan islahatları sürətləndirmək, idarəetmə mexanizmini təkmilləşdirmək, pedaqoji kadrların müasir tələblər səviyyəsində hazırlanmasını təmin etmək, təhsildə maddi-texniki və kadr potensialından istifadənin səmərəliliyini artırmaq məqsədini güdür.

Bu il Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti kollektivinin bir hissəsini elm və təhsil sahəsində qazandığı müvəffəqiyyətlərə görə möhtərəm prezidentimiz dövlət mukafatları və fəxri adlarla təltif etmişdir. Təltif olunanlar içərisində mən də adım var. Möhtərəm prezidentimizin fərmanı ilə mən «Əməkdar elm xadimi» adına layiq göruldum.

Verilən qiymətə görə mohtərəm prezidentimizə öz minnətdarlığımı bildirirəm. Bu, həyatımda ən yadda qalan hadisədir.

Bu il Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin kollektivi, təhsil sahəsində olduğu kimi, elm sahəsində də böyük uğurlar qazanmışdır.

Belə ki, 2003-cü ildə Universitet əməkdaşları tərəfindən 15 monoqrafiya, 30 dərs vəsaiti, 18 dərslik, 40 metodik göstəriş, 97 proqram və 140 elmi məqalə yazılmışdır.

Bu il professor-muəllim heyəti və tələbələrin elmi konfransları keçirilmişdir. Bu konfranslarda «Müasir qloballaşma şəraitində Azərbaycanın dünya təsərrüfat

314
sisteminə inteqrasiyasının güclənməsi, regional iqtisadi inkişaf, müasir kompüter texnologiyasının tətbiqi, iqtisadi islahatların aparılması, demokratik cəmiyyət quruculuğunun fəlsəfi, sosialsiyasi və mənəvi problemləri» mövzusunda məruzələri dinlənilmiş və əməli təkliflər aidiyyəti orqanlara çatdırılmışdır.

Butun bu uğurlarımız mohtərəm prezidentimiz Heydər Əliyev cənablarının təhsil sisteminə qayğısı ilə bağlıdır.

Qarşıda yeni il gəlir. Bu münasibət ilə mohtərəm prezidentimizi səmimi qəlbdən təbrik edir, ona ulu tanrıdan möhkəm cansağlığı və işlərində müvəffəqiyyətlər arzu edirəm.

«İqtisadiyyat» qəzeti

29 dekabr 2002-ci il

315

ŞƏFIQƏ ƏLİYEVƏ

XATIRƏYƏ DONƏN İLLƏRİN İŞİĞİNDƏ

Bu günlərdə «Gənclik» nəşriyyatı tərəfindən Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvu, əməkdar elm xadimi, iqtisad elmləri doktoru, professor Aqil Əlirza oğlu Əliyevin həyat və fəaliyyətini, elmi yaradıcılığını əks etdirən

«Xatirəyə donən illərin işığında ...» yeni kitab işıq ucu gormuşdur. Kitabın müəllifi «Ziyalı» qəzetinin təsisçisi, əməkdar müəllim Şəfiqə xanım Əliyevadır. Kitabın elmi redaktoru iqtisad elmləri doktoru, professor, əməkdar elm xadimi Arif Şəkərəliyev, redaktoru Həqiqət xanım Kərimovadır. Xatirələr toplusuna A.Şəkərəliyev «On söz» yazmışdır. Həmin yazını sizə təqdim edir, professor Aqil Əliyevi ad günü münasibətilə səmimi qəlbdən təbrik edirik. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvu, iqtisad elmləri doktoru, professor Aqil Əliyev şəxsiyyətinə böyük hörmətlə yanaşdığım insan, nüfuzlu alimdir.

Azərbaycan milli iqtisadiyyatının formalaşması və inkişafı ilə bağlı Aqil Əliyevin yazdığı çoxsaylı elmi əsərlər bu gün

iqtisadçı alimlərin diqqət mərkəzində dayanmış təqdirəlayiq əsərlərdir. Azərbaycan Respublikasının prezidenti möhtərəm Heydər Əliyevin dediyi kimi: «Dunyada getdikcə artan qarşılıqlı asılılıq, dünya iqtisadiyyatının birləşməsi, regionlaşması XX əsrin son mərhələsinin fərqləndirici xüsusiyyətlərindəndir. Hec bir ölkə, ən böyük bir ölkə də yalnız öz cərrivəsində iqtisadiyyatı nı la zımı səviyyədə inkişaf etdirə bilməz».

Professor Aqil Əliyev sadə, təkəbburdən uzaq, öz sahəsini sevə-sevə tədqiq edən alimdir. Onun ən musbət xüsusiyyəti sahə mutəxəssisləri ilə fikir mubadiləsi aparması, iqtisadi problemlərin mərkəzində dayanan ən umdə məsələlərə diqqətlə yanaşması, iqtisadiyyatın muxtəlif sahələrini əlaqələndirərək vəhdət halında işləməsidir. Bu hər bir alim ucun böyük əhəmiyyət kəsb edən məsələdir.

Şəfiqə xanım Əliyevanın yazdığı «Xatirəyə donən illərin işığında...» kitabı iqtisadçı alimlərimizin böyük hörmətlə

316

yanaşdıqları professor Aqil Əliyevin omur yolunu, elmi fəaliyyətini, mənəvi-psixoloji aləmini acan maraqlı bir kitabdır. «Mənim anam» kitabını maraqla oxumuşam. Hətta deyərdim ki, bu kitabda yazılan hər incə detala diqqətlə yanaşmış, İzzət xanımın ovladlarına verdiyi tərbiyə metodları ilə tanış olmuşam.

Doğrusu, o cür kitabların yazılması bugunumuz ucun çox vacib və dəyərlidir. Bu ailədən, bu ocaqdan pərvazlanan bütün ovladlar savadlı, cəmiyyət ucun yararlı, xalqımıza öz elmi tohfələrini bəxş edən insanlar kimi tanınmışlar. Professor Aqil Əliyev həyat səviyyəsi və şəxsi istehlak problemlərini tədqiq edən ilk iqtisadçı alimlərdən olmuş, onun, bu sahədə apardığı tədqiqatlar dünyanın əksər ölkələrində qiymətləndirilmişdir. Təsədufi deyil ki, Aqil Əliyevin iştirakı ilə 1986-2005-ci illərdə Azərbaycanın elmi-texniki inkişafının kompleks proqramı, 2000-ci ildə isə Azərbaycanın məhsuldar qüvvələrinin yerləşdirilməsinin inkişaf sxemi, əhəlinin sağlamlığının qorunmasının kompleks proqramı işlənilib hazırlanaraq həyatda öz tətbiqini tapmışdır.

Şəfiqə xanım Əliyeva artıq bir necə müddətdir ki, Azərbaycan ictimaiyyətini uzun illərdən bəri maraqlandıran, açıqlanmasına ehtiyac duyulan məsələləri yazır, şərh edir. Əminəm ki, «Mənim anam» kitabından sonra onun qardaşı Aqil Əliyevə həsr etdiyi «Xatirəyə donən illər işığında» kitabı Azərbaycan oxucuları tərəfindən maraqla oxunan novbəti kitab olacaqdır.

«Ziyalı» qəzeti,

10-17 dekabr 2002-ci il

317

**31 dekabr Dünya Azərbaycanlılarının həmrəylik gunu
munasibətilə bütün soydaşlarımızı səmimi qəlbdən
təbrik edirik!**

Qüdrətli, möhkəm dövlət qurmaq üçün birinci növbədə ölkə iqtisadiyyatını düzgün tənzimləmək və islahatları düzgün aparmaq lazımdır. Ondan sonra dövlətin inkişafından söhbət acmaq olar. Möhtərəm perizidentimiz Heydər Əliyev cənablarının gərdüyü işlər göz önündədir. Sözün həqiqi mənasında, görülmə işlər yüksək qiymətə layiqdir. Neft strategiyasında qazanılan uğurlar yeni yaranan məmləkətimizi budrəməyə qoymadı. Əksinə, dövlətimizin, iqtisadiyyatının yüksəlişi dövrü ölkəmizin ordusu da möhkəmlənməyə başladı. Ölkə başçısının gərgin əməyi nəticəsində aparılan uzun danışıqlardan sonra 1994-cü ildə dünyanın aparıcı neft şirkətləri ilə «Əsrin müqaviləsi» bağlandı. Bu da xarici şirkətlərin ölkəmizə böyük sərmayə qoyması demək idi. Bu gün də görürük ki, respublikamız gün-gündən inkişaf edir. Düzgün, ölkəmizin Qarabağ problemi var. İnənirəm ki, yaxın zamanlarda işğal altında olan torpaqlarımız nəyin bahasına olursa – olsun geri qaytarılacaq. Mən bunu tam əminliklə deyirəm. Bu gün Şimalda yaşayan azərbaycanlılarla bərabər, Cənubda da yaşayan soydaşlarımız var. Ümumilikdə gətirsək, Yer kürəsində 60 milyondan çox soydaşımız var. Bu xalqın bir vətəni var. O da Azərbaycandır. Azərbaycanın da bir lideri var. O da dünya şöhrətli, uzaqgörən siyasətçi Heydər Əliyev şəxsiyyətidir.

31 dekabr Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Günüdür. Məhz bu dəyi şəxsiyyətin sayəsində dünya azərbaycanlılarının həmrəylik günü dövlət bayramı kimi tariximizə həkk oldu. Bu bayram münasibətilə prezidentimizin cətin və şərəfli işində başarılar, xalqımıza isə gözəl yaşayış arzu edirəm.

«İdeya» qəzeti,

30.XII.2002, 15.I.2003-cü il

318

Azərbaycan üçün önəmli hadisə

**İlham Əliyevin AŞPA-dakı yüksək təyinatı onun böyük
siyasətçi olduğunu bir daha təsdiqləyir.**

Beynəlxalq aləmdə Azərbaycanın nüfuzunun yüksəlməsi onun regionun aparıcı dövlətinə çevrilməsi göz qabağındadır. Respublikamızın prezidenti möhtərəm Heydər Əliyevin apardığı uğurlu daxili və xarici siyasət, Milli Məclisin deputatı, Azərbaycanın Avropa Şurası Parlament Assambleyasındakı

daimi nümayəndə heyətinin başçısı İlham Əliyevin bu mətbəər qurumdakı uğurlu fəaliyyəti dünya dövlətləri arasında ölkəmizin nüfuzunun artmasını şərtləndirən amillərdir. Əgər iki il əvvəl xalqımız prezident H.Əliyevin iştirakı ilə Azərbaycanın Avropa Şurasına üzv olması münasibətilə ölkəmizin ucrəngli bayrağının Strasburqda dalğalanması sevincini yaşamışdısa, indi də İlham Əliyev AŞPA sədrinin müavini və büro üzvu seçilməsinin sevincini yaşayır. Nəzərə alsaq ki, Avropa Şurası 1949-cu ildə yaradılıb, hazırda onun 44 üzvu var və Azərbaycan bu quruma son iki ildə daxil olan uc ölkədən biridir, onda bu etimadın müstəsna xarakter daşıdığını soyləmək olar.

Azərbaycan siyasətçisinin Avropa Şurası Parlament Assambleyası sədrinin müavini və büro üzvu seçilməsinə gəlincə göstərməliyəm ki, burada İlham Əliyevin prinsipial fəaliyyəti və şəxsi nüfuzu həlledici rol oynayıb. Azərbaycan cəmi iki ildir ki, AŞPA-da təmsil olunur, bununla belə nümayəndə heyətimizin, xüsusilə onun rəhbərinin gərgin və məhsuldar fəaliyyəti nəticəsində ölkəmiz həmin mətbəər qurumun önəmli üzvünə cəvrilib. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan nümayəndə heyətinin Assambleyada fəaliyyəti bundan sonra daha da fəallaşacaq. Çunki prosedür qaydalarına görə qurumun sədr müavini və büro üzvu AŞPA-da həlledici səsə malikdir. Deməli, sozudedən hadisənin Azərbaycan ucun oyuk əhəmiyyəti var.

Bu prezident H.Əliyevin rəhbərliyi ilə aparılan uğurlu xarici siyasət nəticəsində ölkəmizin beynəlxalq nüfuzunun gundən-günə artmasının daha bir subutudur, habelə Milli

319

Məclisin AŞPA-dakı daimi nümayəndə heyətinin başçısı İlham Əliyevin həmin mətbəər qurumdakı səmərəli, məqsədyonlu və prinsipial fəaliyyətinin məntiqi nəticəsidir.

Hər şeydən əvvəl, AŞPA-nın İlham Əliyevə göstərdiyi etimad onun bu qurumun işindəki səmərəli fəaliyyəti, prinsipiallığı və qətiyyəti ilə bağlıdır. Diplomatiyanın incəliklərini dərindən bilməsi, öz fikirlərini son dərəcə məntiqi şəkildə ifadə edə bilmək qabiliyyəti İlham Əliyevə AŞPA-da boyuk nüfuz qazandırmışdır. Hazırkı qış sessiyasının gundəliyinə Cənub-Şərqi Avropada sabitlik aktının imkanları həmin regionda əhalinin miqrasiyası, kütləvi informasiya vasitələrində soz azadlığı, Avropa ilə Aralıq dənizi hovzəsi ölkələri arasında mədəni əməkdaşlıq və digər məsələlər daxildir. Bu məsələlərin muzakirəsində yaxından iştirak edən Azərbaycan nümayəndə heyəti AŞPA-da fəallığını daha da artırıb. BMT və ATƏT-lə müqayisədə Azərbaycanın haqq səsi

AŞPA-da daha tez-tez eşidilir. Burada qəbul edilmiş qətnamə Azərbaycan ərazilərinin Ermənistan tərəfindən işğal olunması faktı öz əksini tapıb. Ermənistan siyasətçiləri bütün bunları öz nümayəndə heyətinin biabırcı məğlubiyyəti adlandırırlar.

AŞPA-nın Ermənistanı işğalçı dövlət kimi tanıması İlham Əliyevin adı ilə bağlıdır.

O, AŞPA-nın hazırkı qış sessiyasında Cənub-Şərqi Avropa regionunda sabitlik məsələsi müzakirə edilərkən öz çıxışında bir daha Ermənistanın işğalçı dövlət olduğunu vurğulamışdır.

Son iki ildə AŞPA-da qəbul edilən sənədlərin siyahısına baxmaq kifayətdir ki, Azərbaycan nümayəndə heyətinin gorduyu işlərin miqyası aydın olsun. 2002-ci il aprel 25-də Ermənistanda və Dağlıq Qarabağda hərbi əsirlər və girovlar, aprel 26-da «Ermənilərin azərbaycanlı əhaliyə qarşı törətdiyi soyqırımın tanınması», iyul 27-də «Azərbaycanın mədəni irsinin zəbt olunması və dağıdılması», «Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ zonasında», həmçinin Şuşa, Ləcn, Qubadlı, Zəngilan, Kəlbəcər, Ağdam, Fizuli, Cəbrayıl zonalarında ekoloci vəziyyət» sentyabrın 26-da «Avropada təhsilin gələcək inkişafı kontekstində Azərbaycanda qacqın və məcburi köçkünlərin təhsil hüquqları», sentyabrın 27-də

320
«Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ munaqişəsi haqqında», 2002-ci il mayın 7-də «AŞ-yə uzv olkələr tərəfindən beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərinə hörmət edilməsi», «Azərbaycan Respublikasının işğal olunmuş ərazilərində nüvə texnologiyaları», sentyabrın 25-də «İqtisadi əməkdaşlıq və inkişaf təşkilatı və dünya iqtisadiyyatı» haqqında AŞPA-da qəbul edilən və yayılan sənədlərdə Azərbaycan həqiqətləri öz əksini tapmışdır.

İlham Əliyev mötəbər qurumdakı çıxışdakı

Ermənistanın Azərbaycanın 20 faiz ərazisinin işğal altında saxlanması nəticəsində 1 milyondan artıq azərbaycanlının qacqın- köçkün vəziyyətinə düşduyunu bir daha bəyan etmiş və buna görə də regionun riskli hesab olunduğunu bildirmişdir. O AŞPA-nın Ermənistan-Azərbaycan munaqişəsi üzrə xüsusi məruzəci təyin etməsini təsdiq edərək munaqişənin obyektiv həllinə təkan verəcəyinə ümid bəslədiyini bildirmişdir.

AŞPA-nın tribunasından İlham Əliyev Azərbaycanın rəsmi mövqeyini bir daha bəyan edərək göstərmişdir ki, Ermənistan işğalçı ordusunu Azərbaycan ərazisindən tam çıxarmayanadək Azərbaycan hec zaman Ermənistanla iqtisadi əməkdaşlığa başlamayacaqdır. Azərbaycan nümayəndə

heyətinin başcısı, həmçinin AŞPA-nı öz nüfuzundan istifadə edərək, ermənilər tərəfindən əsir götürülən və hazırda Ermənistanda saxlanan Milli Ordunun əsgəri Elməddin Abiyevin öz ailəsinə qaytarılmasına kömək etməyə çağırmışdır.

Belə bir faktı vurğulamaq vacibdir ki, onunun neft sahəsində zəngin biliyi və səriştəsi ilə dünyanın məşhur ekspertlərini heyrləndirən, onları Azərbaycanın neft və qaz layihələrinin yüksək perspektivlərinə inandıran İlham Əliyevin diplomatik fəaliyyəti yüksək qiymətə layiqdir. ABŞ-ın Bakı-Tbilisi-Ceyhana böyük siyasi dəstək verməsində dövlət başcısının səyləri ilə yanaşı, ARDNŞ-nin I vitse-prezidentinin də böyük xidmətləri olub.

İlham Əliyev həm biliyinə və ağılına, həm də təcrübəsinə və insani keyfiyyətlərinə görə Azərbaycanın siyasi səhnəsində 321

öz yerini tutub. O, siyasət aləmində böyük şəxsiyyət hesab edilir. Dünya dövlətləri tərəfindən tam dəstəklənir.

Tanınmış ingilis mutəfəkkiri Valter Skott deyir ki, «Ağıl nüfuzdan yox, nüfuz ağıldan törəyir, ağıldan doğmayan hər cür nüfuz gucsuzdur». Dövlət Neft Şirkətinin I vitse-prezidenti, Avropa Şurası Parlament Assambleyası sədrinin birinci muavini və büro üzvu, millət vəkili İlham Əliyev bu mərtəbəyə yalnız öz ağılının, fərasət və istedadının, çalışqanlığının və məsuliyyətinin hesabına gəlib çatıb.

«İdeya» qəzeti,

10-17 mart 2003-cü il

322

Hər kəs öz əməlinə görə məsuliyyət daşımalıdır

Bu gün ölkəmizdə keçirilən iqtisadi islahatlar nəticəsində bir çox sahələrdə ciddi irəliləyişlərə nail olmuşuq. Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafı və dünya təsərrüfat sisteminə daha sıx inteqrasiya olunması üçün əlverişli şərait yaranıb. Ölkə iqtisadiyyatı dinamik inkişaf yoluna qədəm qoyub.

Butun bunlar möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin müdrik iqtisadi siyasətinin, ölkədə yaranan sabitliyin, əminamanlığın bəhrəsidir. Münbit sahibkarlıq mühitinin, daxili və xarici sərmayələrin qorunmasına tam təminat verilməsinin məntiqi yekunudur.

Yadımıza bir anlıq 90-cı illərin əvvəllərini salaq. Ölkə az qala vətəndaş muharibəsi ərəfəsindəydi. Ağır iqtisadi böhran baş alıb gedirdi. Xalq bu çətin vəziyyətdən çıxış yolları arayırdı.

Məhz 1993-cü ildə möhtərəm Heydər Əliyevin ikinci dəfə hakimiyyətə gəlməsilə xalqın arzuları gərəклиyə cəvrlildi.

O, öz dəmir iradəsi ilə təhlükələri bir-biri sovuşdururdu. O, öz vətəndaş muharibəsi təhlükəsindən xilas etdi, mustəqilliyi qoruyub saxladı. Beynəlxalq miqyasda Azərbaycanın nüfuzu və hörməti artdı. Səsimiz təkcə BMTdən yox, digər iri nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlardan gəldi. Dünyanın ən aparıcı dövlətlərinin də bu gün bizimlə hesablaşması, rəyimizi nəzərə alması məhz möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin uzaqgörən, müdrik xarici siyasətinin bəhrəsidir.

Ancaq çox təəssüflər olsun ki, adını muxalifət qoyan bir para insanlar aparılan bu irimiqyaslı işlərə göz yumur, ağa qara demək yolunu tuturlar. Ölkə ucun, xalq ucun bu qədər böyük işlər görmüş, misilsiz xidmətlər göstərmiş ümummilli liderimizin hətta yüngülcə xəstələnməsindən də öz cirkən məqsədləri ucun istifadə etməyə cəhd göstərirlər. Bohtan, iftira, yalan, xalqı aldatmaq yolu tuturlar. Biz bu insanların nəyə qadir olduğunu çox gözəl bilirik. 90-cı illərin əvvəllərində onlara görə bu millətin başı çox bəlalər çəkib. Bu gün isə ölkəmiz dünya dövlətləri ilə bir sırada addımlayır. Xalqımız sabaha daha inamla baxır, möhtərəm Heydər

323

Əliyevin müdrik daxili və xarici siyasətinin Azərbaycanımızın gələcəyinə xidmət etdiyini bilir. Böyük iqtisadi layihələrə və proqramların reallaşacağına böyük ümidlər bəslənir.

Heydər Əliyev mustəqilliyimizin qarantıdır. Ona görə də hamı möhtərəm Heydər Əliyevin yenidən prezident seçilməsini istəyir. Öz sabahını ümummilli liderimizlə, dünya şöhrətli prezidentimizlə bağlayır. Başqa cür ola bilməz.

Belə düşünürəm ki, hər kəs öz əməlinə görə məsuliyyət daşımalıdır. Muxalifət tutduğu yoldan əl çəkməli, ümummilli mənafları hər şeydən uca tutan insanlara mane olmamalıdır.

«Respublika» qəzeti,

29 aprel 2003-cü il

324

Xalqın böyük ziyalı

Respublikamızın tanınmış qadın ziyalı, bir neçə kitabın müəllifi, istedadlı pedaqoq Şəfiqə Əliyevanın «Gənclik» nəşriyyatında nəşr olunmuş «Xatirəyə dönən illərin işığında...» kitabı respublikamızın tanınmış böyük ziyalı Aqil Əlirza oğlu Əliyevin həyat və yaradıcılıq fəaliyyətinə həsr edilmişdir.

Aqil Əlirza oğlu Əliyev Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, iqtisad elmləri doktoru, professor, əməkdar elm xadimi, Beynəlxalq Enerji İnformasiya Elmləri Akademiyasının (Azərbaycan filialı) akademiki,

respublika ziyalılar Cəmiyyəti Rəyasət Heyətinin üzvü, Azərbaycan Tibb Universitetinin «İqtisadiyyat və hüququn əsasları» kafedrasının, Beynəlxalq Universitetinin «İqtisadi nəzəriyyə» kafedrasının müdürüdür. Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafı və səhiyyənin iqtisadiyyatı məsələləri ilə bağlı 130 elmi əsərin, o cümlədən irihəcmli 13 monoqrafiyanın, 6 kitab və kitabcanın, 3 metodik göstərişin və «İqtisadi nəzəriyyə» kursu üzrə 2 cildlik dərsliyin müştərək müəllifidir. A.Əliyevin elmi kadrların hazırlanmasında böyük xidmətləri olmuş, elmi rəhbərliyi ilə 4 elmlər doktoru, bir necə elmlər namizədi yetirmişdir.

Aqil müəllimin bütün insani keyfiyyətlərinə dərinlən bələd olduğuma görə bəzi məqamlar üzərində dayanmağı vacib bilirəm.

Kitabda haqlı olaraq Şəfiqə xanım göstərir ki, gözəl ailə tərbiyəsi almış Aqil müəllimin formalaşmasında ailənin, onun atası Əlirza kişi ilə anası İzzət xanımın böyük zəhməti olmuşdur. Ailə Aqil müəllimi zəhmətə, əməyə, insanlara qarşı məhəbbət ruhunda tərbiyə etmişdir. Aqil müəllimin ailəsi muharibə illərinin cətinlikləri ilə üzləşib, onlara mərdliklə sinə gərrib.

Professor Aqil Əliyev 50 ilə yaxındır ki, respublikamızın aparıcı təhsil ocaqlarından biri olan Azərbaycan Dövlət Tibb Universitetinin «İqtisadiyyat və hüququn əsasları» kafedrasında çalışır və ona rəhbərlik edir. Yazmış olduğu əsərlər, dərsliklər, monoqrafiyalar ölkə ictimaiyyəti tərəfindən 325

rəğbətlə qarşılanır. Gözəl alim eyni zamanda gözəl müəllim və tərbiyəçidir. Aqil müəllimin şəxsiyyətinə tələbləri həmişə ehtiramla yanaşıblar. Çünki Aqil müəllim tədris etdiyi fənni mükəmməl bilən, əməlləri biliyinə uyğun gələn, tələblərlə öz ovladı kimi rəftar edən, onlara qarşı xeyirxah olan böyük insandır.

Aqil müəllimin xeyirxahlığı, insanlara əl tutması, arxasızlara arxa olması həmişə məlumdur. Kitabda göstəriləni kimi, Aqil müəllimin himayəsi ilə kimsəsiz arxa-dayaqsız Poladxan kimi bir gəncin oxuması, həyat qurması kimi, misallardan yuzlərcə göstərmək olar. Onun qacqınlara, şəhid ailələrinə göstərdiyi təmənnəsiz xeyriyyəçilik tədbirləri hamımızın diqqətini cəlb edir. Professor Aqil Əliyev öz xalqını sevən, onun gələcəyini düşünən bir ziyalıdır.

İnsana məxsus ən yüksək keyfiyyətlər sadəlik, düz danışmaq və əxlaqi saflıqdır. Bu insani keyfiyyətlərin hamısı professor Aqil Əliyevdə cəmlənmişdir. Aqil müəllimin məənəviyyatının pillələrini addım-addım qalxaraq onun

zirvəsinə yüksəlmiş bir iqtisadçıdır.

Professor Aqil Əliyev bazar iqtisadiyyatına kecidin nəzəri və metodoloji problemlərinin tədqiqi ilə daima dərinlən məşğul olan iqtisadçı alimdir. Aqil müəllim ilk dəfə olaraq keçmiş SSRİ-də həyat səviyyəsi və ictimai istehlak probleminin tədqiqi ilə məşğul olan alimlərdəndir. Onun əsərləri dünyanın bir sıra ölkələrinin iqtisadçı alimləri tərəfindən yüksək qiymətləndirilir. Onun yaxından iştirakı ilə Azərbaycanın elmi-texniki inkişafının kompleks proqramı, (1986-2005-ci illər) Azərbaycanda məhsuldar qüvvələrin yerləşdirilməsinin inkişaf sxemi (2000-ci il), əhəlinin sağlamlığının qorunmasının kompleks proqramı işlənilib hazırlanıb və həyata keçirilməyə başlanmışdır.

Aqil müəllim bir necə ixtisaslaşdırılmış elmi və müdafiə şuralarının üzvüdür. O, elmi kadrların hazırlanmasında yaxından iştirak edir.

Dövlətimiz tərəfindən Aqil müəllimin əməyi «Şöhrət» ordeni, «Qırmızı əmək bayrağı» ordeni, «Sovet İttifaqı marşalı Cukov» medalı və bir çox başqa medallarla qiymətləndirilib. Lakin Aqil müəllimin ən yüksək rütbəsi isə dahi Nizami

326
dəmişkən alimlik rütbəsidir. Hazırda Aqil müəllim MEA-nın müxbir üzvüdür.

Bu gün Aqil müəllim böyük tədqiqat işləri üzərində çalışır. Yəqin ki, yaxın günlərdə dünya iqtisadiyyatının müasir problemlərinə həsr etdiyi əsər oxucuları sevindirəcək.

«İqtisadçı» qəzeti

9 aprel 2003-cü il

327

«Prezidentimizin müdrik siyasəti»

XX əsrin ən böyük hadisələrindən birini möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyev tərəfindən Azərbaycanın neft strategiyasının işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsidir. Ölkəmiz hazırda kecid dövrünün müəim mərhələsini yaşayır. Kecid dövrünün tələblərinə uyğun olaraq respublikada inkişaf edən sənayelərdən biri neft-qaz sənayesidir.

Azərbaycanın təbii sərvətləri içərisində neft ehtiyatının uzunəməxsus yeni ona həmişə şöhrət gətirmişdir. Dünya neft sənayesində ölkəmizin yeri və rolu haqqında danışarkən rəqəmlərə diqqət yetirmək əsas şərtlərdən biridir. Bu baxımdan dünya neft ehtiyatları içərisində Azərbaycanın xüsusi cə kisi 0,6 faiz təşkil edir. Bu ehtiyatlar Cənub-Şərqi Asiya, Avstraliya, Okeaniya ölkələrinin ümumi ehtiyatlarına bərabərdir və Qərbi Avropanın ehtiyatlarından təqribən 2 dəfə artıqdır. Təkcə Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda 10

milyard ton neft ehtiyatları guman edilir. İşin digər tərəfi isə bütün bu karbohidrogen ehtiyatlarının çıxarılıb dünya bazarına nəqli yüksək texniki, texnoloji hazırlıq və maliyyə vəsaiti tələb edir. Məhz möhtərəm prezidentimiz cənab Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışından sonra hər bir sahədə olduğu kimi iqtisadi həyatda da çox mühüm hadisə baş verdi. «Əsrin müqaviləsi» subut etdi ki, Azərbaycanın xoş gələcəyi hələ qabaqdadır. Mütəxəssislərin hesablamalarına görə, Azərbaycanda 2007-2008-ci illərdə illik neft hasilatının 50 milyon tondan çox olacağı gözlənilir. Başqa bir proqnoza görə isə yaxın 10 ildə respublikamızda illik neft hasilatının 80-100 milyon tona catacağı və bunun 80-100 ilə kimi davam edəcəyi bildirilir. Beləliklə, bütün bu hesablamalar ölkəmizin göstərilən dövrdə dünyada ən uzunmüddətli neft hasil edən 15 əsas ölkədən birinə çevrilməsinə əsas verir. Bütün bu və ya digər uğurlu işlər respublika prezidenti cənab Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır.

Bu gün xarici ölkələrə satılan neft məhsullarından əldə edilən gəlir hesabına Neft Fondu yaradılmışdır. Hazırda Azərbaycan Respublikasının dövlət Neft Fondunda 600 milyon dollardan çox vəsait cəmləşmişdi. Bu gün həmin vəsaitdən 328

xalqımızın rifahının yaxşılaşması üçün istifadə edilir. Cənab prezidentimiz uc fərmanı ilə Neft Fondundan ilk vəsaiti Azərbaycanın qacqın və məcburi kockunlərinin sosial problemlərinin həllinə _____ ayırmışdır. Deməli, bu gün Azərbaycan neftinin satışından əldə edilən gəlir səmərəli istifadə edilir.

Azərbaycan iqtisadiyyatının mühüm tərkib hissəsi olan neft sənayesi durmadan inkişaf etməkdədir. Bu gün təməli möhkəm qoyulmuş iqtisadiyyat xalqımızın bugunu və gələcəyi üçün möhkəm təməldir və firavanlıq mənbəyidir. Möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin bir kəlamı yerinə düşür: «İqtisadiyyatı güclü olan dövlət hər şeyə qadirdir».

Fürsətdən istifadə edib möhtərəm prezidentimizin ad gününü təbrik edir, ona cansağlığı arzu edirəm. Cənab prezidentin 80 yaşı tamam olur. Azərbaycan xalqı xoşbəxtliyə layiq xalqdır. Çünki onun gələcəyinin təminatçısı dünya şöhrətli, müdrik el ağsaqqalı, hörmətli prezidentimiz Heydər Əliyevdir. Onun doğum gününü layiqincə qeyd etmək hər birimizə fəxrdir, hər birimizin borcudur.

«İdeya» qəzeti №05 (006),

12 aprel 2003-cü il

329

Yenilməz siyasi qüvvə

Cənab Prezident, tale elə gətirdi ki, tarix Sizin ciyninizə

cox ağır bir yuk – ulu bir xalqın yolgostərəni, ağsaqqalı olmaq missiyasını qoyub. Bunu dərk etdiyinizdəndir ki, xalqın, Vətənin ən ağır anlarında liderlik məsuliyyətini öz urəyinizə goturərək bütün fəlakətlərin acığına öz xilaskarlıq missiyanızı yerinə yetirmişsiniz. Sizi Boyuk Yaradan yer uzunə həm də istedadlı memar, yaradıcı və qurucu kimi göndərib. Bu mənada Siz bəlkə də dünyanın ən bəxtiyar insanısınız. Azərbaycanın elə bir şəhəri, qəsəbəsi, kəndi yoxdur ki, orada Sizin avtoqrafınız – qadir əməyinizin izi olmasın. Sizin parlaq şəxsiyyətiniz necə-necə sənət əsəri ucun movzuya çevrilib. Rəssamlar, heykəltəraşlar, şairlər ilhamla işıqlı obrazınızı yaradıblar. Sizi doğum gununuz munasibətilə təbrik edir və Sizə yeni-yeni qələbələr arzulayıram.

«Parlamentin səsi»

may 2003-cu il.

330

O, Azərbaycanı xainlərdən təmizlədi

1969-cu ilin iyul ayında xalqımızın tarixində muhum bir hadisə baş verdi. Həmin il Azərbaycanda Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin sədri işləyən Heydər Əliyev respublikaya rəhbər təyin edildi. Zəhmətkeş xalq bu də yişikliyə də əvvəlcə o qədər əhəmiyyət vermədi. Çunki xalqımız bu dəyişiklikləri cox görmüşdür. Lakin bu dəyişiklik o yalancı dəyişiklikdən olmadı. Yeni rəhbərin – Heydər Əlirza oğlu Əliyevin əvvəlki rəhbərlərdən ol ma dığını, onun mudrik bir insan, möhkəm iradə və qətiyyət sahibi, əsl vətənpərvər olduğunu həyat ozu göstərdi.

O, sadə, zəhmətkeş bir azərbaycanlı ailəsində dünyaya goz acmışdı. Doğma xalqının cətin guzəranına yaxşı bələd idi. Hələ cox gənc ikən ermənilərin min bir hiyləsini öz gozləri ilə görmüşdü. Görə bilmədiklərini isə oxumaqla, tarix haqqında biliklərə hərtərəfli yiyələnməsi onu SSRİ kimi nəhəng bir dövlətin rəhbərlərindən biri səviyyəsinə yuksəltdi. O xalqın tələbi ilə müstəqil bir dövlətin – Azərbaycan Respublikasının prezidenti vəzifəsinə ucaldı.

H.Əliyev müstəqil, yeni Azərbaycanın qurucusudur. O, bu quruculuğa hələ 40-50 il bundan əvvəl başlamışdı. O zaman Heydər Əliyev hələ Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsində (DTK) işləyirdi. Hələ 20-30-cu illərdə erməni daşnakları bu təşkilatda əsas vəzifələri ələ keçirmişdilər. Onlar əllərinə düşən fürsətdən istifadə edərək bu dəfə azərbaycanlılara – xalqımızın ən gorkəmli oğlu və qızlarını «xalq düşməni» adı altında qırırdılar. DTK-nın düşmənlərdən təmizlənməsi Heydər Əliyevin xalqımız qarşısındakı boyuk xidmətlərindən biri idi. O, yaxşı bilirdi ki, düşmənlərin əlinə fürsət düşən kimi yenə də

xalqımızı qıracaqlar. Ona görə də qeyrətli, Vətəninə sevən Azərbaycan oğullarını DTK-ya işə cəlb edirdi. Bu yolla o idarəni düşmənlərdən təmizləyirdi. Heydər Əliyev SSRİ dövlətinin tükənməz sərvətlərə malik olduğunu yaxşı bildiyi üçün Sovet dövlətinin zəngin sərvəti hesabına Azərbaycanın geriliyini aradan qaldırmaq üçün planlar qururdu. Bu planların həyata keçirilməsi haqqında SSRİ rəhbərliyi tərəfindən qərarlar qəbul edilməsinə nail olurdu. Bu quruculuq illəri nəticəsində

331

xalqımızda milli qurur, milli mənlilik şüuru oyandı, azadlıq, müstəqillik duyğuları baş qaldırdı. Bütün bunlar Heydər Əliyevin xalqımızın istiqlal mübarizəsi tarixindəki misilsiz xidmətləridir.

Xalqımıza gətdikcə daha çox aydın olurdu ki, vətənin yeganə umidi, qurtuluş cırağı Heydər Əlirza oğlu Əliyevdir. Elə bu səbəbdəndir ki, Heydər Əliyev 1993-cü il iyunun 15-i tarixdə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə sədr seçildi. Bununla da istiqlal mübarizəmizin tarixində əsaslı dönüş baş verdi, qurtuluşumuz başlandı. Bu gün – 1993-cü ilin 15 iyun günü tariximizə Qurtuluş günü kimi daxil oldu. Elə bu günlərdə Ermənistanın Azərbaycana qarşı ədalətsiz müharibəsində atəşkəs dövrü başlandı. Müstəqil dövlətimizin əsas qanunu – Konstitusiyası olmadığı üçün Heydər Əliyevin başsağlığı ilə düzəlişlər edilən Konstitusiyamız, nəhayət, 1995-ci il noyabrın 12-də ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul edildi. Dahi dövlət xadimi Heydər Əliyevin gecəli-gündüzlu yorulmaz səyləri nəticəsində Azərbaycanın ucrəngli bayrağı Ankarada, Vaşinqtonda, Kiyevdə, Tbilisidə, Tehranda, Istanbulda, Qahirədə və başqa şəhərlərdə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, Avropa Şurasının binaları qarşısında əzəmətlə dalğalanır. İndi də xalqın dilində yalnız bir şüar səslənir: «Heydər Əliyev birliyi əbədidir» və xalq yenə də «HƏ» deyir.

«Elektron» qəzeti

21 iyul 2003-cü il

332

Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının şəriksiz lideridir. Azərbaycanın bugunu və gələcəyi Heydər Əliyevin siyasi xətti ilə bağlıdır. Danılmaz həqiqətlərə göz yumulması, müxalifət mətbuatının əxlaqa zidd iftiraları Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin kollektivini də hiddətləndirmişdir.

Iyulun 26-da Dövlət İqtisad Universiteti kollektivinin yığıncağı keçirilmişdir.

Yığıncaqda universitetin elmi işlər üzrə prorektoru, əməkdar elm xadimi, i.e.d., prof. Arif Şəkəreliyev, və digər

iqtisadçı alimlər çıxış etmişlər.

«Xalq qəzeti»,

27 iyul 2003-cu il

Nikbin proqnozlar ucun əsas var

Olkə iqtisadiyyatının son 5 ildəki inkişafı gələcəyə daha nikbin baxmağa əsas verir. Xalqımız daha firavan günlərə doğru inamla irəliləməkdədir. Butunlukdə 1998-2002-ci illərdə neft sektorundan budcəyə 5,4 trilyon manat (31,4 faiz), qeyrineft sektorundan isə 11,8 trilyon manat (68,6 faiz) vəsait daxil olmuşdur. Həm də 1996-illə müqayisədə qeyri-neft sektorundan budcəyə daxil olan vəsaitin ümumi həcmi 2,2 dəfə (903 milyard manat) artıb.

Son illər dövlət budcəsinin xərclər hissəsi ənənəvi olaraq sosial yonumludur. Belə ki, ötən beş il ərzində budcə vəsaitlərinin 55 faizindən 65 faizə qədəri əhalinin maddi və sosial ehtiyaclarının ödənilməsinə sərf edilmişdir.

1998-2002-ci illər ərzində Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevin fərmanlarına əsasən budcədən maliyyələşdirilən təşkilatlarda əmək haqları, habelə əhalinin müxtəlif kateqoriyalarının (pensiyaçılar, qacqınlar və məcburi köçkünlər, şəhid ailələri, uşaqlar, tələbələr və s.) pensiya və muavinətləri artırılmışdır.

333

Butun bunlar ona görə mümkün olmuşdur ki, ölkədə məqsədyonlu iqtisadi siyasət həyata keçirilir. Bu siyasətin mərkəzində isə Azərbaycan insanı, onun sosial tələb və ehtiyaclarını daha dolğun ödəmək zərurəti dayanır. Xalq əmindir ki, cənab İlham Əliyevin baş nazir təyin olunması bu prosesi daha da gücləndirəcək. Çünki cənab İlham Əliyev möhtərəm Heydər Əliyevin idarəetmə məktəbinin ən layiqli davamçısı və yetirməsidir. Onun nəyə qadir olduğunu hamı yaxşı bilir və buna görə də prezidentin secimini qəlbən dəstəkləyir.

Dövlət Neft Şirkətinin birinci vitse-prezidenti kimi cənab İlham Əliyevin müəllifi möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyev olan neft strategiyasının həyata keçməsinə çox böyük rolu, əvəzsiz xidmətləri olmuşdur.

İstər xarici ölkələrin iri neft korporasiyaları və şirkətlərinin başçıları, istərsə də yüksək səviyyəli dövlət rəhbərləri ilə keçirdiyi görüşlər yeni neft strategiyasının reallaşmasına, Azərbaycan xalqının bugununa və daha xoşbəxt gələcəyinə xidmət edir. Əslində cənab İlham Əliyev bütün bunlardan böyük şərəf və məmnunluq hissi keçirir.

Çünki yaxşı bilir ki, bu müqəddəs missiyanın bir ali məqsədi və bir məqamı var. Bu da millətimizin bütün

ideallarının, arzu və istəklərinin həyata keçirilməsidir, düşmənlər tapdığı altında olan torpaqlarımızın azad edilməsidir. Ozunun AŞPA-dakı fəaliyyəti ilə ilk novbədə Azərbaycanın milli maraq və mənafeələrini qoruyan, Ermənistanın işğalcılıq siyasətini yüksək kursdan ifşa edən cənab İlham Əliyevin fəaliyyəti ölkəmizin ictimaiyyəti tərəfindən daim dəstəklənir və müdafiə olunur. Çünki Azərbaycan xalqı yaxşı ilə pisi çox gözəl seçir. «Xalqın gozu tərəzidir»-deyimi elə-belə yaranmayıb ki!...

Cənab İlham Əliyevin MOK-un prezidenti kimi çox mühüm işlər gördüyünü də hamı etiraf edir. Görülən iş də göz qabağındadır. Ayrı-ayrı şəhər və rayonlarımızda bir-birindən gözəl və yaraşqlı müasir olimpiya kompleksləri tikilib, idman hərəkəti kütləvi xarakter alıb. Cənab İlham Əliyev gənclərimizi sağlam və qüvvətli gormək istəyir, qüdrətli və yenilməz Azərbaycan uğrunda çalışır.

334

Mən xalqımızı yeni təyinatla bağlı təbrik edir və inanıram ki, umidlərimiz tam mənada doğrulacaq. Azərbaycan sabit bir ölkə kimi daim inkişaf edəcəkdir.

«Respublika» qəzeti

9 avqust 2003-cü il

335

Iqtisadiyyatımızın ufuqları

Son illər aparılan islahatlar nəticəsində respublika iqtisadiyyatında əsaslı dəyişikliklər baş verib. Belə bir faktı göstərmək kifayətdir ki, respublikada 1996-2002-ci illərdə UDM-in real artımı 70 faizə çatmış, onun orta illik real artım sürəti isə 8 faiz təşkil etmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra onun güclü dövlət kimi formalaşmasında neft sənayesinin rolu daha da artmışdır. Dünya dövlətləri Azərbaycana böyük maraq göstərir. Burada neft amilinin, neft strategiyasının rolunu xüsusi vurğulamaq istərdim.

«Əsrin müqaviləsi» çərçivəsində 30 il ərzində 500 milyon tona yaxın neft çıxarılacağı nəzərdə tutulub ki, bunun da təxminən yarısı mənfəət kimi ölkəmizə catacaqdır. Ölkəmiz üçün əhəmiyyətli olan daha bir mühüm məsələ olur ki, bu müddətdə çıxarılan qazın hamısı təmənnasız olaraq respublikamıza veriləcək. Azərbaycanın pul gəliri təqribən 33 milyard dollar məbləğində olacaq.

Hazırda Neft Fondunda toplanan vəsaitin məbləği indi milyon dollarla ölçülür. Gələcəkdə isə fonda hər il 150 milyon dollar əlavə vəsait daxil olacağı proqnozlaşdırılır. Bu fondan ilk vəsait qacqın və məcburi kockunların yaşayış səviyyəsinin

yaxşılaşdırılması və onlara mənzil tikintisi üçün istifadə edilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, neft gəlirləri hesabına ARDNŞ-in büdcəyə ödədiyi vergilərin həcmi də durmadan artır. Belə ki, əgər Dövlət Neft Şirkəti 1998-ci ildə büdcəyə 650 milyard manat vergi ödəmişdisə, hazırda həmin məbləğ bir necə dəfə artmışdır.

Xarici iqtisadi siyasət strategiyasında xarici ticarətə xüsusi əhəmiyyət verilir. Hazırda xarici ticarət əlaqələrinin dünya bazarının unifikasiya olunmuş oyun qaydaları əsasında qutbləşməsi, transmilli korporasiyaların daxili ticarətinin üstünlük qazanması, «təmiz» vasitəci ticarətin kəskin azalması, məhsul və kapital bazarlarının qarşılıqlı qovuşmasının güclənməsi və s. kimi tələbləri Azərbaycanın xarici ticarət strategiyasının da əsasını təşkil edir.

336

Olkəmizdə beynəlxalq nüfuza malik olan transmilli neft şirkətinin yaradılması xarici iqtisadi əlaqələrinin genişləndirilməsində mühüm hadisədir. Artıq bununla bağlı olaraq genişləndirilmiş ixrac infrastrukturunun, yəni idxalixrac kommersiya bankları qovşağının, ayrı-ayrı dünya ölkələrinə istiqamətlənən maliyyə-sənaye investisiya və sığorta şirkətlərinin yaradılması imkanları genişlənir.

Respublikada həyata keçirilən iqtisadi islahatlar nəticəsində xarici iqtisadi fəaliyyət daha da liberallaşdırılır. Kontraktların bağlanması və qeydiyyatı sadələşir, valyutanın konvertasiyası sahəsində məhdudiyyətlər aradan qaldırılır. Respublikamız Avropa Birliyinin TƏSİS, TRƏSEKƏ proqramları, Dünya Bankı və Beynəlxalq Valyuta Fondu ilə sıx əməkdaşlıq edir. Bütün bunlar Azərbaycan iqtisadiyyatı qarşısında geniş ufuqlar açır.

Əhalinin sosial-müdafiəsi iqtisadi siyasətin öncül istiqamətlərindən biri kimi dövlətin daim diqqət mərkəzindədir. 2002-ci ilin büdcəsində sosial təməyullu xərclər daha çox üstünlük təşkil edib.

Qeyd etmək lazımdır ki, əhalinin sosial müdafiə sistemi cəmiyyətin sosial-iqtisadi sisteminin mühüm unsuru olub, insanların həyatı vacib maraqlarını əhatə edir. Onun kəmiyyət və keyfiyyət xarakteristikası dövlətin və cəmiyyətin sosial-iqtisadi, hüquqi və mədəni səviyyəsinin göstəricisidir. Bu isə siyasi və iqtisadi sabitliklə sıx bağlıdır.

Son illər əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi, əmək haqlarının, pensiya və müavinətlərin artırılması sahəsində bir sıra mühüm tədbirlər həyata keçirilmişdir. Bunun nəticəsində 1995-2002-ci illərdə işləyənlərin orta nominal əmək haqqı 3,1 dəfə, orta aylıq pensiyanın məbləği 4 dəfədən də çox artmışdır.

Əhalinin, xüsusilə onun aztəminatlı təbəqələrinin sosial müdafiəsinin təmin olunmasında sosial sığorta sisteminin rolu böyükdür. Butovlukdə goturdukdə əhalinin sosial müdafiəsinə yönəldilən vəsaitin 60 faizindən çoxu sosial sığortanın payına düşür. Sosial sığorta vətəndaşların itirilmiş əmək haqlarının gəlirlərinin və ya əlavə xərclərinin kompensasiya edilməsinə, habelə əmək qabiliyyətinin itirilməsinin qarşısının alınmasına yönəldilmiş təminat formasıdır.

337

Bu ilin dövlət büdcəsi də otən ilki kimi sosial yönümlüdür. Ölkə iqtisadiyyatının dinamik inkişafı 2003-cü ilin dövlət büdcəsinin mədaxili proqnozlarının icrasını təmin edəcək. Mövcud iqtisadi siyasətin bir ali məqsədi var, o da ölkə iqtisadiyyatının güclü olması, əhalinin yaxşı yaşaması, rifah halının gətirdikcə yüksəldilməsidir. Bu siyasət ölkəmizin qüdrətlənməsinə, əhalinin fərvanlılığına istiqamətlənib. Prioritet istiqamətlərdən biri də sahibkarlığın inkişafına əlverişli şərait yaratmaqdan ibarətdir. Həyata keçirilən ardıcıl tədbirlər sayəsində sahibkarlığın inkişafına əngəl törədən suni maneələr aradan qaldırılıb, sahibkarların fəaliyyətinə lüzumsuz müdaxilələrə son qoyulub. 2003-cü ilin birinci yarımilliyində büdcə tapşırıqlarının yerinə yetirilməsi ilə yanaşı, vergi ödəyicilərinin qanuni mənafehlərinin qorunması, orqanlarının strukturunun və maddi-texniki bazasının təkmilləşdirilməsi sahəsində məqsədyonlu iş aparılmışdır.

Son dövrdə aparılan məqsədyonlu siyasət nəticəsində ölkə iqtisadiyyatına qoyulan investisiyaların həcmi xeyli artıb. Mustəqillik əldə olunduqdan sonrakı dövrdə iqtisadiyyatımıza bütün maliyyə mənbələri hesabına 13 milyard 600 milyon dollardan çox investisiya qoyulmuşdur.

Bundan əlavə, Beynəlxalq Valyuta Fondu və Dünya Bankı ekspertlərinin köməyi ilə müxtəlif proq ramalar işlənilib hazırlanmış və uğurla həyata keçirilmiş, makroiqtisadi sabitləşdirməni, struktur dəyişikliklərini, iqtisadiyyatın yüksəlişini və əhalinin maddi rifahının yüksəldilməsini təmin edən tədbirlər görülmüşdür.

Beləliklə, 1998-ci ilin əvvəlində iqtisadi islahatları dərinləşdirmək və sosial-iqtisadi inkişafın daha yüksək sürətini təmin etmək üçün kifayət qədər möhkəm zəmin yaradılmışdır. Təbii ki, respublikada gedən iqtisadi proseslər büdcənin gəlir hissəsinin strukturunda da öz əksini tapmışdır. Məsələn, məlum olduğu kimi UDM-in formalaşmasında iqtisadiyyatın qeyri-dövlət bölməsinin xüsusi cəkisi 1996-cı ildəki 42 faizdən 2002-ci ildə 72 faizə yüksəlmişdir. Bunun nəticəsində büdcəyə daxilolmalarda qeyri-dövlət bölməsinin payı 26,5 faizdən

2002-ci ildə 49 faizə çatmışdır.

338

Butunlukdə 1998-2002-ci illərdə neft sektorundan budcəyə 5.4 trilyon manat (31,4 faiz), qeyri-neft sektorundan isə 11.8 trilyon manat (68,6 faiz) vəsait daxil olmuşdur. Ozu də 1996-illə muqayisədə qeyri-neft sektorundan budcəyə daxilolmaların umumi həcmi 2.2 dəfə (903 milyard manat) artmasına baxmayaraq, umumi daxilolmalarda onun xüsusi cəkisi əslində də, demək olar, dəyişməmişdir.

Bundan əlavə, 10-dan çox məqsədli proqram, o cümlədən II özəlləşdirmə proqramı, maşınqayırmanın, metallurgiyanın, kicik və orta sahibkarlığın inkişafı, energetika və su sektorunda maliyyə intizamının gücləndirilməsi, yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi inkişaf, regionların inkişafı, turizm haqqında və digər proqramlar işlənib hazırlanmış və qəbul olunmuşdur.

Son illərdə ölkəmizdə UDM istehsalı 1998-2002-ci illərdə UDM-in həcmnin real artımı 59,8 faiz təşkil etmiş və 2002-ci ildə 29,6 trilyon manata (61 milyard dollar) çatmışdır. Belə bir faktı göstərmək kifayətdir ki, otən beş il ərzində Azərbaycan UDM-in artım sürətinə və adambaşına düşən göstəricilərə görə MDB-də ilk üç ölkə sırasında olmuşdur. UDM-in strukturunda istehsalın payı 1997-ci ildəki 57 faizdən 2002-ci ildə 60 faizə, o cümlədən sənayedə 25,3 faizdən 34,9 faizə yüksəlmişdir.

Neft sektorunun dinamik inkişafı UDM-in formalaşmasında onun payının əhəmiyyətli dərəcədə artmasına səbəb olmuşdur. Belə ki, bu göstərici 1997-ci ildəki 17.2 faizdən 2002-ci ildə 29,5 faizə çatmışdır. UDM-də qeyridövlət bölməsinin payı 1997-ci ildəki 46 faizdən 2002-ci ildə 73 faizə yüksəlmişdir. Ozu də bütün beş il ərzində bu bölmədə artımın sürəti dövlət bölməsinə nisbətən hər il 3-6 faiz çox olmuşdur.

UDM-in belə dinamik artımı, budcənin möhkəmləndirilməsi Azərbaycanın gələcək iqtisadi-sosial yüksəlişi üçün real təminatlardır. Yaxın bir neçə ildə bu sahədə daha böyük uğurlar qazanılacağı şübhə doğurmur.

«Respublika» qəzeti

16 sentyabr 2003-cü il

339

340

Iqtisad Universiteti təhsil islahatının onunda gedir.

Musahibimiz iqtisad elmləri doktoru, professor, əməkdar elm xadimi, AzDIU-nin elmi işlər üzrə prorektoru Arif Şəkəraliyevdir.

1966-cı ildə Bakı Plan-Iqtisad Texnikumunu, 1970-ci ildə isə Azərbaycan Xalq Təsərrüfatı Institutunu bitirmişdir. 1976-cı ildə namizədlik, 1991-ci ildə isə Sankt-Peterburq Maliyyə İqtisad Universitetində doktorluq dissertasiyası müdafiə etmişdir. 200-dən çox elmi məqalə, monoqrafiyanın, o cümlədən «Xidmət şöbəsi, sosial-iqtisadi problemlər», «Bazarın mahiyyəti və quruluşu», «Umumi iqtisadi nəzəriyyə», «Biznesin əsasları», «Gomruk işinin təşkili» və s. kitabların müəllifidir.

-Arif müəllim, ali məktəblərimizdə təhsilin səviyyəsi sizi qane edirmi?

-Hazırda dövlət əhəmiyyətli məsələlərdən biri həm orta, həm də ali məktəblərdə təhsili müasir tələblər səviyyəsində təşkil etməkdir. Təhsil dövlətin strateji sahələrindən biridir. Bazar iqtisadiyyatına keçid dövrü ilə əlaqədar digər sahələrdə olduğu kimi təhsil sahəsində də bir sıra problemlər meydana çıxmışdır. Lakin cənab Heydər Əliyevin uzaq-gorən siyasəti nəticəsində təhsil sistemində uğurlu islahatlar aparılmış və bir çox problemlər artıq aradan qaldırılmışdır.

Bilirik ki, Azərbaycan bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedən olkədir. Belə bir şəraitdə vacib məsələlərdən biri də insanların maddi rifahının yüksəldilməsidir. Bu isə sırf iqtisadiyyatın inkişafı ilə bağlı məsələdir. Məhz bu səbəbdən AzDIU-da da dövrün tələblərinə uyğun olaraq yeni ixtisaslar açılmışdır. Buna misal olaraq «Gomruk işinin təşkili», «Beynəlxalq iqtisadi münasibətlər», «İqtisadiyyatın hüquqi tənzimlənməsi», «Beynəlxalq ticarət» ixtisaslarını göstərmək olar.

Azərbaycanın dünya təhsil sitseminə integrasiyasını təşkil etmək və müstəqilliyimizi möhkəmlətmək üçün bu ixtisaslar üzrə kadrlar hazırlanmağa xüsusi diqqət yetirməliyik. Çalışırıq ki, tələbələrimizin elmi səviyyəsi yüksəlsin və güclü kadr potensialına malik olaq. Bu səbədən universitetdə TECfəaliyyət göstərir. TEC iqtisadiyyatın aktual problemləri ilə

341

bağlı vaxtaşırı elmi konfranslar keçirir. Bu konfranslarda əsasən dünyada mövcud olan 2 əsas proses – qloballaşma və regional yaxınlaşma məsələləri müzakirə olunur.

-Dünyanın digər universitetləri ilə əməkdaşlıq edirsinizmi?

-Əlbəttə, AzDIU dünyanın bir sıra aparıcı universitetləri, o cümlədən Türkiyənin Mərmərə Universiteti, Lomonosov adına Moskva Dövlət Universiteti, Leningrad Maliyyə-İqtisadi Universiteti ilə elmi sahədə əməkdaşlıq edir və vaxtaşırı gənc tədqiqatçılarımız həmin təhsil ocaqlarında elmi məzuniyyətdə olurlar. Bu isə gənc kadrların bilik səviyyəsinin

yüksəldilməsində xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bir məsələni də xüsusilə vurğulamalıyam ki, son illər Azərbaycana investisiya qoyuluşu artmışdır. Universitetimizin gənc tədqiqatçıların bu sahədə əldə etdiyi uğurlar, gərdəkləri işlər və əldə etdiyi nəticələr bizi sevindirir.

-Sovet təhsil sistemindən donuşla əlaqədar olaraq hansı problemlər meydana çıxmışdır?

-Bildiyimiz kimi Azərbaycan uzun illər Sovet hakimiyyətinin təsiri altında olmuş və təhsil proqramları Sovet təhsil sisteminə uyğun olaraq tərtib edilmişdir. Bu gün isə Azərbaycan beynəlxalq təhsil sistemlərinin standartlarına uyğun olaraq öz təhsil sistemini qurmuşdur. Əlbəttə ki, belə əsaslı dəyişikliklərin olması təhsildə bir sıra problemlər yaratmışdır. Bu problemlər əsasən dərs vəsaitləri ilə bağlıdır. Belə ki, tələbələrə dərs rus və ingilis dillərində olan vəsaitlərlə tədris olunur. İnandırmaq ki, yaxın gələcəkdə bu problemlər aradan qalxacaq və tədris planları təkmilləşəcək. Yeri gəlmişkən təhsil naziri professor Misir Mərdanovun əməyini xüsusi göstərmək istədim. Belə ki, bu məsələ də təhsil nazirinin diqqət mərkəzində olmuş və bu sahədə məqsədyonlu iş fəaliyyəti həyata keçirilmişdir. Sovet dövrü ilə müqayisədə indiki dövrün üstünlükləri daha böyükdür. Artıq biz müstəqil dövlətlik, öz iqtisadiyyatımızı formalaşdırır, siyasətimizi qurur və savadlı kadr potensialı hazırlayırıq.

-Yeni təhsil qanunu haqqında nə deyə bilərsiniz? Sizi düşündürən problemlər varmı?

342

-Hazırda yeni təhsil qanunu üzərində iş gedir.

Zənnimizcə gələcəkdə Avropa standartlarına uyğun olaraq aspirantura ləğv olunmalı və təhsil bakalavr, magistr və doktorantura pillələrindən ibarət olmalıdır. Digər bir problem isə professor-muəllim heyətinin vəzifə maaşlarının və tələbə təqaüdlərinin aşağı olmasıdır. Zənnimcə, ölkə iqtisadiyyatı inkişaf etdikcə və büdcə gəlirləri artdıqca bu problem də aradan qaldırılacaqdır. Bilirsiniz ki, bu yaxınlarda müəllimlərin maaşı artırıldı. Fərsətdən istifadə edərək möhtərəm prezidentimizə minnətdarlığımı bildirirəm.

-Bu yaxınlarda sizin yeni dərsləyiniz işıq üzü görüb. Bu haqda məlumat verməyinizi xahiş edirəm.

-«Dünya iqtisadiyyatı və müasir dövrün problemləri» adlı kitabın 3 müəllifindən biri də mənəm. Kitab Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvu, professor, iqtisad elmləri doktoru Aqil Əliyevin rəhbərliyi ilə yazılmışdır. Kitabda dünyada gedən proseslərə müxtəlif prizmalardan yanaşaraq onları təhlil etmişik.

Bundan başqa, yeni dərslərlərin kifayət qədər olmaması da məni narahat edir. Odur ki, «Gomruk işinin təşkili» kitabını da işləyib hazırlamışam. Mən həmin kafedranın müdiri olduğumdan, dərslərinin çatışmazlığı mənim də problemimdir. Odur ki, bu dərsləri çap etdirməyi özümə borc bildim.

-Bir az da gələcək arzularınız haqqında danışardız...

-15 oktyabr seçkilərində Heydər Əliyev məktəbinin layiqli davamcısı, gənc, lakin kamil siyasətçi İlham Əliyev böyük səs çoxluğu ilə qələbə aldı. Bu təkcə məni yox, İqtisad Universitetinin bütün tələbə-müəllif heyətini sevindirdi. Fərsətdən istifadə edib prezident İlham Əliyevi ürəkdən təbrik edir, işində uğurlar diləyirəm. Arzum budur ki, yeni seçilmiş prezident cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi altında Qarabağımızı azad edək, doğma Azərbaycanımızı dünyanın sivil dövlətləri cərgəsinə qoşaq.

«Təhsil problemləri» qəzeti

21-31 oktyabr 2003-cü il

343

Tərəqqiyə gedən yol

Olkəmizin həyatında çox mühüm hadisə baş vermişdir.

Mohitəram prezidentimiz Heydər Əliyev İdarəetmə Məktəbinin ən layiqli davamcısı cənab İlham Əliyev Azərbaycan Respublikasının prezidenti seçilmişdir. Bu, xalqımızın seçimi, arzu və istəyinin reallaşmasıdır.

Məlumdur ki, Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafında, əhalinin rifah halının yaxşılaşmasında ölkənin neft-qaz sektorunun xüsusi rolu var. Əsas ümummilli liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş yeni neft strategiyası uğurla həyata keçirilməkdə və öz bəhrələrini verməkdədir. Otən illər ərzində Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti neft hasilatının həcmi sabit saxlamış və müəyyən olunmuş proqnoz tapşırıqlarının yerinə yetirilməsini təmin etmişdir. Bu da respublikanın neft məhsullarına olan tələbatını ödəməklə yanaşı, 6,5 milyon ton xam neft və 12 milyon tonadək neft məhsulları ixrac etməyə imkan vermişdir. İqtisadiyyatın digər sahələrinin tərəqqisinə dair də çoxlu misallar çəkmək olar. Əlbəttə, ölkə iqtisadiyyatının dinamik inkişafı, neft və qaz hasilatının artması, habelə başqa mühüm və uğurlu məqamlar sabitliklər, düzgün iqtisadi siyasət yeridilməsi ilə bağlıdır. Məhz möhtəram Heydər Əliyevin uzaqgörən daxili və xarici siyasəti nəticəsində bu gün mustəqil Azərbaycan sabaha, işıqlı gələcəyə doğru inamla irəliləməkdə, ölkəmizin beynəlxalq miqyasda nüfuzu, hörməti artmaqdadır.

Bu mənada cənab İlham Əliyevin Azərbaycan Respublikasının prezidenti seçilməsi ölkəmizin, dövlətimizin

həyatında çox mühüm hadisədir. Uzun illər ərzində ARDNŞ-in birinci vitse-prezident kimi cənab İlham Əliyevin yeni neft strategiyasının reallaşmasında, xarici nüfuzlu neft şirkətlərinin rəhbərləri ilə səmərəli danışıqlar aparılmasına milli maraqlara uyğun real nəticələr əldə edilməsində, mühüm proqramların qəbul olunmasında çox böyük əməyi, gərgin zəhməti olmuşdur. Odur ki, 15 oktyabr prezident seçkiləri zamanı xalqımızın yenidən müdrik seçim etməsi tam təbii idi. Əhali böyük siyasi fəallıq, yüksək seçki mədəniyyəti nümunəsi göstərdi. Butun dünya bir daha şahid oldu ki, Azərbaycan xalqı öz haqqının və səsinin sahibidir. Seçkilər butovlukdə Azərbaycan

344

Respublikasının qanunvericiliyinə müvafiq surətdə azad, şəffaf şəraitdə və beynəlxalq hüquq normalarına uyğun olaraq keçirilmişdir.

Lakin təəssüf hissi ilə qeyd etməliyəm ki, xalqımızın iradəsi cəmiyyətimizdə mövcud olan Musavat, AP və Umid partiyalarının ətrafında toplanmış bir sıra qaraguruhcu qüvvələrə xoş gəlmədi. Ozunun mütləq məğlubiyyətini dərk edən bu qüvvələr – İsa Qəmbər, İqbal Ağazadə, Sərdar Cəlaloğlu və qeyriləri zorakı vasitələrə əl atdılar. Onların təşkilatçılığı və təhriki ilə bir qrup azğın kütlə paytaxtda vandalizm aktları ilə müşayiət edilən kütləvi iğtişaşlar törətdi. Belə hesab edirik ki Bakı şəhərində törədilən bu iğtişaşlara və cinayətlərə görə məsuliyyət birbaşa Musavat Partiyasının başqanı İsa Qəmbərin və «Bizim Azərbaycan» blokuna daxil olan partiyaların rəhbərlərinin üzərinə düşür.

Bu gün İlham Əliyevin məqsədyonlu fəaliyyəti, Heydər Əliyev siyasi kursunu ləyaqətlə davam etdirməsi nəticəsində Azərbaycan Avropa ailəsinin layiqli üzvünə çevrilib. Ölkəmizin iştirakı olmadan heç bir regional layihə həyata keçirilmir. Bu, məmləkətimizin nüfuzunun getdikcə artması, Azərbaycanın bölgədə ən nüfuzlu dövlətə çevrilməsi ilə bilavasitə bağlıdır. Ona görə də qədirlən xalqımız çox düzgün seçim edərək əslində ölkəmizin sabahına, işıqlı gələcəyimizə, güclü, qüdrətli Azərbaycana, tərəqqiyə və ən əsası sabitliyə, mövcud siyasi kursun davam etdirilməsinə səs verdi.

Mən, çalışdığım kollektivin adından cənab İlham Əliyevi ölkə prezidenti seçilməsi münasibətilə təbrik edir, ona Azərbaycanın tərəqqisi və inkişafı naminə yeni-yeni uğurlar arzulayıram.

«Respublika» qəzeti

25 oktyabr 2003-cü il

345

İLHAM ƏLİYEV – AZƏRBAYCANI YENİ

QƏLƏBƏLƏRƏ APARAN LİDER

Hazırda dövlət müstəqilliyimizin təmin edilməsi və bazar münasibətlərinin inkişafı sahəsində aparılan ardıcıl iqtisadi islahatlar Azərbaycanın iqtisadiyyatının inkişafı və dünya təsərrüfat sisteminə daha sıx inteqrasiya olunması üçün əlverişli şərait yaratmışdır. Məhz belə bir şəraitdə milli iqtisadiyyatın formalaşması və ölkənin dünya bazarında yerinin müəyyən edilməsi, onun mövqeyinin perspektiv dövr üçün möhkəmləndirilməsi dövlətin siyasi-iqtisadi fəaliyyətinin prioritet istiqamətlərindən birinə cəvrilmişdir.

Bu yaxınlarda böyük səs-coxluğu ilə prezident seçilən cənab İlham Əliyev Azərbaycan xalqı tərəfindən sevilən və dərin hörmət bəslənilən dövlət başçısıdır. Çünki onun həyata keçirəcəyi işlər xalqın maddi rifahının yüksəldilməsi, Azərbaycanın bütün bölgələrinin sosial-iqtisadi yüksəlişinin təmin edilməsi, islahatların sürətləndirilməsi, istehsal potensialından səmərəli istifadə edilməsini, dünya təsərrüfat sisteminə inteqrasiyanın gücləndirilməsi və s. sahələri əhatə edir.

Biz əminik ki, çox hörmətli prezidentimiz İlham Əliyev möhtərəm Heydər Əliyev siyasi kursunu layiqincə davam etdirəcək və doğma Azərbaycanımızın daha sürətli inkişafı təmin olunacaqdır.

Azərbaycan iqtisadi və siyasi müstəqillik əldə etdikdən sonra dünya dövlətləri ilə sərbəst əməkdaşlıq etmək imkanı qazanmışdır. Bu müstəqilliyin əldə edilməsi və qorunub saxlanması isə möhtərəm Heydər Əliyev cənablarının adı ilə bağlıdır. Böyük öndərimiz Heydər Əliyevin müəyyən etdiyi iqtisadi siyasət strategiyasının baş lıca istiqamətlərini «sabitləşdirmə, islahatlaşdırma, dünya iqtisadi inteqrasiyasına qoşulma, sosial-iqtisadi inkişaf və xalqın rifahının yüksəldilməsi» və s. təşkil edir.

Məlum olduğu kimi, Azərbaycanın güclü dövlət kimi formalaşmasında neft sənayesinin rolu daha da artmışdır. Ölkəmizdə neft sənayesi sahəsində aparılan iqtisadi islahatların

həyata keçirilməsində İlham Əliyevin əməyini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Belə ki, o, dünyanın neft şirkətləri ilə danışıqların aparılmasında və sazişlərin imzalanmasında yaxından iştirak etmiş, Milli Məclisin nümayəndə heyətinin rəhbəri kimi, beynəlxalq təşkilatlarda dəfələrlə özünün prinsipial mövqeyini bildirmişdir. Bütün bunlar isə dünya dövlətlərinin Azərbaycanı dəstəkləməsinə və ona göstərilən marağın artmasına səbəb olmuşdur.

Neft sənayesində aparılan uğurlu islahatların nəticəsi

olaraq hazırda Neft Fondunda toplanan vəsaitin məbləği 800 milyon dollara yaxındı. Gələcəkdə isə bu fonda hər il 150 milyon dollar əlavə vəsait daxil olacağı gözlənilir. Bu faktı da qeyd etmək lazımdır ki, Neft Fondundan ilk vəsait qacqın və məcburi köçkünlərin yaşayış səviyyəsinin yaxşılaşdırılmasına və onlar ucun mənzillərin tikintisinə ayrılmışdır. Bu isə respublika əhalisi tərəfindən çox böyük rəğbətlə qarşılanmışdır.

Son on ildə Azərbaycanda əlverişli investisiya mühiti yaradılmışdır. Mustəqillik əldə olunduqdan sonrakı dövrdə iqtisadiyyatımıza bu təm maliyyə mənbələri hesabına 13 milyard 600 milyon dollardan çox investisiya qo yulmuşdur. Butun bunlar onu göstərir ki, artıq Azərbaycanda möhtərəm prezidentimiz tərəfindən həyata keçirilmiş siyasi və iqtisadi sabitlik əldə edilmişdir.

Dunyaya neft ehtiyatlarına tələbatın artması Xəzər bölgəsinə göstərilən marağın da güclənməsinə səbəb olmuşdur. Bunu son dövrlərdə regionda gedən diplo matik danışıqlar, butovlukdə, Qafqaz və Xəzərətrafi bölgənin umumAvropa integrasiya prosesinə cəlb olunması kimi amillər subut edir. Avrasiya dəhlizinin, Qədim Ipək yolunun üzərində yerləşən, zəngin maddi və mənəvi sərvətlərə malik olan Azərbaycanın bu integrasiya prosesində həqiqətən böyük imkanlara malik olması faktı realdır. Artıq dünyanın ən nəhəng transmilli neft korporasiyaları ilə 22 böyük neft sazişi imzalamış Azərbaycan hökuməti həmin layihələrin reallaşdırılması məqsədilə yaxın 25-30 il ərzində təqribən 60 milyard dollardan çox sərmayə qoyuluşu cəlb etmək fikrindədir.

347

Respublika iqtisadiyyatının umumdunya təsərrufatı ilə çoxşaxəli və intensiv integrasiyası mustəqil Azərbaycan Respublikasının rəsmi dövlət siyasətinin aparıcı istiqamətlərindən birinə cevrilmişdir. Azərbaycanın xarici siyasəti ticarət, investisiya, maliyyə-kredit, humanitar və s. sahələrdə uğurla həyata keçirilir. Belə ki, bazar iqtisadiyyatına keçidlə əlaqədar olaraq respublikamızda milli iqtisadiyyatın formalaşması və inkişafı yalnız daxili imkanlarla deyil, xeyli dərəcədə xarici amillərlə beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin butun formalarından geniş, səmərə_____li şəkildə istifadəsi ilə bağlıdır. Butun bu məsələlər hörmətli prezidentimiz İlham Əliyev cənablarının xarici siyasət strategiyasının əsasını təşkil edir.

Bu strategiyanın başlıca məqsədi isə neyt faktorundan bacarıqla istifadə edərək butovlukdə, ölkəmizi dünya dövlətləri icərisində tanıتماq, dünya təsərrufat sisteminə integrasiyanı

gücləndirmək və Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə mövqeyinin möhkəmləndirilməsinə yönələn siyasət kursunu həyata keçirməkdən ibarətdir. «Əsrin müqaviləsi» cərcivəsində Azərbaycanda fəaliyyət göstərən xarici şirkətlər üçün artıq zəruri qanunverici baza və investisiya mühiti yaradılmışdır. Bu qanunverici baza və investisiya mühiti digər qeyri-neft sahələrinə sərmayələrin cəlb edilməsi və onların bölgüsü, yerləşdirilməsi üçün də əlverişlidir.

Azərbaycanda uğurla həyata keçirilən neft strategiyası ölkəmizə xarici sərmayələrlə yanaşı, müasir texnologiyaların, iş təcrübəsinin, yeni idarəcilik qaydalarının gəlməsinə şərait yaratmışdır. Butun bu işlər respublikada aparılan iqtisadi islahatların sürətlə həyata keçməsinə köməklik edir. Bununla bərabər Azərbaycanda, xüsusən sənaye rayonlarında, neftin hasilı və emalı obyektlərin ətrafında ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində də çoxlu problemlər mövcuddur. Ölkəmizdə fəaliyyət göstərən xarici şirkətlərin bu sahədəki zəngin təcrübəsi və istifadə etdikləri müasir texnoloji avadanlıq bizim ekoloji mühitin qorunmasında da istifadə edilə bilər.

İqtisadi strategiyanın digər məqsədlərindən biri neft sahəsində çalışan xarici şirkətlərin fəaliyyətlərindən vergilərin toplanmasıdır. Azərbaycanın büdcəsinə, sosial fondlara

348

odəmələr, vergilər, icarə haqları, boru kəməri tarifləri və digər odənişlər formasında alınır. Həmin vəsait əhalinin həyat şəraitinin yaxşılaşması üçün istifadə olunur və gələcəkdə bu meyl daha sürətlə artacaqdır.

Respublikada neft sənayesinin istehsal infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi Azərbaycanda, eyni zamanda nəqliyyatın, rabitənin, enerji təchizatı şəbəkəsinin, su təchizatı sisteminin yaxşılaşmasına şərait yaradır. Əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsində eyni zamanda neft sənayesinin sosial infrastrukturunu təşkil edən səhiyyə, ticarət, idman, bədən tərbiyəsi, maarif, məişət xidməti müəssisələrinin rolu böyükdür. Məhz bu istiqamətdə ardıcıl olaraq iş aparılır. Buna misal olaraq cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə respublikanın şəhər və rayonlarında yeni idman bazalarının və Olimpiya komplekslərinin açılmasını göstərmək olar.

Azərbaycanda neft sənaye obyektlərinin yerləşdiyi ərazilərdə istehsal və sosial infrastruktur digər rayonlara nisbətən daha üstün inkişaf etmişdir və əhalinin həyat səviyyəsi həmin rayonlarda daha yüksəkdir. Bununla əlaqədar olaraq gələcəkdə neftdən daxil olan gəlirin bölgüsü zamanı bütün rayonların tələbatı nəzərə alınacaqdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan neftinin dünya

bazarına ixrac boru kəməri vasitəsilə nəqli əsasən Bakı-Supsa və Bakı-Novorossiysk marşrutu ilə təmin olunur. Əlbəttə ki, yaxın illərdə istehsal ediləcək böyük həcmdə Azərbaycan neftini həmin kəmərlə oturmək artıq mümkün olmayacaq. Bunu qabaqcadan nəzərə alan möhtərəm Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə 1999-cu ilin noyabrında İstanbulda Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyə dövlətləri arasında Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin çəkilməsi barədə saziş imzalandı. Bu fakt siyasi mənbələrdə Azərbaycanın uzun sürən mübarizədən sonra Qərblə qovuşması kimi qiymətləndirilir. Onu da qeyd etmək yerinə düşərdi ki, bu nəhəng layihənin reallaşmasında cənab İlham Əliyevin çox böyük əməyi vardır.

Gorunduyu kimi, neft amili həqiqətən də çox cətin siyasi və iqtisadi problemlərlə üzləşmiş, beynəlxalq aləmdə kovrək addımlarını atan, mustəqillik və azadlıq yolunda inamla irəliləyən, dünya siyasəti, iqtisadiyyat, mədəniyyət institutları

349

ilə sıx inteqrasiyaya qoşulan, demokratiya, pluralizm, insan hüquqları, azad bazar iqtisadiyyatı prinsiplərindən irəli gələn ideyalarla bəhrələnməyə can atan Azərbaycanın həyatı maraqlarının reallaşması yolunda mühüm rol oynamışdır.

Azərbaycanda 1993-cü ilin ikinci yarısından etibarən aparılan məqsədyonlu daxili və xarici siyasət nəticəsində 1995-ci ildə ölkədə yaranmış ictimai-siyasi sabitlik sosial-iqtisadi problemlərin həllini, o cümlədən əhəlinin həyat səviyyəsinin yaxşılaşması sahəsində görülmə işləri on plana cəkmişdir.

Ardıcıl olaraq aparılan islahatlar qısa müddət ərzində öz bəhrəsini verməyə başlamış və iqtisadiyyatın ayrı-ayrı sahəsində ciddi irəliləyiş əldə edilmişdir. Görülmə məqsədyonlu və uzaq perspektivlərə tuşlanmış tədbirlər nəticəsində geriləmənin qarşısı birdəfəlik alınmışdır. Əgər 1992-1994-cü illərdə iqtisadiyyatda böhran ildən-ilə dərinləşirdisə və bu səbəbdən də mühüm makroiqtisadi göstərici hesab olunan Ümumi Daxili Məhsulun həcmi ildə 20-25 faiz azalırdısa, 1996-cı ildə onun həcmi 1,3 faiz, sonrakı illərdə isə daha yüksək sürətlə artırmaq mümkün olmuşdur. Eləcə də irimiqyaslı islahatlar prosesi uğurla davam etdirilmişdir.

Bundan əlavə, Beynəlxalq Valyuta Fondu və Dünya Bankı ekspertlərinin məsləhəti və köməyi ilə ikiillik (1995 və 1996-cı illər ucun) və orta müddətli (1997-1999-cü illər ucun) proqramlar işlənib hazırlanmış və uğurla həyata keçirilmişdir. Həmin proqramlarda makroiqtisadi sabitləşdirməni, struktur dəyişikliklərini, iqtisadiyyatın yüksəlişinə və bərpasına, əhəlinin maddi rifahının yüksəldilməsini təmin edən tədbirlər

nəzərdə tutulurdu.

1998-ci ilin əvvəlində artıq iqtisadi islahatların nəzərcarpan musbət nəticələrinə nail olunmuşdu və bu, Azərbaycanın dərin iqtisadi bohrandan çıxdığını deməyə əsas verirdi. Konkret rəqəmlər də bunu aydın göstərir. Son beş ildə budcə kəsirinin Umumi Daxili Məhsula (UDM) nisbəti 13 faizdən 2,4 faizə düşdü, həm də budcə kəsirinin Milli Bankın kreditləri hesabına odənilməsi praktikasına son qoyuldu. Milli Bankın kredit dərəcəsi 200 faizdən 15 faizə düşüb, valyuta bazarı tələb və təklif prinsipi üzrə tamamilə sərbəstləşib.

350

Olkənin valyuta ehtiyatları hazırda 1,4 milyard dollardan çoxdur.

Təbii ki, respublikada gedən iqtisadi proseslər budcənin gəlir hissəsinin strukturunda da öz əksini tapdı. Məsələn, məlum olduğu kimi, UDM-in formalaşmasında iqtisadiyyatın qeyri-dövlət bölməsinin xüsusi cəkisi 1996-cı ildəki 42 faizdən 2002-ci ildə 72 faizədək yüksəldi. Bunun nəticəsində budcəyə daxilolmalarda qeyri-dövlət bölməsinin payı 265 faizdən 2002-ci ildə 49 faizə çatmışdır.

Butunlukdə, 1998-2002-ci illərdə neft sektorundan budcəyə 5,4 trilyon manat (31,4 faiz), qeyri-neft sektorundan isə 11,8 trilyon manat (68,6 faiz) vəsait daxil olmuşdur. Həm də 1996-illə müqayisədə qeyri-neft sektorundan budcəyə daxilolmaların ümumi həcmi 2,2 dəfə (903 milyard manat) artmasına baxmayaraq, ümumi daxilolmalarda onun xüsusi cəkisi əslində də, demək olar, dəyişməmişdir.

Son beş il ərzində Azərbaycan Respublikasının prezidenti, Milli Məclis və Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti iqtisadiyyatın real sektorunun inkişafının təsdiq edilməsinə, maddi istehsalın idarə olunmasının təkmilləşdirilməsinə, sahibkarlığın, regionların, fəaliyyət novlərinin inkişafına dövlət dəstəyinin gücləndirilməsinə, iqtisadiyyatın ayrı-ayrı seqmentlərinin xarici və yerli sərmayəcilərə idarəetməyə verilməsinə yönəldilmiş 120-dən çox qanunvericilik aktı və digər normativ aktlar qəbul etmişlər. Bundan əlavə, 10-dan çox məqsədli proqram, o cümlədən II özəlləşdirmə proqramı, maşınqayırmanın, metallurgiyanın, kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı, energetika və su sektorunda maliyyə intizamının gücləndirilməsi, yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi inkişaf, regionların inkişafı, turizm haqqında və digər proqramlar işlənib hazırlanmış və qəbul olunmuşdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, ötən beş il ərzində Azərbaycan UDM-in artım sürətinə və adambaşına düşən göstəricilərə görə

MDB-də ilk uc olkə sırasında olmuşdur. UDM-in strukturunda istehsalın payı 1997-ci ildəki 57 faizdən 2002-ci ildə 60 faizə, o cümlədən sənayedə 25,3 faizdən 34,9 faizə yüksəlmişdir. Xidmət sahələrinin (nəqliyyat, rabitə, ticarət, məişət xidməti) 351

xüsusi cəkisinin 35,6 faizdən 32,4 faizə düşməsinə baxmayaraq, beş il ərzində onun həcmi təxminən 1,5 dəfə artmışdır.

Son illərdə möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyevin yaxından rəhbərliyi nəticəsində neft sektorunun dinamik inkişafı UDM-in formalaşmasında onun payının əhəmiyyətli dərəcədə artmasına səbəb olmuşdur. Başqa sözlə, bu göstərici 1997-ci ildəki 17.2 faizdən 2002-ci ildə 29,5 faizə çatmışdır. Dövlət əmlakının özəlləşdirilməsi və çoxsaylı yeni özəl müəssisələrin və xidmət obyektlərinin yaradılması nəticəsində son beş ildə UDM-in formalaşması prosesində dövlət və qeyridövlət sektorlarının nisbətində ciddi dəyişikliklər baş vermişdir. Məsələn, UDM-də qeyri-dövlət sektorunun payı 1997-ci ildəki 46 faizdən 2002-ci ildə 73 faizə çatmışdır. Ozu da bütün beş il ərzində bu sektorda artımın sürəti dövlət sektoruna nisbətən hər il 3-6 faiz çox olmuşdur.

Hazırda qarşıda duran mühüm vəzifə olkə iqtisadiyyatının artım tempini sabit saxlamaqdan, Azərbaycanın dünya təsərrüfat sistemində inteqrasiyasını təmin etməklə xalqın maddi rifahını yüksəltməkdən ibarətdir. Qeyd etmək lazımdır ki, cənab İlham Əliyevin secki platformasında olkə iqtisadiyyatının bundan sonra da sosialyonomlu inkişafı xüsusi vurğulanmışdır.

Sosialyonomlu iqtisadi inkişafı təmin etmək ucun, ilk novbədə insan amilinə, onun hərtərəfli inkişafına qayğı göstərməlidir. Bundan əlavə, Azərbaycanda ixrac yonomlu iqtisadiyyatın inkişaf etdirilməsi, istehsal edilən məhsulların rəqabət qabiliyyətinin artırılması, respublikanın daxili və xarici investisiyaları hesabına qeyri-neft sektorunun inkişafı məsələlərinə boyuk diqqət yetirməlidir. Xüsusi olaraq yerli xammal hesabına inkişafa nail olmaq, elm tutumlu məhsul istehsalının artırılması və innovasiya məsələlərinə geniş meydan verilməsi. yeni texnologiya, texnika və avadanlıqların respublikaya gətirilməsi və beynəlxalq standartlara cavab verəcək məhsul istehsalının artırılması və digər məsələlər on plana cəkilməlidir.

Bizə belə gəlir ki, bu işdə istehsal sahələrinin modernləşdirilməsi və kohnə zavodların iş ahənginin bərpası 352

da vacibdir. Yerli tələbatı nəzərə alaraq Bakı şin zavodunun,

yungul və emal sənayesi müəssisələrinin işinin bərpa edilməsi məqsədəuyğun olardı.

Respublikada aqrar sahədə əhalinin səmərəli məşğulluğunu təmin etmək məqsədi ilə məqsədli proqramların həyata keçirilməsi üçün kreditlərin ayrılmasında dövlətin yaxından iştirakına nail olmaq, xüsusi olaraq aqrobiznesi inkişaf etdirmək və s. məsələlər bu gün cənab İlham Əliyevin diqqət mərkəzindədir.

Sonda dünya şöhrətli siyasətçi cənab Heydər Əliyevin bir fikrini xatırlamaq istərdim: «Beş ildən sonra Azərbaycan dünyəvi dövlət, daha yüksək sürətlə inkişaf edən, kifayət qədər güclü iqtisadiyyata və yaxşı həyat səviyyəsinə malik respublika olacaqdır».

Bəli, Azərbaycanın yaxın 5 ildə daha güclü iqtisadiyyata və daha yüksək həyat səviyyəsinə malik olkəyə çevrilməsi bir sıra şərtlərin yerinə yetirilməsindən asılıdır. Fikrimizcə, bu şərtlərdən ən əsası artıq bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedən Azərbaycan iqtisadiyyatının hərəkət və inkişaf sürətinin artırılması, ölkənin mövcud iqtisadi potensialından daha səmərəli istifadə edilməsidir. Azərbaycan xalqı möhkəm əmindir ki, İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə indiyə kimi müəyyən edilmiş ümumi iqtisadi kurs uğurla davam etdiriləcək, Azərbaycanın sosial-iqtisadi, siyasi həyatında yeniləşmə prosesi dərinləşəcək, idarəetmədə müasir usul və formaların yeni texnologiyaların tətbiqinə başlanacaq, milli iqtisadiyyatımızın inkişafında ciddi keyfiyyət dəyişiklikləri baş verəcək. Bir sözlə, Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafında yeni bir mərhələnin əsası qoyulacaqdır.

«Xalq qəzeti»,

5 noyabr 2003-cü il

Gəncliyin lideri

Mustəqil suveren Azərbaycan dövləti, onun ucrəngli bayrağı bir sıra super fəvqəldövlətlərin sırasındadır. Bu
353

baxımdan ordu quruculuğuna nail olmaq, Azərbaycanın gələcəyini qorumaq deməkdir. Bu gün Azərbaycanın mütəşəkkil bir mərkəzdən idarə edilən güclü ordusu vardır. Orduda xidmət edənlərin əksəriyyəti gənclərdir. İlham Əliyev də gənclərin bir nümayəndəsidir.

«Parlamentin səsi»2003,

Xüsusi buraxılış

354

İlham Əliyevin prezidentliyi ilə Azərbaycan iqtisadiyyatı daha da sürətlə inkişaf edəcək

Butun ziyalılar və zəhmət adamları buna əmindirlər

İlham Əliyev Azərbaycan xalqı tərəfindən yekdilliklə sevilən dövlət başçısıdır. Çünki onun həyata keçirəcəyi işlər xalqın maddi rifahının yüksəldilməsi, Azərbaycanın bütün bölgələrinin sosial-iqtisadi yüksəlişinin təmin edilməsi, islahatların sürətləndirilməsi, istehsal potensialından səmərəli istifadə edilməsini, dünya təsərrüfat sisteminə inteqrasiyanın gücləndirilməsi və s. sahələri əhatə edir.

Hazırda ölkədə dövlət müstəqilliyimizin təmin edilməsi və bazar münasibətlərinin inkişaf etdirilməsi sahəsində aparılan ardıcıl iqtisadi islahatlar Azərbaycanın iqtisadiyyatının inkişafı və dünya təsərrüfat sisteminə daha sıx inteqrasiya olunması üçün əlverişli şərait yaratmışdır. Məhz belə bir şəraitdə milli iqtisadiyyatın formalaşması və ölkənin dünya bazarında yerinin müəyyən edilməsi, onun mövqeyinin perspektiv dövr üçün möhkəmləndirilməsi dövlətin siyasi-iqtisadi fəaliyyətinin prioritet istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir.

Azərbaycan iqtisadi və siyasi müstəqillik əldə etdikdən sonra dünya dövlətləri ilə sərbəst əməkdaşlıq etmək imkanı əldə etmişdir. Bu müstəqilliyin əldə edilməsi və qorunub saxlanması isə möhtərəm Heydər Əliyev cənablarının adı ilə bağlıdır.

Möhtərəm Heydər Əliyevin müəyyən etdiyi iqtisadi siyasət strategiyasının baş lıca istiqamətlərini «sabitləşdirmə, islahatlaşdırma, dünya iqtisadi inteqrasiyasına qoşulma, sosial-iqtisadi inkişaf və xalqın rifahının yüksəldilməsi» və s. təşkil edir. Biz əminik ki, cəx hörmətli prezidentimiz İlham Əliyev möhtərəm Heydər Əliyev siyasi kursunu layiqincə davam etdirəcək və Azərbaycanımız daha da sürətlə inkişaf edəcəkdir.

Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra onun güclü dövlət kimi formalaşmasında neft sənayesinin rolu daha da artmışdır. Ölkəmizdə neft sənayesində aparılan iqtisadi

355

islahatların həyata keçirilməsində möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyevin əməyini xüsusi ilə qeyd etmək lazımdır.

«Əsrin müqaviləsi» cərcivəsində 30 il ərzində 504 milyon ton neftin çıxarılacağı nəzərdə tutulub ki, bunun da 244 milyon tonu mənfəət kimi ölkəmizə catacaq, 188 milyon tonu kapital qoyuluşuna və istismar xərclərinə sərf olunacaq, qalan 72 milyon tonu isə gəlir şəklində xarici şirkətlərə catacaq. Ölkəmiz üçün muhum əhəmiyyətli olan məsələlərdən biri də odur ki, bu müddətdə çıxarılan qazın hamısı təmənnəsiz olaraq respublikamıza veriləcək.

Neft sənayesində aparılan uğurlu islahatların nəticəsi olaraq hazırda Neft Fondunda toplanan vəsaitin məbləği indi

700 milyon dollardan çoxdur. Gələcəkdə isə bu fonda hər il 150 milyon dollar əlavə vəsait daxil olacağı gözlənilir. Azərbaycanda neft strategiyasının reallaşmasında və Neft Fondunun yaradılmasında İlham Əliyevin böyük xidmətləri var. Belə bir məsələni qeyd etmək lazımdır ki, bu fondan ilk vəsait qacqın və məcburi köçkünlərin yaşayış səviyyəsinin yaxşılaşdırılması və onlara mənzil tikintisi üçün istifadə edilmişdir.

Mustəqillik əldə olunduqdan sonrakı dövrdə iqtisadiyyatımıza bu təqat maliyyə mənbələri hesabına 13 milyard 600 milyon dollardan çox investisiya qo yulmuşdur. Butun bunlar onu göstərir ki, artıq Azərbaycanda möhtərəm prezidentimiz tərəfindən həyata keçirilmiş siyasi və iqtisadi sabitlik mövcuddur.

Azərbaycanda 1993-cu ilin ikinci yarısından etibarən aparılan məqsədyonlu daxili və xarici siyasət nəticəsində 1995-ci ildə ölkədə yaranmış ictimai-siyasi sabitlik sosial-iqtisadi problemlərin həllini, o cümlədən əhalinin həyat səviyyəsinin yaxşılaşması sahəsində görölən işləri on plana cəkmişdir. Ardıcıl olaraq aparılan islahatlar qısa müddət ərzində öz bəhrəsini verməyə başlamış və iqtisadiyyatın ayrı-ayrı sahəsində ciddi irəliləyiş əldə edilmişdir. Görölən məqsədyonlu və uzaq perspektivlərə tuşlanmış tədbirlər nəticəsində geriləmənin qarşısı birdəfəlik alınmışdır. Əgər 1992-1994-cu illərdə iqtisadiyyatda böhran ildən-ilə dərinləşirdisə və bu səbəbdən də mühüm makroiqtisadi

356

göstərici hesab olunan Umumi Daxili Məhsulun həcmi ildə 20-25 faiz azalırdısa, 1996-cı ildə onun həcmi 1,3 faiz, sonrakı illərdə isə daha yüksək sürətlə artırmaq mümkün olmuşdur. Eləcə də irimiqyaslı islahatlar prosesi uğurla davam etdirilmişdir.

Bundan əlavə, Beynəlxalq Valyuta Fondu və Dünya Bankı ekspertlərinin məsləhəti və köməyi ilə iki illik (1995 və 1996-cı illər üçün) və orta müddətli (1997-1999-cu illər üçün) proqramlar işlənilib hazırlanmış və uğurla həyata keçirilmişdir. Həmin proqramlarda makroiqtisadi sabitləşdirməni, struktur dəyişikliklərini, iqtisadiyyatın yüksəlişinə və bərpasına, əhalinin maddi rifahının yüksəldilməsini təmin edən tədbirlər nəzərdə tutulurdu.

1998-ci ilin əvvəlində artıq iqtisadi islahatların nəzərəcarpan müsbət nəticələrinə nail olunmuşdu və bu, Azərbaycanın dərin iqtisadi böhrandan cıxdığını deməyə əsas verirdi.

Son beş ildə büdcə kəsirinin Umumi Daxili Məhsula

(UDM) nisbəti 13 faizdən 2,4 faizə düşdü, həm də budcə kəsirinin Milli Bankın kreditləri hesabına odənilməsi praktikasına son qoyuldu. Milli Bankın kredit dərəcəsi 200 faizdən 15 faizə düşüb, valyuta bazarı tələb və təklif prinsipi üzrə tamamilə sərbəstləşib. Ölkənin valyuta ehtiyatları hazırda 1,4 milyard dollardan çoxdur.

Ötən beş il ərzində Azərbaycan UDM-in artım sürətinə və adambaşına düşən göstəricilərə görə MDB-də ilk uc ölkə sırasında olmuşdur. UDM-in strukturunda istehsalın payı 1997-ci ildəki 57 faizdən 2002-ci ildə 60 faizə, o cümlədən sənayedə 25,3 faizdən 34,9 faizə yüksəlmişdir. Xidmət sahələrinin (nəqliyyat, rabitə, ticarət, məişət xidməti) xüsusi çəkisinin 35,6 faizdən 32,4 faizə düşməsinə baxmayaraq, beş il ərzində onun həcmi təxminən 1,5 dəfə artmışdır.

Son illərdə möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyevin yaxından rəhbərliyi nəticəsində neft sektorunun dinamik inkişafı UDM-in formalaşmasında onun payının əhəmiyyətli dərəcədə artmasına səbəb olmuşdur. Başqa sözlə, bu göstərici 1997-ci ildəki 17,2 faizdən 2002-ci ildə 29,5 faizə çatmışdır.

357

Dövlət əmlakının özəlləşdirilməsi və çoxsaylı yeni özəl müəssisələrin və xidmət obyektlərinin yaradılması nəticəsində son beş ildə UDM-in formalaşması prosesində dövlət və qeyridövlət sektorlarının nisbətində ciddi dəyişikliklər baş vermişdir. Məsələn, UDM-də qeyri-dövlət sektorunun payı 1997-ci ildəki 46 faizdən 2002-ci ildə 73 faizə çatmışdır. Ozu da bütün beş il ərzində bu sektorda artımın sürəti dövlət sektoruna nisbətən hər il 3-6 faiz çox olmuşdur.

Dünya şöhrətli siyasətçi cənab Heydər Əliyevin bir fikrini xatırlamaq istərdim: «Beş ildən sonra Azərbaycan dünyəvi dövlət, daha yüksək sürətlə inkişaf edən, kifayət qədər güclü iqtisadiyyata və yaxşı həyat səviyyəsinə malik respublika olacaqdır».

Bəli, Azərbaycanın yaxın 5 ildə daha güclü iqtisadiyyata və daha yüksək həyat səviyyəsinə malik ölkəyə çevrilməsi bir sıra şərtlərin yerinə yetirilməsindən asılıdır. Fikrimizcə, bu şərtlərdən ən əsası artıq bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedən Azərbaycan iqtisadiyyatının hərəkət və inkişaf sürətinin artırılması, ölkənin mövcud iqtisadi potensialından daha səmərəli istifadə edilməsidir. Biz əminik ki, İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə indiyə kimi müəyyən edilmiş ümumi iqtisadi kurs uğurla davam etdiriləcək, Azərbaycanın sosial-iqtisadi, siyasi həyatında yeniləşmə prosesi dərinləşəcək, idarəetmədə müasir usul və formaların yeni texnologiyaların tətbiqinə başlanacaq, milli iqtisadiyyatımızın inkişafında ciddi keyfiyyət

dəyişiklikləri baş verəcək. Bir sözlə, Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafında yeni bir mərhələnin əsası qoyulacaqdır.

Persona,

noyabr 2003, №2 (2)

358

Novbəti beş ildə Azərbaycan daha güclü iqtisadiyyata və yüksək həyat səviyyəsinə malik ölkəyə çevriləcək

Bunu deməyə cənab İlham Əliyevin andimə mərasimində söylədiyi proqram xarakterli nitqi əsas verir.

Olkədə dövlət mustəqilliyimizin təmin edilməsi və bazar münasibətlərinin inkişaf etdirilməsi sahəsində aparılan ardıcıl iqtisadi islahatlar Azərbaycanın iqtisadiyyatının inkişafı və dünya təsərrüfat sisteminə daha sıx integrasiya olunması üçün əlverişli şərait yaratmışdır. Məhz belə bir şəraitdə milli iqtisadiyyatın formalaşması və ölkənin dünya bazarında yerinin müəyyən edilməsi, onun mövqeyinin perspektiv dövr üçün möhkəmləndirilməsi dövlətin siyasi-iqtisadi fəaliyyətinin prioritet istiqamətlərindən birinə çevrilib.

Azərbaycan iqtisadi və siyasi mustəqillik əldə etdikdən sonra dünya dövlətləri ilə sərbəst əməkdaşlıq etmək imkanı əldə edib. Bu mustəqilliyin möhkəmlənməsində isə möhtərəm Heydər Əliyevin xidmətləri əvəzsizdir. Möhtərəm Heydər Əliyevin müəyyən etdiyi iqtisadi siyasət strategiyasının başlıca istiqamətlərini sabitlik, islahatlar, dünya iqtisadiyyatına integrasiya, sosial-iqtisadi inkişaf, xalqın rifahının yüksəldilməsi təşkil edir. Biz əminik ki, yeni prezidentimiz İlham Əliyev bu iqtisadi siyasət strategiyasını layiqincə davam və inkişaf edəcəkdir.

Olkəmizin neft sənayesində aparılan iqtisadi islahatların həyata keçirilməsində Prezidentimiz İlham Əliyevin əməyini xüsusi ilə qeyd etmək lazımdır. Belə ki, cənab İlham Əliyev xarici neft şirkətləri ilə bağlanmış bütün müqavilələrin hazırlanmasında və həyata keçirilməsində mustəsna rol oynamışdır. İndi bütün dünya dövlətləri Azərbaycanı dəstəkləyir və bu ölkəyə maraq göstərirlər. Burada neft amilini və yeni neft strategiyasını vurğulamaq istədim. Təkcə bir faktı göstərək: son 10 ildə ölkəmizin iqtisadiyyatına bütün mənbələrdən 13 milyard 600 milyon dollar sərmayə qoşulub ki, onun da əsas hissəsi neft sektorunun payına düşür.

359

Məlumdur ki, «Əsrin müqaviləsi» cərcivəsində Xəzərin Azərbaycana məxsus sektorundakı yataqlardan 30 il ərzində 600 milyon tondan çox neftin çıxarılacağı nəzərdə tutulub və onun xeyli hissəsi mənfəət kimi ölkəmizə catacaq. Ustəlik, bu

muddətdə həmin yataqlardan çıxarılan qazın hamısı təmənnasız olaraq respublikamıza veriləcək. Nəticədə Dövlət Neft Fondundakı hazırkı 780 milyon dollardan çox vəsait yaxın vaxtlarda bir necə dəfə artacaq.

Amma bütün bu uğurlar asanlıqla və birdən-birə qazanılmayıb. 1993-cü ilin ikinci yarısından etibarən cənab Heydər Əliyev tərəfindən aparılan daxili və xarici siyasət nəticəsində Azərbaycanda ilk dəfə ictimai-siyasi sabitlik yaradıldı. Sonra ardıcıl olaraq həyata keçirilən islahatlar qısa müddət ərzində öz bəhrəsini verməyə başladı, bütün sahələrdə, xüsusən iqtisadiyyatda ciddi irəliləyiş əldə edildi. Beləliklə, görülməli məqsədyonlu və uzaq perspektivlərə tuşlanmış tədbirlər iqtisadiyyatdakı geriləmənin qarşısını birdəfəlik aldı. Bundan əlavə, Beynəlxalq Valyuta Fondu və Dünya Bankı ekspertlərinin məsləhəti və köməyi ilə iki illik (1995 və 1996-cı illər üçün) və orta müddətli (1997-1999-cü illər üçün) proqramlar işlənib hazırlanmış və uğurla həyata keçirildi. Bütün bunlar, həmçinin son beş ildə büdcə kəsirinin Ümumi Daxili Məhsul (UDM) nisbətinin 13 faizdən 2,4 faizə düşməsinə, eləcə də büdcə kəsirinin Milli Bankın kreditləri hesabına ödənilməsi praktikasına son qoyuldu. İndi Milli Bankın kredit dərəcəsi 200 faizdən 15 faizə düşüb, valyuta bazarı tələb və təklif prinsipi üzrə tamamilə sərbəstləşib. Ölkənin valyuta ehtiyatları hazırda 1,4 milyard dollardan çoxdur.

Dövlət sifarişləri, xarici ticarət əməliyyatlarının kvotalaşdırılması və lisenziyalaşdırılması sistemi də aradan qaldırılıb. Belə ki, artıq 1998-ci ildən Azərbaycanda iqtisadi islahatları dərinləşdirmək və sosial-iqtisadi inkişafın daha yüksək sürətini təmin etmək üçün kifayət qədər möhkəm zəmin mövcuddur.

Təbii ki, respublikada gedən iqtisadi proseslər büdcənin gəlir hissəsinin strukturunda da öz əksini tapdı. Məsələn, məlum olduğu kimi, UDM-in formalaşmasında iqtisadiyyatın 360

qeyri-dövlət bölməsinin xüsusi cəkisi 1996-cı ildəki 42 faizdən 2002-ci ildə 72 faizə qədər yüksəldi. Bunun nəticəsində büdcəyə daxilolmalarda qeyri-dövlət bölməsinin payı 26.5 faizdən 2002-ci ildə 49 faizə çatdı.

Sözsüz ki, büdcə daxilolmalarında özəl sektorun cəkisinin artması ölkəmizdə qeyri-neft sektorunun sürətli inkişafından xəbər verir. Məsələn, 1998-2000-ci illərdə neft sektorundan büdcəyə 5,4 trilyon (31.4 faiz), qeyri-neft sektorundan 11,8 trilyon manat (68,6 faiz) vəsait daxil olub. 1996-cı illə müqayisədə qeyri-neft sektorundan büdcəyə

daxilolmaların umumi həcmi 2,2 dəfə (903 milyard manat) artıb.

Otən beş il ərzində Azərbaycan UDM-in artım surətinə və adambaşına düşən göstəricilərə görə MDB-də ilk uc ölkədən biridir. UDM-in strukturunda istehsalın payı 1997-ci ildəki 57 faizdən 2002-ci ildə 60 faizə, o cümlədən sənayedə 25,3 faizdən 34,9 faizə qədər yüksəlib.

Dünya şöhrətli siyasətçi, umummilli liderimiz cənab Heydər Əliyevin bir fikrini xatırlamaq istərdik: «Beş ildən sonra Azərbaycan dünyəvi dövlət, daha yüksək sürətlə inkişaf edən, kifayət qədər güclü iqtisadiyyata və yaxşı həyat səviyyəsinə malik respublika olacaqdır». Biz əminik ki, indiyə kimi müəyyən edilmiş umumi iqtisadi kurs cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə novbəti beş ildə uğurla davam etdiriləcək, Azərbaycanın sosial-iqtisadi, siyasi həyatında yeniləşmə prosesi dərinləşəcək, idarəetmədə muasir usul və formaların tətbiqinə başlanacaq, milli iqtisadiyyatımızın inkişafında ciddi keyfiyyət dəyişiklikləri baş verəcək.

«Azərbaycan» qəzeti,

14 noyabr 2003-cü il

361

Qədirbilən xalqımız öz böyük oğlu Heydər Əliyevi hec zaman unutmayacaq

Əbədi prezidentimiz Heydər Əliyevin vəfatı xəbəri məni və ailəmizi çox sarsıtdı. Heydər Əliyev dahi bir insan, dünya şöhrətli siyasətçi, Azərbaycan dövlətinin banisi, Azərbaycanı bütün dünyaya tanıdan bir şəxsdir.

Heydər Əliyev XX-XXI əsrin ən böyük şəxsiyyəti idi. O, daima xalqın qayğısına qalır, ölkədə əmin-amanlığı inkişaf etdirirdi. Onun əməlləri əbədi yaşayacaq. Bu gün biz Heydər Əliyev siyasi kursunun ətrafında sıx birləşməli, onun ideyalarının reallaşması istiqamətində möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyevə dəstək olmalıyıq. İqtisadi kursumuzun donmədən həyata keçməsində, insanlarımızın maddi-rifah halının daha da yaxşılaşmasında əlimizdən gələni əsirgəməməliyik. Azərbaycanımızı bölgədə iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş, qüdrətli ölkələr sırasına çıxarmalıyıq.

Umummilli liderimiz, dahi öndərimiz Heydər Əliyevin siyasi kursu, böyük ideyaları, əməlləri əsrlər boyu yaşayacaqdır, Azərbaycan xalqını qələbələrdən-qələbələrə aparacaqdır. Bu kurs uğurla davam edəcəkdir. Çünki bu kursun, bu siyasətin alternativləri yoxdur.

Allahdan böyük və uca millətimizə, xalqımıza səbr, təmkin diləyir və dərin huzurla başsağlığı verirəm. Başın sağ olsun deyirəm.

İlham Əliyev Azərbaycanı yeni qələbələrə aparır

«Beş ildən sonra Azərbaycan dünyəvi dövlət, daha yüksək sürətlə inkişaf edən, kifayət qədər güclü iqtisadiyyata və yaxşı həyat səviyyəsinə malik respublika olacaqdır».

HEYDƏR ƏLİYEV

Kecən il oktyabrın 15-də prezident seçkilərində qalib gələn İlham Əliyevin məsul postda fəaliyyət göstərməsinin 100 günü başa çatır. Adətən bu müddət başa catandan sonra hər hansı olkə başçısının fəaliyyəti təhlil olunur, işinə qiymət verilir. Bəs bu cəhətdən Azərbaycan Respublikasının başçısı cənab İlham Əliyevin 100 günlük prezidentlik fəaliyyəti barədə nə demək olar? Bəri başdan qeyd edək ki, cənab İlham Əliyev xalq tərəfindən seçilən, dərin hörmət və rəğbət bəslənilən dövlət başçısıdır. Çünki prezident olmamışdan qabaq da xalq onun fəaliyyətinə, işgüzarlıq və təşkilatçılıq bacarığına, siyasi intellektinə yaxşı bələd idi. Əbəs yerə deməyiblər ki, xalqın gozu tərəzidir. Bəli, xalq kimə səs verdiyini yaxşı bilirdi. Axı gənc prezidentin həyata keçirəcəyi işlər ilk növbədə, xalqın maddi rifahının yüksəldilməsi, Azərbaycanın bütün bölgələrinin sosial-iqtisadi inkişafının təmin olunması, istehsal potensialından səmərəli istifadə edilməsi, dünya təsərrüfat sisteminə inteqrasiyanın gücləndirilməsi əhatə edir.

Azərbaycan xalqı əmindir ki, hörmətli prezidentimiz İlham Əliyev mərhum möhtərəm Heydər Əliyev siyasi kursunu layiqincə davam etdirəcək və qədirbilən müdrik xalqın daha sürətli inkişafı layiqincə təmin olunacaq. Çünki prezident Heydər Əliyevin yaradıcısı və memarı olduğu dogma Azərbaycanımızın iqtisadi və siyasi mustəqillik əldə etdikdən sonra dünya dövlətlərilə muxtəlif sahələrdə sərbəst əməkdaşlıq etmək imkanı əldə etmişdir.

Son 10 ildə Azərbaycanda əlverişli investisiya mühiti yaradılmışdır. Yalnız mustəqillik yolunda inamla addımlamağa başlayandan sonra iqtisadiyyatımıza bütün maliyyə mənbələri

363

hesabına 13 milyard 600 milyon dollardan artıq sərmayə qoyulmuşdur. Göründüyü kimi bu böyük rəqəmdir. Bütün bunlar ona dəlalət edir ki, artıq Azərbaycanda həyata keçirilmiş məqsədyonlu tədbirlər nəticəsində siyasi və iqtisadi sabitlik əldə olunmuşdur.

Azərbaycanın bəxti onda gətirib ki, respublikamız enerji ehtiyatları ilə zəngindir. O cümlədən də neft və qaz ehtiyatı

cəhətdən dünyanın aparıcı dövlətlərilə rəqabət apara bilər. Dünyaya isə neft ehtiyatlarına tələbatın artması Xəzər bölgəsinə göstərilən marağın da güclənməsinə səbəb olmuşdur. Butovlukdə, Qafqaz və Xəzərətrafi bölgənin umumAvropa integrasiya prosesinə cəlb olunması kimi amillər də dediklərimizi təsdiqləyir. Avrasiya dəhlizinin, Qədim İpək yolunun üzərində yerləşən, zəngin maddi və mənəvi sərvətlərə malik olan Azərbaycanın bu integrasiya prosesində həqiqətən böyük imkanlara malik olması da başlıca şərtidir. Bu gün dünyanın ən nəhəng transmilli neft korporasiyaları ilə 20-dən çox böyük neft sazişi imzalamış Azərbaycan hökuməti həmin layihələrin reallaşdırılması məqsədilə yaxın 25-30 il ərzində təqribən 60 milyard dollardan çox sərmayə qoyuluşu cəlb etmək fikrindədir.

Azərbaycanın xarici siyasəti ticarət, investisiya, maliyyəkredit, humanitar və başqa sahələrdə uğurla həyata keçirilir. Belə ki, bazar iqtisadiyyatına keçidlə əlaqədar olaraq respublikamızda milli iqtisadiyyatın formalaşması və inkişafı yalnız daxili imkanlarla deyil, xeyli dərəcədə xarici amillərlə beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin bütün formalarından geniş, səmərəli şəkildə istifadəsi ilə bağlıdır. Bütün bu sadaladığımız mühüm məsələlər hörmətli prezidentimiz İlham Əliyev cənablarının xarici siyasət strategiyasının əsasını təşkil edir. Bu strategiyanın başlıca məqsədisə neft faktorundan bacarıqla istifadə etməklə, butovlukdə, ölkəmizi dünya dövlətləri içərisində tanımaq, dünya təsərrüfat sisteminə integrasiyanı gücləndirmək, beləliklə, Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə mövqeyinin möhkəmləndirilməsinə yönələn siyasət kursunu həyata keçirməkdən ibarətdir.

1994-cü ildə mərhum prezidentimiz Heydər Əliyevin təşəbbusu ilə həyata keçirilən «Əsrin müqaviləsi»

364

Azərbaycanla fəaliyyət göstərən xarici şirkətlər üçün artıq zəruri qanunverici baza və investisiya mühiti yaratmışdır. Bu qanunverici baza və investisiya mühiti digər qeyri-neft sahələrinə sərmayələrin cəlb edilməsi və onların bölgüsü, yerləşdirilməsi üçün də əlverişlidir. Azərbaycanda uğurla həyata keçirilən neft strategiyası ölkəmizə xarici sərmayələrlə yanaşı, müasir texnologiyaların, iş təcrübəsinin, yeni idarəcilik qaydalarının gəlməsinə şərait yaratmışdır. Bütün bu işlər respublikada aparılan iqtisadi islahatların sürətlə həyata keçməsinə imkan verir. Bunula yanaşı, Azərbaycanda, xüsusən sənaye rayonlarında, neftin hasilı və emalı obyektlərin ətrafında ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində də çoxlu problemlər mövcuddur. Halbuki, ölkəmizdə fəaliyyət göstərən

xarici şirkətlərin bu sahədəki təcrübəsi və istifadə etdikləri texnoloji qaydalar bizim ekoloji mühitin qorunmasında da istifadə edilə bilər.

Azərbaycanda neft sənayesi obyektlərinin yerləşdiyi ərazilərdə istehsal və sosial infrastruktur digər rayonlara nisbətən daha üstün inkişaf etmişdir və əhəlinin həyat səviyyəsi həmin rayonlarda daha yüksəkdir. Bununla əlaqədar olaraq gələcəkdə neftdən daxil olan gəlirin bölgüsü zamanı bütün rayonların tələbatı nəzərə alınacaqdır. Əsas məsələlərdən biri də istehsal olunan neftin nəqlidir. Qeyd edək ki, Azərbaycan neftinin dünya bazarına ixrac boru kəməri vasitəsilə nəqli əsasən Bakı-Supsa və Bakı-Novorossiysk marşrutu ilə həyata keçirilir. Əlbəttə ki, yaxın illərdə istehsal ediləcək böyük həcmdə Azərbaycan neftini həmin kəmərlə oturmək artıq mümkün olmayacaq. Respublikamızda neft strategiyasını həyata keçirən mərhüm umummilli liderimiz Heydər Əliyev uzaqgörənlik nümayiş etdirərək hələ 1999-cu ilin noyabrında İstanbulda Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyə dövlətlər arasında bu gün məşhur olan Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin çəkilməsi barədə saziş imzaladı. Uzun sürən mübarizələrdən sonra böyük strateq Heydər Əliyevin ideyası həyata vəsiqə aldı və Azərbaycanın Qərbə qovuşması reallaşdı. Deməli, bu nəhəng layihənin reallaşması ilə umummilli liderimiz bəzi şəkkakların şübhələrinə birdəfəlik son qoydu. Göründüyü kimi, neft əmlii həqiqətən də çox cətin

365

siyasi və iqtisadi problemlərlə üzləşmiş, beynəlxalq aləmdə yenidən kövrək addımlarını atan, müstəqillik və azadlıq yolunda inamla irəliləyən, dünya siyasəti, iqtisadiyyat, mədəniyyət institutları ilə sıx inteqrasiyaya qoşulan demokratik, pluralizm, insan hüquqları, azad bazar iqtisadiyyatı prinsiplərindən irəli gələn ideyalarla bəhrələnməyə can atan Azərbaycanın həyatı maraqlarının reallaşması yolunda mühüm rol oynamışdır. Mərhüm prezidentimiz umummilli liderimiz Heydər Əliyevin 1993-cü ilin ikinci yarısından etibarən aparılan məqsədyonlu daxili və xarici siyasət nəticəsində 1995-ci ildə ölkədə yaranmış ictimai-siyasi sabitlik sosial-iqtisadi problemlərin həllini, o cümlədən əhəlinin həyat səviyyəsinin yaxşılaşması sahəsində görülmə işləri on plana cəkməşdir. Ardıcıl olaraq aparılan islahatlar qısa müddət ərzində öz bəhrəsini verməyə başlamış və iqtisadiyyatın ayrı-ayrı sahəsində ciddi irəliləyişə nail olunmuşdur. Görülmə məqsədyonlu və uzaq perspektivlərə tuşlanmış tədbirlər nəticəsində geriləmənin qarşısı birdəfəlik alınmışdır. Bunu faktlar da sübut edir. Belə ki, əgər 1992-1994-cü illərdə

iqtisadiyyatda bohran ildən-ilə dərinləşirdisə və bu səbəbdən də muhum makroiqtisadi göstərici hesab olunan Umumi Daxili Məhsulun həcmi ildə 20-25 faiz azalırdısa, 1996-cı ildə onun həcmi 1,3 faiz, sonrakı illərdə isə daha yüksək sürətlə artırmaq mümkün olmuşdur. Bundan əlavə, Beynəlxalq Valyuta Fondu və Dünya Bankı ekspertlərinin məsləhəti və koməyi ilə iki illik (1995 və 1996-cı illər ucun) və orta müddətli (1997-1999-cu illər ucun) proqramlar işlənib hazırlanmış və uğurla həyata keçirilmişdir.

Son beş ildə budcə kəsirinin Umumi Daxili Məhsula (UDM) nisbəti 13 faizdən 2,4 faizə düşdü, Milli Bankın kredit budcəsi 200 faizdən 15 faizə endi. Hazırda ölkənin valyuta ehtiyatı 1,4 milyard dollardır. Təbiidir ki, respublikada gedən iqtisadi proseslər budcənin gəlir strukturunda da öz əksini tapmışdır. Belə ki, budcəyə daxilolmalarda qeyri-dövlət bölməsinin payı 26,5 faizdən 2002-ci ildə 49 faizə çatmışdır. Bütünlükdə 1998-2002-ci illərdə neft sektorundan budcəyə 5,4 trilyon manat (31,4 faiz), qeyri-neft sektorundan isə 11,8 trilyon manat (68,6 faiz) vəsait daxil olmuşdur. Həm də 1996-

366 illə müqayisədə qeyri-neft sektorundan budcəyə daxilolmaların ümumi həcmi 2,2 dəfə (903 milyard manat) artmasına baxmayaraq, ümumi daxilolmalarda onun xüsusi cəkisi əslində də, demək olar, dəyişməmişdir.

Qeyd etmək yerinə düşər ki, ötən 5 il ərzində

Azərbaycan UDM-in artım sürətinə və adambaşına düşən göstəricilərə görə, MDB-də ilk 3 ölkə arasında olmuşdur.

Son illərdə cənab İlham Əliyevin yaxından rəhbərliyi nəticəsində neft sektorunun dinamik inkişafı UDM-in formalaşmasında onun payının əhəmiyyətli dərəcədə artmasına səbəb olmuşdur. Başqa sözlə, bu göstərici 1997-ci ildəki 17,2 faizdən 2002-ci ildə 29,5 faizə qalxmışdır.

Sonda yazının əvvəlində dünya şöhrətli siyasətçi ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin dəhiyanə söylədiyi fikrinə qayıdaq: «Beş ildən sonra Azərbaycan dünyəvi dövlət, daha yüksək sürətlə inkişaf edən, kifayət qədər güclü iqtisadiyyata və yaxşı həyat səviyyəsinə malik respublika olacaq». Bəli, Azərbaycanın yaxın 5 ildə daha güclü iqtisadiyyata və daha yüksək həyat səviyyəsinə malik ölkəyə çevrilməsi bir sıra şərtlərin yerinə yetirilməsindən asılıdır. Fikrimizcə, bu şərtlərdən ən əsası artıq bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedən Azərbaycan iqtisadiyyatının hərəkət və inkişaf sürətinin artırılması, ölkənin mövcud iqtisadi potensialından səmərəli istifadə edilməsidir.

Azərbaycan xalqı möhkəm əmindir ki, İlham Əliyev

umummilli liderimiz Heydər Əliyevin indiyə kimi müəyyən edilmiş ümumi iqtisadi kursu uğurla davam etdirəcək, Azərbaycanın sosial-iqtisadi, siyasi həyatında yeniləşmə prosesi dərinləşəcək, idarəetmədə müasir üsul və formaların yeni texnologiyaların tətbiqinə başlanacaq, milli iqtisadiyyatımızın inkişafında ciddi keyfiyyət dəyişiklikləri baş verəcək. Qısası, Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafında yeni bir mərhələnin əsası qoyulacaq. Bu, İlham Əliyev mərhələsi olacaq.

«Naxçıvan» qəzeti,

23 yanvar 2004-cü il

367

Xalqın şüurunda həkk olan iki unudulmaz məqam hər ikisi tariximizə qara hərflərlə yazılır

20 yanvar Azərbaycanın tarixində qara hərflərlə yazılan bir gündür. Əsrlər kecsə belə, bu günü biz həmişə huznlə qeyd edəcəyik. Necə ki, edirik ...

Butun illərdə olduğu kimi bu il möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyev də eks-prezident Heydər Əliyev cənablarından fərqli olmayaraq, sərəncam imzalayıb ki, 20 yanvar günü respublikamızın hər bir yerində matəm kimi qeyd olunsun. Əlbəttə, yanvar ayının 18-də biz ümummilli liderimiz Heydər Əliyev cənablarının vəfatının 40-cı gününü andıq. Heydər Əliyev dünyada əvəzi olmayan böyük bir şəxsiyyət, dünya siyasətində tanınan bir insan idi. O, dünyasını dəyişsə belə, əsrlər boyu xalqın qəlbində yaşayacaqdır. Bu, bizim millətin bugunu, sabahı və gələcəyidir. Azərbaycan dövlətçiliyi, Azərbaycanın ordu quruculuğu Əliyevin adı ilə bağlıdır. Bu gün bizim ordu quruculuğunda da, dövlətçilik sahəsində də uğurlarımız var və bu uğurlar yəqin ki, inkişaf etdiriləcəkdir. Onun oğlu İlham Əliyev siyasi kursunu davam etdirəcək və biz yeni-yeni uğurlar qazanacağıq. Onun neft strategiyası sahəsindəki uğurlarını göstərmək dediklərimə əyani subutdur. İlham Əliyev prezident seçkilərində və hələ seçkiqabağı platformasında qeyd etdi ki, Azərbaycanda 600 min yeni iş yerləri yaradılmalıdır...

Cənab prezidentimiz çox doğru bir məsələyə toxundu.

Cunki yaxşı yaşamaq üçün ilk növbədə insanlarımızın iş yerləri olmalıdır. Artıq yeni iş yerləri yaranır. Fabriklər, zavodlar bərpa olunur, fermer təsərrüfatları inkişaf edir. Artıq rayonlarımızda da canlanma var. Regionun inkişafına xüsusi olaraq diqqət yetirilir. Şəhidlərimizin arzusu idi ki, Azərbaycan suveren, müstəqil bir dövlət olsun. Onlar dövlətçilik yolunda, xalq yolunda özlərini fəda etdilər, bizlərin gələcəyi üçün ən müqəddəs ada, şəhidlik zirvəsinə ucaldılar. Onların xatirəsi

daim bizim qəlbimizdə yaşayacaqdır. Mənim qohumlarımdan da qanlı 20 yanvar gunu və Qarabağ savaşında şəhid olanlar var. Onların xatirəsini biz digər şəhidlərimizlə bərabər hər il 368

yad edirik. Həmişə biz ailəlikcə şəhidlər xiyabanına gedərək, onlara dualar oxuyur, Allahdan rəhmət diləyirik. Əlbəttə, yuxarıda qeyd etdiyim kimi, prezidentimizin sərəncamı onu göstərir ki, şəhid ailələrinə dövlət tərəfindən xüsusi qayğı göstərilir.

Universitetimizin də əməkdaşları ilə bərabər, 6 tələbəmiz şəhid olub. Təhsil ocağımızın həyatında şəhidlərin xatirəsi ucun abidə yaradılmışdır. Bu xatirə lovhəsində onların simaları həkk olunub. Butun təntənəli iclaslarda, mərasimlərdə bu xatirə lovhəsinin qarşısına gul dəstələri qoyuruq. Hətta tələbələrin qəbulu zamanı və buraxılış gecələrini də biz orada keçiririk. Əlbəttə, bizim 2000 nəfərdən ibarət olan professormuəllif heyəti tərəfindən həmişə yad edilirlər.

Universitetin xüsusi vəsaitindən hər ili ənənəvi olaraq şəhid ailələrindən olan tələbələrə yardım göstərilir. Universitet tərəfindən onlar ucun ehsan sufrələri təşkil olunur. Bu istiqamətdə çox hörmətli rektorumuz, millət vəkili Əli Abbasovun böyük xidmətləri var. Butun şəhid ailələri, qacqın, məcburi köçkünlərə və bu zümrədən o _____lan insanlara daim bizim universitet rəhbərliyi tərəfindən yardımlar edilir və onların ovladlarının oxumasında xüsusi qayğı göstəririk. 15.02.2004-cu il saat 11-də umummili liderimiz Heydər Əliyev cənablarının anma mərasimi oldu. Biz həyətdə bu mərasimi keçirdik. Böyük tədbir oldu.

Universitetimizdə fəaliyyət göstərən «Heydər Əliyev iqtisadi idarəetmə məktəbi» var. Görürsünüz ki, mənim otağım da Heydər Əliyevin şəkilləri ilə bəzənib. Bu insan bizim ucun, bir vətəndaş kimi, şəxsən mənim və mənim ailəm ucun, həmişə əziz olub. Əlbəttə, biz onunla fəxr edirik. Bu məsələlər daim bizim diqqət mərkəzimizdədir və biz çalışacağıq ki, bu insanın ruhu şad olsun.

Umummili liderimiz Heydər Əliyev cənabları fenomen bir şəxsiyyət idi. O, ensiklopedik biliyə malik idi. Kecən il universitetin 70 illik yubileyi keçirildi və bizim universitetin əməkdaşları fəxri adlarla təltif edildi. Eləcə də mənə elm sahəsində göstərdiyim xidmətlərə görə «əməkdar elm xadimi» adı verildi.

369

Bu da Heydər Əliyev şəxsiyyətinin elmə, təhsilə olan diqqətinin bariz nümunəsi idi.

«Inam yolu» qəzeti

23-30.01.2004

Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə nüfuzu

Bu gün biz inkişaf etmiş, sivilizasiyalı bir dövrdə yaşayırıq. Buna baxmayaraq, bu dövrün və bu dövrdə yaşayan insan cəmiyyətinin uzunəməxsus problemləri, çatışmazlıqları vardır. O olkədə ki, düzgün siyasət yeridilirsə, şübhəsiz, yalnız inkişafdan söhbət gedə bilər.

Beynəlxalq aləmdə Azərbaycanın nüfuzunun yüksəlməsi, onun regionun aparıcı dövlətinə çevrilməsi göz qabağındadır. Olkəmizi dünyaya tanıtmış, xalqımızın tarixində silinməz izlər buraxmış umummilli lider Heydər Əliyevin bu mənada xidmətləri əvəzsizdir. Heydər Əliyev duhasının işığı hər zaman başımız üzərində parlaq bir məşəl kimi yanaraq gələcəyimizə nur sacacaqdır. Azərbaycanın beynəlxalq mövqeyinin möhkəmləndirilməsi, onun bütün dünyada tanınması, xalqımızın dünya xalqları ailəsində öz yerini tapması üçün o, nələri etmədi. O, bütün həyatını Azərbaycanın tərəqqisinə həsr etdi, omrunun son dəqiqəsinə kimi bu ideallarla yaşadı. Bunun nəticəsidir ki, olkəmizin beynəlxalq aləmdə nüfuzu gündəngünə artdı. Uc il əvvəl Azərbaycan Avropa Şurasına üzv qəbul edildi.

Avropa Şurası 1949-cu ildə yaradılıb. Hazırda onu 44-dən çox üzvu var və Azərbaycan bu quruma daxil olan andan fəaliyyəti həmişə yüksək qiymətləndirilib. Milli Məclisin Avropa Şurası Parlament Assambleyasındakı daimi nümayəndə heyətinin o vaxtkı başçısı İlham Əliyevin həmin mətbəər qurumdakı səmərəli, məqsədyonlu və prinsipial fəaliyyəti AŞPA sədrinin 1-ci müavini və büro üzvu seçilməsi olkəmiz üçün önəmli hadisə idi. Son illər AŞPA-da qəbul edilən sənədlərin siyahısına baxmaq kifayətdir ki, Azərbaycanın Qərbdə hansı nüfuzla malik olduğunu söyləmək asan olsun.

370

Bəli, Azərbaycan öz tarixinin ən əlamətdar dövrünü yaşayır. Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi altında respublikamız böyük nailiyyətlər qazanır, inamla gələcəyə doğru irəliləyir. Müasir dövrün səciyyəvi xüsusiyyətlərindən biri də dövlətlər arasında sıx iqtisadi, siyasi, mədəni və s. əməkdaşlığının möhkəmləndirilməsindən ibarətdir. Belə ki, neft strategiyasının həyata keçirilməsi, Azərbaycan neftinin dünya bazarına nəqli, bir sözlə bu strategiyanın müvəffəqiyyəti İlham Əliyevin adı ilə bağlıdır. Proses, yəni neftin nəqli Bakı-Novorossiysk və Bakı-Supsa vasitəsilə həyata keçirilir. 2005-ci ilin birinci rübündə neft kəmərləri vasitəsilə 50 mln. ton neft ixrac etmək olar. Və əldə olunan

gəlir Azərbaycan xalqına xidmət edəcək. Bu gün böyük şirkətlərdən əldə edilmiş gəlir hesabına Neft Fondu yaradılıb və bu da Azərbaycanın iqtisadiyyatına yönəldilib. Mərhum prezidentimiz Heydər Əliyev haqlı olaraq qeyd etmişdir: «İqtisadiyyat güclü olan dövlət hər şeyə qadirdir». Deməli, Azərbaycan bəy nəli xalq aləmdəki nüfuzu həm də onun iqtisadiyyatının inkişafı ilə də bağlıdır.

«Elektron» qəzeti,

28 yanvar 2004-cü il

371

Olkədə elmin inkişafına nə mane olur?

«Bugünkü gənclər də düşüncəyə malikdirlər»

-Son illər elm sahəsinə marağın azalmasının səbəbini nəylə izah edərdiniz?

Arif Şəkərrəliyev: Təhsil dövlətin strateji sahələrindən biri hesab olunur. Bazar iqtisadiyyatına keçidin ilk illərində ölkənin təhsil sistemi çox geri düşdü. Gənclər təhsildən yayınmışlar, təhsilin maddi-texniki bazası dağıdıldı, təhsil ocaqları dövlətin diqqətindən kənarda qaldı. Bütün həyatımız ali məktəblə bağlıdır və bu təhsil müəssisəsində baş verənlər gələcəyimizin onunda olub. Nəhayət, möhtərəm Heydər Əliyev hakimiyyətə qayıdandan sonra Azərbaycanda təhsil sistemi inkişaf etməyə başladı və təhsil islahatları həyata keçirildi. Lakin müəyyən problemlər hələ də qalmaqdadır. Etiraf etmək ki, bu gün ali məktəblərdə elmə maraq zəifdir. Dünya ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, iqtisadiyyatı güclü olan dövlətlərdə elm yüksək səviyyədə inkişaf edir. İnkişafını yalnız təhsilin və elmin üzərində quran onlarla inkişaf etmiş ölkənin adını çəkmək olar.

Bilərsiniz ki, bu yaxınlarda prezident İlham Əliyev ölkədə sosial-iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsinə dair fərman imzaladı. Biz artıq 2004-2008-ci illərdə kadr və təhsil sahəsinə dair tədbirlər planını işləmişik. Kadr hazırlığında qarşımızda dayanan əsas problem odur ki, bu gün müəllimlərin əksəriyyətinin yaşı 50-dən yuxarıdır. Müəllimlərin cəvənləşdirilməsi vacib məsələlərdəndir. Bunun üçün ilk növbədə aspirantların sayı artırılmalıdır. Yəqin ki, gələcəkdə Təhsil Nazirliyi Nazirlər Kabineti qarşısında bu məsələni qaldıracaq. Bizim universitetdə 100-ə yaxın professor-müəllim çalışır. Onların arasında ən cəvənli mənəm, mənəm də 56 yaşım var. Bəs, biz nə vaxt kadr hazırlayacağıq?

-Hansısa fənnin tədrisi üçün ayrılan saatın azalmasında cəmiyyətin nə günahı var?

-Hazırda İqtisad Universitetinin dünyanın bir sıra ölkələrində təhsil alan aspirantları var. Əlbəttə, onlar

Azərbaycan elminin gələcəyidirlər. Söhbət tədrisdən getdi. Bu
372

gün orta məktəblərdə «İqtisadiyyatın əsasları» fənni tədris olunur. Lakin ali məktəblərdə bu fənn demək olar ki, keçilmir.

-Qeyd edirsiniz ki, məktəblərdə dəqiq elmlərin tədrisinə ayrılan saatlar artırılmalıdır. Amma əksinə düşüncələr də var. Onların fikrincə, humanitar fənlərin tədrisi uşaqlarda mənəvi keyfiyyətlərin formalaşmasına daha güclü təsir edir.

Test ali məktəblərə qəbul prosesində ən yaxşı usuldur.

Amma bir məsələni yaddan çıxarmaq olmaz ki, bu gün gənclərimiz dar düşüncəyə malikdirlər, onların təfəkkurunda dar ixtisaslaşma prosesi gedir. Orta məktəblərdə bütün fənləri əhatəli şəkildə öyrənmirlər. Bir çox xarici ölkələrdə də belədir.

Amerikada mütəxəssislər var ki, ölkənin ştatlarını tanımır.

Amma bizdə şükür ki, fəlsəfəni, ədəbiyyatı, tarixi bilən iqtisadçılar, həkimlər var. Amma onu da etiraf etməliyik ki, bəzi ixtisaslar üzrə yüksək səviyyəli elmi kadrlar hazırlaya bilmirik. Məsələn, İqtisad Universitetində beynəlxalq iqtisadi münasibətlər ixtisası üzrə elmlər doktoru yox dərəcəsidir. Deməli, vaxtında bu kadrların hazırlanmasıyla ciddi məşğul olmaq lazımdır.

-Məktəblərdə humanitar yonumlu fənlərin daha geniş tədrisi, əslində bu yonumlu elmi araşdırmaların çox olmasıyla nəticələnməliydi, amma dərd orasındadır ki, elmin bu sahəsinə də meyl güclü deyil. Belə çıxır ki, elmə marağın artıbazalmasına hansına fənnin daha çox tədris olunması təsir etmir.

Biz bayaqdan bəri problemlərdən danışırıq, amma əldə etdiyimiz uğurlardan söz acmırıq. Son illər Təhsil nazirliyinin bilavasitə təşəbbusu ilə yeni dərslilər cap olunub. Bu, o qədər də asan görünməsin.

Bundan əlavə gənc kadrlara fasiləsiz olaraq qayğı göstərilməlidir.

-Söhbətimiz əsnasında qeyd olundu ki, ölkə iqtisadiyyatının mərhələli inkişafı yeni ixtisaslar üzrə kadrların hazırlanmasını tələb edir. Son illərdə qeyri-neft sektoruna diqqətin artması bu sahəyə müvafiq mütəxəssislərin yetişdirilməsinə zərurət yaradıb. Bu istiqamətdə ölkədə vəziyyət nə yerdədir?

373

Bu gün dünya dəyişir, Azərbaycanda bazar iqtisadiyyatı inkişaf edir və bu yondə kadrlar daha çox hazırlanmalıdır.

Hazırda Azərbaycanın umdə problemlərindən biri də regional məsələlərdir. Biz çalışmalıyıq ki, əhalinin şəhərə axınının qarşısı alınsın. Amma bu gün bütün infrastruktur Bakıdadır.

Siz qeyd etdiyiniz kimi qeyri-neft sektoru uzrə kadr hazırlayan təhsil ocaqlarından biri də Gəncədə fəaliyyət göstərən Kənd Təsərrüfatı Akademiyasıdır. Amma son vaxtlar bu akademiya qəbul olanların sayı azalır.

«525-ci qəzet»

10 yanvar 2004-cu il

374

Estafet etibarlı əllərdədir

Azərbaycan dərin huzn içindədir. Xalqın sevimli oğlu, umummillî liderimiz Heydər Əliyevin vəfatı qəlbimizə kədər hissi gətirib. Cəkisi hec bir olcuyə gəlməyən bu ağır itki bizi mütəəssir edib. Dekabrın 15-də son mənzilə yola saldıgımız Heydər Əliyevin yoxluğu qəlbimizi ağrıtsa da, başımızı uca tutmalı, sarsılmamalı, fəaliyyətimizi davam etdirməli, onun qurduğu dövlətçiliyi daha da gücləndirməliyik. Bundan onun da ruhu şad olar. Cunki mərhur eks-prezidentimiz daim ölkəmizin mustəqilliyənə çalışıb, onun sivil dövlətlər sırasına cıxması ucun bütün quvvəsini sərf edib. Dövlətçiliyimizin banisi olan Heydər Əliyev bütün şüurlu həyatını canından artıq sevdiyi mudrik xalqının dircəlişinə, beşiyi başında olduğu respublikasının cıcəklənməsinə, Azərbaycanı dünya dövlətləri arasında sayılıb-secilməsinə həsr etmişdir. Onun 34 il ərzində respublika ucun gorduyu işləri, göstərdiyi cahanşumu fəaliyyəti bir-bir sadalasaq, boyuk siyahı alınar. Bu gorkəmli dövlət xadiminin Corc Vaşinqton, Ataturk, De Qolla bir sırada görən siyasətçilər hec də səhv etməmişdilər. Adı cəkilən dünya şöhrətli siyasətçilər öz dövlətlərin qurucuları doğma vətənlərinə hansı xidmətləri göstərmişdilsə, Heydər Əliyev də vətəninə, xalqına həmin xidmətləri yerinə yetirmişdir. Onun təkcə 70-ci illərdə Azərbaycanda yaratdığı iqtisadi ictimaisiyasi və mənəvi potensialı ölkəmizin ərazi butovluyunə qarşı muəuyyən iddiaların baş verdiyi zamanı xalq təşkilatlarının yuksəlişinə guclu bir təkən verməsini xatırlasaq, hər şey aydınlaşar. Məhz bu mudrik insanın, el ağsaqqalının təmkinini, səbri və zəngin təcrübəsi sahəsində ölkədə qardaş qırğınının, vətəndaş qarşıdurmasının ölkəni təqib edən hər cür fəlakətin qarşısı alındı, respublikada sabitlik, əmin-amanlıq bərpa olundu, iqtisadiyyatın dircəlməsi sahəsində əsaslı surətdə islahatlar həyata keçirildi. Diplomatik fəaliyyət gücləndirildi. Bu dahi insanın ən boyuk xidmətlərindən biri ölkədə atəşkəsə nail olmaq idi. Duz on ildir ki, məhz Heydər Əliyevin təşəbbusu ilə Azərbaycan atəşkəs şəraitində yaşayır, doyuş bolgələrindən say-secmə oğlanlarımızın meyidləri gəlmişdir, analarımızın goz yaşlarına son qoymuşdur. Bu boyuk startegin

375

yeganə narahatçılığı Qarabağ problemini, torpaqlarımızın azad olunması idi. Ancaq xalqımız əmindir ki, çox kecməz bu problemə də öz həllini tapar. Çünki Ermənistanın təcavuzkar bir dövlət olması artıq dünyanın böyük dövlətləri tərəfindən etiraf edilmişdir. Odur ki, təcavuzkar, istər-istəməz işğal etdiyi torpaqlarımızdan çıxaraq, qacqın və məcburi köçkünlərimiz, ata-baba yurdlarında əvvəlki həyat şəraitlərini bərpa edəcəklər. «Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi əbədi, sarsılmaz, donməz olacaqdır və Azərbaycanın bugünkü nəslə gələcək Azərbaycanı daha da yüksəklərə qaldıracaqdır». Bu sözləri umummilli liderimiz demişdir. Onun qurucusu olduğu sarsılmaz müstəqil dövlət bugünkü nəslə, başda Heydər Əliyevin layiqli varisi İlham Əliyev olmaqla gənclər ordusuna oturulub.

Ruhun şad olsun, ulu öndər! Sən cismən aramızdan getsən də, ruhən qəlbimizə köçmüşən, səni tanıyanların qəlbində əbədləşmişən.

«Naxçıvan»

16 yanvar 2004-cü il, №2 (656)

376

Qeyri-neft sektorunun inkişafı labuddur

Arif Şəkəraliyev: «Neft gəlirlərinin bir hissəsinin kimya sənayesinin modernləşdirilməsinə yönəldilməsi, öz növbəsində, ondan alınan gəlirlərin dövlət büdcəsinə əlavə gəlir gətirməsinə və bir sıra sosial problemlərin həllinə kömək edər».

Neft strategiyasının uğurla reallaşması ölkənin iqtisadi inkişafına böyük təsir göstərir. Musahibim iqtisad elmləri doktoru, professor, əməkdar elm xadimi, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin elmi işlər üzrə prorektoru Arif Şəkəraliyev də belə hesab edir ki, respublika iqtisadiyyatının inkişafında neft strategiyasının rolu çox əhəmiyyətlidir. O, bizimlə söhbətində neft strategiyasının mahiyyətindən danışarkən bir qədər keçmişə nəzər salmağı məqsəduyğun hesab edərək bildirdi ki, Azərbaycanın neft strategiyasının işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsi XX əsrin ən böyük hadisələrindən biridir:

-Hazırda keçid dövrünün tələblərinə uyğun olaraq respublikada inkişaf edən sənaye sahələrindən biri neft-qaz sənayesidir. Qeyd etmək lazımdır ki, bu gün Azərbaycanın neft ehtiyatlarını və neftçıxarma sahəsi üzrə yerini müəyyənləşdirmək üçün neft hasil edilən ölkələrdə adambaşına düşən neft hasilatının həcmi müqayisə etmək maraqlıdır. Ekspertlərin hesablamalarına görə, dünyada neftin potensial ehtiyatları 540 milyard tona çatır. Subut olunmuşdur ki, dünya

neft ehtiyatlarının 3/4 hissəsindən coxu OPEK ölkələrində, yarıdan coxu isə 4 Orta Şərq ölkəsində – Səudiyyə Ərəbistanında, İran, Kuveyt və İraqdadır. Dünya neft ehtiyatlarının 1/4 hissəsi və OPEK ehtiyatlarının 1/3 hissəsi təkcə Səudiyyə Ərəbistanın payına düşür.

Ekspertlərin fikrincə, keçmiş SSRİ və Şərqi Avropa ölkələrinin neft ehtiyatları 32,4 milyard ton, başqa sözlə desək, məcmu dünya ehtiyatlarının 6 faizi qədərdir. Bu göstərici regiona kifayət qədər investisiya yönəldiyi şəraitdə texniki tərəqqi və geoloji kəşfiyyat sahəsində müəqqəd yeniliklər sayəsində əhəmiyyətli dərəcədə artırıla bilər.

377

Dünya neft ehtiyatları içərisində Azərbaycanın xüsusi cəkisi 0,6 faiz təşkil edir. Əgər bu ehtiyatları dünya regionları ilə müqayisə etsək, onda görərik ki, onun ehtiyatları CənubiŞərqi Asiya, Avstraliya, Okeaniya ölkələrinin ümumilikdə ehtiyatlarına bərabərdir və butunluklə Qərbi Avropanın ehtiyatlarından təqribən 2 dəfə coxdur.

Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti Geofizika və Mühəndis Geologiyası İstehsalat Birliyinin məlumatına görə, Azərbaycanın quru və dəniz sektorunda 625-dən cox antiklinal tipli qarışıqlar var. Bunlar cox perspektivli neftli-qazlı laylardır.

İndiyədək Azərbaycanda ümumilikdə 64 neft və qaz yatağı kəşf edilmişdir. Hal-hazırda quruda 37, Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda isə 17 yataq istismara verilmək ərəfəsindədir. İndiyə qədər torpağın qatlarından 1,4 milyard ton neft, 450 milyard kub metrden cox qaz çıxarılmışdır. İlkin neft ehtiyatlarının işlənməsi dərəcəsi quruda 87, dənizdə 53 faiz təşkil edir.

Azərbaycanın neftçıxarma sənayesinin əsas inkişaf perspektivləri dəniz yataqlarının mənimsənilməsi və Xəzərin potensial strukturlarından asılıdır. Belə ki, respublikanın neft sənayesinin potensial resurslarının təqribən yarısı Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda cəmləşmişdir. Bir sıra iri neft yataqlarının aşkarlanması bunu bir daha təsdiq edir. Bu resursların geoloji və geofiziki metodlarla öyrənilmə dərəcəsi cəmi 34 faiz təşkil edir.

1994-cu ildə ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin uzaq görən siyasəti sayəsində dünyanın aparıcı dövlətlərinin iri şirkətləri Xəzər neftinin çıxarılması və dünya bazarına nəqlinə dair «Əsrin müqaviləsi»ni imzaladılar. Bu günədək həmin müqavilə üzrə 10 milyon tondan cox neft hasil edilmiş, Azərbaycanın aparıcı neft şirkətləri ilə imzaladığı müqavilələrin sayı 21-ə çatmışdır. «Əsrin müqaviləsi»

Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini, xalqın öz taleyinin sahibi olduğunu, özünə aid məsələləri müstəqil həll etdiyini göstərməklə yanaşı, ölkəmizin dünya iqtisadiyyatına integrasiyasında da mühüm və həlledici rol oynamışdır.

378

Azərbaycanda həyata keçirilən siyasət ölkəmizdə xarici sərmayələrin axını ilə yanaşı, müasir texnologiyaların, iş təcrübələrinin, yeni idarəcilik qaydalarının, iqtisadi münasibətlərin formalaşması üçün də şərait yaradıb.

50-60 milyard ABŞ dolları həcmində qiymətləndirilən bu müqavilələrin reallaşması yolunda artıq həmin məbləğin 10-15 faizi investisiya şəklində qoyulmuşdur. Nəticədə «Cıraq» platformasından hasil edilən neftin həcmi köhnə yataqlardakı müvafiq istehsal həcminə yüksəlmiş, «Şahdəniz» yatağından qazın sahilə gətirilməsi təmin olunmuş, Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft, Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz kəmərlərinin çəkilişinə başlanılmış, yeni regional infrastrukturun modernləşdirilməsi prosesinin əsas qoyulmuşdur. Prezident İlham Əliyev tərəfindən bu iş uğurla davam etdirilir.

Mütəxəssislərin hesablamalarına görə Azərbaycanda 2007-2008-ci illik neft hasilatının 50 milyon tondan çox olaacağı gözlənilir. Başqa bir proqnoza görə isə yaxın 10 ildə respublikamızda illik neft hasilatının 80-100 milyon tona çatacağı və bunun 80-100 ilə ki mi davam edəcəyi bildirilir. Beləliklə, bütün bu hesablamalar ölkəmizin göstərilən dövrdə dünyada ən uzunmüddətli neft hasil edən 15 əsas ölkədən birinə çevrilməsinə əsas verir.

Bununla belə Azərbaycan Respublikası müstəqillik əldə etdiyi dövrdə keçmiş ittifaqdan miras qalan, neft sənayesində istismar müddəti çoxdan keçmiş, köhnəlmiş, ekoloji və təhlükəsizlik nöqtəyi-nəzərindən istismara tam yarasız texnoloji avadanlıqlar, platformalar və estakadalar bu sahələrin inkişafına manecilik törədirdi. Bu vəziyyətdən çıxmaq üçün ölkə iqtisadiyyatına, o cümlədən neft sənayesinə kull miqdarda investisiya qoyulması tələb olunurdu. Neft sənayesinin bütün sahələrində dünya standartlarına uyğun gəlməyən köhnə avadanlıqların yenisi ilə əvəz olunması bu sahənin inkişafının mühüm şərti kimi qarşıda dururdu.

Ona görə də bütün bu problemlərin həlli üçün neft sənayesinə biri-birindən təcrid olunmuş sahələr kimi yox, ona butovlukdə blok sahəsi və ya neft klasteri kimi baxılmalıdır. Dünyada qəbul olunmuş qanunlara (oyun qaydalarına) nəzər saldıqda da bu problemlərin başqa həlli yolunun olmamasını və

379

məhz Azərbaycanın da həmin problemlərlə üzləşdiyini

goruruk. Bu məsələlərin həllinin yeganə yolu iqtisadi klaster yaratmaq və onun fəaliyyətinin effektivliyinə nail olmaqdır. Çünki neft sənayesi bir-biri ilə çox sıx bağlı (yaxın) olan böyük istehsalat sahələrini əhatə edir və hər bir sahədə özliyundə neft sənayesinin inkişafına təsir göstərmək gücünə malikdir. Belə ki, yaxın keçmişdə «Mərkəzləşmiş istehsal birlikləri» üzrə Azərbaycan dünyada ABŞ-dan sonra ikinci yeri tutmaqla yanaşı, keçmiş ittifaqın neft sənayesinə lazım olan avadanlıqların 65 faizini təmin edirdi.

Klaster həm onu əhatə edən sahələrin bir-biri ilə əlaqələrini möhkəmləndirir, həm də həmin sahələrin inkişafına təkan verir. Klaster bir idarəetmə obyektini kimi eyni zamanda makroiqtisadi göstəricilərin sabit inkişafını təmin edir və ayrı-ayrı investisiya layihələrinin effektivliyinin qarantı rolunu oynayır.

Iqtisadi klaster – neft sənayesi ilə yaxın (qohum) olan müəyyən sahələrin birliyinin (ittifaqın) əlaqələrinin möhkəmləndirilməsi və neftin satışından götürülən gəlirlərin bir hissəsini yaxın olan bu sahələrin inkişafına yönəltməkdir.

-Bəs iqtisadi klasterin formalaşması hansı bəhrəni verəcək?

-Iqtisadi klasterin formalaşması ölkənin dünya neft və neft məhsulları bazarında rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsinə gətirib çıxaracaq, yaxın (qohum) və köməkçi sahələrin bir-biri ilə sıx qarşılıqlı əlaqəsini təmin edəcək, investisiya qoyulacaq istehsal sahələrinin rəqabət qabiliyyətini artıracaq və dünya bazarlarında respublikamızın mövqeyini möhkəmləndirəcək. İkincisi, iqtisadi klaster dövlətin makroiqtisadi göstəricilərinin sabitliyini təmin etməklə yanaşı, onun inkişaf perspektivinin təmin olunmasında mühüm rol oynayacaq. Bundan başqa, bu mexanizm ölkənin ümumi tələbatını təmin etməklə yanaşı onun strukturunun keyfiyyət baxımından təkmilləşdirilməsində, lakin bəlkə də sosial müdafiənin möhkəmləndirilməsində istinad nöqtəsi kimi də çıxış edə bilər. Iqtisadi klaster ümumi kapital dövlətinin səmərəliliyinin, həmçinin investisiyaların tətbiqinin bir növ qarantı rolunu da oynaya bilər. Eyni zamanda onun həyata

380

keçirilməsi ölkə iqtisadiyyatının inkişafında infrastruktur və sənaye layihələrinin maliyyələşdirilməsi problemini də on plana cəkə bilər.

-Neft strategiyasının reallaşması könd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı, emal və yeyinti sənayesinin inkişafına hansı təsiri göstərəcək:

-Könd təsərrüfatı və yeyinti sənayesi Azərbaycan

iqtisadiyyatında əsas aparıcı sahələrdən biridir. Indiki dövrdə ölkədə kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və yeyinti sənayesi ən ağır dövrünü yaşayır. Bu, əvvəla bütün istehsal sahələrinin bir-biri ilə əlaqələrinin zəifləməsində, keçmişdə mövcud olan satış bazarlarının itirilməsində özünü göstərir. Bu sahələrin inkişafı və keçmiş mövqeyini özünə qaytarmaq üçün əsas uzumculuyun, şərabcılığın, pambıqcılığın, cəyçiliğın, tutunculuyun inkişafı və onların emal müəssisələrinin yenidən qurulmasıdır. Göstərilən bu sahələr investisiyalara daha çox məhəddir və bu sahələrə yönəldilən investisiyalar qısa müddət ərzində müsbət nəticələr verə bilər.

-Kimya və neft-kimya sənayesinin inkişafı sahəsində vəziyyət necədir?

-Bu sənaye sahəsinin inkişafında əsas məsələ Sumqayıtpropilen, polietilen, Neftçala yod-brom və digər zavodların işə salınmasıdır ki, bunun üçün əsas xammal neft fraksiyası və kondensatlarıdır. Neft-kimya sənayesinin inkişaf konsepsiyası yerli xammaldan maksimum istifadə etməklə, ölkəmizdə məhsul bolluğu yaratmaq və sənaye sahələrin lazım olan azot birləşmələri, sintetik liflər, konstruksiya materiallarla təmin etməyə əsaslanır. Bu baxımdan respublikamızda neft-kimya sənayesinin inkişafı – benzin fraksiyasının pirolizi nəticəsində neft emalı zavodlarından alınan karbohidrogenlərin yenidən emalı və ölkəmizin təbii sərvətlərinə soykənir. Bu işə gələcəkdə Azərbaycan iqtisadiyyatına neft dollarının artan axınına şərait yaradan amillərdən biridir.

Eyni zamanda, onu da nəzərə almaq lazımdır ki, bu sahə neft sənayesi ilə bilavasitə bağlıdır. Neft gəlirlərinin bir hissəsinin kimya sənayesinin modernləşdirilməsinə yönəldilməsi, öz növbəsində, ondan alınan gəlirlərin dövlət

381
budcəsinə əlavə gəlir gətirməsinə və bir sıra problemlərin həllinə kömək edir.

«Azad Azərbaycan» qəzeti

20 fevral 2004-cü il

382

İxracıonumlu investisiyalar – bunlar hansı formada gercəkləşdirilir

Arif Şəkərəliyev – «Bunun üçün Azərbaycan keçmiş mərkəzləşdirilmiş iqtisadi sistemdən tamamilə uzaqlaşmalı və yeni məhsul növlərinin yaradılmasına daha ciddi səy göstərməlidir»

Dünya ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, keçid iqtisadiyyatı dövründə ölkələr çox vaxt yeni layihələri – ixracıonumlu investisiya layihələrini uğurla həyata keçirə

bilmirlər. Bu, ilk novbədə onunla bağlıdır ki, bu zaman beynəlxalq bazarda rəqabət amili nəzərə alınmır. Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin elmi işlər üzrə prorektoru, iqtisad elmləri doktoru, professor, əməkdar elm xadimi Arif Şəkəriyyəvlə musahibəmizdə bu və digər məsələlərə aydınlıq gətirərək Azərbaycanın bu istiqamətdəki iqtisadi siyasətinə nəzər yetirəcəyik.

-Arif müəllim, keçid iqtisadiyyatı dövrünü yaşayan Azərbaycanda ixracyonumlu investisiya layihələri hansı formada gercəkləşdirilir?

-Bilirsiniz, Azərbaycan iqtisadiyyatı hələ keçid mərhələsindədir. Buna görə də iqtisadiyyatın elə sahələri və infrastrukturunu var ki, bazar iqtisadiyyatının tələblərinə uyğun gəlmir. Bu mənada sənayenin yeni sahələrinin yaradılması, ixracyonumlu investisiya layihələrinin geniş miqyasda həyata keçirilməsi üçün bizə zaman lazımdır. Bunun üçün Azərbaycan keçmiş mərkəzləşdirilmiş iqtisadi sistemdən tamamilə uzaqlaşmalı və yeni məhsul novlərinin yaradılmasında daha ciddi səy göstərməlidir. Müasir iqtisadi sistem elədir ki, iqtisadi sahələrdə yüksək ixtisaslaşma və istehsalatda idarəetmə təcrübəsi olan ölkələrin təcrübəsinə əsaslanaraq, yeni iqtisadi əlaqələr yaratmaqla daha çevik iqtisadi islahatlar aparmaq və bununla da dünya bazarındakı rəqabətə tab gətirən keyfiyyətli məhsullar istehsal etmək lazım gəlir.

-Aparılan təhlillər göstərir ki, Azərbaycan hökuməti artıq bu sahədə çox böyük addımlar atıb. Siz necə düşünürsünüz?

383

-Əlbəttə, neft strategiyasının həyata keçirilməsi nəticəsində milli iqtisadiyyatın (ənənəvi) müxtəlif sahələrində ciddi dönüş yaranıb. Azərbaycan prezidenti İlham Əliyevin «Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət proqramı»nı təsdiq etməsi də bu məqsədə xidmət edir. Həmin proqramdan irəli gələn məsələlərdən biri kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və yeyinti sənayesinin inkişafı ilə bağlıdır. Qeyd edək ki, bu sahələr Azərbaycan iqtisadiyyatında əsas aparıcı və ənənəvi sahələrdən biridir. İndiki dövrdə ölkədə kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və yeyinti sənayesi özünün çətin dövrünü yaşayır. Doğrudur, bu sahəyə aid bir çox müəssisələr yaradılsa da, onların məhsullarının ixracı məsələlərində bir çox problemlər var. Bu problemlərdən ən əsası odur ki, həmin müəssisələrin istehsal etdiyi məhsulların keyfiyyəti dünya bazarında rəqabət apara biləcək formada deyil. Eyni zamanda keçmiş mövqeyini özünə qaytarmaq üçün üzümçülüyün, şərabçılığın, tutunculuyun inkişafı və onların emal müəssisələrinin yenidən qurulması

gunumuzun aktual məsələlərindən biridir. Bu mənada həmin sahələrə investisiyalar qoyulmalıdır. Təqdirəlayiq haldır ki, sozgedən proqramda həmin vəsaitlərin mənbələri konkret olaraq göstərilib.

-Yeri gəlmişkən, bu gün təkcə kənd təsərrüfatı sahəsinə deyil, eyni zamanda sənayenin inkişafına kulli miqdarda vəsait tələb olunur...

-Sözünüzün davamı olaraq mən konkret kimya və neftkimya sənayesinin inkişafından danışmaq istərdim. Bu sənaye sahəsinin inkişafında əsas Sumqayıt propilen, polietilen, Neftçala yod-brom və digər zavodların işə salınmasıdır ki, bunun ucun əsas xammal neft fraksiyası və kondensatlarıdır. Neft-kimya sənayesinin inkişaf konsepsiyası yerli xammaldan maksimum istifadə etməklə, ölkəmizdə məhsul bolluğu yaratmaq və sənaye sahələrin lazım olan azot birləşmələri, sintetik liflər, konstruksiya materiallarla təmin etməkdir. Bu baxımdan respublikamızda neft-kimya sənayesinin inkişafı – benzin fraksiyasının pirolizi nəticəsində neft emalı zavodlarından alınan karbohidrogenlərin yenidən emalı və ölkəmizin təbii sərvətləridir. Bu isə gələcəkdə Azərbaycan

384
iqtisadiyyatına neft dollarının artan axınına şərait yaradan amillərdən biridir. Eyni zamanda, onu da nəzərə almaq lazımdır ki, bu sahə neft sənayesi ilə bilavasitə bağlıdır. Neft gəlirlərinin bir hissəsinin kimya sənayesinin modernləşdirilməsinə yönəldilməsi, öz növbəsində, ondan alınan gəlirlərin dövlət büdcəsinə əlavə gəlir gətirməsinə və bir sıra problemlərin həllinə kömək edərdi.

-Yəqin ki, siz neft emal edən sənaye müəssisələrinin modernləşdirilməsini də nəzərdə tutursunuz, elə deyilmi?

-Bu gün Azərbaycan iqtisadiyyatına investisiya qoyan strateji investorlar yalnız xammal mənbələrinə böyük maraq göstərirlər. Onlardan hec birini bu mənada emal müəssisələrinin yenidən qurulması maraqlandırmır. Bu da həmin investorların gələcəkdə iqtisadiyyatın bəzi sahələrində «imperiya» niyyətinə gətirib çıxara bilər, buna yol verməmək ucun yalnız ölkənin milli emal sahələri inkişaf etdirmək lazımdır. Neft gəlirlərinin yarıdan çoxünün bu sahəyə yönəldilməsi məqsədəuyğundur. Mən belə hesab edirəm ki, idxalı əvəz edən ixracıqonumlu sənaye sahələrinin inkişafının təmin edilməsi ucun neft gəlirlərinin prioritet müəssisələr arasında müsabiqə yolu ilə paylanması lazımdır. Müsabiqədə iştirak edən müəssisələrin qarşısında əsas məsələ kimi istehsal etdikləri məhsulun çox hissəsini xarici bazarlarda realizə etmək, yerli xammal ehtiyatlarından maksimum istifadə və s.

kimi şərtlər nəzərdə tutulmalıdır.

-Bazar iqtisadiyyatının yeni sahələrinin yaranması və inkişafı məsələləri necə tənzimlənir?

-Azərbaycanda mövcud olan təbii sərvətlərin, dünyadakı 11 iqlim qurşağından 9-nun, müxtəlif, bir-birini təkrar etməyən iqtisadi-coğrafi rayonlardakı istehsal komplekslərinin infrastrukturlarının və əmək ehtiyatlarının olması gələcəkdə ölkəmizdə turizmin inkişafı üçün başlıca amillərdən biridir. Bunun üçün respublikamızın ayrı-ayrı rayonlarında müasir turizm şirkətlərinin infrastrukturunun yaradılmasına xüsusi diqqət verilməlidir. Muvafiq ərazilərdə dünya standartlarına uyğun müasir otellərin, istirahət zonalarının tikintisi, ekoparkların salınmasına nail olmaq əsas məqsəddir. Bunu elə layihələndirmək lazımdır ki, sonra onların icarəyə verilməsi

385

mümkün olsun. Bundan başqa, Xəzər dənizi adalarında kurort zonalarının, xidmət sahələrinin yaradılmasına şərait yaratmaq və onların sürətli inkişafına nail olmaqdır. Bu layihələrin reallaşdırılması çoxlu yeni iş yerlərinin açılmasına səbəb olar. Bunların inkişafına lazım olan vəsait Neft Fondundan xüsusi xərc maddəsi üzrə ayrılması məqsədəuyğun olardı. Bu sahəyə diqqət artırmaqla və ixrac xidmətlərini genişləndirməklə ölkəyə valyuta axını xeyli artırmaq olar.

«Azad Azərbaycan» qəzeti

№ 034 (595), 05 mart 2004-cu il

386

Olkəmizin inkişafında yeni mərhələ başlayır

Nufuzlu iqtisadçılar Regionların sosial-iqtisadi İnkişafına dair Dövlət Proqramını yüksək qiymətləndirirlər

AzDIU-nun elmi işlər üzrə prorektoru, əməkdar elm xadimi, i.e.d., prof.A.Ş.Şəkəreliyev:

-Qeyd etmək lazımdır ki, respublikamızda neft strategiyasının həyata keçirilməsi nəticəsində milli iqtisadiyyatın (ənənvi) müxtəlif sahələrində ciddi dönüş yaranıb. Azərbaycan Respublikasının prezidenti möhtərəm İlham Əliyevin «Azərbaycan Respublikası regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı»nı təsdiq etməsi də bu məqsədə xidmət edir. Həmin proqramdan irəli gələn məsələlərdən biri kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və yeyinti sənayesinin inkişafı ilə bağlıdır. Qeyd edək ki, bu sahələr Azərbaycan iqtisadiyyatında əsas aparıcı və ənənəvi sahələrdən biridir. İndiki dövrdə ölkədə kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və yeyinti sənayesi uzunun çətin dövrünü yaşayır. Doğrudur, bu sahəyə aid bir çox müəssisələr yaradılsa da, onların məhsullarının ixrac məsələlərində bir çox

problemlər var. Bu problemlərdən ən əsası odur ki, həmin müəssisələrin istehsal etdiyi məhsulların keyfiyyəti dünya bazarında rəqabət apara biləcək formada deyil. Eyni zamanda keçmiş mövqeyini uzunə qaytarmaq ucun uzumculuyun, tərəvəzciliyin, şərabcılığın, tutunculuyun, pambıqcılığın inkişafı və onların emal müəssisələrinin yenidən qurulması gunumuzun aktual məsələlərindən biridir. Bu mənada həmin sahələrə investisiyalar qoyulmalıdır. Dövlət proqramında həmin vəsaitlərin mənbələri konkret olaraq göstərilib.

«Respublika» qəzeti,

11 mart 2004-cu il

387

Regionların inkişafı Azərbaycan prezidentinin iqtisadi siyasətinin muhum tərkib hissəsidir.

Azərbaycan xalqının həyatında ən böyük hədi sələrdən biri dövlət mustəqilliyinin əldə edilməsidir.

Respublikamız dövlət mustəqilliyini bərpa etdiyi vaxtdan keçən dövr ərzində ölkənin ictimai-siyasi və sosial-iqtisadi həyatında koklu dəyişikliklər baş vermişdir. 1993-cu ildən başlayaraq Azərbaycan Respublikasının prezidenti umummilli liderimiz Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi məqsədyonlu siyasət mustəqilliyin ilk illərində ölkədə baş alıb gedən siyasi və iqtisadi böhranı aradan qaldırmış, Azərbaycanın demokratik sivil dövlət quruculuğu və bazar iqtisadiyyatı yolu ilə irəliləməsinə geniş meydan acmışdır. Ölkədə ardıcıl aparılan məqsədyonlu islahatlar 90-cı illərin birinci yarısında iqtisadiyyatda mövcud geriləməni dayandırmış və yeni inkişaf mərhələsinə keçməyə imkan yaratmışdır.

Umummilli liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən həyata keçirilən iqtisadi siyasət cox qısa bir zaman ərzində iqtisadiyyatda əsaslı keyfiyyət dəyişikliklərinə səbəb olmuşdur: inflyasiyanın qarşısı alınmış, budcə kəsiri Umumi Daxili Məhsulun 1-2 faizi səviyyəsinə endirilmiş, 1996-cı ildən başlayaraq iqtisadi artım təmin edilmiş, makroiqtisadi sabitliyə nail olunmuş, 1997-ci ildən başlayaraq isə dinamik iqtisadi inkişafı təmin etmək mümkün olmuşdur. 1996-cı ildə umumi daxili məhsulun artım surəti 1,3 faiz, 1997-ci ildə 5,8 faiz, 1998-2003-cu illərdə isə orta hesabla 10,0 faiz təşkil etmişdir. Respublikada aparılan ardıcıl və sistemli iqtisadi islahatların muhum nəticələrindən biri dövlət mulkiyyətinin özəlləşdirilməsi, azad sahibkarlığın inkişafı ucun əlverişli şəraitin yaradılması yolu ilə iqtisadiyyatı inkişaf etdirmək və əhalinin guzəranını yaxşılaşdırmaq olmuşdur. Respublikamızda MDB məkanında ilk dəfə olaraq artıq torpaq

islahatları faktiki olaraq başa çatmış, 1390 min hektardan çox torpaq sahəsi əvəzsiz olaraq kəndlilərə paylanmışdır. Bu isə kənd təsərrüfatında özəl bolmənin sürətlə inkişafına səbəb
388

olmuşdur. Belə ki, hazırda kənd təsərrüfatı məhsulunun 99 faizi hazırda özəl bolmənin payına düşür.

Qeyd etmək lazımdır ki, özəlləşdirmə prosesi başlayandan 2003-cu ilin sonuna qədər 36200 kiçik müəssisə və obyekt özəlləşdirilmişdir. Aparılan iqtisadi islahatlar nəticəsində ümumi daxili məhsulda qeyri-dövlət sektorunun xüsusi cəkisi 1995-ci ildə 30 faizdən 2003-cu ildə 73.0 faizə çatmışdır.

Iqtisadi və sosial sahələrin inkişafı üçün bütün maliyyə mənbələri hesabına 2003-cu ildə 17,8 trilyon manat həcmində investisiyadan istifadə edilmiş, 8,0 trilyon manatlıq tikintiquraşdırma işləri görülmüşdür. 2002-ci illə müqayisədə istifadə olunmuş vəsaitin məbləği 71.2 faiz, tikinti-quraşdırma işlərinin həcmi 79,2 faiz artmışdır. Investisiyanın 80,5 faizini və ya 14,3 trilyon manatını xarici investisiyalar təşkil etmişdir. Möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyev cənablarının yaxından qayğısı sayəsində 2003-cu ildə ümumi sahəsi 1254,5 min kv. metr yaşayış evləri, 12726 şagird yerlik ümumtəhsil məktəbləri, 45 carpayılıq xəstəxana, növbədə 27 nəfər qəbul edən ambulatoriya-poliklinika müəssisəsi, 96 yerlik məktəbəqədər uşaq müəssisəsi, 300 yerlik klub, Borubetonlaşdırma zavodu, Şimal DRES-də Buxar-qaz turbini elektrik stansiyası, Yenikənd SES-də generator, Bərdə və Quba şəhərlərində olimpiya idman kompleksləri, Naxçıvan şəhərində corək zavodu, Şərur və Culfa rayonlarında dəyirman, Bakı şəhərində metro tunel xətti və metro stansiyası, 222.6 km. uzunluğunda fiber-optik magistral kabel xətti, 93,7 min nomrəlik avtomat telefon stansiyaları və s. obyektlər istifadəyə verilmişdir. Bütün bunlar isə respublikada yuzlərlə yeni iş yerinin açılmasına imkan vermişdir. Bu da möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyev cənablarının növbəti 5 ildə 600 min yeni iş yerlərinin açılması istiqamətində gərdüyü məqsədyonlu işlərin tərkib hissələrindəndir.

2003-cu ildə bütün maliyyə mənbələri hesabına istifadə edilmiş investisiyanın 79,7 faizi sənaye sahələrinin inkişafına, 1,0 faizi kənd təsərrüfatına 0,2 faizi tikintiyə, 0,8 faizi ticarət və xidmətə, 8,7 faizi nəqliyyata, 1,4 faizi rabitəyə, 5,5 faizi tikintiyə, 2,7 faizi digər sahələrə yönəldilmişdir.

389

Olkənin iqtisadi və sosial inkişafında mühüm əhəmiyyət kəsb edən tikinti kompleksinin dinamik inkişafı yeni istehsal

obyektlərinin tikilib işə salınması və iş yerlərinin açılmasını təmin edir.

2003-cü ildə bütün maliyyə mənbələri hesabına olkədə ümumi sahəsi 1254.5 min kvadratmetr olan yeni yaşayış evləri inşa edilmişdir. Bu yaşayış evlərindən 2560-ı, 6 yeni qəsəbə, Biləsuvar rayonunda, 2021-i Füzuli rayonunda, 150-si Ağdam

rayonunun Ergi qəsəbəsində, 126-sı Şəmkir rayonunun Qacqınlar qəsəbəsində, 50-si Mehdiabad qəsəbəsində məskunlaşmış qacqınlar və məcburi köçkünlər üçün tikilmiş, İsmayilli şəhərində isə Qarabağ müharibəsi əlilləri və şəhid ailələri üçün 27 mənzilli yeni yaşayış evi istifadəyə verilmişdir. İstismara qəbul edilmiş yaşayış evlərinin 849,7 min kvadratmetri (67,7 faizi) qeyri-dövlət mülkiyyətində olan müəssisəsi və təşkilatlar, 404.8 min kvadratmetri (32,3 faizi) dövlət mülkiyyətində olan müəssisə və təşkilatlar tərəfindən maliyyələşdirilmişdir. Respublikamızda son dövrdə mənzil tikintisi böyük vüsət almışdır. Belə ki, ümumi sahəsi 747,5 min kvadratmetr olan və ya ötən ildəkindən 12,9 faiz çox yaşayış evi tikilmişdir. Bakı, Tərtər, Tovuz, Lənkəran, Bərdə, Quba, Cəlilabad, Ağdaş, Qazax və Goyçay rayonlarının sakinləri tərəfindən əvvəlki illərlə müqayisədə daha çox yaşayış evləri tikilmişdir. Bu isə əhəlinin məşğulluğunda, işlə təmin edilməsində mühüm rol oynamışdır.

Bu gün Azərbaycan Respublikasının uğurlu nailiyyətləri ilə yanaşı, ölkənin sosial-iqtisadi həyatında, xüsusilə regionların inkişafı və əhəlinin məşğulluğu sahəsində də hələ də həll edilməmiş problemlər qalmaqdadır. Belə ki, Azərbaycanın sənaye potensialının və bununla bağlı infrastruktur sahələrin əksər hissəsinin Bakı şəhərində yerləşməsi və eyni zamanda, regionlarda olan bir çox müəssisələrin, fəaliyyətinin zəifləməsi və ya tamamilə dayanması olkədə 1 milyondan çox məcburi köçkün və qacqınların olması əhəlinin olkə paytaxtına axmasına səbəb olmuşdur. Bütün bunlar isə son nəticədə iqtisadiyyatın regional baxımdan inkişafına mənfi təsir göstərmiş, regionların inkişafı

arasında fərqi artırmasına, bir çox yerlərdə isə sosial-iqtisadi, demografik və ekoloji problemlər törətmişdir.

Azərbaycan Respublikasının prezidenti möhtərəm İlham Əliyev cənabları 24 noyabr 2003-cü ildə «Azərbaycan Respublikasında sosial-iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsi tədbirləri haqqında» və 11 fevral 2004-cü il tarixdə «Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı» (2004-2008-ci illər) təsdiq edilməsi haqqında fərman imzalamışdır. Bu fərman günün tələblərindən

irəli gələn bir dövlət sənədidir.

Hazırda sosial-iqtisadi inkişafında keyfiyyətə yeni mərhələyə qədəm qoymuş Azərbaycan Respublikasında həlli vacib məsələlərdən biri regionlarda sahibkarlığın inkişafını sürətləndirməklə oradakı əmək ehtiyatlarından, təbii və iqtisadi potensialdan səmərəli istifadə etməklə iqtisadiyyatın davamlı inkişafına, əhalinin məşğulluğunun artırılmasına və ölkədə yoxsulluğun səviyyəsinin azaldılmasına nail olmaqdan ibarətdir. Möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyevin qarşıya qoyduğu vəzifələrin həyata keçirilməsi regionların iqtisadi inkişafında mövcud olan kəskin fərqin aradan qaldırılmasını və regional tarazlığın əldə olunmasını təmin etməklə yanaşı onların iqtisadi gücünü artırır və sosial problemlərin həllini sürətləndirməyə xidmət edir.

Hazırda qarşıda duran mühüm vəzifələr respublikanın regionların sərvətlərindən və təbii şəraitindən səmərəli istifadə etməklə kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalını artırmaq, qeyri-neft sektorunun, o cümlədən emal sənayesinin, xidmət və digər infrastruktur sahələrin, turizmin inkişafını təmin etmək, məşğulluğun səviyyəsini yüksəltmək və əhalinin rifahını daha da yaxşılaşdırmaqdan ibarətdir. Bu işdə isə investorların regionlara cəlb edilməsi üçün əlverişli şəraitin yaradılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, vacib dövlət sənədində «Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı»nda 2004-2008-ci illərdə ayrı-ayrı rayonlarda iqtisadiyyatın inkişafını sürətləndirən amillər, bununla bağlı dövlət siyasətinin və dövlət dəstəyinin əsas istiqamətləri müəyyən edilmişdir. Dövlət proqramının əsas məqsədi

391

Azərbaycan Respublikasının rayonlarında mövcud potensialdan səmərəli istifadə etməklə iqtisadiyyatın ayrı-ayrı sahələrinin inkişafına, istehsal müəssisələrinin fəaliyyətinin daha da genişləndirilməsinə, ixrac yönümlü məhsul istehsalının stimullaşdırılmasına, yerli sahibkarlığın inkişafı yolu ilə əhalinin həyat səviyyəsinin daha da yaxşılaşdırılmasına, məşğulluğun səviyyəsinin, xüsusilə gənclərin fəal əməklə məşğulluğunun artırılmasına və ölkə iqtisadiyyatının dinamik inkişafının təmin edilməsinə nail olmaqdır.

Respublikamızda neft strategiyasının həyata keçirilməsi nəticəsində milli iqtisadiyyatın (ənənəvi) müxtəlif sahələrində ciddi dönüş yaranıb. Azərbaycan Respublikasının prezidenti möhtərəm İlham Əliyevin «Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı»nı təsdiq

etməsi də bu məqsədə xidmət edir. Həmin proqramdan irəli gələn məsələlərdən biri kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və yeyinti sənayesinin inkişafı ilə bağlıdır. Qeyd edək ki, bu sahələr Azərbaycan iqtisadiyyatında əsas aparıcı və ənənəvi sahələrdən biridir. İndiki dövrdə ölkədə kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və yeyinti sənayesi uzunun çətin dövrünü yaşayır. Doğrudur, bu sahəyə aid bir çox müəssisələr yaradılsa da, onların məhsullarının ixracı məsələlərində bir çox problemlər var. Bu problemlərdən ən əsası odur ki, həmin müəssisələrin istehsal etdiyi məhsulların keyfiyyəti dünya bazarında rəqabət apara biləcək formada deyil. Eyni zamanda keçmiş mövqeyini uzunə qaytarmaq ucun üzümçülüyün, tərəvəzciliyin, şərabcılığın, tutunculuyun, pambıqcılığın inkişafı və onların emal müəssisələrinin yenidən qurulması gunumuzun aktual məsələlərindən biridir. Bu mənada həmin sahələrə investisiyalar qoyulmalıdır. Təqdirəlayiq haldır ki, sozuggedən proqramda həmin vəsaitlərin mənbələri konkret olaraq göstərilib.

Kimya və neft-kimya sənayesinin inkişafına gəldikdə, bu sənaye sahəsinin inkişafında əsas Sumqayıt propilen, polietilen, Neftcala yod-brom və digər zavodların işə salınmasıdır ki, bunun ucun əsas xammal neft fraksiyası və kondensatlardır. Neft-kimya sənayesinin inkişaf konsepsiyası

392 yerli xammaldan maksimum istifadə etməklə, ölkəmizdə məhsul bolluğu yaratmaq və sənaye sahələrini lazım olan azot birləşmələri sintetik liflər, konstruksion materiallarla təmin etməkdir. Bu baxımdan respublikamızda neft-kimya sənayesinin inkişafı – benzin fraksiyasının prolizi nəticəsində neft emalı zavodlarından alınan karbohidrogenlərin yenidən emalı və ölkəmizin təbii sərvətləridir. Bu işə gələcəkdə Azərbaycan iqtisadiyyatına neft dollarının artan axımına şərait yaradan əsas amillərdən biridir. Eyni zamanda onu da nəzərə almaq lazımdır ki, bu sahə neft sənayesi ilə bilavasitə bağlıdır. Neft gəlirlərinin bir hissəsinin kimya sənayesinin yuxarıda göstərilən sahələrinin modernləşdirilməsinə yönəldilməsi, öz novbəsində, ondan alınan gəlirlərin dövlət büdcəsinə əlavə gəlir gətirməsinə və bir sıra sosial problemlərin həllinə kömək edərdi.

Azərbaycanda mövcud olan təbii sərvətlərin, dünyadakı 11 iqlim qurşağından 9-nun, müxtəlif, bir-birini təkrar etməyən iqtisadi-coğrafi rayonlardakı istehsal komplekslərinin infrastrukturlarının və əmək ehtiyatlarının olması gələcəkdə ölkəmizdə turizmin inkişafı ucun başlıca amillərdən biridir. Bunun ucun respublikamızın ayrı-ayrı rayonlarında muasir

turizm şirkətlərinin infrastrukturunun yaradılmasına xüsusi diqqət verilməlidir. Muvafiq ərazilərdə dünya standartlarına uyğun muasir otellərin, istirahət zonalarının tikintisi, ekoparkların salınmasına nail olmaq əsas məqsəddir. Bunu elə layihələndirmək lazımdır ki, sonra onların icarəyə verilməsi mümkün olsun. Bundan başqa, Xəzər dənizi adalarında kurort zonalarının, xidmət sahələrinin yaradılmasına şərait yaratmaq və onların sürətli inkişafına nail olmaqdır. Bu layihələrin reallaşdırılması çoxlu yeni iş yerlərinin açılmasına səbəb olar. Bunların inkişafına lazım olan vəsait Neft Fondundan xüsusi xərc maddəsi üzrə ayrılması məqsədəuyğun olardı. Bu sahəyə diqqət artırmaqla və ixrac xidmətlərini genişləndirməklə ölkəyə valyuta axınıni xeyli artırmaq olar.

Respublikamızın regionlarının inkişaf etdirilməsi ucun maliyyə mənbələrinin müəyyənləşdirilməsi məsələsi də olduqca vacibdir. Bu işdə yerli və xarici sahibkarların vəsaiti Azərbaycan Respublikasının dövlət büdcəsi, Sahibkarlığa

393

Kömək Milli Fondu, büdcədən kənar dövlət fondları, bank kreditləri, beynəlxalq təşkilatların və xarici dövlətlərin maliyyə vəsaitləri mühüm yer tutmalıdır.

Əminliklə deməliyik ki, Dövlət proqramı tez bir zamanda öz bəhrəsini verəcək. Belə ki, ölkəmizin sosial-iqtisadi inkişafında mühüm rol oynayan Dövlət Proqramı möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyev cənablarının aparmış olduğu məqsədyonlu daxili və xarici siyasətin reallaşmasında mühüm rol oynayacaqdır.

«Xalq» qəzeti

19 mart 2004-cü il

394

Hər zaman yeri gorsənəcəkdir

Azərbaycan xalqına böyük itki üz vermişdir. Ümummilli liderimiz, eks-prezidentimiz, sevimlimiz və əzizimiz möhtərəm Heydər Əliyevi sevən müstəqil Azərbaycanın uşaqdan böyüyə qədər bütün vətəndaşları, xaricdə yaşayan vətəndaşlarımız dərin kədər və hüzn içərisindədirlər.

Butun şüurlu həyatını xalqın xoşbəxt gələcəyinə, Azərbaycanın inkişafına və tərəqqisinə həsr etmiş Heydər Əliyevin əziz xatirəsi qəlbimizdə daim yaşayacaq.

Bu ağır gündə təsəllimiz odur ki, indi Heydər Əliyev ideyalarını onun oğlu, Azərbaycanın gənc prezidenti İlham Əliyev uğurla həyata keçirir. Əminik ki, cənab İlham Əliyev atasının işini davam etdirərək Azərbaycanın adını daha da ucalara qaldıracaqdır. Xalqımızın gələcək fəaliyyətində dövlətimizin başçısına həmişə dəstək verəcəkdir.

Inanırıq ki, onun söyləri nəticəsində torpaqlarımızı geri qaytaracağıq. Butun təhsil işçiləri adından Azərbaycan xalqını respublika gunu munasibətilə təbrik edirəm.

«Muasir həyat» qəzeti

30 may-05 iyun 2004-cu il

395

**«Kecid iqtisadiyyatı və dövlət» monoqrafiyası haqqında
annotasiya**

Kitabda Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə dövlətin cəmiyyətin siyasi sistemində oynadığı rol, bazar iqtisadiyyatına kecid zəruriliyi, bazar iqtisadiyyatında dövlətin rolu və iqtisadi funksiyalar, özəlləşdirmənin aparılmasının iqtisadi məzmunu, özəlləşdirmənin dövlət proqramı, Azərbaycanda sahibkarlığın formalaşması və ona dövlət koməyinin əsas istiqamətləri, iqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsinin zəruriliyi və formaları, büdcə-vergi siyasəti, dövlətin fiskal siyasəti, pul-kredit siyasəti, dövlətin struktur siyasəti, dövlətin investisiya siyasəti, məşğulluq siyasəti və xarici iqtisadi fəaliyyətin tənzim edilməsinin istiqamətləri və problemləri tədqiq edilir.

Kitab elmi işçilər, aspirantlar, tələbələr və geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

«Təhsil problemləri» qəzeti

21-30 aprel 2004-cu il

396

Guclu iqtisadiyyat guclu dövlət deməkdir

Vətənimiz öz tarixinin ən mühüm dövrünü yaşayır.

Huquqi, demokratik dövlət quruculuğu sahəsində, iqtisadi inkişaf sahəsində görülən işlər beynəlxalq aləmdə düzgün və ardıcıl siyasət bütün bu və yadigar görülən işlər möhtərəm prezidentimizin Azərbaycan xalqı qarşısında gərdüyü işlərdir.

Muasir dövrün səciyyəvi xüsusiyyətlərindən biri də dövlətlər arasında sıx iqtisadi, mədəni və s. əlaqələrinin möhkəmləndirilməsidir. Bu baxımdan «Əsrin müqaviləsi» mühüm rol oynayır. Yaxın günlərdə Azərbaycan nefti bir necə istiqamətdə dünya bazarına çıxarılacaq. Azərbaycan neft sənayesinə 60 milyard dollar vəsait qoyulması nəzərdə tutulmuşdur. 20 sentyabr 1994-cü ildə müqaviləyə qoşulan neft şirkətləri aşağıdakılardır.

1. Biritiş petroleum
2. BP
3. Ramko
4. lukoyl
5. Penzoyl
6. Statoyl

7. Tp
8. Dkke
9. Amoko
10. Yunikol
11. Modermon

Sonradan bir necə olkə və şirkətlər də bu müqaviləyə qoşuldular.

Azərbaycan neftinin dünya bazarına nəqli 2 neft boru kəməri vasitəsilə həyata keçirəcək.

1. Bakı-Supsa – 5,75 mln. ton

2. Bakı-Novorossiysk – 5,75 mln. ton

Yeni neft yataqlarının kəşfi yeni neft kəmərinin zəruriliyini meydana çıxartdı. Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinin cəkilişi bu baxımdan mustəsna əhəmiyyət kəsb etdi. Hər iki boru kəməri ilə neft məhsulları Qara dənizə çıxarılacaq. Təkcə 2004-cü ildə Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru kəməri vasitəsilə 50 mln. ton neft nəql olunacaq.

397

Umumiyyətlə son illər neft sənayesində əldə edilən gəlirlər əhalinin rifah halına sərf olunur. Neft Fondu yaradılmışdır. Bu fondan ilk olaraq qacqın və kockunlara 359 milyard manat, sahibkarlığın inkişafına isə 250 milyard manat xərclənmişdir. Sonralar xalqımızın bu və ya digər ehtiyaclarına da Neft Fondundan vəsait xərclənmişdir. Butun bu və ya digər işlər gələcəkdə görülmək nəhəng işlərin başlanğıcıdır. Məlumdur ki, Azərbaycan dünyanın böyük dövlətlərinin maraqlarının kəsişdiyi geosiyasi bir məkandır. Belə bir vəziyyətdə tarazlaşdırılmış düzgün siyasət yeritmək dövlət başçısında zərgər dəqiqliyi tələb edir. Ölkəmizin prezidenti cənab İlham Əliyevin düzgün siyasətinin nəticəsidir ki, Azərbaycan dövlətinin yeri və mövqeyi dünya siyasət sahəsində möhkəmlənmişdir. Onun məqsədyonlu siyasəti, müdrik diplomatiyası nəticəsində Azərbaycanın dünyada rolu və nüfuzu gün-gündən artmaqdadır. Ölkəmizdə yaranmış iqtisadi-siyasi sabitlik, insan hüquqlarının qorunması istiqamətində baş vermiş müsbət dəyişikliklər Avropaya inteqrasiyaya şərait yaratmışdır.

Fürsətdən istifadə edib qarşıdan gələn 9 may Qələbə bayramı-faşizm üzərində qələbənin 59-cu ildönümü münasibəti ilə ilk növbədə Böyük vətən müharibəsi əlilləri və iştirakçılarını urəkdən təbrik edirik.

«Elektron» qəzeti

22 aprel 2004-cü il

398

Omru mətanətlə və dəyanətlə yögrulmuş butov şəxsiyyət

Həm mənalı, həm də keşməkeşli həyat və fəaliyyətin bütün dövrlərində canından artıq sevdiyi doğma xalqına və qızıldan qiymətli ana torpağına tam bağlı olan Heydər Əliyevin hakimiyyətdə olduğu müddətdə Azərbaycan torpağının bir qarışı belə, kimsə tərəfindən ələ keçə bilməmişdi. Zaman zaman gozu Azərbaycan torpaqlarında olan məkrli qonşularımız erməni millətçiləri də Heydər Əliyev şəxsiyyəti qarşısında bu mövzunu dilə gətirməyə belə, cürət edə bilmirdilər. Lakin əfsuslar olsun ki, uzun Şah İsmayıl Xətəidən bəri, eləcə də mənfur sovet hakimiyyəti illərində respublikanın başında duran səriştəsiz və Moskvapərəst rəhbərlərin hakimiyyəti dövründə ərazilərimiz kifayət qədər işğala məruz qaldı.

1988-93-cü illərdə- Heydər Əliyevsiz qalan Azərbaycan çox şey itirdi. Düşmən coxdankı arzusuna catdı – ustumuzə ayaq acdı, torpaqlarımız təcavüzə məruz qaldı. Say-secmə oğullarımız zorla qatıldığımız muharibədə həlak oldu. Qarabağ və ətraf rayonlar işğal edildi. Acınacaqlısı o idi ki, bu illər ərzində məmləkətdə ozbaşınalıq, xaos yarandı. Bu isə Azərbaycanın müstəqilliyini təhlükə altına almışdı. Vətən muharibəsinin dəhşətli alovları aydın görünməyə başlamışdı. Yenidən müstəqilliyə qovuşan gənc respublikanın taleyi xarici və daxili düşmənlərin nəzarəti altına keçmişdi. Vəziyyət son dərəcə gərgin idi. Azərbaycan olum, ya olum dilemması qarşısında qalmışdı, xilaskar axtarırdı. Tarixin belə bir mürəkkəb donumunda ulu Tanrının bu xalqa rəhmi gəldi. Və O, Heydər Əliyev kimi fenomenal şəxsiyyəti xilaskar olaraq göndərdi. O vaxt Naxçıvandan Bakıya gələn Heydər Əliyevi xalq böyük sevinclə qarşıladı. Zəngin dövlətçilik təcrübəsinə malik olan böyük xilaskar mürəkkəb vəziyyəti təhlil etdi, incə siyasi gedişlərlə qısa zaman kəsiyində millətin başının ustunu almış fəlakəti aradan qaldırdı. Daha sonra iki dövlət cəvrişinin qarşısını aldı. Beləliklə, müstəqil Azərbaycan öz xilaskarı ilə dövlət quruculuğuna inamla qədəm qoydu.

1995-ci ildə ilk dəfə olaraq müstəqil dövlət özünün Konstitusiyasını qəbul etdi, azad seçkilər keçirildi, Milli

399

Məclisə ölkənin bütün təbəqələrindən deputatlar seçildi. İqtisadiyyatda donuş yaratmaq üçün önəmli tədbirlər həyata keçirilməyə başladı. İnflyasiyanın qarşısına sipər cəkildi, bazar iqtisadiyyatı özünə geniş meydan açdı. Özəlləşdirmə ilə bağlı Dövlət Proqramı qəbul edildi, azad mətbuatın demokratik prinsiplərlə inkişafına hüquqi zəmin yarandı, senzura ləğv edildi, Şərq aləmində ilkin olaraq olum hökmünə xitam verildi. Azərbaycan beynəlxalq aləmdə tanınmağa başladı. Avropa

Şurasına qəbul olunmaq, NATO ilə əməkdaşlıq, Boyuk İpək Yolunun bərpası, Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəməri kimi qlobal ideyalar reallığa çevrildi.

İllər tarixdə cevrilib arxada qaldıqca Heydər Əliyev siyasətinin calarları da pərdə-pərdə acılıb dünya ictimaiyyətinə çatdırıldı. Azərbaycanda neft strategiyası da Heydər Əliyev uzaqgörənliyinin bəhrəsidir. Bu cəhətdən «Əsrin müqaviləsi» ayrıca qeyd olunmalıdır. Bu müqavilə dünyanın müxtəlif neft şirkətlərinin Azərbaycana sərmayə qoyuluşu ilə nəticələndi. Neftdən gələn gəlirlər hesabına yaradılmış Dövlət Neft Fondu da ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin təşəbbusu ilə həyata vəsiqə almışdır.

Bu gün Azərbaycanda geniş vüsət tapmış sahibkarlığın inkişafı da məhz ulu öndərimizin adı ilə bağlıdır. 2002-ci ildə həm Azərbaycanda fəaliyyət göstərən, həm də xaric-də yaşayan sahibkar soydaşlarımızla görüşündə Heydər Əliyev sahibkarları dinlədi, onların qayğı və ehtiyacları ilə tanış oldu, fəaliyyətlərinə mane olan amilləri aşkarladı və fərəhlə bildirdi ki, bir ölkə prezidenti olaraq daim arxanızda dayanmışam, həmişə sizinləyəm. Bizim ucun orası da fərəhlidir ki, ümummilli liderimizin kursunu onun yetgin varisi, ölkə prezidenti cənab İlham Əliyev uğurla davam etdirir, ölkədə sahibkarlığın inkişafına böyük diqqət yetirir.

Ulu tanrı sevdiyi bəzi bəndələrə elə şərəfli və müqəddəs, hamıya numunə olan bir tale qismət edir ki, onların bir ömrü min ömrə bərabər olur, bir günü bir ilə, min ilə uyğun gəlir. Belə xoşbəxt bəndlərdən biri də bütün ömrünü xalqı yolunda şam kimi qətrə-qətrə əridən, bu amal uğrunda hər bir cətinliyə sinə gərən, xalqda bəxş etdiyi bir ömrü əsrlərlə bərabər olan əbədi, ümummilli liderimiz Heydər Əliyevdir. Həyatı, mənalı 400

ömrü mətanət və dəyanət rəmzinə cevrilən butov bir şəxsiyyət olan Heydər Əliyev hər bir Azərbaycanlının qəlbində əbədi məskən salmış, hər bir ürəkdə heykəlləşmişdir.

Heydər Əliyev günəşinin parlaq ziyası Azərbaycan xalqının başı üzərində daim bərq vuracaq və onun yoluna əbədi işıq, nur sacacaq.

«Naxçıvan» qəzeti,

№19 (683) 10 may 2004-cü il

401

İqtisad Universitetində konfrans keçirilmişdir

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin anadan olmasının 81 illiyi münasibətilə AzDIU-da bir sıra tədbirlər keçirilmişdir. AzDIU-nun prorektoru, i.e.d., professor Arif Şəkəreliyev «AzDIU-nun Tələbə Elmi Cəmiyyətinin bugunu və sabahı» -

movzusunda çıxış etmişdir. Universitetin gələcək mutəxəssislərin hazırlanmasında, onların peşə hazırlığı, elmitədqiqat işləri, təhsil ocağının istehsalat ilə əlaqəsinin möhkəmlənməsi sahəsində qarşıda duran problem və vəzifələrdən danışan Arif müəllim qeyd etmişdir ki, universitetin fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi üçün 2004-2008-ci illərdə tədris-metodik, elmi-tədqiqat və tərbiyə işində universitetdə fəaliyyət göstərən elmi şuraların rolunun yüksəldilməsinə nail olmalıyıq.

Umummili liderimiz Heydər Əliyevin anadan olmasının 81 illiyi münasibətilə elmi-praktik simpoziumda da ölkənin nüfuzlu iqtisadçı alimləri iştirak edirdi. Əməkdar elm xadimi, professor Arif Şəkərliyev çıxışında umummili liderimizin, Azərbaycan dövlətinin memarı və qurucusu Heydər Əliyevin parlaq həyatından, ölkə iqtisadiyyatının dinamik inkişafındakı misilsiz xidmətlərindən söz əcdılar.

«Respublika» qəzeti

12 may 2004-cu il

402

Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının böyük xilaskarıdır

Umummilli liderimiz Heydər Əliyev 1993-cü ilin iyununda xalqın təkidli tələbilə ikinci dəfə hakimiyyətə qayıtdı. Həmin dövrdə ölkədə rəhbərlik etmək, dağıdılıb bərbad vəziyyətə salınmış təsərrüfatın bərpasına nail olmaq sözün həqiqi mənasında əsl qəhrəmanlıq idi. Cənab Heydər Əliyev qarşıda necə böyük çətinliklər durduğunu aydın dərk edirdi və belə bir ağır mübarizəyə hazır idi. Bu dövrdə birinci növbədə bir necə vacib vəzifələri həll etmək zəruri idi. Belə ki, artıq alovlanmaqda olan vətəndaş müharibəsinin qarşısını almaq, xarici təcavüzü dayandırmaq, inflyasiyanı cilovlamaq, Azərbaycan həqiqətlərini dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq, Qarabağ probleminin dinc yollarla həlli prosesinə başlamaq və s. məsələləri öz həllini gözləyirdi.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin sədri vəzifəsinə dəvət olunmuş Heydər Əliyev görünməmiş enerji ilə fəaliyyətə başlayır, ölkədə qayda-qanun yaratmaq, daxili sabitliyi təmin etmək, silahlı qüvvələri möhkəmləndirmək, erməni təcavuzkarları və onların havadarlarının hücumlarını dayandırmaq, beynəlxalq aləmə Azərbaycan həqiqətlərini çatdırmaq üçün böyük işlər gordu. Qısa bir müddətdə vətəndaş müharibəsinin qarşısını aldı, ölkədə milli qurtuluşa nail oldu, Milləti fəlakətdən xilas etdi, ölkənin parçalanmaqdan azad etdi, terror təxribat aktlarının qarşısını aldı, atəşkəs ictimai-siyasi sabitliyi bərpa etdi, bundan sonra Azərbaycanda sivil-demokratik hüquqi dövlət quruculuğuna başlandı. Mustəqil Azərbaycanın ilk Konstitusiyası qəbul

olundu. Şərqdə birinci olaraq olum hokmu ləğv edildi. Milli Məclisə demokratik seçkilər keçirdi və ölkədə cəxpartiyalılıq təmin olundu.

Möhtərəm Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə dövlət mustəqilliyimizin təmin edilməsi və bazar münasibətlərinin inkişafı etdirilməsi sahəsində aparılan iqtisadi islahatlar Azərbaycanın iqtisadiyyatının inkişafı və dünya təsərrüfat sisteminə daha sıx inteqrasiya olunması üçün əlverişli şərait yaratmışdır. Məhz belə bir şəraitdə milli iqtisadiyyatın formalaşması və ölkənin dünya bazarında yerinin müəyyən edilməsi, onun mövqeyinin perspektiv dövr üçün

403

mohkəmləndirilməsi dövlətin siyasi-iqtisadi fəaliyyətinin prioritet istiqamətlərindən birinə cəvrilmişdir.

Azərbaycan iqtisadi və siyasi mustəqillik əldə etdikdən sonra dünya dövlətləri ilə sərbəst əməkdaşlıq etmək imkanı əldə etmişdir. Bu mustəqilliyin əldə edilməsində isə Heydər Əliyevin xidmətləri əvəzsizdir. O, böyük uzaqgörənliklə göstərirdi ki, «Dünyada gətdikcə artan qarşılıqlı asılılıq, dünya iqtisadiyyatının birləşməsi, regionlaşması XX əsrin son mərhələsinin fərqləndirici xüsusiyyətlərindəndir. Hec bir ölkə, ən böyük bir ölkədə yalnız öz cərcivəsində iqtisadiyyatı nı la zımi səviyyədə inkişaf etdirə bilməz».

Cənab Heydər Əliyevin müəyyən etdiyi iqtisadi siyasət strategiyasının baş lıca istiqamətlərini «sabitləşdirmə, islahatlaşdırma, dünya iqtisadi inteqrasiyasına qoşulma, sosial-iqtisadi inkişaf və xalqın rifahının yüksəldilməsi» və s. təşkil edirdi. Umummilli liderimiz müxtəlif mulkiyyət növlərinə əsaslanan, bazar iqtisadiyyatına keçidi nəzərdə tutan, iqtisadi münasibətlərdə inhisarcılığa və haqsız rəqabətə yol verilməməsi, azad sahibkarlığa huquqi təminatın yaradılması, dünya təsərrüfat sisteminə inteqrasiyasının güclənməsi və s. iqtisadi inkişaf məsələlərinə daim diqqət yetirirdi. Məhz onun gərgin səyni nəticəsində Azərbaycan dövləti tezliklə mulkiyyətin cəxnovluyu əsasında müxtəlif təsərrüfat formalarının, daxili bazarın yaranması və fəlaiyyəti üçün bazar infratsrukturunun yaradılması, biznes və sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişafı, özəlləşdirmə proqramının həyata keçirilməsi, xarici iqtisadi əlaqələrin bərpa edilməsi, maliyyə, kredit, bank işi, pul tədavulunun yenidən qurulması, inflyasiya və işsizliyin qarşısının alınması, əhalinin sosial müdafiəsinin təşkili sahəsində məqsədyonlu iş aparır. Bu işlərin həyata keçirilməsində dövlət öz funksiyası cərcivəsində iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinə aid tənzimləyici tədbirlər həyata keçirdi.

Hazırkı dövrdə elmi-texniki və iqtisadi inkişaf

səviyyəsindən asılı olmayaraq hec bir ölkə xarici iqtisadi əlaqələrsiz və digər ölkələrlə əməkdaşlıq etmədən öz milli iqtisadiyyatının optimal inkişafını təmin edə bilməz. Ona görə də bütün ölkələr öz aralarında beynəlxalq və regional səviyyədə maddi nemətlərin və xidmətlərin istehsalı və mübadiləsi sahəsində iqtisadi əlaqələrə girirlər. Belə ki, Azərbaycan

404

dövlətinin həyata keçirdiyi iqtisadi siyasətin ən mühüm istiqamətlərindən biri ölkənin ixrac potensialının artırılmasıdır. Hazırda respublikanın xarici ticarət əlaqələri ilbəil genişlənərək UDM-də xüsusi çəkisi artmaqdadır. Bu artım əvvəlki illərdə əsasən idxalın həcmnin artması hesabına baş verirdisə, son illər ixracın dəyərəcə artması xarici ticarət dövriliyəsini artıraraq, müsbət saldonun əldə olunmasına imkan yaratmışdır. Bu ilin ilk ayında ölkəmizin müəssisə və təşkilatları, özəl qurumları dünyanın 100-ə yaxın dövləti ilə idxal-ixrac əməliyyatları aparmışdır.

Son on ildə ölkəmizin iqtisadi həyatında ən mühüm cəhət iqtisadiyyata investisiya qoyuluşunun durmadan artmasıdır. Kapital qoyuluşunun artmasında ölkəmizdə xarici investisiya axını həlledici rol oynayır. Ölkəmizə xarici investisiya axınında umummilli liderimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə 1994-cü ildə imzalanmış «Əsrin müqaviləsi» mühüm rol oynamışdır. Bu müqavilənin uğurla reallaşdırılması əcnəbi iş adamlarında ölkəsizdə əlverişli investisiya mühitinin mövcudluğuna inam yaratdı. Bunun nəticəsində xarici şirkətlərlə ümumi məbləği 60 milyard ABŞ dolları olan 22 neft müqaviləsi imzalandı.

Mütəxəssislərin hesablamalarına əsasən, Azərbaycanda neft ehtiyatlarının ümumi həcmi təxminən 8 milyard ton təşkil edir. 2007-2008-ci illərdə illik neft hasilatının 50 milyon tondan çox olacağı gözlənilir. Başqa bir proqnoza görə isə yaxın 10 ildə respublikamızda illik neft hasilatının 80-100 milyon tona catacağı və bunun 80-100 ilə kimi davam edəcəyi bildirilir. Bütün bu hesablamalar onu göstərir ki, Azərbaycan hələ uzun müddət dünyanın neft hasil edən 15 əsas ölkədən biri olacaq.

«Azəri», «Cıraq» və «Gunəşli» yataqları məhsuldarlığına görə dünyanın ən zəngin neft yataqlarından sayılır. Onların işlənməyə cəlb edilməsi və burada neft hasilatına başlanılması Xəzərin Azərbaycan sektorunda kifayət qədər neft və qaz ehtiyatlarının olmasını subut edir. «Əsrin müqaviləsi» cərcivəsində 30 il ərzində 504 milyon ton neftin çıxarılacağı nəzərdə tutulub ki, bunun da 244 milyon tonu mənfəət kimi ölkəmizə catacaq, 188 milyon tonu kapital qoyuluşuna və istismar xərclərinə sərf olunacaq, qalan 72 milyon tonu isə gəlir şəklində xarici şirkətlərə catacaq. Ölkəmiz ucun mühüm əhəmiyyətli olan

məsələlərdən biri də odur ki, bu müddətdə çıxarılan qazın hamısı
405

təmənnasız olaraq respublikamıza veriləcək. Azərbaycanın pul
gəlirləri isə təqribən 33 milyard dollar məbləğində olacaq.
Umummilli liderimiz Heydər Əliyevin 24 dekabr 1999-cu
il tarixli fərmanına əsasən yaradılmış Neft Fondunda toplanan
vəsaitin məbləği indi milyard dollarla ölçülür. Gələcəkdə isə
fonda hər il 150 milyon dollar əlavə vəsait daxil olacağı
gozlənilir. Yeri gəlmişkən, onu da deyək ki, Azərbaycanda neft
strategiyasının reallaşmasında, Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac
neft və Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz kəmərlərinin layihələrinin
həyata keçirilməsində, Dövlət Neft Fondunun yaradılmasında
mohtərəm prezidentimiz İlham Əliyevin də böyük xidmətləri
vardır.

Cənab Heydər Əliyev tərəfindən həyata keçirilən xarici
iqtisadi siyasət strategiyasında xarici ticarət əlaqələrinə xüsusi
əhəmiyyət verilir. Dünya bazarında əlverişli mövqe tutmaq üçün
xarici ticarət əlaqələrinin yeni təşkilatı keyfiyyət mərhələsinin –
dünya bazarının unifikasiya olunmuş oyun qaydaları əsasında
qutbləşməsi, Transmilli korporasiyaların daxili ticarətinin
üstünlük qazanması, «təmiz» vasitəci ticarətin kəskin azalması,
məhsul və kapital bazarlarının qarşılıqlı qovuşulmasının
güclənməsi və s. kimi tələbləri Azərbaycanın xarici ticarət
strategiyasının əsasını təşkil edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanda beynəlxalq nüfuza
malik olan transmilli neft şirkətinin yaradılması xarici iqtisadi
əlaqələrinin genişləndirilməsində mühüm hadisədir. Artıq
bununla bağlı olaraq genişləndirilmiş ixrac infrastrukturasının,
yəni ixrac-idxal kommersiya bankları qovşağının ayrı-ayrı və
dünya ölkələrinə istiqamətlənən maliyyə-sənaye investisiya
şirkətlərinin, sığorta şirkətlərinin respublikada yaradılması
imkanları artır.

Respublikada həyata keçirilən iqtisadi islahatlar nəticəsində
xarici iqtisadi fəaliyyəti daha da liberallaşdırılır, kontraktların
bağlanması və qeydiyyatı sadələşir, respublikada valyutanın
konvertasiyası sahəsində məhdudiyyətlər aradan qaldırılır, fiziki
şəxslər Bakı Banklararası Valyuta Birjalari vasitəsi ilə valyutanı
konvertasiya etmək imkanı əldə edirlər, onlar üçün valyutanın
xaricə kəçürülməsi qaydaları sadələşdirilir. Respublikamız
Avropa Birliyinin TƏSİS Proqramı ilə, TRƏSEKƏ proqramı ilə,
406

BMT-nin İnkişaf Proqramı ilə, Dünya Bankı və Beynəlxalq
Valyuta Fondu ilə sıx əməkdaşlıq edir.

Xarici iqtisadi fəaliyyətin strategiyası dünya bazarında
rəqabətə davamlı sahələrin inkişafı hesabına respublikanın ixrac

potensialının artması, idxalı əvəz edən məhsulların respublikada istehsalının təşkili hesabına idxalın səmərələşdirilməsi, idxalın texnoloji avadanlıqlar və lisenziyaların alınmasına yönəldilməsi, istehsal edilən məhsulların keyfiyyətinin daxili şərtlər və beynəlxalq standartlara cavab verməsi, texnologiyanın modernləşdirilməsi və istehsalın inkişafı üçün xarici investisiyaların respublikaya cəlb edilməsi, valyuta, ixrac-idxal əməliyyatlarından istifadə etməklə strateji nov xammalın respublikadan kənara çıxarılmasının və iqtisadi inteqrasiya proseslərinin tənzimlənməsi məsələlərinə yönəldilməlidir. Bir vacib məsələni qeyd etmək lazımdır ki, son dövrdə umummilli liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən idarəetmə sahəsində aparılan struktur dəyişiklikləri də indi öz bəhrəsini verməkdədir. Belə ki, ölkəmizin son beş ildə dövlət quruculuğu sahəsində əldə etdiyi uğurlara əsaslanaraq yeni iqtisadi sistemin prinsipləri, müstəqil dövlətimizin qloballaşan dünya inteqrasiyasının bugünkü reallıqları, milli iqtisadiyyatımızın inkişaf meyilləri, xüsusi sektorun inkişafı, iqtisadiyyatın liberallaşdırılmasının miqyası, hüquqi dövlət quruculuğunun tələbləri nəzərə alınaraq dövlət idarəetmə aparatı yenidən təşkil edilmişdir. Bu isə bazar iqtisadiyyatına keçidin tələbi və dövlət siyasətinin xarakterindən irəli gəlmişdir.

Respublikada əhalinin sosial-müdafiəsi cənab Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən iqtisadi siyasətin oncul istiqamətlərindən biri kimi dövlətin daim diqqət mərkəzində olub. Təsədufi deyil ki, həmişə olduğu kimi, 2004-cü ilin budcəsində də sosial təmayullu xərclər üstünlük təşkil edib. Belə ki, budcə xərclərinin 58 faizi (4 trilyon 218,8 milyard manatı) sosial yönümlüdür. Bu il əmək və əmək haqqına əlavələr dövlət budcəsi xərclərinin 35,4 faizini, əhaliyə pensiya, muavinət, təqaüd və s. ödənişlər üzrə xərclər isə 16,7 faizini təşkil edir. Otən illə müqayisədə dövlət budcəsi xərclərinin tərkibində təhsil xərclərinin xüsusi cəkisi artaraq 20,6 faizə, səhiyyə xərclərinin xüsusi cəkisi isə 4.8 faizə çatmışdır.

407

Əhalinin, xüsusilə onun aztəminatlı təbəqələrinin sosial müdafiəsinin təmin olunmasında sosial sığorta sisteminin rolu böyükdür. Butovlukdə goturdukdə əhalinin sosial müdafiəsinə yönəldilən vəsaitin 60 faizindən çoxu sosial sığortanın payına düşür. Sosial sığorta vətəndaşların itirilmiş əmək haqlarının, gəlirlərinin və ya əlavə xərclərinin kompensasiya edilməsinə, habelə əmək qabiliyyətinin itirilməsinin qarşısının alınmasına yönəldilmiş təminat formasıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, respublikamızda əhalinin sosial müdafiəsi sisteminin muhum tərkib hissəsini təşkil edən sosial sığorta sistemi ozunun islahatlar

dovrunu yaşayır və get-gedə təkmilləşir.

Respublika iqtisadiyyatının umumdunya təsərrufatı ilə coşşaxəli və intensiv integrasiyası mustəqil Azərbaycan Respublikasının rəsmi dövlət siyasətinin aparıcı istiqamətlərindən birinə cəvrilmişdir. Əsası umummilli liderimiz tərəfindən qoyulan və ölkədə aparılan xarici dövlət siyasəti ticarət, investisiya, maliyyə-kredit, humanitar və s. sahələrdə uğurla həyata keçir. Məlum həqiqətdir ki, bazar iqtisadiyyatına keçidlə əlaqədar olaraq respublikamızda milli iqtisadiyyatın formalaşması və inkişafı yalnız daxili imkanlarla deyil, xeyli dərəcədə xarici amillərlə beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin bütün formalarından geniş səmərəli şəkildə istifadəsi ilə bağlıdır. Butun bu məsələlər çox hörmətli prezidentimiz İlham Əliyev cənablarının xarici siyasət strategiyasının əsasını təşkil edir.

Umummilli liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən işlənib hazırlanmış yeni neft strategiyasının mühüm tərkib hissəsi olan siyasi strategiyanın əsasını Azərbaycan neftini, butovlukdə ölkəmizi dünya dövlətləri icərisində tanıtməq, dünya təsərrufat sisteminə integrasiyasını gucləndirmək və Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə mövqeyinin möhkəmləndirilməsinə yönələn siyasəti təşkil edir. «Əsrin muqaviləsi» cərcivəsində Azərbaycanda fəaliyyət göstərən xarici şirkətlər ucun zəruri qanunverici baza və investisiya muhiti yaradılmışdır. Bu qanunverici baza və investisiya muhiti qeyri-neft sektoruna da sərmayə axınını gucləndirmişdir. Respublikamızın muəssisə və təşkilatlarında yeni texnologiyaların tətbiq edilməsi ölkəmizdə aparılan iqtisadi islahatları daha da sürətləndirir, ekoloci muhitin qorunmasına da musbət təsir edir. Umumiyyətlə, neft sənayesinin istehsal infrastrukturasının inkişaf etdirilməsi Azərbaycanda eyni

408
zamanda nəqliyyat, rabitə, enerji təchizatı şəbəkəsi, su təchizatı sisteminin yaxşılaşması ucun şərait yaradır.

Ancaq bir həqiqəti də aydın dərk etməliyik ki, indi haqqında boyuk həvəslə danışdığımız bu uğurların əsası 1993-cu ilin ikinci yarısında qoyulub. Həmin ağır dövrdə cənab Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında aparılan məqsədyonlu daxili və xarici siyasət tezliklə öz bəhrəsini verdi. Ölkədə ictimai-siyasi sabitlik təmin edildi, iqtisadiyyatın ayrı-ayrı sahələrində ciddi irəliləyişlər əldə olundu. Əgər 1992-1994-cu illərdə iqtisadiyyatda bohran ildən-ilə dərinləşirdisə və bu səbəbdən də mühüm makroiqtisadi göstərici hesab olunan Umumi Daxili Məhsulun həcmi ildə 20-25 faiz azalırdısa, 1996-cı ildə onun həcmi 1,3 faiz, sonrakı illərdə isə daha boyuk artım əldə edildi. Eləcə də irimiqyaslı islahatlar prosesi uğurla aparıldı. Beynəlxalq Valyuta Fondu və Dünya Bankı ekspertlərinin məsləhəti və koməyi ilə ikiillik (1995 və

1996-cı illər ucun) və orta muddətli (1997-1999-cu illər ucun) proqramlar işlənib hazırlanmış və uğurla həyata keçirilmişdir. Həmin proqramlarda makroiqtisadi sabitləşdirməni, struktur dəyişikliklərini, iqtisadiyyatın yüksəlişinə və bərpasına, əhalinin maddi rifahının yüksəldilməsini təmin edən tədbirlər nəzərdə tutulurdu.

1998-ci ilin əvvəlində artıq iqtisadi islahatların nəzərcarpan müsbət nəticələrinə nail olunmuşdu və bu, Azərbaycanın dərin iqtisadi bohrandan çıxdığını deməyə əsas verirdi. Son beş ildə budcə kəsinin Umumi Daxili Məhsula (UDM) nisbəti 13 faizdən 2,4 faizə düşdü, həm də budcə kəsinin Milli Bankın kreditləri hesabına odənilməsi praktikasına son qoyuldu. Milli Bankın kredit dərəcəsi 200 faizdən 15 faizə düşüb, valyuta bazarı tələb və təklif prinsipi üzrə tamamilə sərbəstləşdi. Butunlukdə 1998-2002-ci illərdə neft sektorundan budcəyə 5.4 trilyon manat (31,4 faiz), qeyri-neft sektorundan isə 11.8 trilyon manat (68,6 faiz) vəsait daxil olmuşdur. Ozu də 1996-illə müqayisədə qeyri-neft sektorundan budcəyə daxilolmaların ümumi həcmi 2.2 dəfə (903 milyard manat) artmasına baxmayaraq, ümumi daxilolmalarda onun xüsusi cəkisi əslində də, demək olar, dəyişməmişdir.

Son beş il ərzində Azərbaycan Respublikasının prezidenti, Milli Məclis və Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti iqtisadiyyatın real sektorunun inkişafının təşviq edilməsinə, 409

maddi istehsalın idarə olunmasının təkmilləşdirilməsinə, sahibkarlığın, regionların, fəaliyyət növlərinin inkişafına dövlət dəstəyinin gücləndirilməsinə, iqtisadiyyatın ayrı-ayrı seqmentlərinin xarici və yerli sərmayəcilərə idarəetməyə verilməsinə yönəldilmiş 120-dən çox qanunvericilik aktı və digər normativ aktlar qəbul etmişlər. Bundan əlavə, 12-dən çox məqsədli proqram, o cümlədən II özəlləşdirmə proqramı, maşınqayırmanın, metallurgiyanın, kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı, energetika və su sektorunda maliyyə intizamının gücləndirilməsi, yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi inkişaf, regionların inkişafı, turizm haqqında və digər proqramlar işlənib hazırlanmış və qəbul olunmuşdur.

Son illərdə Azərbaycan Respublikası UDM-in artım sürətinə və adambaşına düşən göstəricilərə görə MDB-də ilk uc ölkə sırasında olmuşdur. UDM-in strukturunda istehsalın payı 1997-ci ildəki 57 faizdən 2002-ci ildə 60 faizə, o cümlədən sənayedə 25,3 faizdən 34,9 faizə yüksəlmişdir. Xidmət sahələrinin (nəqliyyat, rabitə, ticarət, məişət xidməti) xüsusi cəkisinin 35,6 faizdən 32,4 faizə düşməsinə baxmayaraq, beş il ərzində onun həcmi təxminən 1,5 dəfə artmışdır.

Dövlət əmlakının özəlləşdirilməsi və coxsaylı yeni özəl müəssisələrin və xidmət obyektlərinin yaradılması nəticəsində son beş ildə UDM-in formalaşması prosesində dövlət və qeyridövlət sektorlarının nisbətində ciddi dəyişikliklər baş vermişdir.

Məsələn, UDM-də qeyri-dövlət sektorunun payı 1997-ci ildəki 46 faizdən 2002-ci ildə 73 faizə çatmışdır. Ozu da bütün beş il ərzində bu sektorda artımın sürəti dövlət sektoruna nisbətən hər il 3-6 faiz çox olmuşdur.

Hazırda qarşıda duran mühüm vəzifə ölkə iqtisadiyyatını sürətlə inkişaf etdirmək, Azərbaycanın dünya təsərrüfat sistemində inteqrasiyasını təmin etməklə xalqın maddi rifahını yüksəltməkdən ibarətdir. Məlum olduğu kimi, möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyevin secki platformasında ölkə iqtisadiyyatının sosial yönümlü inkişafının vacibliyi xüsusi vurğulanıb. Sosial yönümlü iqtisadi inkişafı təmin etmək üçün ilk növbədə insan amilinə, onun hərtərəfli inkişafına qayğı göstərilməsi xüsusi olaraq vurğulanır. Bundan əlavə, Azərbaycanda ixrac yönümlü iqtisadiyyatın inkişaf etdirilməsi, istehsal edilən məhsulların rəqabət qabiliyyətinin artırılmasına, 410

daxili və xarici investisiyaları hesabına qeyri-neft sektorunun inkişafına diqqətin artırılması məsələlərinə böyük diqqət verilir. Xüsusi olaraq yerli xammal hesabına inkişafa nail olmaq, elm tutumlu məhsul istehsalının artırılması və innovasiya məsələlərinə geniş meydan verilməsi, yeni texnologiya, texnika və avadanlıqların respublikaya gətirilməsi və beynəlxalq standartlara cavab verəcək məhsul istehsalının artırılması və s. məsələlər on plana cəkilməlidir.

Məhz bu yolla Azərbaycanı daha yüksək sürətlə inkişaf edən, kifayət qədər güclü iqtisadiyyata və yaxşı həyat səviyyəsinə malik bir respublikaya çevirmək olar. Bunun üçün bazar iqtisadiyyatı yolu ilə inamla irəliləyən iqtisadiyyatsızın hərəkət və inkişaf sürətini daha da artırmalı, ölkənin mövcud iqtisadi potensialından daha səmərəli istifadə etməliyik. Biz əminik ki, İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə indiyə kimi müəyyən edilmiş ümumi siyasi və iqtisadi kurs uğurla davam etdiriləcək, Azərbaycanın sosial-iqtisadi, siyasi həyatında yeniləşmə prosesi dərinləşəcək, idarəetmədə müasir üsul və formaların yeni texnologiyaların tətbiqinə başlanacaq, milli iqtisadiyyatımızın inkişafında ciddi keyfiyyət dəyişiklikləri baş verəcək. Bir sözlə, Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafında yeni bir mərhələnin əsası qoyulacaqdır.

«Xalq» qəzeti,

11 iyun 2004-cü il

411

UMUMMILLI LİDER HEYDƏR ƏLİYEVİN NEFT

STRATEGİYASI İLHAM ƏLİYEV TƏRƏFİNDƏN UĞURLA HƏYATA KECİRİLİR.

Azərbaycan Respublikası öz dövlət mustəqilliyi bərpa etdikdən sonra kecid dövrünün tələblərinə uyğun inkişaf edən sahələrdən biri neft-qaz sənayesi digər sahələrlə müqayisədə daha üstün sürətlə inkişaf etməyə başladı. Azərbaycanda 150 ildən artıqdır ki, sənaye usulu ilə neft çıxarılır. Maddi nemətlər istehsalının özəyini təşkil edən, təbii sərvətlərə əsaslanan neftqaz sənayesi milli iqtisadiyyatımızın prioritet sahəsi olmuşdur.

Mustəqillik illərində bu sahənin inkişafı xüsusilə vacib idi və Xəzərin Azərbaycan sektorundakı zəngin yataqların mənimsənilməsi ucun xarici kapitala böyük ehtiyac vardı. Həm də xarici şirkətlərin bu işə cəlb edilməsi dünya dövlətlərinin Azərbaycana münasibətni dəyişər və onlar ölkəmizin mənafeyini bu və ya digər şəkildə müdafiə edərdilər. Butun bunları götür-qoy edən ümumi milli liderimiz Heydər Əliyev daxili və xarici təzyiqlərə baxmayaraq 1994-cü ilin 20 sentyabrında məhz bu hadisədən sonra dünya dövlətləri Azərbaycanın daxili və xarici siyasətini dəstəkləməyə başladılar. Ölkəyə kapital axını sürətləndi və «Əsrin müqasıləsi»ndən əlavə daha 22 neft müqaviləsi imzalandı.

«Əsrin müqaviləsi» Azərbaycan xalqının ictimai-siyasi və iqtisadi həyatında XX əsrin ən böyük hadisələrindən biridir. Həmin müqavilə ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin möhkəm ira də sinə güvənən Azərbaycan xalqının böyük tarixi nailiyyətidir. Postsovet məkanında Azərbaycan Respublikası ilk dəfə dünyanın iri neft şirkətləri ilə belə böyük miqyasda saziş imzalamaqla Xəzər dənizində beynəlxalq əmək daşlığın əsasını qoydu. Bununla da Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev o dövrün ağır bohranlı şəraitində novbəti dəfə böyük cəsarət, donməz iradə, dəqiq iqtisadi hesablama və dərin müdriklik siyasəti nümayiş etdirdi. Azərbaycandakı qeyri-sabit siyasi və iqtisadi durum bir sıra dövlətləri ölkəmizə kapital qoymağa cəkindirirdi. «Əsrin müqaviləsi»nin imzalanmasından sonra bu qorxu hissi də aradan qalxdı. Tezliklə Azərbaycana təkcə iri neft şirkətləri deyil. Orta və

412
kicik şirkətlər də gəlməyə başladı və bu da qısa müddətdə öz bəhrəsini verdi.

Azərbaycan hökuməti neft layihələrindən əldə etdiyi gəlirlərin məhz iqtisadiyyatın digər mühüm sahələrinin inkişafına yönəltmək barədə hələ müqavilələr imzalanmamışdan əvvəl düşünürdü. Bu da ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin müəyyənləşdirdiyi yeni iqtisadi inkişaf strategiyasının əsas prinsiplərindən biri kimi öz əksini

tapmışdır. Neft sazişləri Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitliyin vacib şərtlərindən biri kimi çıxış etdiyindən ölkədə ümumi inkişafın təmin olunmasına da öz tövfəsini vermiş oldu. Belə ki, 1994-cü ildən etibarən artıq Azərbaycanda tənəzzül dövrünü yaşayan bütün sahələrdə sabitlik müşahidə edilməyə başladı. Həmin mətin ciddi iqtisadi islahatlara başlaması üçün əlverişli şərait yarandı. Qısa bir müddət ərzində iqtisadi və siyasi sabitlik bərpa edildi. Artıq 1996-cı ildən ölkədə iqtisadi artım müşahidə olundu.

1999-cü ildə Prezident Heydər Əliyevin Fərmanı ilə Dövlət Neft Fondu yaradıldı. Bu Fondun yaradılmasında əsas məqsəd neft sənayesindən əldə olunmuş gəlirlərin səmərəli istifadəsini təmin etməkdən ibarətdir. Bu gün həmin fondada 800 milyon dollardan çox maliyyə vəsaiti toplanmışdır və bu vəsait qacqın və məcburi köçkünlərin sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına, qeyri-neft sektorunun inkişafına yönəldilir. Neft sənayesindən əldə olunmuş gəlirlərin digər sahələrə yönəldilməsi öz müsbət nəticələrini verməkdədir. Artıq respublikamız iqtisadi inkişaf sürətinə görə əksər MDB ölkələrini geridə qoyur. 2005-ci ildə Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinin fəaliyyətə başlayacağı gözlənilir və bu möhtəşəm hadisə nəinki Azərbaycanın, həm də Cənubi Qafqaz regionunun tarixində yeni bir dövrün əsasını qoyacaqdır. Bütün bunlar, «Əsrin müqaviləsi»ndən irəli gələn reallıqlardır. Azərbaycanda həyata keçirilən neft kontraktları ölkədə yeni iş yerlərinin yaradılmasına səbəb olmuşdur. Belə ki, «Əsrin müqaviləsi»nin həyata keçirilməsində minlərlə azərbaycanlı çalışır. Onlardan 1111 nəfəri şirkətin ofisində, 500 nəfəri ilkin neft layihəsinin istismar işlərində 9500 nəfəri «Azəri» layihəsinin tikinti podratı sahəsində, 2370 nəfəri isə

413
Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinin inşasında müvəffəqiyyətlə çalışır və yüksək əmək haqqı alır.

Boyuk fərəh hissi ilə qeyd etməliyəm ki, Azərbaycanın neft strategiyasının reallaşmasında möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyev yaxından iştirak etmiş və hazırda bu işə rəhbərlik edir.

Belə bir faktı göstərmək lazımdır ki, «Əsrin müqaviləsi»nə görə 50-60 milyard ABŞ dolları həcmində sərmayə qoyuluşlarının artıq 10-15%-i təyinat obyektinə cəlb edilmiş, «Cıraq» platforma sınaqdan hasil edilən neftin miqdarı kəskin yataqlardakı müvafiq istehsal həcminə yüksəlmiş, «Şahdəniz» yatağından qazın sahəyə gətirilməsi təmin olunmuş, Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft, Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz kəmərlərinin inşası hüquqi cərcivədən çıxaraq kommersiya

reallığına cevrilmiş, yeni regional infra strukturun modernləşdirilməsinə başlanılmışdır. Neft-qaz resurslarının işlənməsinə yönələn güclü kapital axını indi sahili aşaraq quru sahələrinə də sirayət etmişdir. Butun bu hadisələr Heydər Əliyevin adı ilə bağlı olaraq onun uğurla həyata keçirdiyi neft strategiyasının mühüm tərkib hissəsini təşkil edir.

Azərbaycanın iqtisadi inkişafı, global strukturlara inteqra siyasının genişlənməsi, dünyəvi dəyərlərə əsaslanan möhkəm, sivil bir dövlətə cevrilməsində insan amili ilə yanaşı, güclü amil lərdən biri kimi neft-qaz resurslarının mövcudluğunu və onun istismar edilməsini göstərən məcburiyyətdir. Hazırda bu sərvətlərdən daha səmərəli istifadə ümumi milli inkişaf strategiyasının ən mühüm prioritetlərindən birini təşkil edir. Ölkəmizin malik olduğu təbii sərvətlərin ən əsas hissəsini təşkil edən neft-qaz resursları üzərində qurulan sənaye indi də, iqtisadiyyatımızın aparıcı sahəsi olaraq özünü göstərir. Hazırda yanacaq-enerji kompleksinin 2/3 hissəsini özündə birləşdirən neft-qaz sənayesi həm də, respublikanın sosial-iqtisadi inkişafının məhək daşı kimi iqtisadi dirçəlişi stimullaşdıran mühüm bazadır. Hazırda ölkə büdcəsinin 60-70%-i onun vəsaiti hesabına formalaşır.

Neft-qaz sənayesinin texniki-iqtisadi potensialının qiymətləndirilməsində ilk öncə ehtiyatlar və hasilat
414

göstəricilərinə nəzər yetirək. Böyük tarixi mərhələni aşmış sənaye usullu hasilat dövründə laylardan 1,8 mlrd tondan çox karbohidrogen çıxarılmışdır. Bunun 470 mlrd m³ təbii qaz, qalan hissə isə kondensatla birlikdə neftdir. Hasilat payı: quruda 936 milyon ton neft 130 mlrd m³ qaz, dənizdə 470 milyon ton neft, 340 mlrd m³ qaz təşkil edir. Quruda rekord hasilat neft 1941 – 23450 milyon ton, dənizdə 1970-ci il 13 milyon ton, təbii qaz quruda 1970 - 10 mlrd m³ olmuşdur. Çıxarılmış bütün ehtiyat müvafiq olaraq quru və dəniz sahələri üçün orta hesabla neftlə 60%, 40%, təbii qazda 30%, 70% təsnifatındadır. İndiyədək açılmış 71 neft-qaz yatağının 54-də, o cümlədən, dənizdə yerləşən 38 yataqdan 17-də istismar davam edir. Quruda ümumi toplumda indiyədək aşkarlanan 90-dan çox neftli-qazlı sahədən 43-ü sənaye əhəmiyyətli yataq kimi istismara cəlb olunub.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan nefti dünya bazarında Markser novunə görə, yüksək keyfiyyətli təbii xammal kimi qəbul edilir. Naftalan yatağında çıxarılan neft dünyada ilk və nadir olan müalicəvi əhəmiyyəti ilə fərqlənir. Xəzərdə hasilatda sürətlənən meyillər respublikanın neftqaz

potensialına yeniliklər gətirir. Hazırda ekspertlərin fikrinə görə Xəzərin Azərbaycan sektorunda karbohidrogen ehtiyatlarının ümumi həcmi 6-8 milyard ton neftə bərabər olması daha çox səslənmək dədir. Quru sahələrində də proqnoz ehtiyatları 1 milyard ton həcmində ehtimal edilir. Ümumilikdə ölkənin karbohidrogen ehtiyatları orta hesabla 8 milyard ton neftə ekvivalent tutulur. Bu, indi ki əhali sayında bir nəfər üçün 1000 tona yaxındır. Digər tərəfdən bu göstərici ayrı-ayrılıqda dünya nın inkişaf etmiş 7 sənaye dövlətlərindən xeyli yüksəkdir. Ehtiyatların həcminə görə, respublikamız Şərqi Avropa, Avstraliya və Okeaniya, Cənub-Şərqi Asiya ölkələrində xeyli irəlidə gedir. Bizim Xəzər şelfində aşkarlanan qaz ehtiyatları dünya ehtiyatlarının 1%-i həcmində qiymətləndirilir.

Ölkədə quru sahələrində neft hasilatını artırmaq üçün xeyli ehtiyat imkanları mövcuddur. Hazırkı mərhələdə quru ərazilərdə axtarış-kəşfiyyat işləri Quba-Xəzəryanı, Cənub-Zarat, Zeyvə, Şurabad, Aşağı Kur, Pirsəhhət, Yevlax 415 Ağcabədi cökəliyində, Şimali Nəftalan sahələrində aparılır. Abşeron NQR-nin Zirə yatağında qazma işlərinin intensivləşdirilməsi də planlaşdırılmışdır. Böyük qazma proseslərinin görülməsi ilə müəyyən olunacaq perspektiv işlərinə uyğun reallaşacağı təqdirdə bu sahələrdən hər il 0,4 milyon ton əlavə neft hasil edilməsi gözlənilir.

Ölkəmizin yeni neft strategiyasında istehsal edilmiş neftin dünya bazarına çıxarılması olduqca vacibdir. Məhz Bakı-Tbilisi-Ceyhan kəməri ideyasının ortaya çıxması isə bir növ geosiyasi əhəmiyyətə malik bir qərar idi. Bu layihə regionun üç mühüm dövlətinin – Azərbaycan, Türkiyə və Gürcüstanın strateji münasibətlərini iqtisadi və siyasi inteqrasiya məqsədli keçirdi. Kəmərin inşa edilməsində əsas məqsədlərdən biri məhz karbohidrogen ehtiyatlarının təhlükəsiz nəqliyə nail olmaqdan ibarət olsa da, eyni zamanda Bakı-Tbilisi-Ceyhan həm də geosiyasi əhəmiyyətə malikdir.

2002-ci ilin 18 sentyabrında Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyə prezidentlərinin iştirakı ilə Bakıda keçirilmiş təntənəli mərasimdə 2,94 milyard dollar dəyərində olan bu misilsiz neft kəmərinin tikintisinin bünövrəsi qoyulmuşdur. 2004-cü ilin fevralında layihənin maliyyələşdirilməsi paketi imzalandı.

Qeyd etmək lazımdır ki, uzunluğu 1760 kilometrə çatan Bakı-Tbilisi-Ceyhan gündə bir milyon barrel nefti Xəzər regionundan təhlükəsiz nəql etmək imkanına malikdir. Bu layihə region dövlətlərinin müstəqilliklərinin möhkəmləndirilməsinə, onların hər hansı digər dövlətlərin təzyiqlərindən etibarlı şəkildə sığortalanmasına təminat

yaratmışdır. 2002-ci ilin aprel ayında Trabzonda 3 dövlət başçısının zirvə görüşündə kəmərin təhlükəsizliyi məsələsi bir daha müzakirə edildi və bu barədə qarşılıqlı əməkdaşlığı özündə əks etdirən razılaşma imzalandı. Cənubi Qafqazda təhlükəsizlik faktı kimi tarixə düşən bu müqavilənin imzalanması ilə Azərbaycan, Türkiyə və Gürcüstanın strateji müttəfiq olduğu bir daha öz təsdiqini tapdı.

«Şahdəniz» qaz-konden sat yatağının istismarı ilə Azərbaycan tezliklə böyük həcmdə qaz ixrac etmək imkanına malik olacaqdır. Artıq konkret addımlar atılıb və təbii qazın satılması barədə Türkiyə Respublikası ilə müvafiq sənəd 416

imzalanıb. Bakı-Tbilisi-Ərzurum marşrutu ilə qaz kəmərinin tikintisi barədə Azərbaycan, Türkiyə və Gürcüstan arasında imzalanmış hüquqi sənədlər əsasında layihə üzərində işlərə start verilib.

Mütəxəssislərin hesablamalarına görə Azərbaycanda 2007-2008-ci illərdə illik neft hasilatının 50 milyon tondan çox olacağı gözlənilir. Başqa bir proqnoza görə isə yaxın 10 ildə respublikamızda illik neft hasilatının 80-100 milyon tona çatacağı və bunun 80-100 ilə kimi davam edəcəyi bildirilir. Beləliklə, bütün bu hesablamalar ölkəmizin göstərilən dövrdə dünyada ən uzunmüddətli neft hasil edən 15 əsas ölkədən birinə çevriləcəyini göstərir.

Butun bunlar isə ümumi milli liderimiz Heydər Əliyevin düzgün və düşünülmüş neft strategiyasının uğurları və təntənəsidir. Heydər Əliyevin ölməz ideyalarını, o cümlədən bu nəhəng layihənin reallığa çevrilməsini onun layiqli davamçısı möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyev uğurla davam etdirir.

«Əsrin müqaviləsi»nin 10-cu ildönümünə həsr olunmuş təntənəli mərasimdə hörmətli prezidentimiz demişdir: «1994-cü ildə «Əsrin müqaviləsi» imzalanarkən bəziləri bunun uğuruna inanmırdı və belə hesab edirdilər ki, müqavilə elə kağız üzərində qalacaqdır. Çünki onun həyata keçirilməsi ucun təkcə iqtisadi deyil, eyni zamanda, siyasi və coğrafi-siyasi məsələlər öz həllini tapmalı idi. Heydər Əliyevin nəfi strategiyası və Heydər Əliyev diplomatiyası qarşımızda duran bütün məsələlərə nail olmaq ucun imkan yaratdı. Bu gün biz müqavilənin 10 illik yubileyini qeyd edərək deyə bilərik ki, artıq bütün məsələlər öz həllini tapmışdır. Əminəm ki, Azərbaycan bundan sonra da sürətlə inkişaf edəcək, yaxın zamanlarda qüdrətli dövlətə çevriləcəkdir».

Bəli, əsas Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan «Əsrin müqaviləsi» Azərbaycan dövlətinə

və xalqına boyuk fayda gətirəcək. Proqnozlar göstərir ki, neftin dünya bazarında qiymətlərinin muxtəlif variantlar üzrə hesablanan gəlirlər bu muqavilənin çox səmərəli və onun kommersiya baxımından çox əlverişli olmasından xəbər verir. Belə ki, neftin qiymətinin hər barrel ucun 16 ABŞ dolları

417

olacağı halda layihənin gəliri 27 milyard ABŞ dolları, 20 ABŞ dolları olacağı halda 45 milyard ABŞ dolları, 25 ABŞ olacağı halda isə 64 milyard ABŞ dolları təşkil etməsi gözlənilir ki, bu gəlirlər də Azərbaycan xalqının rifahının yaxşılaşmasına xidmət edəcək.

«Xalq» qəzeti

23 sentyabr 2004-cu il

418

Azərbaycanda neft strategiyasının yeni dövrü başlayır

Bu günlərdə İlham Əliyevin Azərbaycan Respublikasının prezidenti seçilməsinin bir ili tamam oldu. Otən dövr ərzində yeni prezidentin girdiyi işlər, yeritdiyi daxili və xarici siyasət, müstəqil respublikamızın möhkəmlənməsi və inkişaf etməsi istiqamətində həyata keçirdiyi tədbirlər ölkə ictimaiyyəti tərəfindən geniş müzakirə olunur və dəyərləndirilir. Ölkə başçısının apardığı iqtisadi siyasətin daha qabarıq şəkildə gözə carpması danılmazdır. Bu siyasətin müsbət nəticələrini isə cəmiyyətin bütün təbəqələri gündəlik həyatında hiss edir. Musahibimiz Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin elmi işlər üzrə prorektoru, əməkdar elm xadimi, iqtisad elmləri doktoru, professor Arif Şəkəreliyev bizimlə söhbətində daha çox dövlət başçısının iqtisadi siyasətindən, bu sahədə qazanılmış uğurlardan danışdı.

-Azərbaycan iqtisadi və siyasi müstəqillik əldə etdikdən sonra dünya dövlətləri ilə sərbəst əməkdaşlıq etmək imkanı əldə etmişdir. Bu müstəqilliyin əldə edilməsində isə ulu öndərimiz Heydər Əliyevin xidmətləri əvəzsizdir.

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin müəyyən etdiyi iqtisadi siyasət strategiyasının başlıca istiqamətlərini sabitləşdirmə, islahatlaşdırma, dünya iqtisadi inteqrasiyasına qoşulma, sosial-iqtisadi inkişaf və xalqın rifahının yüksəldilməsi və s. təşkil edir.

Xalq tərəfindən boyuk səs-coxluğu ilə prezident seçilmiş cənab İlham Əliyev Heydər Əliyev siyasi kursunun layiqli davamcısı kimi son bir ildə iqtisadi siyasət strategiyasını layiqincə davam etdirmiş və bu sahədə yüksək inkişafa nail olmuşdur.

Hazırda ölkədə aparılan iqtisadi islahatlar Azərbaycanın iqtisadiyyatının inkişafı və dünya təsərrüfat sisteminə daha sıx

integrasiya olunması ucun əlverişli şərait yaratmışdır. Məhz belə bir şəraitdə milli iqtisadiyyatın formalaşması və ölkənin dünya bazarında yerinin müəyyən edilməsi, onun mövqeyinin perspektiv dövr ucun möhkəmləndirilməsi dövlətin siyasi iqtisadi fəaliyyətinin prioritet istiqamətlərindən birinə çevirmişdir. Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra onun güclü dövlət kimi formalaşmasında neft sənayesinin rolu daha da

419

artmışdır. Neft sənayesində aparılan islahatların həyata keçirilməsində möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyevin əməyini xüsusi ilə qeyd etmək lazımdır. Belə ki, İlham Əliyev Azərbaycan nümayəndə heyətinin rəhbəri kimi beynəlxalq təşkilatlarda Azərbaycanı ləyaqətlə təmsil etmiş, neft müqavilələrinin bağlanması xüsusi xidmətləri olmuşdur.

Bu ilin sentyabrın 20-də Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda «Azəri», «Cıraq» yataqlarının və «Gunəşli» yatağının dərinlikdə yerləşən hissəsinin birgə işlənməsi və neft hasilatının pay bölgüsü haqqında Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Şirkəti ilə dünyanın tanınmış neft şirkətləri arasında tarixə «Əsrin müqaviləsi» adı ilə düşmüş sazişin imzalanmasının onuncu ildönümü tamam oldu. Bu böyük hadisə qədirbilən xalqımız tərəfindən böyük bayram kimi qeyd edildi.

«Əsrin müqaviləsi» Azərbaycanın iqtisadi müstəqilliyinin təməl daşına çevrildi, azad iqtisadi mexanizmlərin tətbiq edilməsini və respublikamızın dünya iqtisadiyyatına dinamik integrasiyasını təmin etdi, xarici investorların ölkəmizə axınını sürətləndirdi və Azərbaycanda yeni neft-qaz kontraktlarının bağlanmasına güclü təkan verdi.

Artıq Azərbaycanın yeni neft erasının başlanğıcını bildirən «Əsrin müqaviləsi»nin imzalanmasından on il otur. Otən illər ərzində həmin tarixi sazişin həyata keçirilməsi istiqamətində mühüm addımlar atılıb, bu məqsədlə bir çox layihələr işlənilib hazırlanıb. İndi həmin layihələr real fəaliyyət sahəsinə çevrilib, onların həyata keçirilməsi ucun ciddi tədbirlər görülür. Ümumilli liderimiz Heydər Əliyevin memarı olduğu yeni neft strategiyasının məntiqi nəticəsi olan Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTS) əsas ixrac boru kəmərinin tikintisi sürətlə davam etdirilir.

Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin 443 kilometrlik tikinti dəhlizi Azərbaycan ərazisindən keçir. Burada işlər nəzərdə tutulmuş cədvələ tam uyğun aparılır. Bunun bariz nümunəsi kimi bu günlərdə Azərbaycan-Gürcüstan sərhədində «Böyük kəsik» dəmiryol stansiyası yaxınlığında iki dövlətin rəhbərlərinin də qatılacağı tədbiri göstərmək olar. Belə ki, gözlənilirdi ki Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin birləşdirilməsi məhz bu əraziyə düşmüşdür. Bu, bir daha subut

edir ki, Azərbaycan dövlətinin apardığı siyasət nəticəsində başlanmış müqavilələr realdır.

420

Həyata keçirilən Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəməri layihəsi respublikada məşğulluq imkanlarının xeyli artmasına səbəb olub. Hazırda kəmərin keçdiyi Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyədə 21 mindən artıq adam tikinti işlərinə cəlb olunub. Ölkəmizdə çalışan 3170 nəfərin 80 faizi yerli vətəndaşlardır. Bu da işsizliyin qismən də olsa, qarşısını almağa, insanların sosial rifahının yaxşılaşdırılmasına xidmət edir. Azərbaycan xalqı çox qısa bir vaxtda prezidentinin gərdüyü irimiqyaslı işləri yüksək qiymətləndirir. Mən umummilli liderimiz Heydər Əliyevin bir fikrini xatırlamaq istədim: «Beş ildən sonra Azərbaycan dünyəvi dövlət, daha yüksək sürətlə inkişaf edən, kifayət qədər güclü iqtisadiyyata və yaxşı həyat səviyyəsinə malik respublika olacaqdır».

Biz əminik ki, İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə indiyə kimi müəyyən edilmiş ümumi iqtisadi kurs uğurla davam etdiriləcək, Azərbaycanın sosial-iqtisadi, siyasi həyatında yeniləşmə prosesi dərinləşəcək, idarəetmədə müasir üsul və formaların yeni texnologiyaların tətbiqinə başlanacaq, milli iqtisadiyyatımızın inkişafında ciddi keyfiyyət dəyişiklikləri baş verəcək. Bir sözlə, Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafında yeni bir mərhələnin əsası qoyulmaqdadır.

«Azad Azərbaycan»

17 oktyabr 2004-cü il

421

«Ölkənin gücü onun iqtisadiyyatındadır»

işıqlı gələcəyə doğru

Bu günlər əlamətdar hadisə qarşısındayıq. Vətənimiz öz tarixinin ən mühüm dövrünü yaşayır. Hüquqi, demokratik dövlət quruculuğu sahəsində, iqtisadi inkişaf sahəsində, beynəlxalq aləmdə düzgün, ardıcıl siyasət sahəsindəki bütün bu və ya digər işlər ölkə rəhbərliyinin xalqımız qarşısında gərdüyü işlərdir.

Müasir dövrün səciyyəvi xüsusiyyətlərindən biri də dövlətlər arasında sıx iqtisadi, mədəni və s. əlaqələrinin möhkəmləndirilməsidir. Bu baxımdan «Əsrin müqaviləsi» müstəsna əhəmiyyət kəsb edir, yaxın gələcəkdə boru kəmərləri vasitəsilə Azərbaycan dünya bazarına neft məhsulları çıxaracaq. Dünyanın 15 ölkəsi 33 şirkəti ilə 21 beynəlxalq müqavilə imzalanmışdır. Bu müqaviləyə əsasən Azərbaycanın neft sənayesinə 60 milyard dollar vəsait qoyulması nəzərdə tutulur. Azərbaycan neftinin dünya bazarlarına nəqli 2 neft boru kəməri vasitəsilə həyata keçiriləcək:

1) Bakı-Novorossiysk - 5,75 mln. ton

2) Bakı-Supsa - - 5,75 mln. ton

İki boru neft kəməri vasitəsilə ilk olaraq 1,15 mln. ton neft nəql olunacaq. Son zamanlar yeni neft yataqlarının kəşfi və bu neftin dünya bazarına çıxarılması Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinin zəruriliyini meydana çıxardı. Hər iki boru kəməri vasitəsilə neft məhsulları Qara dənizə çıxarılır. Bosforun illik buraxılış gücü 35 mln ton neftdir. Türkiyə hökuməti bəyan edib ki, Bosfordan əlavə tankerin keçməsinə yol verməyəcək. Digər tərəfdən Qazaxıstan Novorossiysk yaxınlığında 50 mln. tonluq terminal yaradır. Belə olan halda Bakı-Tbilisi-Ceyhan nə qədər əhəmiyyətli olduğu aydındır. 2004-cu ilin axırına kimi bu boru kəməri vasitəsilə 50 mln. ton neft nəql olunması nəzərdə tutulmuşdur. Ölkəmizin iqtisadiyyatının inkişafı ilə yanaşı onun beynəlxalq münasibətlərin normallaşması sistemi yaranmışdır. Butun və ya digər uğurlar umummilli liderimiz H.Əliyevin və onun siyasətinin uğurlu davamcısı I.Əliyevin adı ilə bağlıdır.

422

Uğurların nəticəsidir ki, 1994-cu ilə nisbətən dövlət büdcəsi 25 dəfə artmışdır. Neft Fondundan qacqın və kockunlərə, sahibkarlığın inkişafına lazımı vəsait sərf olunmuşdur. Azərbaycan iqtisadiyyatının sürətli inkişafı subut edir ki, daha işıqlı gələcəyimiz qabaqdadır. Ölkəmizdə yaranmış iqtisadiyyatı sabitlik, insan haqlarının qorunması istiqamətində baş vermiş müsbət dəyişikliklər dünyaya inteqrasiyaya şərait yaratmışdır.

Fürsətdən istifadə edərək 18 oktyabr – Milli müstəqillik günü münasibətilə dünya Azərbaycanlılarını təbrik edir, müstəqilliyimizin ədəbi olmasını arzu edirəm.

«Elektron» qəzeti,

09 oktyabr 2004-cu il

423

Azərbaycan Respublikasının dinamik inkişafının yeni mərhələləri

Möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyev xalq tərəfindən yekdilliklə sevilən dövlət başçısıdır. Çünki onun həyata keçirdiyi işlər xalqın maddi rifahının yüksəldilməsi, Azərbaycan bütün bölgələrinin sosial-iqtisadi yüksəlişinin təmin edilməsi, islahatların sürətləndirilməsi, istehsal potensialından səmərəli istifadə edilməsi, dünya təsərrüfat sisteminə inteqrasiyanın gücləndirilməsi və s. sahələri əhatə edir.

Hazırda ölkədə dövlət müstəqilliyimizin təmin edilməsi və bazar münasibətlərinin inkişafı etdirilməsi sahəsində

aparılan iqtisadi islahatlar Azərbaycanın iqtisadiyyatının inkişafı və dünya təsərrüfat sisteminə daha sıx inteqrasiya olunması üçün əlverişli şərait yaratmışdır. Məhz belə bir şəraitdə milli iqtisadiyyatın formalaşması və ölkənin dünya bazarında yerinin müəyyən edilməsi, onun mövqeyinin perspektiv dövr üçün möhkəmləndirilməsi dövlətin siyasiiqtisadi fəaliyyətinin prioritet istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir.

Azərbaycan iqtisadi və siyasi müstəqillik əldə etdikdən sonra dünya dövlətləri ilə sərbəst əməkdaşlıq imkanı tapmışdır. Bu müstəqilliyin əldə edilməsində isə ulu öndərimiz Heydər Əliyevin xidmətləri əvəzsizdir. Onun müəyyən etdiyi iqtisadi siyasət strategiyasının baş lıca istiqamətlərini «sabitləşdirmə, islahatlaşdırma, dünya iqtisadi inteqrasiyasına qoşulma, sosial-iqtisadi inkişaf və xalqın rifahının yüksəldilməsi» və s. təşkil edir.

Umummilli liderimiz Heydər Əliyev Siyasi kursunun layiqli davamcısı olan möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyevin rəhbərliyi altında son bir ildə aparılan iqtisadi islahatların nəticəsində respublika iqtisadiyyatında əsaslı dəyişikliklər baş vermişdir.

Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra onun güclü dövlət kimi formalaşmasında neft sənayesinin rolu daha da artdı.

424

Cənab Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında hazırlanan və dünyanın nəhəng şirkətlər ilə birgə imzalanan «Əsrin müqaviləsi» yeni neft strategiyamızın şanlı səhifəsini açdı. «Əsrin müqaviləsi» Azərbaycanın iqtisadi müstəqilliyinin təməl daşına çevrildi, azad iqtisadi mexanizmlərin tətbiq edilməsini və respublikamızın dünya iqtisadiyyatına dinamik inteqrasiyasını təmin etdi, xarici investorların ölkəmizə axını sürətləndirdi və Azərbaycanda yeni neft-qaz kontraktlarının bağlanmasına güclü təkan verdi.

İndiyədək ölkəmizdə 24 beynəlxalq neft müqaviləsi imzalanmışdır. Bu müqavilələrin respublikamız üçün əlverişli şərtlərlə imzalanmasında və onların uğurla reallaşmasında möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyevin xidmətləri xüsusilə qeyd edilməlidir. Bu müqavilələr cərcivəsində görülməyən işlər ölkəmizə mütərəqqi texnologiyaların gətirilməsi, neft sənayesinin infrastrukturunun yenidən qurulması, nəqliyyat və xidmət sahələrinin inkişafı, yüksək peşəkar milli kadrların hazırlanması və minlərlə yeni iş yerlərinin açılması üçün geniş imkanlar yaratdı. «Əsrin müqaviləsi»nin reallaşması Azərbaycana yalnız

neft sahəsində indiyədək 7 milyard ABŞ dolları məbləğində sərmayənin qoyulmasını təmin etmişdir. 1997-ci il noyabr ayının 12-də «Cıraq» yatağından neft hasil olunmağa başlanmış və indiyə qədər bu yataqdan 34 milyon tondan artıq neft və 6 milyard kubmetr səmt qazı hasil olunmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, son on ildə Azərbaycanda ümumi neft hasilatının vəziyyəti kokundən dəyişməyə başlamışdır və nəticədə neft hasilatının səviyyəsi 1993-cü ildən 2003-cü ilə qədər olan dövrdə 10 milyon tondan 15 milyon tonadək qalxmışdır. «Azəri-Cıraq-Günəşli» yataqlarının ilkin neft layihəsi və tammiqyaslı işlənməsi uzrə «Mərhələ-1», «Mərhələ-2» cərcivəsində muhum işləri görülmüşdür. Belə ki, ilkin neft və qazın sahilə nəqli ucun sualtı boru kəmərləri çəkilmiş, Səngəcalda yeni muasir terminal kompleks inşa edilmiş, «Mərhələ-3» uzrə intensiv şəkildə hazırlıq işləri aparılır.

Neft-qaz sazişlərinin həyata keçirilməsindən əldə edilən valyuta və digər vəsaitlərin yığılması, səmərəli idarə və istifadə

425
olunması məqsədilə Azərbaycan Respublikasının prezidenti imummilli liderimiz Heydər Əliyevin 29 dekabr 1999-cu il tarixli Fərmanı ilə Dövlət Neft Fondu yaradılmışdır. Burada ali məqsəd – Neft Fondunun vəsaitlərini şəffaf şəkildə xalqımızın ən zəruri ehtiyaclarının həllinə yönəltmək və gələcək nəsillər ucun qoruyub saxlamaqdan ibarətdir.

Dünyanın ən iri layihələrindən hesab olunan Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft ixrac boru kəmərinin və qazın ixracı ucun Bakı-Tbilisi-Ərzurum Cənubi Qafqaz boru kəmərinin tikintisi uğurla həyata keçirilir. 2005-ci ildə Heydər Əliyev adına Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin istifadəyə verilməsi hər uc olkə – Azərbaycan, Gurcistan və Türkiyə ucun muhum tarixi hadisəyə cevriləcəkdir. Bu işlərin həyata keçirilməsi mohtərəm prezidentimiz İlham Əliyevin daim diqqət mərkəzindədir.

«Əsrin muqaviləsi» cərcivəsində 30 il ərzində 504 milyon ton neftin çıxarılacağı nəzərdə tutulub ki, bunun da 244 milyon tonu mənfəət kimi olkəmizə catacaq, 188 milyon tonu kapital qoyuluşuna və istismar xərclərinə sərf olunacaq, qalan 72 milyon tonu isə gəlir şəkildə xarici şirkətlərə catacaq. Olkəmiz ucun muhum əhəmiyyətli olan məsələlərdən biri də odur ki, bu muddətdə çıxarılan qazın hamısı təmənnasız olaraq respublikamıza veriləcək.

Azərbaycanda 1993-cü ilin ikinci yarısından etibarən aparılan məqsədyonlu daxili və xarici siyasət nəticəsində 1995-ci ildə olkədə yaranmış ictimai-siyasi sabitlik sosial-iqtisadi

problemlərin həllini, o cümlədən əhalinin həyat səviyyəsinin yaxşılaşması sahəsində görülən işləri on plana cəkmişdir. Ardıcıl olaraq aparılan islahatlar qısa müddət ərzində öz bəhrəsini verməyə başlamış və iqtisadiyyatın ayrı-ayrı sahəsində ciddi irəliləyiş əldə edilmişdir. Görülən məqsədyonlu və uzaq perspektivlərə tuşlanmış tədbirlər nəticəsində geriləmənin qarşısı birdəfəlik alınmışdır. Əgər 1992-1994-cü illərdə iqtisadiyyatda böhran ildən-ilə dərinləşirdisə və bu səbəbdən də mühüm makroiqtisadi göstərici hesab olunan Ümumi Daxili Məhsulun həcmi ildə 20-25 faiz azalırdısa, 1996-cı ildə onun həcmi 1,3 faiz, sonrakı illərdə isə daha yüksək sürətlə artırmaq mümkün olmuşdur.

426

Eləcə də irimiqyaslı islahatlar prosesi uğurla davam etdirilmişdir.

Son bir ildə əldə edilən nəticələr də sevindirici olmuşdur.

Olkədə məhsul istehsalı artmış, əhalinin güzəranı yaxşılaşmışdır. Təsədufi deyil ki, bu gün Azərbaycan iqtisadi cəhətdən bölgənin lider ölkəsi sayılır. Azərbaycana 17,5 milyard dollar sərmayə qoyulub və adambaşına düşən sərmayənin həcminə görə ölkəmiz nəinki MDB məkanında, hətta Şərqi Avropada on yerlərdən birini tutur. Bu bir daha onu göstərir ki, ictimai-siyasi quruluşundan asılı olmayaraq bütün dövrlərdə liderin rolu, onun fəaliyyəti həlledicidir. Azərbaycan xalqının böyük xoşbəxtliyidir ki, ötən illərdə bu ölkəyə Heydər Əliyev kimi müdrik rəhbər başçılıq edib. Bununla bağlı prezident İlham Əliyev ölkə ictimaiyyəti ilə görüşlərindən birində belə deyib: «Əgər Heydər Əliyev yaşasaydı, ən çox sevən adam o olardı. Onun ucun ən böyük sevinc gətirən amillər, ən böyük xoşbəxtlik xalqımızın sulh, əmin-amanlıq şəraitində, rifah icində yaşaması idi».

Ötən beş il ərzində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Milli Məclis və Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti iqtisadiyyatın real sektorunun inkişafının təşviq edilməsinə, maddi istehsalın idarə olunmasının təkmilləşdirilməsinə, sahibkarlığın, regionların, fəaliyyət novlərinin inkişafına dövlət dəstəyinin gücləndirilməsinə, iqtisadiyyatın ayrı-ayrı segmentlərinin xarici və yerli sərmayəcilərə idarəetməyə verilməsinə yönəldilmiş 130-dan çox qanunvericilik aktı və digər normativ aktlar qəbul etmişlər. Bundan əlavə, 10-dan çox məqsədli proqram, o cümlədən II özəlləşdirmə proqramı, maşınqayırmanın, metallurgiyanın, kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı, energetika və su sektorunda maliyyə intizamının gücləndirilməsi, regionların sosial-iqtisadi inkişafı, yoxsulluğun azaldılması və

iqtisadi inkişaf, turizm haqqında və digər proqramlar işlənib hazırlanmış və qəbul edilmişdir.

Bazar iqtisadiyyatına keçid dövründə özəl sektorun fəaliyyətinə normal şərait yaratmadan iqtisadi yüksəlişi təmin etmək, yeni iş yerlərinin açılmasına nail olmaq, eləcə də sosial xarakterli problemləri həll etmək mümkün deyil. Bu reallığı

427

son dərəcə düzgün qiymətləndirən Azərbaycan Prezidenti möhtərəm İlham Əliyev sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi yolu ilə əhalinin faydalı məşğulluğunun təmin olunmasına, yerli istehsalın həcmnin genişləndirilməsinə, eləcə də regional iqtisadi tarazlığın təmin olunmasına ciddi önəm verir. Hazırda ölkə iqtisadiyyatının yüksək inkişaf və tərəqqi mərhələsinə qədəm qoyması, çoxlu sayda yeni iş yerlərinin açılması möhtərəm İlham Əliyevin seckiqabağı vədlərinin əməli işə soykəndiyini bir daha təsdiqləyir.

Dövlət başçısının son bir ildə imzaladığı bir sıra mühüm fərmanlar da məhz ali məqsədlərin gerçəkləşdirilməsinə yönəlib. Möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyev 2008-ci ilədək Azərbaycanda 600 min yeni iş yerinin açılacağını bəyan edərək bunu hokumətin qarşısında ən mühüm vəzifələrdən biri kimi müəyyənləşdirib. Hazırda aidiyyəti dövlət qurumları dövlət başçısının 24 noyabr 2003-cü il tarixli «Azərbaycan Respublikasında sosial-iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsi tədbirləri haqqında» və 11 fevral 2004-cü il tarixli «Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramının (2004-2008-ci illər) təsdiq edilməsi haqqında» fərmanlarından irəli gələn vəzifələrin həyata keçirilməsi üçün səylə çalışır.

Yeri gəlmişkən onu da deyək ki, Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəməri layihəsi respublikada məşğulluq imkanlarının xeyli artmasına səbəb olub. Hazırda kəmərin keçdiyi Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyədə 21 mindən artıq adam tikinti işlərinə cəlb olunub. Ölkəmizdə çalışan 3170 nəfərin 80 faizi yerli vətəndaşlardır. Layihə regiona əhəmiyyətli faydalar gətirməklə müsbət dəyişikliklərə səbəb olacaq. Bosfor boğazından yan keçməklə neftlə bağlı nəqliyyatın labud qarşısı alınacaq və bunun əlaqədar ətraf mühit riskləri azalacaq. Tranzit ölkələr üçün sanballı gəlirlər yaradacaq bu kəmər Qərblə iqtisadi və siyasi əlaqələrin daha da möhkəmlənməsinə kömək edəcək.

Son beş ildə UDM-in formalaşması prosesində dövlət və qeyri-dövlət sektorlarının nisbətində ciddi dəyişikliklər baş vermişdir. Məsələn, UDM-də qeyri-dövlət sektorunun payı 1997-ci ildəki 46 faizdən 2003-ci ildə 73 faizə çatmışdır. Ozu

də bütün beş il ərzində bu sektorda artımın sürəti dövlət sektoruna nisbətən hər il 3-7 faiz çox olmuşdur.

Makroiqtisadi sabitliyin möhkəmləndirilməsi və dinamik inkişafın təmin edilməsi siyasətinin 2003-cü ildə əsas məqsədləri növbəti illərdə gözlənilən böyük neft gəlirlərinin səmərəli idarə edilməsini təmin etmək məqsədilə yerli potensialın gücləndirilməsi, həyata keçirilən struktur islahatlarının davam etdirilməsi və qeyri-neft sektorunun inkişafının həvəsləndirilməsi, regionlarda sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi, investisiya qoyuluşlarının artırılması, ölkənin dünya təsərrüfat sisteminə inteqrasiyasının sürətləndirilməsidir. Bununla bağlı qeyd olunmalıdır ki, 2003-cü ildə sosial-iqtisadi sahələrdə inkişaf yüksələn xətlə getmiş, UDM-in real artım tempi 11,2 faiz təşkil etmişdir. Bu, iqtisadi artımın bərpa olunduğu 1996-cı ildən bəri ən yüksək göstəricidir.

Son illərdə neft sektoru ilə yanaşı, digər sahələrə, xüsusilə, energetika və kimya sənayesinə, infrastruktur və kənd təsərrüfat sahələrinə yönələn investisiyalar da sürətlə artır. Bu ilin əvvəlinə Azərbaycan Respublikasının valyuta ehtiyatları da 2002-ci ilə nisbətən 14.4 faiz artaraq 1,6 milyard dollara çatmışdır. Möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyev tərəfindən iqtisadi-sosial sahələrdə həyata keçirilən islahatlar əhalinin həyat səviyyəsinin daha da yaxşılaşmasına səbəb olmuş, orta aylıq əmək haqları 17,2 faiz artmış və 383,1 min manat (78 ABŞ dolları) təşkil etmişdir. Lakin təbii ki, əmək haqqının hazırkı səviyyəsi hələlik əhalinin tələbatını tam şəkildə ödəməyə imkan vermir. Lakin mövcud maliyyə imkanları çərçivəsində bu məsələ daim prezidentimizin diqqət mərkəzində saxlanılır, əmək haqqı və pensiyaların artırılması siyasəti bundan sonra da davam etdiriləcəkdir.

Yoxsulluğun azaldılması siyasətinin ən mühüm cəhətlərindən biri bu prosesdə əhalinin geniş təbəqələrinin iştirak etməsidir. 2003-cü ilin iyun ayından başlayaraq Dövlət Proqramında nəzərdə tutulmuş tədbirlərin icrası barədə məlumat vermək, eyni zamanda həyata keçirilən tədbirlərin səmərəliliyi istiqamətində fikir mübadiləsi aparmaq və ümumiyyətlə, vətəndaş cəmiyyəti ilə mərkəzi icra orqanları

arasında dialoqun təşkil edilməsi məqsədilə 6 regionda – Quba, Naxçıvan, Şəki, Masallı, Şamaxı və Gəncə bölgələrində beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatlarının əhali ilə görüşləri keçirilmişdir. Bu görüşlərdə bir daha respublikamızda yoxsulluğun azaldılması sahəsində məqsədyonlu işlərin

aparıldığı qeyri-hökumət təşkilatlarının nümayəndələri tərəfindən vurğulanmışdır.

Məlum həqiqətdir ki, ölkənin hərtərəfli tərəqqisi regionların sürətli inkişaf ilə bağlıdır. Təsadufi deyil ki, möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyev bölgələrə hələ seckilər ərəfəsində səfərləri zamanı geniş miqyaslı proqramların həyata keçiriləcəyini, yerlərdə müvafiq infrastruktur yaradılacağını, minlərcə yeni iş yerlərinin açılacağını bildirmişdir. Ölkə regionlarında yaranmış vəziyyət mövcud potensialdan səmərəli istifadə olunmasını, sosial-iqtisadi inkişaf səviyyəsinin yüksəldilməsini və onlar arasında fərqin minimuma endirilməsini tələb edirdi.

Son aylarda Azərbaycan prezidenti İlham Əliyevin Naxçıvan Muxtar Respublikasına, Gəncə, Yevlax və Mingəçevir şəhərlərinə, Qazax, Tovuz, Ağstafa, Şəmkir, Siyəzən, Dəvəci, Xacmaz, Quba və Qusar rayonlarına səfərləri bölgələrdə həyata keçirilən işlərə və mövcud problemlərlə yaxından tanış olması, əhali ilə sıx təmas qurması ölkə ictimaiyyəti tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılır. Xalqımız əmindir ki, Dövlət Proqramında nəzərdə tutulan möhtəşəm vəzifələr butunlqlə reallaşacaq və tezliklə insanların güzəranı daha da yaxşılaşacaqdır. Dövlət başçısı bütün səfərlərində əhali ilə səmimiyyətlə görüşür, insanların qayğı və problemləri ilə maraqlanır. Butun bunlar isə xalq tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılır.

Ulu öndərimiz ölkədə elm, təhsil, mədəniyyət, incəsənət və s. sahələrin inkişafına daima diqqət yetirirdi. Ölkə prezidenti İlham Əliyev umummilli liderimizin siyasi kursunu uğurla davam etdirməkdədir. Dövlət başçısı 21 avqust 2004-cü il tarixli «Azərbaycan Respublikasında ümumtəhsil məktəblərinin informasiya və kommunikasiya texnologiyaları ilə təminatı Proqramının (2005-2007-ci illər) təsdiq edilməsi haqqında» sərəncamı ilə ümumtəhsil məktəblərində

430
informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından müasir tələblərə uyğun istifadə olunmasını təmin edəcəkdir.

Proqramın həyata keçirilməsi nəticəsində 4521 məktəb kompüter avadanlığı ilə təchiz olunacaq və ümumtəhsil məktəblərində hər 33 şagirdə bir müasir kompüter düşəcək.

Azərbaycan Respublikasının təhsil müəssisələrində təlimin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə xidmət edən səmərəli fəaliyyət sisteminin qurulması ilə əlaqədar bu müəssisələrdəki mövcud iş reciminin təkmilləşdirilməsi məqsədilə bir sıra işlərin həyata keçirilməsi də nəzərdə tutulmuşdur.

Ölkə prezidentinin qayğısı sayəsində ölkəmizdə idman

və bədən tərbiyəsinin inkişafında boyuk uğurlarımız vardır. Belə ki, bu il Yunanıstan paytaxtı Afinada keçirilən XXVIII Yay Olimpiya oyunları mustəqil dövlətimizin idman tarixinə bir qızıl, dörd burunc medalla əbədi həkk olundu. Dörd il əvvəl isə Sidney Olimpiya yarışlarında Azərbaycanın payına cəmi uc medal düşmüşdür. Söz yox ki, onlardan ikisi qızıl idi. Bu dəfə beş medal qazanmaq bir daha təsdiqləyir ki, ölkəmizdə idmanın inkişafına göstərilən diqqət və qayğının səmərəsi ilbəl artır.

Mohtərəm prezidentimiz İlham Əliyev Azərbaycan idmançılarının ölkəmizin idman şərəfini ləyaqətlə qorunmalarından boyuk məmnunluqla danışaraq demişdir: «Azərbaycan mustəqil dövlət kimi Yay Olimpiya oyunlarında yalnız 1996-cı ildən başlayaraq iştirak edir. Həmin il bir medal, 2000-ci ildə uc medal, bu dəfə isə 5 medal qazanmışdır. Bu, uğur, boyuk nailiyyətdir. Əgər nəzərə alsaq ki, digər idmançılarımız da medala çox yaxın idilər və boyuk əzmkarlıqla, cəsarətlə mubarizə aparırdılar, onlar dörduncu, beşinci, altıncı yerləri tutublar – bu, Azərbaycanda idmanın yüksək səviyyəsinin, idmanda yaşanan tərəqqini göstərir. Bu gün bunlar həm Azərbaycan Respublikasının prezidenti, həm də Milli Olimpiya Komitəsinin Prezidenti kimi, mənə çox sevindirir ... Mən idmançılarımızın çıxışından çox razıyam. İlk novbədə, beş medal qazanılması boyuk uğurdur, boyuk nailiyyətdir. Digər tərəfdən, beş idmançının dörduncu, beşinci yerləri tutması da boyuk nailiyyətdir. Ən önəmlisi isə budur ki,

431

komandamızın üzvləri Azərbaycanı ləyaqətlə təmsil ediblər. Onlar boyuk iradə ilə, həvəslə yarışblar».

Azərbaycan dövləti mustəqilliyi əldə etdikdən sonra dünya dövlətləri ilə sıx əməkdaşlıq etməyə başladı. Bu sahədə umummilli liderimiz Heydər Əliyev gərgin iş aparırdı. İlk novbədə Rusiya, Avropa Birliyi ölkələri, Amerika və s. ölkələrlə sıx əməkdaşlıq edildi.

Bu gün mohtərəm prezidentimiz İlham Əliyev bu işi layiqincə davam etdirir. Məsələn, Rusiya-Azərbaycan münasibətləri daim yüksələn xətlə inkişaf etməkdədir. Son illər Azərbaycan Rusiyanın strateji tərəfdaşına və müttəfiqinə çevrilib. Ölkə başçılarının apardığı düzgün siyasət dövlətlərimizi bir-birinə daha da yaxınlaşdırıb. 2005-ci ildə Rusiyada Azərbaycan ilinin, 2006-cı ildə isə Azərbaycanda Rusiya ilinin keçirilməsi barədə prezident İlham Əliyevin 11 avqust tarixli sərəncamı iki ölkə arasında münasibətlərin yeni kontekstdə inkişaf etdiyini və keyfiyyətə yeni pilləyə qalxdığını göstərir.

Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə etdikdən sonra beynəlxalq təşkilatlarla, o cümlədən Avropa İttifaqı ilə sıx əməkdaşlıq etməyə başlamışdır. 1996-cı ildə Luksemburq-da Avropa İttifaqı ilə Azərbaycan arasında tərəfdaşlıq və əməkdaşlıq sazişi imzalanmışdır. Saziş ikitərəfli münasibətlərin inkişafı, Azərbaycanın Avropaya inteqrasiyası, demokratiya və iqtisadi tərəqqi yolunda ölkənin qazandığı nailiyyətlərin dəstəklənməsi məqsədini güdür. Otən müddət ərzində Avropa İttifaqı Azərbaycanla əməkdaşlığın inkişafına diqqət yetirmiş, qurumun nümayəndələri dəfələrlə burada olmuş, çoxsaylı görüşlər keçirmiş, səmərəli fikir mübadilələri aparılmışdır. Avropa İttifaqı bir sıra layihələri, TISIS, INOGEYT proqramları vasitəsilə Azərbaycana yardımlar etmiş, qacqın və məcburi köçkünlərə kömək göstərmişdir. Azərbaycan xalqının umummilli lideri, gorkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyev ölkənin beynəlxalq təşkilatlarla əlaqələrinin dərinləşməsinə xüsusi diqqət yetirirdi. Avropa Şurasının 40-dan çox konsensiyasına qoşulan ölkənin qanunvericiliyi Avropa standartlarına uyğunlaşdırılır, öhdəliklər ləyaqətlə yerinə yetirilir.

432

Azərbaycan Avropa Şurasının tamhuquqlu üzvu olduğu gündən bu mətbəər qurum qarşısında gətirdiyi öhdəlikləri layiqincə yerinə yetirməyə başladı. Belə bir nüfuzlu qurumda ikili siyasət yeridən bəzi Erməniperəst deputatların ölkəmizə qarşı qərəzli siyasi kompaniyalarına baxmayaraq, Azərbaycan müstəqil dövlət kimi demokratiya yolunda inamla irəliləyərək Avropa Şurasının nüfuzlu üzvləri arasında öz layiqli yerini tutdu. Azərbaycan Parlamentarlarının Avropa Şurası Parlament Assambleyasındakı nümayəndə heyətinə uzun müddət rəhbərlik etmiş Prezident İlham Əliyevin düzgün daxili və xarici siyasəti sayəsində ölkəmiz Avropa Şurasının fəal üzvlərindən birinə cəvrildi. Məhz bunun nəticəsi idi ki, nümayəndə heyətimizin rəhbəri cənab İlham Əliyev AŞPA kimi mətbəər bir beynəlxalq qurumun büro üzvu və vitseprezident secildi. Əlbəttə, bu, cənab İlham Əliyevə göstərilən çox böyük etimad idi.

Əsasən insan hüquq və azadlıqlarının qorunması ilə məşğul olan Avropa Şurasının rəhbərliyi Azərbaycanda bu sahədə aparılan uğurlu siyasəti daim yüksək qiymətləndirmişdir. Əsas umummilli liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş insan hüquq və azadlıqlarının qorunması bu gün də müvəffəqiyyətlə davam etdirilir. Məlum olduğu kimi, Şərqdə ilk dəfə olaraq olum hokmu məhz Azərbaycanda ləğv edildi.

Həm umummilli liderimiz Heydər Əliyev, həm də prezident İlham Əliyev yüksək humanistlik nümayiş etdirmiş, insan hüquq və azadlıqlarının qorunmasını yüksək qiymətləndirərək bir-birinin ardınca amnistiya aktı və əfv fərmanları imzalayaraq törətdikləri cinayət əməlinə görə peşiman olan on minlərlə məhbusu azadlığa buraxmışlar. Azərbaycan Respublikasının prezidenti İlham Əliyev hələ prezident seçkiləri ərəfəsində secicilərlə görüşərkən insan hüquq və azadlıqlarının qorunmasının daim diqqət mərkəzində olması və məsələnin onun platformasının əsas qayəsini təşkil etməsi bərdə məlumatlar verirdi. Verilən vədlər tədricən yerinə yetirilməkdədir. Prezident İlham Əliyev tərəfindən bu vaxta qədər imzalanmış 4 əfv fərmanı ilə 916 məhbus cəzasının cəkilməmiş hissəsindən azad edilmiş, xeyli məhbusun 433

cəzasının cəkilməmiş hissəsi yarıyadək azaldılmış, bir nəfərin omurluk həbs cəzası isə 20 ilə endirilmişdir.

Bu gün Azərbaycan dövlətinin dünya dövlətləri ilə əlaqələrinin genişlənməsi möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir. Aparılan düzgün daxili və xarici siyasət Azərbaycan dövlətinin tərəqqisinə və xalqın maddi rifahının yaxşılaşmasına xidmət edir. Yeri gəlmişkən, umummilli liderimiz Heydər Əliyevin bir fikrini xatırlamaq istərdim: «Beş ildən sonra Azərbaycan dünyəvi dövlət, daha yüksək sürətlə inkişaf edən, kifayət qədər güclü iqtisadiyyata və yaxşı həyat səviyyəsinə malik respublika olacaqdır».

Bəli, Azərbaycanın yaxın 5 ildə daha güclü iqtisadiyyata və daha yüksək həyat səviyyəsinə malik olkəyə çevrilməsi bir sıra şərtlərin yerinə yetirilməsindən asılıdır. Bu işdə ölkənin mövcud iqtisadi potensialından səmərəli istifadə və dünya dövlətləri ilə düzgün münasibətlərin qurulması mühüm rol oynayacaq. Biz əminik ki, İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə indiyə kimi müəyyən edilmiş ümumi iqtisadi kurs uğurla davam etdiriləcək, Azərbaycanın sosial-iqtisadi, siyasi həyatında yeniləşmə prosesi dərinləşəcək, idarəetmədə müasir üsul və formaların yeni texnologiyalarının tətbiqinə başlanacaq, milli iqtisadiyyatımızın inkişafında ciddi keyfiyyət dəyişiklikləri baş verəcək. Bir sözlə, Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafında yeni bir mərhələnin əsası qoyulacaq.

«Xalq» qəzeti

22 oktyabr 2004-cü il

434

HEYDƏR ƏLİYEVİN NEFT STRATEGİYASININ YENİ UĞURLARI

XX əsrin ən böyük hadisələrindən birini Möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyev cənabları tərəfindən Azərbaycanın neft strategiyasının işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsi təşkil edir. Hazırda keçid dövrünün tələblərinə uyğun olaraq respublikada inkişaf edən sənayelərdən biri neft-qaz sənayesidir. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanın təbii sərvətləri içərisində neft ehtiyatları mühüm yer tutur. Azərbaycanın sənaye potensialının əsasını təşkil edən neft sənayesi ona həmişə şöhrət gətirmişdir. Okean neftinin tarixinin min ilə yaxın bir dövrü əhatə etməsinə baxmayaraq, onun intensiv inkişafı XIX əsrin 70-ci illərindən başlamışdır. Dünyada ilk neft məhz bizim ölkəmizdə fontan vurmuşdur. XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərində neft ehtiyatlarının bir nominal mənbəyinə çevrilmişdir. Statistik məlumatlar göstərir ki, hələ 1901-ci ildə Azərbaycanda 11 milyon ton neft hasil edilmişdir ki, bu da XX əsrin əvvəllərində dünyada istehsal olunan neftin 50%-ni təşkil edirdi. XX əsrin ortalarına qədər respublikamız iri neft təchizatlarından birinə çevrilmişdir. İkinci dünya müharibəsindən əvvəlki və hətta sonrakı illərdə Bakı keçmiş SSRİ-nin əsas neft bazası rolunu oynayır. Qeyd etmək lazımdır ki, bu gün Azərbaycanın neft ehtiyatlarının və neftçılıq sahəsi üzrə yerini müəyyənləşdirmək üçün, neft hasil edilən ölkələrdə adambaşına düşən neft hasilatının həcmi müqayisə etmək maraqlıdır. Bundan başqa Azərbaycan adambaşına düşən illik neft hasilatına (1,7 ton) görə bir çox ölkələri əhəmiyyətli dərəcədə qabaqlayır. Bunlar içərisində Argentina, Braziliya, Peru, Venesuela, Misir, Indoneziya, İran, Rumıniya, Türkmənistan və başqalarının adlarını çəkmək olar. Lakin belə bir faktı da nəzərə almaq lazımdır ki, bu ölkələrin hamısı, Türkmənistan istisna olmaqla, əhalisinin sayına görə respublikamızı xeyli dərəcədə üstələyir. Respublikanın dünya neft sənayesində yeri və rolu haqqında danışarkən həmçinin onun xammal ehtiyatlarından danışmaq lazımdır. Məlum olduğu kimi bu və digər ölkənin neft sənayesinin vəziyyətini qabaqcadan müəyyənləşdirən əsas amillərdən biri də neft ehtiyatlarını mövcudluğudur. Bundan başqa regionun əlverişli

435

coğrafi şəraitdə yerləşməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu baxımdan Azərbaycanın xüsusi yeri vardır. Ekspertlərin hesablarına görə dünyada nefti potensial ehtiyatları 540 milyard tona çatır. Subut olunmuşdur ki, dünya neft ehtiyatlarının $\frac{3}{4}$ hissəsindən çoxu OPEK ölkələrində, yarısından çoxu isə 4 Orta Şərq ölkəsində – Səudiyyə Ərəbistanı, İran, Kuveyt və İraqdadır. Dünya neft ehtiyatlarının $\frac{1}{4}$ hissəsi və OPEK ehtiyatlarının $\frac{1}{3}$ hissəsi təkcə Ərəbistanın payına düşür. Ekspertlərin fikrinə görə keçmiş SSRİ və Şərqi Avropa

olkələrinin neft ehtiyatları 32,4 milyard ton, başqa sözlə desək, məcmu dünya ehtiyatlarının 6 faizi qədər qiymətləndirilir. Alimlərin fikrincə bu göstərici regiona kifayət qədər investisiya yönəldiyi şəraitdə texniki tərəqqi və geoloji kəşfiyyat sahəsində mütləq yeni nailiyyətlər sayəsində əhəmiyyətli dərəcədə artırıla bilər. Dünya neft ehtiyatları içərisində Azərbaycanın xüsusi cəkisi 0,6 faiz təşkil edir. Əgər bu ehtiyatları dünya regionları ilə müqayisə etsək, onda görürük ki, onun ehtiyatları Cənub-Şərqi Asiya, Avstraliya, Okeaniya ölkələrinin ümumilikdə ehtiyatlarına bərabərdir və Qərbi Avropanın ehtiyatlarını təqribən 2 dəfə üstələyir.

Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti Geofizika və Mühəndis Geologiyası İstehsalat Birliyinin məlumatına görə Azərbaycanın quru və dəniz sektorunda 625-dən çox antiklinal tipli qırıqlar var. Bunlar çox perspektivli neftli-qazlı laylardır.

Ümumiyyətlə isə, neft sənayesinin bütün inkişafı dövründə 64 neft və qaz yatağı kəşf edilmişdir. Hal-hazırda quruda 37, Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda 17 yataq istismara verilmək ərafındadır. İndiyə qədər torpağın qatlarından 1,4 milyard ton neft, 450 milyard kub metrədən çox qaz çıxarılmışdır. İlk neft ehtiyatlarının işlənməsi dərəcəsi quruda 87 faiz, dənizdə 53 faiz təşkil edir.

Neft və qaz yataqlarının uzun müddət istismar edilməsinə baxmayaraq, mütəxəssislər respublika torpağının dərin qatlarında kəşf edilən neft ehtiyatları olduğunu müəyyən etmişdir. Hesablamalara görə respublika ərazisinin yarısından çoxunda neft ehtiyatlarının olduğu güman edilir. Mütəxəssislərin son hesablamalarına görə respublikamızda hazırda karbohidrogen 436

ehtiyatları quruda təxminən 760 milyon ton, dənizdə isə təxminən 3,7 milyard ton təşkil edir.

Digər mənbələrə görə bu ehtiyatlardan daha çox, hətta son 130 il ərzində hasil olunduğundan da artıq olması güman edilir. Məlumat üçün qeyd edək ki, son 130 ildə Azərbaycanda çıxarılan neftin miqdarı 1,4 milyard ton olmuşdur.

Azərbaycanın neftçilik sənayesinin əsas inkişaf perspektivləri dəniz yataqlarının mənimsənilməsi və Xəzərin potensial strukturlarından asılıdır. Belə ki, respublikanın neft sənayesinin potensial resurslarının təqribən yarısı Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda cəmləşmişdir. Bir sıra iri neft yataqlarının aşkarlanması bunu bir daha təsdiq edir. Bu resursların geoloji və geofiziki metodlarla öyrənilmə dərəcəsi cəmi 34 faiz təşkil edir. Xəzər dənizi nadir daxili kontinental hövzə olmaqla ərazisi 371 kv. km təşkil edir və bu ərazidə 386 perspektivli struktur müəyyən edilmişdir. Xəzərin Azərbaycan sektoru üzrə 145

perspektivli strukturu cəmləşdirir. Göstərmək lazımdır ki, dənizin dərin qatları zəif oyrənilmiş və burada neft və qaz resursları proqnozları hələ dəqiq müəyyənləşdirilməmişdir və hər il müxtəlif dəyişikliklərə məruz qalır. Onu da qeyd edək ki, Xəzər dənizindəki, o cümlədən Azərbaycan sektorunun ehtiyatları neft mütəxəssisləri tərəfindən mütəmada olaraq hesablanır. Xəzər dənizində geoloji baxımdan ən yaxşı oyrənilmiş hissə Azərbaycan sektorudur. Buradakı ehtiyatlar xarici şirkətlər tərəfindən də dəqiqləşdirilir və hətta bu sektorda ümumi neft ehtiyatının 10 milyard ton olması da guman edilir. Yerində dərin qatlarında çoxlu karbohidrogen ehtiyatının olması ehtimalı yetərlidir. Belə vəziyyət daha yüksək texniki, texnoloji hazırlıq və maliyyə vəsaiti tələb edir.

Amerikalı ekspertlərin hesablamalarına görə Xəzər regionunda neft-qaz ehtiyatları 51,2-57,1 milyard ton şərti yanacaq həcmində müəyyənləşdirilir. Halbuki Rusiyalı mütəxəssislər tərəfindən müvafiq olaraq proqnozlaşdırılan maksimum variant 15,9 milyard ton şərti yanacaq həcmində müəyyənləşdirilirdi. Bu da Amerikalı mütəxəssislərin proqnozlarından təqribən 4 dəfə azdır. Onu da qeyd edək ki, 1999-cu ilin məlumatlarına görə dünya üzrə karbohidrogen ehtiyatlarının miqdarı təqribən 287 milyard ton şərti yanacaq təşkil etmişdir. Bəzi ekspertlərin məlumatına görə Xəzər 437

hövzəsinin ehtiyatlarının əhəmiyyətli hissəsi yəni 27,5 milyard ton şərti yanacaq Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda yerləşmişdir ki, bu da bir sıra iri neft-qaz yataqlarına malik ölkələrin göstəricilərindən olduqca çoxdur. Bununla yanaşı onu da qeyd edək ki, bəzi məlumatlara görə Xəzərin Azərbaycan sektorunda proqnozlaşdırılan ehtiyatlarını hətta 70-100 milyard ton şərti yanacaq həcmində də qiymətləndirirlər. Muqayisə üçün qeyd edək ki, Rusiyada 6,605 milyard ton şərti yanacaq, ABŞ-da 3,1 milyard ton, Səudiyyə Ərəbistanında 35,224 milyard ton, İraqda 15,3 milyard ton, Kuveyt, Əbu-Dab, İranda-hər birində 12 milyard ton şərti yanacaq təsdiq edilmiş neft ehtiyatları vardır. Göründüyü kimi Azərbaycanın karbohidrogen ehtiyatları bir çox ölkələrin ehtiyatları ilə muqayisə oluna biləcək səviyyədədir.

1994-cü ildə Mohtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyevin uzaqgörən siyasəti sayəsində Azərbaycan xalqının ictimai-siyasi və iqtisadi həyatında çox mühüm hadisə baş verdi. Belə ki, mohtərəm prezidentimiz Heydər Əliyev cənablarının rəhbərliyi ilə dünyanın aparıcı dövlətlərinin iri şirkətləri Xəzər neftinin çıxarılması və dünya bazarına nəqlinə dair «Əsrin müqaviləsi»ni imzaladılar. Bu günədək həmin müqavilə üzrə 10 milyon tondan çox neft hasil edilmiş, Azərbaycanın aparıcı neft şirkətləri ilə imzaladığı müqavilələrin sayı iyirmi birə çatmışdır. «Əsrin müqaviləsi»

Azərbaycanın dövlət mustəqilliyini, xalqın öz taleyinin sahibi olduğunu, özünə aid məsələləri mustəqil həll etdiyini göstərməklə yanaşı, ölkəmizin dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyasında da mühüm və həlledici rol oynamışdır.

Azərbaycan neft ehtiyatlarının birgə işlənməsi üçün respublikamızda dünyanın bir çox dövlətlərindən xarici şirkətlərin dəvət olunması, müqavilələrin bağlanması və onların fəaliyyəti üçün əlverişli şəraitin yaradılması neft strategiyasının siyasi istiqamətinin reallaşması üçün zəmin yaratmışdır.

Azərbaycanda həyata keçirilən siyasət ölkəmizdə xarici sərmayələr ilə yanaşı müasir texnologiyaların, iş təcrübələrinin, yeni idarəçilik qaydalarının, iqtisadi münasibətlərin daxil olması üçün də şərait yaradıb.

Respublika iqtisadiyyatının umumdünya təsərufatı ilə çoxşaxəli və intensiv inteqrasiyası mustəqil Azərbaycan

438

Respublikasının rəsmi dövlət siyasətinin aparıcı istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir.

Möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyev cənablarının aparmış olduğu dövlət siyasəti neft-qaz sahəsi ilə yanaşı, xarici ticarət, investisiya, tədiyyə balansı, humanitar və s. sahələrdə də uğurla həyata keçirilir. Belə ki bazar iqtisadiyyatına keçidlə əlaqədar olaraq Respublikamızda milli iqtisadiyyatın formalaşması və inkişafı yalnız daxili imkanlarla deyil, xeyli dərəcədə xarici amillərlə beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin bütün formalarından geniş səmərəli şəkildə istifadəsi ilə bağlıdır.

Bu gün Azərbaycan neftinin müştərək mənimsənilməsi üzrə 21 iri miqyaslı konsorsium tərəfindən beynəlxalq kontraktın bağlanması respublikanın ictimai-siyasi, iqtisadi həyatında son dərəcə əlamətdar hadisədir. Bu kontraktların reallaşması üçün 50-60 milyard ABŞ dolları həcmində sərmayə qoyuluşlarının artıq 10-15%-i təyinat obyektinə cəlb edilmişdir. «Cıraq» platformasından hasil edilən neftin miqdarı köhnə yataqlardakı müvafiq istehsal həcminə yüksəlmiş, «Şahdəniz» yatağından qazın sahilə gətirilməsi təmin olunmuş, Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft, Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz kəmərlərinin inşası artıq realığa çevrilmiş, yeni regional infrastrukturun modernləşdirilməsinə başlanılmışdır.

Mütəxəssislərin hesablamalarına görə Azərbaycanda 2007-2008-ci illik neft hasilatının 50 milyon tondan çox olacağı gözlənilir. Başqa bir proqnoza görə isə yaxın 10 ildə respublikamızda illik neft hasilatının 80-100 milyon tona catacağı və bunun 80-100 ilə kimi davam edəcəyi bildirilir. Beləliklə, bütün bu hesablamalar ölkəmizin göstərilən dövrdə dünyada ən uzunmüddətli neft hasil edən 15 əsas ölkədən birinə çevrilməsinə əsas verir.

Butun bu hadisələr respublika prezidenti Mohtərəm Heydər Əliyev cənablarının adı ilə bağlı olaraq onun uğurla həyata keçirdiyi neft strategiyasının mühüm tərkib hissəsini təşkil edir. Azərbaycanın iqtisadi inkişafı, global strukturlara integrasiyasının genişlənməsi, dünyəvi dəyərlərə əsaslanan möhkəm, sivil bir dövlətə çevrilməsində insan amili ilə yanaşı, güclü amillərdən biri kimi neft-qaz resurslarının mövcudluğunu və onun istismar edilməsini göstərmək vacibdir. Hazırda bu

439

sərvətlərdən daha səmərəli istifadə ümumi milli inkişaf strategiyasının ən mühüm prioritetlərindən birini təşkil edir. Azərbaycan iqtisadiyyatında, mədəni inkişafında, əhəlinin sosial-mədəni rifahının yaxşılaşdırılmasında neft-qaz ehtiyatları başlıca amillərdən biri kimi təzahür edilir.

Son iki əsrdə neft-qaz ehtiyatları Azərbaycanın iqtisadi həyatında mühüm mərhələni formalaşdıraraq, həm də milli dəyərlərdə öz əksini tapmışdır. Ölkəmizin malik olduğu təbii sərvətlərin ən geniş əhatəli hissəsini təşkil edən neft-qaz resursları üzərində qurulan sənaye indi də, iqtisadiyyatımızın aparıcı sahəsi olaraq özünü göstərir. Yanacaq-enerji kompleksinin 2/3 hissəsini özündə birləşdirən neft-qaz sənayesi həm də, respublikanın sosial-iqtisadi inkişafının məhək daşı kimi iqtisadi dircəlişi stimullaşdıran mühüm sahədir.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu gün dünya üzrə neft və neft məhsullarına olan tələbat durmadan artır. Belə ki, əgər 1993-cü ildə beynəlxalq miqyasda gündəlik ehtiyac 67 milyon barrel idisə, 2005-ci ildə 85 milyon barrel olacağı gözlənilir. Mütəxəssislərin fikrincə bu göstərici 2015-ci ildə 200 milyon barrel təşkil edəcək. Ümumiyyətlə, 2020-ci ildə dünya yanacaq-energetika balansında neft istehlakının 5 milyard tona catacağı gözlənilir. Hazırda bu göstərici 72 milyon barreldir. Qeyd etmək lazımdır ki, ümumi tələbin təqribən 57 faizi OPEK ölkələrinin payına düşmüşdür. Beynəlxalq Energetika Agentliyinin proqnozlarına görə 2010-cu ildə dünyada ilkin enerji daşıyıcılarının, xüsusilə də neftin istehlakı 47,66 faiz artacaq. Bunun da əsas səbəbi dünya əhəlisinin 2010-cu ildə 10 milyard nəfərə qədər artması və bununla əlaqədar olaraq adambaşına düşən mineral xammal və enerji resursları istehlakının kəskin şəkildə artmasından ibarətdir.

Dünyanın neft hasilatının 36 faizi dünyanın üç böyük neft istehsalçıları olan Səudiyyə Ərəbistanı, ABŞ və keçmiş SSRİ ölkələrinin payına düşür. OPEK ölkələrinin payına məcmu hasilatının 40%-i düşür. Başqa sözlə desək, OPEK ölkələrində ildə hasil olunan 67,5 milyon barrel/gün neftin 27,3 milyon barrel/günü istehsal olunur. Qalan 40 milyon barrel/gün digər ölkələrdə istehsal olunur. Azərbaycanda neft hasilatının illik həcmi isə

təqribən 15 milyon tondur və ya 100 milyon barreldir. Artıq məhsul verməyə başlamış «Əsrin kontraktı» və Xəzər dənizinin
440

Azərbaycan sektorundakı perspektiv sahələrini əhatə edən digər kontraktlar neft hasilatının həcmnin yaxın gələcəkdə 40-50 milyon tona çatdırılmasına imkan yaradacaqdır. Umumdunya meyllərini nəzərə alsaq bu da Azərbaycanı əsas neft istehlakçıları ilə bir sıraya qoya bilər. Mütəxəssislər hesablamışlar ki, yaxın 30 il ərzində Yaxın Şərq və Şimal dənizi regionunda neft ehtiyatlarının tükənməsi ehtimalı mövcuddur və onun Mərkəzi Amerikadan Avropaya daşınması çox baha və təhlükəlidir. Buna paralel olaraq bu gün dünyada yanacaq istehlakının sürətli və sabit artım templəri nəzərə carpmıqdadır. Beləliklə, Azərbaycan həm Qərbə, həm də Şərqlə optimal neft ixrac edənlər arasında xüsusi yer tuta bilər. Xüsusilə də bu region neft və neft məhsullarının başlıca perspektiv satış bazarının Avropa və Asiyanın, kəsişməsində yerləşir. Eyni zamanda Azərbaycan Şərq yarımkürəsinin (Yaxın və Orta Şərq, Şimali Afrika və Rusiya) mərkəzində yerləşdiyindən potensial maye yanacaq idxalatçılarının diqqət mərkəzindədir. Bu isə Azərbaycan üçün böyük imkanlar acır.

Demək olar ki, hazırda Azərbaycan dünyanın neft ixracatçı ölkələri sırasına daxil olmuşdur. Lakin ölkənin ixrac potensialının genişləndirilməsi və dünya neft bazarında yerinin müəyyənləşdirilməsində balans ehtiyatlarının dəqiqləşdirilməsi və çıxarılan neftin həcmnin və ixracının artırılması ilə yanaşı əsas şərtlərdən biri də neft emalı sahəsinin məhsulunun keyfiyyətinin yüksəldilməsi, rəqabət şəraitinə uyğunlaşdırılmasından ibarətdir. Tədqiqatlar göstərir ki, respublikadan ixrac olunan neft və neft məhsullarının 84,4 faizini (2000-ci il) xam neft təşkil edir. Belə vəziyyət ölkəmiz üçün qənaətbəxş hesab edilə bilməz. Çünki sahənin ixrac potensialının inkişafı və dünya bazarındakı konyunkturuna təsiri baxımından xam neft ixracı səmərəli deyildir. Həmcinin bu, keçmiş SSRI-də olduğu kimi respublikanın inkişaf etmiş ölkələrin xammal bazasına çevrilməsi təhlükəsini yarada bilər.

Qeyd etmək lazımdır ki, hazırda Azərbaycanın neft emalı sənayesi müasir dövrdə ixrac neft məhsulları istehsal edən sahədir. Hazırda respublika ərazisində iki emalədiçi zavod «Azneftyağ» və «Azneftyanacaq» fəaliyyət göstərir. Bu zavodların real emal gücü ildə 16-21 milyon ton həcmindədir. Lakin son onilliklər Azərbaycanda neft hasilatının azalması və keçmiş SSRI
441

respublikaları ilə ənənəvi ticarət əlaqələrinin qırılması nəticəsində bu zavodlar emal üçün xammal çatışmamazlığı ilə rastlaşaraq tam gücü ilə işləyə bilmir. Neft emalı prosesi daimi xarakter daşıyır və

boyuk miqdarda enerji sərfi tələb edir. Belə olduqda, qurğuların xammalla tam təchiz edilməsi xammal, enerji, əmək, amartizasiya xərclərin hazır məhsulda xüsusi cəkisinin və nəticədə onun maya dəyərinin artmasına səbəb olur. Belə bir faktı da göstərmək lazımdır ki, 100-dən çox çeşiddə neft məhsullarından yalnız 5-10 novu Azərbaycanda istehsal olunub, xarici ölkələrə ixrac edilir. Bu gün xarici ölkələrə satılan neft məhsulları Azərbaycana valyuta gətirir. Hazırda Azərbaycan Respublikasının Dövlət neft fondunda 600 milyon dollardan çox vəsait cəmlənmişdir. 2000-2005-ci illərdə Azərbaycanın payına catan mənfəət neftinin və təbii səmt qazının ümumi dəyəri 1 milyard 700 milyon dollara yaxın, 2010-cu ilədək isə 11 milyard dollardan artıq olacağı gözlənilir. Möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyevin göstərişi ilə bu gün həmin vəsaitdən xalqımızın rifahının yaxşılaşması üçün istifadə edilir. Möhtərəm prezidentimiz üç fərmanı ilə Neft Fondundan Azərbaycanın qacqın və məcburi köçkünlərinin sosial problemlərinin həllinə 359 milyard manat 72 milyon dollar vəsait ayırmışdır.

Bakıda son 4-5 ildə neftçilər üçün istifadəyə verilmiş coxmərtəbəli yaraşıqlı binaları göz onuna gətirmək olduqca vacibdir. 90-cı illərin əvvəllərindən başlayaraq ölkə həyatının bütün sahələrində olduğu kimi, neft sənayesində, eyni zamanda sahənin sosial məsələlərinin həllində boyuk problemlər yaranmışdır. Bir vacib məsələni qeyd etmək lazımdır ki, möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyevin ikinci dəfə hakimiyyətə gəlişindən sonra problemlərin həllinə başlandı. Bir necə ildən bəri sosial problemlərin məntəqəsində olan neftçilərin vəziyyəti 1994-1995-ci illərdən etibarən həll edilməyə başlandı. Bu, özünü ilk növbədə əmək haqlarının artırılmasında və ümumiyyətlə, sosial həyatın canlanmasında göstərdi.

Belə bir faktı göstərmək lazımdır ki, Milli Olimpiya Komitəsinin sədri Millət vəkili İlham Əliyevin təşəbbusu və rəhbərliyi altında Suraxanı, Sabuncu, Qradağ rayonlarında olimpiya təlim-idman bazası tikilmiş, Əli-Bayramlı, Naxçıvan şəhərlərində idman kompleksi yenidənqurma və tikinti işlərindən

sonra istifadəyə verilmişdir. Respublikamızın prezidenti Möhtərəm Heydər Əliyev həmin obyektlərin açılışında iştirak etmiş, gənc nəslin sağlam boyuməsinə, ölkədə idmanın inkişafına, xüsusilə də neftçi gənclər arasında idmanın kütləviliyinə nail olmaq üçün bu yeni komplekslərin əhəmiyyətini qeyd etmişdir.

Neft daşlarında və Xəzər dənizindəki digər mədənlərdə çalışan neftçilərin sosial ehtiyaclarının ödənilməsinə, iş yerində onların əsas ərzaq məhsulları ilə təmin olunmasına daim diqqət yetirir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Mohtərəm Heydər Əliyevin Qarabağ uğrunda şəhid olmuş insanları, əlillərə, qacqın və kockunlərə qayğı göstərilməsi haqqında göstəriş və tövsiyyələrinə ARDNŞ-də onun struktur bölmələrində böyük məsuliyyət hissi ilə və dəqiq əməl olunur.

ARDNŞ-in strukturlarında işləmiş və respublikamızın ə_____razi butovluyu uğrunda döyüşlərdə şəhid olmuş 305 nəfərin, əlil olmuş 211 nəfərin ailə üzvlərinə qayğı göstərilməsi daim diqqət mərkəzindədir. Mənzil novbəsinə dayanan ailələr mənzillə təmin edilirlər.

Bu gün Azərbaycan neftinin satışından əldə edilən gəlirlər səmərəli istifadə edilir. Neft strategiyasının əsas məqsədlərindən biri də əldə edilmiş vəsaitin Azərbaycan xalqının rifahı naminə düzgün və səmərəli istifadənin təşkil edilməsidir.

Bu gün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Mohtərəm Heydər Əliyev tərəfindən uğurla həyata keçirilən neytr strategiyası xalqımızın bu günü və gələcəyi üçün möhkəm təməldir və firavanlıq mənbəyidir

«Xalqa bağışlanan ömr» kitabı,

B., 2004, V cild. Səh.90-96

443

UMUMMILLI LIDERİMİZ HEYDƏR ƏLİYEVİN İDEYALARI YAŞAYIR VƏ QALIB GƏLİR

XX əsr bəşəriyyətə çox gorkəmli dövlət xadimləri, mudrik, təcrübəli və qətiyyətli rəhbərlər, son dərəcə bacarıqlı dövlət başçıları bəxş etmişdir. Belə dəyi şəxsiyyətlərdən biri də Azərbaycan xalqının böyük oğlu mudrik insan Heydər Əliyevdir. Azərbaycan xalqı fəxr edir ki, onun Heydər Əliyev kimi bir duhası və rəhbəri olmuşdur.

Umummilli Liderimiz Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının ümidgahı idi. O, xalqımızın əldə etdiyi dövlət müstəqilliyini qoruyub saxladığına, suverenliyimizin əbədiləşdirilməsi yolunda dönməz və qətiyyətli addımlar atdığına görə hamı tərəfindən sevilir.

Tarixin Azərbaycan xalqına bəxş etdiyi ən böyük dəyi şəxsiyyət - dünya şöhrətli siyasətçi, fenomen insan, böyük zəka sahibi, əməli yaratmaq, məramı qurmaq, məqsədi xalqa xidmət etmək olan müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu, ulu öndər, Umummilli Liderimiz Heydər Əliyevin əziz və unudulmaz xatirəsi xalqımızın qəlbində daim yaşayır.

2005-ci ildə oxucuların muhakiməsinə verdiyim kitabımın «Umummilli lider Heydər Əliyev: əməli yaratmaq, məramı qurmaq, məqsədi xalqına xidmət etmək olan ulu öndər» (Bakı, 2005, 496 s.) adlandırılması ulu öndər Heydər Əliyevin əməli fəaliyyəti və unudulmaz xatirəsinə olan

məhəbbətdən irəli gəlir.

**Azərbaycanın ən yeni tarixinin butov bir dovru
Umummilli Liderimiz Heydər Əliyevin şərəfli adı və
mohtəşəm fəaliyyəti ilə bilavasitə bağlıdır.**

Umummilli Liderimizin 35 illik rəhbərliyi dövründə respublikamız əsrə bərabər yol keçmişdir. Respublikaya rəhbərlik etdiyi dövrdə var qüvvəsini və bacarığını Azərbaycanın yüksəlişinə həsr etmiş, respublikamızın hər yerində nəhəng quruculuq işlərinin təşəbbuskarı olmuşdu. Yaxın keçmişə nəzər salsaq görərik ki, 1988-1993-cü illərdə Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatında cəxnaşmalar, cəbhədəki məğlubiyyətlər, ölkədə anarxiya, xaos, vətəndaş müharibəsi və s. mövcud idi. Belə bir təhlükə və faciənin

444

qarşısını almaq üçün xalq özünün xilaskarını ikinci dəfə hakimiyyətə dəvət etdi. **1993-cü ilin 15 iyun tarixi**

**Azərbaycan tarixinə qızıl hərflərlə yazıldı və xalq bu günü
hər il Milli Qurtuluş günü kimi bayram edir.**

Umummilli Liderimiz Heydər Əliyevin zəngin dövlətçilik təcrübəsi, iradəsi və uzaqgörənliyi sayəsində vətəndaş müharibəsi dayandırıldı, cəbhə xəttində atəşkəs elan edildi, ölkədə əmin-amanlıq bərpa edildi.

Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin hakimiyyətə yenidən qayıdışı mustəqil Azərbaycan elminə, təhsilinə, səhiyyəsinə və mədəniyyətinə yeni nəfəs verdi. Demək olar ki, cəmiyyətin bütün sferalarında inqilabi dəyişikliklər baş verdi. Ölkənin ziyalı və alimlərinin əməyinə yüksək qiymət verildi. Təhsil və elm ocaqları Umummilli Liderimiz Heydər Əliyevin qayğısı sayəsində öz əvvəlki şöhrətini bərpa etdi.

O təlatumlu günlərdən bir qədər sonra Umummilli Liderimizin rəhbərliyi altında ölkədə ictimai-siyasi sabitlik, iqtisadi dircəliş əldə edildi, ölkədə demokratiyanın inkişafı nəticəsində Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə nüfuzu möhkəmləndi.

Azərbaycan Respublikasının dircəlişi və tərəqqisi naminə bütün bilik və bacarığını, istedad və enerjisini əsirgəməyən ulu öndərin 35 illik hakimiyyəti dövründə böyük qələbələr, zəfərlər, ölkəmizin çiçəklənməsi, iqtisadiyyatının yüksəlməsi diqəti cəlb edir. Onun ardıcıl və düşünülmüş şəkildə həyata keçirdiyi xarici siyasət Azərbaycanın bir sıra beynəlxalq təşkilatlara üzv olması və onun dünyada hüquqi demokratik dövlət kimi tanınmasına səbəb oldu.

Umummilli Liderimiz Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikasına rəhbərlik etdiyi bütün dövrlərdə qurub yaratmaq, ölkənin tərəqqisinə xidmət etmək onun amalı olub.

Umumi Milli Liderimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan 1995-ci ildə mustəqil Azərbaycan Respublikasının ilk milli Konstitutsiyası qəbul edildi. Milli Konstitutsiya muasir dünyanın sivil dəyərlərinə və qanun yaradıcılığı təcrübəsinə, milli və umumbəşəri prinsiplərə soykənərək demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğu ucun mohkəm 445

təməl yaratdı. Burada uc əsas prinsipə legititlik (qanunilik), varislik və reallıq məsələsinə xususi fikir verilib.

Yeni Konstitutsiyada göstərilir ki, hakimiyyətin əsas mənbəyi xalqdır, dövlət mustəqilliyinin qarantı xalq, icracısı isə prezidentdir. Hakimiyyətin qanunverici, idarəedici və məhkəmə hakimiyyətinin uc qola bölünməsi diqqəti cəlb edir. Heydər Əliyev Konstitutsiyasının ən muhum nailiyyətlərindən biri insan hüquq və azadlıqlarının ali dəyər kimi qəbul edilməsidir.

Yeni Konstitutsiyada ilk dəfə olaraq hakimiyyətin bölünməsi prinsipi rəsmi olaraq oz əksini tapıb.

Konstitutsiyanın «Əsas hüquqları, azadlıqlar və vəzifələr» bölməsində şərh edilən əsas hüquq və azadlıqlar BMT Baş Məclisinin 1948-ci il 10 dekabr tarixli «İnsan hüquqlarının umumi Bəyannaməsi»nə uyğundur.

Mustəqil Azərbaycan dövlətinin ilk Konstitutsiyasının qəbul edilməsi, olum hokmunun və senzuranın aradan goturulməsi, hüquqi dövlət quruculuğu prosesinin, iqtisadi islahatların aparılması, «Əsrin muqaviləsi»nin həyata vəsiqə alması, respublikamızın dünya dövlətləri ilə gundən-gunə genişlənən iqtisadi və siyasi əlaqələr qurması məhz

Umummilli Liderimiz Heydər Əliyevin uzaqgorən siyasəti və gərgin əməyinin nəticəsində mumkun olmuşdur.

Butun dünyada ulu ondər Heydər Əliyev butun dünyada Azərbaycanın simvoluna cevrilib, olkəmizi onun şərəfli adı və misilsiz quruculuq işləri ilə tanıyırlar.

Umummilli Liderimiz Heydər Əliyevin dünya siyasət meydanında nufuzu, yeri get-gedə artırdı. Bunu 1998-ci ildə Umimi Milli Liderimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə Bakıda kecirilmiş «Boyuk Ipək Yolu»na dair beynəlxalq Konfrans bir daha subut etdi. Avropa və Asiya qitəsinin qovşağında yerləşən Azərbaycan tarixən qərblə şərq, cənubla şimal arasında «korpu» funksiyası daşıyır. Bakıda kecirilən beynəlxalq konfrans respublikamızın yenidən iki qitəni birləşdirən qovşağa cevrilməkdə olduğunu numayiş etdirdi.

TRASEKA proqramının «Ipək Yolu»nun ustundə yerləşən 33 olkənin, 8 beynəlxalq təşkilatın numayəndələri

Bakıda toplaşmaqla Azərbaycanın beynəlxalq nüfuzunu ictimaiyyətdə, dünyada təsdiq etdilər.

13 aprel 1999-cu ildə Ataturkun «Yurdda sulh, cahanda sulh» prinsipinə uyğun olaraq **Umummilli Liderimiz Heydər Əliyev** Azərbaycanda və Qafqaz bölgəsində sabitliyin bərqərar edilməsi, dostluq, qarşılıqlı anlaşma və mehriban qonşuluq münasibətlərinin bərpa olunması, bütün dünyada sulhun carcısı kimi **Beynəlxalq Ataturk Sulh Mukafatına** layiq görülmüşdü.

Ulu öndərimiz Heydər Əliyev respublikamızın inkişafı, çiçəklənməsi, möhkəmlənməsi və müstəqilliyi yolunda mane olan bütün münasibətlərin aradan qaldırılması, torpaqlarımızın azad edilməsi, qacqınlarımızın öz doğma ocaqlarına qaytarılması, respublikamızın ərazi butovluyunun bərpa olunması istiqamətində gərgin iş aparırdı.

Butun bunlar bu gün Azərbaycan xalqının bütün dünyada sulhsevər bir xalq kimi tanınmasına səbəb olmuş, respublikamızın müstəqilliyinin qorunub saxlanmasına, dinc quruculuq işlərinin aparılmasına, iqtisadiyyatımızın möhkəmləndirilməsinə tarixi bir imkan yaratmışdır. Tarixi təcrübə subut edir ki, yalnız güclü siyasi Lider yetişdirən xalqlar öz milli sərvətlərinə sahib olmaq imkanı qazanırlar.

Qeyd etmək lazımdır ki, dünyada neftlə zəngin olan ölkələr çoxdur. Lakin həmin sərvətlərdən bütün dövlətlər heç də öz xalqlarının rifahı üçün lazımi səviyyədə istifadə edə bilmirlər. Umummilli Liderimiz Heydər Əliyevin uzaqgörən siyasəti sayəsində həmin sərvətlər xalqın rifah halının yaxşılaşmasına yönəldildi. 1994-cü il sentyabrın 20-də müstəqil Azərbaycanın ictimai-siyasi və iqtisadi həyatında çox mühüm hadisə baş verdi. Ulu öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə dünyanın aparıcı dövlətlərinin iri şirkətləri Xəzər neftinin çıxarılması və dünya bazarına nəqlinə dair «Əsrin müqaviləsi»ni imzaladılar. «Əsrin müqaviləsi» Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini, xalqın öz taleyinin həll etdiyini göstərməklə yanaşı, ölkəmizin dünya iqtisadiyyatına qovuşmasında da mühüm və həlledici rol oynamışdır.

447

Azərbaycanda həyata keçirilən neft siyasəti ölkəmizdə xarici sərmayələrlə yanaşı, müasir texnologiyaların, iş təcrübələrinin, yeni idarəcilik qaydalarının, iqtisadi münasibətlərin daxil olması üçün də əlverişli şərait yaratmışdır.

Ulu öndərimiz Heydər Əliyev «Əsrin müqaviləsi» imzalanarkən demişdir: «Biz belə bir addım atmaqla

Azərbaycanın dünya ucun, dünya iqtisadiyyatı ucun acıq olkə olduğunu numayiş etdirdik. Biz bu muqaviləni imzalamaqla Azərbaycan Respublikasının suveren huquqlarının bərqərar olduğunu, Azərbaycanın öz sərvətlərinə özünün sahib olduğunu dünyaya bir daha numayiş etdirdik».

Azərbaycan mustəqillik əldə etdikdən sonra onun güclü dövlət kimi formalaşmasında neft sənayesinin rolu daha da artdı.

Hələ vaxtı ilə Umummilli liderimiz Heydər Əliyev Azərbaycan KP MK-nın Birinci Katibi işləyərkən neft sənayesinin inkişafına çox böyük diqqət yetirirdi. Həmin dövrdə Bakı Dərin Ozullər zavodu, Bakı neft ayırma zavodunda yeni muasir qurğular məhz ulu öndər Heydər Əliyevin təşəbbusu ilə tikilmiş, uzən qazma qurğuları xaricdə inşa edilib Azərbaycan dəniz neftçilərinin ixtiyarına verilmişdir. Hal-hazırda bu müəssisələrin fəaliyyət göstərməsi neft sənayesinin inkişafına xidmət edir.

Azərbaycan neft sənayesinin inkişafı, Azərbaycan xalqının milli sərvəti olan və onun bu gün də, gələcəkdə də iqtisadi və sosial həyatında mühüm rol oynayan neft və qaz hasilatının artması və bu sərvətlərin ixracı kimi mühüm problemlərin həlli yalnız heydər Əliyevin adı və beynəlxalq nüfuzu ilə bağlıdır.

Umummilli Liderimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə hazırlanan və dünyanın nəhəng şirkətləri ilə birgə imzalanan «Əsrin muqaviləsi» yeni neft strategiyamızın şanlı səhifələrini açdı. «Əsrin muqaviləsi» Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafının təməl daşına çevrildi, azad iqtisadi mexanizmlərin tətbiq edilməsi və respublikamızın dünya iqtisadiyyatına dinamik inteqrasiyasını təmin etdi, xarici investisiyanın

448
olkəmizə axını sürətləndi və Azərbaycanda yeni neft-qaz muqavilələrinin bağlanmasına güclü təkan verdi.

Kecən müddət ərzində respublikamızda 26 beynəlxalq neft muqaviləsi imzalanmışdır. Bu muqavilələrin respublikamız ucun əlverişli şərtlərlə imzalanmasında və onların uğurla həyata keçirilməsində möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevin xidmətləri xüsusilə qeyd edilməlidir. Bu muqavilələr olkəmizə yeni idarəcilik metodlarının, müəvəqqi texnologiyaların, muasir texnikanın gətirilməsinə, neft sənayesinin infrastrukturunun yenidən qurulmasına, nəqliyyat və xidmət sahələrinin inkişafına, yeni iş yerlərinin açılmasına və xarici investisiyaların olkəmizdə axmasına güclü təkan verdi.

«Əsrin muqaviləsi» cərcivəsində respublikamıza 50 milyard dollardan çox sərmayənin qoyulması gözlənilir.

İndiyədək 10 milyard dollardan çox sərmayə qoyulub və növbəti 3-4 ildə bir o qədərdə qoyulması gözlənilir.

Xarici investisiyaların Azərbaycana cəlb edilməsi respublikaya imkan verir ki, kontraktlar cərcivəsində bütün neft sənayesi müəssisələrinin işini bərpa etdirmək, yenidən qurmaq, modernləşdirmək, infratrükturu inkişaf etdirmək, beynəlxalq standartlara uyğun olaraq yeni texnika və texnologiyalardan istifadə etmək.

Azərbaycana xarici investisiyaların gəlməsi isə ölkədə əlverişli investisiya mühitinin yaranması ilə bağlıdır. Bu kontraktların reallaşması Azərbaycan xalqının xoşbəxt gələcəyinin təməlini qoyur, onun iqtisadi və sosial qüdrətinin artması üçün geniş imkanlar açır, ölkəmizin dünya birliyində layiqli yer tutması üçün zəmin yaradır.

Butun bunlar isə ölkəmizdə mövcud olan siyasi və iqtisadi sabitliklə bağlıdır.

Belə bir məsələyə diqqət yetirmək lazımdır ki, 30 il müddətinə bağlanmış «Əsrin müqaviləsi» bu müddət ərzində respublikaya 200 milyard ABŞ dollarından artıq vəsaitin daxil olmasına imkan verəcək.

«Əsrin müqaviləsi» cərcivəsində görülməyən böyük miqyaslı geoloji axtarışların, yeni yataqların kəşf edilməsi, onların döriyyəyə cəlb edilməsi, hasilat və təşkilati-texniki tədbirlər nəticəsində respublikamızda neft hasilatı 20 milyon tondan

449

çoxdur. Hesablamalara görə illik neft hasilatı 2008-ci ildə 50 milyon tona çatacaqdır.

Əsaslı Ulu öndərimiz Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərin istismara verilməsi ölkəmizdə istehsal edilmiş neftin dünya bazarına çıxarılmasında mühüm rol oynayır.

Umummilli liderimiz Heydər Əliyev kəmərin təməlinin qoyulması mərasimindəki nitqində demişdir: «Bakı-Tbilisi-Ceyhan...çox böyük iqtisadi xarakter daşıyır. Ancaq təkcə iqtisadi deyil, hesab edirik ki, siyasi xarakter daşıyır. Bu layihə və onun həyata keçirilməsi Qafqaz bölgəsində sülhün, əmin-amanlığın, təhlükəsizliyin təminatçısı ola bilər. Bu boru xətti, bu polad boru Azərbaycanı, Gürcüstanı, Türkiyəni bir-biri ilə daha sıx birləşdirəcəkdir».

Bu boru kəməri Xəzərlə Aralıq dənizi arasında ilk və Türkiyə ərazisindən keçən birbaşa xəttidir. Hesablamalara görə bu kəmərlə dünya bazarında gündə 1 milyon barel xam neft çıxaracaq ki, bu da dünyanın hazırkı neftə olan tələbatının 1,3 faizinə bərabərdir.

Proqnozlara görə isə 2007-2008-ci illərdə dünyanın neftə

artan tələbatının 25 faizini Bakı-Tbilisi-Cehyan xətti təmin edəcəkdir. Bu işdə ildə 20-25 milyon ton Qazaxstan neftinin nəqli də nəzərdə tutulmuşdur.

«Əsrin müqaviləsi» cərcivəsində 30 il ərzində 504 milyon ton neftin çıxarılacağı nəzərdə tutulub ki, bunun da 244 milyon tonu mənfəət kimi ölkəmizə catacaq, 188 milyon tonu kapital qoyuluşuna və istismar xərclərinə sərf olunacaq, qalan 72 milyon tonu isə gəlir şəklində xarici şirkətlərə catacaq. Respublikamız eyni zamanda təbii qazla da zəngin bir ölkədir. Yaxın gələcəkdə Bakı-Tbilisi-Ərzurum ixrac qaz kəməri vasitəsilə Avropa ölkələrinə də qaz ixrac olunacaqdır. Respublikamızda istehsal edilən neft-qaz xalqımızın güzəranının yaxşılaşmasında, onun ictimai-siyasi həyatında böyük rol oynayır. Bu nemət Ulu öndər Heydər Əliyevin memarı olduğu neft strategiyasının uğurla həyata keçirilməsi sayəsində ölkəmizdə dinamik inkişafın təmin edilməsi, əhalimizin rifahının yaxşılaşması, dünya təsərrüfat sisteminə inteqrasiya əlaqələrinin güclənməsi mümkün olmuşdur.

450

Azərbaycanda 1993-cü ilin ikinci yarısından etibarən Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən aparılan məqsədyonlu daxili və xarici siyasət nəticəsində 1995-ci ildə ölkədə yaranmış ictimai-siyasi sabitlik, sosial-iqtisadi problemlərin həllini, o cümlədən əhalinin həyat səviyyəsinin yaxşılaşması sahəsində görülmə işləri on plana cəkməmişdir. Ardıcıl olaraq aparılan islahatlar qısa müddət ərzində öz bəhrəsini verməyə başlamış və iqtisadiyyatın ayrı-ayrı sahəsində ciddi irəliləyiş əldə edilmişdir. Görülmə məqsədyonlu və uzaq perspektivlərə tuşlanmış tədbirlər nəticəsində geirləmənin qarşısı birdəfəlik alınmışdır. Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə dövlət mustəqilliyimizin təmin edilməsi və bazar münasibətlərinin inkişaf etdirilməsi sahəsində aparılan iqtisadi islahatlar Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafı və dünya təsərrüfat sisteminə daha sıx inteqrasiya olunması üçün əlverişli şərait yaranmışdır. Məhz belə bir şəraitdə milli iqtisadiyyatın formalaşması və ölkənin dünya bazarında yerinin müəyyən edilməsi, onun mövqeyinin perspektiv dövr üçün möhkəmləndirilməsi dövlətin siyasi-iqtisadi fəaliyyətinin prioritet istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan iqtisadiyyatı dünyada bu gün sürətlə inkişaf edən ölkələr sırasına aiddir. Cari ilin əvvəlindən əsas makroiqtisadi göstərici olan ümumi daxili məhsulun həcmi 22 faiz, sənaye potensialı isə 23 faiz artmışdır. Azərbaycanın iqtisadiyyatının hərtərəfli inkişafı

Heydər Əliyev siyasi kursunun mohtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilməsinin nəticəsidir. Bu baxımdan onun 2004-cü ilin 11 fevralında imzaladığı «Azərbaycan Respublikasında sosial-iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsi tədbirləri haqqında (2004-2008-ci illər) Dövlət proqramı» xüsusilə ciddi əhəmiyyət kəsb edir. Dövlət Proqramında regionların tarazlı və davamlı inkişafı, yoxsulluğun aradan qaldırılması yeni iş yerlərinin açılması, əhalinin gəlirlərinin artmasına zəmin yaradan amillərin həyata keçirilməsi, təhsil, səhiyyə və s. sahələrdə inkişafın sürətləndirilməsi kimi məsələlər qarşıya qoyulmuşdur.

451

Olkəmizdə Mohtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev tərəfindən aparılan uğurlu islahatlar nəticəsində respublikada makroiqtisadi göstəricilər artmış, struktur dəyişiklikləri keyfiyyətə yeni səviyyəyə qalxmış, daha sürətli iqtisadi artım, yoxsulluğun azaldılması, işsizliyin aradan qaldırılması, yeni iş yerlərinin açılması, inflyasiyanın qarşısının alınması, əhalinin az təminatlı hissəsinin sosial müdafiəsinin güclənməsi, əhalinin real pul gəlirlərinin artması, pul gəlirləri ilə istehlak səbəti sahəsində xeyli irəliləyişlər əldə edilmişdir.

Olkəmizdə neft sektoru ilə yanaşı qeyri-neft sektorunun inkişafına xüsusi diqqət yetirilir. Bu işdə iqtisadi islahatların, «Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət proqramı»nın həyata keçirilməsi müstəsna rol oynayır. Məhz bunların sayəsində regionlarda sahibkarlıq inkişaf edir, yeni iş yerləri yaradılır. İndiyədək respublikamızda 41 min kiçik müəssisə və obyekt özəlləşdirilmişdir. Hal-hazırda iri müəssisələrin səhmdar cəmiyyətlərinə çevrilməsi prosesi gedir. İndiyədək 1530 müəssisə, o cümlədən 356 sənaye müəssisəsi səhmdar cəmiyyətə çevrilmişdir.

Olkə iqtisadiyyatının əsas sahələrindən olan kənd təsərrüfatı sahəsində də böyük irəliləyişlər vardır. Belə ki, artıq bu bölmədə 1,5 milyon insan çalışır və istehsal edilən ümumi daxili məhsulun 11,4 faizi kənd təsərrüfatının payına düşür. Butun bunlar respublikamızın əhalisinin sosial-iqtisadi vəziyyətinin yaxşılaşmasına səbəb olmuşdur.

Faktlara müraciət etsək cari ilin 9 ayında əhalinin adambaşına pul gəliri 20,6 faiz artmış, orta aylıq əmək haqqı 22,2 faiz artaraq 578,2 min manata (124,1 ABŞ dolları), əhalinin banklardakı əmanətləri isə 31,3 faiz artaraq 2,3 trilyon manata çatdığını görürük. Son iki ildə respublikamızda 300 minə yaxın yeni iş yerləri açılmışdır, insanlar isə işlə təmin edilmişdir.

Milli Bankın məlumatlarına görə 24 noyabr 2005-ci il

tarixə olkənin valyuta ehtiyatları 2 milyard 298,81 milyon dollar təşkil etmişdir.

Butun bunlar onu göstərir ki, əsası umumilli liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilən sosial-iqtisadi

452 inkişaf strategiyası belə yüksək makroiqtisadi göstəricilər əldə edilməsinə zəmin yaratmışdır.

Belə bir faktı göstərmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikasının 2006-cı ilin dövlət büdcəsinin gəlirləri cari ilin büdcəsinin gəlirlərindən 66,7 faiz, xərcləri isə 61,9 faiz çox olacaq. Bu o deməkdir ki, böyük uğurlar gözlənilir.

Olkənin sosial-iqtisadi inkişaf konsepsiyasına və büdcəvergi siyasətinə uyğun olaraq, 2006-cı ildə ümumi daxili məhsulun real artımı 30,5 faiz, sahə quruluşunda sənayenin həcmi 46,7 faiz, kənd təsərrüfatının həcmi 11,9 faiz, bütün nəqliyyat novləri üzrə yükdaşımaların həcmi 18,2 faiz, ildə əhalinin pul gəlirləri 26,4 faiz, orta aylıq əmək haqqının isə 25 faiz artımı nəzərdə tutulmuşdur.

Məqsədyonlu və uğurlu siyasətin nəticəsi olaraq dövlət büdcəsinin gəlirləri 3 milyard 408 milyon 300 min manat, yəni cari ilin proqnozuna nisbətən 67,8 faiz çox olacağı nəzərdə tutulur.

Qeyd etmək lazımdır ki, respublikamızın 2006-cı il dövlət büdcəsi sosial yönümlü və sərmayə tutumludur.

Respublikamızda son dövrdə regionların sosial-iqtisadi inkişafı ilə bağlı böyük layihələr həyata keçirilir. Bu məsələlər dövlət büdcəsində nəzərə alınır. Gələn ilin dövlət büdcəsində sosial layihələrə yönəldiləcək xərclərin büdcədəki xüsusi cəkisinin 40 faiz olması bunu deməyə əsas verir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti möhtərəm İlham Əliyev ulu öndərimiz Heydər Əliyev tərəfindən əsası qoyulan və qısa bir müddətdə ciddi nəticələr verən iqtisadi strategiyanı yeni-yeni addımlarla zənginləşdirdi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti möhtərəm İlham Əliyev cənablarının son illərdə respublikamızda həyata keçirmiş olduğu işlər ölkədə mövcud ictimai-siyasi sabitliyin qorunub saxlanmasına, sosial-iqtisadi islahatların uğurla davam etdirilməsinə, ölkə əhalisinin maddi rifahının yaxşılaşdırılmasına yönəlib. Butun bunlar isə bizə deməyə əsas verir ki, yaxın gələcəkdə Azərbaycan dünyanın ən qüdrətli dövlətlərindən birinə çevriləcək.

Bu günlərdə ölkəmizdə çox mühüm ictimai-siyasi hadisə olan parlament seçkiləri keçirilmişdir. Seçki kompaniyasında

453 Yeni Azərbaycan Partiyasının qalib gəlməsi bir daha haqqın,

ədalətin, Heydər Əliyev siyasi kursuna inamın parlaq nümayişinə cevrilmiş və beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir.

Möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevin ölkədə secki praktikasının daha da təkmilləşdirilməsi sahəsində atdığı uğurlu addımlar, onun 11 may və 25 oktyabr 2005-ci il tarixli sərəncamları seckilərin azad, ədalətli və demokratik şəraitdə keçirilməsində muhum rol oynamışdır.

Hələ vaxtı ilə boyuk ictimai xadim Uiston Cercil yazırdı:

«Siyasətci daim novbəti seckilər haqqında, dovlət xadimi isə gələcək nəsillər haqqında düşünür». Məhz Umummilli liderimiz daima Azərbaycan xalqının işıqlı gələcəyi haqqında düşünürdü. Onun qoyub getdiyi izlər, ideyalar həmişə xalqa xidmət edir.

Dahi Uzeyir Hacıbəyovun sozləri yerinə düşür. O

yazırdı: **«Bəşər tarixində elə şəxslər var ki, onlar tək özləri ucun yox, bütün xalqın, bəlkə də, bütün bəşəriyyətin xoşbəxtliyi və ciccəklənməsi naminə həyata gəliblər».** Bu gun ulu öndərimiz Heydər Əliyevin ideyaları yaşayır, qalib gəlir, xalqımızı yeni-yeni qələbələrə aparır.

Ulu öndərimiz Heydər Əliyev gələcəyi nəzərdə tutaraq yazırdı: **«Hamımızın vəzifəsi mustəqil Azərbaycanın sağlam gəncliyini tərbiyə etmək, iqtisadiyyatını yüksəltmək, bilikli etmək və muasir dünyanın əldə etdiyi nailiyyətlər səviyyəsinə qaldırmaqdır».**

«Xalq» qəzeti,

01.12.2005

454

Azərbaycan iqtisadiyyatı: reallıqlar və perspektivlər

Mustəqil Azərbaycan dovləti bu gun dinamik inkişaf yolu ilə gedir və səmərəli şəkildə fəaliyyət göstərir.

Azərbaycan xalqı öz milli iqtisadiyyatını yaratmaq, iqtisadi cəhətdən sərbəst olmaq və mustəqil inkişaf etmək kimi cətin və şərəfli bir strateji məqsədə çatmaq vəzifəsini qarşısına qoymuşdur. Belə bir strateji məqsədə çatmaq ucun əsas vasitə kimi bazar iqtisadiyyatına kecməyi secmişdir.

Azərbaycanda kecid dovrü şərti olaraq aşağıdakı kimi mərhələlərə bolunur.

Kecid dovrünün I mərhələsində (1991-1994-cu illər) cəmiyyətdə əmtəə qıtlığı yaranır və inflyasiyanın guclənməsi nəticəsində movcud istehlak bazarı əslində tamamilə dağılır.

Kecid dovrünün II mərhələsi (1995-1996-cı illər) əmtəə qıtlığı, əhalinin alıcılıq qabiliyyətinin kəskin aşağı düşməsi və əmtəə bazarının nisbətən ucuz, keyfiyyətsiz məhsullarla

dolması ilə xarakterizə olunur. Butun keçmiş Sovet respublikalarında olduğu kimi, Azərbaycanda da bu mərhələdə odənişlər probleminin kütləvi xarakter daşması cəmiyyətdə iqtisadi sabitliyin pozulması ilə xarakterizə olunur.

Kecid dövrünün III mərhələsində isə iqtisadi proseslərin idarə olunması və təşkilində dövlətin müdaxiləsi güclənir. Bu dövrdə sosial siyasət, xarici siyasət, elmi-texniki siyasət, sahibkarlıq siyasəti, inflyasiya əleyhinə aparılan siyasət yeridilir.

Azərbaycan Respublikası bazar iqtisadiyyatına keçidlə əlaqədar bir çox cətinliklərlə üzləşsə də dövlət quruculuğunun möhkəmləndirilməsi istiqamətində çox böyük işlər görülmüş, azad bazar iqtisadiyyatı münasibətlərinin qurulması, iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi artıq uğurlu bir prosesə çevrilmişdir.

Hal-hazırda Azərbaycan dövləti mulkiyyətin cəxnovluyu əsasında müxtəlif təsəvufat formalarının, ölkə iqtisadiyyatının normal inkişafı ucun daxili bazarın fəaliyyəti və onun infrastrukturunun yaradılması, biznes və sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişafı, özəlləşdirmə proqramının həyata keçirilməsi, xarici iqtisadi əlaqələrin genişləndirilməsi, 455

maliyyə kredit sahəsində uğurlu islahatların aparılması, işsizliyin azaldılması, əhəlinin sosial müdafiəsində məqsədyonlu iş aparır. Bu vəzifələrin həyata keçirilməsində dövlət öz funksiyası cərcivəsində iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinə aid tənzimləyici tədbirlər həyata keçirir. Dövlətin iqtisadi vəzifələri özünü həyata keçirilən iqtisadi siyasətdə tapır.

Bu gün Azərbaycan dövlətinin tənziqləmə tədbirləri ilə bazar unsurləri qarşılıqlı əlaqə və vəhdət halında cıxış edir ki, bu da iqtisadiyyatın muhum problemlərinin istehsala yonəlməsini asanlaşdırır. Respublikada qlobal proqramlar, irimiqyaslı layihələr həyata keçirilir. Azərbaycana xarici investisiyaların axını güclənir, ölkənin ixrac potensialı artır. Bu gün Azərbaycan öz inkişaf tempinə görə Qafqazda lider ölkədir.

Hazırda müstəqil Azərbaycan dövləti dünyada iqtisadi artım sürətinə görə lider mövqedədir. 2005-ci ildə UDM-in artım tempinin 26 faizə, bu ilin 6 ayında isə 36 faizə yuksəlməsi yurudulən siyasətin çox uğurlu olmasından xəbər verir. Bu həm də sosial problemlərin həllinə imkan yaradıb. Belə ki, insanların həyat səviyyəsi ilbəil yaxşılaşır. Əmək haqları, pensiya və muavinətlər daim artırılır.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu günkü Azərbaycanın

iqtisadiyyatının inkişafının uğurlarında 1994-cu ildə imzalanmış «Əsrin müqaviləsi»nin boyuk rolu vardır. «Əsrin müqaviləsi» imzalanması ilə Azərbaycanda yeni neft erasının təməli qoyuldu. Təbii ki, neft sənayesinə qoyulan sərmayələr, ümumiyyətlə, iqtisadiyyatımızın, xüsusən də özəl sektorun sürətli inkişafına təkan verib. Mustəqilliyimizin ən cətin anlarında, bədxahlarımızın Azərbaycanı yenidən əsarətə almağa can atdığı bir şəraitdə həyata keçirilən bu müqavilə Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyev qətiyyətinin, sarsılmaz iradəsinin, diplomatiyasının təntənəsinə çevrildi. Mustəqilliyini bərpa edən Azərbaycan öz sərvətlərinə tam sahib olduğunu dünyaya bir daha əyani şəkildə bəyan etdi.

Son illər mustəqil dövlətimiz tənəzzüldən, bohrandan qurtularaq boyuk inkişafa doğru istiqamət alıb. Bu inkişafda

456

sabitlik, əmin-amanlıqla yanaşı, milli neft strategiyamızın rolu olduqca boyukdur.

Neft sektoru sənayesinin digər sahələrindən fərqli olaraq iqtisadi bohran illərində ən az tənəzzülə məruz qalan sahə olmaqla «Əsrin müqaviləsi» cərcivəsində bu sahəyə cəlb edilən xarici investisiyalar sayəsində yüksək tempdə inkişaf etməkdədir. Neft sektoruna cəlb olunan investisiyaların və 1997-ci ildən başlayaraq hasilatın əhəmiyyətli şəkildə artmağa başlaması bu sahənin ümumi iqtisadiyyatda rolunu daha da artırmışdır. Neft sektorunun aparıcı rolu iqtisadiyyata qoyulan investisiyalarda da özünü göstərir. 2005-ci ilədək neft və qaz sektoruna qoyulan investisiyaların ümumi investisiyalarda payı 60 faizdən artıq təşkil etmişdir. Bundan əlavə, neft sektorunun mühüm rolu özünü dövlət büdcəsinin formalaşmasında da göstərir. Belə ki, 2006-cı ilədək neft gəlirlərindən dövlət büdcəsinə ödənilən vergilər əsasən ARDNŞ-in vergi ödənişləri ilə məhdudlaşmasına baxmayaraq, onun 2005-ci il büdcəsində xüsusi cəkisi ümumi vergi ödənişlərinin 36,7 faizini təşkil etmişdir.

Azərbaycanda neft strategiyasının reallaşdırılması ilə bağlı müvafiq proses Dövlət Neft Fondunun yaradılması ilə nəticələnib. Bu strategiya iqtisadiyyatın digər sahələrinin inkişafının təmin edilməsi, gələcəkdə dövlət büdcəsinin gəlirlərinin neft amilindən asılılığının azaldılması və ən başlıcası Azərbaycan dövlətinin suverenliyini, iqtisadi təhlükəsizliyini möhkəmlətmək vasitəsi kimi qiymətləndirilir. Hal-hazırda Azərbaycan dövləti özünün milli sərvəti olan nefti dünya bazarına çıxarır və oradan kullı miqdarda vəsait əldə edir. İxracdan əldə edilən vəsait aşağıdakı məqsədlər üçün istifadə edilir:

- infrastrukturun inkişaf etdirilməsi;
- təhsil və səhiyyənin inkişaf etdirilməsi;
- sənayeləşmənin sürətləndirilməsi;
- xarici borcların azaldılması.

Qeyd etmək lazımdır ki, mustəqil Azərbaycan Respublikasında neft sənayesi 1994-cu ildən başlayaraq sürətlə inkişaf etməyə başlamışdır. «Əsrin müqaviləsi» cərcivəsində bu sahədə sürətli inkişaf xarici investisiyaların cəlb edilməsi

457

sayəsində mümkün olmuşdur. Neft sektoruna cəlb olunan investisiyaların və 1997-ci ildən başlayaraq hasilatın əhəmiyyətli şəkildə artmağa başlaması bu sahənin ümumi iqtisadiyyatda rolunu daha da artırmışdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanın Xəzər dənizindəki milli sektorunda yerləşən perspektivli strukturlara dair müqavilələrə əsasən xam neftin ümumi ixrac potensialı 2010-2011-ci illər üçün ən azı 50-60 milyon ton təşkil edəcəkdir. Bu həcmdə neftin beynəlxalq bazara etibarlı və fasiləsiz çıxarmaq üçün coxvariantlı ixrac kəmərləri sisteminin əsas istiqaməti kimi Bakı-Tbilisi-Ceyhan marşrutu müəyyən edilmişdir. Bakı-Tbilisi-Ceyhan ixrac boru kəmərinin istismara verilməsi Azərbaycanla qərb ölkələri arasında hərtərəfli əlaqələrin güclənməsinə əlverişli şərait yaradacaq və regional əməkdaşlığın genişləndirilməsinə təkan verəcəkdir. Təkcə belə bir faktı göstərmək lazımdır ki, 2006-cı ilin 8 ayı ərzində 2,181 milyon ton neft məhsulları ixrac olunmuşdur. Xam neftin ixracı Bakı-Novorossiyski, Bakı-Supsa, Bakı-Batumi, Bakı-Tbilisi-Ceyhan marşrutları üzrə həyata keçirilirdi. 2006-cı ilin Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac neft kəmərinin istismara verilməsi ilə neft sənayemiz və dövlətimiz üçün əlamətdar olmuşdur. 2006-cı ilin iyun ayında Azərbaycan neftilə yuksəlmiş ilk tanker Ceyhan limanından dünya bazarına yola salınmışdır. Bu işlərin həyata keçirilməsi Azərbaycan Respublikasının iqtisadi durumunun daha da yaxşılaşmasına səbəb olacaqdır.

Dünya Bankının proqnozlarına görə 20 il ərzində, neft qiymətləri normal götürüldükdə belə, Azərbaycan 140 milyard dollar vəsait qazanacaqdır. Bu vəsait isə Azərbaycan iqtisadiyyatını inkişaf etdirməyə və insanların maddi rifahının yaxşılaşmasına kömək edəcəkdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, 2006-cı ilin 8 ayında Ümumi Daxili Məhsul (UDM) ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 34,4 faiz, əhalinin gəlirləri 19,2 faiz, orta əmək haqqı 20 faiz, əhalinin bank əmanətlərinin həcmi 45,2 faiz artmışdır. Bu və digər göstəricilər beynəlxalq maliyyə təşkilatları tərəfindən də

yüksək qiymətləndirilmiş və Azərbaycanın sərmayə reytinginin yüksəlməsinə gətirib çıxarmışdır.

458

Azərbaycanda nəhəng neft-qaz layihələrinin həyata keçirilməsi, bölgə iqtisadiyyatına kullu miqdarda sərmayə qoyulması, yeni iş yerlərinin açılması ölkəmizi postsovet məkanında ən qüdrətli dövlətlərdən birinə çevirib. Proqnozlara görə 2015-ci ildə ölkənin dövlət büdcəsinin təxminən 25 milyard dollara çatacağı gözlənilir. Azərbaycan hökuməti neftdən gələn gəlirləri xərcləmək məsələsində optimal variant ortaya qoyub. Bu ilk növbədə neft gəlirlərinin xərclənməsində şəffaflığın qorunması və ictimaiyyətin bu prosesdə iştirakının nəzərdə tutulmasıdır. Dövlət Neft Fondu ildə iki dəfə xərclədiyi pullar barədə xalqa hesabat verir.

Bu gün Azərbaycanda qeyri-neft sektorunun inkişafına xüsusi diqqət yetirilir. Ölkədə qeyri-neft sektorunun inkişafı yeni iş yerlərinin yaradılması, milli iqtisadiyyatın dünya neft bazarının konyukturundan asılılığının aradan qaldırılması, makroiqtisadi sabitliyin davamlılığının təmin olunması və ölkədə yoxsulluq səviyyəsinin əsaslı şəkildə aradan qaldırılması kimi sosial-iqtisadi vəzifələrin həllində hələ də əsas vəsaitə olaraq qalmaqdadır. Bu baxımdan qeyri-neft sektorunun inkişaf strategiyasının hazırlanması eyni zamanda, bu problemin əsaslarının tədqiq olunması, sahənin inkişaf meyllərinin araşdırılması ilə onun zəif və üstün cəhətlərinin, habelə neft sektorunun sıcrayışlı inkişafı nəticəsində qeyri-neft sektorunun qarşısında yarana biləcək problemlərin aşkara çıxarılması zərurətini yaradır.

Belə bir faktı göstərmək lazımdır ki, keçid dövrünün ilk illərində qeyri-neft sektoru ciddi tənəzzülə məruz qalmışdır. Belə ki, böhran illərində bu sahə özünün istehsal həcmi təxminən 80 faizə qədərini itirmişdir. Son illərdə aparılan struktur dəyişiklikləri bu sahədə ciddi dəyişikliklərə səbəb olmuşdur. Belə ki, yüngül və yeyinti sənaye sahələrində canlanma baş vermişdir.

Bu gün Azərbaycanda qeyri-neft sektorunun inkişaf strategiyasının işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsinə xüsusi diqqət yetirilir. Respublikada qeyri-neft sektorunun inkişafı üzrə strategiya iki istiqaməti – bu sektorda struktur islahatlarının aparılması ilə onun inkişafının dəstəklənməsinin və neft gəlirlərin düzgün idarə olunması vasitəsilə

459

makroiqtisadi sabitliyin qorunub saxlanılmasını əhatə edir. Qeyri-neft sektorunun stimullaşdırılması strategiyası isə öz növbəsində bir çox kompleks tədbirlərin həyata keçirilməsini

tələb edir. İlk novbədə qeyri-neft sektorunda biznesin daha da həvəsləndirilməsi, onun kreditləşdirilməsi mexanizmlərinin yaradılması və bu istiqamətdə neft gəlirlərindən fəal istifadə muhum şərtidir. Digər tərəfdən, qeyri-neft sektorunda vergi dərəcələrinin neft sektoruna nisbətən aşağı salınması, investisiyaların stimullaşdırılması, xüsusilə kənd təsərrüfatının xarici iqtisadi mudaxildən qorunması, özəlləşdirilən müəssisələrdə texnoloji yeniliklərin həvəsləndirilməsi və bununla bağlı layihələrin kreditləşdirilməsi də diqqət mərkəzində saxlanılır. Bu sahədə muhum məsələlərdən biri də qeyri-neft sektorunun subsidiyalaşdırılması hallarının mərhələlərlə aradan qaldırılması və sahənin neft sektorundan asılılığının azaldılmasından ibarətdir.

Respublikamızda qeyri-neft sektorunun inkişafı ilə bağlı ikinci strateji istiqamət isə neft bumu nəticəsində makroiqtisadi sabitlik ucun yarana biləcək təhlükələrin aradan qaldırılmasıdır. Burada əsas vəzifə milli valyutanın möhkəmlənməsinin qarşısının alınması və inflyasiyanın normal səviyyədə saxlanmasıdır. Bizcə bu məqsədlə müvafiq dövlət siyasəti aşağıdakı prinsiplərə əsaslanmalıdır:

- neft gəlirlərinin nəzərdə tutulmuş səviyyəsindən artıq hissəsinin yığım fondunda cəmləşdirilməsi, az olan hissəsinin isə həmin fondun vəsaiti ilə kompensasiya olunması;

- dövlət xərclərinin orta və uzunmüddətli sosial-iqtisadi inkişaf proqramlarına uyğun həyata keçirilməsi və onun kəskin artmasına yol verilməməsi;

- büdcə xərclərinin artırılması zamanı onun məcmu tələbin komponentlərinə ayrılıqda göstərdiyi təsir və təklifin strukturu ilə uyğunluğuna diqqət yetirilməsi;

- dövlət xərcləmələrinin idarə olunmasının təkmilləşdirilməsi və maliyyə intizamının möhkəmləndirilməsi, həmçinin dolaylı subsidiyalaşma hallarının azaldılması;

460

- pul siyasəti əlatlərinin spektrinin genişləndirilməsi ilə neft bumu nəticəsində gözlənilən inflyasiya meyllərinin qarşısının alınması ucun həyata keçirilən sterilizasiya tədbirlərinin cəvəkliliyinin artırılması və s.

Tədqiqatlar göstərir ki, kiçik və orta sahibkarlığın qeyri-neft sektorunda sürətləndirilməsi «Hollanda sindromu» ilə üzləşmiş bütün ölkələrdə iqtisadi artımın və məşğulluğun hərəkətverici qüvvəsinə çevrilməklə həlledici rol oynamışdır. Bunun ucun kiçik və orta sahibkarlığın inkişafının dövlətin

maliyyəsi hesabına dəstəklənməsi muhum şərtlərdəndir. Bu mənada hal-hazırda Azərbaycanda sahibkarlığın inkişafına dövlətin muxtəlif forma və metodlarla maliyyə dəstəyinin artırılması təqdirəlayiq haldır. Lakin, dövlət budcəsindən bu məqsədlə ayrılan vəsaitin mövcud həcmi kiçik və orta sahibkarlığın inkişafının kompleks dəstəklənməsi baxımından kifayət deyildir. Dövlət vəsaitlərinin kiçik və orta sahibkarlığın subyektləri arasında səmərəli yerləşdirilməsi mexanizmində də çatışmamazlıqlar və problemlər mövcuddur. Bu baxımdan, məqsədli kreditlərin yerləşdirilməsi üzrə kommersiya banklarının fəallığının artırılmasına, bu məqsədlə muxtəlif formada güzəşt tədbirlərinə ehtiyac duyulur.

Azərbaycanda qeyri-neft sektorunun inkişafı potensialının tam reallaşmasına yönəlmiş bütün bu tədbirlərin kompleks şəkildə həyata keçirilməsi ixracyonumlu və idxalı əvəz etmə inkişaf strategiyalarının effektiv sintezinə imkan verən müvafiq iqtisadi mexanizmlərin işlənməsi və realizasiyası əsasında mümkündür. Belə ki, müvafiq modellərin əksəriyyəti ilkin olaraq xarici bazarlara texnoloji baxımdan sadə məhsulların çıxarılması ilə xarakterizə olunur. Həmin məhsulların əsas hissəsini yüngül sənaye malları təşkil edir. Sənayeləşmə prosesi dərinləşdikcə isə bu ölkələrin ixracı texniki baxımdan daha mürəkkəb və kapitaltutumlu məhsullarla, o cümlədən istehsal təyinatlı məhsullar ilə zənginləşir. Şübhəsiz ki, bütün Azərbaycanda yerildiləcək müvafiq strategiyanın işlənməsində nəzərə alınmalıdır. Çünki, mövcud potensial, ölkədə sintez olunmuş modelin tətbiqi üçün imkanlar yaradır. Beləliklə, yaxın illər ərzində Azərbaycan hökuməti qarşısında ixracyonumlu və idxalı əvəz edən

461

sahələrin dövlət dəstəyi mexanizminin formalaşdırılması cərcivəsində inkişaf etdirilməsi kimi muhum vəzifə dayanır. Biz əminik ki, Azərbaycan dövlətinin məqsədyonlu siyasəti tez bir zamanda özünün bəhrəsini verəcək və xalqımızın rifahı daha da yaxşılaşacaq.

Amsterdamdakı

Azərbaycan NEWS Benelux

Konqresinin orqanı

10 (10) 2006-cı il

462

UMUMMILLI LIDERİMİZ HEYDƏR ƏLİYEVİN SIYASI KURSU UĞURLA DAVAM ETDİRİLİR

XX əsr Azərbaycan xalqına ən böyük duha olan Heydər Əliyev kimi şəxsiyyəti bəxş etmişdir. Xalqı isə tanıdan onun var-dövləti, yerustu və yeraltı sərvətləri deyil, yetirdiyi böyük

şəxsiyyətlərdir. Umummilli liderimiz Heydər Əliyev titanik keyfiyyətlərə, məhsuldar iş qabiliyyətinə, yüksək intellektual səviyyəyə, fitri istedadla malik olan rəhbərlərdən idi. Heydər Əliyev fenomeni tarixi hadisədir, onun muasiri olan nəsillərin yaddaşında həkk olunmuş bu fenomen tarix boyu yaşayacaq və ənənə olaraq nəsillərdən nəsillərə oturuləcəkdir. Onun 35 illik rəhbərliyi dövründə Azərbaycan dövləti əsrlərə bərabər böyük inkişaf yolu keçmişdir.

Tarixi gün olan 1969-cu il 14 iyul Azərbaycan xalqının əbədi yaddaşına həkk olunub. Həmin gün Umummilli liderimiz Heydər Əliyev Azərbaycanın iqtisadiyyatının böhran keçirdiyi vaxtda həmin ağırlığı öz üzərinə götürərək respublikaya rəhbərlik etmək məsuliyyətini öz üzərinə götürdü. Qısa bir müddət ərzində Azərbaycan keçmiş SSRI-nin geri qalmış respublikalarından, onun inkişaf etmiş respublikalarından birinə çevrildi. Ölkədə sənaye, kənd təsərrüfatı, tikinti, nəqliyyat, elm, təhsil, səhiyyə, infrastruktur sahələri, sürətlə inkişaf etdi. Həmin dövrdə Umummilli liderimizin rəhbərliyi altında 250-dən çox nəhəng obyektlər tikilmişdir. Həmin dövrün nəhəng obyektlərindən Məişət Kondisionerləri və Azərelektroterm zavodlarını, Qaradağ dəniz özülləri zavodunu, «İskra», «Azon», «Bakpo» və s. obyektləri göstərmək olar. Umummilli liderimiz Heydər Əliyev vətənə, xalqına, millətinə məhəbbətlə yanaşan mənəviyyatca çox zəngin şəxsiyyət idi. Məhz Umummilli liderimiz Heydər Əliyevin mənəvi zənginliyi Azərbaycanı qısa müddətdə geriliklərdən çıxarıb bütün SSRI-də təcrübə məktəbinə çevrilməsinə nail olmağa imkan verdi. Umummilli liderimiz Heydər Əliyev nitqlərindən birində demişdir: «Rəhbərlik etmək, yəni adamları öyrətmək və tərbiyələndirmək ucun gərək mənəvi haqqın olsun». Məhz Umummilli liderimiz belə tarixi şəxsiyyətlərdən hesab edilir.

463

ABŞ Prezidenti Corc Buş göstərir ki: «Dunyada tanınmış gorkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin şəxsiz liderliyinə, cəsarətinə, misilsiz dünyagorüşünə və nadir natiqlik istedadına valehəm».

Umummilli liderimiz Heydər Əliyevin qabiliyyəti, iş üslubu, fitri istedadı dünyanın super dövlətlərindən olan SSRİnin rəhbərlərinin diqqətini özünə cəlb edirdi. Umummilli liderimiz dünyanın fəvqəl dövlətlərindən olan SSRI-nin əsas rəhbərlərindən biri və Politburonun üzvü kimi Moskvada işlədiyi vaxt Azərbaycanın inkişafı və tərəqqisinə çalışırdı. Hec vaxt doğma Azərbaycanı və onun problemlərini unutmurdu. Azərbaycan xalqı həmişə Umummilli liderimiz Heydər Əliyevi müdafiə edir və dəstəkləyirdi. Umummilli lider Heydər

Əliyevin özünün intellektual səviyyəsi, düşüncəsi, qabiliyyəti ilə sovet rəhbərliyində seçilməyə başladı. Bu isə həmin dövrdə SSRI-yə rəhbərlik edən avantyurist M.Qarbacovun xoşuna gəlmirdi. Həmin dövrdə Umummilli liderimiz Heydər Əliyevin respublikada rəhbərliyə qayıtmasına böyük ehtiyac yaranırdı. Çünki, respublika idarə edilmirdi, hərc-mərclik, vətəndaş muharibəsi, ölkənin parçalanması, iqtisadi və siyasi böhran dərinləşirdi.

Azərbaycan xalqı həmin dövrdə özünün qibləgahı, xilaskarı olan Umummilli liderimiz Heydər Əliyevə bu xalq bələlərdən qurtarmaq üçün onu hakimiyyətə dəvət etdi. Xalqın təkidli və tələbi ilə ikinci dəfə hakimiyyətə qayıdan Umummilli liderimiz Heydər Əliyev böyük məsuliyyəti öz üzərinə götürdü. Belə ki, Umummilli liderimiz Heydər Əliyev 1993-cü ilin isti yay günlərində Azərbaycan dövlətçiliyinin taleyinin tükədən asılı olduğu bir vaxta yenidən respublikaya rəhbərliyə qayıtdı. Bu elə bir dövr idi ki, Azərbaycanın ərazi butovluyu, xalqımızın mövcudluğu problemi təhlükə ilə qarşılaşmışdı. Həmin qayıdış gününü 15 iyun tarixini Azərbaycan xalqı Qurtuluş günü kimi bayram edir.

Umummilli liderimiz Heydər Əliyev xalqı fəlakətdən, vətəndaş muharibəsindən, ölkəni parçalanmaqdan xilas etdi. Respublikada qısa bir müddətdə siyasi və iqtisadi sabitlik yarandı, iqtisadiyyatda irəliləyiş baş verdi.

464

Umummilli liderimiz Heydər Əliyev xalqa arxalanan, xalqdan güc alan lideridir. Buna görə də Umummilli lider Heydər Əliyev olduqca qısa müddətə Azərbaycanı vətəndaş muharibəsinin cəngindən qoparmış, ölkədə siyasi və iqtisadi sabitlik yaratmış, Azərbaycanı bütün dünyada tanıtdımaq üçün geniş miqyaslı fəaliyyətə başlamışdır. Beynəlxalq aləmdə Azərbaycanın nüfuzu artdıqca, mövqeləri möhkəmləndikcə Umummilli liderimiz Heydər Əliyevin də dünyada nüfuzu və hörməti yüksəlməyə başlamışdı.

Umummilli liderimiz Heydər Əliyev rəhbərlik etməyə başlayan zaman ölkənin iqtisadiyyatının bərpa edilməsi üçün qarşıda hansı çətinliklər durduğunu dərinlən bilirdi və ağır mübarizəyə hazır idi. İlk növbədə qarşıda mühüm vəzifələrin həlli dururdu. Respublikada başlanmaqda olan vətəndaş muharibəsini və xarici təcavüzü dayandırmaq, inflyasiyanın qarşısını almaq və iqtisadiyyatı sabitləşdirmək, dövlətin beynəlxalq aləmdə tanınmasına nail olmaq, ölkə haqqında həqiqətləri dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq, Qarabağ probleminin dinc yollarla həlli proseslərinə başlamaq və s. Zaman göstərdi ki, Umummilli liderimiz Heydər Əliyev bu

problemlərin həllində mustəsna xidmət göstərərək onu tez bir zamanda həll etdi. Belə ki, xalqa arxalanmaqla bu problemin həllini həyata keçirdi.

Qeyd etmək lazımdır ki, hər bir suveren dövlətin öz maraqlarını ifadə edən iqtisadi siyasət yeritməsi dərin bilik, bacarıq, dövlətçilik və vətəndaşlıq mövqeyi, möhkəm əqidə, diplomatik məharət, super dövlətlərin geosiyasi maraqlarında balans yaradılmasını tələb edən olduqca məsuliyyətli işdir. Bu siyasətin reallaşmasının muhum istiqamətlərindən biri 1994-cü il sentyabrın 20-də Umummilli liderimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə «Əsrin müqaviləsi» kimi tarixə daxil olan neft müqaviləsinin imzalanması oldu. Bu müqavilənin bağlanması ilə dünyanın aparıcı dövlətlərinin Azərbaycanla əməkdaşlıq etməyə maraqları artdı. Bu isə onun beynəlxalq nüfuzunun artmasına səbəb oldu.

Artıq 1996-cı ildən ölkədə iqtisadi artım başladı, islahatlar uğurla həyata keçirildi. Xalq isə bunu tez bir zamanda hiss etməyə başladı.

465

Umummilli liderimiz Heydər Əliyevin dünya siyasət meydanında yeri və əhəmiyyəti anbaan artmaqdadır ki, bunu 1998-ci il sentyabrın əvvəlində Bakıda keçirilmiş «Böyük İpək Yolu»na dair beynəlxalq konfransda bir daha subut etdi.

Avropa və Asiya qitələrinin qovşağında yerləşən Azərbaycan tarixən qərblə şərq, cənubla şimal arasında «körpü» funksiyası daşıyırdı. Bakıda keçirilən beynəlxalq konfrans

respublikamızın yenidən iki qitəni birləşdirən qovşağa çevrilməkdə olduğunu nümayiş etdirməkdədir. TRASEKA proqramının, «İpək Yolu»nun üstündə duran 33 ölkənin, 8 beynəlxalq təşkilatın nümayəndələri Bakıda toplaşmaqla Azərbaycanın beynəlxalq imicini yüksəklərə qaldırdılar.

Qeyd etmək lazımdır ki, Umummilli liderimiz tərəfindən əsas qoyulan və aparılan iqtisadi islahatlar dövlət büdcəsinin sürətlə artmasına səbəb oldu. Onu da nəzərə almaq lazımdır ki, hər bir ölkənin iqtisadi və siyasi qüdrəti onun dövlət büdcəsi ilə müəyyən olunur. ölkədə aparılan uğurlu iqtisadi siyasət nəticəsində 2005-ci ilin dövlət büdcəsi əvvəlki ilə nisbətən 40 faiz artmışdır. Bu ilin büdcə gəlirləri isə təqribən 2 dəfə artmış və 3,4 milyard yeni Azərbaycan manatına, yaxud 3,7 milyard ABŞ dollarına çatmışdır. Dövlət büdcəsinin xərcləri 4 milyard ABŞ dollarına yaxınlaşmışdır. Büdcə gəlirlərinin 69,5 faizi Vergilər Nazirliyinin, 18,3 faizini Dövlət Gəlir Komitəsinin, 7,3 faizini Dövlət Neft Fondunun transferti təşkil etmişdir.

Respublikamızda genişmiqyaslı islahatların davam etdirilməsi sayəsində çoxlu yeni müəssisə fəaliyyətə başlamış,

iş yerləri açılmışdır. Umumiyyətlə, son iki il yarım ərzində 346 mindən çox yeni iş yeri yaradılmışdır. Bunların 173 mini daimi iş yeridir.

Olkə iqtisadiyyatında baş verən əsaslı dəyişikliklər əhalinin maddi rifahının yaxşılaşmasına müsbət təsir göstərmişdir. Adambaşına düşən pul gəlirləri 25 faizdən çox artaraq, ayda orta hesabla 392 min manata çatmışdır. Butun bunlar onu göstərir ki, Möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan Cənubi Qafqazın lider dövləti kimi beynəlxalq mövqelərini daha da möhkəmləndirmişdir. Ölkəmizin iştirak etdiyi nəhəng iqtisadi layihələr reallığa çevrilmişdir.

466

2005-ci ildə respublikamızda adambaşına 7,2 milyon manatlıq və ya 1518 ABŞ dolları, yaxud 2004-cü ildəkindən 25,1 faiz çox əlavə dəyər yaradılmışdır. Bu göstəriciyə görə, Azərbaycan Mustəqil Dövlətlər Birliyi ölkələri arasında 2004-cü ildəki 8-ci yerdən, 2005-ci ildə 4-cü yerə qalxmışdır.

Əsası Umummilli liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş ölkənin müdafiə qabiliyyətinin gücləndirilməsinə, həmişə olduğu kimi, son illərdə də xüsusi diqqət yetirilmişdir. Dövlət büdcəsindən bu sahəyə 1 trilyon 440 milyard manat və ya 2004-cü ilə nisbətən 65,4 faiz çox vəsait yönəldilmiş və ordunun məqsədi ilə zəruri olan bütün resurslar ayrılmışdır. Dövlət sərhədlərinin möhkəmləndirilməsi sahəsində də əhəmiyyətli işlər görülmüşdür.

Butun bunlar isə Azərbaycan dövlətinin müdafiə qabiliyyətinin daha da möhkəmlənməsinə şərait yaratmışdır. Ölkədə aparılan uğurlu islahatlar valyuta ehtiyatlarının həcmnin artmasına səbəb olmuşdur. Belə ki, ölkənin valyuta ehtiyatlarının həcmi 2005-ci ilin sonuna 1 milyard dollara yaxınlaşmışdı.

2005-ci ilin sonunda Dövlət Neft Fondunun vəsaitinin ümumi miqdarı 44,8 faiz arataraq 1 milyard 400 milyon dollar təşkil etmişdir.

Umumilikdə isə respublikanın valyuta ehtiyatları il ərzində 29,8 faiz arataraq, 2006-cı il yanvarın 1-nə 2 milyard 394 milyon dollara çatmışdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikasının xarici borclarının ümumi həcmi 1,6 milyard dollar təşkil edir. Çox fərəhli haldır ki, ölkənin valyuta ehtiyatlarının həcmi xarici borcu 744 milyon dollar və ya 45 faizi üstələyir ki, bu da Azərbaycanın ödəmə qabiliyyətinin ilbəlil artmasına əyani sübutdur. Butun bunlar onu göstərir ki, Möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev tərəfindən islahatlar uğurla həyata

kecirilir.

Dövlət başçısı tərəfindən kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarına kömək məqsədi ilə «Aqrrolizing» Səhmdar Cəmiyyəti, əhəlinin mənzil problemlərinin həllinə yönəldilmiş İpoteka Fondu, istilik təchizat sahəsində mövcud

467

ctaişmazlıqlarının aradan qaldırılması üçün

«Azəriistilik təchizat» Səhmdar Cəmiyyəti təşkil edilmişdir.

Mohtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkənin bölgələrini elektrik enerjisi ilə tam təmin etmək məqsədi ilə modul tipli elektrik stansiyalarının tikintisinə başlanılmışdır, müasir magistral və şəhərlərarası avtomobil yollarının, korpulərin tikintisi davam etdirilmişdir, Naxçıvan Muxtar Respublikasının qaz təchizatı sistemi bərpa olunmuşdur.

Respublikamızda sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişafına xüsusi diqqət yetirilmişdir. Təkcə, 2005-ci ildə Sahibkarlığa Kömək Milli Fonduna dövlət büdcəsindən ayrılmış vəsaitin həcmi iki dəfə artırılaraq, 200 milyard manat təşkil etmiş, 2200-dən artıq sahibkarlıq subyektinə güzəştli kredit kimi verilmişdir.

İqtisadiyyatın bütün sahələrində, o cümlədən istehsal və xidmət sahələrində də dinamik inkişaf müşahidə olunmuşdur.

Son illər Azərbaycan iqtisadiyyatına cəlb edilən investisiyalar, sahibkarlığın inkişafı üçün yaradılan şərait işgüzar mühitin fəallaşmasına səbəb olmuş, nəticədə, özəl bölmənin həm ümumi daxili məhsulunun istehsalında, həm də büdcə daxilolmalarında xüsusi cəkisi artmışdır. Bu gün artıq inamla söyləmək olar ki, özəl bölmə təkcə ölkədə iqtisadi artımın deyil, həm də büdcə-vergi daxilolmalarının təmin edilməsində əhəmiyyətli rol oynayır. Artıq 2005-ci ilin nəticələrinə görə, qeyri-dövlət bölməsinin vergi daxilolmalarında payı dövlət bölməsini üstələyib. Belə ki, qeyridövlət bölməsi üzrə 2004-cü illə müqayisədə 46,8 faiz çox, yəni 760,8 milyon manat (AZN) vəsaitin büdcəyə alınması təmin edilmişdir. 2005-ci ildə qeyri-dövlət bölməsindən daxilolmaların ümumi vergi daxilolmalarında xüsusi cəkisi 53,3 faiz təşkil etmişdir ki, bu da 2000-ci illə müqayisədə 13,5 bənd çoxdur.

Buna oxşar hal qeyri-neft bölməsi üzrə də baş vermişdir.

2005-ci ildə bu sahədən büdcəyə 885,3 milyon manat (AZN) vəsait daxil olmuşdur ki, bu da ümumi vergi daxilolmalarının 62,0 faizini təşkil edir. Bu göstərici 2004-cü illə müqayisədə 264,5 milyon manat (AZN) və ya 42,6 faiz çoxdur.

468

Vergilərin və digər budcə daxilolmalarının budcəyə alınması sahəsində müsbət meyli iqtisadiyyatın dinamik inkişafı ilə yanaşı, vergi sisteminin təkmilləşdirilməsi də səbəb olmuşdur. Əvvəlki illərdə olduğu kimi, 2005-ci ildə də Vergilər Nazirliyi tərəfindən vergi qanunvericiliyi və inzibatchılığının təkmilləşdirilməsi, vergi nəzarətinin gücləndirilməsi, vergi ödəyicilərin xidmətin keyfiyyətinin yüksəldilməsi və vergi sistemi insan resurslarından istifadənin səmərəliliyinin artırılması istiqamətində kompleks tədbirlər həyata keçirilmişdir.

Bu gün Möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev tərəfindən təsdiq edilmiş «Azərbaycan Respublikası regionların sosial-iqtisadi inkişafı (2004-2008-ci illər) Dövlət Proqramı» uğurla həyata keçirilir. Dövlət proqramının uğurla həyata keçirilməsi ictimai həyatın bütün sahələrində sürətli tərəqqiyə yol açmış, ölkədə tarazlı və davamlı inkişaf təmin olunmuşdur.

Bölgələrdə yeni infrastruktur qurulmuş, iş adamlarının normal fəaliyyəti üçün əlverişli biznes mühiti formalaşmışdır.

Möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev İmişli rayonuna və Əli Bayramlı şəhərinə səfər proqramı çərçivəsində cəmiyyətimizin daha da sürətlə inkişaf etdiyini və butovlukda Azərbaycanın sabitlik baxımından başqa ölkələr üçün nümunə ola biləcəyini, hər bir ölkənin iqtisadi və sosial inkişafını məhz bu amillərin təmin etdiyini vurğulayıb.

Möhtərəm Prezidentimiz göstərir ki: «Bütün bunlar Azərbaycanda var və ona görə də ölkəmizdə neft-qaz sektoruna, kənd təsərrüfatına, yeni sənaye müəssisələrinin yaradılmasına, infrastruktur layihələrinə kəllü miqdarda sərmayə qoyulur. Bütün bunlar Azərbaycanı möhkəmləndirir, gücləndirir».

Dövlətimiz xarici sərmayələr üçün «açıq qapı» siyasəti yurudur. Bu məqsədlə qanunvericilik bazası təkmilləşdirilib. İş adamlarının fəaliyyətinə əlverişli şərait yaradılıb. Məsələn, təkcə 2005-ci ildə Azərbaycan iqtisadiyyatına 3 milyard 600 milyon dollar sərmayə qoyulmuşdur. Belə bir faktı göstərə bilərik ki, Respublikamızda aparılan uğurlu siyasətin nəticəsidir ki, Azərbaycanda müasir dünya standartlarına cavab verən ilk Şəkər zavodu İmişlidə istifadəyə verildi. Belə müasir

469
tipli nəhəng müəssisənin istifadəyə verilməsi təkcə İmişli bölgəsinin deyil, ölkəmizin bütün regionlarının sosial-iqtisadi inkişafında mühüm rol oynayacaqdır.

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev regionların sosial-iqtisadi inkişafının problemlərin həlli məqsədi ilə həmişə regionların inkişafına xüsusi diqqət yetirmiş, onun bilavasitə

təşəbbusu ilə rayonların istehsal potensialının bərpa edilməsi, torpaq islahatının aparılması, aqrar sahənin vergilərdən azad edilməsi, muxtəlif qanun və proqramların qəbulu və həyata keçirilməsi baxımından çox əhəmiyyətli işlər görülmüşdür. Mohtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev sosial-iqtisadi inkişafı sürətləndirmək məqsədi ilə 2004-cü ilin fevral ayında regionların sosial-iqtisadi inkişafı üzrə Dövlət Proqramını təsdiq etmişdir.

Bununla yanaşı, 2005-ci ilin avqust ayında Quba-Xacmaz iqtisadi rayonunun, habelə Qəbələ, İsmayıllı, Oğuz və Şamaxı rayonlarının, sentyabr ayında cənub bölgələrinin, oktyabr ayında isə Aran zonasının bir sıra rayon və şəhərlərinin inkişafı ilə bağlı əlavə tədbirlər barədə 4 xüsusi sərəncam imzalanmışdır.

Əvvəlki illərdə olduğu kimi, 2005-ci ildə də ölkə başçısı regionların inkişafını daim diqqət mərkəzində saxlamış, 20-dən çox şəhər və rayonda, habelə Naxçıvan Muxtar Respublikasında səfərlərdə olmuş, istehsal və xidmət müəssisələrinin açılışında, təməlqoyma mərasimlərində şəxsən iştirak etmişdir. Sozsuz ki, rayonların sosial-iqtisadi inkişafına göstərilən bu munasibət proqramın uğurlu icrasının həlledici amili olmuşdur.

Belə bir faktı göstərmək lazımdır ki, 2005-ci ildə dövlət investisiya xərclərinin təxminən 75 faizi regionların inkişafına yönəldilmiş, Heydər Əliyev adına Vayxır hidroqovşağının, Gəncə aeroportunun, Astara-Qaziməmməd qaz kəmərinin inşası, eləcə də digər əhəmiyyətli layihələr həyata keçirilmişdir. Cari ildə dövlət büdcəsinin vəsaitləri hesabına Tovuzçay su anbarının, Zərifə Əliyeva adına Elmi Tədqiqat Oftalmologiya Institutunun inşası, Masallı-Yardımlı, Quba-Xınalıq avtomobil yollarının çəkilməsi və digər layihələrin başa çatdırılması planlaşdırılır.

470

Dövlət Proqramı qəbul edildikdən sonra bütün bölgələrdə yeni-yeni müəssisələr fəaliyyətə başlayır, quruculuq və abadlıq işləri uğurla davam etdirilir. Təkcə 2005-ci ildə Sumqayıt şəhərində un məmulatları istehsal edən «Bismak» müəssisəsi, Şamaxıda «Star Ltd» televizor zavodu, Şəkiddə meyvə şirəsi və başqa kənd təsərrüfatı məhsulları istehsal edən konserv zavodları, qəbələdə «Gilan» tikinti materialları istehsalı kompleksi və konserv zavodu, Oğuzda və Astarada yeni konserv zavodları, İsmayıllıda «Green House» istirahət kompleksi, Sabirabadda «Muğan» klinikası, Gəncədə «Oka» avtomobilyığma zavodu və digər müasir müəssisələr fəaliyyətə başlamışdır.

2005-ci ildə Respublikada 160 emal müəssisəsi, 300-dən çox tikinti müəssisəsi, 200-ə yaxın kənd təsərrüfatı müəssisəsi, 900-ə yaxın ticarət və xidmət müəssisəsi açılmışdır.

2005-ci ildə Sahibkarlığa Kömək milli Fonduna ayrılmış 200 milyard manatın təxminən 90 faizi regionlardakı layihələrin maliyyələşdirilməsinə yönəldilmiş, bunun nəticəsində 17 mindən çox iş yeri yaradılmışdır. Bu layihələrin 90,7 faizi istehsal və emal, 5,4 faizi turizm, 3,9 faizi xidmət sahələri və digər sahələrlə bağlıdır.

Bu günlərdə Möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev «Bakı şəhərinin qəsəbələrinin sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsinə dair tədbirlər proqramı»nın təsdiq edilməsi haqqında sərəncam imzalamışdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət proqramı çərçivəsində qısa müddətdə regionların sosial-iqtisadi həyatında köklü dəyişikliklər baş vermiş, rayonların infraqurucuları yenidən qurulmuş, qəsəbə və kəndlərdə təhsil, mədəniyyət, səhiyyə, idman və digər sosialyönümlü obyektlərin inşası və əsaslı təmiri həyata keçirilmiş, əhəlinin məşğulluğu təmin edilmişdir. Bütün bunlar regionlarda davamlı və dinamik inkişafı əmin etməklə bərabər, həm də əhəlinin həyat səviyyəsinin keyfiyyətə yüksəlməsinə səbəb olmuşdur.

Bu müddətdə ayrıca qəbul olunmuş müxtəlif proqramlar çərçivəsində Bakı şəhəri sürətlə inkişaf etmiş, onun infraqurucuları yeniləşdirilir, əhəlinin qaz, elektrik, su və

471
istilik təminatı yaxşılaşdırılmış, tikinti-quruculuq işləri vüsət almış, yüz minlərlə iş yerləri açılmışdır. Lakin şəhər ətrafında yerləşən Bakı kəndləri inkişafdan müəyyən qədər kənarda qalmışdır. Həmin kəndlərin kompleks inkişafının təmin edilməsi və problemlərinin aradan qaldırılması (kommunal xidmətlər, məktəblərin və səhiyyə ocaqlarının tikintisi, qəsəbəətrafı və qəsəbə daxili yolların salınması, iş yerlərinin açılması və s.) öz konkret həllini gözləməsi Möhtərəm Prezidentimizin diqqət mərkəzindədir. Artıq bu sahədə də uğurlu addımlar atılır. Kəndlərin, qəsəbələrin abadlaşdırılması, yolların asfaltlaşdırılması, qazla təminatın yaxşılaşdırılması, uşaq bağçaları, məktəblər tikintisinin genişləndirilməsi və təmiri geniş vüsət alıb.

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin başladığı genişmiqyaslı islahatlar və məqsədyönümlü dövlət siyasəti bu gün cənab İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir. Ölkədə gedən böyük abadlıq-quruculuq işlərin təməlinə Heydər Əliyevin neft strategiyasının durduğunun vurğulayan dövlət

başcısı göstərir ki, bu öz bəhrəsini verməkdədir, indi Azərbaycan öz neft-qaz potensialını artıq dünya bazarlarına çıxarır.

Möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev göstərir ki:

«Azərbaycanın böyük neft-qaz yataqları, çox böyük təbii sərvətləri var, Heydər Əliyevin neft strategiyası uğurla həyata keçirilir. Bu il həm Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft, həm də Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz kəmərləri istismara veriləcəkdir.

Beləliklə, ölkə xəzinəsinə milyardlarla dollar vəsait gələcəkdir. Bəziləri fikirləşə bilər ki, elə bu vəsait bizə bəsdir. Yox, elə deyil. Biz bu gözəl imkanlardan istifadə edib çox əsaslı və möhkəm sənaye infrastrukturunu yaratmalıyıq».

Artıq Azərbaycanda güclü sahibkarlar sinfi yarandığını diqqətə cəldirən Prezident İlham Əliyev bir daha bəyan edib ki, sahibkarlığın inkişafı bizim siyasətimizin ən vacib istiqamətlərindən biridir: «Sahibkarlara kömək üçün, onların gözəl nəticələr əldə etməsi üçün dövlət büdcədən güzəştli şərtlərlə kreditlər ayırır və bunların həcmi ildən-ilə artır. Bu il təxminən 100 milyon dollar səviyyəsindədir. Bu vəsait

472
sahibkarlara yeni iş yerləri, müəssisələr, fabriklər və s. yaradılacaqdır».

Ölkəmizdə sahibkarlıq fəaliyyətinə əngəl törədən bütün maneələrin aradan qaldırılması, mərkəzdə, regionlarda yerli və xarici iş adamlarına müxtəlif layihələrin həyata keçirilməsində lazımı kömək göstərilməsi də son iki ildə icra strukturları qarşısında ən mühüm vəzifələrdən biri kimi qoyulmuşdur. Son iki ildə xarici dövlətlərin rəsmi və işgüzar dairələrinin iştirakı ilə biznes-forumların keçirilməsi çox müsbət dəyərləndirilir. Təkcə 2004-2005-ci illərdə dövlət başçısının iştirakı ilə Türkiyə, Rsiya, Cn, Böyük Britaniya, Finlandiya və digər ölkələrdə təşkil olunmuş biznes-forumları ölkəmizin qeyri-neft sektoruna xarici sərmayələrin təşviqini təmin etmişdir. Kənd təsərrüfatının inkişafı regional inkişaf proqramının, demək olar ki, əsasını təşkil edir. Texnika və gubrelərin fermerlərə güzəştli şərtlərlə verilməsi kənd təsərrüfatı istehsalının 8 faizlik artımını təmin etmişdir. Bu sahədə əhəmiyyətli məqam odur ki, artıq bizim gündəlik həyatımızda yerli məhsullar mühüm yer tutur. Bu məhsullar yüksək keyfiyyəti və daha ucuz qiyməti ilə fərqlənir.

Qeyd etmək lazımdır ki, qeyri-neft sektorunu inkişaf etdirmək, iqtisadiyyatı şaxələndirmək və daxili tələbatı yerli istehsal hesabına təmin etmək iqtisadi siyasətimizin əsas məqsədidir.

Azərbaycanda iqtisadi inkişaf dünyada ən yüksək sürətlə

gedir. Kecən il bu iqtisadi artım 26 faizdən çox olmuş, bu ilin ilk aylarında 50 faizə çatmışdır. Azərbaycanda siyasi proseslər çox musbət istiqamətdə gedir, demokratik seckilər keçirilir, vətəndaş həmrəyliyi möhkəmlənir, vətəndaşların hüquq və azadlıqları təmin edilir. Cəmiyyətimiz daha da sürətlə inkişaf edir və butovlukdə, Azərbaycan sabitlik baxımından başqa ölkələr ucun numunə ola bilər.

Butun bunları biz Respublikamızdakı inkişafı MDB ölkələri üzrə əsas sosial-iqtisadi göstəricilərin müqayisəsindən də görə bilərik. 2006-cı ilin yanvar ayında ümumi daxili məhsulun artımı Azərbaycanda 134,6 faiz təşkil etmişdir. Belarusda bu göstərici 110,2, Rusiyada 105, Tacikistanda 104,5, Qırğızistanda 101,8, Ukraynada 100,9 faiz olmuşdur.

473

Sənaye məhsulunun ümumi həcmi Azərbaycanda 140,2 faiz, Belarusda 112,6, Tacikistanda 110,3, Rusiyada 104,4, Moldovada 99, Ukraynada 97,1 faiz və s. təşkil etmişdir. Ümumi istifadədə olan dəmir yolu ilə yük göndərilməsi durmadan artır. Belə ki, bu göstərici keçən illə müqayisədə cari ilin yanvar ayında Azərbaycanda 133,3, Belarusda 111,8, Qazaxıstanda 102,3, Rusiyada 101,1, Tacikistanda 97,7, Ukraynada 88,9, Moldovada 88, Qırğıstanda 69 faiz olmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, Umummilli liderimiz Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının təhsil və elminin inkişafına daimi qayğı göstərirdi. O, yazırdı: «XX əsrdə Azərbaycan xalqının ən böyük nailiyyətlərindən biri ölkəmizdə elmin, təhsilin sürətlə inkişaf etməsidir».

Azərbaycanda təhsilin inkişafı məsələsi dövlətin strateji sahəsi olub, tarixən diqqət mərkəzində saxlanılıb. Ulu öndərimiz Heydər Əliyev göstərirdi ki: «Məktəb, maarif, təhsil işi ilə həmişə sıx bağlı olmuşam. Hesab edirəm ki, cəmiyyət haradan olursa-olsun, nədən olursa-olsun kəsib təhsilə xərcləməli, gənc nəslin təhsilinə, müəllimə kömək etməlidir». Azərbaycanın təhsil və elm ictimaiyyəti bu qəğını daima hiss edir və bundan bəhrələnir.

Ölkə Prezidenti Mohtərəm İlham Əliyev sosialyonomlu siyasəti uğurla davam etdirir, ölkədə təhsilin və elmin inkişafına böyük diqqət və qayğı göstərir. Ölkənin iqtisadi imkanlarından təhsilin keyfiyyətini yüksəltmək ucun istifadə olunur. Məsələn, 2005-ci ildə müxtəlif mənbələr hesabına ümumilikdə 49 min 732 yerlik 328 yeni məktəb və əlavə korpuslar, o cümlədən 36016 şagird yerlik 194 yeni məktəb, 134 məktəbdə 13 min 716 yerlik əlavə korpuslar inşa edilmişdir. İstifadəyə veritilmiş 20 məktəb Dövlət Proqramına əsasən, 42 məktəb ayrı-ayrı nazirliklər, beynəlxalq və yerli

təşkilatlar, bələdiyyələr, iş adamları tərəfindən tikilmişdir. 132 məktəb, yəni məktəblərin 70 faizi bilavasitə Heydər Əliyev Fondunun Prezidenti, Milli Məclisin deputatı, YUNESKO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbusu ilə tikilmişdir. Bu, miqyasına görə Azərbaycanda böyük hadisədir. «Yeniləşən Azərbaycana yeni məktəb» Proqramının ilk mərhələsinin başa çatması bu siyasətin daha bir uğurudur.

474

Respublikamızda son illər ərzində məktəb tikintisi çox sürətlə gedir. Yeni məktəb binalarının tikintisi ilə bağlı yığılıb qalmış problemlərin həlli istiqamətində ciddi işlər görülür. Azərbaycan Respublikası prezidentinin 17 fevral 2003-cü il tarixli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş «Azərbaycan Respublikasında yeni umumtəhsil məktəblərinin tikintisi, mövcud məktəblərin təmiri və müasir tədris avadanlıqları ilə təmin olunmasına dair Proqram» (2003-2007-ci illər) uğurla həyata keçirilir.

Qeyd etmək lazımdır ki, respublikamızın 1990-cı illərin əvvəllərində uzlaşdığı o çətin şərait imkan vermirdi ki, elm və təhsil sahəsinə daha böyük həcmdə vəsait ayrılınsın, mövcud olan bütün problemlər öz həllini tapsın. Yalnız ölkədə iqtisadi inkişaf meylləri güclənəndən sonra bu sahəyə daha çox vəsaitin ayrılmasına şərait yaranmışdır. Cıxışlarının birində Möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev göstərir ki: «Gələcək illərdə təhsilə, butovlukdə humanitar sahəyə çox böyük həcmdə budcə vəsaitinin ayrılması nəticəsində böyük işlər görülməkdir. Bizim insanlarımız yaxşı şəraitdə yaşamalıdır, onların yaxşı iş şəraiti olmalıdır. Uşaqlar gözəl məktəblərdə oxumalıdırlar».

Bu mənada Heydər Əliyev Fondunun səyi nəticəsində «Yeniləşən Azərbaycana yeni məktəb» proqramının ilk mərhələsinin uğurla başa çatmasının əhəmiyyəti böyükdür. Proqram çərçivəsində ötən il ərzində ölkəmizin 52 rayonunda 132 yeni məktəb inşa olunaraq istifadəyə verildi, ən müasir avadanlıqla təmin edildi.

Heydər Əliyev Fondu tərəfindən xüsusi qayğıya ehtiyacı olan, kimsəsiz, valideyin himayəsindən məhrum, müəyyən mənada cəmiyyətin diqqətindən kənarda qalan uşaqların təhsilinin təşkili, onların təhsil aldığı müəssisələrin madditexniki və tədris bazasının möhkəmləndirilməsi istiqamətində də məqsədyonlu tədbirlər həyata keçirilmişdir. Eyni zamanda Fond beynəlxalq təşkilatlarla birlikdə 3 inkluziv təhsil layihəsi həyata keçirir. Bu layihələr çərçivəsində ümumilikdə 30-dək təhsil müəssisəsində xüsusi qayğıya ehtiyacı olan 100-dək artıq məktəbəqədər və məktəbyaşlı uşaq sağlam həmyaşıdları ilə

birlikdə inkluziv təhsilə cəlb edilmişdir.

475

Cıxışlarından birində Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, YUNESKO-nun xoşməramlı səfiri, Milli Məclisin deputatı Mehriban xanım Əliyeva bu istiqamətdə işlərin davam etdirildiyi, «Yeniləşən Azərbaycana yeni məktəb» proqramının ikinci mərhələsində daha 100 məktəbin tikiləcəyini bildirib.

Həyata keçirilən iqtisadi strategiya nəticəsində respublikamız bu gün dünya dövlətləri arasında analoqu olmayan ən yüksək inkişaf göstəricilərinə malikdir.

Azərbaycan dövləti bu gün dünya dövlətləri ilə sıx inteqrasiya əlaqələri yaradır. Hecdə təsadufi deyildir ki, Umummilli liderimiz Heydər Əliyev keçid iqtisadiyyatı şəraitində milli iqtisadiyyatın formalaşmasını və inkişafını məhz, «dünya iqtisadiyyatının prinsiplərinə və inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsinə əsaslanmaqla Azərbaycan iqtisadiyyatını islahatlaşdırmaqda və onun muasir dünya təsərrüfat əlaqələri sisteminə fəal surətdə inteqrasiyasında» görürdü.

Azərbaycan dövləti respublikamızın dünya təsərrüfatı sisteminə inteqrasiya olunması məsələsini öz siyasətinin prioritet istiqaməti hesab edir. Son dövrdə Azərbaycan dövləti Avropa İttifaqı, ABŞ, Qara dəniz, Orta Asiya və Yaxın Şərq regionu ölkələri ilə regional iqtisadi əməkdaşlığı xüsusi diqqət yetirir. Belə ki, beynəlxalq maliyyə-kredit institutları, ixtisaslaşdırılmış müxtəlif təşkilatlarla əlaqələrə daha çox üstünlük verilir.

Dünya ölkələri ilə əlaqələrin yaradılması məsələsi həmişə Umummilli liderimiz Heydər Əliyevin diqqət mərkəzində idi. Bu gün Mohtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev cənabları xarici iqtisadi əlaqələrin düzgün qurulmasına xüsusi diqqət yetirir. Belə ki, Prezidentimizin son dövrdə xarici ölkələrə etdiyi uğurlu səfərlər və aparılan danışıqlar bunu bir daha subut edir.

Son dövrlərdə dövlət başcımızın ABŞ, Rusiya, İngiltərə, Fransa, Türkiyə, İran, Çin, Yaponiya və s. ölkələrə rəsmi səfərləri göstərir ki, respublikamız artıq dünya dövlətləri tərəfindən dəstəklənir və onunla hesablaşırlar.

Təmali Umummilli liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan əməkdaşlıq ildən-ilə möhkəmlənir. Boyuk ondər Heydər Əliyevin 1998-ci ilin fevralında «Gündoğan ölkə»yə

476

ilk rəsmi səfəri mustəqil Azərbaycan Respublikasının həyatında, xarici siyasətində, ölkələrimizin ikitərəfli əlaqələrinin genişlənməsində və inkişafında tarixi hadisəyə çevrildi. Son günlərdə dövlətimizin başcısı İlham Əliyev

cənabları «Gündoğan ölkə»də olub. Səfər zamanı tərəflər «Azərbaycan Respublikası ilə Yaponiya arasında ticarət və iqtisadi sahədə əməkdaşlıq haqqında» saziş imzaladılar. Sənədlərdə göstərilir ki, siyasi-iqtisadi, mədəni və digər sahələrdə ikitərəfli münasibətlərin qarşılıqlı maraq əsasında inkişafına dəstək veriləcəkdir.

Odur ki, 1998-ci ildən başlayaraq Azərbaycanla Yaponiya arasında ikitərəfli əlaqələr yüksələn xətlə inkişaf etməkdədir. Otən illər ərzində müxtəlif sahələrdə, o cümlədən neft və kimya sənayesində, aqrar sektorda, elm və texnika sahəsində əməkdaşlıq yüksək səviyyəyə çatmışdır. Məsələn, Sumqayıtdakı «Etilen-propilen» zavodunda EP-300 qurğusunun yenidən qurulması layihəsi Yaponiya tərəfindən maliyyələşdirilib. «Şimal» dövlət rayon elektrik stansiyasında buxar-qaz elektrik stansiyasının tikinti layihəsi ucun kredit ayrılıb. Azərbaycanda ərzaq məhsulları istehsalının beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması ucun böyük işlər görüldü. Xəzərin Azərbaycan sektorundakı neft yataqlarının birgə işlənməsi ucun «Itocu» şirkəti böyük paya malikdir. Yaponiyanın digər iri şirkətləri «Nicimen», «Mitsui», «Mitsubishi», «Sumimoto», «Morubeni», «Nisse Iwai», «Capeks», «Tomen» ölkəmizdə müxtəlif layihələrin həyata keçirilməsində maraqlıdırlar. Digər tərəfdən, Yaponiya Mərkəzi Asiya və Cənubi qafqaz regionlarının Trans-Avropa-Asiya dəhlizi vasitəsilə əlaqələrinin inkişafına yönəldilmiş söylərə böyük dəstək verir.

Bu gün Mohtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilən Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin daxili və xarici siyasəti Azərbaycan dövlətinin iqtisadi gücünün artmasına, regionların sosial-iqtisadi inkişafına, onun vətəndaşlarının maddi rifahını yaxşılaşmasına və insanların yaxşı yaşamasına xidmət edir.

«Xalqa bağlı olan omur», kitabı

477

Bakı, 2006, X cild.

478

MUNDƏRICAT

On söz 12

Heydər Əliyevin Azərbaycan qarşısında xidmətləri
əvəzsizdir

16

Iqtisadçı alimlər mövcud iqtisadi siyasəti pisləyirlər,
amma muharibənin böhrana başlıca səbəb olduğunu
da etiraf edirlər.

34

Iqtisadçılar özəlləşdirmə prosesi haqqında nə düşünurlər?

36

Dövlət mulkiyyətinin özəlləşdirilməsi. 37

Özəlləşdirmə – sahibkarlığın formalaşması və inkişafının zəruri şərtidir.

60

Azərbaycanda sahibkarlığının formalaşması və inkişafının bəzi məsələləri.

76

Dövlət strukturunu siyahıya salmaq. 90

Xarici iqtisadi əlaqələrin tənzimlənməsi. 125

Qurtuluş günü Azərbaycan tarixində yeni səhifədir. 145

Iqtisadi islahatlar öz bəhrəsini verməkdədir. 146

Qarabağ probleminə sulh yolu ilə həll edilməlidir. 154

Yeni tədqiqat əsəri. «Kecid iqtisadiyyatı və dövlət» 157

Sulhə doğru irəliləyiş. 160

Iqtisadçı kadr hazırlığı. 163

Iqtisad elmi ölkənin tərəqqisinə xidmət edir. 165

Azərbaycanın neft strategiyası uğurla həyata keçir. 171

«Yanacaq açlığı» qorxusu yaranmayacaq. Neftdən gələn vəsaitlərdən əhəlinin həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılması üçün istifadə ediləcək.

181

Struktur islahatları davam edir. «İxtisara düşən qabiliyyətli insanlar yenidən müvafiq strukturlarda öz yerini tapacaqlar».

184

Struktur islahatları çox tezliklə iqtisadi və sosial səmərəsini verəcəkdir.

191

Struktur islahatları davam edir. 198

Iqtisad elmi ölkənin tərəqqisinə xidmət edir. 205

«Azərbaycanın neft strategiyası öz bəhrəsini verir». 208

Bədxahların və opponentlərin iddialarının əksinə olaraq Azərbaycanın neft strategiyası reallaşır və öz

213

479

bəhrəsini verir.

Avropa ilə iqtisadi əməkdaşlıq yeni mərhələdə. 222

Əhəlinin həyat səviyyəsinin yüksəlməsinə şərait yaradılıb.

223

«Əsrin müqaviləsi» xalqımızın güzəranının daha da yaxşılaşmasına xidmət edir. İqtisadiyyatımızın digər

sahələrində isə irəliləyişlər göz qabağındadır.

227

Uğurlu iqtisadi islahatlar nikbin proqnozlara əsas verir.

235

Iqtisadçı alim və bacarıqlı təşkilatçı. 240

Iqtisadçı alim haqqında dəyərli kitab. 242

Ən böyük rütbə alimlik rütbəsidir. 244

2001-ci il bütün parametrlər üzrə Azərbaycan üçün yüksəliş və nailiyyətlər ilə olmuşdur.

247

Heydər Əliyev iqtisadi idarəetmə məktəbi. 254

Heydər Əliyevin neft strategiyası Azərbaycanın iqtisadi inkişafında mühüm amildir.

268

Heydər Əliyevin xarici siyasət strategiyası və Azərbaycanın dünya təsərrüfat sistemində inteqrasiyasının güclənməsi.

280

Elmi potensial ölkənin tərəqqisinə xidmət edir. 292

«Azərbaycan gəmisi: ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyinin keşiyində 10 il».

298

Milli iqtisadi siyasətin başlıca istiqamətləri tədqiqat obyektidir.

300

Dəyərli monoqrafiya. 307

«Azərbaycanın gömrük siyasəti». 311

YAP – 10 Nəşrin xüsusi buraxılışı. «Heydər Əliyev Tanrının bizə bəxş etdiyi ən qiymətli paydır».

315

Heydər Əliyev iqtisadi kursu və təhsil siyasəti. 317

Azərbaycan iqtisad elmi ölkənin iqtisadi tərəqqisinə xidmət edir.

320

Xarici iqtisadi siyasət strategiyası və Azərbaycanın dünya təsərrüfat sistemində inteqrasiyası.

325

Bütün parametrlər üzrə Azərbaycan üçün yüksəliş və nailiyyətlər ilə.

332

Qloballaşma haqqında dəyirmi masa. 339

Qloballaşma haqqında dəyirmi masa. 341

480

Yeni neft strategiyasının reallıqları. 343

Sahibkarlığa dövlət qayğısı Azərbaycan
Respublikasının Prezidenti möhtərəm Heydər
Əliyevin rəhbərliyi ilə əldə edilmiş siyasi sabitlik
olkə iqtisadiyyatının inkişafı üçün əlverişli şərait
yaratmışdır.

350

«İqtisadçı alim, gözəl insan». 352

Guclu iqtisadiyyat dövlətin gələcəyi deməkdir. 356

Azərbaycanda iqtisadi təhsil və elmi ölkənin
tərəqqisinə xidmət edir.

357

Şəfiqə Əliyeva. Xatirəyə donən illərin işığında. 360

31 dekabr Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik
Günü münasibətilə bütün soydaşlarımızı səmimi
qəlbdən təbrik edirik!

363

Azərbaycan üçün önəmli hadisə İlham Əliyevin
AŞPA-dakı yüksək təyinatı onun böyük siyasətçi
olduğunu bir daha təsdiqləyir.

364

Hər kəs öz əməlinə görə məsuliyyət daşmalıdır. 368

Xalqın böyük ziyalısı. 370

«Prezidentimizin müdrik siyasəti». 372

Yenilməz siyasi qüvvə. «Parlamentin səsi» may
2003-cü il.

374

O, Azərbaycanı xainlərdən təmizlədi. «Elektron»
qəzeti, 21 iyul 2003-cü il

375

Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının şəriksiz
lideridir. Azərbaycanın bugunu və gələcəyi Heydər
Əliyevin siyasi xətti ilə bağlıdır.

377

Nikbin proqnozlar üçün əsas var. 378

İqtisadiyyatımızın ufuqləri. 380

İqtisad Universiteti təhsil islahatının onunda gedir. 385

Tərəqqiyə gedən yol. 389

İlham Əliyev – Azərbaycanı yeni qələbələrə aparan
lider.

391

Gəncliyin lideri. 401

İlham Əliyevin prezidentliyi ilə Azərbaycan
iqtisadiyyatı daha da sürətlə inkişaf edəcək.

401

Novbəti beş ildə Azərbaycan daha guclu

iqtisadiyyata və yüksək həyat səviyyəsinə malik
406
481
olkəyə cevriləcək.
Qədirbilən xalqımız öz böyük oğlu Heydər Əliyevi
hec zaman unutmayacaq.
410
İlham Əliyev Azərbaycanı yeni qələbələrə aparır. 411
Xalqın şüurunda həkk olan iki unudulmaz məqam
hər ikisi tariximizə qara hərflərlə yazılır.
417
Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə nüfuzu. 420
Olkədə elmin inkişafına nə mane olur? 421
Estafet etibarlı əllərdədir. 424
Qeyri-neft sektorunun inkişafı labuddur. 426
İxracıonumlu investisiyalar – bunlar hansı formada
gercəkləşdirilir.
433
Olkəmizin inkişafında yeni mərhələ başlayır. 437
Regionların inkişafı Azərbaycan prezidentinin
iqtisadi siyasətinin mühüm tərkib hissəsidir.
438
Hər zaman yeri gorsənəcəkdir. 446
«Kecid iqtisadiyyatı və dövlət» monoqrafiyası
haqqında annotasiya.
447
Güclü iqtisadiyyat güclü dövlət deməkdir. 447
Ömrü mətanətlə və dəyanətlə yığrulmuş butov
şəxsiyyət.
449
İqtisad Universitetində konfrans keçirilmişdir. 452
Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının böyük
xilaskarıdır.
453
Ümummilli lider Heydər Əliyevin neft strategiyası
İlham Əliyev tərəfindən uğurla həyata keçirilir.
465
«Ölkənin gücü onun iqtisadiyyatındadır» işıqlı
gələcəyə doğru.
476
Azərbaycanda neft strategiyasının yeni dövrü başlayır. 472
Azərbaycan Respublikasının dinamik inkişafının
yeni mərhələləri.
478
482

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti kafedra müdiri,
Əməkdar elm xadimi, Beynəlxalq Menecment Akademiyasının
üzvü,

i.e.d., professor Arif Şəkərəli oğlu Şəkərəliyev

Umummilli lider Heydər Əliyev: amalı yaratmaq, məramı
qurmaq, məqsədi xalqına xidmət etmək olan ulu öndər
(son dövrdə mətbuatda çap edilmiş məqalələr toplusu)

Çapı imzalanıb 01.03.2005

Format 60x84 1/16.

Həcmi 31.1 c.v. Sifariş 45. Sayı 500